ÖZGÜR ÜNİVERSİTE KİTAPLIĞI 76

Editör İSMAİL BEŞİKÇİ

Resmi tarih tartışmaları -6-

RESMİ TARİHTE KÜRTLER

TÜRKİYE VE ORTA-DOĞU FORUMU VAKFI
ÖZGÜR ÜNİVERSİTE

Resmi Tarih Tartışmaları 6

Resmi Tarihte Kürt'ler

Editör
İsmail BEŞİKÇİ

1. Basım Şubat 2009

İÇİNDEKİLER

Sunuş 7
İsmail BEŞİKÇİ

Muhatapsız Savaş Devam Ediyor..... 41
Hasan YILDIZ

Resmi Tarih'te Kürtler, Ermeniler, Asuriler... 55
Recep MARAŞLI

"Barbar"-Uygar Ayrımı ve Türk Rejiminin .....
Stratejisinde. Kürdistan'ın Jeopolitik Önemi? 113
Sinan ÇİFTYÜREK

Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve Kürt Sorunu 141
Tarık Ziya EKİNCİ

DDKO: Türkiye'de Kürtlerin Siyasete Doğrudan Katılma ...
Aracı ve Yeni Kürt Baharı'nın .....
İlk Açık-Legal Kürt Örgütlenmesi Kürt Ocakları... 221
İbrahim GÜÇLÜ

I. Meşrutiyetten Bugüne Kürt Sorunu-İttihat Terakki. .....
Cumhuriyet Dönemi ve Günümüzdeki Yaklaşımlar 263
Naci KUTLAY

Kuzey Irakta Meydana Gelen Kürt Yapılanması .....
Türkiye Kürtleri İçin Bir Cazibe Merkezi Teşkil Eder Mi? ... 299
Ahmet ÖZER

Sürgünlüğün Öbür Adı; Kürtler! 325
Şeyhmus DİKEN

Cumhuriyet Dönemi Romanlarında Kürtler 363
Remziye ARSLAN

"Şark Islahat Planı" ve TC'nin Kürt Politikası 389
Mehmet BAYRAK

Gizli Belgeler Işığında Dersim Katliamı ve Dersimi Tasfiye .. 395
Mehmet BAYRAK

Resmi Tarih: Kürt Sorununda Temel Sorular 403
İsmail BEŞİKÇİ

Sunuş

Kürt sorunu büyük bir sorundur. Kürt sorununda çözümlerden çok, sorunun temel niteliğinin konuşulması önemlidir. Kürt sorunu ne zamandan beri bir sorundur? Sorunun temel niteliği nedir? Kürt sorunu, günümüze kadar neden çözülemeden gelmiştir? Sorunun başlıca tarafları kimlerdir? Gibi sorunların irdelenmesi önemli olmalıdır. Kürt sorunu, Türk siyasal hayatında, Türk düşün hayatında nasıl algılanmaktadır? İç politikanın, dış politikanın şöyle veya böyle gelişmesinde Kürt sorunun oynadığı rol ne kadardır?

Kürtler ve coğrafi olarak Kürdistan Ortadoğu'nun ortasında yer almaktadır. Kürt tarihi denildiği zaman, Arap tarihini, Türk tarihini, Fars tarihini yakından ilgilendirdiği açıktır. Ortadoğu'nun ortasında yer alan Kürt halkının ve Kürdistan'ın bölünmüş, parçalanmış ve paylaşılmış olması Kürt sorununun odak noktasını oluşturmaktadır. Kürt tarihi, Arap tarihiyle, Fars tarihiyle, Türk tarihiyle yakından ilgili olduğu gibi, Ermeni, Asuri-Süryani, Keldani tarihleriyle de yakından ilgilidir. Zaman içinde ve çeşitli mekânlarda meydana gelen bu oluşumlarda Kürtlerin rolü nedir?

Kürt sorununun günümüze kadar gelmesi, olumlu yönleriyle, zaaflarıyla Kürtlerin de günümüze kadar gelmesi anlamına gelmektedir. Olumlu yönlerin ve zaafların irdelenmesi de şüphesiz gereklidir.

Kürt sorunu, sadece, Arap, Fars ve Türk devletlerini, Ermenileri, Asurileri-Süryanileri ilgilendiren bir sorun olmamıştır, emperyal devletler de her zaman bu ilişkilerin içinde, tam da ortasında yer almaktadırlar. Bu, Kürt coğrafyasının zengin doğal kaynakları ile doğrudan ilgili olan

bir durumdur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti döneminde, emperyal İngiltere ve Fransa, Kürtlere karşı geliştirilen operasyonlarda büyük rol sahibidir. Günümüzdeyse, ABD; İngiltere, Fransa, Almanya, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Arap Birliği, İslam Konferansı Örgütü, anti-Kürt tutumlarıyla her zaman ön plandadırlar. Gerek Sovvetler Birliği döneminde, gerek Rusya Federasyonu döneminde, Rusya da her zaman, Kürt karşıtı politikalar ve uygulamalar içinde olmuştur. Bütün bu ilişkilerin zaman ve mekân boyutunda zengin olgusal dayanaklarıyla incelenmesi gerekir.

Kürt sorunu büyük bir sorun olduğu gibi çözümü çok gecikmiş bir sorundur. Sorunun çözümü için en elverişli ortam 1920'lerdi. O dönemden sonra, sorun daha karmaşık bir hal almış, karışanı-görüşeni çoğalmıştır. Bunlar da sorunun çözümünü güçleştirici etkenler olarak ortaya çıkmaktadır. Ama artık, Türkiye'nin bu sorunla birlikte yaşaması, sorunu görmezlikten, bilmezlikten gelerek yaşanası çok güçtür. Soruna şu veya bu şekilde bir çözüm bulunacaktır.

Bu kitapta, Hasan Yıldız'ın, Recep Maraşlı'nın, Sinan Çiftyürek'in, Dr. Tarık Ziya Ekinci'nin, İbrahim Güçlü'nün, Dr. Naci Kutlay'ın, Prof. Dr. Ahmet Özel'in, Şeyhmus Diken'nin Remziye Arslan'ın, Mehmet Bayrak'ın İsmail Beşikçi'nin, sorunun çeşitli yönlerini ele alan incelemeleri var.

Toplumsal Olguları Nasıl İncelemek Gerekir?

Olgular tek başlarına değil, kendilerini etkileyen ve kendilerinden etkilenen olgularla birlikte ele alınırlar. Bunun gibi, olgular, kendilerinden önceki olgularla birlikte, o olguların nedeni-sonucu olarak ele alınırlar.

Kürt sorunu bugün, Türk siyasal hayatını belirleyen ve yönlendiren temel sorunlardan biri olmuştur. Dış politikadaki çarpıklıkların temel nedenlerinden biri yine Kürt sorunudur. Ekonomideki olumsuzlukların, bölgeler arasında gelir dağılımında yaşanan dengesizliklerin, göç sorununun, işsizlik sorununun, çarpık şehirleşmenin, arsa spekülasyonunun, kaynağında yine Kürt sorunu vardır. Kürtlerin, Kürtçenin varlığının inkâr edilmesi, yok sayılması, şüphesiz Kürtlerin ve Kürtçenin yok olmasını getirmemiştir. İnkâr ve imha politikaları hem Kürtlerin daha çok bilinçlenmelerini sağlamış, hem de sorunun dallanıp budaklanmasına, giderek uluslararasılaşmasına neden olmuştur. Bundan dolayı

sorun artık kendini dayatır bir hale gelmiştir. Yok sayılamayacak, görmezlikten gelinmeyecek bir hale gelmiştir.

Türkiye'de uyuşturucu kaçakçılığı, silah kaçakçılığı gibi yasa dışı işler büyük bir gelişme göstermiştir. Bu ilişkilerin, bu sürecin gerisinde yine Kürt sorunu vardır. Daha doğrusu bu yasa dışı işler, Kürt sorunundan, bu sorunun oluşturduğu ortamdan beslenmektedir. Bu yasa dışı ilişkilerin, işlerin, koruculukla, itirafçılıkla, JİTEM'le çok sıkı bağları olduğu açıktır. Bunların ise, Kürtlerin bastırılmasıyla, demokratik taleplerin ezilmesiyle doğrudan ilgisi olan kurumlar olduğu biliniyor.

Bütün bu ilişkilerin sonunda bir bütün olarak Kürtler, coğrafi olarak da Kürt bölgeleri geri kalmıştır. Aslında, buna geri bırakılmıştır demek daha doğrudur. Savaş sürecinde köylerin yakılması-yıkılması, "faili meçhul" denen cinayetler, üretim araçlarının tahribi, temel geçim kaynaklarının tahribi, yayla yasakları, dağların sürekli bombalanması, sürülerin telef edilmesi vs. hep bölgede gerçekleşmiştir. Bütün bunlar bölgenin geri kalmasına neden olmuştur. Kamu yatırımları olarak söz edilenler de, karakollardan, polis lojmanlarından, tepelere dikilen 35 metre yüksekliğindeki bayrak direklerinden, cezaevlerinden, yatılı ilköğretim bölge okullarından, tankların, topların, zırhlıların rahatça geçmesi için yapılan yollardan başka bir şey değildir. Kürtlerde gelişen milli harekette, "dünyada en üstün biziz", "şanlı tarihimiz, şanlı geçmişimiz" gibi figürler yoktur. Kürt milliyetçiliğinin doğmasını, gelişmesini, yaygınlaşmasını sağlayan temel dinamikler, devletin inkârcı ve imhacı politikaları olmuştur. Kürtleri, Kürtçeyi, aşağılayan, inciten sistematik devlet politikaları Kürt milliyetçiliğini itekleyen, milliyetçiliği besleyen politikalar tutumlar olmuştur. Milliyetçi hareketlerde genel olarak bir karşı taraf, düşman taraf vardır. Kürt milliyetçiliğinde böyle bir figür de yoktur. Kürt milliyetçi hareketini besleyen temel unsur, bizzat devletin tutumu, yani Türk milliyetçiliğinin kendisi olmuştur. Türk milliyetçiliğinin dışlayıcı değil kapsamlı olduğu anlayışı doğru değildir. Kürtlerin, ancak, kendini inkârdan sonra o kapsam alanına girebildiği bilinmektedir.

Dinsel Akımların Gelişmesi, Muhafazakârlaşma, Kürt Sorunu İlişkisi

Bu başlık altında din kurumundan değil, devletin din kurumuna nasıl bir işlev yüklemeye çalıştığından söz edile-

cektir. Bugün Türkiye'de, muhafazakârlaşmadan, dinsel akımların belirleyiciliğinden, söz edilmektedir. Mahalle baskısından, mahalle baskısının kamu baskısına, devlet baskısına dönüştüğünden söz edilmektedir. Laik toplum kesimleri arasında, özellikle Kemalistler arasında bu konuda şikâyetler de artmaktadır. Dinsel akımlardaki bu gelişmenin, muhafazakârlaşmanın, dinsel akımların belirleyiciliğinin yönlendiriciliğinin temelinde, yine Kürt sorunu vardır kanısındayım. Bu düşüncenin temeli şudur: Devlet, Kürtlerde gelişebilecek milliyetçi hareketleri engelleyebilmek için dinsel akımlara çok fazla yatırım yapmıştır. Türbanın gelişip serpilmesinde bile devletin onayının, teşvikinin rolü vardır. 1980'lerin ortalarını, gerilla mücadelesinin başladığı yılları hatırlayalım. Gençlerin dağa çıkmalarını, gerillaya katılmalarını engellemek için, uçaklarla, helikopterlerle, dağlara, şehirlere, köylere, yollara, Kuran'dan ayetler, hadisler yazılı bildiriler atılıyordu. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı, dağa çıkışların etkin olduğu yörelere, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan, "irşad heyetleri" gönderiliyordu. Din hocalarının, imamların, din uzmanlarının içinde olduğu bu heyet, "kavmiyet gütmek İslama aykırıdır" diyerek Kürtleri aydınlatmaya çalışıyorlardı. Bunların, o dönemde, Milli Güvenlik Kurulu kararlarıyla gerçekleştirildiği de bilinmektedir. 1990'larda, Hizbullah'ın kuruluşu, yine, Kürt milli hareketini baştırmak içindi. Türk Hizbullah'ına askeri kışlalarda eğitim verildiği çok iyi biliniyor. Türk Hizbullah'ının dağdaki Kürt savaşçılarla bir sorunu yoktu. Hizbullah'ın hedefi şehirdeki Kürt sempatizanlardı. Terziler, ayakkabıcılar, berberler, melleler, kısaca, Kürt hareketine sempati duyan yurtsever unsurlar, Kürtçe konuşan insanlardı. Hizbullah'ın elemanlarının tamamının Kürtler arasından devşirildiği biliniyor.

Dinsel akımlar, Türkiye'de, tam anlamıyla devletin denetimi altındadır. Devlet, dinsel akımlara, Kürt hareketine karşı kullanabilmek için izin vermektedir. Dinsel akımları, din kurumunu, milli hareketin önünü kesmek için kullanmaya çalışmaktadır. Yeşil sermeyenin oluşumunda devletin teşviki büyüktür. Yeşil sermaye devletin örtülü ödenekleriyle büyütülmüştür. Dinsel akımların gelişmesini sağlamak için dinsel vakıfların kurulmasında, dinsel yayınevlerinin, radyoların, televizyonların kurulmasında, hep, Kürt milli hareketini engelleme amacı vardır. Ama devletin bu politikalarına rağmen gelişen dinsel akımlar, tutumlar

da vardır. Nubahar çevresini, Mizgin çevresini bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

Kürt sorununuyla, laiklik, dinsel akımlar, şeriat, siyasal İslam arasında sıkı bir ilişki olduğunu göstermeye çalışıyoruz. Bu konuda şöyle bir gelişme de var. İslami akımlar, devletin verdiği direktifler doğrultusunda Kürt milli hareketine yoğun ve aralıksız bir şekilde saldırıyor. Milli hareketi engellemeye, zayıflatmaya çalışıyor. Bu konuda epey yol aldıktan, devlete kendini iyice kanıtladıktan sonra, artık, kendi programı için de çalışmaya başlıyor. İslami hareketin, şehirlerde, beldelerde, Kürt milli hareketine karşı mücadelesi şüphesiz, devletin bilgisi direktifi dahilinde gerçekleşiyor. İslami hareketler kendi programlarını uygulama sürecinde, devletin bilgisi dışında operasyon geliştiriyorlar. İşte, devlet, İslami hareketleri, bu noktadan itibaren denetim altına almaya, sınırlamaya çalışıyor.

Laiklik, dinsel akımların gelişmesi, Kürtlerde, milli hareketin güçlenmesi, koruculuk, itirafçılık, JİTEM, Hizbullah, ayrı ayrı olgulardır. Ama bu olgular, birbirlerini etkileyen, birbirlerinden etkilenen olgulardır. Bu bakımdan bu olguların birlikte ele alınması, birlikte değerlendirilmesi, birbirlerinin nedeni-sonucu olarak değerlendirilmesi gerekir. Böylece, toplumsal yapı, toplumsal değişim hakkında daha bütünleşmiş bir bilgiye ulaşmak, toplumsal bütünü daha toplu bir şekilde görmek, mümkün olacaktır.

Din kurumu, Balkanlar'da, Ortadoğu'da, Kafkasya'da olumlu bir rol oynamaktadır. Müslüman Boşnaklarla Ortodoks Sırpların, Müslüman Azerilerle Hıristiyan Ermenilerin çatışmalarında din kurumu etkili, olumlu bir işleve sahiptir. Müslüman Abhaslarla Hıristiyan Gücülerin, Müslüman Çeçenlerle Hıristiyan Rusların, çatışmasında aynı etkiyi görmek mümkündür. Müslüman Filistinlilerle Musevi İsrail'in çatışmasında durum yine böyledir.

Ama din kurumu, Müslüman Kürtlerle Müslüman Türkiye'nin, Müslüman Kürtlerle Müslüman Irak'ın, Müslüman Kürtlerle Müslüman İran'ın çatışmasında aynı olumlu rolü oynamamaktadır. Din kurumu bu çerçevede olumlu bir işleve sahip değildir. Devletler, din kurumuna baskıyı, zulmü gizleyen, Kürtlerde gelişen milli hareketi engellemeye çalışan bir işlev vermeye gayret etmektedir. Bütün bunlara rağmen Kürtler de, din kurumuna olumlu bir işlev vermeye çalışmakta, merkezi hükümetleri bu kurum çerçevesinde eleştirmektedir. Zaten din kurumu, halka doğru inildikçe

devrimci, olumlu bir rol üstlenmekte, merkezi devletlerin, bürokratların elindeyse zulmün, gericiliğin aracı olmaktadır. Herhalde, Hıristiyanlık ve Ezidilik de Asuri-Süryaniler nezdinde ve Ezidiler nezdinde, Irak'a ve Türkiye'ye karşı devrimci, olumlu bir işleve sahiptir.

Milliyetçilik, Irkçılık, Alevilik, Kürt Sorunu İlişkisi

2008 yılı Aralık ayı ortalarında, bir grup Türk aydını tarafından Ermenilerden "özür diliyoruz" kampanyası başlatıldı. Aydınlar, 1915 yılında, Ermenilerin karşılaştığı Büyük Felaket'in inkar edilmesinden, buna karşı duyarsız kalınmasından duydukları vicdani rahatsızlığı dile getiriyor, kendileri adına Ermenilerden özür diliyordu. "Özür diliyoruz" kampanyası Türk toplumunun çeşitli kesimleri tarafından çok büyük tepkilerle karşılaştı. Emekli büyükelçiler çok büyük tepki gösterdiler. Bildiriyi hazırlayan üniversite hocaları ve gazeteci aydınlara, internet yoluyla, çok ağır saldırılar başlatıldı. Bu iletilerle, hocalara, "böyle bir bildiri nasıl hazırlanır, siz Ermeni misiniz?" diye saldırılıyordu. "Bu bildiriyi hazırlamak ve kampanya açmak için emperyalist devletlerden kaç para aldınız?" diye tepki göstereniler de vardı. Şüphesiz, tehdit dolu iletiler de vardı. Trabzon'da ne yaptık, Yasinleri hatırla..." diyen iletiler. (bk. 28 Aralık 2008 tarihli Radikal İki, Sayı, 638, Ahmet İnsel'in ve Baskın Oran'ın yazıları) Aynı dönemde, bir CHP milletvekiliyle, Cumhurbaşkanı arasında, Cumhurbaşkanı'nın annesinin etnik kimliğiyle ilgili tartışmalar da yaşanıyordu.

Bu kampanya sürecinde, toplumda, basında, bir sorgulama da başladı. "Biz nasıl ırkçı olduk?" "Türk toplumunda ırkçılık daha önce de var mıydı?" şeklinde sorgulamalar gelişti. Kanımca ırkçılık her zaman vardı. "özür diliyoruz" kampanyası bunu biraz daha su yüzüne çıkardı. Türk düşüncesini zehirleyen, ırkçı gelişmelere yol veren temel neden, Kürtlerin, Kürtçenin, inkârı, imhası, yok sayılması ve aşağılanmasıydı Bu konuda temel sorun kanımca şudur: "Özür diliyorum" kampanyasına binlerce kişi katıldı. Kampanyaya katılanları "onbinlerce" kişi diye anmak daha doğru olur. Acaba, bu kampanyaya katılan kişiler, ırkçı gelişmelerin kökeninde Kürtlerin inkâr edilmesinin, yok sayılmasının, aşağılanmasının olduğunun bilincinde midirler? Bunların, resmi ideolojinin aklı ve tutumu olduğu da biliniyor.

Acaba, bu imzacı kişiler, günümüze kadar, böylesine ırkçı, inkarcı ve imhacı bir politikaya neden tepki göstererememiştir?

1990'ları, Kürt özgürlük hareketinin yükseldiği dönemi hatırlayalım. Devlet, Alevilikten bahsediyordu. Hacı Bektaş Veli'den, Cemevleri'nden, Alevi Semahı'ndan söz edilir oldu.

Aleviliğin bu şekilde konuşulmasının temel nedeni yine Kürt sorunuydu. Devlet, Kürt özgürlük hareketini yalnız bırakmak için, Alevileri de bu şekilde yanına almaya çalışıyordu.

Aleviliğin Türk inancı olduğu Orta Asya'dan getirildiği bu ilişkiler çerçevesinde savunuluyordu. Alevi inancındaki Kürtlerin aslının Türk olduğu da, Kürtleşmenin daha sonra gerçekleştiği de böylece iddia ediliyordu.

Ermeni Sorunu ve Kürt Sorunu İlişkisi

Kürt sorunu, Ermeni sorunu, Alevilik sorunu Türkiye'nin temel sorunlarındandır. Kürt sorunu, Ermeni sorunu elbette kendi başlarına, ayrı ayrı sorunlardır. Ama bu iki sorunun birlikte ele alınması, toplumsal ve politik ilişkileri çok daha açıklayıcı olmaktadır. Sorunu şu şekilde koymak mümkündür. 1915'de yaşama geçirilen soykırımdan sonra, pek çok taşınmaz mal ortada kaldı. Bu Ermeni mallarının akıbeti incelenmeye değer bir konudur. Ermenilerden kalan evler, dükkânlar, atölyeler, tarlalar, bağlar, bahçeler, ambarlar, değirmenler, ağıllar, mandıralar, tarımda ve sanayide kullanılan, karasaban, kağnı, araba, örs, vs gibi üretim araçları vs. ne oldu? Büyükbaş hayvanlar, koyun sürüleri ne oldu? Bu konuda şöyle bir değerlendirme yapılabilir.

Bir defa, soykırım sırasında tetikçi olan, Kürtlerin, Kürt ailelerin olması mümkündür. Bu Kürtler, bu aileler, ağalardan, şeyhlerden, aşiretlerden vs. olabilir. Ermeni soykırımının planlanması, organize edilmesi, yaşama geçirilmesi, elbette İttihat ve Terakki Fırkası'nın eseridir. Ama bu gibi işlerde Kürt tetikçilerin kullanılması Türk egemenlik sisteminin üzerinde özenle durduğu bir konudur. O zaman bu tetikçiliklerinin bir ücreti olarak, bu taşınmazlardan bir kısmı onların denetimine, istifadesine sunulmuş olabilir.

İttihatçılar, Ermenilere karşı kullanılmak üzere, cezaevlerindeki tutuklularla ve mahkûmlarla da pazarlık yaptılar. Eğer Ermenileri yaşadıkları yerlerden, bir daha oralara dönemeyecekleri şekilde uzaklaştırırlarsa, onlardan kalan

taşınmaz malların bir kısmının, büyükbaş hayvanların, koyun sürülerinin vs. kendilerine verileceği söylenmiştir. Uzaklaştırma işine kitlesel öldürmeler de dahildir. Eğer Ermenilere karşı bu tür operasyonlara girişirlerse, serbest bırakılacaklar, savcılıklardaki veya adliyedeki dosyaları kapatılacaktır. Ödülün büyüklüğü karşısında pek çok Kürt bu operasyonlarda rol almış olabilir. İşte Ermenilerden kalan taşınmaz malların bir kısmının da bu tür kişilere, ailelere verilmiş olması mümkündür.

Çevredeki Kürtlerden bir kısmı, Ermenilerden kalan taşınmazlara fiilen sahiplenmiş olabilir. Bunların, ileride, tapuya geçirilmesi sürecinde, devletin bu Kürtlerden, bu ailelerden istediği, herhalde, devlete sadakattir. Devlete karşı bir tutum saptandığı zaman, bu ailelerin, bu Kürtlerin elinden taşınmazlarının alınacağı herhalde, kendilerine söylenmektedir.

1912 Balkan yenilgisinden sonra, Balkanlar'dan Anadolu'ya kitleler halinde Türk göçleri olmuştur. Esasen bu göçler 1870'lerden itibaren sürüp gelmektedir. 1912'den sonra kitleselleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında, savaştan sonra göçler devam etmiştir. Kırım'dan, Kafkasya'dan, Orta Asya'dan göçler olmuştur. Bu göçmenlerin çok büyük bir kısmının, Türk etnisine mensup kişiler, aileler olduğu bilinmektedir. İşte devlet, Rumlardan ve Ermenilerden kalan bu taşınmazların bir kısmını da bu göçmen Türklere tapulamıştır. Bu göçmen Türklerin bir kısmının, Diyarbakır, Muş, Bingöl, Bitlis, Ağrı, Van gibi yörelere iskân edildiği görülmektedir. Kürt beldelerinde, Kürt köylerinde, şehirlerinde, bu tür ailelerin olması olanak dahilindedir.

Şöyle bir durumu da varsayabiliriz: canını kurtarmak için Müslümanlığı kabul etmiş Ermeniler, Ermeni aileler de olabilir. Bunlar, mallarını-mülklerini, bunların en azından bir kısmını korumuş olabilirler.

Bütün bu ilişkileri mikro düzeyde incelemekte yarar vardır. Örneğin bu ilişki Lice'de, Silvan'da, Bismil'de, Karakoçan'da, Kiği'da, Hınıs'ta, Digor'da, Derik'te, Muradiye'de, Kızıltepe'de, Başkale'de, Bitlis'te, Muş'ta, Çukurca'da vs. nasıl gelişti konusunun ayrıntılı bir şekilde, zengin olgusal dayanaklarıyla incelenmesi gerekir.

1915'de soykırıma uğrayan sadece Ermeniler değildi. Asuri-Süryani ve Keldani halklar da soykırım yaşadılar. O zaman, onlardan kalan taşınmazları akıbeti üzerinde de durmak gerekir. Bütün bunların, Ermeni ve Asuri-Süryani

soykırımlarının. Kürt coğrafyasında, toprak-insan ilişkilerinde, toprak mülkiyeti yapısında çok önemli değişikliklerin yarattığı kabul edilebilir.

Örneğin, bugün, 1915'den önce, Ermenilerin veya Süryanilerin yaşadığı köylerde, koruculuğun daha kolay bir şekilde örgütlendiği söylenebilir.

Bu olaylar, mikro düzeyde incelenebileceği gibi, makro düzeyde de incelenebilir. 1915'de bazı Kürt aileler, Ermenilere karşı geliştirilen operasyonlarda, Ermenilerin sürülmesinde rol sahibi olmuş olabilir. 1990'lardaysa, bu Kürtler, devlet zorlamasıyla yerlerinden-yurtlarından sürülmüşlerdir. Yirminci yüzyılın başlarında ve sonlarında meydana gelen bu iki olgunun irdelenmesi, artık tarih felsefesinin alanına girmektedir.

Genelkurmay'dan, Tapu Arşivlerini 'Sınırlı' Kullanın Uyarısı

19 Eylül 2006 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde, "Gizli Tapu Mektubu" başlıklı bir haber yayımlandı. Nuray Babacan'ın, sekiz sütun üzerinden yayımlanan haberi şöyle: **"Milli Güvenlik Kurulu, Kadastro Genel Müdürlüğü'ne gizli bir yazı göndererek Osmanlı tapu arşivlerinin Türkçeleştirilip bilgisayara aktarılmasına karşı çıktı"**

Bilgiler sınırlı kullanılsın

Yazıda, tapuların bilgisayar ortamına aktarılmasını sağlayacak Tapu Arşiv Otomasyonu Projesi'nin etnik ve siyasi istismara malzeme olabileceği vurgulandı. MGK Osmanlı tapu bilgilerinin sınırlı kullanılmasını istedi.

MGK'dan Görüş istendi

MGK bir yıl önce bu gizli mektubu, Kadastro Genel Müdür Yardımcısı Nihat Şahin'in, Osmanlı dönemi Tapu Tahrir Defterleri'nin Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne devredilmesiyle ilgili değerlendirme istemesi üzerine yolladı.

Genel Müdür Tepki Gösterdi

MGK'nın gizli mektubu, Tapu ve Kadastro Genel Müdür Vekili Zeki Adlı'nın tepkisine neden oldu. Adlı, yardımcısı Nihat Şahin'e, MGK'dan görüş istediği için kızdı ve çalışmalara devam edilmesi talimatını verdi

Genel Müdür Yardımcısı Nihat Şahin, bu çerçevede MGK'ya gönderdiği, 17 Ağustos 2005 tarihli yazıda, Osmanlı dönemine ait, "Tapu Tahrir Defterleri"nin, sayısallaş-

tırılarak Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne devredilmesiyle ilgili değerlendirmesini istedi. MGK Seferberlik ve Savaş Hazırlıkları Planlama Daire Başkanı Tuğgeneral Tayyar Elmas, 26 Ağustos 2005'de 'gizli' ibareli yazıyla yanıt verdi. Tuğgeneral Elmas şu görüşleri dile getirdi:

"Osmanlı Devleti dönemine ait söz konusu defterlerin içerdiği bilgilerin etnik ve siyasi (asılsız soykırım, Osmanlı vakıfları ve benzeri) istismara malzeme olabileceği ve ülkemizin içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında, kısmen ya da tamamen çoğaltılarak dağıtılmamalarının, genel arşiv çalışması yapılan merkezlere devredilmemelerinin, dolayısıyla bulundukları Tapu ve Kadastro Müdürlüğü'nde muhafaza edilmelerinin ve kullanılmasının ülke menfaatleri açısından sınırlı tutulmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir."

Olguların birbirlerini etkilediğini, birbirlerinden etkilendiğini bu bakımdan bu olguları birlikte ele almanın daha doğru olacağını belirtmeye çalışıyoruz. Osmanlı dönemi tapu kayıtları konusunda, yukarıda sözü edilen Genelkurmay uyarısını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Mevsimlik Kürt Tarım İşçilerini, Bu İşçilerin Sorunlarını Nasıl İncelemek Gerekir?

Radyolar ve televizyonlar, 9 Ağustos 1998 günü, akşam haberlerinde, bir trafik kazası haberi verdiler. Trafik kazası, Niğde-Aksaray yolu üzerinde meydana gelmiş. Minibüs karşı yönden gelen kamyona çarpmış. Minibüsteki yolcular çarpma sonucu etrafa savrulmuşlar. Bu sırada başka taşıtlar hızını alamayarak yola savrulan yaralıların üzerinden geçip gitmiş. Bazı sürücüler, yaralıları çiğnememek için sağa-sola direksiyon kırmışlar. Dokuz araç birbirleriyle çarpışmış, birbirine girmiş. Çoğu kadın ve çocuk 18 kişi ölmüş, çoğu ağır olmak üzere 23 kişi yaralanmış. Yaralılar, Niğde ve Aksaray hastanesine taşınmış.

Radyolardan ve televizyon kanallarından bir kısmı minibüsün içinde seyahat eden yolcuların tarım işçileri olduğunu, Bolu'ya fındık toplamaya gittiklerini, Şırnaklı olduklarını bildirdi. Şırnak'tan kalkan minibüsün iki gündür yollarda olduğunu, Adana istikametinden geldiğini de belirtmişlerdi. Bu tür kazalar, daha sonraki yıllarda da gerçekleşti. Her yıl gerçekleşti, her kazada onlarca kadın, çocuk yaşamını yitirdi.

18 kişinin ölümü, 23 kişinin yaralanmasıyla ilgili haberler kamuoyuna böyle duyuruldu. İnsanların bir kısmı, büyük bir çoğunluğu bu kadar haberle yetinebilir. Bazıları ise, bu olguyu daha etraflı bir şekilde inceleme gereğini duyabilir. Örneğin insanların neden ta Şırnak'tan Bolu'ya fındık toplamak için tarım işlerinde çalışmak için gittikleri üzerinde düşünebilir; olguların temelinde yatan nedenleri irdeleyebilir.

Şırnaklıların Bolu'da tarım işçiliği yapmaları üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmak mümkündür. Tarım işçiliği olgusunu kavramak için bu gerekli de olmaktadır. 9 Ağustos'ta Niğde-Aksaray yolu üzerinde trafik kazasına uğrayan köylülerin Şırnak'a bağlı Idil'in Hespist ve Baki köylülerinin sakinleri oldukları görülmektedir. Bunlar coğrafya olarak da birbirine çok yakın iki köydür. Güvenlik kuvvetleri bu köylerin sakinlerine yıllardan beri koruculuk dayatmaktadır. Köylüler koruculuğu kabul etmedikleri, silah almadıkları için sık sık gıda ambargosuyla da karşılaşmaktadırlar. Güvenlik kuvvetleri köye sık sık baskın yapmakta, evlerde "güvenlik aramaları" denen aramalar yapmakta, ev eşyalarını kırmakta, dağıtmakta, gıda maddelerini kullanılmaz bir hale getirmektedir. Örneğin una deterjan karıştırmaktadır. Şekeri, tuzu, deterjanı birbirine karıştırmaktadır. Köylüler bu baskınlara rağmen yine koruculuğu kabul etmemektedirler. Bunun üzerine güvenlik güçleri köy sakinlerinin tarım yapmasına, hayvancılık yapmasına fiili yasaklar getirmiştir. Örneğin evden dışarı çıkış yasağı getirerek araziye, tarlaya, bağ-bahçeye gidilmesini, sulama yapılmasını veya ürünlerin zamanında hasadının yapılmasını engellemektedir. Bu kuşatma, aileleri günden güne biraz daha yoksullaştırmaktadır.

Temmuz ayının ortalarında Hespist ve Baki köylerine koruculuk bir kere daha dayatıldı, korucu olmayanların oralarda yaşayamayacakları bir kere daha vurgulandı. Sistematik baskı, işkence artırıldı. 20 Temmuz sularında ise güvenlik kuvvetleri köylerin etrafındaki tarım alanlarını yakmaya başladı. Hayvanlar kurşunlanarak, bombardımanlarla telef edildi, daha sonra evler içindeki eşyalarla birlikte ateşe verildi. İnsanlar, aileler çok ağır bir mağduriyete uğratıldı. İşte yaşamı sürdürmek için çoluk-çocuk, kadın-erkek, yaşlı-genç Şırnak'tan Bolu'ya doğru kırık dökük araçlarla trafik kazalarına uğrayarak tarım işçiliğine çıkanlar bu köylerin sakinleridir. Kamyon kasalarına dolu-

şarak, yük trenleriyle bir yük vagonuna 25-30 kişi doluşarak gelenler de vardır. Tarım işçiliği için büyük bir nüfus akımının gerçekleştiği görülmektedir. O halde 18 kişinin ölümüyle, 23 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan trafik kazasının üzerinde dururken, arkadaki bu nedenleri dikkatlerden uzak tutmamak gerekir.

Bu tarım işçileri çalışmaya geldikleri alanlarda nelerle karşılaşmaktadır? Giresun ve Ordu illeri valileri fındık toplamak için gelen Kürtlerin şehirlerine girmelerini engelleyen yasaklar getirmişlerdir. Kürtler çoluk-çocuk şehirlerin girişlerinde kırık-dökük çadırlarda günlerce, haftalarca bekletilmiştir. İnsanların, çocukların "şehre sızmalarını engellemek" için yoğun bir polis denetimi getirilmiştir. Tarım işçisi Kürtlerin durumlarıyla ilgili haberleri yapmaya çalışan Ülkede Gündem gazetesinin muhabiri gözaltına alınmış, tehdit edilmiş, bölgeden çıkarılmış ve bölgeye girişi yasaklanmıştır. Sakarya valisi tarım işçilerinin çalışmak için Sakarya'ya gelebileceğini belirtmiş fakat tarım işçilerine "görüş yasağı" getirmiştir. İnsanların, gazetecilerin vs. ancak valilikten izin alarak tarım işçisi Kürtlerle görüşebileceklerini bildirmişlerdir. Daha sonraki yıllarda da benzer süreçler aynen yaşanmıştır.

Yine İstanbul valisi, İstanbul'a girişin vize ile olması gerektiğini belirten konuşmalar yapmaktadır. İstanbul Belediye Başkanı zaten İstanbul'a girişin vize ile yapılması gerektiğini yıllardır söylemektedir. İzmir Belediye Başkanı bu tür dileklerini, isteklerini yıllardır dile getirmektedir. Bursa Belediye Başkanı vizenin başta Bursa için düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bütün bunların Kürtlerin şehirlere girişlerini önlemeye yönelik olduğu şüphesizdir.

Şehirlerin bu yöneticileri, vizeyi hararetli bir şekilde savunmaktadır. Gazetelerde vizeyi savunan köşe yazarları vardır fakat sorunun şu yönünü saptamak da önemlidir: yöneticiler sadece vizeyi savunmamaktadır; Kürtlerin, Kürt tarım işçilerinin kendi şehirlerine girişlerine engel olmanın yolunu da aramaktadırlar. Fakat "Kürtlerin köyleri, evleri, yurtları, köyleri yakılmasın, Kürtler de yerlerini terk etmek zorunda kalmasın..." yollu bir öneriyi dile getirmemektedirler. Hatta benzer bir öneriyi dile getirmekten özenle kaçındıkları da görülmektedir. Bunun gibi yöneticiler "Kürtlerin tarım alanları, ekin tarlaları yakılmasın, bağlar bahçeler yakılmasın, hayvanlar öldürülmesin; Kürtler köylerini terk etmek zorunda bırakılmasın..." yollu önerileri dile getirme-

dikleri de görülmektedir. Bilakis, "terörle mücadele ediliyor" görüntüsü altında geniş Kürt halk kitlelerinin mağdur edilmeleri teşvik edilmektedir.

1998 yılı Temmuz ayı içinde Kurtalan, Şırnak, Bismil, Nusaybin, Silvan, Başkale, Muş gibi yerlerde pek çok ekin tarlasının, bağ-bahçenin yakıldığını yukarıda belirtmiştik. Üreticiler bazı yerlerde, örneğin Kurtalan'da ziraat odalarına başvurarak tarlalarda yakılan ekinler konusunda zarar-ziyan tespiti yapılmasını istemişlerdir. Askerlerin çok yoğun baskılarından, tehditlerinden dolayı ziraat odaları böyle bir saptamaya girişememişlerdir.

Köylülere koruculuk dayatılmasıyla, köylerin yakılmasıyla, ekin tarlalarının, ormanların yakılmasıyla, evlerin içindeki eşyalarla birlikte yakılmasıyla, hayvanların öldürülmesiyle, telef edilmesiyle ilgili haberler Türk televizyonlarına, Türk gazetelerine hiç yansımıyor. Bu haberler aynı zamanda yabancı televizyonlara, örneğin BBC, Almanya'nın Sesi, Amerika'nın Sesi gibi yayınlara da yansımıyor. Bu olayları kamuoyuna Ülkede Gündem gazetesi duyurmaya çalışıyor. Ülkede Gündem gazetesi ise çok ağır baskılarla karşı karşıyadır. Basımında, dağıtımında çok büyük zorluklarla karşı karşıyadır. Ülkede Gündem gazetesi hakkında, yazarları, muhabirleri, çalışanları ve dağıtıcıları hakkında Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde yüzlerce dava yürütülmektedir. Gazetenin Olağanüstü Hal kapsamına giren illere girişi yasaklanmıştır. Öteki Kürt illerinde ve Türkiye'de de fiili olarak bir yasak uygulanmaktadır. Gazetenin sık sık sansür edildiği de görülmekte; gerek haberlerinde gerek köşe yazarlarının yazılarında sansür sık sık uygulanmaktadır. Med Televizyonunun bu tür olayları ayrıntılı olarak kamuoyuna duyurduğu biliniyor. Fakat Med-Televizyonunun izlenmesinin engellenmesi için çeşitli yöntemler geliştirildiği de görülüyor. Daha sonraki yıllarda da Roj TV, Özgür Gündem, Haftaya Bakış, Demokrasi, gibi gazeteler aynı işlevi görmeye çalışmışlardır.

Bütün bu örnekler de gösteriyor ki, olgular kendi başlarına değil, kendilerini etkileyen ve kendilerinden etkilenen olgularla birlikte ele alınmalıdır. Yine bunun gibi olgular kendilerinden önceki olgularla birlikte, o olguların nedeni, sonucu olarak ele alınmalıdır.

Toplumsal Olguları Kavramanın ve Açıklamanın Önündeki Temel Engeller: Düşün Yasakları

Olguları, olgular arasındaki ilişkileri kavramanın önünde çok önemli bir engel vardır. Bu, resmi ideoloji kurumudur. Resmi ideoloji düşünce yasaklarını düzenleyen, düşünce yasaklarıyla tanımlanan bir kurumdur.

1. Olgudan Kaynaklanan Düşünceler-Resmi İdeolojiden Kaynaklanan Düşünceler

Bilim olgularla ilgilenir. Bilimsel önermeler, olgulardan kaynaklanan, olgulardan hareket eden önermelerdir. Bilimsel düşünce olguları, olgular arasındaki ilişkileri kavrayan, açıklayan bir düşüncedir. Araştırmacılar, toplumsal yaşantıda zihinlerine çarpan bazı olayları anlamaya, kavramaya çalışırlar. Bu olguları, olgular arasındaki ilişkileri açıklayıcı bazı hipotezler oluştururlar. Bu hipotezleri, yine başka olgular aracılığıyla sınamaya çalışırlar. Bilimsel düşünce bu süreçte üretilen bir düşüncedir. Bilimsel düşünce olguların düşüncesidir. Bu, araştırmayla, incelemeyle, yani yoğun bir emek harcanarak üretilen bir düşüncedir. Bunlar eleştirilen, tartışılan, doğruluğundan kuşku duyulan, yanlışını her zaman düzeltebilen düşüncelerdir. Olgulardan hareket etmeyen, olgularla sınanamayan hiçbir önerme, bilimsel bir önerme değildir. Bilimde doğruluğun tek ölçütü vardır, o da olgulardır.

Olgulardan kaynaklanmayan düşünceler de vardır. Bunlar hazır düşüncelerdir. Bu düşünceler, bazı otoriteler tarafından üretilir, yine o otoriteler tarafından kişilerin zihinlerine, kurumlara ve kitlelere şırınga edilmeye çalışılır. Örneğin, resmi ideolojiden kaynaklanan düşünceler bu tür düşüncelerdir. Bu düşünceler, önermeler eleştirilemezler, tartışılamazlar. Bu önermelerin doğruluğundan kuşku duyulamaz. Devlet kişilerden, kurumlardan bu görüşleri öğrenmelerini, bu düşüncelere göre tavır ve davranış sergilemelerini ister. Resmi ideolojinin cezai yaptırımlarla korunan ve kollanan bir ideoloji olduğunu belirtmek gerekir. Resmi ideolojiyi eleştiren düşüncelerin çok ağır cezai yaptırımlarla karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Bilimin bilgiye, akla, ideolojilerin bu arada resmi ideolojinin ise inanca, imana dayalı olduğu biliniyor. İnanca dayanan düşüncelerin kutsal sayılacakları, eleştirilemeyecekleri yine çok açıktır. Bilimde doğruluğun tek kriterinin olgular olduğunu belirtmiştik. Resmi ideolojide ise doğruluğun en önemli ölçütü ikti-

dar sahibi kişilerin söyledikleridir. Söylenenleri onların doğru bulmalarıdır. Eğer söylenenler iktidar sahibi, yetki sahibi kişilerin söylediklerine uygunsa doğru kabul edilir, bunun dogmatizm olduğu besbellidir.

Olguları, olgular arasındaki ilişkileri bilim yöntemiyle kavramanın önündeki en önemli engel bu bakımdan resmi ideolojidir. Araştırmacılar resmi ideolojinin yaptırımlarıyla karşılaşmamak için yasaklara, emirlere, direktiflere riayet etmek gereği içine girebilmektedir. Halbuki bilim yöntemini savunmak çok doğaldır. Doğal bir sürecin savunulmasının, yüksek bir değerin savunulmasının bunca risk içermesi günümüzde Kürt düşünce hayatının önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Resmi ideolojinin günümüzde Kürt sorunu dikkate alınarak geliştirildiği yine bilinmektedir.

2. Düşün Yasakları

Bilim, sanat, edebiyat, felsefe gibi konularla bağlantılı olarak gündeme gelen en önemli konu düşün yasaklarıdır. Düşüncelerin özgürce açıklanmasının önündeki en önemli engel bu yasaklardır. Resmi ideoloji, düşünce polisi işlevini gören, düşünce polisliği yapan pek çok kişi, kurum yaratmıştır.

Düşün yasaklarına nasıl yaklaşmak gerekir. Düşün yasakları konusunda ilk önce hangi düşüncelerin açıklanmasının yasak olduğu, hangi düşüncelerin açıklanmasını serbest olduğunun saptanması gerekir. Her düşüncenin açıklanması yasak değildir. Örneğin "Kürtler geri bir halktır, hiçbir zaman kendi kendilerini yönetememişler. Kürtlerin böyle bir kabiliyeti yoktur. Dilde, kültürde medeniyette her zaman ileride olan başka milletler tarafından yönetilmişlerdir" düşüncelerinin açıklanması yasak değildir. "Kürtçe ilkel bir dildir. Çağdaş toplumsal ve siyasal ilişkilerin Kürtçe denen bu ilkel ağızla anlatılması mümkün değildir. Bölge halkını bu ilkel ağıza mahkûm etmek çağdışıdır. Bu ilkel ağızın unutulmasını, unutturulmasını sağlamak, Türkçeyi mecbur etmek çağdaşlıktır. Esas demokrasi budur" düşüncelerinin açıklanması yine yasak değildir. Fakat "Kürtler Ortadoğu'da 40 milyondan fazla bir nüfusa sahip olmalarına rağmen neden küçük bir siyasal statüye sahip değildirler? Neden bölünmüş, parçalanmış ve paylaşılmışlardır. Ortadoğu'nun ortasındaki Kürdistan'da, Kürtler neden dikenli tellerle, mayın tarlalarıyla, gözetleme kuleleriyle, iz tarlalarıyla, casus uçaklarıyla, elektrikli tellerle bölünmüş,

parçalanmış ve paylaşılmıştır?" şeklinde sorular sormak bu sorular üzerinde düşünmek, düşünce açıklamak yasak kapsamına girmektedir.

Ramazan bayramındaki ve Kurban bayramındaki Suriye-Türkiye sınırını hatırlayalım. Dikenli teller, iz tarlaları, elektrikli teller, mayın tarlaları, gözetleme kuleleri uzayıp gidiyor. Her iki tarafta da dikenli teller, elektrikli teller var. Çok sık gözetleme kuleleri var. Dikenli tellerin her iki tarafının arkasına insanlar birikmiş. Bu insanlar birbirleriyle akraba. Aileler, köyler, aşiretler dikenli tellerle bölünmüşler. Bu bölünme mayın tarlalarıyla, iz tarlalarıyla, elektrikli tellerle daha da derinleştirilmiş. İnsanlar bayram günlerinde birbirleriyle bayramlaşmaya çalışıyorlar. Arada en az dört-beş metre mesafe var. Seslerini duyurmak için bağırmak zorundalar. Birbirlerine hediye paketleri, çuvallar, torbalar atmaya çalışıyorlar... İşte bu somut ilişkiler üzerinde düşünmek yasaktır. Aileler, köyler aşiretler akrabalar neden bölünmüşler parçalanmışlar, paylaşılmışlar? Bu politikanın hedefi olmuş Kürtlerin zaafı nedir vs. konuları üzerinde düşünmek, düşünce açıklamak yasaktır. Günümüzde Berlin Duvarı'nın yıkıldığı bir ortamda Kürtler arasında örülen duvarların durmadan yükseltilmesinin, kalınlaştırılmasının, yeni yeni tekniklerle donatılmasının nedenleri nelerdir? Burada insanlığı, insan haklarını ilgilendiren bir yön yok mudur? Bu ilişkilerle ilgili olarak getirilen düşünce yasakları üzerinde durmak gereği yok mudur? Bu gibi konular üzerinde düşünmek, düşünce açıklamak, yasak kapsamına girmektedir.

İkinci olarak yasaklanan düşünceyle o düşüncenin ifade etmeye çalıştığı olgular veya olgusal ilişkiler arasında bir uygunluk olup olmadığının saptanması gerekir. Yasaklanan düşünceyle bu düşünce tarafından ifade edilmeye çalışılan olgular veya olgusal ilişkiler arasında bir uygunluk varsa, yani yasaklanan düşünce açıklamaya çalıştığı olgularla veya olgusal ilişkilerle uygunluk gösteriyorsa, olgusal doğruluk varsa nasıl bir tavır sergilemek gerektiği yine önemli bir konudur. Aydın tavrı başlıca bu noktada kendini gösterir.

Üçüncü olarak düşünce yasağının siyasal işlevinin irdelenmesi büyük bir öneme haizdir. Düşünce yasaklarıyla hangi olgular hangi ilişkiler gizlenmektedir? Düşünce yasaklarıyla hangi olguların kitlelerin bilincine çarpması en-

gellenmektedir? Bunlar yasakların siyasal işleyiviyle ilgili konulardır.

Resmi ideolojinin Kürtlerle ilgili düşünceleri, görüşleri, yalana, inkâra ve redde dayanmaktadır. İnkâr ve ret asimilasyonu ve imhayı da getirmektedir. İmha, dilin, kültürün imhası yanında fizik imhayı da içermektedir. Asimilasyona karşı direnenlerin yani Kürt kalmakta ısrar edenlerin, Kürtlerin ulusal ve demokratik hakları için mücadele edenlerin fiziki olarak imha edilmeleri imkan dahilindedir.

Yukarıda yasaklanan düşünce ile o düşüncenin ifade etmeye çalıştığı olgular arasında bir uygunluk varsa nasıl bir tutum sergilemek gerektiği üzerinde durmuştuk. Yasaklanan düşüne ile o düşüncenin ifade etmeye çalıştığı olgular arasında uygunluk varsa, o düşüncenin ifade edilmesinde ısrarlı olmak gerekiyor. Bazı Türk aydınları gerçeklerin ifade edilmesindeki bu ısrarı "yanlış" bulmaktadırlar. Bunu basit bir "inat" olarak değerlendirmektedirler. Halbuki burada eleştirilmesi gereken resmi ideolojinin bizzat kendisidir. Resmi ideolojinin eleştirilmesinde ısrarlı olmak bilim yönteminin vazgeçilmez bir gereğidir. Araştırmacılar olgulara sadık kalacak kadar dürüst, vardıkları sonuçları açıklayabilecek kadar cesur olmalıdırlar.

3. Batıl İtikat Resmi İdeoloji İlişkisi

Halk arasında geçerli olan, doğru olduğuna inanılan bazı yanlış bilgiler vardır. Bunlara batıl itikat deniliyor. Örneğin bazı insanlar yanlarında iğne taşıdıklarında cinlerin kendilerine zarar veremeyeceklerini düşünürler. Bu bilgiler hiç sorgulanmaz, doğrulukları ortaklaşa kabul edilir, gerekleri yerine getirilir. Resmi ideolojinin bilgileri de doğrulukları hiç sorgulanmayan, sorgulanmadan doğru kabul edilen bilgilerdir. Batıl itikat ile resmi ideoloji arasında önemli bir benzerlik vardır. Her ikisinin de yoğun bir inanca dayalı olmaları önemli bir benzerliktir. Bu iki kavram arasında çok önemli bir fark olduğu da açıktır. Resmi ideoloji devletin cezai yaptırımlarıyla korunmaktadır, kollanmaktadır. Resmi ideolojinin eleştirilmesi yasaktır. Örneğin Kürt sorunu açısından resmi ideolojinin eleştirilmesi çok ağır cezai yaptırımlar içermektedir. Resmi ideoloji Türk düşüncesini belirleyen, yönlendiren en önemli kurumdur.

Burada devlet ve düşün yasakları ilişkisi konusunda somut bir örnek vermekte yarar görüyoruz. Düşünelim ki 1000-1500 civarında basılan bir kitapla ilgili toplatma ka-

rarı veriliyor. Kitabın dağıtımı yasaklanıyor. Kitabın yazarı ve yayıncısı hakkında dava açılıyor. Halbuki devletin kolayca yönlendirebildiği, denetleyebildiği televizyonlar, radyolar var. Bunlar milyonlarca kişiye hitap ediyor. Yine devletin kolayca yönlendirebildiği gazeteler var. Bunların tirajı 1000-1500 değil milyonlarca. O zaman devlet bu kitle iletişim araçlarında neden kendi doğrularını anlatmıyor. İlgili düşünceleri etkisiz bırakmıyor, çürütmüyor da onları yasaklama yoluna gidiyor? Kaldı ki devletin üniversiteleri, araştırma enstitüleri yüzlerce danışman profesörleri var. Gazete yazılarıyla radyolarda, televizyonlarda düzenlenen panellerle, benzer programlarla ilgili düşüncenin yanlış olduğu ortaya konabilir böylece o düşünce etkisiz kılınabilir. Halbuki öyle yapılmıyor. Ancak 1000-1500 basılan bir kitap yasaklanıyor, hakkında dava açılıyor. 1000-1500 kitaptan bile korku duyuluyor. Devletin kendine güvenememesinin, yasaklara başvurmasının nedeni nedir acaba?

4. Resmî İdeolojinin Dinsel İçerikli veya Laik İçerikli Olması

Resmî ideolojinin dinsel içeriğe sahip olmasıyla laik bir içeriğe sahip olması arasında sonuçları bakımından ciddi bir fark yoktur. Dinsel metinler kutsal sayılırlar. Dinlerin koyduğu kurallara uyulmaması büyük bir suç olarak algılanır. Bu kurallara uymamanın çok ağır cezai yaptırımları vardır. Bu bakımdan dinin emirlerinden, buyruklarından bahsedilir. Dinlerin ortaya koyduğu kurallar eleştirilemezler, tartışılamazlar, dokunulamazlar. Bu kuralların, normların doğruluğundan kuşku duyulamaz. Bu kuralların, normların eleştirilmesinin çok ağır cezai yaptırımları vardır. Bu kurallar öğrenilir, gerekleri yerine getirilir. Burada bilmek değil, inanmak önemlidir. İnanç unsuru birinci plandadır. Önemli olan dinin buyruklarını yerine getirmektir. Kur'an-ı Kerim'i, şeriatı, devletin anayasası, temel direği kabul eden devletlerde dinin eleştirisi yasaktır. Resmî ideoloji kurumu için de aynı şeyleri söylemek mümkündür. Herhangi bir ideolojiyle resmî ideoloji arasındaki farkları yine hatırlatmak gerekiyor. Resmî ideoloji devletin cezai yaptırımlarıyla korunan ve kollanan bir ideoloji oluyor. Resmî ideoloji de bazı görüşler, düşünceler ileri sürmektedir. Bu görüşlerin, düşüncelerin eleştirisi yasaktır, tartışılması yasaktır, bu düşünceler dokunulamaz düşüncelerdir, doğruluğundan kuşku duyulamaz düşüncelerdir. Bu görüş-

ler, düşünceler öğrenilir, gerekleri yerine getirilir. Bugün Kürt sorunu açısından resmi ideolojinin eleştirilmesi çok ağır bir suçtur. Resmi ideoloji artık din gibi, kutsal bir emir-buyruk olarak kabul edilmektedir. Bugün resmi ideoloji dinsel değil, laiktir. Fakat artık bir dindir. Cezai yaptırımları açısından dinsel resmi ideolojinin eleştirilmesiyle, laik içerikli resmi ideolojinin eleştirilmesi arasında hiç fark yoktur. Düşünce hayatının baskı altında tutulmasında, düşünce hayatında çölleşmenin ve çoraklaşmanın yaratılmasında laik olduğu söylenen resmi ideolojinin etkileri, dinsel resmi ideolojinin etkilerinden hiç de aşağı değildir. Şeytan Ayetleri'nin yazarı Salman Rüşdi'ye karşı başta İran olmak üzere İslam ülkelerinde büyük bir kin, öfke duyulmaktadır. İran'dan, Humeyni yönetiminden kaynaklanan çok ağır bir cezai yaptırım da söz konusudur. Kemalistlerin de Kürtlerin ulusal ve demokratik haklarından söz edenlere karşı, bu konuyla ilgili araştırmacılara karşı gösterdikleri tepki, kin hiç aşağı değildir. Bu düşüncelere karşı geliştirilen cezai yaptırımların çok ağır olduğu da açıktır. Türkiye'de bu cezai yaptırımın zincirleme olarak yeni yaptırımlar ürettiği de biliniyor. Örneğin şu biliniyor: Yazınızı savunduğunuz zaman bu savunmanızdan dolayı yeni bir dava açılabiliyor. Resmi ideolojinin cezai yaptırımının ağırlığıyla ilgili olarak şunu söylemek mümkündür. Örneğin Aziz Nesin, Türkiye'de Salman Rüşdi'nin söz hakkını savunabilmiştir. Fakat kendisini eleştirenlere söz hakkını savunmaktan kaçındığı görülmektedir. Kendisini eleştirenlerin cezai yaptırımlarla karşı karşıya kalmasını bilmezlikten, duymazlıktan, görmezlikten gelmektedir. Kürtler ile, Kürt sorunuyla ilgili araştırma yapanların söz hakları ise, ancak soyut bir insan hakları kavramı ve soyut bir düşünce özgürlüğü kavramı çerçevesinde savunulabilmektedir.

Dinsel kurallar statiktir, değişmezler, dinsel kurallar bu bakımdan kutsal sayılır. Resmi ideoloji de aynı dinsel kurallar gibi statiktir, donmuştur, değişmezdir. Gerek dinsel kurallar, gerek resmi ideoloji bu bakımdan eleştirilemezdir. Bilim ise, dinamik bir düşünce yöntemidir. Bilim her zaman kendini eleştirebilir, yenileyebilir. Bilimsel önermeler her zaman yeni olgularla değişebilir.

Ortaçağ'da Engizisyon Mahkemeleri dinin buyurdukları gibi düşünmeyenlere karşı yoğun bir şekilde, etkili bir şekilde kullanılıyordu. Kitaplar yakılıyordu, "tehlikeli" düşünce sahipleri yakılıyordu. Örneğin Nazi döneminde de Al-

manya'da resmi görüşten, yani Nazizmden farklı görüşlere sahip olanlar çok yoğun baskılarla karşı karşıya kalıyordu, kitaplar yakılıyordu. Bugün Türkiye'de farklı bir durumun yaşandığı söylenebilir mi? Kürt sorunu açısından resmi ideolojiyi, Kemalizm'i eleştirenler çok ağır cezai yaptırımlar altında değil midir? Bugün de kitaplar dergiler, gazeteler yakılmıyor mu? Özgür Gündem, Özgür Ülke, Yeni Politika, Demokrasi, Ülkede Gündem sürecini hatırlayalım. Bombayla havaya uçurulan Özgür Ülke gazetesini hatırlayalım. Bombalarla havaya uçurulan Demokrasi Partisi binalarını hatırlayalım. Dağıttığı gazetelerle birlikte, arabasıyla birlikte arabası içinde yakılan gazete dağıtıcılarını hatırlayalım.

Burada Kemalizm'in din olarak algılandığını belirtmiştik. 1930'lu yıllarda Mustafa Kemal için, Atatürk için yazılan şiirlerde din unsuru, kutsallık unsuru yoğun bir şekilde dile getiriliyordu. Mustafa Kemal'in tanrısallaştırıldığı, "Türk ulusunun yaratıcısı" olduğu sık sık dile getiriliyordu.

Resmi İdeoloji ve Hikmet-i Hükümet Anlayışı

Türkiye'de üniversite ve basın faaliyetini belirleyen, yönlendiren bu kurumlara içeriğini veren temel kurum resmi ideolojidir. Siyasal parti çalışmalarını belirleyen ve yönlendiren kurum yine resmi ideolojidir. Siyasal içerikli davalarda, "düşünce suçu" davalarında yargıyı yönlendiren temel kurumun da resmi ideoloji olduğu açıktır. Bu yönden resmi ideolojinin basın ve yayın kurumlarının irdelenmesinde yarar vardır.

1. Üniversiteler

Üniversite, hakikatin araştırıldığı, incelendiği bir kurumdur. Üniversite denince insanın aklına ilk önce özgür düşünce gelir. Üniversite özgür düşüncenin geliştiği önemli bir merkez olarak bilinir. Üniversite kavramı birinci planda özgür düşünce kavramını, bilim kavramını çağrıştırır. Üniversite özgür düşüncenin mayalandığı, geliştiği bir alandır, öyle kabul edilir. Bilimin sınırsız bir düşün özgürlüğü ortamında üretildiği çok açık bir gerçekliktir.

Olguların, somut gerçeklerin olduğu gibi ele alınmaları gereği önemli bir ilkedir. Bu toplumsal bilimlerin çok önemli bir ilkesidir. Araştırmacıların toplumsal olgulara yaklaşırken kendi kişisel isteklerini, niyetlerini, yani sübjektif durumları araştırma inceleme sürecine yansıtmamaları önemli bir doğrudur. Olgular yerine kendi isteklerini ve

niyetlerini koymak, bilisel düşünce sürecini özünden zedelemektedir. Böyle bir durum yargılanır, sorgulanır, eleştiri konusu yapılır. Kürt olgusuna yaklaşımda bu temel ilkenin hiç yaşama geçmediği görülüyor. 1950'leri, 1960'ları 1970'leri, 1980'leri hatırlayalım. Bu yıllarda üniversiteler, üniversite öğretim üyeleri, profesörler, Kürtlerin, Kürtçenin inkârını meşrulaştırıcı yazılar yazıyordu. Üniversitelerin Kürt sorunuyla ilgilenmemesi için yazılı, sözlü çeşitli önlemler alınıyordu. Kürt sorunuyla ilgili, örneğin Kürtlerin tarihsel ve toplumsal gelişimiyle ilgili, Kürtçeyle ilgili çalışmalar yapılamamasına özen gösteriliyordu. Bu konulara ilgi duyan olursa üniversiteden hemen uzaklaştırılıyordu. Kürt olgusunun görülmemesi, bilinmemesi isteniyordu, öyle oluyordu. Bazı profesörler, yazarlar, gazeteciler Kürtlerin aslının Türk olduğuna ilişkin yazılar yazıyorlardı. Kürtçenin aslının Türkçe olduğunu ispat etmeye çalışıyorlardı. Bu yıllarda Kürtlerden, Kürtçeden söz edenlerin çok ağır cezalara çarptırıldığı da biliniyor. Sosyoloji, İktisadi Doktrinler, Felsefe, Türk Dili ve Edebiyatı, Antropoloji, Etnoloji, Kamu Hukuku, Ceza Hukuku, Anayasa Hukuku, Siyaset Bilimleri gibi bilim dallarına mensup pek çok profesörün mahkemelerde "bilirkişilik" yaptıkları da görülüyor. Profesörler dava konusu edilen yazılarla, kitaplarla ilgili olarak yazdıkları raporlarda Kürtlerin aslının Türk olduğunu ispatlamaya çalışıyorlar, Kürtçe diye bir dil olmadığını, Kürtçenin aslının Türkçe olduğunu kanıtlamaya çalışıyorlar. Kürtlerin Türklerden ayrı bir halk, Kürtçenin Türkçeden ayrı bir dil olduğunu söyleyen yazıların suç unsurları taşıdığını vurguluyorlar. Böyle bir süreci özgür düşünce açısından, özgür eleştiri ve bilim yöntemi açısından nasıl değerlendirmek gerekir?

Düşüncenin suçlandığı, yargılandığı, cezalandırıldığı bir siyasal sistemde bağımsız yargıdan, hukukun üstünlüğünden söz edilebilir mi? Bu sistemde gerek Cumhuriyet Savcıları gerek yargıçlar resmi ideolojinin koruyuculuğunu yapıyorlar. Örneğin cumhuriyet savcıları gibi düşünmedikleri için yazarların hakkında dava açılıyor, yargıçlar gibi düşünmedikleri için mahkûm oluyorlar. Bu süreçte adaletin bağımsız olduğundan söz edilebilir mi? Teorik bakımdan, pratik bakımdan buna olasılık var mı? Yargılamadaki temel süreç budur. Eğer araştırmacı yazar kitabını, yazısını savunuyorsa, düşüncesini savunurken resmi ideolojiyi eleştiriyorsa davanın mahkûmiyetle sonuçlanacağı açıktır. Bu

koşullar altında cezanın idari unsurlar tarafından verilmesiyle yargı organları tarafından verilmesi arasında ciddi bir fark yoktur. Zaten polis, benzer cezaları çoğu zaman fiili olarak uygulamaktadır. Örneğin dergi, gazete bürolarına sık sık baskın yaparak arşive el koymakta, çalışmaları fiilen engellemektedir.

Bugünkü durum da aynıdır. 4 Ağustos 2006 ile 3 Ekim 2008 arasında yayın yapan toplam 16 gazete, toplam 27 kez kapatıldı. Kürt basını çerçevesinde değerlendirebileceğimiz bu gazeteleri şu şekilde belirtmek mümkündür: Gündem, Güncel, Yaşamda Gündem, Gerçek Demokrasi, Ülkede Özgür Gündem, Azadiya Welat, Yedinci Gün, Haftaya Bakış, Yaşamda Demokrasi, Toplumsal Demokrasi, Öteki Bakış, Yeni Öteki Bakış, Alternatif, Gelecek, Özgür Ülke, Gerçek... Kürt basını konusunda açık sansür olduğu görülmektedir. Kapatılan bir gazetenin yerine hemen bir yenisinin çok kısa bir zaman içinde kurulması, bazen ertesi gün yayının gerçekleşmesi Kürt toplumundaki dinamiği göstermektedir.

Türk üniversitesinin Kürt sorunu konusunda, Kürtler konusunda resmi ideolojinin direktiflerine göre hareket ettiği besbellidir. Bu sürecin "bilim olgularla ilgilenir, araştırmacı olgulara yaklaşırken isteklerini, özel duygularını mümkün olduğunca bir kenara bırakır, somut olguları olduğu gibi kavramaya çalışır..." temel ilkesi karşısında değerlendirilmesi gerekir. Bu süreçte olguya karşı saygısızlık olduğu açıktır. Olgu olduğu gibi kavranmıyor, araştırmacılar olgunun yerine kendi isteklerini, niyetlerini koyuyor. Olguyu olduğu gibi ele almıyor, olgunun incelenmesini yasaklayan görüşe, direktife itibar ediyor, bu direktife göre tavır ve davranış sergiliyor. Olguya karşı büyük bir riayetsizlik, saygısızlık olduğu halde, bilim yönteminin bu temel ilkesi çürütüldüğü halde bu, çok doğal karşılanıyor. Araştırmacılar böyle bir süreci eleştirmek gereğini duymuyorlar. Eleştiri yapma gereğinin bilincinde de değiller. Bilim olgulardan hareket eder. Bilimsel bilgi, olguların araştırılmasıyla, incelenmesiyle üretilen bir bilgidir. Hâlbuki bu örnekte olgulardan değil, olguların incelenmesini yasaklayan, olguları yok sayan bir yasaktan hareket edilmektedir. Daha doğrusu bu yasak, bu resmi ideoloji yeni bir çalışmayla bir kere daha doğrulanmak istenmektedir. Bir kere daha doğrulama işleminin, meşrulaştırma işleminin bilimsel bir

süreç olmadığı açıktır. Yeni bir bilgi, bilimsel bir bilgi üretilmediği besbellidir.

Bilim, resmi ideoloji, mahkeme ilişkisinin Türk düşüncesinin içeriğiyle ilgili çok önemli bir yönü var. Bilimde doğruluğun tek kriteri vardır, o da olgulardır. Doğruluğu ortaya koyan, önermelerin olgular tarafından doğrulanmasıdır. Hâlbuki 1970'lere baktığımızda "doğruluk"un mahkeme kararıyla saptanabileceği yönünde bir anlayış var. Mahkemeler Kürtlerin aslının Türk olduğu, Kürtçenin kökeninin de Türkçe olduğu yolunda kararlar veriyorlar. Bu da "doğruluk"un önemli kaynağı olarak algılanıyordu... bu, örneğin, 17. yüzyılda dünyanın dönüp dönmediğiyle ilgili düşüncelerin olgulara dayanılarak değil, saygın ve yetki sahibi kilise mensuplarına dayanarak anlaşılmaya çalışılması gibi bir şeydir. Hâlbuki toplumda saygın ve başat olan çevreler "doğruluk" yaratamazlar. Doğruluğun tek ölçütü olgulardır.

30 Ocak 1999 tarihli ve 619 sayılı Cumhuriyet Bilim Teknik'te "Bilime gerici saldırı: Bir grup bilim insanından evrim konusunda açıklama" başlıklı bir yazı vardı. Yazıda, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki belli başlı bilim kuruluşlarının "Yaratılışçı örgütler"e karşı çıktıkları anlatılıyordu. "ABD mahkemeleri, yaratılışçılığın bir bilim değil, dini bir görüş olduğuna karar vermiştir" deniyordu. Görüldüğü gibi burada evrim kuramının doğruluğu veya yanlışlığı mahkeme kararlarına dayandırılıyor. Mahkeme kararlarının "doğruluk" yarattığı kabul ediliyor. Bilim yöntemi açısından bunlar şüphesiz çok sakıncalı bir anlayıştır.

Bilim yönteminin kayda değer ilkeleri karşısında bu duyarsızlığın nedenleri üzerinde düşünmek gerekir. Bilim yönteminin temel ilkeleri çürütüldüğü halde, bu sürecin eleştirilmemesinin çok doğal karşılanmasının nedenleri üzerinde düşünmek gerekir. Bunu resmi ideolojinin yasaklarına riayet olarak açıklama mümkündür. Hikmet-i hükümet kavramıyla açıklamak da mümkündür. Yasaklar devletin yüksek çıkarlarıyla açıklanır. "Mademki devlet yasak koymuştur; bu iyi bir şeydir; bu yasaklara riayet etmek gerekir" anlayışı egemendir. "Devletin hikmetinden sual olunmaz" anlayışı egemendir. Bu yasaklarda her zaman vatandaşların idrak edemeyecekleri bir hikmet gizlidir. Zira devlet halktan, toplumdan bağımsız olarak vardır. Siyasi toplum, toplumdan önce ve toplumdan bağımsız olarak varolan devletin bir görünümüdür. Bu yasakları

sorgulamak, yasakların nedenlerini enine boyuna öğrenmek doğru değildir. Hikmet-i hükümet anlayışında devlet, meşruluğunu bizzat kendi varlığından alır. Bu devlet anlayışında hukuk, egemenin iradesinden ibarettir. Hukuk, devletin "hukuk" olarak vaaz ettiği her şeydir. Bunun keyfilik içerdiği, keyfi otoriteye, kaba kuvvete dayanak oluşturduğu besbellidir. Bu anlayışa göre devlete meşruluğunu kazandıran ulus değildir, ulusa meşruluğunu kazandıran devlettir. Millet devletindir. Devlet milletten önce, ondan bağımsız olarak vardır. Ulusun içeriği devletçe belirlenir. Ulusu yaratan devlettir, ulusun varlığı devlet tarafından belirlendiği için devletin ulusu sıkı bir biçimde denetlemesi de doğaldır. Hikmet-i hükümet ve hikmet-i devlet bazen "devlet geleneği" kavramıyla da ifade edilmektedir. Devlet geleneği bireyin toplum içinde bağımsız ve özel olarak ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Devletin kapsayıcı varlığı bireyin ortaya çıkmasına engel olmuştur. Burjuva hukukunun temel amacı vatandaşı devlete karşı korumaktır. Hâlbuki hikmet-i hükümet anlayışında temel amaç, yani hukukun esas amacı devleti vatandaşa karşı korumaktır. Bu ancak kanun devleti anlayışı olabilir. Keyfilikleri içerir, yasakçılık egemendir. Bunun için anayasada hak ve özgürlüklerden kullanılması için değil sınırlandırılması için söz edilmektedir. Hikmet-i hükümet devletin, devletin yüksek çıkarları adına yasadışı işlere bulaşabileceğini, örneğin cinayetler işleyebileceğini kabul eden bir anlayıştır. Fiili durum budur. Hikmet-i hükümet anlayışı, hukuk devleti anlayışının, hukukun üstünlüğü anlayışının oluşmasına izin vermez. Bu tebâ'lıktan yurttaşlığa henüz geçememiş bir gerçekliği de ifade eder. Bunun demokratik devlet anlayışına hiç uymadığı, bu anlayışın zıddı olduğu açıktır. Demokratik devlet anlayışında devlet, sivil toplumun, halkın kendi ortak ihtiyaçlarını sağlamak için gerçekleştirdiği, düzenlediği bir aygıttır, bir organizasyondur.

Hikmet-i hükümet veya hikmet-i devlet anlayışının, bu anlayışı somut bir şekilde ortaya koyan resmi ideolojinin özgür düşünce üzerinde büyük bir belirleme gücü olduğu açıkça görülmektedir. Özgür düşünce üzerindeki, bilimsel düşünce üzerindeki en büyük pranga budur. Halen yürürlükte olan 1547 sayılı ve 6.11.1981 tarihli Üniversiteler Kanunu'nun (YÖK) 4. ve 5. maddeleri kısıtlamaları, düşünce yasaklarını etraflı bir şekilde saymaktadır. Bu yasaklamalarla, bu kısıtlamalarla bilimin üretilmesi mümkün de-

gildir. Düşünceyi prangalayan bir mevzuatla yönetilen bir üniversitede bilim kafasına sahip kişilerin, araştırmacıların, bilim insanlarının yetişmesi olası değildir. Bu üniversitede ancak memur kafalı kişiler, araştırmacılar, bilim insanları yetişir. Bu sürecin 12 Eylül'le birlikte, yani YÖK ile birlikte oluştuğunu da düşünmemek gerekir. Zaten Türkiye'de özgür düşünce olsaydı, özgür eleştiri kurumlaşsaydı, resmi ideoloji veya hikmet-i hükümet anlayışı olmasaydı, yani gerçek anlamda üniversite olsaydı YÖK de olmazdı.

Üniversite yönetimiyle ilgili bir mevzuattan daha söz etmek gerektiği kanısındayım. "Yükseköğretim Kurumları Yönetici, öğretim Elemanı, Memurları Disiplin Yönetmeliği" başlıklı bir yönetmelik var. 12 Eylül'den beri bu yönetmelik de yürürlükte. 21 Ağustos 1982 tarihli bu yönetmelik 17789 sayılı resmi gazetede yayımlanmış. Yasakları, kısıtlamaları ayrıntılarıyla ortaya koyan bir yönetmelik. 1998 yılında bu yönetmeliğin bazı maddeleri değiştirilmiş. Yönetmelik değişiklikleri, örneğin 3. maddesinde yapılan değişiklikler 17 Kasım 1998 tarihli resmi gazetede yayımlanmış. Bu yönetmelik gereğince örneğin bir profesörün çantasında veya odasında yasak kitap bulunması bile onun üniversiteyle ilişkisinin kesilmesine yetebiliyor. 20 Kasım 1998 tarihli Hürriyet gazetesinde bu konuyla ilgili geniş bir haber var.

Bu haliyle üniversiteler bilim üreten kurumlar olmaktan çok uzaktır. Devletin, iktidarın direktifleri doğrultusunda çalışan, Milli İstihbarat Teşkilatı'nın yan bir kurumu gibi faaliyet yürüten kurumlar olmaktadır.

Milli Güvenlik Kurulu sık sık YÖK'e direktifler göndermektedir. Bu direktiflerde üniversitelerden, üniversite profesörlerinden, Kürtlerin Kürt dili ve kültürü üzerine söylediklerini çürüten araştırmalar, incelemeler yapmaları istenmektedir. Bu, şüphesiz gizli yazılarla gönderilen bir direktiftir. Yükseköğrenim Kurumu (YÖK), yine gizli yazılarla bu direktifleri üniversite rektörlerine ulaştırmaktadır. Bu direktiflerin gerekleri hemen yerine getirilmektedir.

Bilimsel düşüncenin direktiflerle yönlendirilemeyeceği temel bir doğrudur. Ama Milli Güvenlik Kurulu tarafından YÖK'e, YÖK tarafından da rektörlüklere gönderilen bu direktifler üniversiteler tarafından hiç eleştirilmemektedir. Aynen kabul edilmektedir, gerekleri yerine getirilmektedir. Burada hikmet-i hükümet, hikmet-i devlet anlayışını bütün açıklığıyla görmek mümkündür: "Madem ki devlet, üniversi-

telere ne yapılması gerektiğine dair bir direktif gönderiyor. elbette bir bildiği vardır. Herkes bunu sorgulayacak yeteneğe sahip değildir. Bu direktiflere uymak gerekir" anlayışı...

23 Aralık 1998 tarihli Cumhuriyet gazetesinde "Doğu Anadolu'da güvenlik ve huzur sempozyumu" başlıklı bir haber vardı. Bu sempozyumu Elazığ Valiliği ve Fırat Üniversitesi rektörlüğü birlikte düzenlemiş. Haberde, "üç gün süren sempozyumda Cumhuriyet'in 75. yılında Doğu Anadolu'da güvenlik ve huzur konuşuldu" deniyor. Sempozyumun sonuç bildirisinde şöyle deniliyor: "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşamakta olan vatandaşların ayrı bir etnik kimlik altında ifade edilmelerinin ilmin ışığında mümkün olmadığı tarihsel, kültürel ve sosyolojik gelişmeler itibariyle birinin, diğerinin öz kardeşi olduğu vurgulandı... Bölgede terör hadiseleri emperyalist emeller besleyen devletlerin siyasi oyunlarından, kışkırtmalarından kaynaklanmaktadır..."

Görüldüğü gibi Kürtlerin ulusal ve toplumsal varlığı inkâr edilmektedir. Kürtlerin etnik kimliği olmadığına vurgu yapılmaktadır. Fakat Kürtlerin etnik kimliğinden söz edenlere karşı çok ağır cezai yaptırımlar geliştirilmektedir. Bütün bunlara rağmen bu kişilerle tartışılmamaya özen gösterilmektedir. Bütün bu keyfiliklere, kuralsızlıklara, yasaklara, ilkelliklere "ilmin ışığında" denerek "tarihsel, kültürel ve sosyolojik gelişmeler itibariyle" denerek meşruiyet kazandırılmaya çalışılmaktadır. 1920'lerde Büyük Britanya ve Fransa gibi emperyalist ve sömürgeci güçlerle Kürdistan üzerinde emperyalist bir bölüşüm mücadelesi yapıldığı halde günümüzde Kürtlerin kendini bulma çabalarında, eşitlik ve ulusal onur çabalarında emperyalist emeller besleyen devletlerin kışkırtmaları aranmaktadır. Burada devletin tek savunma mekanizması vardır; o da bu düşünceler çerçevesinde kendisini eleştirenleri suçlamak, yargılamak ve cezalandırmaktır.

Düşünce yasaklarının içselleştiği, doğal karşılandığı da görülüyor. Anayasa hukuku profesörü Doktor Bülent Tanör, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği'nin (TÜSİAD) isteği üzerine "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri" başlıklı bir rapor hazırlamıştı. Rapor 1992 yılı başlarında yayımlandı. Bu raporda demokratikleşme önündeki anayasal ve yasal engeller belirtiliyor, çözüm önerileri sunuluyordu. Düşünce özgürlüğü ve "düşünce suçları", bilim ve sanat özgürlüğü, Kürt sorunu, Kürt sorunuyla ilgili

olarak düşünceyi açıklama özgürlüğü gibi konularda öneriler de getiriliyordu. Örneğin bazı maddelerin kaldırılması ya da değiştirilmesi isteniyor, onların yerine yeni maddeler öneriliyordu. İşte bu çerçevede halen yürürlükte olan Yükseköğretim Yasası, bu yasanın 4. ve 5. maddeleri, Öğretim Üyeleri Disiplin Yönetmeliği hiç dikkate alınmıyordu. Bu tutum üzerinde durmak şüphesiz önemlidir. Özgür düşünceyi kısıtlayan hükümler anayasada ve pek çok yasada var. Üniversiteler Yasası'nda da var. Fakat üniversiteler Yasası'ndaki kıyaslamaların doğal karşılandığı, artık içselleştirildiği anlaşılıyor. Üniversite profesörler bu yasakları çok doğal karşılıyor, bunun için bu yasakları sorgulama, eleştirme gereğini duymuyor. Üniversite senatoları, örneğin yabancı bir ülkede Ermeni soykırımı tasarıları gündeme geldiği zaman birbiri arkasına tepki gösteriyor veya yine yabancı bir ülkede Kürt sorunuyla ilgili bir gelişme başgösterdiği zaman yine birbiri arkasından bildiriler yayımlanıyor, tepkiler dile getiriliyor. Öğretim üyeleri maaşları az olduğu zaman da tepkilerini dile getirebiliyorlar. Fakat düşünce özgürlüğü konusunda bir kısıtlama, bir yasaklama karşısında kurumsal bir tepki gösteremiyorlar. Bütün bunlar, Türkiye'de sosyal bilimlerin mümkün olup olmadığının tartışılması, bilince çıkarılması gerektiğini de ortaya koymaktadır. Bu kitapta yer alan Resmi **Tarih: Kürt Sorununda Temel Sorular** başlıklı yazısının ilgili bölümünde İsmail Beşikçi, konunun bu yönünü de dile getirmeye çalışmıştır.

Burada Türk hükümetlerinde yer alan bazı yazarların, gazetecilerin, profesörlerin tutumları üzerinde de biraz durmak gerekiyor. Bu profesörlerin, yazarların, gazetecilerin düşünce yasaklarıyla, resmi ideolojiyle kolayca bütünleştikleri, düşünce yasaklarını içselleştirdikleri görülüyor. Varsa bile özgürlükçü tutumlarını, düşüncelerini hükümete taşıyamadıkları görülüyor. Hem batılı olduklarını söylüyorlar hem de düşünce yasaklarını savunuyorlar. Avrupa kurumlarından dışlandıkları zaman da "biz zaten yüzyıllardır Avrupalıyız" diyorlar. Bu ancak küçüklük kompleksinin bir göstergesi olabilir. Örneğin İsmail Cem'in Dışişleri Bakanı olarak kaleme aldığı "son bir yıldan önümüzdeki yüzyıla..." başlıklı yazısı böle bir tutumu sergilemektedir (Sabah, 31.08.1998).

2. Yargı

Bugün yargı kurumları mahkemeler, Kürtlerin ve Kürtçenin inkârından dolayı yoğun bir çelişki içindedir. Çelişkilerin derinleşmesi, somut gerçekleri kabul edememek çürümeyi de getirmektedir.

2008 yaz aylarında, Bolu'da, bir gazetede, bir köşe yazarı, "Doğu'da ölen bir asker karşılığında bir DTP'li öldürülmelidir" şeklinde kışkırtıcı, bir yazı yazmıştı. Öldürmeye teşvikten dolayı bu suç içeren bir yazıydı. Bu yazı üzerine, Demokratik Toplum Partisi Genel Başkan Yardımcısı Selahattin Demirtaş, Bolu Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulundu. Savcılık, bu isteği, "açıklama ifade ifade özgürlüğü kapsamındadır" diyerek reddetti. Ama, aynı savcılar, Kürt çocukları hakkında, "duvarlara Kürtçe sloganlar yazdılar" diye, "panzerlere taş attılar" diye onlarca yıl ceza istemiyle davalar açıyor. Hala süren davalar var.

2008 yılı yaz aylarında, Almanya'da, "Deniz Feneri"yle ilgili bir dava görüldü. Bu, Türkiye'nin dış ülkelerdeki itibarını sıfırlayan bir dava oldu. Alman basını bu davaya, Almanya'da görülen en ağır yolsuzluk davası diye veriyordu. Bu davada adı geçen zanlılardan biri, RTÜK (Radyo, Televizyon Üst Kurulu) Başkanıydı. Bu bürokrat hakkında çok ağır suçlamalar olduğu halde görevinin başındadır. RTÜK ne yapmaktadır? Örneğin bir radyo, Kürtçe bir şarkı söylediği zaman ona ağır cezalar veren, radyoyu, günlerce, haftalarca, bazen yıllarca kapatan bir kurumdur. Bu kurumun başkanı hakkında çok ağır suçlamalar vardır. Hakkında, "Almanya'ya girerse tutuklanacaktır" şeklinde bir mahkeme kararı da vardır. Frankfurt Eyalet Mahkemesi, 17 Eylül 2008 tarihinde, "Deniz Feneri"nin Almanya'da faaliyet yürüten elemanları hakkında mahkûmiyet kararı verdi. İlgili kişiler cezaevindedir. Alman Mahkemesi, davanın, Türkiye'deki uzantıları hakkında da dava açılması için Türkiye'ye yazılar yazdı. Türkiye'deki uzantılarından biri de RTÜK Başkanı'ydı. Ama Türkiye'de savcılar bu yolsuzluk olayı üzerine hiç gitmiyor. Kürtlerle ilgili bir yazıdan, bir kitaptan dolayı, yıllarca ceza istemiyle dava açan savcılar, bu yolsuzluk olaylarını görmezlikten geliyorlar. Bu, şu anlama geliyor: Bürokratlar, Kürtlerle ilgili, Kürtler lehine girişimde bulunmasınlar da ne yaparlarsa yapsınlar, mubahtır. Kürtlerle ilgili yazı ve kitaplar konusunda oluşturulan suç ve ceza normlarıyla örneğin yolsuzluk, dolandırıcılık, konusunda oluşturulan suç ve ceza normlarının incelenmesi bu

bakımdan ilgi çekici olacaktır. İnkâr ve imha politikaları, adalet kurumunun, hukuk kurumlarını, mahkemeleri böyle zehirliyor.

3. Siyasal Partiler

Düşünce açıklama özgürlüğünün sınırlandığı bir ortamda, özgür eleştirinin yasaklandığı bir ortamda demokrasi yaşanabilir mi? Yukarıda düşünce yasaklarının Kürt sorunuyla ilgili olarak konulduğunu belirtmiştim. Bu yasaklamalarla günlük yaşantıda karşılaşmak da mümkündür. Türkiye'de ve Kürdistan'da demokrasinin çok çok farklı bir şekilde yaşandığı biliniyor. Örneğin seçim dönemlerinde jandarma komutanları, kaymakamlar köylere gidiyorlar, halkı, Halkın Demokrasi Partisi'ne oy vermemeleri konusunda tehdit ediyorlar. "Eğer bu köyden HADEP için oy çıkarsa evlerinizi yakarız, sizi buralardan süreriz, hepinizi birer birer kurşuna dizeriz" diyorlar. Ve bu tehdit sık sık yapılıyor. 1995-98 seçimleri incelendiğinde bu tehditlerin yaşama geçirildiği de görülüyor. Gerek seçim öncesinde, gerek seçim sırasında gerekse seçim sonrasında evler yakılmış, köyler yıkılmış, aileler kitleler halinde sürgün edilmişlerdi, yerlerinden yurtlarından terke zorlanmışlardı. Bazı yurtseverler katledilmişlerdi. Bu tehdit Kürdistan'da yaşanan "demokrasi"nin içeriğini de gösteriyor. Demokrasinin ölçütleri Kürdistan'da ve Türkiye'de çok çok farklı bir şekilde uygulanıyor. Türkiye'nin batı yörelerinde jandarmanın, kaymakamın, polisin halkı "falanca partiye oy vermeyeceksiniz, o partiye bir oy çıktığını görürsek öldürüleceksiniz..." şeklinde tehditler savurduğu görülmez. Fakat Kürtler HADEP'e oy vermemeleri, HADEP için çalışmamaları yönünde batıda da çeşitli tehditlerle, baskılarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Bu sürecin eleştirilmediği de görülmektedir. Muhalif basın, düşünce yasaklarından, cezai yaptırımlardan dolayı eleştirememektedir, resmi ideoloji taraftarları da bu yasakları da zaten içselleştirmişlerdir, çok doğal karşılıyorlar.

Kürdistan'da köylerin özgürlük mücadelesi sürecinde boşaltıldığı, kırsal alanların insansızlaştırıldığı bilinen bir gerçektir. Fakat seçim dönemlerinde yakılmış-yıkılmış, hiç kimsenin yaşamadığı, hiç kimsenin yaşamasına izin verilmediği bu köylere de seçim sandığı konulmaktadır. Daha doğrusu bu köylerde de seçim yapılmış gibi gösterilmektedir. Bu sürecin eleştirilmediği, görmezlikten, bilmezlikten, duymazlıktan gelindiği saptanmalıdır. Eleştirmeye çalışan-

lar, sesini duyurmaya çalışanlar ise çok yoğun baskılarla karşı karşıya kalıyorlar.

Milli Güvenlik Kurulu 1999 yılı Ocak ayı sonlarında yaptığı bir toplantıda iki turlu seçim konusunda görüş açıkladı. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, başbakan Bülent Ecevit iki turlu seçim gereğinden söz etmeye başladılar. İki turlu seçimin Türkiye'de güvenliğin, huzurun sağlanması için gerekli olduğundan söz etmeye başladılar. Gazetelerdeki köşe yazarları, radyolarda, televizyonlarda program yapanlar da artık iki turlu seçimin vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu vurgulama gayreti içine girdiler. Köşe yazarlarının büyük bir kısmı iki turlu seçimi şu şekilde savunuyorlardı: Belediye başkanları; örneğin %20 gibi küçük bir oyla seçiliyorlar. Hâlbuki belediye başkanlarının yetkileri çok büyük, daha büyük bir halk desteğine sahip olmaları gerekir. Belediye başkanları %20 oy alıyorlar fakat imparator gibi davranıyorlar... Bu tür sözlerin edildiği dönemde başbakan, Türkiye büyük Millet Meclisi'nde temsil edilen siyasal partilerin dördüncüsünün başkanı Başbakan Bülent Ecevit'in partisinin, yani demokratik Sol Parti'nin %13 civarında oyu var. Gazeteciler, yazarlar yalana dayalı resmi ideolojiyi içselleştirince, yani düşünce yasaklarını demokrasinin gereği sayınca %20 oyla belediye başkanı olunmasını eleştiriyor, fakat %13'le başbakan olunmasını çok doğal karşılıyor...

İki turlu seçim konusuyla ilgili olarak şu noktanın belirtilmesinde yarar vardır. Halkın Demokrasi Partisi ile ilgili kapatma davası o gün, yani 28 Ocak 1999 günü konuşulmaya başlandı. Yargıtay cumhuriyet başsavcısı Vural Savaş, HADEP'in kapatılmasıyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesi'ne dava açılacağını o gün dile getirdi.

4. Basın-Yayın

Düşünce özgürlüğünün sınırlandığı, özgür eleştirinin yasaklandığı bir ortamda basın nasıl bir görünüm sergiler? Bu ilişkiler basın özgürlüğüne nasıl yansır? Türkiye Gazeteciler Cemiyeti 9 Aralık 1998 günü "Gazetecilerin Hak ve Sorumluluk Bildirgesi" başlıklı bir bildiri yayımladı. Bildirinin 1. maddesinde "gazeteciler, halkın bilgi edinme hakkı uyarınca kendi açısından sonuçlar ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır" diyor. Gazeteci ilk planda "gerçek", "doğru", "objektif", "adil" kavramlarını çağrıştırır. Bilim, nasıl üniversite, özgür dü-

şünce, özgür eleştiri kavramlarını çağrıştırıyorsa, tıp nasıl sağlık kavramını çağrıştırıyorsa, gazeteci de olayları kamuoyuna doğru, adil, objektif bir şekilde duyurma kavramlarını çağrıştırır. Bazı somut olguları ve olgusal ilişkileri incelediğimiz zaman Türk basınının, medyanın bu temel ilkelere hiç uymadığı görülmektedir. Örneğin, Kürtlerin ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelesi Türk basınına, medyaya hiç objektif bir şekilde yansımamaktadır. Somut olaylar, gerçekler kamuoyuna objektif bir şekilde duyurulmamaktadır, bazen hiç duyurulmamaktadır, bazen çarpıtılarak, saptırılarak bambaşka bir şekilde duyurulmaktadır. Olaylar Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin açıklamalarına göre duyurulmaktadır. Daha doğrusu haberlerin temel kaynağı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin açıklamalarıdır. Gazetecilerin kendi olanaklarıyla istedikleri yerde araştırma, inceleme ve röportaj yapmaları yasaktır. Örneğin televizyonlar hiçbir zaman evleri güvenlik güçleri tarafından yakılan-yıkılan aileleri ekrana getirmemektedirler. Çocukları kontrgerilla tarafından "faili meçhul"lerle katledilen kadınları ekrana getirmemeye çok büyük bir özen göstermektedirler. Örneğin Halkın Demokrasi Partisi'ne yapılan baskı, zulüm, yasaklamalar, engellemeler hiç gündeme getirilmez. HADEP'e girip çıkanların tehdit edilmesi, gözaltına alınması hiç haber konusu yapılmaz. Fakat bu baskılara, tehditlere rağmen alınan oylar için "İşte HADEP bu kadar. Demokratik seçimlere girdi, öbür partilerle yarıştı fakat oyları toplayamadı, hiç kimse HADEP'i desteklemiyor" propagandası yapılır. Halbuki seçim kampanyalarının HADEP için eşit koşullarla, eşit olanaklarla yürütülmediği, HADEP'in çok çok aleyhinde olduğu besbelli, biliniyor.

Örneğin HADEP'in kongreleri, baskılara rağmen toplayabildiği kongreler hiç ekrana getirilmiyor. Buna da büyük bir özen gösteriliyor. Kongrelere yüksek katılım, katılanların yarısından fazlasının kadın olması gibi konuların dikkat çekmemesi için epey gayret sarf ediliyor. HADEP'in 23 Haziran 1996'da Ankara'da topladığı genel kongresini hatırlayalım. Kongre hep "indirilen bayrak" mizanseniyle ekranlara getiriliyordu. Ne genel başkan Murat Bozlak'ın konuşmaları, ne kongreye katılanlar, ne bunların düşünceleri, duyguları hiç yansıtılmıyordu. Bu konuların kitlelerin bilincine çarpmasını engellemek için her türlü önlem alınıyordu. Bütün bunlar elbette basına verilen direktiflerle yürütülüyor. 23 Haziran 1996 kongresine 30 binden fazla HA-

DEP'linin katıldığı, bunlardan yarısına yakınının kadın olduğu biliniyor.

Kürdistan gazetecilere yasaklanmıştır. Gazeteciler zaman zaman bölgeye ordunun helikopterlerine bindirilerek götürülmektedir. Gazetecilere askeri elbise de giydirilmektedir. Gazetecilere orada ordu tarafından brifing verilmektedir. Gazetecilerin orada bazı korucularla, korucubaşlarıyla görüşmeleri sağlanmaktadır. Gazeteciler bölgeden İstanbul'a Ankara'ya döndükten sonra günlerce orduyu öven, özgürlük mücadelesini, gerillayı suçlayan yazılar yazmaktadır. "orduda insan hakları anlayışı gelişiyor, asker artık insan haklarına riayet ediyor", "asker bölge halkının her sorunuyla ilgileniyor, sağlık, eğitim, bayındırlık sorunlarıyla bizzat ilgileniyor..." şeklinde haberler verilmektedir. Mücadele bölgesine ancak ordunun helikopterlerine binerek gitmek, ancak gösterilenleri görmek, ancak anlatılanları yazmak gazetecilik etiğiyle hiç bağdaşmayan bir tutumdur. Sadece ordu mensuplarının istediği şeyleri yazmak, yine gazetecilik etiğiyle hiç bağdaşmayan bir tutumdur.

Gazetecilere, üniversite öğretim üyelerine, yargı organlarına, işadamlarına, Genelkurmay başkanlığı tarafından sık sık brifing verilmektedir. Bu brifinglerde hammadde olan olayların hangi kavramlarla, hangi anlayışla kamuoyuna duyurulacağı ve olayların kamuoyuna duyurulup duyurulmayacağı etraflı bir şekilde dile getirilmektedir. Haberler bu brifinglerde verilen direktiflere göre verilmekte, yorumlar bu direktiflere, bu emirlere göre yapılmaktadır. Kürdistan'da sürmekte olan baskıya ve zulme ise hiç değinilmemektedir. Bu baskı ve zulüm süreci görmezlikten, duymazlıktan, bilmezlikten gelinmektedir. Gazetecilerin "asker, insan haklarına riayet ediyor" şeklinde yazdığı günlerde bile köylerin yakılması, yıkılması, ailelerin köylerini, yerlerini, yurtlarını terke zorlanmaları devam ediyordu, kitlesel işkenceler sürüp gidiyordu. Brifing yönteminin böylesine egemen ve etkili olduğu bir ortamda "Gazetecilerin Hakları ve Sorumlulukları Bildirgesi"nin değeri nedir? Zaten bu bildirgeler çözümleyici olsalardı, 1998 sonlarında yeni bir bildiri hazırlanmasına gerek kalmazdı. 24 Temmuz 1960 tarihli Basın Ahlak Yasası ihtiyacı karşılamaya yeterli olabilirdi. Kaldı ki bir de Uluslar arası basın Enstitüsü tarafından kabul edilen "Gazetecilerin Basın Ahlak Kuralları, İlkeleri" var. Bu ilkeler de 1972'de Gazeteciler cemiyeti tarafından kabul edilmiş.

Basın için "dördüncü kuvvet" deniyor. Yasama, yürütme, yargı gücü dışında dördüncü bir güç... Türkiye'de bu güç gerçek basın ilişkilerinden doğan bir güç değildir. Basın, esas güç odaklarının düşüncelerini yansıtmaktadır. Onların yaz dediklerini yazmakta, yazma dediklerini yazmamaktadır. Basın esas güç odakları için ayna görevini yapmaktadır. Örneğin Milli İstihbarat Teşkilatı'nın bir şubesi gibi faaliyet yürütmektedir. Başlı başına bir güç olması, gerçek gücünü faaliyetlerinden alması söz konusu değildir. Basına "çantada keklik" anlayışıyla bakılmaktadır. "O her zaman iktidarın, devletin direktifleri doğrultusunda çalışmaktadır" anlayışı egemendir.

Demokrasinin Türkiye'de ve Kürdistan'da farklı ölçülerde yaşandığı, bunların basına, medyaya yansıma biçimlerinin de çok farklı olduğu, demokratik yaşantının, insan hakları anlayışının Kürdistan'da tamamen çürütüldüğü açıkça bilinen bir gerçektir. Türk düşüncesinin nasıl oluştuğunu, nasıl geliştiğini görmek için bu tutumlardan bazı örnekler vermek gerekir.

Sonuç

Bugün, Türk düşüncesine, bilime, sanata, yargıya, yön veren temel kurum resmi ideolojidir. Resmi ideoloji kıskacındaki Türk düşüncesi özgür değildir. Düşün yasakları daha çok, Kürtleri baskılamak, Kürt sorununun algılanmasını önlemek için getirilmektedir. Düşünceyi özgürleştirmek, ancak, resmi ideolojinin bu niteliğinin, bilimin kavramlarıyla eleştirisiyle mümkün olur. Bu eleştiri sürekli olmalıdır.

İsmail BEŞİKÇİ

Muhatapsız Savaş Devam Ediyor...

Türk toplumunun tarih bilinci üzerindeki kopukluğu ve unutkanlığı, bu alanda araştırmalar yapan birçok sosyologun ve tarihçinin vardığı ortak noktalardan biridir. Buradaki Türk toplumu kavramı içinde tüm Anadolu insanı ve Kürtler de gösterilmektedir. Bir adım daha ileri gider ve kavram içinde ayrışmalar yaparsak, toplumsal bilinç ve ruhta bir eksiklik belirtisi olarak "kopukluk ve unutkanlık"tan Kürtlerin hissesine daha çok pay düştüğünü söylemek mümkündür. Yazılı tarihin olmadığı bir toplumda, kuşaklar arasında tarihsel bilinç iletişimin çok zor olacağı bu noktada bir neden olarak görülebilir. Ne var ki, sözlü anlatım alışkanlığı ve bunlara olan güven toplumda o kadar yerleşmiştir ki, bu alışkanlığın değişmeye başlayıp yazılı hale geldiği bir dönemde iki yöntem arasındaki çatışmanın devam ettiği görülmektedir. İşlevleri konusunda birçok tartışmayı gerekli kılsa da, kurumlaşmış yapılarına karşın Türklerde bu "unutkanlık ve kopukluk" bir sosyolojik fenomen olarak dikkate değiyorsa, hiçbir kurumlaşmanın olmadığı Kürt toplumunda bunun nedenlerini anlamak çok daha kolay olmaktadır. Bu nedenledir ki "Kürtlük" bir siyasi hareketin kendisiyle birlikte başladığını halka kolayca onaylatabilmektedir. Cumhuriyetin kurulma ve yerleştirilmesi kaygılarının olduğu yıllarda Türklük kavramı da Osmanlıya karşı aynı yöntemlerle dile getiriliyordu. Kürt toplumunda ortaya çıkan bu kaygı ise sosyolojik olmaktan çok politiktir. Ve hatta tamamen politiktir deme durumundayız. Çünkü bu "yalan"ın ardından ortaya çıkan hiçbir siyasi veya sosyal kurum yoktur. Kürtler tarih sahnesinin farklı bir zamanında ve farklı bir yerinde yine bulunmaktadırlar.

Ama nasıl ve hangi şartlar içinde bulundukları araştırma alanı içine alınırsa işte o zaman söylenen "yalan" ile var olanın kendisinin birbiriyle tezat içinde oldukları görülecektir.

Burjuva siyasetin işleyişinde ve moralitesinde var olan "yalan", kamuoyunu bir konudan uzaklaştırmak ve başka bir ilgi alanı yaratmak için başvurulan en etkili araçtır. Orada söylenen "yalan"ın anlamı yalan olduğu için değil, öyle söylenmesi gerektiği içindir. Bu nedenle onlar tarafından "yalan" yalan olarak kabul görmez. Bunlar Makyavelist politikaların siyaset sahnesine soktuğu kavramlar olarak önemlidir. Ancak modern siyaset halk tarafından kontrol edilir bir hale geldikçe ve demokratikleştikçe, siyasetin eski tanımında siyasiler adına var olan tek yanlılık yerini daha kontrollü bir sahaya bırakmıştır. Artık siyasiler için bir iletişim aracı olarak "söz" yeterli değildir. Daha az izlenen ve bu nedenle daha az etkili olan "yazı" da yeterli değildir. Neyin nasıl yapıldığını izleyen ve kendisine sunulan doğruları bulmaya çalışan kitleler için yazı ve söz'ün eylemle birliği, uygunluğu başlıbaşına bir kriter olarak onların önünde durmaktadır. 15. yüzyıl Avrupa'sı dinler ve mezhepler karmaşası içinde yönetim sorunları içinde bocalarken, iktidar erkine derli toplu yönetim tekniklerini sunan Makyavel'e göre Prens'in, yani yönetenin vermiş olduğu "söz"ün hiçbir "moral" değeri yoktur. Bunları tutmak ya da tutmamak tamamen yönetici olarak Prens'in inisiyatifi ve kontrolü altındadır. "İyi" yönetici olarak yaptıklarının nedenlerini yeri ve zamanı geldiğince anlatmasında gösterdiği beceri ona ihtiyacı olduğu güvenilirlik zırhını verir. Bu nedenle yalan söylemek ne günahtır, ne de ayıp... İktidarınızı sürdürmeye yardımcı olduğu sürece yaptığınız doğrudur. Oysa Makyavel'den yüzyıllarca önce yaşayan Çinli General Sun Tsu'dan devlet yönetimi konusunda çok daha çağdaş, çok daha demokratik siyaset söylemleri dinleme şansına sahibiz: Sun Tsu savaş sanatında ne olursa olsun kazanmayı değil, akıllı, haklı ve adaletli olup kazanmayı ön plana koymuştur. O, yönetmek için yalana karşıdır; Yalancının mumunun yatsıya kadar yanacağını ve gerçeğin ortaya çıkacağını çok iyi bilmektedir. Yalanla yönetmektense doğruyu söyleyip çare aramak daha akla uygun gelmektedir. Bu nedenledir ki "Bir saç telini kaldırmak için fazla güç gerekmez. Güneşle Ayı görmek için ille de keskin gözlü

olmak gerekmez. Gök gürültüsünü duymak için hassas kulaklar gerekmez." diyebilmektedir.

Demek ki ilerleyen çağ, her zaman daha çağdaş, daha ileri ve demokratik ortamları halka vermeyebiliyor. Ancak yine de bizim birey olarak bu iki yaklaşım arasındaki farkı karşılaştırmamıza engel olamıyor. Karşılaştırmalı tarih bilgisine doğru yaklaşma istemi bu gelişme için başlıbaşına bir kıstastır. İşte sosyal ve düşünsel gelişmenin ana kaynağında bulunan bu "öğrenme" dürtüsünün toplumsal yoğunluğu, yalan'la hüküm süren iktidarların korkulu rüyalarıdır. Tarihsel incelemeler sırasında sıkça görülen, toplumların kendilerini yöneten sistemlerden daha ileri oldukları tesbitinin kaynağı da zaten toplumsal bilgi birikiminin bu yoğunluğunda ifadesini bulmaktadır.

Peki bu yoğunluk kendisini politik alanda ifade edebilmekte midir? Türkiye örneğiyle hareket edersek: bu yoğunluğun kendisini politik alanda neden ifade edemediğini soru olarak sorabiliriz.

Jakobenci devlet anlayışının egemen olduğu Türkiye'de siyaset, var olan sosyal sınıfların iz düşümünün bir ifadesi olarak varlık göstermemektedir. Örneğin, Türk burjuvazisi kendisine özgü politik örgütleri ortaya çıkarmakta yetersiz kalmıştır. Bu sınıf kendisini, yine devletçe hazırlanıp önüne konan politik örgütlerin içinde buldu. Türk burjuvazisinin devletçe yaratılıp güçlendirildiği göz önüne alındığında burada bir paradoksun olmadığı da görülür. Yani Türkiye'de iktidar ve muhalefet olmanın arka bahçesinde mutlaka bir devlet bağının olduğu görülmektedir. Devletin bekası için hem iktidar, hem de muhalefet olunmuştur. Geniş toplumsal tabakaların oluşturulan bu güçlerin arkasında yer alması için büyük bir emek sarfetmekte gerekmiyordu. Yönetilmesi ve yönlendirilmesi kolay bir toplum yapısına sahip olunması birçok engelin kolayca aşılmasını sağlamaktadır. Toplum mühendisliği üzerinde senaryolar üretilip uygulanmaya konması, kimlikleri pek bilinmeyen "kalburüstü bir entellijensiya" gurubunun varlığını bize hissettiriyor. Genelkurmay içinde oluşturulan-şimdilerde lağvedilen- bazı birimlerin, söz konusu sivil entellijensiya guruplarıyla birlikte toplumun yönlendirilmesinde işbirliği yaptığı artık ortaya çıkmış bir gerçektir. Siyasal partilerin tek kaynak ve kontrol noktasının sivil toplum örgütleri olduğu gerçeğinden hareket eden AB yönetmeliği, Türkiye'de sivil iktidarlar üzerinde demoklesin kılıcı gibi duran militer kontrolün

önünün alınması için, sivil kontrolden uzak, devlet katındaki birçok kuruluşun lağvedilmesini gerekli görmüştür. Son yıllarda Genelkurmay bünyesinde yapılan birçok düzenlemeler bu gerçeği ortaya çıkarmıştır. Şimdi işin daha ilginç noktasına geliyoruz: Türkiye'de sadece parlamento içi siyaseti değil, sol veya sağ kökenli sokaktaki siyasete de devlet elinin nasıl değdiği tartışmaya açılmıştır.

Konunun başlığıyla uzaklaşma pahasına bütün bunları neden söylüyorum? Türk toplumunun tarihsel bilinç yapısı ve toplumsal gelişim seyri anlaşılmadan Kürtleri anlamanın mümkün olmadığını belirtmeye çalışmak için ve daha da önemlisi Türkiye'de devletin işleyiş biçimini anlamadan yürürlükteki Kürt siyasetinin anlaşılmasının mümkün olamayacağını belirtme kaygısıyla bunları söylüyorum. Aksi taktirde siyasette, toplum da yarım anlaşılacaktır ve her yarım bilinen şey gibi yanlışlarla yol alınacaktır. Demek ki birbirimize olan ihtiyacımız geçmişten daha fazladır. Bizi yönetenlerin bize "helal" gördüklerinin arkasında nasıl bir Bizans oyununun olduğunu öğrenmek hepimizin hakkıdır. Oğullarını bu toprağa veren insanların ise birinci dereceden hakkıdır. Tümen'in ortasında "PKK" kaynaklı kanas tüfeği ile vurulan komutan Bahtiyar Aydın'ın eşinin mücadelesi hala yanıtını bulamamıştır. Sahi, kim niçin vurdu Bahtiyar Aydın'ı? Kendisi yapmadığı halde neden bu olayı PKK üstlendi? Elimde listeler var diyen ve o listede bulunan onlarca insanın sokaklarda vurulduğu bir dönemin sarışın başbakanına hiçbir soruşturmanın açılmadığı bir ülkede ne kadar demokrasiden bahsedebiliriz? Bu konuda merhum avukat Medet Serhat'ın ailesinden bir tepki beklemek hakkına sahiptik. Katledilen o kadar insan içinde hukuksal zemine götürülecek en yalın örnek o idi. Sivas olayları, Gazi mahallesi olayları, Susurluk, Şemdinli, Danıştay baskını, Hrant Dink cinayeti, Dağlıca ve Aktütün karakol baskını derken, arkadan sessizce yükselen bir Ergenekon dalgasıyla kamuoyu günlük gazete bilgilerinin dışında başka şeylerin olduğunun farkına vardı.

Ergenekon'da Çakışan Yollar:

Öcalan'ının Türkiye'ye getirilişinden beri Kürt siyasal istemlerinde açıktan bir değişim olmuştur. Kürt siyasal istemleri yumuşatılarak sistem açısından tehlike teşkil etmeyecek bir durumda kendisini savunma durumunda bırakılmıştır. Bu durum PKK'nin alt kadrosu için yeni bir olay olsa bile, Öca-

lan'ı siyaseten izleyenler için sürpriz değildi. Öcalan teslim edilmesi gereken bir başarıyla, örgütünü yöneten bir avuç insana bu değişimi kabul ettirmiş ve örgütü onlar eliyle yönetmeye devam etmektedir. PKK'de son dönemde ortaya atılan teorileri startejik bir değişim olarak ele almak ve sonuçlar çıkarmak yanıltıcı olacaktır. Bu harekette ortaya çıkan, başından beri endekslendiği politikalara uygun adımlar atmaktan başka bir şey değildir. Kürt toplum dinamiğinin gittikçe gelişip sosyalleştiği ve demokratik ivme kazandığı bir dünyada, gözle görünen bu değişime dışardan müdahale yapılmasaydı, Misak-ı Milli'yi sorgu altına alacak radikal Kürt hareketlerinin bu politikalara önderlik etmesi kaçınılmaz olacaktı. Adına "ulusal kurtuluş savaşı" denilen 1984 olayları sonrasından bugüne baktığımızda Kürtlerin, toplum olarak önemli ekonomik kayıp ve gerilikleriyle kendilerini savunma durumunda bırakıldığını görmekteyiz. Kürt toplum yapısındaki sınıflaşma hareketinin ulusal bir karakter almaması için büyük feodal güçlerin burjuvalaşmaları metropollerde yoğunlaştırıldı. Kürt toplum yapısı içinde toprağa bağlı burjuvalaşma hareketi bilerek engellendi. Ulusal soruna yakınlık duyan güçlü feodal aileler böylece sistem içinde entegre edildiler. Toprak dışında burjuvalaşan Kürt ileri sınıfları, ulus sorununa yabancı hale getirildi, ekonomik olarakta ulusallık kavramıyla çıkar çatışması içine sokuldular. Osmanlılar döneminde Hamidiye Alayları politikasıyla devlet politikası içine çekilen Kürtler, daha sonraki dönmede ekonomik olarak kontrol altına alınmışlardır. İşte bu nedenledir ki Kürt tarihine geniş bir perspektiften bakmadan, onlar üzerinde oynanan oyunları anlamak imkânsızdır. Derin devlet siyasi sahnede de aktörlerini kullanmakta sakınca görmedi. Tarih bilinci zayıf Kürt köylü kitleleri içine şiddet eğilimleri ağır basan bir hareketi yerleştirmek zor bir olay olmadı. Sınıflaşmanın zayıf ve meslek örgütleri arasındaki ilişkilerin politik espriden yoksun olduğu bir toplumda kitleler psikolojik hareket faaliyetleriyle yığınlaştırıldı. İşte 1970 yıllarının başına ender kişilerin ağzından duyulan Ergenekon örgütünü bu ilişkiler içinde görmemiz şaşırtıcı olmayacaktır.

Ergenekon operasyonu toplumda çok büyük bir yankı buldu. Ancak bu operasyonun arka planı konusunda yeterli açıklamalar yapılmadı. Hiç değil, bundan bir kaç yıl önce derin devlet ile ilgili sorular sorulduğunda buna -şaşırtıcı olarak- en doğru yanıt veren eski cumhurbaşkanı Demirel

oldu: Demirel'e göre "derin devlet, devletin ta kendisi"ydi. Devletin gidişini tehlikede gören bir gurup, onu kurtarma adına örgütlenmeye gidebiliyordu. Türkiye'deki tüm darbelerin arkasında bu örgüt çıkmaktadır. Eğer öyleyse Ergenekon örgütünün tüm geçmişini sorgu altına almak bunu hukuksal zemine çekmek mümkündür. Kurbanlık koyun gibi, bu iş son yöneticilerin kafasında patlatılma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu nedenle bir balon gibi hazırlanmış olan iddianameyle bu örgütün tarihsel köklerine inmek çok zordur. Kamuoyu baskısının ise yeterli olacağı konusunda önemli kuşkular vardır.

Ancak burada sorulması gereken soru var olan yasal hükümete karşın, bu gurubun devleti ele geçirmek için her türlü provokasyonu nasıl olupta planlayabildiği ve yasal hükümetin elinin kolunun nerede bağlı olduğunda yatmaktadır. Geçmişteki hükümetler bugünkü AKP iktidarından daha mı zayıftılar? O halde AKP generalleri hapse atma gücünü nereden almaktadır? AB'nin kurumları ise iktidarlara henüz bu gücü ve güveni vermekten uzaktır. O halde geriye sadece bir güç kalmaktadır ki bu güç 1950'den beri Türk siyasi hayatına özel bir ilgi gösteren ABD'den başkası değildir. ABD'nin, NATO konsepti içinde, CIA eliyle diğer Avrupa ülkelerinde kurdurduğu Gladio tipi örgütlenmeleri Türkiye'den ayrı tutması düşünülemezdi. Bu örgütler Avrupa ülkelerinde açığa çıkartılıp ortadan kaldırılırken Türkiye'de bugüne kadar derin bir sessizlik sürdürülmüştü. Susurluk olayı bu "hak"ka bir son verme bahanesi olabilirdi. Askeri kanatta hiçbir değişim olmadı ama Emniyet bünyesinde ve MİT içinde yeni düzenlemelere gitmeye neden oldu. Susurlukla bağlantılı olarak askeri kanatta Veli Küçük'ün adı geçmesine karşın O'nu sorgulamak mümkün olmadı. Buradan çıkan sonuç ancak şu olabilirdi: ABD, Türkiye'nin kendi iç sorunlarından ve Türkiye'nin Ortadoğu'da oynadığı rolden ötürü bu örgütün kullanım hakkını Türkiye'ye uzatmıştır. Ancak Kürt sorununda gelinen durumdan sonra bu örgüt elde ettiği ile yetinmemiş, bu kez Kuzey Irak'ın iç işlerine de karışmaya başlamış, Kerkük'te ortaya çıkan birçok karışıklığın altında izlerini göstermiştir. Denebilir ki Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmasına karşı mücadele eden birinci plandaki gizli bir örgüttür. Irak'taki tansiyonu düşürmeye çalışan ABD için bu kabul edilemez bir durumdu. Türk Gladyosu olarak kendisine zaten fazladan verilen kullanma hakkını ABD geri çekerek

örgütün diskalifiye edilmesi için düğmeye basmıştır. Bunun karşılığında da PKK'ye karşı yapılacak operasyonlara izin verilmiştir. Çünkü Güney Kürdistan'daki PKK güçlerinin burada kurulacak "ikinci bir İsrail devletine" karşı mücadele etmesi Ergenekon cephesindeki teorisyenlerin kalemlerinden çıkan ana başlıklardır. Bu nedenledir ki Öcalan, *Ergenekon* tutuklamalarıyla ilgili olarak "Bu bizi bitirme operasyonudur" diyebilmektedir.

Türkiye, 22 Temmuz seçimleri öncesinde başlayan ve seçim sonrası devam eden iki önemli olaya tanık oldu: Bu iki olay bugün yaşanan süreci açığa çıkarması bakımından oldukça önemlidir. Bunlardan biri; daha seçim öncesi başlatılan İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerle birlikte daha birçok şehirde AK Parti karşıtı yapılan laiklik yanlısı gösterilerdi. Her tandansıyla Kemalistlerin ve bir kısmı solun katıldığı yüzbinleri aşan bu mitinglerle AK Parti'ye bir ikaz gönderiliyordu. Bir diğeri ise kırsal alandan yavaş yavaş gelen çatışma sesleriydi. PKK yöneticileri bu çatışmaları "gerilla güçlerine yöneltilen saldırılara karşı yapılan savunmalar" olarak meşru göstermeye çalıştılar. Bu iki olayın ilk etapta birbiriyle direk bağlantılı olmadığı söylenebilse de, sonuca baktığımızda ilginç bir ilişki zincirinin oluşturulduğuna tanık olmaktayız. AK Parti'nin görünen yeniden iktidarını engellemek için birçok ilde yapılan laiklik yanlısı mitinglere yüzbinlerce insan katıldı. Ancak bu kitlesel gösteriler sandığa yansımadı. Türkiye'yi uzun seneler yöneten ANAP, DYP, DSP gibi birçok partinin barajı aşamadıklarına tanık olduk. Seçimlerdeki yüksek baraj sistemi nedeniyle, önceki genel seçimlere bağımsız adaylarla katılmaları yönünde yapılan teklifleri reddeden DTP'nin bilinen liderleri, bu seçimlerde ya akıllarını başlarına aldılar ya da bir yerlerden gelen seslere kulak vererek, bu yönde karar aldılar. Hangi nedenlerle bu kararı aldıklarının sevabını ve günahını sahiplerine bırakalım. Kürt halkının sorunlarını yasal platformlara taşımak açısından bu kararın demokratik sürece olumlu katkılar sunacağı daha seçim öncesi kendisini hissettiriyordu. Yine de yapılan bütün bu taktiksel uygulamalar AK Parti'nin yeniden iktidarına engel olmadığı gibi, boşalan cumhurbaşkanlığı makamının da yine bu parti tarafından "ele geçirileceği" bir korku olarak kamuoyuna yansıtıldı. En stratejik kurumlarıyla Türkiye, kuruluşundan beri sarıldığı laiklik ilkesinin tehlikede olduğunu ilk kez tartışmaya başladı. Bunun ardından, alttan alta tırma-

nan PKK saldırıları veya savunmaları kamuoyunda birinci derecede yerini almaya başladı. Özellikle Irak sınırı boyunca yaratılan silahlı olaylar Hükümet ile Genelkurmay'ı karşı karşıya getirdi. Laiklik tartışmaları unutuldu ve bunun yerini PKK'ye yönelik yapılacağı söylenen "Kuzey Irak"a müdahale gündeme geldi. İlk etapta "içerdekileri hallettikte, dışarıdakiler mi kaldı?" diyen bir hükümet, gelen yoğun baskılar karşısında boyun eğmek zorunda kaldı. Yani diğer bir deyimle AK Parti'yi ve onun hükümetini kontrol altına almanın yolu açılmış oldu. Saddam döneminde hiçbir uluslararası tepki çekmeden istediği zaman Irak'ın içlerine kadar girilirken, şimdi hem hükümetin hem de uluslararası organların bu müdahaleye yasal onay verme zorunluluğu ortaya çıktı. İşte bu nedenle BM ve Irak hükümet temsilcileriyle İstanbul'da toplantılar yapıldı. Türkiye bu toplantılarda Güney Kürdistan'da kurulan federal hükümeti hedef tahtası haline getirmedi. BM yasaları çerçevesinde devletlere sınırlarını koruma hakkı tanıyan 51. maddeyi ön plana koydu. PKK ise, ister saldırılarıyla olsun, isterse "savunmalarıyla" olsun bu maddenin alt yapısını hazırlayan bir aktör rolüne bürünmekten kurtulamadı. Ön planda müdahalenin nedeni olarak PKK gösteriliyordu. Ancak arka planda Güney Kürt yönetimine ve özellikle Barzani yönetimine karşı yürütülen yoğun kampanya, gerçek nedeni açıklamaya yetiyordu. Barzani yönetiminin PKK'yi koruyup kolladığına dair bir tek somut belge yokken, aksi yönde yoğun bir kampanya yürütüldü. Müdahale'nin PKK'ye karşı yapılacağı söylenirken, onları koruyan ve kollayan güçlere karşı da yapılacağının altı çiziliyordu. Burada işaret edilen ise Güney Kürt federe devletinden başkası değildi. Buna rağmen PKK, davet edercesine sınır boyu saldırılarına devam etti. Kamuoyunda yapılan tartışmalarda sınır boyu saldırılarının veya çatışmalarının nedeni sorgu altına alınıyordu. PKK içinde sahibinin sesi durumunda olan Duran Kalkan ise, kendi yayın organlarına verdiği demeçlerde Türkiye'nin içlerinde de eylemler yaptıklarını söyleyerek bu yönlü kuşkuları gidermeye çalıştı. Ama neden çatışmalara girdiklerini, hangi amaçlara sahip olarak seçim öncesi ve sonrası olayların tırmandırıldığına açıklık getiremedi. Oysa olayların arkasındaki provokasyon ortamının anlaşılması için bu noktaların açıklık kazanması gerekiyordu.

Türkiye ise böylesi bir atmosfer içinde yönetilmektedir. Şimdi yanıtlanması gereken sorular sorulabilir:

Bir: Türkiye seçimlere girip yasal temsilcilerini meclise gönderecekken o güne dek sesiz kalan PKK neden silaha sarılma ihtiyacı duydu. Yapılan askeri operasyonlar bir neden olarak gösterilse bile çatışmalara neden olmayacak ortamlar eskiden olduğu gibi pekâlâ yaratılabilirdi.

İki: Diyelim ki bir kaza oldu ve bu tür çatışmalara engel olunamadı. Seçimler oldu ve DTP 22 milletvekili ile meclisteki grup kurarak temsil hakkı kazandı. Bu vekillerin demokratik planda bekleyen birçok önemli konuyu nasıl gündeme getirecekleri merakla beklenen bir soruydu. Sağlıklı bir irade hiçbir şey yapmadan önce, bu vekillerin somut plan ve projelerini görmek isterdi. Seçim sonuçları iyi değerlendirildiğinde bölgeden çıkan 22 milletvekili küçümsenmeyecek potansiyele sahipti. Yürütülen yeni anayasa görüşmeleri ve AB gündemi bu vekillerle zenginleştirilebilirdi. Ama bunların hiçbirine fırsat vermeden sınır boyundan ha bire saldırı sesleri gelmeye başladı. Peki madem sorunlarınızı silahla çözecektiniz, bu vekilleri neden seçtirdiniz? Yok eğer bu saldırılar başkaları tarafından kışkırtılıyorsa, onlara neden bu olanakları verdiniz ya da onların taktiklerini açığa çıkartan bir çizgiyi benimsemediniz?

Üç: Müdahale isteğinin gerçek nedeninin PKK değil, Güney Kürt yönetimini zora sokmaya yönelik yaptırımlar olduğu açığa çıktığı bir dönemde, PKK'in üst yönetimi bu tür yorumlara kulaklarını kapatıyordu. Neden?

Bu konunun daha iyi anlaşılması için gazeteci Fikret Bila'nın üst düzey askeri yetkililerle yaptığı konuşmaların sonuç bölümüne bakmak yeterlidir. Cumhuriyetin kuruluşundan beri sahip olunan "kırmızıçizgiler" esprisinden kurtulamayan askeri bakışlar burada kendisini açıkça göstermektedir. Kürt sorununda en önemli tehlike, kurulması muhtemel bir Kürt devleti olarak birinci sırada yerini korumaktadır. Bu devletin alt yapısını besleyecek olan zengin petrol yataklarının bulunduğu Kerkük kentinin geleceği, taşınan kaygıların ikinci sırasını almaktadır. Saddam rejiminin insafına terkedilen Türkmenlerin bu konuyla bağlantılı olarak birden bire hatırlanması sadece yanıltıcı bir perdedir. Esas kaygı bu şehrin bütünüyle Kürt federe yönetiminin eline geçmesinde yatmaktadır. Irak, ulusal sınırlarını korumuş olsa bile, Kürt federe devletinin ekonomik bağımsızlığa kavuşarak gelişip güçlenmesi, gelecek açısından kuşkulu görünmektedir. Bu nedenle Türkiye'deki birinci

sıradaki tehlikeler arasında PKK değil, Kuzey Irak'ta kurulacak bir Kürt devleti bulunmaktadır. İkincisi irtica ve nihayet PKK tehlikesi üçüncü sırada yerini almaktadır. PKK'nin TC'ne karşı muhatap olamayacağının altı çizilirken, bu örgütün adı arkasında yapılanların neden birinci sıralara konduğunu açıklayamamaktadırlar. Açıklanması en kolay olan şeyin üstü örtülmektedir. Burada bir kez daha üstad Yalçın Küçük'ün bir analizini bulabilmekteyiz. Üstad Küçük, Türkiye'nin birçok sorununu çözmek için "PKK gibi bir örgüte ihtiyaç duyduğunu" söylemekte ve "PKK yöneticilerinin" ise "bunu anlayamadıklarını" vurgulamaktaydı. Yine O'na göre Kuzey Irak'taki PKK güçleri, buradaki feodal gericiler eliyle kurulmak istenen ikinci bir İsrail'e karşı kullanılabilirdi.

Doğu Perinçek hangi gerekçelerle PKK etrafında dolaştı, en kritik dönemlerde PKK propagandasını yaptı? Yalçın Küçük kendisini neden Doğu Perinçek'e yakın görüyor? Ergenekon örgütünün savcılığını kimler üstleniyor... Bu ikilinin Kürt sorununun çözümünde aynı perspektiften hareket etmeleri nasıl açıklanabilir? Eskiden bizim "derin devlet" diye nitelediğimiz, bugün açığa çıkan bu örgütle, PKK arasında sürdüğü iddia edilen görüşmelerin iskeletinin hazırlanmasında bu ikilinin ne kadar rolü olmuştur? Çünkü bu görüşme metinlerine bir göz atıldığında sunulan önerilerin, askerler tarafından değil, Kürt siyasetini iyi izleyen politikacılar tarafından kaleme alındığı görülecektir.

Öcalan'a artık siyasi dönüşüm yapma zamanının geldiğini iletenler, İmralı'da soruşturmalarına katılıp, görüş alışverişinde bulunanlar acaba Nairobi'ye giden uçakta yok muydular: Böylesi önemli bir operasyona "yaşanır PKK ile mücadele içinde geçen emekli bir subay"ın neden katıldığı nasıl açıklanabilir? Bu kişinin varlığı operasyonun kimliği konusunda Öcalan'a verilen bir garanti miydi? Asalım! Tartışmalarının yapıldığı bir dönemde emekli bir general olan Sabri Yirmibeşoğlu konunun başında sözünü ettiğimiz yönlendirilen toplum analizine güzel bir örnek vererek bu konuda şunları söylemekteydi: "Eğer Öcalan'ın asılmaması gerekiyorsa asılmaz ve halkımız da bunu anlar" diyordu... Burada idama karşı olma prensibini değil, stratejik kaygıları görmekteyiz. Yıllardır toplumu psikolojik hareket faaliyetleriyle yönetmeye alışanlar için bu söylem doğaldı. Olsun: yıllarca toplum gözünde bebek katili ilan edilen biri devletin varlık nedeni sebebiyle savunmaya alınabiliyordu. Öcalan

İmralı duruşmalarında neden "biz" deme ihtiyacı duyuyor... Duruşma sırasında konularla ilgisi yokken, damdan düşer gibi "Mehmet Ağar'ın düğününe Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in gitmesine müdahale ettik" derken neyi kastediyordu: Kimdi bu "biz"ler... Bunlar herhalde PKK değildi. Aldığı hangi güçle, kendisinin asılması halinde "darbe" olabileceğini söyleyebilmektedir? Bugün de Ergenekon bağlantısı açığa çıkan bir şahsa "başbakanlık" sözünün verildiğini duyuyor ve gülüyoruz... Biraz daha ciddi olalım! Ortada, Ergenekoncuların hazırladığı pasifikasyon sürecine entegre olan -ya da bizzat içinde olan- bir yönetici varken Kürt sorununun Türkleştirilmesinden neden başkaları sorumlu tutulsun!.. Diğerlerinin varlık yapıları gereği bu rolleri üstlenmeleri şaşırtıcı değildir. Bu nedenle suçlanmaları da gereksizdir. Asıl suçlu olan, ortaya konan pasifikasyon ve likidasyon politikalarını anlayamayan veya kitlelere anlatamayan Kürt politik güçleridir.

Olayların sadece bir yönüne bakarak, PKK denen örgütün Ortadoğu'daki Kürt sorununda nasıl bir "stabilizasyon" hareketine döndüğünü anlamaya çalışalım. PKK değişimlerin değil, dengeleri korumanın bir parçası haline gelmiş, ya da getirilmiştir. Düşününüz ki yıllardır PKK'nin cephe gerisi bütün ihtiyaçlarını karşılayan, verdiği pasaportlarla militanlarını Avrupa'ya taşıyan, hastanelerinde yaralılarını tedavi eden bir İran, birden bire PKK kamplarına yönelik saldırılara girişti. Kendi topraklarında kurulmasına izin verdiği PKK'nın İran kolu olan PJAK adlı örgütü bahane ederek kendi Kürtlerine karşı saldırılar gerçekleştirdi. PJAK adlı örgüt kullanılarak İran Kürtlerinin köklü örgütü İran KDP etkisiz hale getirilmeye çalışıldı. Bir İran düşününüz ki, İKDP'nin dünyaca saygın lideri Kasumlu'ya ve bu örgütün üst düzey yöneticilerine karşı uluslararası yasaları hiçe sayarak, Avrupa kentlerinde suikastlar düzenlerken, ellerinde tuttukları PKK yöneticilerine ev sahipliği yapıyorlardı... Peki bu çarpık denklemi çözecek siyasi bir analize ihtiyaç yok mudur? Kimin kimi, nasıl ne niçin kullandığı bu uygulamaların sonucunda ortaya çıkmaktadır. İran uyguladığı terör sonucu, kendi Kürtleri'yle siyaset arasına boşluk koyuyor. Dışardan getirilmiş bir örgüt olarak PJAK daha başlangıçta bir "zan" altındadır. Bu nedenle PJAK'ın İran Kürdistan'ında yaygınlık kazanmasından önemli bir beklentisi vardır. Nükleer enerji sorunuyla uluslararası alanda önemli sıkıntılar yaşamasına hiç aldırış etmeden

Güney Kürdistan'a saldırabilmekte ve kendi Kürtlerinin üzerine şiddetle gidebilmektedir.

PKK'nin Kürt sorununda halka ne verebileceğinin anlaşılması için bu örgütün onbeşyıl boyunca devlet güvencesi altında kaldığı Suriye'ye bakmak yeterli olacaktır. Suriye Kürtleri bu ilişkilerin sonucunda ne kazandılar, hangi demokratik haklarını elde ettiler? O halde PKK'nin bu ülkedeki fonksiyonu ne idi? Bir korsan devlet olan Suriye, hangi gerekçelerle PKK'ye kol kanat germekteydi...

Diğer taraftan bu örgütün Türkiye'de yaşayan Kürtler için istediği siyasi taleplere bakalım: Toprak talebinin olmadığı, otonomi, federasyon gibi siyasal bir talebin olmadığı yerde neden silahlı eylemlere gidildiğini anlamak mümkün değildir. Kendilerini gayri resmi de olsa Meclis'te temsil eden bir partinin demokratik planda işlerlik kazanmasına yardımcı olacakken, bu partinin çalışmalarını kamuoyunda zan altında bırakacak eylemler yapmanın mantıki hiçbir yanı bulunmamaktadır. Sorunun muhatabı gibi görünüp, onu çözümsüzlük içinde bırakmaktan bir beklentiniz varsa bu tür manipülasyonlara bir anlam vermek mümkündür. Ne var ki bu durumda bile Kürtlerin hak olarak kazandıkları bir şey yoktur. Meclis'te gurup kurma başarısı gösteren DTP, demokratik sürece olumlu katkılar sunarak kamu vicdanına seslenebilirdi. Yürütülen sivil anayasa çalışmalarına katkı sunabilirler ve AB nezdinde önemli girişimlerde bulunabilirlerdi. Eğer PKK liderleri değişen dünya değerleri kapsamında Türkiye'nin gelecekteki rolünü görmüş olsalardı, bu değişimlerin Kürt sorununa nasıl yansıyacağını dikkate almış olurlardı. Ancak bunların hiçbiri onların umurunda bile değildi. Onlar kendilerine biçilen rolü oynamaya devam etme kolaylığını "PKK'nin stratejisi olarak" göstermeye devam ettiler. Ve eğer onlar ulusal bir politikaya sahip olsalardı Güney Kürt yönetimi üzerinde oynanan oyunlara son vermeyi birinci plana alabilirlerdi. Strateji ve taktiklerini buna göre uygulayabilirlerdi. Ne yazık ki bunların hiçbir olmadı. Seçilen milletvekilleri yürütülen provokasyonlar sonucu konuşma fırsatı bile bulamadılar ve kendilerini kanıtlamadan savunma pozisyonuna itildiler. Bir plan, program ortaya koyamadan sesleri kesildi. Ve bu vekiller, PKK politikasına bağlı hale getirilerek demokratik planda oynayacakları rollerden soyutlandılar. Dolayısıyla; başlangıçta gördüğümüz çatışmalı iki farklı gücün aynı eksende çıkar birliği ettiği de böylece ortaya çıkmış oluyor:

AK Parti seçim öncesi ve sonrası yürütülen olaylarla belirli güç odaklarının etkisi altına girerek, demokratik alanda daha kısıtlı bir hale getirildi. Böylece Türkiye'deki bilinen güç dengeleri bir kez daha yerine oturtuldu. AB sürecinin, Bürüksel'in dayatmaları sonucu değil, Türkiye'deki güç dengelerinin hesaba katılarak devam ettirileceği mesajı kuvvetli olarak verilmiş oluyordu. Öte yandan PKK, milletvekillerine özgür bir ortam bırakmayarak, onları kendisine bağımlı hale getirdi. Kürt sorununda sadece kendisinin konuşacağını kamuoyuna bir kez daha hatırlattı. Başka birilerinin de zaten bunu istediği ve bunun, sorunun çözümsüzlüğünde kullanılan yegâne faktör olduğu böylece açığa çıktı. Her şey gün gibi ortaya çıksa da, bu kadar açık gerçekleri, yıllardan beri ters yönde şartlandırılan Kürt halkına nasıl anlatılacağı ayrı bir sorun olmaktadır. Gerek PKK'nin uyguladığı politikalar sonucu, gerekse derin devletin bölgedeki uygulamaları sonucu yıldırılan ve alternatifsizleştirilen toplum yapısı kendisini sorgulamaktan uzaktır. Ki bütün bunlar kitlelerin "yığın" haline getirilmesinin nedenleridir. İki bin yıl sonra yine Sun Tzu'yu tekrar etme pahasına "Zafer"in "kalabalıkların değil, eşgüdüm işi" olduğunu ve başkaları olmadan "biz" olamayacağımızı hatırlatmama izin veriniz...

Haşan YILDIZ

Resmi Tarih'te Kürtler, Ermeniler, Asuriler...

Resmi Tarihin Kurumları

Türk Devletinin Resmi tarih tezlerinin üretilip dikte ettirildiği başlıca yer 1931 yılında Atatürk'ün direktifiyle "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" adıyla kurulup 1935 yılından itibaren adıyla kurumlaşan "Türk Tarih Kurumu" (TTK) dur. 30'lu yıllardan başlamak üzere bütün Cumhuriyet tarihi boyunca Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilk, orta ve lise ile akademi ve yüksek okullarda okutulan tarih kitapları ile tarih müfredatı, Türk tarihine ilişkin temel tezler, temel olarak bu kurum tarafından hazırlanmıştır.

TC devletine ait resmi tarih tezlerinin temelleri ise Atatürk'ün denetim ve inisiyatifinde gerçekleştirilen Türk Tarihi Kongrelerinde oluşturulmuştu.

1923'te Lozan Antlaşması ile Osmanlı Devletine bırakılan ve Türkiye Cumhuriyeti ismini alan imparatorluk topraklarının asıl olarak Türk ırkına ait bir coğrafya olduğunun, Türklerin ileri medeniyetler taşıyan bir millet olduğuna dair temel tezler bu kongrelerde oluşturuldu. Yerli halkların tümünün yok sayıldığı bu yeniden tanımlama "etnik temizlik" ve "asimilasyonla" yok etme sürecinin de teorik/ideolojik arka planını oluşturmaktaydı. Hem Türklere ait sürekliliği ispat etme kaygısı duyulmakta, hem de devam ettirilen Türkleştirme süreci için ideolojik tahkimat yapılması amaçlanmaktaydı.

Tarih Kongrelerine damgasını vuran temel sorunsalın, Türk ulusunun egemen olduğu topraklarla tarihsel bağı olduğu görülür. Türklerin Anayurdunun Orta Asya olduğu ve Türk boylarının 1071'den itibaren gelerek Anadolu'yu Türkleştirdikleri tezi ile; Anadolu, Balkanlar ve Ural-Altaylara kadar yakın doğuda yaşayan bütün tarihsel kavimlerin Türk kökenli oldukları, böylece Anadolu'nun da

tarihin en eski çağlarından beri Türk yurdu olduğu tezi almaşıklı olarak birbirinin yerini alır. Yerli halklar, kültür ve uygarlıklar ne kadar azaltılır, ne kadar uzaklaştırılır ve yabancılaştırılabilirse, bu tezlerin oturtulması da o denli sorunsuz olacağı düşünülmektedir.

Buna göre köken olarak Türk olmasa bile, zorla ya da iradi olarak Türklüğü, Türkleşmeyi kabul etmiş olmak, "Türk Kimliği"ni resmi tarifi haline gelmiştir. Bu zorunluluğa aynı zamanda bir "onur" ve "güven" boyutu vermek üzere söylenen "Ne mutlu Türk'üm diyene!" (Mustafa Kemal) sözü de, etnik köken ve toprak ilişkisinin karmaşıklığı karşısında, sübjektivizmin temel alındığını gösterir.

Günümüzde etnik kökene dayanmaksızın, vatandaşlık bağıyla bağlı herkesi "Türk" saydığı için modern olduğu ileri sürülen "Türk kimliği" tarifi, özünde işgal, fetih ve nihayet etnik arındırma yöntemleriyle Türkleştirilmiş toplum ve coğrafya ilişkisinin rasyonelleştirilmesinden ibarettir. Binlerce yıllık kültürel, tarihsel ve etnik mirasından fiili olarak arındırılan topraklar ve insanlar, tek boyutlu bir uluş ve kültür dayatması karşısında içine girmeye zorlandıkları Türk kimliği için "onur" duymaları "mutlu" olmaları istenmektedir.

Yerli kültür ve halkların yok edilmesi üzerine kurulan ulus-devlet ve yeniden kurulan Türk ulusal kimliği bu nedenle, resmi tarih algısı olarak da geniş ve derin ölçekli bir yok sayma ve yabancılaştırma çabasına ihtiyaç duyar. Türk resmi tarihi bu nedenle büyük ölçekli görmezden gelmeler, yok saymalar üzerine inşa edilmiştir; düpedüz yalan veya yanıltmaca olan tezler ise ancak bu boşluklar üzerinde durabildikleri ölçüde inandırıcı olabilmektedir.

1. Türk Tarih Kongresine katılan ve kurumun ilk üyelerinden **Dr. Reşit Galip**'in Diyarbakır Valisi iken Ermeni tehcirine ve soykırımına aktif olarak katılan idarecilerden biri[1] olması; Ermeni tehcirinin "Soykırım"la sonuçlandığını

---

1 Diyarbekir Valisi **Dr. Reşit Galip**, sürgündeki ölçüsüzlüklerden dolayı parti genel merkezinde genel sekreter Şükrü Bleda tarafından açıklanmaya çağrılınca yapılanları övünçle savunur:

"...Bleda-Siz doktorsunuz ve bir doktor olarak can kurtarmakla görevli bir insansınız. Nasıl oldu da bunca masumun sürü sürü yakalanıp, ölümün kucağına atılmasına yol açtınız?

- Vali Doktor Reşit: doktor olmak, milliyetini unutturamazdı. Reşit elbette bir doktordu, fakat dünyaya Türk olarak gelmişti. Diyarbakır'da Ermenilerin türlü vaatlerle el altından nasıl zehirlenip refah içinde yaşadıkları bu memlekete karşı ne korkunç düşmanlık duygularıyla

savunan tarihçi **Ahmet Refik** [Altınay]'ın[2] 1. Kongrede Kemalistlerle ters düştüğü için dışlanması yerli halklara ve kültürlere karşı yaklaşımın da birer göstergesidir.

20 yıl [1941-1961] aralıksız olarak TTK Başkanlığı yapan **Prof. Dr. Şemseddin Günaltay**, 1915'de Bilecik Mebusluğu yapmış, Türkçü-İslamcı görüşleriyle tanınan eski İttihatçı kadrolardandır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinde görev yapmasının yanı sıra, 1923-54 yılları arasında 31 yıl

---

beslendiklerini benim gibi yakından görüp, incelemek olanağını bulmuş olsaydınız, şimdi bana böyle konuşmazdınız. Doğu Ermenileri öyle kışkırtılmışlardı ki, eğer bulundukları yerde bırakılmış olsalardı, çevrelerinde bir Türk ve Müslüman bırakmayacakları kesindi. Bunların birçoklarının sicillerini inceledim. Evlerinde yaptığını araştırmalarda bir orduyu havaya uçurmaya yetecek kadar silah ve cephane ele geçti. Bakın korkunç ve nüfuslu bir örgütlenmeleri var. Memleketin her yanında dal, budak salan bu örgütü olduğu gibi bırakırsak Anadolu'da Türkü mutlaka arayacağız.

Yani, ya onlar bizi, ya biz onları... Fakat onlar bizi yok etmek kararı ile hazırlanmamış olsalardı, onlara el sürmek aklımızdan bile geçmezdi. Yani, saldırıya geçen ve bizi meşru savunma içine itmeye götüren onlardı. Durum böyle olunca da kendi kendime düşündüm: Hey Dr. Reşit, iki olasılık var: Ya Ermeniler Türkü temizleyecekler ya da Türkler tarafından temizlenecekler.

Bu iki olasılıktan birinin zorunluluğu karşısında duraksayamazdım. Türklüğüm, doktorluğuma üstün geldi.. Onlar, bizi ortadan kaldıracağına, biz onları ortadan kaldırınız dedim..." (Doğan Avcıoğlu, "Yakın Tarihimiz" Cilt II, s. 339/agy. s.1133)

[2] Osmanlı Harbiye Nazırlığı (Savaş Bakanlığı) İstihbarat şubesinde çalışmış eski bir subay olan **Ahmet Refik [Altınay]** (1881-1937), Asker kökenli tarihçilerdendir. 1919'da Darülfünun'da Tarih Öğretmeniydi. İstanbul Üniversitesinde Tarih profesörlüğü de yapan **A.Refik** Kemalistlerle 1932'deki 1.Türk Tarih Kongresindeki tezlerden dolayı ters düşünce, Üniversite'den dışlandı. Kendisine iş verilmedi, ilaç alacak para bulamadı, 1937'de yalnızlık içinde zatürreeden öldü.

Ahmet Refik (Altınay) 1915 Tehcir ve soykırımında "Teşkilat-ı Mahsusa ve İttihat Terakki yönetiminin rolü hakkında şunları yazmaktaydı: "Hapishanelerden salıverilen cani çeteleri, Harbiye Nazırlığı'nın bir haftalık arazi eğitiminden geçtikten sonra, Ermenilere karşı en kötü cinayetleri hazırlamak üzere, İttihat Terakki'nin çeteleri olarak Kafkas Cephesine gönderildiler.. İttihatçılar Ermenileri yok etmek ve böylece Doğu vilayetleri sorununu halletmek niyetindeydiler... Ermeni mezalimiinde en büyük cinayetleri bu çeteler ika etiler." Keza Ermeni mallarının gasp edilmesini şu sözlerle anlatır: "Ermeni zenginlerinin evleri satın alınmış, takrir verilir verilmez paralar zorla zulüm ile istirdat olunmuştu... Bu fecaatleri duyup da müteessir olmamak kabil değildi... Bu hareket, beşeriyet namına bir cinayetti. Hiçbir hükümet, hiçbir devirde, bu derece gaddarane bir cinayet ika etmemişti." (**A. Refik**: "*İki Komite, İki Kıtal*", İstanbul, 1919: s 45)

CHP milletvekilliği, 1949-50 yılında Başbakanlık gibi politik ve bürokratik kariyerini sürdürmüş, aynı anda Türk resmi tarihi alanında akademik otoriteyi de tek başına temsil etmişti. Günaltay döneminde Türk tarihi ve Türk kimliğinin İslamiyet'le ilişkisi yeniden tanımlanıp oturtulmaya çalışmıştır. Türklerin İslam dinini yeniden canlandırıp geliştirdiklerini temellendirmeye çalışan Türkçü-İslamcı görüş: Türk unsurunun hem Osmanlı-Selçuklu mirasıyla, hem de İslamiyet'le olan kültürel bağlarını tanımlarken, onu kurucu-yapıcı-yönlendirici, mana ve içerik kazandırıcı üstün bir öğe olarak ortaya koyar.

Günaltay çizgisi, Tek Parti döneminin İslâm dinini Devlet otoritesi altında tutma politikasının da ihtiyaç duyduğu tarihsel malzemeleri bolca üretmiştir. Türk Devleti olmadan İslam dininin korunamayacağı, din işlerinin devlet tarafından kontrol edilmesinin ilerleme ve modernleşme için gerekli olduğu kadar, Türk otoritesi altında gerçek yapısını koruyacağı gibi argümanlardır bunlar.

1928 yılında Arap alfabesinin yasaklanarak Latin harfleriyle yapılmış bir Türk alfabesini kullanma zorunluluğu getirilmişti. Resmi propaganda tarafından "harf inkılâbı" olarak adlandırılan bu uygulama yeni Türk kimliği inşasında özellikle Arapçanın etkisini kırma, Türkçeyi arındırma, Avrupa'ya yakınlaşma, "Modernleşme" gibi pozitivist arzuların bir ifadesi olarak öne sürülse de; asıl olarak yeni nesillerin tarihle bağlarının kopmasına hizmet etti. 1928'den başlayarak 40 yıl boyunca hiçbir kurumda eski harflerin öğretilmemesi, Arapça-Farsça öğretiminin yapılmaması sonucu, "eski yazıyla" yazılmış hiçbir belge, kitap yeni kuşaklar tarafından okunamaz anlanamaz hale gelmişti. Bu durum, mutlak surette bütün tarihsel bilgileri yeni baştan ve devlet eliyle kurgulayan resmi tarih yazıcılarının işini kolaylaştırdı. Ancak devlet tarafından yeniden yazılmış eserler veya resmi politikaya uygunluğu derecesinde yeni harflere çevrilmiş eserler okunabildi.

Böylece asıl olarak "**Harf inkılâbı**" denen şey Türk dilinin Arapça-Farsça etkisinden kurtulmasından daha da çok Cumhuriyet kuşaklarında sadece Atatürk'le başlayan tarih olduğunu varsaymalarına, bilinçlerin önemli ölçüde resmi tarih bilgileriyle çerçevelendirilmesine yaradı.

İngilizce öğreniminin yaygınlaşması, tarih, politika ve edebiyat alanında yoğun bir çeviri eser dolaşımının hızlanmaya başladığı 60'lı yıllar, resmi tarih bilgileriyle Avrupalı

müellifleri arasındaki çelişkilerin sorgulanmasına imkân verir. Ne var ki bu kez de kendi tarihini batıda yayınlanmış eserler üzerinden tanımaya çabalayan "oryantalist" bir tarz öne çıkmıştır. 70'li yıllar ise sol yayınlarının hem siyaset diline, hem ideolojiye birebir tercüme edildiği yıllardı. Siyasal tarih, resmi tarih bilgileriyle sosyalist klasiklerdeki tespitlerin yeni Kemalist-Sol bir yorumla uyumlulaştırma çabasıyla yazılmaktadır.

Örnekse: Resmi tarihin kurguladığı "Türk Kurtuluş Savaşı" illüzyonunun, "milli demokratik devrim" şablonuna oturduğu oranda, Sovyetler Birliği'nin Kemalist hükümete yardım etmiş olduğu bilgisiyle birleşerek "yarım kalmış bir milli demokratik devrim" hareketi olarak yeniden tahkim edilmesi sonucunu verebiliyordu. Kemalizm'in ideolojik olarak 1940'lı yıllarda eski sosyalist "Kadrocu"lar tarafından formüle edildiği düşünülürse, "Yön" ve "Türk Solu"nun 1960'lı yıllarda yaptığı şey bir tür güncellemeden ibaret kalmaktadır. Radikal sol hareketler de Resmi ideoloji ve tarihin Soldan güçlendirilmiş bu verilerini hemen hemen tümüyle kopyalayarak kullanmaya çalıştılar.

Resmi tarih bilgilerinin Türk solu tarafından teorik ve ideolojik olarak yeniden ve yeniden kurgulanmasına karşılık: bu verilerin kendileri için uyumsuzluğunun farkına varan, çelişmeleri, yalan yanlış bilgileri sorgulayanların Kürt sosyalistleri ve yurtsever demokratları arasında çıkması da anlaşılabilir olmaktadır. Yine de resmi tarih şablonu öyle güçlüdür ki, Kürt hareketleri de bu tarihin sadece kendileriyle temas eden noktalarına itiraz etmekte, genel tabloyu ise doğru olarak kabul etmekteydiler.

Bir dizi Kürt hareketi, aydını, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş mitolojisi olan "Türk Kurtuluş Savaşı" şablonunu olduğu gibi kabul etmekte, "Türklerle Kürtlerin omuz omuza anti-emperyalist bir ulusal kurtuluş savaşı" verdiğine inanmaktadırlar.

Türk resmi tarihinin verilerinin Kürt ulusal demokratik hareketleri içinde ciddi biçimde sorgulanması DDKO ve İsmail Beşikçi'nin 1971 Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerindeki savunmaları, Beşikçi'nin "Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama" başlığı altındaki çalışmaları, Komal ve Rizgari yayınları ile başlamıştır. Türk sosyalist hareketi ise ciddi bir entelektüel kanal oluşturan Birikim Dergisi ve Troçkist akımlar sayesinde resmi tarih-ideoloji perspektifinden kopuşmaya başlamışlardı.

Fikret Başkaya'nın "Paradigmanın İflası" resmi ideoloji ve tarih bilgilerinin tüm dayanaklarını sorgulayan bir çalışmadır. Ancak 2000'li yıllar sosyalist, liberal veya muhafazakâr olsun tüm eğilim ve disiplinlerden Türk bilim adamlarının, akademisyenlerinin resmi tarih verilerinden hızlı bir kopuş yaşadıkları bir süreç oldu.

Resmi Tarih kurumları da kendilerini akademik alandaki bu genişleme karşısında yeniden kurgulama, revize etme ihtiyacı duydular. Bu kez Türk kimliğinin inşası için kullanılacak "mitoslar" yaratmaktan çok, Devletin özellikle Kürt meselesi, Soykırım, azınlık hakları, dış operasyonlar gibi konularda diplomatik tezlerini destekleyecek daha esnek ve hızlı bir bilgi üretimine ihtiyaçları vardır.

"Resmi Tarih" Soykırımı İnkâr Eder: "Sözde Soykırım" ve "Asılsız Ermeni İddiaları"

12 Eylül askeri cuntası özerk idari yapıları bulunan TDK ve TTK'yı 1983 yılında aldığı bir kararla "Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" adı altında birleştirerek Başbakanlığa bağladı.

1993 - 2008 yılları arasında 15 yıl TTK Başkanlığı yapan **Prof. Dr. Yusuf HALAÇOĞLU** döneminde kurum, "*asılsız Ermeni iddiaları*" ya da "*sözde soykırım*" adını verdikleri TC devletini diplomatik alanda da baskı altına alan 1915 soykırımı tartışmalarına özel bir önem verildiği dönem oldu.

Halaçoğlu döneminde TTK resmi tez olarak 1915 "Tehcir" kararının haklılığını, soykırım kastı taşımadığını, olabildiğince düzenli ve insani biçimde gerçekleştirildiğini savundu. Buna karşılık Ermeni komitaları bütün savaş boyunca hem devlete karşı suç işlemiş hem de Müslüman-Türk halkına karşı katliamlara girişmişlerdi.

Türk Üniversiteleri Kürt ulusunun varlığını, dilini, kültürünü, tarihini kabul eden araştırmaları kabul etmemiştir. Kürt isyan ve direnişleri, tedip ve tenkil harekâtları, katliamlar gibi resmi ideolojinin tabu koyduğu tüm konular ancak Üniversite bünyesi dışında yapılabilmiştir. Rum, Ermeni, Süryani, Balkan halklarının ulusal mücadeleleri hakkında da objektif araştırmalardan ziyade, resmi propagandaya malzeme üretimi teşvik edilmiştir. Türk Milli Eğitim sistemi ve Üniversiteleri, resmi tarih, resmi ideoloji dayatmaları dışında hiçbir şeye hayat hakkı tanımamışlar, bu anlayışın dışına çıkan bilim adamları Üniversitelerden

dışlanmış, neredeyse ömür boyu hapis yatmak zorunda kalmışlardır. Kürt diliyle öğrenim görmek, Kürt tarihi, Ermeni soykırımı veya bu tür mayınlı konular üzerinde eğitim ve çalışma yapmak imkânsızdır. Resmi görüş dışına çıkan akademisyenler ise bunu ancak belli konumlara ulaştıktan sonra göreceli olarak aşabilmektedirler.

Bu nedenle objektif sosyal ve tarihsel bilgileri tartışmak, üretmek ancak ve özellikle Türkiye'nin Akademik kurumları dışında mümkün olabilmektedir.

Türk Üniversiteleri "Resmi tarih" söylemi dışındaki araştırmalara kapalıyken, devlet 1993 yılında resmi tezlerine destek olmak amacıyla birçok yan kurum oluşturmaya yöneldi. Emekli Büyükelçi, General ve akademisyenlerce devlet desteğiyle kurulan Avrupa Asya Birliği Türk Ekonomik-Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Vakfı (**Avrasya-Bir Vakfı**) bunlardan başlıcasıdır. 1996 yılından beri AVRASYA DOSYASI adında bir dergi çıkarmakta olan Vakıf, 1999 yılında kendisine bağlı olarak çalışan "Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi" (**ASAM**) adıyla bir kurum oluşturdu. Türk Devleti'nin Avrasya stratejilerine temel oluşturacak araştırmalar yapmak amacında olan bu kurum, çalışmalarının merkezine 1915 Soykırımına ilişkin kontr-tezler geliştiren projeleri desteklemeyi koymakta.[3] Bu amaçla 2001 yılında vakfa bağlı olarak "Ermeni Araştırmaları Enstitüsü" (**ErArEN**) kuruldu ve üç ayda bir "Ermeni Araştırmaları Dergisi" çıkarıyor. Enstitü, karşı propaganda faaliyetleri amacıyla aynı isimle Web sayfası da yayınlamaktadır.[4]

Devlet bu kurumların faaliyetleri ile de yetinmeyerek, MGK'nın direktifi ile 2002 yılında dönemin başbakan yardımcısı Devlet Bahçeli'nin başkanlığında ve koordinatörlüğünü MGK Genel Sekreter Başyardımcısı Korgeneral İlker Başbuğ'un yaptığı, "Asılsız Soykırım İddiaları ile Mücadele

---

[3] Avrasya Stratejik Araştırmalar Vakfı'nın Yönetim Kurulu başkanlığını Emekli Büyükelçi Gündüz Aktan, **ASAM** (Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi)'nin Başkanlığını ise Prof.Dr. Ümit Özdağ yapmaktaydı. 2004 yılında Ümit Özdağ'ın görevinden alınmasından sonra ASAM Başkanlığını Gündüz AKTAN yürütmekteydi. Her iki yönetici de "Milliyetçi Hareket Partisi" (MHP) bünyesinde politika yapmaktadır. Ümit Özdağ MHP Genel Başkanlığı için mücadele etmiş ancak başarılı olamamış ve partisinden ihraç edilmiştir. Aktan ise 23. dönem MHP İstanbul milletvekilidir.

[4] **ErArEN**'in Müdürlüğünü **Ömer Engin Lütem** yapıyor. İlk sayısı 25 Ağustos 2002 Cuma günü çıkan "Review of Armenian Studies" adlı İngilizce bir dergi yayınlamaktadır.

Koordinasyon Kurulu" **(ASİMKK)** oluşturdu. Başbakan Yardımcısının başkanlık ettiği ASİMKK üyeleri Milli Savunma, Adalet, İç İşleri, Dış İşleri, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları ile Yüksek Öğretim Kurulu **(YÖK)** Başkanlığı, Milli İstihbarat Teşkilatı **(MİT)** Müsteşarlığı, Türk Tarih Kurumu **(TTK)** Başkanlığı, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile Başbakanlık Tanıtma Fonu Genel Sekreterliği temsilcilerinden oluşmakta. Bu kurulun aldığı ilk kararı Devlet Bahçeli, "Asılsız soykırım iddialarının dünü, bugünü ve yarını hakkında gençlerimizin bilgilendirilebilmesi için 2002-2003 öğrenim yılından itibaren bu konuların ders kitaplarında yer alması" olarak açıkladı. Koordinasyon kurulu gerek Üniversitelerde, gerek bağımsız kişi ve kurumlarda yürütülecek çalışmaları da denetim altına almak, yönlendirmek. Devletin çeşitli birimlerinin (Örneğin MİT, Özel Harp Dairesi, Genelkurmayın Psikolojik Savaş birimleri, Dış İşleri ve Milli Eğitim Bakanlığı) propaganda ve dezenformasyon faaliyetlerini koordine etmeyi amaçlıyor. Kurul görevlerini "Soykırım iddiaları konusunda Kamuoyu oluşturma planını uygulamak, sivil toplum örgütlerinin bu plan kapsamında bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi ve Ermenilerin yanı sıra 'Yunan-Pontus ve Süryani iddialarıyla' ilgili gelişmeleri takip edip alınacak tedbirleri tespit etmek" olarak sıralamaktaydı.

Bu devlet müdahalesinin bir yansıması da 2003 yılında Yükseköğrenim Kurulu (YÖK) bünyesinde bir de "Türk-Ermeni İlişkileri Milli Komitesi" kurulmasıdır. Komite, "Yükseköğretim kurumlarında ve bunların dışında, Ermeni tarihi, kültürü, siyaseti, ekonomisi, dış ilişkileri, dili ve edebiyatı üzerine yürütülen çalışmaları izleme ve değerlendirmek, Konu ile ilgili olarak yükseköğretim kurumlarına ve diğer kurumlara önerilerde bulunmak, Ermeni araştırmaları konusunda uzmanlaşmış Türk ve yabancı bilim adamları arasında iletişimin kurulmasını sağlayacak, Ermeni araştırmaları konusunda bilimsel koordinasyonu ve yönlendirmeleri yapacak, Konu ile ilgili YÖK ve diğer kurumlara önerilerde bulunacak, YÖK ve diğer kurumlarda Ermeni sorunu ile ilgili kurum içi eğitim işini üstlenmeyi" öngörüyor. [5]

Söz konusu psikolojik harekâtın ilk eylemlerinden biri kamuoyunda çok tartışılan Ortaokul ve lise öğrencilerine

[5] 16 Nisan 2003 tarihinde TC Resmi Gazete'de yayınlanan 'Türk Ermeni İlişkileri Milli Komitesi Yönetmeliği'

kompozisyon hazırlattırma olayıydı. TC Milli Eğitim Bakanlığı'nca 2003 yılında Ermeni okulları da dahil olmak üzere tüm okullara bir genelge gönderilerek öğrencilerden "Sözde Ermeni Soykırımı" adı altında bir kompozisyon yazmaları istendi ve bir yarışma düzenlendi![6] Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik'in imzasını taşıyan Genelgede öğrencilerin ne tür kompozisyon yazacaklarının, (neler yazıp neler yazamayacakları!) çerçevesi bile belirlenmişti.

Resmi Tarih'in "Sol" Üzerindeki Etkileri

Türk milli eğitim sistemi Ermenileri tarih kitaplarından çıkarmıştır. Onlar 1. Dünya Savaşı döneminde birden bire ortaya çıkarlar ve TC'den toprak istemeye başlarlar. Anti-Emperyalist kurtuluş savaşı veren Kemalistler de, emperyalistlerin oyuncağı olan bu "işgalcilere" haddini bildirir. Mustafa Suphi'lerin celladı Kazım Karabekir Paşa, Ermenileri Gümrü'ye kadar sürerken, Bolşevik ordulara şirin gözükmek için onlara "yoldaş" diye hitap etmekten ve rütbelerini çıkarmaktan çekinmez.

Kemalizm'in anti-komünist ve şövenist niteliği hakkındaki en trajik yanılgı ne yazık ki, **Mustafa Suphi**'ye aitti. O günkü TKP kadrosu Kemalistlerin diplomatik manevralarına o kadar inanmışlardı ki, ütopik kurgular üzerine Ankara hükümetine mesajlar göndermekte, komünist hareketi örgütlemek için Mustafa Kemal'le, Kazım Karabekir'le mesajlar alıp vererek törenle "Anadolu"ya gelmektedirler.

1920'de Ethem Nejat'la birlikte Mustafa Kemal'e yazdıkları mektupta Mustafa Suphi, Karabekir'in Ermenistan üzerindeki zaferlerini şöyle değerlendiriyorlardı;

"Bu, Türklerin Ermeni düşmanlığı ile ilgili bir şey değildir. Emperyalist işbirlikçi Taşnak hükümetlerinin ortadan kaldırması için yapılmış bir harekettir....", "...siz de bizi yalancı çıkarmayacak biçimde böyle açıklayınız."[7]

Kemalistlerin, İttihatçılardan aynen devraldıkları ırkçı-sömürgeci soykırımcı politikalarını bir türlü kabul etmek istemeyen TKP'nin 1937 Dersim Jenosidi olurken yaptığı değerlendirme de unutulmazdır. Komünist Enternasyonale yanıltıcı bilgiler taşıyanlar Orak-Çekiç'de de şöyle yazıyorlardı Dersim Jenosidi için:

---

[6] **Ragıp Zarakolu**: "Öteki Kadrolaşma", Özgür Politika, 31 Mayıs 2003.
[7] **Mete Tuncay**: Mülkiyeliler Birliği Dergisi'ndeki makalesi, s. 107, 10 Mayıs 1989 s. 47.

"Kemalistler, parmağına kurun-u vastayı (yani Ortaçağı) dolamış olan feodaliteyi tasfiye ediyor. Kemalist hükümetin enerjik reformlarını desteklemek gerekir."

Yunanlı Komünist direnişçi **Manolis Glezos** da bir anısında şöyle anlatıyor:

"1959 Yılında Atina'da bütün dünya Komünist partileri bir toplantı yapıyordu. Toplantıda TKP adına katılan yoldaşla aramızda 6-7 Eylül olayları üzerine bir konuşma geçti. Biliyorsunuz 6-7 Eylül 1955'de İstanbul, Ankara, İzmir ve daha bir çok yerde Rum ve Ermeni'lere karşı toplu bir saldırıya girişilmiş, bütün işyerleri, mağazalar, kilise ve okullar tahrip edilmişti. TKP temsilcisi arkadaş bana şöyle dedi: 'Yoldaş, bu Türk emekçilerinin Rum ve Ermeni burjuvazisine karşı bir isyanıdır." (Bu kişinin Mihri Belli olduğunu hatırlıyor.)

Ayşe Günaysu, çok haklı olarak, Türkiye solunun büyük bir bölümünün kendi içindeki gayrimüslim ve gayri-Türkleri kendi kimliklerinden ne kadar soyunmuşlarsa, ne kadar "enternasyonalist"lerse o kadar iyi komünist/devrimci kişiler olarak kabul ettiğini ama teoride bu enternasyonalizm olarak kabul edilen bu şeyin "sonuçta, fiilen, başka bir "Türkleştirme" olduğunu yazmaktadır. [6]

İlhan Selçuk ve Uğur Mumcu gibi olanları ise, Ermenilerle ilgili her söylemi emperyalizmle özdeş tutmaya hazırdırlar. TC'de üniversite çevrelerinde bulunan Kemalizm yandaşı araştırmacı-yazarların eserleri resmi devlet politikasının titizlikle savunulması ve resmi tezlere teorik arka plan hazırlanmasıyla sınırlıdır.

Prof. Toktamış Ateş, Ermenileri konu alan bir doktora tezine yazdığı önsözde bu konumlarını şöyle savunmaktadır:

"....Bence bilimsel açıdan doyurucu dayanakları olan resmi tarihimiz: eleştirilmesi yasak olan, eleştirilmesi vatan hainliği sayılan bir tabu olarak sunulduğu zaman, bilimsel niteliğini ve değerini önemli ölçüde yitirmektedir. Haklı ve bilimsel temellere dayanan pek çok husus tartışma dışı tutulduğu zaman haklılığı ve bilimselliği önemli ölçüde zedelenmektedir.

Yakın tarihimizle ilgili olarak resmi görüşe karşı olan görüşler bence önemli ölçüde haksızdırlar. Ve bilimsel te-

---

[6] **Ayşe Günaysu:** "12 Eylül, Hrant Küçükgüzelyan'ın Öyküsü ve Düşündürdükleri". Tükenmez. (78'liler Vakfı). Eylül-Ekim 2004

mellere dayanmazlar. Çoğu kez art niyetli kalemlerden çıkmalarına rağmen, eğer bir art niyet olmadığını bile varsaysak, tek yanlı ve salt duygusal yaklaşımlar içindedir....

Bence resmî tarihimiz bilimsel temellere dayanır ve savunulmalıdır."[9]

Özellikle 70'li ve 80'li yıllarda Ermeni örgütlerinin yoğun bir biçimde TC diplomatlarına karşı giriştikleri suikastlar sırasında da Türk Solunun "çıt"ı çıkmamıştır. Hiçbir konuda "icazet" kabul etmediklerini savunan "radikal" gruplar ya görüş belirlemekten kaçındılar ya da egemen söyleme destek verdiler. Örneğin Türkiye'nin radikal sol örgütlerinden Dev-Sol'un lideri Dursun Karataş'ın o günlerde yaptığı siyasi savunmada ASALA eylemlerini değerlendirirken söyledikleri genel bir anlayışı yansıtmaktadır:

"Anadolu'nun işgale uğramasında Ermeniler adeta öncü kuvvet rolü oynamıştır. Ermeni milliyetçi örgütlerinin istemleri ve mücadele hedefleri (...) daha çok burjuva milliyetçiliğinin biçimlendiği Anadolu'da bir Ermeni devletinin kuruluşunu hedeflemektedir. Diğer yandan Ermeniler (...) istedikleri takdirde geri dönebilirler: fakat bu hiçbir zaman Anadolu'da suni bir Ermeni ulusal topluluğu yaratma amaçlı olamaz."[10]

TKP de ASALA konusunda şöyle bir dil kullanıyordu: "Eğer CIA vb. örgütlerin desteği olmasa NATO ülkelerinde Ermeni terör örgütleri nasıl rahatlıkla at oynatabilirler? ... Elbette teröristlerin gözlerini kırpmadan masum insanları öldürmede ve kendilerinin de ölümü göze almada bir eylem motifi oluyor."[11]

Cunta liderlerinin ASALA bağlamında anti-Ermeni bir şovenizmi körüklediği, sonraları Susurluk Soruşturma Komisyonu raporlarında ortaya çıktığı gibi, suikast-sabotaj timleri örgütlemekte olduğu o günlerde, cuntaya karşı antifaşist cephenin önderliğini yapmaya çalışan TKP'nin bu konuda aynı frekansta tepki vermesi de solun reformcu kanadının da çok farklı olmadığını gösteriyor.

Türk solu konu üzerinde düşünmüş, politika üretmiş değildi. Dolayısıyla meydan her zaman olduğu gibi Ermenilere çarşaf çarşaf küfür eden burjuva şovenist görüşlere

---

[9] **Nurşen Mazıcı**; *"Belgelerle Uluslararası Rekabette Ermeni Sorununun Kökeni"*, 1878-1918. İstanbul, 1987, Sunuş-Toktamış Ateş

[10] Haklıyız Kazanacağız 2, s. 928-930, derleyen D. Karataş.

[11] "Ermeni Terörizmi Nasıl Önlenir", Atılım, TKP MK yayın organı, Sayı 8 (116), 1983, Aktaran, Ayşe Günaysu, a.g.y.

kaldı. "Hainler", "köpekler..." edebiyatı ile "kan, intikam" yeminleri ortalığı aldı götürdü. Basının en serbest olduğu konu "Ermenilere küfür etme özgürlüğü"ydü... Resmi ideoloji 1915 için "sözde Ermeni soykırımı iddiaları" deyimini buldu. Bu işin altında kalmayan kimi, "demokrat" çevreler ise; uluslararası terörizmin kötülüğü üzerine; ASALA'nın ABD mi, yoksa, SSCB güdümlü mü olduğu yolunda sağcı basınla ciddi polemiklere girdiler.

Erhan Karagöz'ün Yeni Olgu'daki makalesi o günlerdeki tartışmaların atmosferini ve bakışlardaki paniği yansıtması bakımından ilginçtir:

"... Şu noktayı açıklamakta fayda olduğu kanısındayım: Sözü edilen terör eylemlerinin başlayışı spontane bir birikimin ürünü olabilir. Ama kesinlikle bir noktadan sonra hizmet ettiği şey -öyle olması istenmemiş olabilir ama- objektif olarak emperyalizmin stratejisidir.

Çünkü insansız 'toprak' sorunu olmaz. Çünkü duygusal gerekçeli, intikama dayalı -ama siyasal hedefli- hiçbir olay yoktur ve olamaz da."

Yine Avrupa ülkelerinde yapılan eylemlerle Anadolu'da yaşayan Ermenilerin haklarını savunmak söz konusu olamaz. Ki, zaten gerek Ermeni, gerek Rum, gerekse Yahudi azınlığı hakları uluslararası antlaşmalarla garanti altına alınmış durumdadır.

Yoksa yine aynı oyun mu oynanmak istenmektedir?

"... Kızgınlıktan gözü dönmüş Müslümanlar kendilerini korumaktan aciz Ermenilere saldıracak ve onları öylesine barbarca öldürecekler ki, ... insanlık ...adına ...müdahaleye kalkışacaktır. Mantık bu mudur? Ola ki, budur. Ve bu da CIA patentlidir artık!" [12]

Ermeni soykırımını ve Ermeni ulusal hareketini böyle tanımlayan yaklaşımlar 'sol'da ve sağ'da aynı senaryonun değişik versiyonları biçiminde farklılaşmaktadır ne yazık ki... Yine aynı yazıda belirtildiği üzere TC'ye bu tür olaylar dolayısıyla müdahale de çıkarı olabilecek ülke hangisi olabilir? Sorusuna başkaları da SSCB'yi göstermektedirler.

Kendini resmi görüşe kılıflar hazırlamakla görevli sayan üniversite çevreleri ise, 1915 soykırımını reddederken, bu "zorunlu göç ettirme"nin savunuculuğunu yaparlar; onlara göre egemen bir devlet olan Osmanlının savaş içerisindey-

---

[12] **Erhan Karagöz;** "*Ermeni Sorunu*". Yeni Olgu, s.4-5, Temmuz 1981. Altı.

ken cephe gerisinde "isyan" çıkaran ulusal toplulukları tedbir amacıyla böyle bölgelere göç ettirme "hakkı" vardır. Ermeniler kendilerine uygulanan bu göç ettirmeyi "hak" etmişlerdir. Göç ettirme sırasında "**meydana gelen üzücü olaylar**" ise kendiliğinden gelişmiş ve istenmeyen olaylardır. Ölümlerin çoğu hastalıktan, kötü yol koşullarından ve haydutların saldırılarından oluşmuştur.

"... Belki böyle bir soykırımın Osmanlı hükümetince yaptırıldığı, hangi belgelerce saptanmış, gazetelerimizin birçok kez yazdığı gibi acaba Osmanlı arşivleri incelenmiş mi? İleri sürülen bu olay, bir soykırım mı yoksa 'tehcir' yani, uzaklaştırma ya da sürgün mü? Şimdilik bu işte elebaşı durumunda olan Dole bu noktayı incelemiş mi? ... Şimdiden kısaca işaret edeyim ki, **bu eylem meşru bir savunma eylemiydi.** (abç) O tarihte Çarlık Rusya'sının orduları Anadolu'nun ortalarına doğru ilerliyordu. Osmanlı hükümeti savunma hattının gerisini güvence altına almak zorundaydı. Anadolu'daki Ermenilerin toplu olarak bu tarihte Osmanlı İmparatorluğu'nun bir ili olan Suriye'ye gönderilmeleri bu zorunluluktan doğmuştu. Biz kalksak Senatör Dole'ye sorsak. Amerikan hükümeti niçin Japonya'ya iki atom bombası atarak yüz binlerce insan öldürdü ve milyonlarcasını kuşaklar boyu süren bir sakatlığa sürükledi?

Dole'nin vereceği yanıt herhalde şöyle olacaktır:

'Eğer bu bombalar kullanılmamış olsaydı II. Dünya savaşı doğuda daha uzun zaman sürecek ve bu yüzden on binlerce Amerikalı asker daha ölecekti. Savaşın uzamasının doğuracağı ekonomik yıkım da ayrı bir sorundu. Bu nedenle o bombaları patlatmak zorundaydık. Bu bir tür meşru savunma eylemiydi.'

Yüz binlerce Japon'u öldürüp, milyonlarcasını sakat bırakmak, sürmekte bulunan savaşta ABD için meşru savunma sayılırsa da yine sürmekte olan bir savaşta Osmanlı hükümetinin Anadolu'daki Ermenileri toplu halde Güney illerinden birine sürgün etmesi meşru müdafaa sayılmaz mı? Bu sürgün sırasında haydutların, asker kaçaklarının sorumsuz kişilerin saldırısı yüzünden yağma ve ölüler olmuş olabilir. Böyle saldırılardan doğrudan doğruya Türkiye de çok zarar gördü o savaş günlerinde..."[13]

---

[13] **H. Veldet Velidedeoğlu:** "*Ermeni Sorunu I. ABD ve Ermeniler*", *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1990.

Amerika'nın Hiroşima ve Nagazaki'de yaptığı soykırımla, 1915'de Ermenilere karşı gerçekleştirilen soykırımı analoji ile karşılaştırmak, bilinçaltındaki bir suçluluk psikolojisinin ilginç bir yansıması. Aynı suça karşı aynı ortak savunmaya sığınma endişesi de buradan kaynaklanıyor olsa gerek. ABD'nin Hiroşima suçu nasıl "meşru" ise, Osmanlının Ermeni soykırımı da o derece "meşru"dur... Bir şartla ki, "dostumuz ve müttefikimiz Amerika" neden "Türkiye'yi bu konuda yalnız bırakmaktadır? Biz onların her türlü pisliğini kapamaya yardımcı olurken, o neden bizimkine sahip çıkmamaktadır?" o günlerdeki ABD Senatosu ile TC diplomasisi arasındaki çekişmenin ana teması budur işte...

Resmi ideolojinin "sürgün meşruuydu" adı altında soykırımı onaylayan bir mantığı savunmaları gerçekten ürkütücü... 1915 Jenosidini "vatana ihanet edenlerin" cezalandırılması olarak meşrulaştırmaya çalışıyor.

Ermeni Ulusal Demokratik Hareketi

TC. Resmi tarihi 1894 -1918 yılları arasındaki mücadeleyi, "daha önce sadık bir tebaa gibi davranan ve ülkenin bütün nimetlerinden yararlanan Ermenilerin meşru yönetime karşı isyan etmeleri" karşısında, yönetimin almak zorunda kaldığı "tehcir ve benzeri tedbirlerin haklı olduğu"nu ilan eder.

Bir bütün olarak baktığımızda **Ermenilerin verdikleri mücadele, ulusal-demokratik bir mücadeleydi**. Osmanlı İmparatorluğu çok uluslu, feodal despotik bir devletti ve ulus-devletlerin oluşmaya başladığı bir evrede kaçınılmaz olarak bağımsızlık hareketlerinin de hedefi oldu. Osmanlı devletinin varlığını ve topraklarını "kutsal ve dokunulamaz bir bütün" kabul ederek, bu devlete karşı bağımsızlık mücadelesi vermiş ve şimdi hepsi bağımsız devletlerine sahip olan bütün ulusları "hain!" ilan etmek... Bu Türk resmi tarih yazıcılığının en büyük açmazıdır. Ermenilerin ulusal haklar için mücadele etmeleri, "hainlik", "yıkıcılık" olarak değerlendirildiği süreç bu. Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk ve diğer balkan devletlerini, bütün Arap ülkelerini ve onların halklarını da "hain!" sayılmış olmaktadır. Bu ulusların hepsi de Osmanlı ile kendi sınırları içinde mücadele etmiş, savaşmış, dış destekler almış hatta çoğu savaş koşullarından yararlanarak bağımsızlaşmıştır. Örneğin 1916'da Arapların yaptıkları böyledir.

Ve yine TC bu söylemiyle bu ülkeleri Osmanlı yönetimine başkaldırmış "asi halklar" olarak sürgünü, soykırımı hak etmiş oldukları imasında bulunmuş olmaktadır. Bütün uluslar için meşru olan ulusal istemler, Ermeniler, Kürtler veya Süryaniler için neden "suç" olsun?

Ermeni ulusal hareketlerine baktığımızda, bu harekete öncülük eden politik önderlikler ve aydınların ağırlıklı olarak "Ermeni reformu" denilen bir özerklik projesini hayata geçirmeye çalıştıkları görülür. Hareketin radikalleşmesi özerklik projelerine karşı sürekli ayak sürünmesi, buna karşılık katliam, yağmalama ve tecridin giderek egemen hale gelmesidir. Osmanlı hükümetleri bu özerklik projelerini çeşitli bahanelerle uygulamak istememiştir. Hatta jenoside bir yıl önce Rusya'nın sunduğu Ermeni reformu projesini kabul etmesine ve yürürlüğe koymak için girişimler başlatmış olmasına rağmen savaşla birlikte bunu rafa kaldırmıştır. Bu Ermenilerin taleplerinin meşruluğu istemeyerek de olsa Osmanlı devletince de kabul edildiği anlamına gelir.

Eğer Ermeni ulusal hareketi yaygın bir istek olarak **bağımsızlığı** hedeflemiş bile olsaydı, bu yine onların en doğal isteğiydi. Neresinden bakılırsa bakılsın Ermeni ulusal istemlerini, gayri-meşru saymak ulusların varlığını inkâr etmek anlamına gelir. Bütün ulusal devletlerin ve ulusal hakların inkârı demektir.

Bundan dolayı, Ermeni hareketinin ulusal-demokratik istemlerini bir yana iterek, onu gayri-meşru saymak mümkün değildir.

Osmanlı yönetiminin "meşru"luğuna gelince... Osmanlı yönetimi hiçbir ezilen ulus için meşru bir yönetim değildi. Osmanlı hukuk sistemi içerisinde "yasal" yöntemlerle kurulan iktidarların bile militarist-bürokratik bir elit tarafından gasp edildiği, durmadan kılık ve el değiştirerek toplum iradesinin dışında belirlendiği; bütün Osmanlı hatta Bizans pratiğinden devralınan özel bir "devlet sınıfı/bürokrasi" tarafından idare edilen bir devletle karşı karşıyayız.

Bu Devletin egemen sınıfı ancak ağır vergilerle ayakta kalabilen, fetih ve ganimet ekonomisi nedeniyle, üretim süreçlerinden kopuk rantiye ve askere bağımlı bir sınıftı. Bu nedenle de çağın yükselen modern sınıfları karşısında sürekli gerileyen, çöküntüye uğrayan bir sınıftı.

I. Dünya Savaşında ise imparatorluk topraklarını kurtarmak için **haksız, emperyalist bir savaşın** tarafı olmuş-

lardı. Osmanlı orduları Kafkasya'da, Yemen'de, Arabistan'da, Libya'da, Balkanlar'da "Anavatanlarını" savunmuyorlardı. Oralardaki toprakları Osmanlı merkezi yönetimi ve emperyalist ortakları adına **ellerinde bulundurma savaşı veriyorlardı.**

TC'nin, Osmanlı hukuk sisteminin reddi üzerine kurulmuş olmasına rağmen, tehcir ve jenosit kararlarını meşru sayması; aslında bu tehcir ve jenosit eyleminden zenginleşmiş, vurgunlar vurup çıkarlar sağlamış geniş bir eşraf, mütegalibe, elit kesimin oluşturduğu sosyal taban üzeride yükselmesinden kaynaklanmaktadır. Gerçekte kurumsal olarak da bir süreklilik söz konusudur.

TC'de kimi sosyalist veya demokratik nitelikli görüşler, Ermeni ulusal hareketinin "emperyalizmin güdümünde ve işbirliğinde geliştiğini" öne sürerek onu mahkûm etme eğilimindedir. Bu bakış 'sol' gibi görünmesine rağmen, Ermenilerin ulusal hak talep etmelerini "ihanet" sayan resmi görüşü besler. Aradaki fark: Birinciler, "Ermenilerin meşru Osmanlı hükümetine başkaldırdıkları için ezilmeleri doğaldı" derken, İkinciler: "Ermeni ulusal hareketi emperyalizmin güdümündeydi, bu nedenle ezilmesi kaçınılmazdı." Nevar ki Ankara hükümetinin kendisi de dahil, Yunan ve Balkan bağımsızlık hareketlerinin hepsi de "emperyalist" bağlantıları olmasına rağmen hiç de yenilmemişlerdi.

Ermeni ulusal hareketinin "emperyalistlerin müdahalesine ve kullanımına açık bir alan" oluşturması, sonuç olarak o ulusun zorla göç ettirilip, yerinden yurdundan kazınmasına, soyunun bir jenositle kurutulmasına bir mazeret oluşturabilir mi? Eğer, ulusal bir hareketin önderlik kurumlarının emperyalizmle işbirliğine soyunmaları, ondan medet ummaları o ulusun "imhası" ve bütün haklarının gaspı için "haklı" bir gerekçe ise, yeryüzünden birçok ulusun silinmesi gerekirdi...

Ulusların haklı talepleri uğruna mücadele etmeleri, kendi kimlikleriyle varolmak istemeleri ayrı şey, her türlü emperyalist ve gerici mihrakların bu mücadeleyi kendi lehlerine çevirmek, ondan yararlanmak, ona müdahale etmek istemeleri ayrı şeydir.

Ermeni ulusal hareketinin açmazı, kendilerinden ulusal talepleri bulunan iki savaşan devletin arasında kalmasıydı.

Ermeni ulusal direnişlerinin belkemiğini köylülük oluşturdu. Zeytun'da, Sason, Van ve benzeri bölgelerdeki uzun erimli ve baş eğmez direnişler sadece köylülüğün silahlı

savunması sayesinde mümkün olmuştur. Sürgünlerin, soykırımların en büyük yükünü de Ermeni emekçileri, orta sınıfları, esnaf ve zanaatçı vd. çekti.

Ermeni burjuvazisi ve aydınları kendi kitlesel tabanının olduğu Ermenistan'dan çok İstanbul'da yoğunlaşmıştı. Bu da onun kendi ulusuyla arasına yalnız fiziki değil, psikolojik ve siyasal mesafeler de açmasına neden oluyordu. Taşradaki Ermeni kitleleri genellikle Osmanlı asker-bürokrasisinin, Kürt ağa ve beylerinin, dinsel bağnazlığı, soygun ve talancı grupların azgınlığı ile baş başa kalmaktaydı. İmparatorluğun neredeyse dört bir yanına dağılmış olan ticaret burjuvazisi için de belli bir toprak parçasının sınırlayıcılığı elbette cazip değildi. Ve bu sınıflar daha çok reformcu bir özerkliği savunma geldiler. Bu nedenle Anadolu ve Ermenistan'daki halk kitlelerinin önderliği orta sınıflara kalmaktaydı. Vaat edilen hiçbir gelişmenin olumlu izlerinin bulunmayışı da onları hızla radikalleştirmişti.

Ermeni ulusal hareketinin talihsizliklerinden biri de **toprak ve nüfus sorunudur.** Sağlıklı olmamakla birlikte bu dönemdeki yapılmış değişik nüfus istatistiklerine bakıldığında, Osmanlı'nın doğu vilayetlerinde etnik olarak Ermeni, Kürt ve Türk üç unsurun neredeyse dengeli bir biçimde dağıldıkları görülmektedir. Bazı bölgelerde birinin, bazı bölgelerde öbürünün %40'lara çıktığında bile diğerlerinin toplamı karşısında "azınlığa" düşmekteydi. Böyle bakıldığında her etnik gurup diğerlerinin toplamı karşısında "azınlık" durumundadır. Konumlanış Müslüman-Hıristiyan ekseninde olduğunda ise Kürt ve Türklerin toplamı karşısında Ermeni-Süryani-Rum nüfusları "azınlık" kalmaktadır. İttihat-Terakki yönetimi de bu hesap üzerinde giderek Kürtleri otoritenin içinde tutmak için kendisi aslında etnik bir öngörüyle hareket ettiği halde, Kürtleri bu toplamın içinde tutmak için Müslümanlık konseptini ileri sürmüştür. Daha sonra da Müslümanlık eşittir Türklük özdeşleşmesi kurularak bu ayrı etnik unsur otomatik Türk aidiyeti olarak kabul ettirilmek istenmişti. Süryani-Nasturilerin, Rumların, Ezidilerin, Alevi, Kürt veya Zaza'ların bu etnik demografik haritalarda dengeleri belirli oranlarda etkilemeleri söz konusuysa da, etnik olarak her unsurun "azınlık" olduğu bu coğrafyada örneğin Aleviliğin de "Müslüman" kategorisinde sayılması ile Hıristiyanların mutlak bir dengesizlik içinde oldukları bir panorama çıkmaktadır.

Ermeni ve Kürt ulusal hareketleri arasındaki eşitsiz gelişimden kaynaklanan farklılıklar da bir başka etkendir. Ermeni ulusal hareketi örgütlenip, mücadele etmeye başladığında Kürt ulusal hareketi henüz uç vermiş bile değildi. Sadece İstanbul'da aşiret mekteplerinde okutulan bazı gençlerin batı düşünce akımlarıyla tanışmalarından doğan etkilenmeler söz konusuydu. Aydınlar düzeyinde dahi ulusalcılık örgütlenmemişti, ulusçuluğu kendine bayrak edinecek modern sınıfların sahnede bulunmayışı Kürt toplumunun genel anlamıyla ulus değil ümmet olarak hareket etmesini izah eder. Bu eşitsiz gelişimden yararlanan Sultan Abdülhamit, Hamidiye Alayları ile Kürt feodalitesini Osmanlı sisteminin Kürdistan ve Ermenistan üzerindeki jandarması haline getirmekle, Ermenileri olduğu kadar Kürt ulusçuluğunu da barajlamış olmaktaydı.

Kürt ulusal hareketi nüveleşmeye başladığında, Osmanlı ve Müslüman birlikteliği düşüncesi egemen olduğu için İttihat-Terakki'nin de Kemalistlerin de "anti-ermeni" politikalarının gönüllü destekçisi oldular. Kendilerini Osmanlı Müslüman egemenliğinin asal öğesi olarak görüyor, bu egemenliğe tehdit olarak gördükleri tüm olgular karşısında merkezi otoritenin yanında yer alıyorlardı. Merkezi otorite ile kopuşma yaşanması ancak Kemalist iktidarın Müslümanlıkla bir ilişkisinin olmadığı ve tamamen etnik milliyetçilikle hareket edildiğine ikna olunmasından sonra yaşanmıştır. 1919'da Koçgiri ile başlatabileceğimiz bu kopuşuma ancak 1924'de baskın bir eğilim haline geldiğinde ise Hıristiyan halklar fiziki olarak çoktan tasfiye edilmişlerdi bile. Zaman zaman kurulmuş olan [örneğin Şerif Paşa ile Bogos Nubar Paşa arasında ya da Abdurrahman Bedirxan gibi] kimi ilişkiler ise, sürece müdahale yeteneğinde değildi. Xoybun pratiğinde ise oldukça geç kalınmıştı...

Osmanlının Abdülhamid'den, İttihat ve Terakki'ye ve Kemalist'lere kadar uzanan politikası Ermeni ve Kürt ulusu arasındaki çelişmeleri kullanarak onları birbirlerine karşı konumlandırma ve nötralize etme politikasıdır. Mülk sahibi sınıflar arasındaki çelişki kolayca hareket ettirilebilir. Emekçi yığınlar arasında ise, Müslüman-Hıristiyan ikilemi kullanılmıştır. Ermeniler üzerinde sürekli Kürt korkusu sinmiş ve Ermeni ulusal istemlerinin başında hep "Kürt şiddetine karşı korunma" gelmiştir. Bu şiddeti örgütleyen Bab-ı Ali ise, gâh Ermenilere gâh Batılıları "bugün, yarın" diye oyalayarak siyasetini yürütmüştür.

Kürt ulusal hareketi gelişmeye başladığında ise, Ermenileri Kürtlere karşı tehdit olarak kullanmış "aman ha Ermeniler tetikte bekliyorlar, gelip buraları Ermenistan yapacaklar, malların, mülklerini geri alıp Kürtleri sürecekler" diye kendi yanlarına almaya, onları ulusal taleplerde bulunmaktan caydırmaya çalışmışlardır.

Şimdi bile ne zaman Kürt ulusal istemleri kamuoyunda tartışılır hale gelse, "Ermenilerin" de bu toprakları istedikleri söylemleri ile eski politika canlandırılır. Çünkü, önce Osmanlılar, sonra Kemalistler bu politikadan oldukça çok yararlanmışlardır.

Ermeni ulusal hareketinin 1878 Berlin Kongresinde sundukları "Reform Programı" ve 1914'de Osmanlı hükümetlerince kabul edilen, fakat daha kısıtlanmış olan **Islahat** tasarımında; Ermeni, Kürt, Türk ve diğer milliyetlerinin bir arada yaşamalarını öngören kimi gerçekçi düzenlemelere rastlamaktayız. Örneğin, Düzenleme istenen altı ilde (Erzurum, Sivas, Van, Diyarbekir, Bitlis, Harput) resmi dilin üç dil olacağı belirlenmektedir. Ermenice, Kürtçe, Türkçe eğitimin yapılması, resmi dairelerde mahkemelerde üç ayrı dilin esas alınması bugün için bile çok ileri sayılabilecek bir kabullenmelerdir. [TC için herhalde bunun rüyasını bile görmek ürkütücü olur!] Dil kullanımının üç öğenin az ya da çok oldukları bölgelere göre mobilize olabilmesi, yerel idare birimlerinde Kürt-Ermeni ve Türk öğelerinin nüfuslarına göre belirlenmesi gibi yaklaşımlar halklar arasındaki rekabeti değil, işbirliğini zorunlu kılan yaklaşımlardır. Bu illerin gelirlerinin % 80'nin bölgede kalması da olumlu faktörler içinde sayılabilir. Islahat projesinde valilerin ve ıslahatı denetleyecek müfettişlerin Avrupalı devletlerin temsilcilerinden oluşması, Merkezi otoriteye bağımlılık ilişkileri ise zaaflı yanlarını oluşturuyor.

Soykırım

Uluslar arası arenada bugüne kadar 20'ye yakın ülke parlamentosu Ermeni Soykırımının varlığını kabul etmiştir, bu ülkeler arasında Arjantin, Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, Kıbrıs, İsveç, İsviçre, İtalya, Kanada, Lübnan, Rusya Federasyonu, Slovakya, Uruguay, Yunanistan, Polonya, Venezüella ve Şili bulunmaktadır.

1915, öncesindeki sistemli katliamlar ve sonrasındaki destekleyici eylemlerle birlikte 20. yüzyılın karşılaştığı en kapsamlı **soykırım** hareketlerinden biridir. Doğunun en

eski ve yerleşik Hıristiyan toplumları anavatanlarından hemen hemen bütünüyle koparılıp atılmış, büyük kısmı ise yok edilmiştir.

1915 soykırımının deneyimini Yahudi'ler üzerinde geliştirmeye hazırlanan Hitler'in 1939'da komutanlarına şöyle sorduğu söylenir: **"Ermenilerin köklerinin kazınmasından bugün söz eden var mı?"**[14]

Böylece I. Emperyalist Paylaşım savaşında Ermeni soykırımını geçiştiren dünya, II. Emperyalist Paylaşım savaşında bu kez Yahudi'lerin gaz odalarına, fırınlara gönderilerek 6 milyon insanın sırf Yahudi olduğu için katledilmelerine tanık olmak zorunda kalacaktır.

İnsanlığa karşı işlenmiş soykırım, etnik arındırma gibi suçların kovuşturulmamasının, cezasız/yaptırımsız kalmasının yeni soykırımları cesaretlendirici ve savunmasız halkları bu tür yıkıcılıkların insafına terk etmiş olacağını belirten Dadrian, çok haklı olarak şunları yazmaktadır:

"Jenosit gibi bir suç işlenirken belirli bir ölçüde engellenmez ve daha sonra cezalandırılmazsa, bu durumdan çıkan sonuç ikili bir anlam taşır. Sadece kurbanın adalet arayışı reddedilmiş olmakla kalınmaz, daha önemlisi fail bu suçu, ceza gerektirmeyen, şartlara göre yeniden tanımlamaya teşvik edilmiş olur. Bu tür yeniden tanımlama eğilimine hemen her zaman birçok rasyonelleştirme eşlik eder. Bu tür inkâr belirtileri hukukçular ya da devlet adamları tarafından yeterince değerlendirilmemiştir. Oysa bunlar potansiyel failleri ilk suçu örnek alarak kendilerini mazur göstermeye teşvik eden derslerle dolu olabilir. Ne var ki bu tür inkârlardan kaynaklanan daha vahim bir tehlike, kurban edilen insanların içinden hayatta kalanların daha etkin bir imhaya hedef olabilmeleridir. Pişmanlık duymayan ve mevcut yasaklamaların aşınmasından cesaret alan ve inkâra başvuran fail benzer koşullar altında aynı suçu tekrarlamakta tereddüt etmeyebilir."[15]

---

[14] Londra'da yayınlanan Times gazetesinin 24 Kasım 1945 tarihli sayısında çıkan "Nazi Almanya'sının Savaş Yolu" başlıklı makalede: Hitler'in 22 Ağustos 1939 günü yüksek rütbeli komutanlarla tertüplediği bir toplantıda yaptığı konuşmada söylediği iddia edilen bu söz ile ilgili zapun 23 Kasım 1945 günü Nürnberg Harp Suçluları mahkemesi duruşmasında savcı tarafından delil olarak ileri sürüldüğü yazılmaktadır.

[15] **V. N. Dadrian**: agy. s.115.

Soykırım [Genocide/Jenosit][16] kavramını, kendisi de soykırım kurbanı bir halka mensup, Polonyalı bir Yahudi olan hukukçu **Refael Lemkin**'e borçluyuz. Ne ki o, soykırım suçunun tanımlaması ve hukuki yaptırıma alınması çabasını kendi halkının başına gelen faciadan çok önce bizzat Ermeni ve Asuri halklarının uğradığı zulümlerden yola çıkarak dile getirdi. 1915'in sorumlusu İttihatçıların yargılandığı Osmanlı Harp Divanındaki yargılamaları yakından takip eden Lemkin, 1933 yılında Madrid'de Milletler Cemiyeti'nin düzenlediği Uluslararası bir Konferansta şöyle soruyordu:

"... bir kişiyi öldüreni yargılamak mümkünken, bir milyon insanı ölüme göndereni yargılamak niçin mümkün olmuyor?"

1915 Soykırımını inkâr eden Türk hukukçu veya aydınları, bizzat "Soykırım suçu" kavramının 1915 Örneğinden yola çıkarak Lemkin tarafından tanımlandığını dikkatlerden kaçırmaya özen gösterirler.

Lemkin, bu inançla soykırım suçunun Nazilerin yargılandığı Nürnberg mahkemelerinde cezai yaptırımlara bağlanması için büyük uğraşlar verdi. Birleşmiş Milletler Başkanının hukuk danışmanı olan Lemkin "Soykırım Suçlarının önlenmesi ve Cezalandırılması" hakkında sözleşmeyi hazırlayan komisyonda yer almıştı ve tasarının hazırlanmasında büyük rol oynadı. Soykırım suçlarının tanımı konusunda uluslar arası bir otorite olan Lemkin, bütün bu mücadelede kendisine ilham veren 1915 sürecini bir "soykırım" olarak tanımlamaktadır. Bir başka anlatımla bu kavramın isim babası da 1915'i bir soykırım olarak değerlendirir.[17]

Lemkin'in soykırım tezinde "Soykırıma uğrayan grubun ulusal niteliklerinin tasfiyesi ve uygulayıcı grubun ulusal özelliklerinin kabul ettirilmesi (zorla asimilasyon), zorunlu göç, kültürel soykırım" gibi daha ayrıntılı çizgiler de bulunmaktadır.

II. Dünya Savaşında Nazi Savaş suçlularının yargılanması sırasında Nürnberg Mahkemesi, Yahudilere karşı

---

[16] Genos=Soy (Yunanca), Cide= öldürme, yok etme (Latince)

[17] Lemkin, 1949 Yılında Amerikan CBS Televizyonunda. Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi ve Ermeni Soykırımı konusudaki bir röportajda bu görüşünü ifade etmişti. Akt: **Harut Sassounian**, "Lemkin Discusses Armenian Genocide In Newly-Found 1949 CBS Interview". The California Courier. Dec. 8. 2005.

uygulanan soykırımı (Holocoust) "**insanlığa karşı işlenen suçlar**" (6-c) başlığı altında yargılamıştır. Bu suç "**Sivil toplumlara, gruplara karşı, siyasi, ırki, dini nedenlerle, gerekçelerle yapılan mezalim**" olarak tanımlanmıştır.

Hatırlatmak yerinde olur ki "**insanlığa karşı suç**" kavramı da yine 1915'de Türkiye'nin yürüttüğü etnik yok etme fiilini tanımlayabilmek için İngiltere, Fransa ve Rusya'nın 28 Mayıs 1915'te yayınladıkları deklarasyonda yer alarak uluslar arası hukuk literatürüne girmiştir.[18]

9 Aralık 1948 tarihli Birleşmiş Milletler "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi"nin 2. maddesi bugün uluslar arası hukukta genel-geçer bir Soykırım tanımı olarak kullanılmaktadır.[19]

Buna göre Osmanlı Devletinin 1915 yılında Ermenilere karşı aldığı Tehcir kararı ve uygulaması planlı bir etnik yok etmedir ve Sözleşmedeki unsurların sadece **herhangi birini** de değil tümünü, tamamen karşılayan bir soykırım olayıdır.

Bugün, soykırım tartışmaları yapıldığında TC'nin tezi, 1915 "olay"larının bir soykırım değil, "zorunlu göç ettirme" olduğudur. Jenosit, nasıl bir insanlık suçuysa; sanki bir ulusu binlerce yıl yaşadığı, hayat verdiği topraklardan derin acılarla sürüp çıkarmak "bir hakmış ve meşruymuş" gibi savunulmaktadır. Jenosit, bir etnik, dini ya da kültür grubunun yok edilmesini amaçlayan kapsamlı bir "etnik arındırma" eylemidir. Sürgünler de bu eylemin bir yöntemidir; aynı derecede bir insanlık suçudur.

1915 Jenosidi tarihsel bir olgudur. Tarihsel olayların belgelendiği bütün yöntemlerle belgelenmiştir. En başta

---

[18] **Dr. Ezeli Azarkan**, "Uluslar arası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar". Dicle Üniversite Hukuk Fakültesi, 2003, s. 276.

[19] "Madde 2" Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden **her hangi biri**, soykırım suçunu oluşturur.

a) Gruba mensup olanların öldürülmesi;

b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;

c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek;

d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;

e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek" Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 9 Aralık 1948 tarih, 260 A (III) sayılı Kararıyla **Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Anlaşma** (*Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*) kabul edilmiş, imzaya, onaya veya katılmaya sunulmuştur. Yürürlüğe giriş tarihi: 12 Ocak 1951.

Küçük Asya ve kadim Ermenistan, Kürdistan ve Mezopotamya coğrafyasında, daha önceki yıllarda resmi kayıtlara geçirilmiş nüfustan sürgün ve göç rakamları çıkartıldığında yaklaşık bir buçuk milyon insanın resmen "**kayıp**" olduğu ortaya çıkmaktadır. Resmi Osmanlı kayıtları Ermeni nüfusunun 6 vilayette en az %18'i olduğunu yazıyor. Rakam olarak en az 1 milyon 234 bin nüfus gösteriliyor. Tehcir sonrası Anadolulu 34 bin Ermeninin kaldığı, Halep'e ise yaklaşık 100 bin kişinin vardığı belirtiliyor. Yine bu kayıtlarda Sivas ve Van vilayetlerinde Ermeni nüfusunun en çok %35 olduğu görülüyor. Bu rakamların ne kadar küçültüldüğünü ve diğer sayımlarla aralarında çok açık bir fark olduğunu bir yana bırakarak, bunların doğru olduğunu varsayalım. Bugün Van ve Sivas vilayetlerinde bırakın yüzdeyi kaç tane Ermeni var? Sırf 6 vilayette %18 olduğu söylenen Ermeni nüfusu bugün Türkiye nüfusunun kaçta kaçı? Binde 28... Sonuç bu rakamlara göre bile bir Ulusunun bu coğrafyadan kazındığını gösteriyor? Ve bu en ılımlı yorumuyla bile bir "**etnik arındırma**" değil midir?

Bu kayıp insanların hepsi soykırımın talihsiz kurbanlarıdır. Resmi tezler bu kayıp rakamı kırparak 300 bin olarak göstermektedir. Rakamı büyütsek de küçültsek de bu, bir ulusun vatanından koparılarak imha edilmiş olduğu gerçeğini küçültmez, ortadan kaldırmaz. On binlerce insanın kanlı anıları belki Osmanlı arşivlerine geçmemiştir, ama toplumların belleklerinde tazedir.

Siyasi ve Toplumsal Sorumluluk

Soykırımın sorumlusu Osmanlı-Türk devletidir. İttihad-Terakki yönetimindeki Osmanlı Devleti ile Kemalistlerin yönetimindeki Türkiye Cumhuriyeti Devleti birbirinin organik, ideolojik ve siyasal devamıdır. Bu devamlılığın ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin ancak ve ancak İttihat-Terakki yönetimindeki Osmanlı devletinin Önasyayı soykırım ve sürgünle Türkleştirme operasyonu üzerine kurulabildiğini düşünüyorum. Kemalistler İttihat-Terakki'den devraldıkları programı tamamlayarak İmparatorluğu Türk egemenliğinde bir ulus-devlete dönüştürmeyi başarmışlardır.

Bu nedenle 1915 soykırımın sorumluluğu siyasi ve hukuki olarak hem Osmanlı Devletini hem Türkiye'yi bağlar. Zaten bunun bilinciyledir ki Türk diplomasisi hemen her alanda Osmanlı Devletinden "redd-i miras" yapmasına

rağmen, soykırım olgusunu kabul etmemekte, imparatorluğun bu eylemini canla başla savunmaktadır.

Hukuki ve siyasi sorumluluğun devam etmesinin bir ölçütü de bu suçun inkâr edilmesidir. Suçun inkârının amacı, o suçla elde edilen tüm olanak ve faydanın fiili olarak devamlılığını sağlamaktır. Örneğin 1915'de nüfusun en az üçte birini/yarısını oluşturan yerli halkların imha edilmesi inkâr edilmeden, "bu topraklar üç bin yıllık Türk yurdudur" demek mümkün değildir. Soykırımın inkârı, bu halklara ait kültürel varlıkların, toplumsal izlerin de kararlı biçimde yok edilmesini getirmiştir. Bu anlamıyla inkâr soykırım suçunun devamlılığı, tekrarlanması kararlılığını ifade eder.

Soykırımın fazla üzerinde durulmayan bir de toplumsal sorumluluk boyutu olduğunu düşünüyorum. Asli faillerin bu ulusları yok etmek için planlar kurmaları, kurumlar oluşturmaları, suçu icra ederken meşru ve gayrı-meşru tüm araçlardan yararlanmaları bir olgudur; ama aynı zamanda eğer bu yaygın suçun icrası sırasında doğrudan hedef olmayan toplumlar tarafından ya suskun kalarak, herhangi bir biçimde onaylayarak ya da bizzat fiile katılarak yardım görmemiş olmasaydı soykırımın bu denli derin, acımasız ve sonuç alıcı olması mümkün olmayabilirdi. İster manipülasyonla, ister kışkırtma ve propaganda ile, ister basit sıradan çıkarların dürtüsüyle eğer toplumsal bir destek ve tasvip görmeseydi suçun icrası mümkün olmayabilirdi.

İster Türk, ister Kürt, Arap veya Çerkez, soykırım mağduru halkların kırımına katılmayan, korumaya çalışan ve karşı çıkma cesareti gösteren her kişi insanlığın onurunu kurtaran abideler olarak anılmaya değer.

Etnik Yok Etme Biçimleri

Tarihsel olarak Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi ile Ermenistan'ın Ermenisizleştirilmesi aynı sürece denk düşmektedir. Alman emperyalizmi ile ittifak içindeki İttihat ve Terakki yönetimi; Büyük Turan'a açılma hayalleri içinde, çıkarlarına engel olarak gördükleri Ermeni ulusal kurtuluş mücadelesini ve bir bütün olarak Ermeni ulusunu top yekün yok etmek için 80 yıl önce 1915'de büyük bir soykırım gerçekleştirmişlerdi.

Bütün Ermenilerin yaşadıkları yerlerden göç ettirilmelerini öngören "**Tehcir**" yani "**Zorunlu Göç ettirme Yasası**", kanlı soykırımın yasal kılıfı işlevini gördü. Bir milyona ya-

kın Ermeni katledilirken, bir buçuk milyona yakın insan da Kafkasya, Ortadoğu ve çeşitli Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda bırakıldılar.

Bu insanların bir tek "suç"u vardı: **Ermeni olmak, Süryani ya da Rum...**

Siyasal iktidarlarını yerli halkları etnik yok etme temelinde Türk ulus devletini inşa stratejisi üzerine kuranlar Ermeniler gibi Asuri-Süryani halkını, Pontus'luları ve Ezidi[20] Kürtleri de sürgün ve kırıma uğrattılar. Ermeni, Asuri ve Pontus halkları, Ezidiler binlerce yıldır üzerinde yaşadıkları, uygarlıklar geliştirdikleri topraklarından kan ve gözyaşı ile koparıldılar. Daha sonraki yıllarda da bütün tarihsel ve toplumsal izleri belleklerden silinmeye çalışıldı.

Ermeni mallarının yağmalanması ve gasp edilmesiyle daha da zenginleşen Türk eşraf ve mütegalibesi, işbirlikçi Kürt ağaları, soykırımcı Osmanlı asker-sivil bürokrasi Kemalist iktidarın belkemiğini oluşturdular.

Bunlardan Nurettin Paşanın söylediği öne sürülen ünlü "**Zo'ları bitirdik, sıra Lo'larda!**"[21] Deyişine uygun olarak, ardı sıra Kürdistan yeniden işgal ve ilhak edilmeye başlandı. 1919-22 Koçgiri Hareketinin sürgün ve katliamla bastırılması, sömürgeciliğin bundan sonra izleyeceği temel politikayı da göstermektedir.

Bugün yaşadığımız pek çok siyasal ve toplumsal olgu, 1915'de yaşanan soykırımla öylesine derin bağlarla bağlı ki, bunları bir kez keşfetmeye başladığımızda, sistemin kendi suçlarına toplumları da suçlandırarak nasıl ortak edebildiği becerisine tanık olmaktayız.

Türk ırkçı ve şovenistleri açısından Ermeni olmak çok büyük bir "suç"tur. Türkiye'nin pek çok yerinde "Ermeni" sıfatı halen başlı başına ağır bir hakaret ve küfür sözcüğü olarak kullanılıyor.

1915 Jenosidinin Osmanlı arşivlerindeki en önemli belgesi "**Tehcir Yasası**"dır. Tehcir yasası, başlı başına bir ulusu yok etmenin, yurdundan ebediyen koparmanın yasal dayanağını oluşturmak üzere hazırlanmıştır. Bu kanun "Ermeni" olmayı başlı başına suç ve tehdit olarak tarif et-

---

[20] Popüler yazında "Yezidi, Yezidiler" olarak kullanılan bu kavramı ben, Ezidilerin kendilerini isimlendirmede gösterdikleri duyarlılığa saygı olarak Ezidi/Ezdî olarak kullanmaktayım.

[21] "Koçgiri Halk Hareketi", Komal Yay., Ankara 1976; İstanbul 1992 ("**Zo**" ; doğrusu "**dzo**"; Ermenice'nin bazı lehçelerinde "ulan", "sen" gibi anlamlarda kullanılan bir ünlem, aynı şekilde Kürtçe "**Lo**").

miştir. Göç ettirilenlerin bir daha yerlerine geri dönmemek üzere çıkartıldıkları, vatansızlaştırıldıkları, vatanlarının ellerinden alındığı da çok açıktır. Kolektif suç ve kolektif cezalandırma gibi insanlığın en ilkel davranışını Tehcir olayında görmek mümkündür. Kimlerin suçlu olduğuna "devlet için tehdit olduğu veya isyana kalkıştığına da" mahkemeler değil, idare ve hiyerarşik düzen içinde askeri ve mülki memurlar karar vermişlerdir. Yalnız cepheyle ilgili değil her yöredeki Ermeniler göç ettirilmiştir. Hiçbir cezai ehliyeti, hiçbir olaydan sorumluluğu olamayacak, kundaktaki bebekten ölüm döşeğindeki hastaya kadar herkes sadece ve sadece "Ermeni olduğu için", aç-susuz barınaksız, korunaksız göç yollarına itilmişlerdir.

Başkaca hiçbir zulüm uygulanmamış olsa bile sırf Tehcirin kendisi planlı sistemli bir "etnik arındırma" operasyonu, soy kurutma, soyunu tüketme suçudur.

Türk şovenizmi insanlığın aklı ile alay etmeyi çok sever. "Bu bir cezalandırma değil, kanuni tedbirdi" derler. Yüz binlerce çocuğu, yuvalarından koparıp sürgüne yollamak neyin "tedbiri" olabilirdi? O halkın bir daha ürememesi, çoğalmaması, yok olmasının tedbiri tabii ki!.. Adım atacak hali olmayan hastalar, güçsüz takatsiz yaşlılar acaba Osmanlı Devleti için nasıl bir tehlike oluşturuyorlardı? Yaşlılar ve kadınların olduğu bir ocak varsa o ocaktan yeniden dumanlar tütüp hayat devam edebilirdi. Hiçbir ocak kalmamalıydı ki bir daha tütmesinler...

Katledilen ya da sürgüne gönderilen Ermenilerin mallarının yağmalanması, el konulmasıyla daha da palazlanan Türk eşrafının, mülk sahipleri ve bürokratların "anti-Ermeni" bağnazlığı boşuna değildir. Göç ettirilen Ermenilerin vatanlarına geri dönmelerine karşı oluşturdukları gerici koalisyonu "ulusal kurtuluş" diye sunmaları, her olayın ardında "Ermeni parmağı" aramaları, Ermenistan tehlikesi rüyalarıyla uykularının kaçması boşuna değildir. Bu toplumsal suçluluk psikolojisidir.

1915 soykırımının bir özelliği de "**etnik tecavüz**" olmasıdır.

Kadınların tahakküm altına alınmasıyla, ulusların tahakküm altına alınmasındaki bu ortak payda soykırımda dramatik biçimde ortaya çıkar. Ermenilerin sürgün ve soykırımları sırasında çoğu Ermeni genç kızları ve kadınları odalık ya da hizmetkâr olarak alıkonuldular, paylaşıldılar; din değiştirmeye zorlanıp Müslümanlarca nikâh altına alın-

dılar. Ailesi sürgün ve soykırıma kurban giden kimi Ermeni yetim çocukları Müslüman ailelerin yanına besleme olarak verildiler.

Bu tutumun yine de "insanca" bir yanı olduğu söylenebilir. Ne de olsa yaşamları kurtulmuştur. Ama acaba böyle midir? Bence hayır...

Bir ulusun "etnik tecavüz"e uğraması ile, kadınların aşağılanmasının Ermeni kadınlarında kesiştiğini görmek gerekir. Ermeni erkeği için boğazlanmak ne idiyse, Ermeni kadının da bunun karşılığı tecavüz edilmek ve din değiştirme koşuluyla bir Müslüman'a nikâhlanmak olmaktadır. Bu hem kadının aşağılanmasıdır, hem ulusun aşağılanmasıdır, hem de inançların aşağılanmasıdır...

Bugün Kuzey Kürdistan'da büyükannesi, anneannesi Ermeni olan ne kadar aile var, kesin olarak bilemiyoruz. Herhalde istatistiksel bir araştırma çarpıcı sonuçlar verirdi. Bu kadınlar soykırımdan arta kalmış ödünç yaşamlarıyla açılı hikâyeler taşıdılar. Her şeyleri kendisinden alınıp, karşılığında kendine ait olmayan ilgreti bir yaşam verilen Ermeni kadınlarının bu trajedisi, onları Afrika'dan Amerika ve Avrupa'ya taşınan Afrika yerlileriyle ortak bir yazgıda birleştirmiştir...

Böylesine bir gönülsüzlük, zorbaca ilişkiler üzerine çoğalan kuşaklarda acaba ne gibi sosyo psikolojik izler yaratmıştır, araştırılmaya değer... "Dönme"lik, onu bir politika olarak mazlum uluslar ve azınlıkta kalmış inanç grupları üzerinde uygulayanlar tarafından bir aşağılama sıfatı olarak kullanıldığına göre, bu olgunun toplum ve siyaset psikolojisi üzerindeki etkileri nelerdir, araştırmak gerekir.

Asuri-Süryani[22], Pontus Rum Halkları ve Ezidi Kürtler de Soykırımın Hedefiydiler...

1915 soykırımı aynı biçimde Asuri-Süryani halkını ve Ezidi Kürtleri de vurdu. Soykırımın mağduru bu toplumlarla ilgili yeterince enformasyon yapılmaması önemli bir noksanlık. 1915-18 soykırım kurbanlarının ihmal edilişinde de böyle unutkanlığa rastlamaktayız. Ermeni nüfusuna oranlandı-

---

[22] Asuri, Süryani kavramlarının içeriği ve algılanışları üzerine çok farklı, hatta keskin tartışmalar bulunmaktadır. "Asuri" tanımının dinsel içeriği bulunmaması nedeniyle, dışardan verilmiş bir isimlendirme olarak reddedenler olduğu gibi, Kiliselere bağlı olarak isimlendirmeler yapılmasını (Nasturi, Yakubi, Keldani gibi) da "ulusun din ve mezheplere göre" ayrıştırılması olarak eleştirenler de bulunmaktadır.

ğında belki daha az bir sayıda olmakla beraber bu halkların neredeyse üçte ikisinin yok edildiği ortaya çıkıyor. Soykırımın büyüğü küçüğü olmaz ama ne yazık ki 1915 soykırımını inceleyen kapsamlı yayınlarda bile konuda pek az bilgiye rastlanmaktadır.

1915 Soykırımı o coğrafyadaki bütün gayri Müslim halkları yok etti, vatansızlaştırdı. Bu bakımından 1915 soykırımının etnik olmasının yanı sıra **dinsel bir temeli** olduğunu da rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu temel İttihat ve Terakki'nin hem Pantürkist hem de aynı zamanda Pan-İslâmist yönelişine de uygun düşmektedir. Sünni Kürtler o dönem için soykırımın hedefleri dışında kalır, hatta feodal tabakalar eliyle yer yer bu suça ortak bile edilirken, Ezidi Kürtler bizzat soykırımın hedefleri arasındaydılar. Bu nedenle binlerce Ezidi Kürt Ermenilerle birlikte doğuya doğru kaçmak zorunda kaldı. Bugün Ermenistan'daki Kürt nüfusunun büyük çoğunluğunun Ezidilerden oluşmasının nedeni budur.

Osmanlı yönetiminin soykırımı icra ederken Asuri-Süryanilerle Ermeniler arasında bir ayrım yapmadıklarını, çoğu zaman iki toplumu da bir ve aynı şey olarak hesapladıklarına kuşku yok; „Ha Ermeni, ha Süryani! İkisi de gavur..." Bugün 1915 soykırımını, onun siyasal-toplumsal nedenlerini ve sonuçlarını irdelerken, Asuri-Süryani ulusu ve Ezidi halkının uğradığı tarihsel haksızlığa da ayrıca ve önemle dikkat çekmenin yerinde olacağını düşünüyorum. Süryanilerin "**Seyfo**" (kılıç) dedikleri olgu bu halkın boynunu da aynı acımasızlıkla vurdu. Asuri-Süryani halkının uğradığı kırımın aydınlatıldığı çok az kaynak var. Bunlardan 1. Dünya Savaşı sırasında Tebriz'deki Almanya Başkonsolosu **Wilhelm Litten**'in hatıraları, İranlı tarihçi **Ahmed Khasravi'nin "Azerbaycan'ın 18 Yıllık Tarihi"** çalışmasından söz edebiliriz. Khasravi Avrupalı kaynakları tanık göstererek, soykırımdan önce Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde Van Gölünün güneyinde 150 bin Asurinin yaşadığını, kıyımlardan kurtulan 25 bin aç susuz, halden düşmüş Asurinin İran'ın Azerbaycan'ına sığındığını vurgulamaktadır. Konu hakkında şimdiye kadar yayımlanan tek önemli çalışma **Gabriele Yonan**'a aittir; "*Unutulan Holocaust*".[23]

---

[23] **Yonan, Gabriele**: *Eine vergessener Holocaust: die Vernichtung der Christlichen Assyrer in der Türkei*/Göttingen: Gesellschaft für bedrohte Völker, Ocak 1989.

Bugün gerek Kürdistan'da, gerek Kadim Ermenistan'ın batı ve güneydoğu topraklarında, en azından bölgesel olarak dahi çoğunluk oluşturacak kadar bir Ermeni nüfusunun olmayışı, Süryanilerden hiç söz edilmeyişi, sorunu çözülmüş saymak ya da kayıtsız kalmak için yeterli mi? Bu durum, soykırımı kurbanı ve sürgün edilmiş halklar için sistemli, analitik bir bakış oluşturmamıza, dahası siyasi çözümler üretmemize engel gibi görünürse yanılgıdır.

Eğer 1915 soykırımını, zorla göçerttirmeyi onaylamıyorsak sonuçlarını da onaylamamak gerekir. Bir yandan soykırımı lanetleyeceğiz, ama diğer yandan bu soykırımın toplumsal ve politik sonuçlarını irdelemeyecek, "canım çözülmüş gitmiş" diyeceğiz... Bu olamaz!..

TC'nin Ermeni soykırımını kabul etmemek için bu denli direnmesinin nedeni sadece olayın "suç ortaklığı ve ayıbını üzerine almamak" değildir. Bunlar asıl olarak bu kabulün ardından doğal olarak beklenecek siyasal çözümlerden uzak durmak kaygısıyla hareket ediyorlar.

"Mübadele" mi, Zorunlu Göç Ettirme mi ?

Önasya'nın en eski halklarından olan Ege ve Kapadokya Rumlarının sürgünü bir "Mübadele" ile geldi. Görünürde bu Türk-Yunan savaşının sonuçlarından biri olarak, Yunanistan devletinin Küçük Asya'dan, Türk devletinin de Teselya'dan vazgeçmelerinin bir işareti gibidir.

Gerçekte Osmanlı topraklarını sadece Türk unsurunun barındığı homojen bir coğrafya haline getirmek için kapsamlı ilk "**etnik arındırma**" programı Ege'den başlatılmıştı.

Bu tip operasyonlar için örgütlenmiş olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın şeflerinden **Kuşcubaşı Eşref Bey**, "İlk iş dahili tümörlerin temizlenmesi davası olunca, milli dikkat İzmir'e çevrilmişti" [24] demektedir.

Meclis-i Mebusan başkanı **Halil Bey** [Menteş], anılarında "Talat Bey, Balkan harbindeki hıyanetleri tebarüz eden anasırdan memleketi temizlemeyi ön safa almıştı" diye yazmaktadır.[25] "İttihat Terakki kesin kararını vermişti. Batı Anadolu'daki çıbanbaşları ortadan kaldırılacaktı. Rumlar, siyasi ve iktisadi yönlerden tefsiye edilecekti. Her şeyden

---

[24] E.Kuşçubaşı'ndan aktaran **Celal Bayar**, "Ben de Yazdım", Cilt 5, Sabah Kitapçılık, İstanbul 1997, s.108.

[25] "Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi **Halil Menteşe**'nin Anıları", Haz: İsmail Arar, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, s.165.

önce iktisadi yönden güçlenmiş Rumları çökertmek, yıkmak gerekiyordu."[26]

Cemal Kutay, açıkça "temizleme işi" olarak tanımladığı Ege Rumlarının göçe zorlanmalarına ilişkin askeri operasyonun sorumlularını şöyle sıralamaktadır:

"Ege bölgesindeki "temizleme" işini 4. Kolordu'nun Erkan-ı Harbiye Reisi **Cafer Tayyar Bey** (... General Cafer Tayyar Eğilmez) mülki amir olarak İzmir Valisi **Rahmi Bey** (...) İttihat ve Terakki Fırkası namına da mes'ul murahhas **Mahmut Celal Bey** (sabık Reisicumhur Celal Bayar) ifa edeceklerdi. Devletin bütün kuvvetleri, bu planın tatbiki için harbiye nezaretinin ve başkumandanlığın verdiği emirlere göre hareket edeceklerdi."[27]

"Etnik temizlik" harekâtı Rum halkının çeşitli yollarla rahatsız edilmesi, Teşkilat-ı Mahsusa çetelerinin Rum köylerine yaptıkları baskınlarla halkı göçe zorlanması biçiminde gelişti. Eli silah tutan Rum gençleri "Amele Taburları" adı altında toplanıyor, bunlar yol, orman ve yapı işlerinde çalıştırılıyorlardı. Böylece erkekleri etkisiz hale getirilen köylerdeki kadın, çocuk ve yaşlı nüfusu ürkütüp göçe zorlamak daha kolay hale geliyordu.

1914 İlkbaharında gelişen kampanya yılsonuna kadar devam etti. Ege'de yürütülen "etnik temizlik" operasyonun amacı öncelikle halkı göç ettirmeye yönelikti. Girişilen terör eylemleri de fiziki olarak yok etmekten çok halkı kaçırmayı hedefliyordu. Hükümet görünürde zorla göç ettirme kampanyasının dışında görünüyor ve olayları "Balkan göçmenleri ve Müslüman ahali ile yerli Rumlar arasındaki çatışma" biçiminde perdelemeye çalışıyordu. Rumların göç ettirilmesi için resmi bir karar alınmamıştı. Bunun nedeni savaşın kapıda olduğu bir dönemde "tarafsızlığını" ilan etmiş olan Yunanistan'ı bir çatışmaya davet etmemek düşüncesidir.

"Temizlik" işleminden sonra Ege ve Marmara'da ne kadar Rum kaldığını tespit için sayım yaptırılır: **Celal Bayar**; ...bizim için en büyük merak, Ege kıyı şeridi üzerinde ne kadar Rum kaldığının resmen tespit etmekti. ... Neticeler alındıkça, Çetin bir savaşın sonucunun alınmasının haz ve endişelerini hissediyorduk. Arzusu üzerine Talat paşa'ya

---

[26] **Nurdoğan Taçalan**, "Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken", İstanbul 1970, s. 65.

[27] **Cemal Kutay**, agy. s.62.

özel malumat veriyordum. Bir tek cümle ile ifade etmek gerekirse netice mükemmeldi."[28]

"Mükemmel netice"; 1914 yılında 250 bin, savaş sırasında da 550 bin Rum, Ege, Marmara ve Karadeniz bölgelerinden sürgün edilmiş, kıyıma uğramış ve malları gasp edilmiştir...

Yunanistan'ın I. Dünya savaşındaki tarafsızlığını ve zaten nüfusun çok önemli oranda önceden tasfiye edilmiş olması nedeniyle Rumlar 1915 yılındaki Tehcir kararının dışında tutulmuşlardı. Ne varki 1919-22 yılları arasında süren Türk-Yunan savaşının, Yunan ordusunun yenilgisiyle sonuçlanması üzerine Ege'de yaşayan Rum nüfusu büyük ölçüde göç etmiş veya kırıma uğramıştı. 1914'de sayıları Bir milyon 600 bini bulan Rum nüfusundan geriye 1922'ye gelindiğinde ancak 500 bin kişi kalmıştı.

Aynı işlem Karadeniz'de **Rum Pontus** halkına karşı işlenmiş. Türk-Yunan savaşı başlar başlamaz Karadeniz Rumları bir yandan kara ve deniz yoluyla yurtlarından çıkarılmaya, bir yandan da başlarında **Topal Osman Ağa** gibi kişilerin bulunduğu Teşkilat-ı Mahsusa çeteleri tarafından katledilmeye koyulmuşlardı.

Lozan'da her iki devlet de karşılıklı nüfus transferi yoluyla homojenleşme kararı verdiler. 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında "*Türk ve Rum Ahali Mübadelesine Dair Mukavele*" ve uygulamaya ilişkin bir "Protokol" imzalanmıştır. Buna göre "1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren, Türk topraklarında oturan Rum Ortodoks dinine mensup Türk uyruklular ile Yunan topraklarında meskun İslam dinine mensup Yunan uyruklular zorunlu mübadeleye tabi tutulacaklar" denilmektedir.[29]

Masa başında alınan bu karar, Küçük Asya Rumlarını ocaklarının başında, iş tezgâhlarında, komşu sohbetlerinde buldu. Yüzlerce yıldır yaşadıkları evlerini barklarını, işlerini, topraklarını bırakarak anavatan Yunanistan'a doğru zorunlu bir göç ettirmeye maruz bırakıldılar. Bu belki çok küçük bir bölümü için, parçalanmış aileleriyle birleşmek anlamına geliyordu. Ama büyük bir çoğunluk için tamamen

---

[28] **Cemal Kutay**, "Etnik-i Eterya'dan Günümüze Ege'nin Türk kalma Savaşı". Boğaziçi Yayınları. İstanbul 1980. s. 228. Akt: **Fuat Dündar**. "Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar". Doz Yayınları 1999 İstanbul, s. 35. 36.

[29] **Mehmet Canlı**: "*Yunanistan'daki Türklerin Anadolu'ya Nakledilmesi*" Tarih ve Toplum Dergisi, Eylül 1994. S:129, s.106.

vatansızlaştırılmaktan başka bir şey değildi. Mübadele edilen kitleler emekçi yığınlardı, yanı sıra küçük mülk sahipleri, esnaf ve sanatkârlardı.

Mübadeleyle Yunanistan'a kafilelerle taşınan Küçük Asya Rumları, aç, sefil ve perişan bir halde Atina sokaklarına, Pire limanlarına yığıldılar. Onlar karşı yakadaki soydaşları için de "yabancıydılar"; hemen kabul görmediler, belki izleri bugüne dek süren uzun, yorucu bir tecridin ayrıksılığın hedefi oldular. Öz vatanlarını kaybetmişler, ama yenisine de adapte olamamışlardı. 1920'li-30'lı yılların acılı göçmen kuşağı, işsiz, sefil kitleler halinde Yunanistan'ın bir "alt kültür" grubu olmaktan kurtulamadılar. Oysa onlar bir zaman Küçük Asya'da, dilleri, kültürleri, sanatları, üretim ve ticaretteki rolleriyle kendi topraklarının vazgeçilmez bir unsuruydular. Yanık "**Rembetiko**" müziği mübadele koşullarının acı ve hüznünü aktaran bir tarz olarak bu yıllarda doğdu.

Küçük Asya'nın kültür, sanat hayatı ve üretim düzeyi de Rumların göçüşü ile eski ruhunu yitirdi; toplumsal yaşam çöküntüye uğradı. Bin yılların birikimi çekilip alınmıştı Küçük Asya'dan. Karşılık olarak Balkan'lardan getirtilen göçmen "Türk ve Müslüman" soydaşlar yerleştirildi bu topraklara. Onlar da "Muhacir" olarak uzun yıllar, kültürel-sosyal ayrıksılığın yabancılaşmanın öznesi olmaktan kurtulamadılar.

"İskân Teavün Cemiyeti"ne göre "Anadolu"dan giden gayrimüslim sayısı 420 bin Rum ve 50 bin Ermeni'dir. "Anadolu"ya gelecek Türklerin sayısı ise 376 bindir.[30]

Doç Dr. Onur Yıldırım, "Arada diplomasi var diye Mübadele'nin barışçıl olmadığını, göç ettirilen yaklaşık 1.5 milyon Rum'dan 200 bin kişinin hayatını kaybettiğini" belirtmektedir. Mübadeleye son anda dahil edilen orta Anadolu içlerindeki 200 bin Karamanlı Rum'un şiddete maruz kaldığını, İstanbul'daki mülteci kamplarında tutulan her 4 Rum'dan birinin öldüğünü belirten, Yıldırım "Mübadele"nin özü itibariyle bir etnik temizleme yöntemi olduğu ve 1915 tehcirinin bir devamı olduğu görüşündedir.[31]

---

[30] **Erol Anar**: "*Öte Kıyıda Yaşayanlar. Azınlıklar Yerli halklar ve Türkiye*". Belge Yayınları, İstanbul, 1997.

[31] Doç. Dr. **Onur Yıldırım**: "*Mübadele barışçıl olmadı 200 bin kişi hayatını kaybetti*". **Ecevit Kılıç**'ın Röportajı. Sabah Gazetesi. 17 Kasım 2008.

Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, 10 Kasım 2008'de Brüksel'de katıldığı bir toplantıda "Mübadele"yi savunarak, "Bugün eğer Ege'de Rumlar, Türkiye'nin pek çok yerinde Ermeniler devam etseydi, acaba bugün aynı milli devlet olabilir miydi? Bu, mübadelenin ne kadar önemli olduğunu size hangi kelimelerle anlatsam bilemiyorum" dedi. Bu itiraf İttihatçılardan geleneği devralan Kemalist bürokrasinin "milli devlet" yaratmak için yerli halkların sistemli olarak dışlanması ve azaltılması politikasını ne denli hayati gördüğünün kanıtıdır.

Bu yıllarda Kürdistan'daki göç ettirilen aşiretlerin "Mecburi İskân" politikası sonucu Ege ve Kapadokya'ya yerleştirildikleri hesaplanırsa, "Tek Parti-Tek Şef" döneminin, etnik yapıyla ne denli büyük oynadığını, büyük kitleleri oradan oraya hareket ettirerek "harmanlamaya" çalıştığı görülür. Bu olağanüstü çaba, Küçük Asya'yı "zorla Türkleştirme Kampanyası"dır.

Eritme Yöntemleri...

Sadece Hıristiyan yerli halklar değil, Yahudiler, muhtedi adı verilen din değiştirmiş cemaatlerin eritilmesine yönelik uygulamalar büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Zorla göç ettirme, sürgün, kırım gibi hemen görülebilir uygulamaların yanı sıra, çok fazla ilgi uyandırmayan, ama Cemaatlerin yaşam alanını alabildiğine daraltan ve güvensiz kılan bir dizi yasal düzenleme, bürokratik uygulama genellikle dikkatlerden kaçmaktadır.

Örneğin Lozan antlaşmasının 42. Maddesi, kendisine azınlık statüsü tanınan Rum, Ermeni ve Musevi cemaatlerine, aile hukuku ile ilgili sorunların çözümünde cemaatin kendi örf ve adetleriyle, Türk yasalarının birlikte uygulanması hakkını tanımaktaydı. Bu amaçla Türk ve ayrı Müslim Cemaat temsilcilerinden oluşan encümenler kurulmuştu. 1926 yılında Türk Medeni Kanununun kabul edilmesiyle birlikte hükümet, bu uygulamadan vazgeçilmesi gerektiğini dillendirmeye başladı.

O günlerde hilafetin kaldırılması nedeniyle New York Herald Tribune gazetesine bir demeç veren M. Kemal, "Müslümanların kendi dini önderliğinden vazgeçtiğine göre Ermeni, Rum ve Yahudi cemaatleri açısından da bu tür merkezlerin tasfiyesinin gerekli" olduğunu söylüyordu. Hatırlatmaların giderek açık bir dayatmaya dönüşeceğini hisseden Cemaat meclislerinde uzun ve sancılı tartışmalar ya-

şandı. İlk olarak Yahudiler Lozan Anlaşması'nın aile hukukunu düzenleyen 42. Maddesinden tek taraflı olarak feragat ettiklerini açıkladı. Ermeni ve Rum cemaatlerin bir süre bu dayatmaya karşı direnmeye çalıştılarsa da, kararın oylanacağı günlerde muhaliflerin gözaltına alınması ya da feragatten yana olanların Meclise alınmasının sağlanması gibi bazı gelişmeler sonunda bu cemaatler de Lozan'ın onlara tanıdığı bu haktan vazgeçtiklerini bildiren kararlar açıkladılar...

Örneğin biz Kürdistanlıların çok iyi bildiği şu "**Vatandaş Türkçe konuş!**" kampanyaları... İnsanların çarşıda pazarda, devlet kapılarında veya okullarda Kürtçe konuştu diye para cezasına çarptırıldığı veya en azından azarlandığı ve büyük bir sosyo-psikolojik baskı haline getirilen bu kampanyalardan bu cemaatler de yeterince nasiplerini almışlardır. İlk olarak Türk Ocaklarının 1927'deki 4. Kurultayı'nda gündeme gelen "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası Türk Ocakları'nın girişimiyle özellikle Rum, Ermeni ve Musevi toplumların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde adeta bir saldırı aracına dönüştü. Hatta gençler arasında yer yer küçük de olsa çatışmalar yaşandı. Tıpkı Kürdistan'da olduğu gibi kimi belediyeler kamusal alanlarda Türkçe konuşmayanlara para cezaları uygulandı.

Bürokraside çözülmesi gereken işlerin tehlikeye girmesi, tecrit edilme başkılanması bu Cemaatlerde yoğun olarak Türkçe öğrenilmesi yönünde bir eğilim içine girilmesi, cemaat okullarında Türkçe kurslar düzenlenmesi, Türkçe ibadet edilmesi; okullarda Türkçe derslerinin artırılması gibi sonuçlar yarattı.

Örneğin daha 1920'li yıllarda Rum, Ermeni ve Musevi tüccarlarına seyahat etme yasağı bulunduğunu ve bu nedenle ancak bulundukları büyük şehirlerde faaliyet gösterebildiklerini biliyor muydunuz? Ya da tıpkı Nazi Almanyası'ndaki meslek yasağına benzer bir şekilde 1932 yılında yayınlanan 2007 sayılı kanunla, aralarında ayakkabı satıcılığı, çalgıcılık, fotoğrafçılık, berberlik, ebelik, kasket ve kundura imalatçılığı, rehberlik, sanayi işçiliği, her türlü amelelik, bekçilik, hizmetçilik ve kapıcılık gibi emek yoğun işlerin de olduğu bazı meslek ve iş kollarında yalnızca Türk olanların çalışabileceği, "yabancıların bu mesleklerde faaliyet gösteremeyecekler" kararı alındığını? Bu karardan etkilenerek işsiz kalan 15 bin kadar Rum'un o tarihlerde Yunanistan'a göç etmek zorunda kaldıklarını?...

Mahmut Esat Bozkurt'un "bu memleketin gerçek sahibi olmayanlara biçtiği ünlü 'hizmetçilik' deyişi yanında, 1940'lı yıllarda artık milletvekili olan Kazım Karabekir Paşa'nın şu sözleri daha az şovenist değildir. II. Dünya savaşının kapıya dayandığı yıllarda Almanya'daki Yahudi düşmanlığını okşayan Karabekir, Meclis'te yaptığı konuşmada şöyle diyordu:

"Arkadaşlar nerede bir gayri Türk varsa bilin ki orası casus yuvasıdır... Türk kanını emen azınlıklar, ordunun gerilerinde bulunacak. Bu tehlikeli unsurlar, Anadolu'nun münasip yerlerine atılmalıdır. Onlardan boş kalacak kagir binalara, Beyoğlu'na da Türk unsuru oturmalıdır."

I. Dünya Savaşında Ermenilerin soykırıma uğratılmasına zemin olan "düşmanın işbirlikçisi", "beşinci kol" söyleminin 2. Dünya Savaşının arifesinde yine gündeme gelmesi egemen mantığın bir rastlantısı olmasa gerek. Bu anlayışa uygun olarak ilk elde azınlıkların adıyla alelacele askere alınması gündeme geldi. Yahudilerin "*Las Vente Klasas*", Ermenilerin "*Ktsan Tasagark*" ve Rumların da "*İkosi İlikeis*" olarak andıkları, "**Yirmi Kur'a ihtiyatlar**" tamamı gayrimüslimlerden oluşan yirmi sınıfın, ihtiyat olarak askere alınmasıydı. Silah verilmeyen, emek yoğun işlerde ve seyyar çalışan bu birlikler yaklaşık 14 ay sonra yine başladığı gibi ani bir kararla terhis edildi.

1944 yılında Cumhuriyet Halk Partisinin 9. Bürosu tarafından hazırlanan "Azınlıklar Raporu"nda, "gayrı Türk diye" tanımlanan Çerkez, Arnavut, Boşnak vd. Müslüman halkların hemen asimile edilmeleri gerektiği vurgulanırken, gayrimüslimler için şu öneriler dikkat çekmektedir:

"Rumlar, İstanbul'un fethinin 500 Yılına kadar (1953 oluyor YN) İstanbul'un Rumsuzlaştırılması...

Ermenilerin, Anadolu'da yeniden çoğalmalarının önüne geçilerek, İstanbul'a göç etmelerinin sağlanması ve gelecekte bu mesele halledilirken, topluca hal imkânının sağlanması. Ermenilerin başka ülkelere göç edilmesinin kolaylaştırılarak, sayılarının azaltılması...

Yahudilerin, Türkiye'den göç etmelerinin kolaylaştırılması, devlet ihalelerine Yahudilerin sokulmaması, dışarıdan gelerek çoğalmalarının önüne geçmek."[32]

2000'li yıllara geldiğimizde bu hedeflere büyük çoğunlukla ulaşılmış olması ne kadar ürkütücü!

---

[32] **Rıdvan Akar**, "Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları", PİR Dergisi, 15 Ekim 2001.

Yahudiler de Hedefteydiler

Nedense Yahudilerin Türkiye'de hiç bir zaman ayrımcılığa, baskıya maruz kalmadıkları, hatta mutlu-imtiyazlı bir azınlık oldukları gibi bir yanlış bir inanış vardır. Resmi propaganda tarafından örnek bir alicenaplık olarak sunulan, anti-semitikler tarafından da tersten bir saldırı referansı olarak kullanılan bu düşünce nereden kaynaklanıyor? Belki de Ermeni ve Rumlarla kıyaslandığında ne Osmanlı ne de Cumhuriyet bürokrasisinin Yahudilerle herhangi bir savaş yapmamış olması, Yahudilerin ulusal bağımsızlık ya da toprak talepleriyle karşılaşmamış olması böyle bir farklılık algılanmasına neden olmuş olabilir. Yahudi nüfusunun büyük çoğunluğuyla İspanya sürgünü Yahudilerin (**Sefardim**), Sultan II. Mehmet döneminden beri İstanbul'da yaşıyor olmaları, kendilerine o zamandan beri dinsel cemaat statüsü tanınmış olması; Sarayla her zaman dostane ilişkiler sürdürmeye özen göstermeleri ek bir neden olarak sayılabilir. Yanı sıra kapitalizmin gelişmesiyle birlikte Selanik'te palazlanan Yahudi ticaret sermayesinin siyaseten etkili olmasının da bu yargıyı besleyen bir arka plan oluşturduğu söylenebilir.

Kuşkusuz bu olgu çeşitli sınıflardan ve kategorilerden oluşan tüm Yahudi toplumunu belirlememektedir. Yahudiler de diğer gayri Müslim toplumlar gibi Cumhuriyetin etnik yok etme politikasından nasiplerini almışlardır. Yukarıda saydığımız sindirme, asimilasyon politikaları, Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül olaylarında Rum ve Ermenilerle birlikte hedefte olmalarının yanı sıra özel olarak Yahudilerin uğradığı baskıları da örneklemek mümkündür.

1934 yılında Trakya'da Yahudilere dönük provokasyon girişimleri sonucu 15 bine yakın Yahudi'nin evlerini terk ederek İstanbul'a kaçması unutulmaması gereken bir örnek oluşturuyor.

Trakya'da özellikle süt ürünleriyle ilgili ticarette nüfuz sahibi 30 bini aşkın Yahudi yaşamaktaydı. Trakya'da Yahudilere dönük bir kampanyayı başlatan Cevat Rifat Atilhan, Nazi Almanyası'nda Julius Streichet'in yanında siyasi eğitim görmüş, İstanbul'a döndüğünde Milli İnkılâp Dergisi'ni çıkarmaya başlamıştı. Yazdığı yazılarla Yahudi düşmanlığını harekete geçiren Atilhan'ın, Yahudilerin sömürücü oldukları temasıyla başlattığı anti-semit kampanya kısa süre de militanların girişimleriyle saldırılara dönüştü. 15 bine yakın Yahudi evlerini terk ederek İstanbul'a doğru

kaçmaya başladı. Saldırılarda evler, iş yerleri yakılıp yağmalanıyor, insanlar dövülüyor, kadınların ırzına geçiliyordu. Olaylar sırasında bir de onbaşı öldü. Neden sonra ancak olayların 4. gününde Ankara müdahale etti. Sorumlu tutulan bazı insanlar tutuklandı.

Yine II. Dünya Savaşı öncesinde Nazi Almanya'sının zulmünden kaçan pek çok Yahudi Türkiye'ye göç etmekteydi. Bunların içinde kendi dallarında uzman bilim adamı ve sanatçılar da bulunmaktaydı. 1938'de Türkiye'ye dönük Avrupa'daki Yahudi göçünün önlenmesi için bir yasa tasarısı verildiyse de kabul edilmedi. Fakat özellikle siyaset bürokrasisi içinde Almancı eğilimin güçlenmesine koşut olarak hükümet Yahudi düşmanlığını resmi bir politika haline getirmenin işaretlerini vermeye başladı. "Azınlıklar"ı ekonomik ve siyasi sıkıntıların sorumlusu olarak gösterilen söylemlerin dozajı sertleşerek artması bunun bir göstergesidir.

Bu süreçte dönemin başbakanı Refik Saydam'ın emriyle ülkenin tek resmi haber ajansı olan Anadolu Ajansı'nda çalışan 26 Musevi personelin işine son verildi. Bu arada aynı günlerde 6 Musevi genç Yahudiliği yaymak suçlamasıyla yargılanmaya başladı. Bu gençlerin evinde bulunan 700 kitaptan 7 tanesi Siyonizm hakkındaydı.

Aynı günlerde yaşanan "**Struma Faciası**" gelişmelerin seyri hakkında ürkütücü bir manzara ortaya koymaktadır.

1941 yılının Aralık ayında Nazi kontrolündeki Romanya Hükümeti ülkedeki Yahudileri toplamaya başlamış ve bu kırımdan kurtulmak için 769 Romen Yahudi'si Köstence limanından "**Struma**" adında eski ve bozuk bir geniyle Karadeniz'e açılmıştı. Gemi 11 Aralık 1941 tarihinde İstanbul/Sarayburnu açıklarında arızalandığında Yahudiler, Türk hükümetine Filistin'e gitme taleplerini iletti. Ancak Türkiye ne geminin geçişine ne de karaya çıkmalarına izin vermedi. 2.5 ay bir cüzamlı adası gibi denizde karantina altında tutulan gemide bulaşıcı hastalık ve açlık baş göstermişti. İstanbul'daki Musevi cemaatinin ve Kızılay'ın gemiye ulaştırmaya çalıştıkları giyecek ve yiyecek yardımları bu insanların kaderini değiştirmeye yetmedi. Gemiden ancak birkaç şanslı kişi çeşitli gerekçelerle karaya çıkmayı başarabildi.

24 Şubat 1942'de Gemi İstanbul limanından kovularak Karadeniz'e geri gönderilir. Gemi ya Alman denizaltılarınca bilinçli olarak ya da yanlışlıkla, Balkanlar'dan Adriyatik'e

yapılan nakliyatı engellediğini sanan bir Sovyet Denizatlısı'nın gönderdiği torpil sonucu batar. Yolculardan sadece bir kişi sağ olarak kurtuldu. Olayın duyulması üzerine bir açıklama yapan başbakan Refik Saydam sorunu bir cümleyle özetlemekteydi;

"Türkiye başkaları tarafından arzu edilmeyen insanlara mekân olamaz."

"Varlık Vergisi" Rum, Ermeni ve Yahudi Toplumlarının Ekonomik Olarak Tasfiye Edilmesiydi

Görünürde II. Dünya savaşının dayattığı ekonomik krize karşı bir önlem olarak sunulan "**Varlık Vergisi**". Tek Parti CHP Hükümetince yürürlüğe konmuş özel bir vergilendirme yasasıdır. Kemalizm'in devlet eliyle burjuvaziyi oluşturma ve güçlendirme politikası ile, Türk dışındaki bütün halkları tasfiye etme amacı "Varlık vergisi" politikasında bir araya gelmiştir. Amaç piyasayı "Türkleştirerek" halen önemli pazar payları bulunan Rum, Yahudi ve Ermeni unsurları iktisaden tasfiye etmekti. Başbakan Şükrü Saraçoğlu vekillere yaptığı bilgilendirmede; "Ticaretin Türklere verilmesi amacıyla bu verginin uygulanacağını ve azınlıkların hedeflendiğini..." belirtmektedir.[33]

Varlık Vergisi Kanunu, 11 Kasım 1942 yılında TBMM tarafından "oybirliği" ile kabul edildi ve 15 Mart 1944 tarihine kadar yürürlükte kalan uygulama tamamen gayrı Müslim tüccarlara yöneliktir. Vergi miktarlarını belirleyen cetveller asıl amacın ne olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre komisyonlarca belirlenen matrahın %50'sini Gayrı Müslimler (G); %25'ini Dönmeler (D); %12.5'unu Yabancı ülke vatandaşı Ecnebiler (E); geri kalan %12.5'luk dilimini ise Müslümanlar (M) ödeyeceklerdir. Vergilendirme kazanca göre değil, ulusal-dinsel kimliğe göre yapılmaktadır. Burada (D) kodu ile "Dönme"lere %25"lik özel bir Vergi dilimi hazırlanması amacın din değiştirseler bile kadim halkların etnik tasfiyesi olduğunun en büyük kanıtıdır.

Verginin uygulandığı dönemde İstanbul Defterdarlığı yapan **Faik Ökte**, 1951'de Kanunun uygulaması hakkında yazdığı kitabında Varlık Vergisi'nin "Osmanlı gasp zihniye-

---

[33] **Rıdvan Akar**; "*20. Yüzyılın Malazgirtleri*", Birikim Dergisi, S: 71-72, s. 65-76

tinin son hortlaması" olduğunu söyleyerek itiraflarda bulunmaktadır.[34]

Uygulama sonucunda saptanan vergileri ödeyemeyen Rum, Ermeni ve Musevilere ait pek çok firma iflas etti, malları açık artırma ile satıldı. Bu dönemde pek çok gayrimenkul, fabrika, depo, ticarethane el değiştirdi. Bu mallar, devlet korumacılığı altındaki Türk işadamları ve devlet işletmeleri tarafından ucuza kapatıldı. 15 günlük süre ve ek süreler bittiğinde yükümlülerin evlerine haciz gelmeye başladı. Kişisel eşyalar da dahil her şeylerine el konuluyor ve satışa çıkartılıyordu. Mükellef konumundaki erkekler ise gözaltına alınmaya başlandı.

1943 yılı Ocağından itibaren ise Vergisini ödeyemeyenlerin tutuklanarak "Çalışma kamplarına" gönderildiklerine tanık olmaktayız. İstanbul'da iki noktada oluşturulan toplama merkezlerine alınan mükellefler trenlerle Erzurum/Aşkale'ye sevk edildiler. Kamplara götürülen yaşlı 21 kişi ağır çalışma koşullarına dayanamayarak ölmüştür. Çalışma kamplarında uzun süre kalmış olan **Parseh Gevrekyan**'a göre kamplara gönderilenlerin sayısı 1400 değil 6 ile 8 bin arasıdır. [35]

1942 yılının Ocak ayında Türk Emniyetinden iki yetkili Savaş içindeki Almanya'ya resmi bir ziyaret yaptılar; Varlık Vergisi nedeniyle borcunu ödeyemeyen mükelleflerin toparlanıp sevk edilmeleri operasyonlarını yürüten İstanbul Emniyet Müdürü **Halûk Nihat Pepeyi** ve Emniyet "Azınlıklar" Şube Müdürü **O. Selahattin Korkut**'tan oluşan Türk heyeti özel bir istekte bulunarak, Berlin yakınlarındaki ***Sachsenhausen Toplama Kampı*** adındaki bir "**Çalışma Kampında**" incelemede bulunurlar.

Yıllar sonra kamp doktoru **Dr. Heinz Baumkötter**,[36] Ocak 1956 yılındaki yapılan yargılamalar sırasındaki sorgusunda Türk heyetinin kamp ziyaretine de değinerek, "Türk delegasyonunun kendi ülkelerinde de benzer kamplar inşa etmeyi düşündüklerini" belirtecektir.

---

[34] **Faik Ökte**: "*Varlık Vergisi Faciası*". Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1951, s.15.

[35] **Rıdvan Akar**: "*Varlık Vergisi*". Belge yay. İstanbul, 1992.

[36] **Dr. Heinz Baumkötter** (1912-1975?) Aynı zamanda SS komutanı olan Baumkötter, 1942'den itibaren Sachsenhausen toplama kampında şefdoktordu. Meslektaşı Dr. Mengele gibi tutsaklar üzerinde ölümcül tıbbi deneyler yapmakla ünlü. Berlin'de yapılan yargılamalarda, Sovyet Askeri Mahkemesi tarafından ömür boyu hapse mahkum edildi. 10 yıl tutuklu kaldıktan sonra 1955'de serbest bırakıldı.

Türkiye'nin Kristal Gecesi olan 1955 yılı 6-7 Eylül Olayları'nın ise Tamamen bilinçli, öngörülü ve planlı olarak tezgahlandığı, yıllar sonra Özel harpçı bir general olan Sabri Yirmibeşoğlu tarafından **"6-7 Eylül de, bir Özel Harp işiydi, Ve muhteşem bir örgütlenmeydi. Amaca da ulaştı.."** denilerek itiraf edilmişti.[37]

6 ve 7 Eylül 1955'de İstanbul ve İzmir'de başta Rum'lar olmak üzere Ermeni, Musevi ve diğer tüm gayri Müslim etnik halka ait evler, işyerleri, dükkan-mağaza, kilise ve okullar iki gün gece-gündüz süren yağmalama, yakıp-yıkma hareketleri sonucunda bu kentlerdeki gayrimüslim halklara ait tarih, kültür, sanat ve mal varlıkları tamamen tahrip edildi. Binlerce yıllık birikim bir gecede tarumar edildi.

Saldırılar, Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve Yunanlılarca bir bomba atıldığı haberinin[38] duyurulmasıyla başladı.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın resmi verilerine göre, İstanbul'da ilk, orta ve lise derecesinde 32 Rum ve 8 Ermeni okulu tahrip edilmişti. İstanbul'da 74 kilise vardı. 70'i aynı zamanda yakılıp yıkılmıştı. Kiliseler dışında bir Havra, 8 Ayazma, 2 Manastır, 3 bin 584'ü Rumlara diğeri Ermeni ve Musevilere ait 5 bin 538 gayrimenkul tamamen yakıldı.

---

37 Olayların "Türk Gladiosu" olarak tabir edilen "(Ö.H.D) Özel Harp Dairesi"nin "muhteşem bir örgütlenmesi" olduğunu övünerek itiraf eden General Yirmibeşoğlu, gazeteci Fatih Güllapoğlu'na şunları anlatmaktadır;

"Bak ben sana bir örnek daha vereyim. 1974'deki Kıbrıs Harekâtı. Eğer Ö.H.D. olmasaydı, o harekât, yani iki harekat da o kadar başarılı olabilir miydi?

Harekât başlamadan önce Özel Harp Dairesi devredeydi. Adaya, bankacı, gazeteci, memur görüntüsü altında Özel Harp Dairesi elemanları gönderildi ve bu arkadaşlarımız, adadaki sivil direnişi örgütlediler, halkı bilinçlendirdiler. Silahları 10 tonluk küçük teknelerle adaya soktular.

Sonra 6-7 Eylül olaylarını ele al.

-Pardon Paşam anlamadım, 6-7 Eylül olayları mı?

-Tabii. 6-7 Eylül de, bir Özel Harp işiydi, Ve muhteşem bir örgütlenmeydi. Amaca da ulaştı...(Paşam bunları söylerken benden de soğuk terler boşanıyordu). Sorarım size, bu muhteşem bir örgütlenme değil miydi?

-E, evet Paşam!" (Fatih Güllapoğlu'nun Emekli Orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu ile görüşmesi: "Türk Gladio'su İçin Bazı İpuçları", Tempo Dergisi, S.24, 9-15 Haziran 1991, s. 24-27).

38 İstanbul Ekspres: "*Atamızın Evi Bomba İle Hasara Uğradı*", 6 Eylül 1955 2.Baskı, İstanbul.

İzmir'de Yunan konsolosluğu ile Fuardaki Yunan pavyonu ve Yunan kilisesi tamamen yakılmıştı, sahildeki iki Rum motoru batırılmıştı.

15 Ekim 1955 tarihi itibariyle 4 bin 333 kişinin toplam 69 milyon 578 bin 744 TL zarar gördüğü beyan edilmişti.[39] Oysa bu rakamın gerçeğin çok küçük bir kısmı olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Bir tek kilisede bile tahrip edilip yağmalanan antika sanat eserlerinin değeri bile bu kadar edebilir. Gazeteci **Haşim Akman**'ın dediği gibi "Tahrip edilen malların değeri gerçekten de inanılmaz boyutlardaydı. Ama İstanbul'un 500 yıllık çok kültürlü yapısına düşen bomba, hiç bir şeyle kıyaslanamayacak ölçüdeydi."[40]

"Atatürk'ün evinin bombalanması" olayının Türk devletinin tertiplediği bir provokasyon olduğu Yunan makamlarınca o günlerde ortaya çıkarılmıştı. Olayla ilgili olarak Selanik Hukuk Fakültesi'nde burslu öğrenci olarak okuyan ve bir Türk ajanı olan **Oktay Engin**'in ve Selanik Başkonsolosluğu Kavası **Hasan Uçar** yakalanmışlardı. Bomba provokasyonunun sadece hükümetin işi olmayıp devlete ait olduğunun maddi kanıtlarından biri de, yaptığı işe "kahramanlık" olarak sahiplenen bombacı **Oktay Engin** daha sonra devlet kademelerinde hızla ilerleyerek 1992'de Nevşehir Valiliğine kadar gelmesidir. Daha sonra ise Emniyet Genel Müdürlüğü Planlama Daire Başkanı!

Cumhuriyetin Yayılma Stratejisi

Cumhuriyetin, İmparatorluktan devraldığı topraklar üzerindeki genişleme stratejisine dikkat çekmek yerinde olacaktır. Bu strateji yerli halkların vatansızlaştırılarak, yurt edinilmesi; Kalanların ise zorunlu göç ve eritme yöntemleriyle birbirine benzeştirilerek bir ulus inşa edilmesidir. Lozan anlaşmasıyla TC'ye bırakılan **Kuzey Kürdistan'da devlet hâkimiyeti ancak 1938 Dersim Direnmesinin kırılmasıyla tamamlanabilmiştir**. 1925'den 1938'e kadar süren bu süreç **Kürdistan'ın parça parça yeniden işgal edilmesi**dir. Türkiye'nin Kürdistan'a ekonomik olarak sahip olabilmesi ise ancak 50'lili yıllarla başlar.

Bunun dışında TC'nin *içe* ve *dışa* dönük birkaç kez genişlediğine tanık oluyoruz.

Dışa doğru genişleme üç kez olmuştur;

---

[39] **Erol Anar**; "Öte Kıyıda Yaşayanlar Azınlıklar Yerel Halklar ve Türkiye", Belge Yayınları, 1997, İstanbul, s.76.

[40] Aktüel Dergisi, S. 61, 3-9 Eylül 1992, s. 24-27.

İlki; 1939 yılında **Hatay Cumhuriyeti'nin ilhakı**dır.

İkincisi: 1974 yılında **Kuzey Kıbrıs'ın işgali**dir.

Üçüncüsü: 1983'den bu yana **Güney Kürdistan'a askeri müdahale** ve 1993'den sonra da askeri varlığını kalıcılaştırmasıdır. [Üçüncü genişleme konsepti, ABD'nin Irak'ı işgal etmesi, buna karşın TC'nin operasyona katılmaması nedeniyle kesintiye uğramıştır.]

Dışa doğru genişlemelerde, askeri güç kullanılmasının yanı sıra buralara önemli ölçüde ***nüfus transferi*** yapılmış olduğuna da dikkati çekmek gerekir. Hatay'ın ilhakı politikası, uzun vadeli olarak buraya sürekli Türk nüfusu göç ettirilmesiyle birlikte yürümüştür. Kıbrıs çıkarmasından önce ve sonra adaya sistemli olarak Türkiye'den nüfus aktarılmakta olduğu ve göç pompalandığı bilinmektedir. Son olarak Güney Kürdistan'a da Türkmen nüfusunu desteklemek üzere küçük gruplar halinde nüfus transfer edilmektedir. Çünkü askeri ve siyasal manevralar bu nüfus üzerine biçimlendirilmektedir. Dışa politik amaçlı nüfus transfer ederken, "içerde" de Türk olmayan kitlelerin göç ettirilmesi genişlemenin diğer kutbunu oluşturmaktadır.

İçe doğru genişleme ise daha az dikkatli izlenmektedir. Çünkü içe yönelik genişleme **yerli halkların sistematik tasfiyesi** (moda deyimle "*etnik arındırma*")[41] çizgisinde ilerlemekte, iç hukuk araçlarıyla meşrulaştırılmaktadır.

İçe doğru, genişleme [Misak-ı Milli sınırlarının homojenleştirilmesi] birkaç çizgide ilerlemiştir.

1- 1-28 Eylül 1924'tarihlerinde "**Nesturi Ayaklanması**"ni tedip ve tenkil adı altında Nesturi halkının **Hakkari**'den katliam ve askeri operasyonlarla sınır dışına çıkarılması.[42]

---

[41] "**Etnik arındırma**" deyimine itirazımın nedeni "arındırma"nın bir temizlik işlemine denk düşmesidir. Arınma, temizlenme, kirlerden, pisliklerden kurtulma vurgusuyla; etnik kimlikler "pislik, kötülük" olarak tanımlanmış olmaktadır. "Arındırma" adı verilen işlemin soykırım, zorla göç ettirme, asimilasyon gibi insanlık suçlarından oluştuğu düşünülürse; bu barbarlıklara "arınma" adı vermek en azından bu eylemi insan bilincinde "aklamak"tan başka bir anlama gelmez. Bizim alternatif önerimiz "**etnik homojenleşme**" veya "**yerli halkların tasfiyesi**" dir.

[42] Lozan Antlaşması 24 Temmuz 1923'te Musul sorununu erteleyen bir biçimde imzalanmıştı. Antlaşmanın 3. maddesine göre eğer 9 ay içinde Türkiye ile İngiltere, Musul konusunda kendi aralarında bir anlaşmaya varmazlarsa sorun Milletler Cemiyeti'nde çözülecekti. 19 Mayıs 1924'te, İstanbul'da başlayan Türk-İngiliz görüşmeleri tarafların görüş-

2-1915'de göç ettirilen Ermenilerin ülkelerine geri dönmesi için Lozan'dan sonra tanınan 1 yıllık süre içinde, **geri dönüşlerin engellenmesi**.

3- **1925 Şeyh Said ayaklanmasını** Tedip ve Tenkil operasyonu ile **Diyarbakır, Elazığ, Siirt, Mardin** bölgesinin yeniden işgal edilerek Kürt halkının katledilmesi ve aşiretlerin Batı'ya sürülmesi,

4- 1927-29 yıllarında **Ağrı İsyanının** bastırılmasıyla, **Ağrı, Zilan, Van, Muş** bölgelerinin yeniden işgal edilmesi, Kürt halkının katledilmesi, aşiretlerin Batı'ya sürülmeleri,

5- 1937-38 yıllarında **Dersim** bölgesinin yeniden işgali, soykırım ve sürgünle Batıya göçerttirilmeleri,

6- Trakya, Ege ve Kapadokya'daki **Rum nüfusun mübadelesi** yoluyla sınır dışı edilmesi, mal varlıklarına el konması,

7- "**Vatandaş Türkçe Konuş**" kampanyaları, Kürtçenin yasaklanması, Okul ve karakollar vasıtasıyla zoraki asimilasyon süreçleri,

8- **Varlık Vergisi** adıyla Rum, Ermeni ve Musevilerin **iktisadi etkinliklerinin tasfiye edilmesi.**

9- "**6/7 Eylül kırımıyla** Rum, Ermeni, Musevi ve diğer bütün gayrı Müslim etnik unsurların **iktisadi, sosyal ve kültürel yaşamdan tasfiye** edilerek göçe zorlanması.

10-1964'de Rum çoğunluğun oturduğu **İmroz** ve **Taşoz adalarının** "askeri alan" ilan edilerek "**Türkleştirilmesi**".

11- 1964-74 yıllarında Yerli halklara ait gayrı menkul alım satım ve Vakıf İşlemlerinin ambargo altına alınması, Başta Heybeliada olmak üzere Bazı Ruhban okullarının kapatılması, diğerlerinin de işlevsizleştirilmesi, şovenist baskılarla göç ettirme politikalarının devam etmesi.

---

lerinde diretmeleri üzerine Konferans 5 Haziran 1924'te dağıldı ve sorun Milletler Cemiyeti'ne gönderildi.

Musul meselesiyle ilgili pazarlıklar sürerken Ankara hükümeti elini güçlendirmek ve sorunu lüflen çözmüş olarak masaya oturabilmek için harekete geçti. Öncelikli hedef Hakkari Nasturilerini şiddet kullanarak sınır dışına sürerek taleplerin önünü kesmekti. Albay Reşat Hallı bunu açıkça ifade etmektedir:

"İngilizlerin Hakkari iline Nasturileri kullanarak uzattığı eli kırmak ve aynı zamanda Musul sorunu Cemiyet-i Akvam'da görüşüldüğü sırada İngilizler -Haliç kongresinde tespit edilen sınırın (...) güney kısımlarının Irak'a dahil olduğunu iddia ettikleri için **buraları işgal suretiyle Nasturileri defetmek ve Musul görüşmelerinde hakim bir durum sağlamaktı.**" [**Reşat Hallı**, "Nasturi Ayaklanması ve Bastırılması (12-28 Eylül 1924)" Harp Akademileri kitaplığı, Albay Resit Hallı'nın Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938) s. 249].

1984 yılından itibaren de Kürdistan'da zaman zaman "**düşük yoğunluklu savaş**" olarak tarif edilen ve PKK'li Kürt gerillalarıyla TSK arasında süren 30 yıllık savaş boyunca: 10 bin'den fazla Kürt köyü yakıldı/boşaltıldı; milyonlarca kişinin büyük şehir veya metropollere göç etti; 2007 verilerine göre 48 bin kişi çatışmalarda hayatını kaybetti; henüz istatistikleri yapılmayan yüzlerce Kürt aydını, gazeteci ve politik şahsiyeti özel birimler tarafından "faili meçhul" cinayetlere kurban gitti. Onbinlerce kişi cezaevlerine konuldu, yüzbinlerce kişi ülkeyi terk etmek zorunda kaldı...

Bu kısa bilanço Türkiye'nin İmparatorluk sınırlarını "zorla Türkleştirme" programının Kürt ve Kürdistan özgülünde başarısızlığa uğradığını, en azından uzatılmış ve geciktirilmiş savaşım sürmekte olduğunu göstermektedir.

Yerleşik, Otokton Halk ve Kültürleri Yabancılaştırma Aracı Olarak "Azınlık" Kavramının Eleştirisi

Örneğin Resmi tarihçiler Ermeni ve Rumları, Osmanlı toplumsal yapısı içinde sürekli olarak "azınlık" diye tanımlamaktadır. Oysa bu uluslar, Osmanlı İmparatorluğu'nun "azınlığı" değil, asıl unsurlarındandır. Diğer etnik öğeler de İmparatorluğun azınlığı değillerdi. Bu anlatım Türkleri, başat ve "çoğunluk" sayan, bunun için de her şeyin egemeni olmayı hakkettiğini varsayan şoven bir yaklaşımdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun üzerinde hüküm sürdüğü topraklarda bugün 29 egemen devlet bulunmaktadır; *Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Moldavya, Macaristan, Sırbistan-[Yeni Yugoslavya (Montenegro ve Kosova özerk bölgesi dahil)], Hırvatistan, Bosna-Hersegonya, Makedonya, Slovenya, Arnavutluk, Ermenistan, Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün, Irak, Mısır, Kuveyt, BAC, Yemen, Katar, Libya, Tunus, Cezayir, Suudi Arabistan, Kıbrıs, Fas, Bahreyn, Yemen.* Bunlara kendi devletlerini kuramamış olan ve kırım, göç ettirme ve asimilasyon politikalarıyla yok edilmek istenen Kürtler, Süryaniler, Pontus'lular ve Laz'ları, katarsak sayıyı 33'e kadar çıkarabiliriz.

Bunların hepsi tek başlarına ele alındığında diğerleri karşısında "azınlık" durumunda sayılabilir. Oysa her öğe egemen bir devlet halinde örgütlenebildiği gibi, Arap örneğinde gördüğümüz gibi aynı ulus birden çok devlete de bölünebiliyor ya da Kürtler gibi büyük nüfus çoğunluğuna sahip olsalar bile tamamen devletsiz kalabiliyorlar.

Gerek Rum ve Ermeni ulusları, gerekse diğer halklar "azınlık" değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun asli öğeleriydi. Tıpkı, Kürt, Arap, Türk, Süryani, Çerkez, Laz, Bulgar, Sırp, Boşnak vd... bütün halklar gibi. Ne eksik, ne fazla. Emperyalist müdahalelerle çizilen yapay sınırlar içinde de halkların birbirlerine karşı "azınlık"-"çoğunluk" haline gelmeleri tamamen sömürgeciliğin halklara yönelik tarihsel haksızlıklarına ve sistemin eşitsiz gelişim yasalarına, hatta bir takım tarihsel rastlantı ve konjonktürsel durumlara dayanır. Bunda ise hiçbir toplumun, hiçbir etnik kültürel grubun iradi bir sorumluluğundan bahsedilemez.

Resmi tarihin, Osmanlı imparatorluğunun egemenliği altında olan toprakları "binlerce yıllık Türk yurdu" varsayma, Türkleştirme politikasının uzantısı bu coğrafyadaki binlerce yıllık yerleşik, Rum, Ermeni, Süryani gibi halkları "Azınlık" olarak tanımlamasında bulur.

Rumlar, Ermeniler, Süryaniler, Slav halkları Osmanlı İmparatorluğu'nun "azınlığı" değil, eneksi ve yerleşik toplumlarıdır. İmparatorluk içinde bu öğelerin "azınlık" olarak adlandırılması resmi görüş merkezli bir yanlıştır. Yerli halklar için kullanılan "Azınlık" kavramı, Türk ulus-devletinin Önasyayı etnik temizlikle Türkleştirme politikasının ihtiyaç duyduğu ideolojik bir argümandan başka bir şey değildir.

Akıncı Türk boyları "Dörtnala gelip Uzakasya'dan/Akdeniz'e bir kısrak başı gibi" uzandıklarında bomboş bir araziye gelmediler. Önasya'da Yunan uygarlığının mirasçısı olarak Bizans İmparatorluğu ve Rum Pontus Krallığı; Yukarı Mezopotamya'da Ermeni ve Gürcü Prenslikleri, Kürt Beylikleri; Arap emirlikleri ile bu yönetimlerin altında yaşayan Süryani, Ezidi, Alevi gibi çok çeşitli din, inanç ve etnik topluluğun yaşadığı çok kültürlü, çok etnikli bir toplumsal yapıya müdahale etmişlerdi.

MS 11. yy'dan itibaren sürekli hale gelen Türk boylarının istilacı akınları, İslamiyet'in Hıristiyan toplumlarının aleyhine yayılmalarını meşru ve kutsal bir olgu haline getiren "fetih" kavramına dayanıyordu. "Fetih ve ganimet" Türk boylarının işgal ettikleri Hıristiyan toplumlara ait topraklara çöreklenme, yurt edinme, sahiplenme ihtiyacı ile örtüşmekteydi. Ermenistan ve Bizans toprakları üzerindeki ilerleme kendilerine zarar vermediği ölçüde Arap-İslam yönetimleri tarafından da teşvik edildi. Türklerin sürekli Batı'ya doğru ilerleyişlerinin "özel" bir anlamı yoktu. "Dar-ül Harp" sayılan Hıristiyan toplumlara ait topraklara, zenginliklere el

koymanın mubah hatta Allah adına kutsal galibiyetler olarak meşru kılınmış olmasındandı.

Öyleki aradan yüzyıllar geçtikçe işgalci yerleşimciler yönetici, baskın unsur haline gelirken; yerli halklar yönetilen, vergi ve haraç ödemek durumundaki ikinci sınıf tebaa durumuna düşmüş oldular. Ne var ki, bir tür hizmetkârlık olarak görüldüğü için sadece veya çoğunlukla Hıristiyan halkların gördüğü esnaf, zanaat ve ticaret işleri dünyadaki ekonomik ve sosyal gelişimine paralel olarak bu toplumların ekonomik olarak güçlenmelerine, siyasal olarak da organize olmalarına yol açtı. Daha çok toprak rantı, haraç ve ganimet üzerinde hüküm süren Osmanlı hakim sınıfları ise zayıflamaya başladı.

Ulusal bağımsızlık hareketleri bu ortamda gelişti ve dış gelişmesinin doyum noktasına ulaşmış olan Osmanlı imparatorluğu çökmeye başladı. Yunanistan'ın bağımsızlık kazanması, Balkan uluslarının ittifak halinde İmparatorluğu yenilgiye uğratması Osmanlı-Türk yönetici elitinde dehşete yol açtı. Bu koşullarda yönetimde her halükarda belirleyici söz sahibi olmuş olan Asker sınıf, geleneksel egemenliği korumak amacıyla sistemli olarak yerli Hıristiyan nüfusun zenginliklerine el konulması, topraklarından sürülmesi ve nihayet fiziki olarak imha edilmelerine kadar uzanan bir etnik yok etme süreci başlattı. İttihat-Terakki'nin başlattığı bu Türkleştirme projesi, Hıristiyan yerli halkları "düşman", "asalak" , "işbirlikçi" ve "hain" halinde tanımlayan ve bir yabancılaştırma kavramının içine oturtmuştu: "**Gayri-Müslim azınlıklar**", "**işbirlikçi azınlıklar**"...

"**Azınlık**", Osmanlı egemenliği altında yaşayan çeşitli ulusları yabancılaştırmak üzere Türk resmi ideolojisinin biçimlendirdiği bir kavramdı. Bu ideolojik söylem yerli halklara yönelik her türlü müdahaleyi milli bir ödev, dini açıdan kutsal bir hak haline getiriyordu.

Olgulara tarafsız bakmaya çalışan araştırmacılar bile, Rum ve Ermenileri "azınlık" olarak belirlemekten, İslamlığı temel ölçüt alan ve yerleşik halkları bu ölçüye göre kategorize eden "**gayrı-müslim**" olarak tanımlamaktan geri durmazlar. S. Yerasimos, O. Kurmuş, D. Ergil vd. bütün bir süreç boyunca bu halkları "gayrı-müslim azınlık" olarak nitelemektedirler.

Osmanlı İmparatorluğu birçok ülkeyi, birçok ulusu egemenliği altında tutmaya çalışan despotik bir İmparatorluktu. Bu halkların hiçbiri "başka bir ülkede" değil, bin

yıllardır kendi ülkelerinde yaşıyorlardı. Yerli halkların kendi tarihsel mekânlarında, sürekli "azınlık" olarak lanse edilmeleri ve bilinçlere böyle kazınmaya çalışılması, fetih ve işgalle gelen çöreklenmeci-yerleşimciliğin tarihsel hafızayı tersyüz etme çabasıdır. Fetihçiliğin sonuçlarını doğallaştırmakta, yerli halkların ve kültürlerin tarihsel süreç içinde sistemli olarak azaltılmasını gizlemiş olmaktadır. Yerli halk ve kültürlerin bilinçlerde yabancılaştırılmasına hizmet etmektedir. İmparatorluğu "tek uluslu" homojen bir etnik yapıya sahipmiş gibi göstermek, diğerlerini de bu ülkeye serpiştirilmiş ya da göç etmiş azınlıklar olarak değerlendirmek, açıktır ki gerçeklerle bağdaşmaz.

Kavramın nicel olarak "azlık-çokluk" vurgusu temel alındığında bile, her etnik veya dinsel gurup diğerleri karşısında "azınlık" durumuna düşebilir. Siyasal ve hukuksal statü bakımından "azınlık" ise XIX.yy sonları ve XX.yy'a ait bir kavramdır. Osmanlı'da "millet sistemi" bugünün "azınlık" statüsüne denk düşmez; belki "kültürel özerklik"le karşılanabilir. Kaldı ki Resmi tarihçilerin durmaksızın neredeyse bütün yüzyıllar boyunca "azınlık" olarak tanımladıkları bu ulusların hemen hepsi kendi tarihsel mekânlarının tümünde olmasa bile bağımsız devletler kurdular. Aslında bu kadar çok ulus ve ülkeyi elinde bulunduran Osmanlıların kendileri bir "**azınlık**" despotizmini temsil ediyorlardı.

Siyasal bir kategori olarak "azınlık" kavramının, akademik ve siyasal yazınımızdan çıkarılması gerektiğini düşünüyorum. Etnik, kültürel, dinsel, düşünsel ya da cinsel, hangi tür olursa olsun bütün kimliklerle ilgili "azınlık" ya da "çoğunluk" ikilemine dayalı *siyasal* bir kategori oluşturmak, masum gibi görünen tehlikeli bir ayrımcılıktır.

Her şeyden önce "azınlık", "çoğunluk" göreceli kavramlardır; bir etnik, kültürel niteliğin varolma hakkı onun az ya da çok olmasıyla bağlantılandırılamaz. Genel dünya ölçeğine başvurduğumuzda her etnik topluluk diğerleri karşısında bir "azınlık"tır. "Azınlık" kavramı belli bir coğrafyada sadece bir ulusun homojen çoğunluk olması gerektiği kabulüne dayanıyor. Dolayısıyla "diğeri" her nasılsa aralarına girmiş, yabancı olan, ayrıksı olan bir "azınlık" olmaktadır. Sonuçta azınlıklar için hoşgörüden korumadan vb. bahsedilse de sonuçta "azınlık" demek, "çoğunluğun" merhametine muhtaç olmak, korumasız olmak demektir.

Ulusal sorunların tartışıldığı hiçbir platform olmasın ki "azınlık" kavramından söz edilmesin! Ardından "azınlıkların korunması, azınlıklara hoşgörülü davranılması" gibi pek çok "hak" sıralansa da aslında bu kavram daha başında bir ayrıksılığı ve himayeye muhtaçlığı telkin eden, boyun eğmeyi, eşitsizliği kabullenmeyi vazeden bir anlam yüklüdür. Ne de olsa "azınlık"sın...

"Azınlık" kavramı, siyasal psikoloji açısından da, "azınlık" olarak nitelenen ulusal toplulukları, daha başından kategorize eder, ayırır ve baskı altına alır. Bu ayrım çoğu kez tarihsel gerçeklikle de bağdaşmaz. Araştırmalarımızda gördüğümüz gibi, aynı coğrafyada bir zamanlar görkemli medeniyetler kuran uluslar, sistemli soykırım ve sürgünlerle göç ettirilerek mültecileştirilip kendi yurtlarında hem "köle" hem "azınlık" durumuna getirilebilmektedir. Tıpkı Amerika'nın en eski uygarlıkları İnka, Aztek ve Maya'ların mirasçılarının, bugün sadece "azınlık" olarak nitelendirilmeleri gibi... Tıpkı Ermenilerin, Asurilerin kendi yurtlarında "azınlık" durumuna getirilmeleri gibi.

"Azınlık" kavramının popüler algılanışı açısından ilgi çekici bir örnek: 26-27 Haziran 2000 tarihinde İstanbul'da yapılan ve 12-17 yaş arası çocukları kapsayan Çocuk Kurultayı düzenlendi. Kurultay'da "Azınlık" çocuklarının sorunlarını incelemek amacıyla kurulan komisyonda Ermeni çocukları arasında da bir çalışma yürütüldü. "Türkiye'de Azınlık olmanın Avantajları ve Dezavantajları" konulu bir ankete çocukların verdikleri cevaplardan bir kısmı Derginin "Bin Yıllık Beraberlik: Türkler ve Ermeniler" konusunun incelendiği 202. sayısında yayınlandı. Verilen cevapların bazıları çok ilginç ve öğreticiydi. Örneğin 13 yaşındaki bir çocuk şöyle yazmış;

"Ben azınlık falan değilim. Bir kere azınlık kelimesinin benim için sadece bir anlamı var. O da bazı nesli tükenmiş hayvanlara denir. Ben bir Ermeni çocuğuyum. Ne azınlık ne de gâvur."

"Bayramlarımızı sessiz ve sakin kiliselerimizde kutluyoruz. Türkler ise kendi bayramlarını coşku ile kutluyorlar" (Yaş 15).

"Sokakta yürürken mamamızla veya tanıdığımızla Ermenice konuşsak herkes düşman gibi bakmaya başlar. Tabii ki rahatsız oluruz ve bir daha konuşmayız" (Yaş 12).

"Aslında benim derdim ismimle. Hiç hatırlamam biri bana ismimi sorduğunda bir kere ismimi söylediğimi. Hep çifter çifter söylemek gerekiyor" (Yaş 12).

"Babanın çok büyük arkadaş çevresi var, bunun için Türk arkadaşları da var. Babam orda adını belli etmez. Adı Aleksan'dır. O toplumda kendini Ali diye tanıtır" (Yaş 12).

"Birinin benim Ermeni olduğumu öğrenince 'Ne olacak canım sen de insansın' demesi sinirlerimi çok bozuyor. İçimden her seferinde 'Ne cüretle bunu söylüyor' diye geçiriyorum" (Yaş 15).

"Yeni doğan çocuklar için başarılar dilerim." (Yaş 12)

15 yaşındaki bir Ermeni genci iyi komşuluğun sırrını şöyle açıklıyor; "Komşularımızdan hiçbir dışlama görmüyoruz ama, bunun sebebi bir sorun çıktığında ortalığı ayağa kaldırmak yerine susup onları dinlememizdir."[43]

Yerli Halkların Ülkelerini Yutan Resmi Kavramlar "Türkiye", "Anadolu", "Türkiyelilik"...

"Azınlık" kavramı nasıl Osmanlı İmparatorluğu egemenliğindeki coğrafyanın yerli halklarını yabancılaştırmacı ara ise; "Türkiye", "Anadolu", "Doğu ve Güneydoğu Anadolu" gibi isimlendirmeler de bu halkların, toplumların tarihsel ülkelerini, vatanlarını işgal eden, örten, inkâr eden kavramlar olarak hayat bulur.

Resmi Tarih tartışmalarında tarih yazıcısını en çok yanıltacak şeyin "**Türkiye**" kavramı ve "Türkiye sınırları" olabileceğini düşünüyorum. Çoğu akademisyenin kafasında onların olgulara bakışlarını sınırlayan koca bir Türkiye haritasıyla dolaştıkları duygusuna kapılıyorum. Gerçekte olduğundan daha güçlü milli sınırlar bu beyinlerin düşünce üretme alanlarını da sınırlamıştır sanki.

TC Devleti'nin hemen tüm temel metinlerinde "devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün" olarak tanımlanan "Türkiye", yine TC Anayasası'nda belirtilen deyimlerle sanki "değiştirilemez, değiştirilmesi teklif dahi edilemez" bir kavram olarak, bilim insanlarının kafasında da "değişmez, değişebilirliği dahi düşünülemez" biçimde sabitlenmiş gibidir.

---

[43] *Tarih ve Toplum: Ekim* 2000, Cilt 34, sayı 202, s.195,11. İletişim Yayınları, İstanbul

Bu nedenledir ki "Türkiye sınırları" içinde çabalayan bilim insanlarının ulusal sorunların çözümü için bulabildikleri "en ileri" çözüm ancak "**Türkiyelilik**" olabilmektedir.

Tarihsel ve toplumsal olgulara resmi tarih penceresinin dışında bakmanın ilk koşulu Türkiye'nin sınırlarının düşünceyi de sınırlamasına izin vermemek olmalı. "Türkiye" kavramı, bilgi üretmek ve üretilmiş olan bilgileri sınamak için bir veri tabanı olarak alındığında ne kadar objektif olunmaya çalışılırsa çalışılsın, resmi ideolojinin açtığı kuyunun içine düşmek kaçınılmaz oluyor. Kuşkusuz Türkiye'nin kendisi de, sınırları da gerçekliktir, hem de oldukça acımasız.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bugünkü sınırları, Osmanlı İmparatorluğu'nun elde tutulması başarılan son sınırlarıdır. Lozan Barış Antlaşması 1923'de "Türkiye Cumhuriyeti"nin değil Osmanlı İmparatorluğu'nun son sınırlarını belirlemişti. Devletin yönetim biçiminin Cumhuriyet olarak "ilan" edilmesi bu antlaşmadan sonradır. Osmanlı devletinin idari yapısı, politik mirası, sınırları da dahil olmak üzere sürekliliğini korumaktadır. 1923'e gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu, birçok ülkeyi yitirmiş olmasına rağmen halen birçok ülkeyi içinde barındırmaktadır: [Osmanlı-Türk tarihçilerinin "***Anadolu***" diye adlandırdıkları] Yukarı Mezopotamya'da **Batı Ermenistan**'ı, **Kuzey Kürdistan**'ı, Doğu Karadeniz'de **Pontus** ve **Lazistan**'ı, Önasya'da **Doğu Ege** ve **Kapadokya**'yı, **Kilikya** ve **Antakya**'yı, ["***Rumeli***" olarak adlandırılan] Balkanlarda **Trakya**'yı ve nihayet İmparatorluğun başkenti olan **İstanbul**'u kapsamaktadır. Bu coğrafi alanlar, Balkanlardan gelen göçlere, 1915 soykırımına, 1. Dünya Savaşının getirdiği kırımlara rağmen o süreçlerde de çok uluslu, çok dinli ve çok kültürlü özelliklerini koruyorlardı, homojen değillerdi.

İmparatorluğu "Müslüman Türk" eksenli bir ulus devlete çevirme süreci ancak soykırımlar, sürgünler, nüfus transferleri ve zoraki asimilasyon yöntemleriyle yürüyen bir "etnik arındırma" politikasıyla sağlanabildi. İmparatorluğun bünyesindeki çok uluslu, çok dinli ve kültürel yapının tekilleştirilmesi için pratik olarak yürütülen yok edici, benzeştirici, ezici politikanın, düşünsel alandaki iz düşümü bu coğrafyayı da tek bir ulusa, tek bir kültüre ait tarihsel-toplumsal bir bütün olarak dikte ettirmektir. "Türkiye Türklerindir", "Bu topraklar 5 bin yıllık Türk yurdudur" gibi söylemler bu anlayıştan hareket eder.

"Türkiye" kavramının, tarih ve toplumsal süreçlerin kavranılması için temel bir veri kabul edilmesi, tarihi baştan sakatlayarak işe başlamak olur. TC sınırlarını temel veri olarak alan bir düşünce sistematiğinin üreteceği bilgiler de yorumları da bu sınırların mahkumu olabilir ancak..

"Türkiye" temel bir kavram olduğunda Rum, Kürt, Ermeni, Süryani gibi binlerce yıllık bu coğrafyanın yerleşik halklarını "yabancı, göçmen ve azınlık" gruplar olarak kategorize etmek çok daha kolay bir hale gelir. Çünkü bu ulusların kendilerine ait bir vatanı olmadığı, olamayacağı, en fazla Türk egemen ulusuna ait bir toprak parçası üzerinde onun koyduğu kurallara uymakla yükümlü etnik gruplar olduğu noktasına gelinebilir.

"Türkiye" kavramı bütün bu farklılıkları bir çırpıda yutar, Türkleştirir, Müslümanlaştırır. Merkezi devletin tanımladığı "Türklük" tanımına uymayan her şeyi "öteki, yabancı ve düşman" haline getirir.

Birbirinin Yerine Kullanılan Kavramlar
"Türkiye=Anadolu"

Popüler açıdan artık sanki 'öztürkçe' bir sözcükmüş gibi kabullenilen "Anadolu" ('Ana' ve 'dolu olmak') terimi, tarihsel açıdan da "Anadolu" tabir edilen coğrafyanın "Türklüğünün" doğal bir kanıtı gibi görülüyor. "Anadolu" Türkçe olmak bir yana, Yunanca "doğu" demek olan "**anatoli**" ve "doğu ülkesi" anlamında "**anatolia**" sözcüğünün Türkçe söylenişinden başka bir şey değil. Tarihsel ve coğrafik olarak Egeli coğrafyacılar, kendilerini merkez alarak, "doğu"larında kalan toprakları "doğu ülkesi" anlamında "anatolia" olarak isimlendirdiler. Bizans coğrafyasında da "Anatoli" Constantinopol'un doğusunda kalan toprakların genel adı idi.

Örneğin; ne Kürdistan, ne de Ermenistan "Doğu ve Güney Doğu Anadolu" değildir. "İç Anadolu"ya da "Orta Anadolu" denen yer ise Kapadokya'dır.

Diğer yandan "Anadolu", artık günümüzde Türkçeye uydurulmuş bir isimlendirme olmanın ötesinde, ayrıca siyasal bir içerik de kazanmıştır. Özet olarak "Anadoluculuk", Türkiye Türklüğünü, Orta Asya/Turan kaynağında değil, Ön Asya uygarlıklarının tümünün mirasını temsil eden, kültürel bir sentez olarak görür; köyün ve taşranın referans alındığı, halkçı bir söylemin egemen olduğu, buna

karşılık elitist bir kültürcülükle çerçevelenen bir akımdır bu.

Kemalist Cumhuriyet döneminde, devletin resmi ideolojisine biçimlendirmeye çalışan bir kısım sol aydınlar, Cumhuriyetin kuruluşunu "Anadolu İhtilali" olarak tarif ettiler: bu bütün bir Osmanlı tarihi boyunca süregelen mücadelede sonuç olarak, taşradaki köylü halk yığınlarının, İstanbul'daki işbirlikçi feodal aristokrasinin egemenliğine son vermeleri olarak tarif edildi. Tabii bu devrimin öncülüğünü "seçkin asker sınıfı ve halkçı aydınlar" gerçekleştirmişti. Anadoluculuk, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası üzerindeki Cumhuriyetin etnik köken problemini, "Anadolu insanı"nın da tüm Anadolu kültürlerinin mirasçısı olarak ilan etmekle çözmüş olmaktadır. Yayılmacılığı "Misak-ı Milli" ile sınırlandırmasıyla Güneş-Dil teorileri ve Turan ülkücülerinden ayrılır; Aslında bir dönem için Kemalist Cumhuriyet'in İmparatorluktan devraldığı toprak mirasını tahkim etme ihtiyacına da denk düşmektedir.

Türkiye, Kürdistan, Ermenistan vd. gibi etnik merkezli isimlendirmeler yerine, "Anadolu", herkesin ittifak edebileceği bir coğrafik /ve aynı zamanda siyasi!/ bir birim! Olarak sık sık karşımıza çıkmaktadır. Kuşkusuz siyasal bir akım ve bir görüş olarak taraftarları ya da karşıtları bulanabilir. Ancak "Anadolu" söylemi, giderek bu coğrafyadaki tüm ulusal bağımsızlık ve kültürel özerklik taleplerine karşı, siyasal bir akılcılık kadar bilimsel doğruluğa da sahip bir terim olarak dayatılmaktadır. "Türkiye" diyerek Kürdistan ulusal kurtuluşçularının eleştirilerine hedef olanlar, "Kürdistan" diyerek Türk devletinin saldırılarına maruz kalanlar için "Anadolu" terimi sorunsuz ve savunulabilir bir liman olarak gözükmektedir. Ne var ki bu liman, sadece Kemalist resmi ideolojinin sol versiyonlarıyla yeniden üretilmiş tuzaklarından başka bir şey değil.

Genellikle Sol, liberal ve demokrat söylemlerde rağbet bulan ve Türkiye'ye alternatif olarak kullanılan "Anadolu" kavramı da benzer bir yutuculuğa, tarihsel, kültürel varlıkların üstünü kapatmaya yarayan bir örtücülüğe sahiptir.[44]

---

[44] "Anadolu'nun Türk ulusçuluğunda bir kalkan ya da bir metafor olarak kullanıldığını" savunan **Gürdal Aksoy**, bu temelde durmadan üretilen yeni kavramlarla (Anadolu insanı, Anadolu Aleviliği, Anadolu Müslümanlığı vb. gibi) "Anadolu"nun Ön Asya ve Mezopotamya coğrafyasındaki tüm kültür ve halkları Türklük adına "yutucu" bir özellik kazandığına dikkat çekmektedir. Yönelttiği eleştiri ve tartışmalar için

Bir Toplumsal-Tarihsel Hafıza Silme İşlemi Olarak Yerleşim ve Coğrafya İsimlerinin Değiştirilmesi

Önasya, Ege, Ermenistan, Kürdistan ve Yukarı Mezopotamya coğrafyasında girişilen yoğun isim değiştirme kampanyası, yerleşik halk ve kültürlerin izlerini toplumsal hafızadan silme işlemidir. Bu halkların yok edilmeleri, toplum ve ülkelerin Türkleştirilme sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmüştür. İsim değiştirme uygulaması bellek silme işleminin de ayrılmaz bir parçası. Masa başında değiştirilen ama halk kitlelerince kullanıla gelen isimlerin süreç içinde kuşaklar değiştikçe yavaş yavaş unutulmaya, yerine "tayin edilmiş" isimlerin kullanılmaya başlanacağı umuluyor. Böylece bu coğrafyada yerleşim birimlerinin isimlerinde saklı olan tarihin, gözden kaçırılacağı ve belleklerden silineceği hesaplanıyor.

Resmi tarihin "burası binlerce yıllık Türk yurdudur" söylemine rağmen, binlerce yıldır kullanılagelen isimlerin neredeyse yüzde doksanının Türkçe olmayışı büyük bir soru işaretidir aslında. Resmi tarihin, resmi ideolojinin yalanlara-yıkımlara dayalı özünün sorgulanmasını getirir beraberinde. Bu yüzden de yer isimleri, halkların geçmişini silip yok etmek bakımından sömürgecilerin ana hedeflerinden biri olmaktadır. İsim değiştirme uygulaması kültürel bir soykırım, tarihsel yıkım niteliği taşımaktadır.

Bu tarihsel isimler zamanla erozyona uğrayıp da ve fırsat düştükçe uygulanan işlemlerle değiştirildiği gibi, özellikle 1960'la birlikte topyekun bir yıkım ve imhanın hedefi durumuna geldiler.

11 Mayıs 1959'da kabul edilen bir kanunla[45] TC sınırları içinde yaklaşık 12 bin köy adı İçişleri Bakanlığı'na bağlı İller İdaresi Gn. Müdürlüğü'nde oluşturulan **"Yabancı Adları Değiştirme Komisyonu"** tarafından masa başında değiştirilerek, "Türkçe" isimler tayin edildi.

Resmi kayıtlara göre değiştirilen yaklaşık 12 bin köy isminden 3800 kadarı "Ege, Marmara, Akdeniz, Karadeniz,

---

bkz: **G. Aksoy**: "*Muhayyel Anadolu'nun Yükselişi*", Stêrka Rizgarî, Adar-Nisan 2001, s. 6, İstanbul: "Muhayyel Anadolunun Yükselişi ve Kürt Siyasal Aklı" (.....)

[45] 11 Mayıs 1959 gün 7267 Sayılı Kanunla değiştirilen İller İdaresi Kanununu 2. Maddesinin "D" fıkrasına eklenen "Türkçe olmayan ve ilûbasa yer veren köy adları, alakadar Vilayet Daimi Encümenin mütalaası alındıktan sonra en kısa zamanda İç İşleri Bakanlığı'nca değiştirilir." hükmü.

İç Anadolu" bölgelerine aitken, 8000 kadarı Kadim Ermenistan, Kürdistan ve Asuri coğrafyasına aittir; Resmi söylemle "Doğu ve Güneydoğu Anadolu" bölgelerine!

İsim değiştirme kampanyasında gözetilen birinci ölçü, bu adların Kürtçe, Ermenice, Yunanca, Süryanice, Gürcüce, Arapça gibi dillere ya da antik kültürlere ait oluşlarıdır; kısaca Türkçe olmayan ne varsa!..

Kanunun gerekçesinde belirtildiği gibi "*Türkçe olmayan ve yabancı kökten geldiği anlaşılan*" isimler; yüzlerce, binlerce yıllardan beri kullanılagelen otantik isimlerdir. Zamanla, ilk biçimlerine göre az-çok değişikliğe uğramış, eklerle, söyleniş biçimleriyle farklılaşmışlarsa da, bu bile isimlerde oluşan tarihsel-arkeolojik-kültürel katmanlara tanıklık etmelerine engel olmamıştır.

İsim değiştirme yöntemini yalnız TC değil, İran, Suriye ve Irak gibi diğer sömürgeci devletler de uygulamaktadırlar.

Tarihsel isimler insanlığın ortak bir mirasıdır. Tarihsel isimlerin, etnik, dinsel, kültürel kimlikleri inkâr etmek, tarihin izlerini silmek amacıyla idari kararlarla ortadan kaldırılmaya çalışılmasına karşı çıkmak, gerekir.

Bazen bir yerleşim yerinin adında, ek, kök, bağlaç; belki de küçük vurgular olarak birbirine eklemlenen, iç içe geçen Kürt, Ermeni, Süryani, Fars, Türk, Arap kültürlerinin; onların öncülü veya ardılı olan uygarlıklarının tümünün izlerini, serüvenlerini izlemek mümkün olmaktadır. Her ağaç kütüğünün halkalarında, o ağacın tarihi gizlidir. Her bir halkada kurak geçen mevsimleri, hastalıkları, bereketli yılları bir bir bulabiliriz. Tarihsel isimler de böyledir, onları da tıpkı arkeolojik buluntular veya fosiller gibi mercek altına alabilir, arkeometrilerle, bilimsel testlerle geçirdiği serüvenleri okuyabiliriz. Zaten sömürgecilerin isimleri yok ederek bilinçlerden kaçırmak istediği öyküler de bunlardır.

Yerleşim birimlerinin isimleri gibi gibi coğrafik adlandırmalar da, ortak tarihsel kültürel mirasımıza, bu kitapta ileri sürdüğümüz görüşlere canlı tanıklık yapmaktadırlar. Bu kullanım sürecinin ve isim değiştirme uygulamalarına rağmen yaşayan adların kanıtladığı gerçeklik şudur: Ermeni, Süryani, Laz, Çerkes ya da bugün kaybolmuş nice kültür, binlerce yıl bu coğrafyada yaşadılar. Yaşadıkları yerleri isimlendirdiler. TC ise Osmanlının fizik olarak kökünü kazıdığı ulusların anılarını, izlerini; fizik olarak-yok edemediklerinin de ruhlarını yok etmek, bellekleri silmek için büyük bir çaba gösterdi/gösteriyor. Başlı başına bir cinayet olan

bu işlem, bugün sömürgeciliğin dayattığı savaş, sürgün, soykırım, asimilasyon politikasına eşlik eden sıradan bir işlem olarak devam ediyor.

Sömürgeciler işgal ve ilhak ettikleri her şeyi sahiplenmek, kendilerine benzetmek üzere yoğun bir çaba içine girerler. Bir şeyin ismini değiştirmekle, kendisini değiştirmiş olmazsınız ama ismini değiştirmek, kimliğini, kişiliğini yoketmenin bir parçasıdır.

Kürdistan'da 1960'larda isimleri değiştirilen 8 bin köyden, bugün 3 bin 500'ünün 90'lı yıllar boyunca yakılıp-yıkılmış olması, isim değiştirme uygulamasının uğursuz gelişim çizgisine de tanıklık ediyor. Ermeni ve Asuri gibi gayri Müslim halkların önce fiziksel varlıkları sonra anıları, kültürel mirasları yok edildi. Kürtler ise katliamlarla desteklenen bir kültürel soykırıma, asimilasyona, Türkleştirme harekâtına kurban ediliyorlar. Burada etnik kimliğin yok edilmesiyle fiziksel yok edişin birbirini izlemesine, desteklemesine tanık olmaktayız. Yok etme işlemleri hep birbirini izlemektedir.

Yerleşim birimlerinin uydurulan isimleri ise daha çok devlet memurları ile bunları resmi coğrafya ve tarih kitaplarından öğrenen yabancılar veya "Milli Eğitim" tarafından kendine yabancılaştırılan kuşaklar tarafından kullanılıyordu. Ne yazık ki bunların sayısı her geçen gün arttı. Söz gelimi 50 yıl önce "filan yerin **yeni** adı neydi?" diye sorulurken, şimdi "filan yerin **eski** adı neydi?" diye soruluyor ve yeni kuşaklarda bilen kişi de çok fazla çıkmıyor.

Kürt ulusal hareketinin yarattığı duyarlılık sayesinde yavaş yavaş yeniden orijinal isimlerin kullanılmaya çalışıldığını görebiliyoruz. Örneğin "Diyarbakır" yerine "Amed", "Tunceli" yerine "Dersim" adının kullanılması ulusal bilinçlenme ve siyasi tercihi ortaya koyan bir tavır gibidir.

Değiştirilen tüm yerleşim yeri isimleri ile bunların etimolojik olarak araştırılması başlı başına bir çalışma konusudur ve kuşkusuz çok değerli veriler sunacaktır. "Türkiye'de Tarihsel Adlar" eserinin yazarı, araştırmacı Prof. Dr. Bilge Umar'ın, tüm yerleşim isimlerinin kökenleri üzerine bir araştırma yapmakta olduğunu öğrendim. Bu tür çalışmaların Kürdistan, tarihi Ermenistan, Asur, Pontus, Lazistan gibi coğrafik temeller üzerinde de yapılmasını önemli katkılar yapacağına inanıyorum.

İsimleri değiştirilmeyen, birçok şehir ve kasaba ismi ise öz anlamlarının dışında yabancılaşmaya uğratılmakta.

söyleniş ve anlamıyla Türkçeleştirilmeye özen gösterilmektedir.

Antik uygarlıkların Ateş, Yıldız, Güneş, Su ve Toprak... gibi temel öğe ve kavramları eşdeğer sözcüklerle ifade edilmiş. Tekil ve çoğul takılarının, ortaklığı nedeniyle("-ek, -ekik, -ık, -ag, -ig" ile "-an" "-yan, -ikan, -agan, -ikan") çoğu sözcüğünün aslının Kürtçe mi Ermenice mi olduğunu çözmek güçleşiyor ve kolayca bir dilden diğerine geçilebiliyor. Ortak kullanılan kavram ve semboller, ortak kullanımı kolaylaştırıyor. Güneye gittikçe Süryani ve Arap kültürüyle; Batıya doğru Pontus-Elen kültürüyle, Kuzeyde Laz-Gürcü-Çerkez kültürleriyle, doğuya doğru Fars etkisiyle ve hepsinin üzerinden gelip geçen Türk etkisiyle, tarihsel katmanlarla sınırlar boyu karşılaşmak mümkün oluyor.

Sıklıkla değişikliğe uğratılmış bazı yerleşim yerlerinin kökenleri için birkaç örnek verebilirim:

Erzurum, Bitlis, Sivas illerinde sıkça karşılanan "**Norşen**", "**Norşin**" isimleri Ermenice Nor=Yeni ve Şen=yerleşim alanı, sözcüklerinin birleşimiyle "Yeniyer, Yeniköy" anlamları taşımaktadır. "Nor"=Yeni öntakısıyla oluşan isimler de çoğunlukla Ermenicedir.

Muş, Bitlis, Van, Dersim, Bingöl'de "**Pertek**", "**Pertug**" gibi "Pert=Kale" ön takısıyla yapılan isimler Ermenicedir. Keza "**Pulur**" =Tepe, "**Pağnik**"=Hamam, "**Danzig**"=Armut isimleri de Ermenicedir.

"Vart"=Gül anlamına gelen Ermenice bir kelimedir; **Varto, Vartinis, Vartenik** gibi isimler de Gül'ün çeşitlemeleridir. Gül, Ermeni kültüründe kutsal bir semboldür, din adamları da Vartabet olarak adlandırılmaktadır.

Erzurum, Sivas, Muş, Van, Dersim, Bingöl, Adıyaman'da sıkça karşılanan "**Vank**" ve türevi isimler de Ermenicedir, "Manastır" ve "Vakıf" anlamına gelmektedir.

Ermenice "tzor", "çor" =dere yatağı, ile Kürtçe "Sor" =kırmızı ve türevi bir hayli yerleşim yeri bulunmakta, ses benzerliği nedeniyle çoğu kez birbirine karıştırılabilmektedir. Fakat asla Türkçe değillerdir.

"Gir" ön veya sonekleriyle yapılmış isimler genellikle Kürtçedir "Tepe" ve türevi sözcüklere işaret eder. "Der" =Kapı, geçit veya "Deyr"=Kilise türevi sözcükler de Kürtçedir: Dersim, Derik, Deyrsor gibi.

"Kani" ve türevleri ile yapılmış bir hayli yerleşim yeri bulunur, Kürtçe ="Çeşme, pınar" anlamına gelir.

"Sêv"=Elma ve "Şkeft"=Mağara anlamına gelen Kürtçe isimli yerleşim yerleridir.

Mardin, Midyat ve Urfa bölgelerinde "Kefer" ve türevi sözcüklerle anılan yerleşim yerleri Süryanice "Köy" anlamına gelmektedir. Diyarbakır, Urfa, Antep bölgesinde "Til" ve türevi sözcükler Süryanice "Tepe" anlamına gelen yerleşim yerleridir.

Hasankeyf, "Hısn-ı Kefa" Süryanice "Güzel taş"; Beytüşşebap "Beth Şeba" Süryanice Gençlik Yurdu anlamına gelir.[46]

Sonuç

Resmi Tarih'in bilinçlerde yarattığı tahribat oldukça derindir. Türk Milli Eğitimi'nden geçmiş tüm insanlar üzerinde gerçeğin ideolojik olarak algılanması gibi kalıcı bir etki bırakmıştır. Yanlış ve çarpıtılmış bilgiler kadar, dikkatlerden kaçırılan büyük boşluklar bulunur. Bu boşluklar sürgün ve soykırıma, etnik yok etmeye kurban gitmiş büyük kitlelerin mezarları gibi yaygın ve derin bir alanı kaplar. Bahsedilmeyen boşlukların büyük tarihi haksızlık ve suçlarla dolu olması, kendi tarihine karşı yabancı, tartışmaya karşı öfke ve düşmanlık duyan, aynı zamanda korku ve güvensizlik içeren şizofrenik bir ruh hali yaratmıştır.

Yalnız bilimin nesnel bilgi ve olgular üzerinde yükselmesi gibi bir zorunluluk açısından değil, her gün bu eğitimin kurbanı olan kuşakların ruh ve akıl sağlığına kavuşmaları açısından da Resmi Tarih söylemlerinin en ince detaylarına kadar tartışılması gerektiğini düşünüyorum.

Recep MARAŞLI

---

[46] İsmi değiştirilen yerleşim birimlerinin orijinalleri ile etimolojik kökenleri hakkındaki kısa bir deneme için Bkz: Recep Maraşlı, "Ermeni Ulusal Demokratik Hareketi ve 1915 Soykırımı", Peri Yayınları, 2008, İstanbul

"Barbar"-Uygar Ayrımı ve Türk Rejiminin Stratejisinde, Kürdistan'ın Jeopolitik Önemi!

Giriş

2008 yılı Kasım ayında yapılan ABD başkanlık seçimlerini, siyah derili Obama kazandı. ABD'de çoğunluğu beyazların oluşturduğu seçmen, Obama'yı başkan olarak seçti diye; dünya basını, siyaset ve aydınları "Beyaz Adam"ın erdemlerini, ABD rejiminin "demokratik" işleyişini konuşuyor. Genelde "Beyaz Adam"a, özelde de ABD "demokrasi"sine övgüler yağdırılıyor. Bir anda, "Beyaz Adam"ın tarih içerisinde işlediği günahların tümü unutuldu. Denilebilir ki, Obama'nın seçilmesi, "Beyaz Adam"ın ırkçı siyaset ve uygulamalarının aklanmasının doruğunu oluşturuyor. Kısacası, herkes ama herkes "Beyaz Adam"ı kutluyor, yüceltiyor ve o, bir nevi yeniden keşfedilerek beş yüz yılı aşkın bir süredir Afrika başta olmak üzere dünya halklarına yaptıkları unutuluyor, bilinçli unutturuluyor.

Cenevizli Tedisio d'Orio'nun 1310'da Kanarya Adaları'na ulaşmasıyla yeni bir aşamaya sıçrayan Avrupa ile Afrika ilişkisini, süreçte Avrupalıların yayılma, egemenlik kurma siyasetlerini sistemleştirecek olan sömürgeleştirme adımları izleyecekti. Cenevizliler, hemen ardından da Fransızlar 1365'lere doğru Afrika'da ilk ticari üsler (koloniler) edineceklerdi. Derken İspanyol ve Portekiz donanmalarının Afrika sahillerinde görülmesiyle Batılı "Beyaz Adam"ın yaygın işgal ve sömürgeleştirmeleri başlayacaktı. Çok geçmeden bu kez İngilizler, Hollandalılar, Almanlar yani tüm Batılı emperyalist sömürgeciler Afrika, Asya ve L. Amerika'yı aralarında yer yer kanlı kavgalarla paylaşarak sömürgeleştireceklerdi.

Yüzyılları kapsayan bu süreçte, utanç verici köle ticareti başta olmak üzere, siyah derili halklar ve bir adım geriden Amerikan yerli halkları neler çekti? Bu sorunun yanıtının şu ana kadar yazılan kitaplara sığdırıldığını düşünmek saflık olur. Beyaz Adam'ın beş yüz yılı bulan uygulamalarını ve bunların sonuçlarını ancak ve ancak uygulamaya maruz kalıp halen hayatta sağ kalanların yanı sıra, hayatını kaybeden insanlar, dahası köle ticaretinin aracı olan gemiler ve siyahların köle yapılmak için "Beyaz Adam"ca avlandıkları dağlar, ovalar dile gelip konuşsalardı, Beyaz Adam'ın marifetleri o zaman kavranabilirdi.

Emperyalist sermaye ve rejimleri, Obama'lar üzerinden geçmiş kirli tarihlerini aklayabilirler. Ama halklar, onların devrimci, komünist, hümanist aydın ve siyaset dinamikleri bu kirli tarihi asla ve asla aklamazlar. Yeni bir gelişme ve değişme varsa bunun adını koyar, niteliğini saptarlar; ama sermaye ve rejimlerinin kirli tarihlerini aklamazlar.

Batı ile Doğu ya da sömürge ile sömürgeci rejim ilişkilerini konu alan bir yazıyı kaleme alırken, başta böyle bir ön vurguya ihtiyaç duyduk. Zira, yarın öbür gün Batılı emperyalist rejimlerin her biri kendi Obama'sıyla geçmiş kirli tarihlerini aklama, unutturma arayışına girebilirler. Halkların ve devrimci, ilerici dinamiklerinin tarih hafızaları diri ve derin olmak zorundadır.

Türk rejimi de, Kürt halkına ve diğer azınlık ulus halklarına asimilasyondan kanlı katliamlara, dahası soykırımlara varan uygulamalarına rağmen; "benim Obama'larım zaten vardı, Kürtler her daim bakan, başbakan, cumhurbaşkanı olabiliyorlardı" deyip Batı ile demokrasi ve geçmiş tarihi aklama yarışına girebilir.

Yazının asıl konusu ile bağlantılı olarak bir ön vurguyu daha belirtmek istiyorum. Köle sahibi, kölesine; feodal ağa ya da senyör tarlasında çalıştırdığı marabaya; kapitalist işveren, çalıştırdığı işçiye; sömürgeci rejim, sömürgeleştirdiği ülke halkına hep aynı şeyi söyler:

"Ben sizi besliyorum, barındırıyorum", "size bakıyorum", "sizi uygarlaştırdım", "ama siz nankörlük ediyorsunuz, yediğiniz ekmeği, aldığınız ücreti hak etmiyorsunuz (!!!)" Kısacası tarih içerisinde egemen sınıfların, egemen kültürü olarak; çalışmayan, üretmeyen asalak egemen güçler/sömürenler çalıştırdıklarının, sömürdüklerinin yani üretim yapanların sırtlarında yük oldukları halde, tam tersi bir propaganda ile emekçilerin kendilerine yük olduğunu

iddia ederler. Uzağa gitmeye gerek yok. Türkiye rejimi de kurulduğundan bu yana Kürdistan için benzer bir propagandayı hep sürdürmüştür: "Doğu ve Güneydoğu illerinin merkezi bütçeye katkılarının, aldıklarından çok düşük olduğu" iddiası gerek hükümet kaynakları gerekse rejim yanlısı aydınlarca halen söylenip durulur. Madem Kürdistan size ekonomik ve sosyal yük oluşturuyor, o halde Kürdistan'ı, Kürt halkının özgürlüğü uğruna onca isyan ve savaşma rağmen denetiminizde tutmakta neden ısrar ediyorsunuz?

K. Kürdistan, Türkiye rejimi için yük mü değil mi? Gerek jeostratejik açıdan, gerek yerüstü ve yeraltı zenginlik kaynakları açısından, gerekse de tarım ve insan kaynakları yönünden sorunu irdeleyerek rejimin iddialarını ele alacağız.

Yazıda, Kürdistan özelindeki somutluğu ele almadan önce, klasik sömürgecilik ve çöküşünün ardından geliştirilen emperyalist yeni sömürgecilik ile birlikte "uygar", "barbar" ve Batı, Doğu sorunsalı üzerinde de yine özet bir şeyler söyleyeceğiz.

Yazıyı genel olarak dünyada, özelde de kavimler kapısı Ortadoğu'da "milli yarar" eksenli siyasetin halkların özgür geleceği yönündeki açmazlarını ele alarak bitireceğiz.

Avrupa'nın Tekrar Asya'dan "Doğma"sı ve Yeni Bir Sentez...

Siyah derili halkın başta köle ticareti olmak üzere, çektiği acıların boyutunu tarif etmenin mümkün olmadığını yukarıda belirttik. Dünya çapında soruna bakıldığında, köle ticareti ve sömürgeleştirilmenin en ağır bedelini bir adım önde Afrika kıtası halkları ödemiştir. Ancak, çekilen acılar ve sömürgeleştirme sürecinde, halkların maddi ve manevi zenginliklerinin talan edilmesi, siyah derili halklarla sınırlı değildir. Kısacası ödenen bedel, ne deri rengi ile ne de Afrika kıtası ile sınırlıdır. Afrika, Asya, Amerika kıtaları, "Beyaz Adam'ın sömürgeleştirme ve talan etme alanlarıydı. Sorun deri renginin ötesinde ezen-ezilen, egemen olanla baskı altına alınan, sömürgeleştirenle-sömürgeleştirilen; kısacası sömüren-sömürülen arasındaki ilişkiden kaynaklandığından, tüm kıtaları ilgilendirir. Ve sorun kendini sınıfsal öz ile birlikte, coğrafik alanda da ortaya koyar: Doğu-Batı veya Kuzey-Güney ayrımı!

Yer küremizde, kıtalarda, tek tek devlet ve büyük metropoller bünyesinde; Kuzey-Güney ya da Batı-Doğu ayrımı her açıdan kendini açığa vurur. 21. yüzyıl başlarına kadar, genelde Batı ya da Kuzey olarak adlandırılan coğrafya veya kent, gelişmiş ve zengin iken; Doğu veya Güney coğrafyası ise tersine yoksul ve Batı'ya bağımlı. Bunu hemen hemen neredeyse her devletin her büyük kentin bünyesinde görmek mümkündür. Kuzey Paris zengin, Güney'i yoksul! Kuzey Rusya zengin ve gelişmiş, Güney yoksul! İtalya'da da yine zengin Kuzey'e karşın yoksul Güney gerçeği var. Doğu Avrupa ile kıyaslandığında Batı Avrupa gelişmiş ve zengin! Kuzey Amerika, Güney ya da Latin Amerika'ya oranla zengin ve gelişmiş! Kuzey Batı İran zengin, Güney Doğu İran yoksul! Türkiye'nin Batısı gelişmiş ve zengin, Güneydoğu'su (Kürdistan) yoksul!

Kıtasal düzeyde bakıldığında Kuzey ya da Kuzey Batı, emperyalist sömürgeci; Güneydoğu ise işgal edilen, sömürgeleştirilen bir konumda. En azından son 400 yıldır tablo budur.

Egemen sınıfın kültürüne göre şekillendirilmek istenen her sınıflı toplumun genel kuralı şudur: Güçlü olan daima haklıdır. Bu kural, Dünya'daki devlet ve toplumlar arası ilişkilere de yansımıştır. Batı ya da Kuzey'in emperyal emeller peşinden koşan "Beyaz Adam"ı, kendi kültür, siyaset ve hatta dilini hakim hale getirerek tüm kıtalara silah zoruyla dayatmıştır. Batı gelişmiş ve "uygar"dır (medenidir), Doğu ise geri kalmış "barbar"dır; ancak Batılının desteği ve yönlendiriciliğinde "uygarlaşabilir" denildi, dayatıldı. Bu adlandırma, dayatma ve yönlendirme "Avrupa merkeziyetçilik" olarak bir disiplin haline getirildi.

Dünyada Avrupa özelliğe Kuzey Batı Avrupa dışında kalanlar, "Avrupa Merkezli" yani Avrupalının penceresinden Dünya'ya bakacak, yorumlayacak ve onların dili ile konuşacaktı.

Avrupa merkeziyetçiliğinin kökleri eskilere dayanır. İlk Şarkiyatçılığın "1312'de Viyana'da toplanan Kilise şurasının, 'Paris, Oxford, Blogno, Avignan ve Salomonca' üniversitelerinde 'Arapça, Yunanca, İbranice ve Süryanice' kürsülerinin kurulmasını kararlaştırmasıyla birlikte başladığı kabul edilir." (Edward W. Said Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları s 59, Metis yay.)

Şark'a ilişkin kurumsallaşmış Batı bilgisini temsil eden bir disiplin olarak, Şarkiyatçılığı (Doğu ile Batı ayrımını)

esas alan "Avrupa merkezci bakış, çok daha sonra ve hiç kuşkusuz Ortaçağ adı verilen dönemin bitişinden sonra ortaya çıkan bir ikiliğin tarihsel çarpıtmaya uğramış olarak yansımasıdır." (Thierry Hentch, Hayali Doğu, Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı s. 75 Metis yay.)

Kökleri Kilise Şurası'na dayanan Avrupa Merkezci bakış 18. Yüzyıl Avrupası'nda yani değişen zaman ve genişleyen mekan (Afrika, Asya ve Amerika kıtalarının Avrupalılarca sömürgeleştirilmesi sonucu genişleyen mekan) da yeniden üretilip sistemli hale getirildi. Kimler tarafından; Montesquieu, Hegel ve ardılları tarafından.

"18. Yüzyılda 'Doğu despotizmi' fikrinin yayılmasında en büyük payı olan politik düşünür, pek çok bakımdan esinlendiği Bodin'i okumuştur. Montesquieu'dur bu... Despotik iktidar ılımlı iktidarın karşı kutbu haline gelir: Avrupa ikincisine layıkken, Doğu birincisine tipik bir örnektir. Doğu-Batı ikilisi politik biçimlenmesini böylece tamamlamış olur....

Montesquieu, önceki yüzyıl boyunca Doğu hakkında yayımlanan seyahat notlarına ve çeşitli eserlere dağılmış bir despotizmin bölük pörçük parçalarını bir araya toplar, üst üste yığar, onları bir sıraya koyup düzenleyerek açıklamalarda bulunur." (Thierry Hentch, age s. 147, 148 Metis yayınları)

Montesquieu'un ilk kuramsal çerçevesini oluşturmaya çalıştığı, Batı merkezli Doğu, dahası dünya bakışını, ardılları geliştirdiler. Bunların başında da Almanların ve Batı'nın modern idealist felsefesinin yaratıcılarından biri olan Hegel gelir. Hegel'in yaklaşımında Batı merkezciliğinin yanı sıra Germen ırkçılığının güçlü temellerini de görebiliriz. Hegel neler söylüyor bu konuda, özetle aktarmakta yarar vardır:

"Doğulular, zekânın veya insanın özünde özgür olduğunu henüz bilmiyorlar; bilmedikleri içinde özgür değiller; onların tek bildikleri sadece Tek Biri'nin özgür olduğu; bu nedenle böyle bir özgürlük kapristen, barbarlıktan, tutkunun hoyratlığından ya da tutkunun tatlılığından, yumuşaklığından başka bir şey değildir ki tutkunun kendisi de doğadaki bir olumsallıktan ya da kapristen başka bir şey değildir. O halde bu Tek Biri, özgür bir insan değil, sadece despottur (...) Hıristiyanlıkta, insanın insan olarak özgür olduğunu ve manevi özgürlüğün gerçekten onun öz doğasını oluşturduğunun bilincine varan ilk ve tek ulus Germen

uluslarıdır." (Hegel, leçons sur la philosophie de l'histore s. 22, Aktaran Thierry Hentch age s. 187)

Hegel, Batı merkezciliğini farklı cephelerden sürdürür ve aydınlanmaya "üstün ışıltı yayan" merkez olarak da yine Batı'yı adres gösterir ve şunları söyler;

"Dünya tarihi Doğu'dan Batı'ya doğru ilerliyor, çünkü Avrupa gerçekten de bir tarihin sonu, Asya ise başlangıcı.(...) Çünkü her ne kadar Dünya yuvarlaksa da tarih onun etrafında bir çember çizmiyor, belirlenmiş bir Doğu'su var ve bu da Asya. Dış fiziksel güneş burada doğuyor, Batı'dan batıyor; buna karşılık daha üstün bir ışıltı yayan bilinçlenmenin iç güneşi Batı'dan doğuyor." (Hegel, s. 82, 83, aktaran Thierry Hentch age s. 188)

Demek ki Hegel, idealist felsefenin yanı sıra Avrupa merkezciliğinin de esas kurucularından biridir.

Başka kaynaklardan da Avrupa Merkezci görüş ve belirlemeleri aktarmak mümkündür; ama buna gerek yok. Avrupa Merkezli bakışın geliştirdiği bir disiplin olarak Şarkiyatçılığın yol açtığı maddi, manevi yıkıma geçmeden önce, yüzyıllardan bu yana Şarkiyatçılığın, büyük mali ve uzman insan kaynakları ayrılarak "yaratılmış bir kuram ve uygulama bütünü" olduğunu yine E. Said'ten aktaralım:

"Şarkiyatçılıktan söz etmek yalnız onlara özgü olmasa da, öncelikle İngilizler ile Fransızlara ait bir kültürel girişimden, bir tasarıdan söz etmektir; bu tasarı farklı yönleriyle imgelemenin kendisi, tüm Hindistan ile Doğu Akdeniz, kutsal kitap ile kutsal topraklar, baharat ticareti, sömürge orduları ile uzun bir sömürge yönetimi geleneği; korkunç bir araştırma birikimi; sayısız şark 'uzmanı,' 'ustası' bir şark hocalığı, 'Şark'a ilişkin karmaşık bir fikirler dizisi (Şark zorbalığı, şaşaası, acımazlığı, şehveti), yerel Avrupa kullanımı için ehlileştirilmiş pek çok Doğu mezhebi, felsefesi, bilgeliği... diye uzayıp giden bitimsiz bir çalışma alanlarını içerir." (E. W. Said a.g.e. s. 13,14).

Birincisi; Avrupa Merkeziyetçi bakış, tarih içerisinde yani değişen zaman-mekan ilişkisinde her defasında yeni bir içerikle yeniden üretilerek sürdürüldü, halen de sürdürülmek isteniyor. Her defasında yeni bir içerikle diyoruz; çünkü 1917 Ekim Devrimi, diğer sosyalist devrimler ve Asya, Afrika, Latin Amerika'nın peşpeşe geliştirdiği ulusal bağımsızlıkla klasik sömürgeciliğin çöpe atıldığı 20. yy.; yani "Şarkta ve Şark için köklü bir dönüşüm"le tarih yaratılıp yeniden içerik kazandırıldığında; başka bir ifadeyle As-

ya, Afrika, L. Amerika halkları "kendi tarihimin öznesiyim, kendi kendimi yönetebilirim"i eylemsellikle gerçekleştirdiğinde, Avrupa ya da genel olarak Batı merkezci zihniyet afallayıp kalmış ve yeni taktik manevralarla arayışlara girmişti.

Avrupa Merkezcilik, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından güçlenerek çıkan ABD ağırlıklı olarak daha genelleşmiş bir Batı merkezcilik olarak sürdürülürken; SSCB'nin yıkılışının ardından, neo liberalizm adı altında yeni mekân (ABD) ve "Tarihin Sonu", "medeniyetler arası savaş", "tek kutuplu Dünya ve imparatorluk" gibi yeni argümanlarla yeniden sürdürülmek istendi. Ancak emperyalist kapitalist sistemin yaşadığı son büyük küresel mali ve ekonomik kriz ile Rusya'nın Gürcistan üzerinden ilan ettiği yeni konseptle fiilen çöpe atılan tek kutupluluk gibi gelişmelerle, ABD merkezli ekonomik, askeri hegemonya ve değerler de ciddi yara aldı, geriledi. Bu; süreç olarak devam ediyor, edecektir.

İkincisi; Şarkiyatçılığın tarih içerisindeki tüm argümanları irdelendiğinde, görülür ki Batı ya da "Beyaz Adam;" Doğu'yu her dönem gözlemlenecek bir "şey," "incelenecek bir nesne" ve elbette sömürülüp, talan edilecek bir coğrafya olarak gördü. Doğulu halkların ve birey olarak Doğulu insanın, "insan olarak özgür"lüğünün bilincinde olmadığını, bunun bilincine varanın genelde Batılı uluslar olduğunu her defasında tekrarladılar. ABD'nin Irak, Afganistan işgali özünde emperyal çıkarları gereği enerji haritasını denetlemek içindi ama bu işgalin sunulan, propaganda edilen gerekçesi ise: "Iraklılar, dışarıdan Batı müdahalesi olmadan kendileri, kendi despotlarını yıkıp özgürleşmezler." Bu belirleme dışarıdan müdahalenin gerekçesidir.

Üçüncüsü; Batı Merkezcilik, Doğu ile Batı ilişkisine yöneten, yönetilen ekseninde bakmıştır. Bundan kalkarak "Doğu halkları kendi kendini yönetemez" diyerek kendine, yöneten misyonunu yüklemiştir. Bunu bütünlüklü bir konseptle yani üretilmiş ideolojik, felsefi, kültürel argümanlarla süsleyerek ileri sürdü. Öyle ki, siyasetten ekonomiye, kültüre varana kadar tüm alanlarda kendine yüklediği "kuruculuk rolü" ile Batı, bir belirleyen, şekillendiren; Doğu ise, buna ancak edilgen tepki ile tabii olabilendir. Bu konsept Batı modernizmi ve sanayi uygarlığı ile birlikte ele alındığında Batı; her daim Doğu için bir model, ulaşılması gereken bir hedef olarak kurgulanmıştır. Ki konseptin nihai hedefi Dünya'nın siyasal, kültürel, sosyal değerleriyle Batı-

lılaşması yani tek tipleşmesidir. Kısacası çağdaşlaşma, uygarlaşma eşittir Batılılaşma olarak Doğu'ya dayatılmış, bu ısrar halen devam ettiriliyor.

Bunu Batı, Doğu ilişkisinde görmenin yanı sıra, Batılılaşan ya da Batılılaşmak isteyen Türkiye gibi ülkelerin kendi içerisinde de esas alınan bir yöntem ya da konsept olduğunu görmek mümkündür. Türkiye rejimi başından beri, Batı'dan aldığını "made in Turkey" patenti ile Kürtlere dayatmıştır. "Kürtler kendi kendini yönetemez, Kürtler devlet kuramaz ve Türkler olmazsa feodal aşiret düzenini bile aşamazlar: çünkü geri, ilkel, barbardırlar" propagandası Kürtlerin ayrı bir ulus gerçeğinin ret ve inkârı ile birlikte sürdürülerek "ben yönetirim, sen ancak yönetilirsin" tarzını dayatmıştır. Halen bu dayatmada ısrar ediyor.

Dördüncüsü: Doğu dışsal ışık ya da aydınlanma yani doğal Güneş ışınları bakımından zengindir, ama "ışıltı yayan bilinçlenmenin iç güneşi" bakımından ise tersine yoksuldur; çünkü "içsel ışık ve aydınlanmanın merkezi Batı"dır diyor Hegel. Bu yaklaşımı esas alan "Beyaz Adam" bilinçlenmenin dolayısıyla aydınlanmanın, çağdaşlaşmanın tek merkezi olarak Batı'yı görmüş ve yer küreyi, Batılı modernleşmenin sınırları içerisinde şekillendirmek hedefini belirlemekle kalmamış, bunu ekonomi, din ve silahla birlikte geliştirmiştir. Batı hayat tarzı; giyimden, yemek kültürüne, müzikten, mimariye varana kadar Doğulu ya da Güneyli toplumlara, ekonominin gücüyle, dinin fetvasıyla ve nihayet silahın zoruyla taşınıp dayatılmıştır. Coca Cola'nın evrensel damak tadı olarak şerbet, ayran gibi zengin yerel, bölgesel içeceklerin yerini alması, tektipleşen Batılı kıyafet tarzının evrensel kıyafet tarzı olarak sunulması, kravatın uygar olmanın yanı sıra efendi, terbiye-disipline edilmiş kişiliğin ölçütü haline getirilmesi gibi... Belirttiğimiz bu Batı tarzı ekonomi ve yaşam tarzının, Çin-Hindistan-Pakistan-Türkiye-Mısır hattında da hızla yerleştirilmesi, Doğu içerisinde Batı değerlerinin büyümesinin nerelere tırmandığını gösteriyor.

"18. Yüzyılın aydınlanmasıyla birlikte Batı ile özdeşleşen ilerleme, kalkınma, modernizm, merkezileşme, bireyselleşme gibi sanayi uygarlığının belli başlı disiplinleri artık ve çoktandır 'barbar' Çin, Hindistan, İran, Mısır'ın 'uygarlığın içine çekilmesi'yle Güney'in de değerleri, olguları haline getirildiler. Özellikle kapitalist ekonominin, dolayısı ile üretimin ağırlık merkezinin giderek Batı'dan Doğu'ya kaydığı

2000'li yıllarda, kapitalist sanayi uygarlığıyla özdeşleşen ekonomik, siyasal ve kültürel değerler Doğu toplumlarının da gerçeği haline geldi, geliyor." (21.yy.'da Özgürlük ve Sosyalizm Manifestosu s. 21. Gün Yayıncılık)

Beşincisi; Batı Merkezcilik, Doğu toplumlarını "despotik" iktidarla, saldırganlıkla, "akıl dışı" davranışlarla özdeş sunarken; Batılı toplum ve rejimlerini "akılcı, barışçı, özgünlükçü, mantıklı" ve "ılımlı iktidar"larla yani demokratik iktidarlarla özdeş görüp sunar. Sunmakla kalmaz, kendi rejimlerini "demokrasi", "demokratik toplum değerleri" adı altında, Doğu ya da Güneyli toplumlara ihraç eder, bazen de bugün Irak ve Afganistan'da da görüldüğü gibi silah zoruyla dayatır.

Dünya'nın gelmiş geçmiş en kanlı diktatörlüklerini üreten Alman (Hitler faşizmi) ve İtalyan (Mussolini faşizmi) rejimleri; Dünya'nın en uzun, en kanlı ve en haksız savaşlarını Cezayir ve Vietnam'da yürüten Fransız ve ABD'nin sömürgeci rejimleri ve bir zamanlar topraklarında "güneş batmayan imparatorluk" olarak Dünya'nın büyük çoğunluğunu silah zoruyla sömürgeleştiren İngiltere, nihayet bugün dünyaki devletlerin yarısından fazlasında askeri üs ve işgal orduları bulunan ABD; "barış," ,"uygarlık," "demokrasi" ve "özgürlük" gibi değerleri temsil ediyorlar(!) Fakat tarihi boyunca kimseye saldırmamış, kimsenin toprağına ve zenginliğine göz koymamış Çin, yanı sıra Hindistan, Pakistan kısmen İran ve kıta olarak Afrika ile L. Amerika her nedense "saldırgan," "barbar," "demokrasi düşmanı" vb. oluyorlar! Bu iddialara artık gerçekten kargalar güler!

Belirttiğimiz Batı "uygar," Doğu ya da Güneydoğu ise tersine "barbar," "vahşi!" Üzülerek belirtelim bu Batı merkezli "barbar" Doğu saptamasından Komünist Manifesto'da "Burjuvazi, üretim araçlarındaki hızlı iyileşme ile bütün ulusları hatta en barbar olanları bile uygarlığın içine çekiyor" diyerek nasibini alır. Ve bu alış, Batı modernizminin Marksizm'in üzerindeki zayıf da olsa bir gölgesi olarak kalacaktı.

Eğer barbarlıktan çıkış olarak medeniyet/uygarlık, ilk adımda toprağı işlemek ve tarıma dayalı yerleşik hayata geçmekse; eğer kentte (sitede) toplu ve sosyal yaşama geçişse, bunun ilk adımları Mezopotamya'da atıldı. Ve eğer uygarlaşma esas "savaş sanatı, hukuk ve mühendislikle özdeş" ele alınmazsa, bugün de Doğu en azından Batı'dan geri kalmaz.

Doğu-Batı uygarlığı ve yeni bir sentez arayışında aşağıdaki tespit ve yönelimlerin üzerinde düşünmekte yarar vardır.

"Dünya kültürünün beşiği ve ilk tanrısal inançların boy verdiği topraklar, genelde Büyük Doğu, özelde 'Verimli Hilal'dir. Toprağı işlemek kültürel üretimin ilk ve temel adımıysa, bu ilk adımı atan Mezopotamya ve daha kapsayıcı olarak da Doğu halklarıdır. Mezopotamya (Verimli Hilal) dünya uygarlığının ilk beşiğidir, kültür ve bilimin ilk filizlendiği coğrafyadır.

İnsanlığın uygarlık yürüyüşünün birinci halkasını Antik Mezopotamya-Mısır; ikinci halkasını Antik Hint-Çin ve Maya-Aztek; üçüncü halkasını ise Yunan-Roma temsil eder. Antik Yunan-Roma uygarlığının gün ışığına çıkması, Antik Mezopotamya-Mısır uygarlığından epey sonradır. Bir başka açıdan bakıldığında ana uygarlığı Mezopotamya-Mısır; Büyük Doğu ve Güney uygarlığını Mezopotamya-Mısır, Hint-Çin, Maya-Aztek; Antik Batı uygarlığını ise Grek-Roma simgeler. Hem Büyük Doğu/Güney hem de Batı uygarlığı öncelikle Mezopotamya-Mısır'dan etkilenip beslenmiş, sonra ikinci adımda karşılıklı geçişlerle birbirlerini etkileyip inşa etmişlerdir. Dicle-Fırat havzası ile Nil'in de aktığı Akdeniz havzası, tarihte halklar/toplumlar arası ortak kültür ve sentezin önemli odaklarıdır. Tarihte, Mezopotamya-Mısır, kültür ve bilimin ilk filizleriyle; Yunanistan, ilk felsefe ve bilimsel çalışmalarıyla; Roma, daha çok savaş sanatı, hukuk ve mühendislikle özdeş anılmaktadır. Modern Batı ve genelde kapitalist sanayi uygarlığı esas aradığını Roma'da bulmuştu. Ve sanayi uygarlığının Batı merkezliliği de modernist disiplini de başka faktörlerle birlikte buradan gelir. Zaten insanın başına ne geldiyse, birincisi özel mülkiyete geçiş, ikincisi ise Roma mühendisliğinin başat disiplin haline getirilmesindendir.

Kültürler, uygarlıklar; tarih içerisinde geçişlidir, iç içe geçmiştir. Bakıldığında hiçbiri homojen, katışıksız değil, hepsinin orijinal dokusu karşılıklı geçişlerle farklılaşarak, yekpare olmaktan çıkarak melezleşmiştir. Bu melezleşme ya da sentezleşmenin ilk adımı öncelikle Mezopotamya-Mısır arasında ve bunu takiple Mezopotamya-Mısır-Anadolu-Hindistan-Çin'deki (Büyük Doğu) uygarlıkların karşılıklı geçişlerle birbirlerini etkileyip inşa etmesiyle gerçekleşti.

Klasik Yunan-Roma felsefesi ile Mezopotamya-Mısır kültür ve bilimi (Doğu ile Batı) arasında tarihteki ilk büyük sentezleşme ise epey sonra gerçekleşmiştir. Bu adım genel olarak Doğu'nun kültürü ile Batı felsefesinin ilk ciddi buluşmasıdır. Bu buluşmada ana zemini özelde Mezopotamya-Mısır, genelde ise Büyük Doğu uygarlığı oluşturur. Antik Yunan-Roma'nın beslenip üzerinde yükseldiği uygarlık Büyük Doğu uygarlığıdır. Avrupa merkezli tarih disiplini Antik Yunan ve Roma'yı öne çıkarırken, Antik Mezopotamya, Mısır ve Büyük Doğu'yu sistemli bir biçimde göz ardı etmişlerdir...

Kürdistan komünist hareketi, kapitalist sanayi uygarlığı ile birlikte Batı merkezciliğinin de aşılarak uygarlıklar arası çok yönlü ve özgür geçişlerle yeni bir senteze varılabileceğine ve ancak ana uygarlıkla barışık olarak Doğu-Batı sentezinin gelişebileceğine inanır. Yeni senteze giden yolun yeni Ekim Devrimlerinin yol açacağı sosyalizmle açılabileceğini ve süreçte kültür egemen komünist uygarlıkla derinleşebileceğini belirtir." (21. yy'da Özgürlük ve Sosyalizm Manifestosu s. 43, 44,46 Gün yay.)

Yukarıdaki tespitlere şunu ekleyerek tamamlayalım:

"Modern insan ilerliyor, Avrupa Asya'dan tekrar doğacak. Uygarlığın Şark'tan Garp'a ilerlemesi tarihin yasası... İnsanlığın iki biçimi birbirine kenetlenecektir sonunda."(Bouvard'tan aktaran E.W. Said: Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları, s; 123 Metis yayınları) Evet yeni ve kapsayıcı bir sentez kaçınılmazdır.

Demek ki, Avrupa sadece coğrafik olarak Asya'dan kopmamıştır, kültürel olarak da Avrupa ilk adımda Asya'dan doğmuştur. İkinci adımda ise, karşılıklı birbirlerini şekillendirmişlerdir.

Demek ki Batı merkezci aydınlar, iktidarlar görünürde Doğu kültürüne ve Batı-Doğu sentezine karşı durmuşlar; ama örtük bir tutumla da olsa, özünde Doğu'dan her açıdan beslenmişlerdir. Ne kadar reddederlerse etsinler, Batı uygarlığı, Doğu uygarlığı ile karşılıklı sentezin ürünüdür. Avrupa'nın Asya'dan sadece coğrafik olarak değil kültürel olarak da doğması bu açıdan doğrudur.

Altıncısı: barbar ile uygar sorununa yaklaşımı farklı bir açıdan ele alarak sürdürelim.

Yine Batı merkezli bir bakışla, Mekodanyalı Büyük İskender "uygar" ama Persli Daryus "barbar!" Bu ayrımın dayanakları var mı, varsa nelerdir? Persler MÖ 559 ile 330

yılları arasında Hindistan'dan Balkanlar'a kadar egemenlik kurmuşlardı. Ardından Mekodanyalı Büyük İskender bu kez tersinden, Mekodanya'dan Hindistan'a uzanan imparatorluk kuracaktı. Ki Büyük İskender Perslerle kıyaslandığında girdiği her bölge ve kentte daha yıkıcı, yani daha "barbar"dır. Her şey bir yana bizzat Batılı kaynakların ileri sürdükleri görüş olarak; Büyük İskender'in Mezopotamya-İran coğrafyasında Zerdüşt'e ait on binlerce tableti tahrip ederek yok ettiği belirtilir. Zerdüşt tabletlerine ilişkin böylesine bir köklü tahrip olmasaydı Doğu, Batı kültürüne ve uygarlığına nasıl bir katkıda bulunacaktı? Yani merakla sorulan ve tablet katliamı nedeniyle sorgulanan Büyük İskender gerçeği var. Buna rağmen Büyük İskender ve imparatorluğu "uygar" Persler ve kralları ise, "barbar" oluyorlar. Neden?

"Aslında Persler 'barbardır' yani Yunanlı değildir, yabancıdır, başka ulustan, başka kültürden insanlardır ama tanıdık ve uygar dünyanın bir parçasıdırlar." (Thierry Hentch a.q.e s. 24)

Bu belirlemeden hareket edildiğinde "barbar" kavramı, aynı ulustan, halktan olmayan yabancı anlamında kullanılıyor. Bu manada her ulus ya da halk bir diğeri için barbar diyebilir, çünkü sömürgeci ve modern Batı'nın Doğu'ya "barbar" derken kavrama yüklediği içerikle kullanılmıyor. Persler nasıl ki Yunanlılara göre yabancı (barbar) ise, bunun tersi de doğrudur.

Fakat aşağıda aktaracağım alıntı uygar-barbar tartışmasına farklı ve sorunlu bir yaklaşım geliştiriyor.

"Batı belleğinin kurucu metni olan İliada, daha o tarihte 'uygarlık' ile 'barbarlık' arasındaki sınırı çizdi ve Truva Savaşı'na son verecek olan barış, bugün halen bekleniyor. O tarihten bu yana geçen üç bin yılda, kuşaktan kuşağa miras bırakılan bu sınır hiç aşılamadığı gibi sınırı birlik yoluyla değil, fetih yoluyla aşma isteği de hep ağır bastı." (Stefanos Yerasimos, Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu s. 13. İletişim yay.)

Yazar soruna ilişkin devamla şunları söyler:

"Uygar dünya doğal sınırlarına ebedi Yunanistan'ın bekçiliğini yaptığı yerde ulaşıyordu." (Stefanos Yerasimos a.q.e s. 23)

Gerek yazıda daha önce aktardığımız alıntılar gerekse aktardığımız bu son alıntı bize, Avrupa Merkezcilik gibi, "barbar"lık iddiasının da tarihsel arka plana dayandırıldığı-

nı gösteriyor. Peşin bir önyargı ile "barbar"lık iddiası hem Truva Savaşı'ndan bu yana coğrafik sınır ayrımına, hem de bu coğrafik sınır ayrımı "Yunanistan'ın bekçiliğini yaptığı" ulusal sınırlara indirgeniyor. Öyle ki "uygar dünyanın doğal sınırları"nı, yani Batı'nın Doğu ile sınırlarını belirleyen sınır olarak Yunanistan coğrafyası gösteriliyor! Bu yaklaşıma göre bugünkü Türkiye, Yunanistan'ın sınırları içerisinde olsaydı "uygar dünyanın" bir parçası olacaktı, değilse "barbar" olarak anılacaktı. Zaten öyle anılıyor.

Bu çifte standart, bu Batılı "benmerkezci" bakış; Yahudi katliamından, Vietnam, Hiroşima, Filistin, Halep'çe katliamlarına varana kadar, her alanda kendini gösterecekti. Tarihte en büyük soykırımların, en büyük katliamların, eşi görülmemiş kültürel tahrip ve yıkımların arkasında Batı, emperyalist Batı, onun modern rejim ve orduları olmasına rağmen; Batı "uygar" Doğu ise "barbar" olarak görülüp sunulmaya devam edilir. Talana, sömürüye, işgale, katliama uğrayan Doğu toplumları "barbar," tüm bunları yapan Batılı rejimler ise "uygar(!)"

"Her şey sanki Doğu ile Batı'da antik çağdan beri, kendilerini tüketen ama bitmek tükenmek bilmeyen bir hesaplaşmaya girişmiş gibi olup bitmektedir, Akdeniz de bu hesaplaşmanın hem merkezi hem hareket alanı hem de ayrılma bölgesidir." Thierry Hentch a.g.e s. 17).

Her şey gibi Doğu-Batı ayrımı da sınıflı topluma, ezen-ezilen sınıfsal ayrıma geçişle başladı. Kent sitelerinden imparatorluklara varana kadar bitmek tükenmek bilmeyen savaşlar, hesaplaşmalar da ilk olarak uygarlığın beşiği olan Mezopotamya-Mısır daha kapsayıcı olarak Doğu Akdeniz havzasında boy verdi. Doğrudur, Akdeniz; ama Doğu Akdeniz Doğu-Batı sorunsalında "merkez" ve "kırılma" alanıdır. Ama aynı zamanda üzerinden üç bin yıl geçmesine rağmen, Akdeniz (Doğu Akdeniz) halkların ortak beşiği, ortak kültürel havuzu özelliğini halen koruyor. Yeter ki, siyaset (devlet) ve özellikle milli-yarar siyaseti aşılabilsin. O zaman geleceğin kültür egemen komünist toplumunda hem coğrafik, hem de kültürel kırılma noktaları köklü aşılır.

Kısacası her defasında yeni bir içerikle, yeni argümanlarla sahneye konulan Şarkiyatçılığı (Avrupa Merkeziyetçiliği) köklü bir şekilde aşmak, ancak emperyalist kapitalist sınıflı toplumla birlikte milliyetçiliğin de nihai aşılması ile mümkün olabilir.

Kürdistan ve Kürt Halkı, Türk Rejimi İçin "Yük Mü" Yoksa...

Hürriyet gazetesinin ön sayfasında yer alan "Türkiye Türklerindir" logosu hangi sosyolojik gerçeklerin, hangi ruh halinin ve hangi siyasi hedefin ürünüdür? Üzerinde kafa yormaya değer bir sorun. Bir Alman ya da İtalyan, Mısır veya Rus, Çin gazetesi böyle bir spotu taşısa; örneğin Almanya Almanlarındır, Mısır Mısırlılarındır derse, eminim kamuoyu buna gülecektir. "Hayrola bundan şüpheniz ya da geleceğe dair kaygılarınız mı var ki bunu böyle söylüyorsunuz" derler. Evet, Türk rejiminin kaygısı var.

"Türkiye, Türklerindir," "Ne Mutlu Türküm Diyene!" Biri rejimin en has gazetesinin logosu, diğeri rejimin bir nevi amentüsü durumunda.

Biri coğrafyaya dönük, diğeri coğrafya üzerinde yaşayan tüm farklı ulus ve azınlıklarından gelme halkların reddi nedeniyle kendine ve geleceğine ilişkin taşınan öz güven yoksunluğunun yanı sıra asimilasyon hedefini içerir. Rejimin hedefi bellidir: coğrafik olarak mevcut sınırlar içerisindeki toprakların, Türk toprağı olduğunu sürekli hatırlatmak, bunu zihinlerde diri tutmak; etnik olarak ise Müslüman olmayanların tehcire zorlanarak nüfuslarının olabildiğince azaltılması, Kürt, Çerkez, Arap vb. Müslüman halkların ise total bir asimilasyonla Türkleştirilmeleri! Belirttiğimiz iki sloganın ısrarla sürdürülmesinin hedefinde bu coğrafyanın Türkleştirilmesi bulunur. Dolayısıyla "bin yıldır yurt edinilen topraklara" ve bu topraklar üzerinde yaşayan kadim halklara korku ve güvensizlik yüklü yaklaşımların temelinde de yine bu ırkçı şoven hedef bulunur. Zaten Savunma Bakanı Vecdi Gönül;

"İzmir Ticaret Odası'nda bir dönem görev almıştım. Bu odanın kurucuları arasında bir tek Müslüman yoktu ve tamamı levantenlerden müteşekkildi. Cumhuriyetin kuruluş öncesi Ankara'da Ermenilere, Rumlara, Musevilere ve Müslümünlara ait dört mahalle bulunurdu. Ege'de verimli topraklar azınlıkların elindeydi. Ulus oluşturma sürecinde en önemli adım mübadele olmuştur. Düşünün Ege'de Rumlar ve Türkiye'nin pek çok yerinde Ermeniler devam etseydi, bugün acaba böyle bir milli devlet olabilir miydik?" (Taraf Gazetesi, 11.11.08) diyerek bunu çok açık ifade etti.

Vecdi Gönül, sadece Müslüman olmayan halkların ve sadece Ankara, Ege yörelerindeki etnik dağılımı, daha doğrusu, Anadolu'daki kadim halkların 1900'lü yılların başın-

daki konumlarını özetliyordu. Ankara'da, İzmir'de tablo buysa, Adana-Mersin yanı Klikya, Karadeniz ve Marmara bölgesini siz düşünün.!

Buna Müslüman ama Türk olmayan halklar eklediğinde, Türk rejimi ve aydınlarının bu coğrafya ile etnik dokusunun bugününe ve geleceğine duydukları güvensizlikle yüklü korkuları daha kolay kavranabilir. Neden tüm güçleriyle ve Fikret Hoca'nın tabiriyle total bir asimilasyonla Türk olmayan halkları Türkleştirmeye giriştikleri de!

Kafkas ve Balkan göçmeni (Abhaz, Çerkes, Gürcü, Çeçen, Arnavut, Boşnak vb.) halkların, özellikle Müslüman halkların geriye dönüşlerinin imkânsızlığı da dikkate alındığında; mevcut Türkiye coğrafyasına Türklerden çok sahip çıkıp yurt edinmek isteyişlerini, sosyolojik olarak da kavramak mümkündür. Türk rejiminin, bu coğrafyayı Türkleştirmede, en büyük dayanağının öyle ki Türk ve Türkmenlerden daha fazla Balkan ve Kafkas göçmeni halkların oluşturması da yine buradan gelir.

Dün, Rum'a, Ermeni'ye "ya sev ya terk et" denildi ve "milli devlet" olmada yol alındı. Bugün ise, milli üniter devleti tehdit eden farklı etnik yapı olarak Kürtlere bu dayatılıyor.

Gerek MHP'nin son yıllarda sokaklarda seslendirdiği "ya sev ya terk et" gerekse Başbakan Erdoğan'ın son Hakkari konuşmasında; "Biz ne dedik? Tek millet dedik, tek bayrak dedik, tek vatan dedik, tek devlet dedik. Buna karşı çıktılar. Buna karşı çıkanların Türkiye'de yeri yoktur. Buyursun istediği yere gitsin" sözleriyle, Kürtlere ya Türkleşin ya da "terk edin," "istediğiniz yere gidin" dayatması yeni değildir, kökleri geçmişe dayanır. Yeni olan, bu dayatmanın Türk rejiminin yeni iktidar ve kadrolarınca farklı kavramlarla dile getirilmesidir.

Anayurtlarında yerleşik olup bölgenin en kadim halklarından biri olmanın yanı sıra, zengin kültürleriyle ve tarihçilerin, gezginlerin ortak kanısı olarak savaşçı özellikleriyle Kürtler ve ülkeleri Kürdistan'ı, özelde de Kuzey Kürdistan'ı, TC rejimi kuruluşundan beri kendisi için "ana tehlike" olarak görmüş ve bu tehlike için çözüm aramıştır.

Bu açıdan gerek TC'nin kuruluş yıllarında gerekse yakın dönemde Kürt halkına dönük neler söylendi, neler planlandı, bunları ayrı kaynaktan alıntılarla özetle aktaralım.

1921 yılları başlarında Kürt halkı siyasal temsilcileri aracılığıyla Ankara hükümetinden siyasal özerklik ister. Mustafa Kemal hükümeti bu isteğe Koçgiri halk ayaklanmasını kanlı bir katliamla bastırarak yanıt verir. Emekli askeri hakim Ümit Kardaş'ın söylediklerini aktaralım:

"1. Azınlıklara ilişkin çıkarılan yeni bir kanun şüphe yaratmıştı. Türklerin Kürtleri Batı Türkiye'ye dağıtarak, onların yerine Türkleri doğuya yerleştirecekleri korkusu. 2. Kürt dilinin okul ve mahkemelerde kullanımının kısıtlanması. 3. Önceleri coğrafik bir terim olarak kullanılan 'Kürdistan' kelimesi tüm coğrafya kitaplarından kaldırılması."

"Ancak çok sert önlemler alınması gerektiğini düşünen Mustafa Kemal, Fethi Okyar'ı Başbakanlık'tan uzaklaştırıp, İsmet İnönü'ye yeni bir hükümet kurdurur."

"26 Eylül 1932, yer Bekir-Diyarı, yani Diyarbakır. Mustafa Kemal burada bu diyarın, Oğuz Türk'ünün has kaynağı olduğunu hepimizin bu yüce kaynağın çocukları olduğunu belirttikten sonra şunları söylemektedir: 'Buraya konduğumuzdan beri ne olduğumuzu anlatmaya çalıştık ve anlatıp duruyoruz ki: Türkeli büyüktür ve yeryüzünde yalnız o büyüktür. Her yeri dolduran Türk'tür ve her yanı aydınlatan Türk'ün yüzüdür.' Mustafa Kemal'in bu sözleri ulus-devlet inşasına yönelik olarak kurulan cumhuriyetin Türk kimliğinden hareketle tek millet, tek dil, tek kültür yaratma hedefiyle yola çıktığını göstermektedir" (Ümit Kardaş Taraf Gazetesi 29-11-2008)

Diğer bir kaynak, Türk ırkçılığının önemli kuramcılarından olan Nihal Atsız;

"Türk milletinin başını belaya sokmadan, kendileri de yok olup gitsinler; nereye mi? Gözleri nereyi görüyor, gönülleri nereye çekerse oraya gitsinler. İran'a, Pakistan'a, Hindistan'a, Barzani'ye gitsinler. Birleşmiş Milletler'e başvurup Afrika'da yurtluk istesinler. Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu, fakat ayranı kabardığı zaman Kağan Aslan gibi önünde durulmadığını, ırkdaşları Ermeni'lere sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin" (Nihal Atsız, Ötüken Dergisi, sayı 28-29, Aktaran İsmail Beşikçi, Doğu Mitingleri'nin Analizi, 1967 s?, Yurt Yayın)

İsmet Tümtürk, farklı yaklaşım ve "çözüm"le aynı hedefi dile getirir:

"... Jandarmalar, ordu birlikleri boşuna taban teper dururlar ve hiçbir şey değişmez. Oraları iyi bilenler bu hali çaresiz sayarlar. İklim şartları, dağların durumu, yol du-

rumu vb. bu hali mukadder kılıyor derler. O topraklar harita üzerinde bizimdir. Hakikatte değil. Oralarda yalnız devlet nizamları değil Türklük de iğretidir. Daha doğrusu yok gibidir. O çorak, sarp dağlık yerler devletin yalnız parasını yer o kadar. Ve boşuna yer. Onlardan devlete ne sevgi, ne destek, ne de kuvvet gelir. Halbuki bu durumun çaresi vardır. Keskin kılıç gibi müessir, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar açık ve kolay bir çare-oraya Kazak, Kırgız göçmenlerini silahlarıyla olduğu gibi yerleştirmek." (İsmet Tümtürk, Milli Yol Sayı 14, Aktaran İsmail Beşikçi, a.g.e s. 66)

İsmet Tümtürk'ün 1967'de önerdiğinin benzeri bir "çözümü" zaten Türk Ordusu birkaç yıl önce, kapsamlı bir planla önerir. Türk Ordusu adına ne önerilmiş daha doğrusu hedeflenmişti, onu özetle aktaralım:

1961'de askerler "Doğu ve Güneydoğu Anadolu" dedikleri Kürdistan'da "olası bir Kürt sorununa karşı alınacak önlemleri sıkı sıkıya incelemiş ve bir rapor halinde dönemin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'e sunmuşlardı." Rapor Bakanlar Kurulu'na "Esbabı Mucibe" başlıklı ön açıklama notu ile sunulur:

"Bu rapor teklif edilen hususların, kısa bir zamanda tahakkuk ettirilemeyeceği ve dolayısıyla, tatbikatın birbirini takip eden hükümetler tarafından icra edilebileceği anlaşılmış bulunduğundan kendisinden sonra gelen hükümetlere, bir muhtıra ile açıklamasına zaruret hasıl olmuştur." (İmza, Haşim Tosun, Kurmay Alb. Politika D. Başk.)

Bu ön açıklama ile sunulan rapor; uzun ve ayrıntılı bir şekilde ekonomik, sosyal, siyasal, askeri alanda kısa, orta ve uzun vadede neler yapılacağını planlanmış durumda. Örneğin:

"(b) İktisadi tedbirler yoluyla ve belli esaslara göre, bölgeye diğer bölgelerden nüfus çekmek veya bölge nüfusunun bir kısmını, yine iktisadi teşvik tedbirleriyle, diğer bölgelere göndermek suretiyle, bölgenin nüfus kompozisyonunu değiştirmek."

"(2) Bölgenin, kendilerini Kürt sananlar lehindeki nüfus strüktürünü, Türk lehine çevirmek için, bölgelerindeki iktisadi şartların zorluğu karşısında, başka tarafa hicrete mecbur kalan, Karadeniz sahillerindeki fazla nüfusla, memleket dışından gelen Türkleri, bu bölgelere yerleştirmek, bölgedeki kendini Kürt sananları bölge dışına hicrete teşvik

ederek ..." (Rıdvan Akar, Can Dündar, Ecevit ve Gizli Arşivi s: 91-103 İnge yay.)

Dikkat edilirse bunları söyleyenlerin arkasındaki adres doğrudan Hükümet ve Ordu'nun yanı sıra yazar ve aydınlardır. Daha somutta:

"...Çekip gitsinler... BM'ye başvurup Afrika'da yurtluk istesinler"

Çözüm adına " keskin kılıç gibi oraya (yani Kürdistan'a) Kazak ve Kırgız göçmenleri silahlarıyla yerleştirilsinler"...

Kürdistan'ın "nüfus kompozisyonunu değiştirmek" amacıyla Karadenizlileri ve Balkan, Kafkas, Orta Asya göçmenlerini, Kürdistan'a yerleştirip, Kürt halkını ise kendi topraklarından "hicrete" yani silah zoruyla göçe zorlamak...!

Demek ki, başta A. Öcalan tarafından olmak üzere sıkça dile getirilen; "Mustafa Kemal Kürtlere özerklik verecekti ama gücü Türk milliyetçilerine yetmedi" tezi temelinden yanlıştır.

Demek ki, "tek millet, bayrak, devlet, vatan'a karşı çıkanlar buyursun istediği yere gitsin" şeklindeki farklı zamanlardaki bu beyanları TC'nin kuruluşundan itibaren doğrudan Hükümet ile Ordu yetkilileri dile getirip aynı hedefi gözetiyorlar: Kürdistan ve Kürt halkı gerçeğini ortadan kaldırmak! TC rejiminin başından beri hedefi budur. Yukarıda aktardıklarımız; farklı zaman ve mekânın beraberinde getirdiği üslup farklılıklarıdır, işaret edilen hedef aynıdır.

Kürdistan'ın Jeopolitik Önemi

Türkiye rejiminin Kürdistan üzerinde, klasik sömürgeci yaklaşımların çok ötesinde ölümüne "burası benim ana vatanımdır" yaklaşımıyla davranması nereden gelir? Sömürgeci Fransız, İngiliz, İspanyol rejimleri kendi sömürgelerini "ana vatan," sömürge halklarını da kendi halklarından görmediler. Sömürge halkları, zaten "Fransız, İngiliz olamazdı, onlar geri, ilkel barbar halklardı" vb. Bu ilişkide Fransa, Fransa, Cezayir de Cezayir'di. Biri sömürgeci diğeri de sömürge idi. Biri Avrupalı diğeri Afrikalı idi. Biri kendini "özne" diğerini ise salt kavranılacak, şekillendirilecek "nesne" olarak görüyordu. Kısacası, statüleri, pozisyonları kalın çizgilerle belirgindi.

Türk rejimi ise burada ayrıntısına girmeyeceğim birçok nedenle görünürde, biçimde kendisi ile Kürdistan, Türk ulusu ile Kürt ulusu arasında bir statü koymamıştı. Görünürde Kürtlerle Türkler eşittir, ayrıları, gayrıları yoktur.

Ama özünde durum tam tersinedir. Kürtlere, klasik sömürgelerden de beter bir uygulama dayatılmıştır: Kürt ulusunu ve Kürdistan'ı yok saymak! Buna ister ilhak deyin, ister TC'ye özgü sömürgeci rejim deyin; yapılmak istenen Kürt halkının tümüyle asimile edilmesi, coğrafik olarak da Kürdistan'ın haritadan silinmesidir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan 30'a yakın devlet kurulurken devletleşmemiş tek ulus olarak Kürtler kaldı. Neden? İslam'ın rolü mü, parçalanan Kürdistan'ın güçten düşürülmesi mi ve bunlarla birlikte Kürdistan'ın jeo-stratejik konumu mu? Türk rejimi için, Balkanlar, Ortadoğu, özellikle Arap coğrafyası ile kıyaslandığında K. Kürdistan neyi ifade ediyor? Buna bakmak lazım.

Jeopolitik: tanım olarak devletlerin coğrafik özellikleri ile siyasetleri arasındaki ilişkileri konu alır, inceler.

Jeopolitik, küçük ya da büyük belirli bir coğrafyanın siyasete veri sunması; dahası yönlendirmesi ya da hükümetin siyasetini, bulunduğu coğrafyanın verilerine dayalı olarak şekillendirmesidir denilebilir. Bir coğrafyanın jeopolitiği denildiğinde, ilgili coğrafyanın ekonomik, sosyal, kültürel ve politik unsurların birbiriyle ilişki içerisinde değerlendirilip politikaların üretilmesi akla gelir.

O halde somuta gelelim ve K. Kürdistan'ın jeopolitiği, Türk rejimi açısından neyi ifade eder? Bunu özetleyelim:

Birincisi; Anadolu'yu Kafkasya özellikle Güney Kafkasya ve Ortasya'ya bağlayan köprü olarak çok şeyi ifade eder. Türk rejimi, Ermenistan'ın yanı sıra Kürdistan'ın da bağımsız devlet olarak ayrılmasını; Azerbaycan ve Ortasya ile arasındaki coğrafik mesafenin büyümesi, "Türk'ün Anadolu'ya hapsedilmesi" ve dolayısıyla Anadolu'daki varlığını da olumsuz etkilemesi şeklinde algılıyor. Türkiye kendini nasıl ki, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan stratejik köprü olarak görüp savunuyorsa, Kürdistan'ı da kendisi için Asya, özelde Ortasya köprüsü olarak görüyor. Kısacası Kürdistan, Türkiye coğrafyasına stratejik derinlik kazandırmanın yanı sıra Ortadoğu, İran ve Güney Kafkasya ile Avrupa arasında çokça sözü edilen ve üzerinde planlar geliştirilen köprü işlemini görür. K. Kürdistansız bir Türkiye, stratejik derinlikten yoksun kalır ve özellikle Kafkasya ve Ortadoğu'ya hakim pozisyonunu kaybeder. Yine, Kuzey Kürdistan'dan yoksun Türkiye'nin Ortadoğu siyaset denklemindeki yeri önemli oranda zayıflar. Türk rejimi bu nedenle Ortadoğu ve

Doğu Akdeniz'deki stratejik etkinliği yönünde Kürdistan'ın yanı sıra Kıbrıs'taki varlığına da büyük önem vermiştir.

Kısacası petrol başta olmak üzere sahip olduğu enerji kaynakları ve Doğu-Batı enerji koridorunun geçtiği coğrafya olması, yine Ortasya ve Kafkasya'yı Batı'ya bağlayacak ve Doğu ile Batı arasındaki ekonomik, ticari ilişkilerin yolu olarak İpek Yolu'nun geçtiği coğrafya ve nihayet Kafkasya ile Ortadoğu'yu birbirlerine bağlayan konumuyla Kürdistan, önemli bir jeopolitik yapıya sahiptir. Bu jeopolitik konumuyla Türkiye'nin yanı sıra emperyalist stratejik yönelimde de önemli bir yer işgal etmiştir hep.

İkincisi: tatlı su kaynakları bakımından Kürdistan, özellikle K. Kürdistan, Mısır hariç tutulursa Ortadoğu'daki en büyük rezervlere sahiptir. Tatlı su kaynaklarının dünyada hızla tükendiği, Ortadoğu'nun genel olarak tatlı su kaynakları bakımından oldukça yoksul olduğu gerçeği biliniyor. Bir gerçek daha var ki, 20. yüzyılda petrol nasıl stratejik önem kazanan bir enerji kaynağı haline gelip emperyalist paylaşım savaşlarının önemli bir nedeni olduysa; 21. yüzyılda da su, elbette tatlı su kaynakları stratejik bir öneme sahip olacak ve başta Ortadoğu olmak üzere savaşlar giderek "su savaşları" na bürünebilecektir.

TC devletinin bugünden Ortadoğu'ya dönük kullandığı ve gelecekte daha çok kullanacağı stratejik silahların başında su gelir. Kullandığı su silahının esas kaynağı neresidir? Fırat ile Dicle havzasını barındıran Kuzey Kürdistan'dır. Türkiye; geneli ele alındığında, su fakiri bir ülkedir. Rejimin "Doğu ve Güneydoğu Anadolu" olarak adlandırdığı Kuzey Kürdistan coğrafyası, tatlı su kaynakları bakımından Türkiye ortalamasının üstünde bir rezerve sahiptir. Zaten Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yaptırdığı tatlı su kaynaklarına dönük envanter çalışmasının sonucu, gelecekte tatlı su kaynakları yönünde en istikrarlı coğrafyanın "Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesidir" tespitine varmaları, Kürdistan'ın kendileri için bu hayati sorunda da stratejik öneme sahip olduğunu gösteriyor. Başta İç Anadolu ve Ege olmak üzere, Türkiye'de tatlı su kaynakları yönünden ciddi sıkıntılar şimdiden başgösteriyor; yani gelecekte bunun yaşamsal düzeyde risklerle güncelleşeceğinin verileri bugünden artıyor. Bunun pratiğe dönük tercümesi: gelecekte, su sıkıntısı nedeniyle Kürdistan'a kitlesel göç akabilir!

Kısacası; 48,7'si Dicle, 35,6'sı Fırat olmak üzere toplam 84,2 milyar metreküp yıllık su kapasitesi ile bu iki ana

nehrin yanı sıra, Ceyhan, Aras vb. nehirleriyle Yukarı Mezopotamya, tatlı su kaynaklarıyla da stratejik öneme sahiptir.

Kürdistan/Kürt halkı enerji kaynakları bakımından Türk rejimine yük mü değil mi, bunu rejimin has adamı gazeteci Güngör Uras'tan dinleyelim: "Türkiye'de hidrolik (sudan elektrik) üretimi 36 milyar kwh. Fırat üzerindeki santrallerin hidrolik enerjideki payı yüzde 50'nin üzerindedir." (Milliyet Gazetesi 28-11-2008) Bu orana halihazırda Fırat ve Dicle üzerinde inşaatı devam eden yeni baraj ve hidrolik santrallerinden elde edilecek olan miktar dahil değildir. Kim kimi besliyor ya da kim kime yük durumundadır? Rakamların dili bu soruların yanıtını çıplak verir.

Toprak, su, güneş yaşamın ana öğeleriyse; bu üç öğenin uyumlu dansı ya da birliği genelde Verimli Hilal'de, özelde Kuzey Mezopotamya'da 21. yüzyılda stratejik bir önemle yeniden öne çıkacaktır. Türk rejimi ve özellikle Ordu'nun analistleri, jeostrateji uzmanları da bunun bilinciyle davranıyorlar.

Üçüncüsü; küresel düzeyde tarım yeniden en stratejik sektör halini aldı/alacak. Tarım sadece tarımsal/kırsal alanda çalışanlar için değil, kentler, büyüyen kentler için de vazgeçilmez yaşamsal öneme sahipse; bilgi, teknoloji, bilişim teknolojisi insan yaşamında önemli; ancak cep telefonu, televizyon, savaş araçları olmadan da insan yaşamını sürdürebilirken tarımsal, hayvansal gıdalar olmadan yaşam mümkün değilse; tarım ve tarımsal üretimin önemi 21. yüzyılda tıpkı tatlı su kaynakları gibi artacak, şimdiden artıyor da. Tarım ne demek? Toprak, su, güneş ve bu üçünün uyumlu birliği demektir. Kürdistan, bu açıdan da Ortadoğu'da oldukça büyük potansiyeller barındırıyor.

Türk rejimi de, Kürdistan'ın bu potansiyelini bildiği için, "Güneydoğu Anadolu Projesi"ni (GAP) büyük meblağlar yatırarak geliştirdi ve halen bunu tamamlamak için çalışıyor. GAP'ın tamamlanması sürerken; "Doğu Anadolu Projesi" (DAP) adı altında Kuzeydoğu Kürdistan'a dönük de tarımsal projelerin geliştirilmesi planlanıyor.

Rejimin GAP için "bölge yöre halkının refahını artıracak, maktûs talihini değiştirecek" demesi gerçeği yansıtmaz. Şoven rejimin "bölge halkının" varlığını yani ayrı ulus gerçeğini bile kabul etmezken, "bölge halkının refahı"nın düşündüğüne inanmak saflık olur. Kaldı ki sınıfsal açıdan da bakıldığında GAP; uluslararası ve Türkiye-Kürdistan buriu-

vazisi için büyük bir yatırım, üretim ve pazarlama alanıdır. Daha somut olarak Türk rejimi: GAP'ı Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya'nın tarımsal ve tarıma dayalı sanayinin ana üretim üssü ya da "ambarı" görüp davranıyor. Urfa-Diyarbakır karayolu üzerinde Hilvan'a yakın Türkiye ve Ortadoğu'nun en büyük hava alanının yapılması, havaalanının dev kargo uçaklarının inip kalkabileceği nitelikte ve uzunlukta bir piste sahip olması da GAP'a biçilen misyonu yerine getirecek ön adımlardır.

Sadece GAP 75 bin kilometrekarelik yüzölçümüyle, dünyanın önemli tarımsal ülkelerinden olan Hollanda'nın iki katı büyüklüğündedir. Sulama projelerinin tamamı gerçekleştiğinde (gerçekleştirebilirlerse) pamuk, pancar, yağlı tohumlar, sebze-bostan, meyve gibi alanlarda, mevcut Türkiye üretiminin toplamına eşit, bazı ürünlerde ise bu üretimi ikiye katlayan düzeyde üretime ulaşmak hedefleniyor.

Yine sormak gerekiyor: kim kimi doyuruyor, kim kimin sırtında yük? Sömürgeci, ilhakçı Türkiye rejimi mi yoksa Kürdistan ve Kürt halkı mı?

Diyarbakır, Van, Adıyaman vb. Kürt illerinin ya da toplamından Kürdistan'ın Türkiye devleti bütçesinden aldığı, kattığından azdır; yani verdiğinden çok alıyor gibi iddiaları ya da tarımsal, sanayi ve ticaret ile bunların belli başlı kalemlerinde toplamın içerisindeki Kürdistan oranı azdır, çoktur bunlar ayrıntılı ele alınıp tartışılırsa; Türk rejimi ile kimi aydınlarının iddialarının gerçeği yansıtmadığı görülecektir.

Diyelim ki Kürdistan size "yük;" o zaman sormazlar mı, neden ölümüne Kürdistan üzerinde ısrar ediyorsun? Madem sırtında yük, yakasını bırak gitsin! Aç, susuz ölür mü; araçsız gereçsiz kalır mı bunun tasasında olmadığına göre niye ısrar ediyorsun?

Bu açıdan ayrıntılara değil, fotoğrafın bütününe bakmak lazım. Fotoğrafın bütünü yukarıdaki üç şıkta genel hatlarıyla belirttiğimiz K. Kürdistan'ın jeopolitik, jeostratejik yapısıdır. Zaten Türk rejimi de esas bu büyük fotoğraftan hareketle, Kürdistan'da varlığını sürdürmeyi varlık-yokluk sorunu olarak algılamaktadır.

Dördüncüsü: genel olarak Kürdistan'ın yeraltı maden ve enerji kaynakları bakımından zengin olması, Türk rejiminin Kürdistan işgalinin ve bu işgaldeki ısrarının diğer bir stratejik nedenidir. Kuruluş aşamasındaki TC Devleti'nin, petrol ve doğalgaz kaynakları yönünden zengin olan Güney

Kürdistan'ı 1920'lerde elde tutabilmek için neler yaptığını okuyucu bilir. Kuzey Kürdistan, Güney ile kıyaslandığında petrol ve doğalgaz kaynakları yönünden oldukça zayıf kalır. Ama yine de Türkiye'deki petrolün az da olsa bulunduğu coğrafya Adıyaman-Batman hattıdır.

Kuzey Kürdistan, esas metal ve metal dışı kaynaklar bakımından zengin yatakları barındırır. Tek tek illerde hangi madenlerin bulunduğunu içeren istatistiki veriler elimizde bulunuyor ancak bunları yayınlamaya gerek yok. İsteyen bunlara internet üzerinden ulaşabilir. Dolayısıyla genel olarak hangi madenlerin bulunduğunu ve bunların yoğunluk alanlarını bir kaç cümlede özetlemekle yetineceğiz.

Bakır ve bakırlı pirit, fosfat, krom, linyit, çinko, demir, kükürt, kurşun, mangenez, manyezit, asfaltit, arsenik, asbest, barit, perlit, pomza, alimünyum... belli başlı madenlerdir. Malatya-Sivas hattı, demir bakımından Türkiye rezervlerinin çoğunluğunu barındırır. Antep-Erzincan-Erzurum demir çelik, kimya ve cam sanayinde kullanılan mangenez yönünden; Elazığ ve Diyarbakır çevresi krom ile bakırın yanı sıra kurşun, çinko yönünden de zengindir. Erzurum ve Elbistan'ın linyit yönünden zengin olduğu ve Van'ın büyük linyit yataklarına sahip olduğunu kaynaklar belirtiyor.

Beşincisi ve önemlisi: Türk rejimi bir başka açıdan yani insan kaynakları açısından Kürdistan'a ve Kürt halkına temel stratejik bir yönelimle bakıyor ve buna uygun davranıyor. Bu stratejik yönelimin ne olduğunu eski başbakanlardan Bülent Ecevit'in bir açıklamasından hareketle açıklayalım:

Ecevit 1990'lı yıllarda, "Fransa rejimi farklı etnik yapıları eriterek bir ulus yaratırken Batı buna ses çıkarmıyor, ancak biz farklı etnik yapılardan bir ulus yaratmaya çalışınca buna karşı çıkıyor. Bu çifte standarttır" derken aslında belki de farkında olmadan bir gerçeği çıplak dile getirmiş oluyordu. Nedir bu gerçek?

Önce yine çarpıcı bir alıntı:

Meclis'te 1934 tarihli İskan Kanunu görüşülürken: "Samsun vekili Ruşeni Bey doğru politikanın Türkleştirme olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir; 'Tabiatta her canlının bir midesi vardır. Mide mutlaka canlı şeyler yemekle yaşar, yani yaşayan yaşayanı yiyerek yaşar. Ferdin midesi olduğu gibi milletlerin de midesi vardır. O da kümeleri ve insanları yiyerek yaşar.' Kanun Meclis'te görüşülürken

muhalefet eden kimse yoktur." (Aktaran: Ümit Kardaş 29-11-2008 Taraf) Görüldüğü gibi Samsun vekilinin 1934'te dile getirdiği iğrenç asimilasyon hedefini, yıllar sonra Bülent Ecevit aynı özü daha örtük siyasi kavramlarla söyleyecekti.

Türk rejimi, başta Kürt ulusu olmak üzere onlarca farklı ulus ve ulusal azınlıklardan gelme halklardan bir ulus (Türk ulusu) yaratmak istiyor. TC rejimi kurulduğu günden bu yana bu yönelişte ısrar ediyor ve bu yönelişinin odağında da esas Kürt halkı bulunuyor. Çünkü Balkan, Kafkas ve Orta Asya kökenli göçmen halkların, yerleştikleri Anadolu'da kendilerine dayatılan Türkleşmekten başka bir alternatifleri yok gibi. TC rejimi altında ya burada kalıp Türkleşecek ya da anavatanlarına geri dönecekledir. Birçok nedenle kitlesel geri dönüş mümkün olmadığına göre geriye tek alternatif kalıyor: Anadolu'da Türkleşmek! Bu, süreç olarak işliyor; özellikle son 20 yılda süregelen savaş ortamında Kafkas ve Balkan halklarının Türkleştirilmesi süreci hızlandı. Zaten savaşın bilinçli uzatılmasının nedenlerinden birini de; rejimin Türk olmayan göçmen halkları bu süreçte Türkleştirmek istemesi gerçeği oluşturuyor.

Kürtler ise, kendi topraklarında yerleşik halktır; ancak yüz yılı aşkın bir süreden beri kapsamlı bir asimilasyon kıskacı altında. Kürdistan ve Türkiye metropollerinde yaşayan 20 milyon civarında Kürt'ten on ile on iki milyon civarında bir oran, ciddi olarak Türkleştirilme tehdidi altındadır. Liberal söylem altında koyu bir ırkçı milliyetçi olan Taha Akyol, "Doğu ve Güneydoğu'da 2.5 milyon Kürt'ün ciddi Türkleşme yolunda olduğu"nu söylerken İstanbul, Çukurova ve İzmir gibi Türkiye metropollerinde yaşayan on milyon civarındaki Kürt/Kürdistanlıdan söz etmez. Çünkü bu metropollerde yaşayanları Türkleşmekten başka alternatiflerinin olmadığını düşünür Akyol!

Özetle şoven ırkçı rejim; farklı ulus ve etnik yapılardan bir ulus (Türk ulusu) yaratmayı hedeflerken, Kürtleri asimile edilecek en büyük potansiyel insan kaynağı olarak görmektedir. Bundan daha da önemlisi Kürtler asimile edilemezse diğer halkların asimile edilmesinde de ciddi sorunlar yaşayabileceği gerçeğinden hareketle Kürtlerin asimilasyonuna çok daha büyük önem vermektedir. Bu yönelimiyle klasik sömürgeci-sömürge anlayışından farklı davranıyor. Bir Cezayirli, Angolalı, Hintli sadece deri rengi nedeniyle değil, esas ırkı yani Beyaz Adamın "üstün ırk, aşağı ırk"

ayrımı nedeniyle gönüllü de olsalar zaten Fransız, İngiliz ya da Hollandalı olamazlardı. Kağıt üzerinde bu ülkelerin "eşit vatandaşları" olabilirlerdi ama gerçekte Fransız, İngiliz, Alman olamazlardı. Türk rejiminin görünürde "bakın biz nasıl demokratik, hoşgörülü bir rejimiz, her halktan isteyen herkesin Türkleşmesinin önünde hiçbir engel yok. Ne mutlu Türküm diyen herkesi Türk olarak kabul ediyoruz" şeklinde propaganda yapması büyük bir aldatmacadır. Kürt halkına ve diğer ulusal azınlıklara Türkleşme yolunda, "ne mutlu Türküm diyene" şoven ırkçı davetinin ötesinde bunun her türlü ekonomik, sosyal, kültürel tedbirle ve önemlisi siyasal, askeri zorla dayatılması, Türk rejiminin "demokrat" değil ırkçı faşist niteliğini sergiler. Zaten Kürtler ve siyasal dinamikleri, dayatılan Türkleşmeye karşı tutum alıp "tekçi" zihniyete karşı direndiklerinde, rejim ve sorumluları hiddetlenip "ya sev ya da terk et" dayatmasında bulunarak üzerlerindeki tüm "demokrat" örtüyü bir anda düşürüverirler.

Türk aydın, siyasetçi, asker ve hükümeti "ya sev ya da terk et" diyor; ama asıl hedefleri Kürtlerin terk-i diyar etmeleri değil, kalıp Türkleşmeleridir. Çünkü böylesine büyük bir insan kaynağını başka nerde bulacaklar ki? Demek ki hedefleri "sev ve Türkleş!" şeklinde özetlenebilir.

"Milli Yarar" Siyaseti ve Sınırları Aşan Zenginlik Kaynakları!

Genel olarak Dünya'da, özellikle de Ortadoğu, Kafkasya ve Balkanlar'da "milli yarar" siyaseti eksen alınarak halklar arası hiçbir ekonomik, sosyal, siyasal sorun kalıcı olarak çözümlenemez, bugüne kadar çözümlenemediği gibi. Tarihin beşiği, dinler ve kavimler kapısı ve bu niteliği nedeniyle de gerek tarih boyunca gerekse bugün, davetsiz misafirliğin (toprak ve ülke işgallerinin) sürekli ve yoğun yaşandığı bu üç coğrafyada "milli yarar" siyaseti esas alındığında, toplumlar, devletler arası savaşlardan başka bir şey üretilemiyor. Neden?

Çünkü mevcut sınırları, "milli sınırlar"ı belirleyen halkların kendi özgür iradesi değil siyasal ve askeri zorun kendisi olmuştur.

Çünkü milliyetçilik ve "milli yarar" siyaseti bencildir. Bulunduğu coğrafyada her şey ama mümkün olabilen her şey için "benim" der. Bununla da yetinmez her daim ve her sorunda en büyük, daima kendisidir. Bu nedenledir ki, her

milliyetçilik özellikle de Türk milliyetçiliği "sonsuz geçmiş ile sonsuz gelecek"lidir iddiasını taşır. Kendisine asla ayna tutmayı düşünmez, hep başkasının davranışlarına ayna tutar. Yani kendisi hiç hata yapmaz, hep başkaları hata yapar.

Çünkü, her ulus devlet ve her milliyetçilik kendi "milli tarihi"ni yazarken, sadece kendini yazmakla kalmaz, "kendimin" diye etrafındaki komşularının "milli" değerlerini de az ya da çok ama mutlaka kendine mal eder. Ki bunu en kapsayıcı olarak Batı Avrupa gerek tek tek gerekse ortak olarak Avrupa merkezli dünya tarihi (Avrupa Merkezciliği) ni yazarken yaptı, halen de yapmaya çalışıyor.

Çünkü adını belli bir etnik gruptan alan her "milli" coğrafya, yine az ya da çok ama mutlaka komşunun "milli" coğrafyalarını içerir. Ve ne hikmetse her "milli" coğrafyanın jeopolitiği çok ama çok önemlidir. Bu önem, her coğrafyanın siyasete az çok veri sunmasının çok ötesinde bir anlamla "bulunduğumuz coğrafya önemlidir" şeklinde propaganda edilir.

Çünkü sınırları çizilmiş her "milli" coğrafyadaki X, Y, Z ulusu yine az çok ama mutlaka başka halkları, ulusları, etnik yapıları içerirler. Ve çünkü adına "milli" kültür denilen her kültür yine bulunduğu bölgenin ve komşu halkların, toplumların kültürleriyle karşılıklı olarak geçişlidir.

Kısacası, başta belirttiğimiz bu üç coğrafyada olmak üzere saf bir ulus, ulusal coğrafya, ulusal kültür ve tarih yoktur, olamaz da.

Ulus ve ulusal devlet elbette bugün ve hatta son 200 yıldan bu yana bir realitedir. Oluşumu nasıl uzun yılları aldıysa erime sürecinin de uzun yıllar alacağı kesindir. Dün aşiretçi, feodal, yerel, bölgesel değerlere ve evrensel yani uluslararası olana karşı mücadele içinde ulus devlet yaratılıp şekillendirilmişti. Ancak aynı ulus devlet günümüzde bu kez güçlenen yeni yerel ile evrensel (uluslararası ya da uluslar ötesi) olana karşı yetki devri sürecine girdi. AB'de birkaç adım önde geliştirilen bu süreci diğerleri birkaç adım geriden izlemektedirler.

Sermayenin geliştirdiği evrenselleşmenin moda deyimle küreselleşmenin trend olarak devam ettiği; ancak sorunlu ya da inişli çıkışlı devam ettiği görülmektedir. Ki bu sermayenin yapısı gereğidir. Son Ekim 2008'den bu yana ABD finansal sektöründe patlak veren ve hızla reel sektörü de etkisi altına alarak kapitalizmin küresel krizine dönüşen

son kriz; serbest piyasa iddialarının kabesi ABD ve diğer Batılı devletlerde, ekonomiye gelmiş geçmiş en büyük kurtarma operasyonları ile müdahale edilmesi belirttiğimiz zıkzakların başında gelmektedir. Sermayenin küreselleşme trendinin nasıl zıkzaklı ya da kendi içerisinden gelen engellerle karşılaştığını Marx'tan aktaralım:

"Sermayenin durmaksızın yöneldiği genellik, bizzat sermayenin kendi yapısı içinde ayak bağlarıyla karşılaşır; gelişmenin belli bir aşamasında bunlar, bizzat sermayenin bu dinamiğinin önündeki en büyük ayak bağı olduğunun anlaşılmasını sağlayacak ve dolayısıyla sermayenin kendi kendini ortadan kaldırmasını zorunlu kılacaktır." (K. Marx, Gründrisse, s. 449 Birikim yay.)

Sermayenin, emperyalist sermayenin sınırları aşması hem kendi içerisinden gelen ayak bağları nedeniyle sorunludur hem de sınırları aşması daima işgal ve fetihleri içermiştir. Çünkü sermayenin evrenselliğinin sınırlarını daima çıkarları peşinde koştuğu yol belirlemiştir. Buna karşın emeğin ve komünist hareketin evrenselliğini; dünya halklarının, uluslararası emeğin ve organik bir parçasını oluşturduğu kürenin ortak geleceği ile çıkarları belirler. Gerçek ve kalıcı evrenselleşme, halkların büyük kardeşlik düzeninin kurulması ile mümkündür. Ki bu ancak ve ancak kapitalist özel mülkiyet düzeninin dünya çapında ortadan kaldırılacağı kültür egemen komünist düzenle kurulabilir.

Son yüz yılı aşkın bir süredir "milli" yarar siyaseti, gereği petrol ve diğer yeraltı maden ile enerji kaynakları üzerinde sürdürülen kanlı kavgalar, yarın tatlı su kaynakları başta olmak üzere başka kaynaklar üzerinde büyüyerek devam edecektir. Özellikle de 21. yy'da artan oranda; Nil Bölgesi olarak anılan Etiyopya, Uganda, Kenya, Ruanda, Tanzanya, Sudan, Mısır'ın Nil suyu üzerindeki; Almanya, Avusturya, Slovakya, Macaristan, Sırbistan, Romanya ve Ukrayna'nın Tuna nehri üzerindeki ve somutumuzda Fırat ile Dicle nehirlerinin suyu üzerindeki "milli" paylaşım kavgaları artarak devam edecektir.

Sonuç olarak nehirler, yeraltı zenginlik kaynakları sonradan belirlenen ulusal sınırlardan çok ama çok önceden oluşmuşlardı. Mevcut ulusal sınırları aşan nehir ve doğal kaynaklar üzerinde "milli" egemenlik kurma arayışı doğanın yapısı ve işleyişine aykırıdır, aptalcadır!

Sinan ÇİFTYÜREK

Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve Kürt Sorunu

TİP 47 yıl önce 13 Şubat 1961'de 12 sendikacı işçi tarafından kuruldu. Bir yıl sonra Mehmet Ali Aybar genel başkanlığa getirildi. Aybar'ın ve onun çağrısı üzerine partiye katılan sosyalist aydınların katkılarıyla yeni bir tüzük ve program hazırlanarak partinin sosyalist nitelikte bir sınıf partisine dönüşmesi sağlandı.

TİP yeni hüviyetini kazandığı andan itibaren, varlık nedeni saydığı 1961 Anayasasını savunmayı ve onun öngördüğü demokratik bir rejimin kurulması için mücadele etmeyi temel bir görev olarak üstlendi. Bu anayasayı savunmak ve topluma benimsetmek TİP üyelerinin öncelikli görevi̇ydi. TİP'ten önce, anayasa düşüncesi toplumu ilgilendiren ve tartışılan bir konu değildi. Anayasa kavramı, ilk defa TİP sayesinde kamuoyunun ilgi alanına giriyordu. Anayasal hakları öğrenmek, tanıtmak ve bu haklara sahip çıkmak TİP üyeliğinin ayırıcı bir özelliğiydi. TİP'in anayasaya getirdiği nesnel yorumlar düzen partilerini rahatsız etmekteydi. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, *"bu anayasayla memleketi idare etmek mümkün değildir"* diyerek TİP'in anayasaya ilişkin yorumlarından hoşnutsuzluğunu sıkça dile getiriyordu. Nitekim, Demirel'in başında bulunduğu Adalet Partisi, 12 Mart'ta darbecilerle işbirliği yaparak 1961 anayasasının demokratik özünü yok edecek değişikliklere öncülük etti.

TİP'in Kuruluşunda ve Etkinlik Yıllarında Yurt ve Dünya Koşulları

TİP, tek parti döneminde oluşan ve çok partili dönemde de devam eden otoriter ve baskıcı bir devlet anlayışının ege-

men olduğu siyasal bir ortamda kuruldu. Görece demokratik bir öz taşıyan 1961 Anayasasına rağmen, Türkiye'de, devletin ve rejimin çıkarlarını ön planda tutan, bireyin ve toplumun haklarını önemsemeyen bir siyasal sistem egemendi. Yönetimdeki kadrolar sosyalizme ve sosyalist sisteme karşı düşmanca bir şartlanma içindeydi. Toplum da bu doğrultuda şartlandırılmıştı. Ülkede düşünce ve örgütlenme özgürlüğü yok denecek kadar sınırlıydı. Her türlü demokratik hak talebi ya komünistlik ya da bölücülükle (Kürtçülük) suçlanıyordu. Yürürlükteki TCK'nın 141 ve 142. maddeleri her türlü düşünceyi kolayca suçlamaya elverişli bir içerik taşıyordu. İşçi ve emekçilerin ekonomik ve sosyal hakları ile örgütlenme taleplerini savunmak ağır cezalık bir suçtu. Bu düşünceler, TCK'nin 141 ve 142. maddeleri kapsamında değerlendiriliyor ve 15 yıla kadar varan cezalarla cezalandırılıyordu. Demokratik hak ve özgürlüklere ilişkin süreli ve süresiz yayınlar aynı yasaklara tabiydi. Türkiye'de düşünce yaşamı son derece çoraktı. Sosyalist düşünceye ve sosyalist teoriye ilişkin kitap bulmak mümkün değildi. Yasadışı etkinlik gösteren sınırlı sayıdaki sol örgütlerin çalışmaları ise toplumda hiçbir yankı bulmuyordu. İşte TİP böyle bir ortamda, hem varlığını sürdürmek hem de demokrasi ve sosyalizm düşüncelerini topluma yayarak sosyalizmin meşruiyetini sağlamakla yükümlü bir parti olarak siyaset arenasına çıkmıştı. Yüklendiği tarihsel misyon açısından son derece nazik bir konumda bulunuyordu. Sürekli saldırılara maruzdu. Düzeni temsil eden siyasi partiler ve devletin sorumlu organları TİP'e karşı tertipler düzenliyor ve tuzaklar kuruyorlardı. TİP, tüm bu olumsuz koşulları aşarak yüklendiği tarihsel görevi yerine getirebilmek için son derece dikkatli ve titiz bir çalışma sürdürmek zorundaydı. Üyelerini de ayın titizlikle seçiyor ve partiye her hangi bir zarar gelmemesine büyük özen gösteriyordu. Buna karşın, fiili saldırılar yanında, iktidarların tertiplediği yönetsel ve hukuksal sorunlardan ötürü de başı dertten kurtulmuyordu.

Dünya koşulları da TİP'in özgürce çalışmasına elverişli değildi. Dünya karşıt iki kampa ayrılmıştı. Bunlar arasındaki ***Soğuk Savaş*** bütün şiddetiyle devam ediyordu. Türkiye, NATO üyesi olarak emperyalist kampa angaje olmuş ve bu kampın başını çeken ABD'nin geliştirdiği politikaları uygulamayı bir devlet politikası olarak benimsemişti. ABD, sosyalist sisteme karşı yürüttüğü mücadelede, komünizm karşıtlığını her türlü sola karşı bir düşmanlık politikası

biçiminde sürdürmekteydi. Sovyetler Birliği'ni ve onun safında yer alan sosyalist ülkeleri soyutlamak için, kimi Müslüman Asya ülkeleriyle Ortadoğu'da radikal İslam-i düşüncenin egemenliğine dayanan yönetimlerin yaygınlaştırılması ve desteklenmesi, ABD'nin öncülük ettiği emperyalist politikanın temel araçlarından biriydi. Sovyetler Birliğinin ***yeşil kuşak*** diye anılan radikal İslam-i ülkelerle çevrilmesi ABD'nin Soğuk Savaş stratejisinde belirleyici bir faktördü. Türkiye bu politikanın temel taşlarından birisi olarak görevlendirilmişti. Ülkemizde irticai düşüncelerin yaygınlaştırılması ve imam hatip okullarının çağdaş eğitim kurumlarını sollayacak biçimde geliştirilmesi bu döneme rastlamaktadır.

NATO'nun sol düşmanlığı bağlamında geliştirdiği bir diğer strateji de, üye ülkelerde komünist ve sol nitelikli bağımsızlık hareketlerinin öncü kadrolarını tasfiye etme amacı üzerine kurulmuştu. Bu çerçevede, NATO üyesi her ülkede, Amerikan üsleri ve istihbarat örgütleriyle askeri tesisler yanında, sol örgüt ve bireyleri pasifize etmekle görevli gizli örgütler kurulmuştu. Gladio ya da Özel Harp örgütleri olarak anılan, NATO'yla bağlantılı bu yasadışı örgütler, tehdit, kundaklama, sabotaj, adam kaçırma ve cinayet işlemek suretiyle sol örgütleri budayarak çalışamaz bir duruma getirmekteydiler.

İşte TİP, iç ve dış koşulların son derece elverişsiz olduğu böyle bir ortamda, hem emperyalizme karşı, hem de onun işbirlikçisi yerli müttefiklerine ve uyguladıkları sömürü politikasına karşı, ülkenin bağımsızlığı ve demokratik hukuk devleti için mücadele ediyordu.

TİP, Türkiye'de demokrasiyi ve sosyalist düşünceyi yaygınlaştırarak topluma mal etmek için ikili bir görev yapmakla yükümlüydü. Bir yandan emperyalizmin Türkiye'deki egemenliğine karşı mücadele ederken, diğer yandan da, onunla işbirliği içindeki sömürücü düzen partilerini demaske ederek onları etkisizleştirmek zorundaydı. Emperyalizmin denetiminden kurtulmuş, tam bağımsız ve her türlü sömürünün son bulduğu bir Türkiye ideali, TİP'in izlediği siyasetin özü ve onun varlık nedeniydi. Bunun için TİP, emperyalizmin Türkiye'de olduğu kadar dünyadaki egemenliğine karşı da ideolojik bir mücadele veriyordu. Ülkedeki düzen partilerinin izledikleri dış politika ile ekonomik sosyal ve kültürel politikaların, başta emekçiler olmak üzere geniş halk yığınlarının sömürüsüne dayandığını

ve bu politikaların ülkenin çıkarlarıyla bağdaşmadığını göstermek için çaba harcıyordu.

TİP'ten öncede kimi yasal sosyalist partiler kurulmuş, fakat kısa sürede kapatıldıkları için etkinlik gösterememiş ve iz bırakamamışlardı. Yasadışı konumdaki örgüt ya da örgütlerin etkileri ise, çalışmaları topluma yansımadığı için, son derece cılızdı. Türkiye tarihinde, saptadığı gerçekçi bir strateji ile hem varlığını koruyan hem de Türkiye'nin siyasal yaşamında etkili, hatta belirleyici bir işlev gören görece uzun ömürlü ilk sosyalist Parti ***Türkiye İşçi Partisi*** oldu.

TİP Kürt Sorununa Nasıl Yaklaştı

Aybar'ın TİP'e girdikten sonra, gerekli örgütsel düzenlemeleri yapması ve partiyi sosyalist aydınlara açması bir yılını almıştı. TİP, ancak, 1963'ten itibaren dışa açılmış ve Anadolu'da örgütlenme çalışmalarını başlatmıştı. Bu arada, ordu içinde oluşacak bir kadro ile 'devrim' yapmayı planlayan YÖN hareketi ve onunla bağlantılı olarak gelişen 'Çalışanlar Partisi' girişimine ve Sosyalist Kültür Derneği'ne karşı ideolojik bir mücadele vermesi de gerekiyordu. Soldaki bazı etkin aydınlarla Türk-İş Konfederasyonunun öncülük ettiği Çalışanlar Partisi hareketi, TİP'in meşruluğunu gölgeleyerek halka açılmasını önleyecek suçlayıcı çabalar içindeydi. TİP'in bu olumsuzlukları aşması ve solda tek yasal bir parti olarak varlığını koruma mücadelesi çok zorlu geçti. Ancak bu mücadelenin başarılmasından sonra Aybar etkin biçimde örgütlenme gezilerini başlattı.

Diyarbakır'daki sol eğilimli Kürt aydınları TİP'in kuruluş mücadelesini yakından izliyorlardı. 1963 yılının Mart ayında 3-4 Kürt aydını az sayıda işçi ve esnafı da yanlarına alarak Diyarbakır'da TİP il örgütünü kurdular. Daha önce kurucu sendikaların oluşturdukları İstanbul, Ankara, İzmir Adana, Gaziantep gibi birkaç il örgütünden sonra kurulan ilk il örgütlerinden biriydi. Aybar'ın deyimiyle "ağalık kurumunun en güçlü olduğu ve merkezi konumdaki Diyarbakır gibi bir ilde TİP'in kurulması, hareketin gelişmesi açısından önemli bir adımdı". Aybar, Kürt aydınlarının TİP'i kurarken Kürtlerin ulusal demokratik taleplerine sahip çıkma arzularının belirleyici olduğunu biliyor ya da seziyordu. Ama Kürt sorunu henüz parti programında yerini bulmamıştı. O günkü nesnel koşullarda Kürtlerden söz etmek mümkün değildi. Böyle bir girişimin partinin kapanmasına

ve açıklama yapan yöneticinin ağır biçimde cezalandırılmasına neden olması kaçınılmazdı.

Buna karşın, ilk büyük kongreye sunulacak program taslağının hazırlanmasında Kürt sorunu ele alınmış ve DOĞU Sorunu başlığı altında, yürürlükteki mevzuatla çelişmeyecek biçimde formüle etme çalışmaları başlamıştı. Tartışmalarda egemen olan görüş açısından konu iki eksende ele alınıyordu. Birincisi, Doğu'daki egemen ağalık düzenini sonlandıracak ve Kürt köylü yığınlarının özgürleşmesini sağlayacak köklü bir toprak ve tarım reformunun yapılması düşüncesiydi. İkincisi de devletin Doğu'daki yurttaşları hedef alan bölücü uygulamalarına son vermek, din, dil, ırk, sınıf ve zümre ayırımcılığını ortadan kaldırmaktı. Bilim kurulunda programı taslağının hazırlanması zaman alacak ve taslağın parti belgesine dönüşmesi ancak 10-12 Şubat 1964'te İzmir'de yapılacak Birinci Büyük Kongre'de mümkün olacaktı. Ama konunun beklemeye tahammülü yoktu. Diyarbakır örgütü kurulduktan sonra, Doğu'daki örgütlenmeyi hızlandırmak gerekiyordu. Bunun için de TİP'in Kürt sorununa yaklaşımı bir an evvel açıklık kazanmalıydı.

Diyarbakır il örgütünün kurulmasından yaklaşık iki ay sonra Aybar, 12 Mayıs 1963'te Gaziantep'te yapılan Genel Yönetim Kurulu'nun halka açık toplantısında TİP'in Kürt sorununa ilişkin düşüncelerini kamuoyuna açıkladı. Kürt sözcüğünü kullanmanın büyük bir cesaret işi olduğu bir ortamda Aybar Kürtlere dönük bölücü ve ayırımcı uygulamaları eleştiren şu konuşmayı yaptı:

"Bir büyük meselemiz daha var: Doğu ve Güneydoğu illerimizde daha çok Kürtçe ve Arapça konuşan ve Alevi mezhebinden milyonlarca vatandaşımız yaşıyor. Bunun doğurduğu çetin meselelerle karşı karşıyayız. Ulusal menfaatlerimize en uygun, en insanca çözüm yollarını bulmak, ihmal edilmeyecek bir yurt vazifesidir.

Meselenin birçok yönü var; tarihi yönü var, etnolojik yönü var, hukuki yönü var ve bunların hepsinin üstünde insanlığın ve Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin emrettiği yönü var. Bu yurttaşlarımız bugüne kadar, genel olarak devlete vergisini ödemiş, yurt savunmasında kanını akıtmış ve emeğini esirgememiştir. Ama buna karşılık hak ettikleri yurttaşlık nimetlerinden gerektiği kadar yararlandırılmamışlardır. Bu gerçekleri olduğu gibi kabul etmek meselenin

yurt yararına çözümü için, yurttaş yararına çözümü için ilk şarttır.

Meseleyi gerçekçi bir gözle ele almak gerekmektedir: Bir kere bu yurttaşlarımıza eşit yurttaş muamelesi yapılmalıdır. Anayasa'da herkese tanınan hak ve hürriyetler tas tamam bu yurttaşlarımıza da tanınmalıdır. Daha doğrusu tanınmış olan bu hak ve hürriyetlerden yararlanmaları sağlanmalıdır. Anayasamız 12. maddesinde yurttaşlar arasında din, dil, ırk, sınıf ve zümre ayırımı gözetilmeyeceğini yazar. Anayasanın bu emri harfî harfine yerine getirilmelidir.

İkincisi Doğu ve Güneydoğu illeri bir mahrumiyet bölgesi olmaktan kurtarılmalıdır. Şimdiye kadar ihmal edildiklerini de göz önünde bulundurarak okulun, fabrikanın, hastanenin, kütüphanenin, tiyatronun, yolun en çoğu bu illerde açılmalıdır. Memurun en iyisi, en insancıl ve yurtseveri bu illere gönderilmelidir. Ta ki, bu vatandaşlarımız anayurdun öz evlatları olduklarını kalplerinde duysunlar ve iç ve dış düşmanların kışkırtmasına kapılmasınlar. Bu meselenin başka bir çözüm yolu yoktur."[1]

Aybar, çok partili yaşama geçtiğimiz tarihten itibaren geçen 20 yıl içinde Kürt sözcüğünü ilk defa kullanan ve Kürtleri hedef alan bölücü, ayırımcı ve baskıcı devlet politikalarını eleştiren ilk siyasi parti lideriydi. Aybar'ın bu konuşması Doğu'da çok olumlu yankı yaptı. Demokrat Kürt aydınları ile yurtdışındaki medreselerde yetişen aydın mollaları etkilemiş ve TİP'e sempati duymalarını sağlamıştı. Aybar'ın konuşmasını sosyalizmin temel ilkeleri içinde değerlendirmek suretiyle Kürt sorununa sempati duyan gençler ve aydınlar arasında yayarak TİP'i Kürt halk önderlerine tanıtmada önemli mesafe aldık. Kısa sürede il kongresini yapma aşamasına geldik. Ve kuruluştan 4 ay sonra, görkemli bir toplantı ile Diyarbakır İl kongresi yapıldı. Bu gelişmelerden aldığımız güçle hızlı bir örgütlenme içine girdik. Bu arada, genel merkez, örgütlü olduğumuz 9 ilde, 1963'te yapılacak yerel seçimlere katılma kararı aldı. Diyarbakır İl örgütü de hem belediye seçimlerine hem de il genel meclisi seçimlerine katılma hazırlıklarına girişti. Çok etkin bir çalışma içine girdik. Diyarbakır il örgütü Partinin en aktif örgütlerinden biri olmuştu. Yeni seçim kanunu siyasi partilere radyoda propaganda imkanı sağlıyordu. TİP'in merkez yöneticileri bu fırsattan

[1] Sosyal Adalet Dergisi, 14 Mayıs 1963, yıl.1, sayı. 9, s. 9

yararlanarak partiyi ülke çapında tanıtmaya karar vermişlerdi. O yılların en etkin sol görüşlü aydınları ya üye sıfatıyla ya da dışardan TİP'e düşünsel kaktı sunmada yarış içindeydiler. Seçim kampanyası boyunca, Ankara'da, yapılacak radyo konuşmalarını olgunlaştırmak için sosyalist aydınlardan oluşan bir ekip kurulmuştu. Henüz kongre yapılmadığı için kurucular kurulunun seçtiği Merkez Yönetim Kurulu (MYK) belirlediği radyo konuşmacıları arasında bana da yer verildi. Diyarbakır'daydım; Kürt sorununa bir açılım getirmek için bu olanağı iyi değerlendirmeliydim. Aybar, Kürtlerin varlığını dile getirmiş, devletin Kürtlere dönük inkarcı, bölücü ve ayrımcı politikalarını eleştirmişti. Ben de, ağalık kurumunu tasfiye etmeyi amaçlayan ve Kürt köylü yığınlarının özgürleşerek bağımsız üreticiler konumuna gelmelerini sağlayacak politikaları dile getirmeliydim. Böylece, 1960'lı yıllarda, sosyalist açıdan Kürt sorununa ilişkin siyasetin temelleri atılmış olacaktı. Yaptığım hazırlığı, Ankara'daki kurulda görevli, tarım uzmanı arkadaşım Yahya Kanbolat'ın katkısıyla olgunlaştırdıktan sonra 10 Kasım 1963 günü Türkiye Radyolarından seçim konuşması olarak okudum. TİP'in Kürt politikasının ikinci ayağını oluşturan ve ilerde hazırlanacak olan programının "Toprak ve Tarım Reformu" bölümüne dayanak oluşturacak bu konuşmanın Doğu sorununa ilişkin bölümü şöyleydi:

"**Doğulu Kardeşlerim,**

1946'dan bu yana miting meydanlarının en hararetli hatipleri sizleri **Doğu kalkınması** edebiyatıyla avutmaya çalıştılar. Doğuda bankaların dağıttığı zirai krediler ve devlet eliyle yapılan sulama tesisleri sizin kalkınmanız için yapılmış hizmetler olarak gösterildi. Aslında bu hizmetler başınızda bulunan ağalara yapıldı ve onların ekonomik ve siyasal yönlerden güçlenmelerine yaradı.

Doğulu köylü kardeş, sense hayatın boyunca yoksulluk ve açlıkla boğuşmaya mahkûm kaldın. Mağara misali barınaklarda hayatın çilesini doldurarak, yiyeceğin ekmeğin miktarından, gelinlik kızının evlenmesine ve oy vereceğin partinin tayinine kadar her şeyinle, daima tabi olduğun ağanın iradesine bağlı kaldın. Doğu kalkınması denemeleri ağanı daha çok zenginleştirirken sen daha çok sefalete ve daha çok bağımlı duruma düştün.

Bağlı olduğun ağanın emri veya seni geçindiremeyen bir karış toprak için fakir komşunun canına kıyarak onu ebe-

diyete gönderirken sen hapishaneye düştün veya dağa çıktın. Dağda, ağanın emri altında, onun nüfuz ve hakimiyetine hizmet ederken, maceraların büyük tirajlı gazeteler için sansasyonel başlıklar sağladı. Tuzağına düştüğün ağaların işlediği suçların faili olarak gösterildin.

Senin dertlerini görmek istemeyen bugünkü politikacılar, sömürücü ağaları kendi saflarına almak ve onları en yüksek mevkilere getirmek için birbirleriyle yarışa girdiler. Bu ağalar doğuyu kalkındırma edebiyatının en veciz örnekleriyle senin sözde koruyucun kesilirken, gerçekte kendi kamplarını güçlendirmekten ve seni daha çok ezmekten başka hiçbir müspet icraat yapmadılar.

Doğulu Kardeş,

Doğu ancak derebeylik düzenini simgeleyen ağalık müessesesinin baskısından kurtularak, doğulu kardeşlerimizin ekonomik ve siyasal bakımdan tam bir hürriyete kavuşmaları ile kalkınma yoluna girebilir. Bu da ancak, bütün vatandaşların her bakımdan kalkınıp yükselmesini amaç edinen, insan emeğini toplumun en yüce değeri sayan Türkiye İşçi Partisinin iktidara gelmesiyle gerçekleşebilir.

Büyük Atatürk '**köylü efendimizdir**' demişti. Topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak istemişti. Fakat ağalar bırakmadılar. Hele Ata'nın ölümünden sonra iktidara sokularak iyi vurgun vurdular. Tarım kredilerini, traktörleri, biçer-döverleri, tohumlukları aralarında bölüşüp topraklarına toprak, servetlerine servet kattılar. Sen ise traktörün girdiği yerden kovuldun. Otlağından yoksun kaldın. Kendini ya gecekondularda ya da çorak yamaçlarda buldun. Ağalar barları kapatırken, sen karnı aç, yalın ayak ve yorgan sırtında başka diyarlarda rızkını aramaya başladın. İşte buna tarım reformu diyorlar.

Halbuki Türkiye İşçi Partisi, Ata'nın istediği şekilde ve 27 Mayıs'la kazandığımız Anayasamızın emrettiği gibi, köylüyü toprak sahibi yapmak için köklü bir toprak reformunu savunuyor. Toprak reformu demek sömürücü toprak ağalığı mülkiyetinin sınırlandırılması ve kamulaştırılan toprakların, üzerinde fiilen yaşayan topraksız ya da az topraklı çiftçiye dağıtılması demektir. Böylece büyük köylü kitleleri kendi işledikleri topraklara sahip olacaklar ve yüzyıllardan beri emirleri altında ezildikleri sömürücü toprak ağalarının ekonomik, siyasal ve kültürel baskılarından kurtulacaklardır. Hür ve demokratik bir düzen içinde, işledikleri toprak-

lardan faydalanacak ve istedikleri siyasi partiyi destekleyeceklerdir.

Topraksız Köylüler, Toprağı Yetmeyen Köylüler, Kiracılar, Ortakçılar, Marabalar, Tarım İşçileri, Azaplar, Irgatlar! Ormanlık ve Sarp Dağlarda Yaşayan Köylü Kardeşlerim!

Senin toprak istemenden huzursuz olan ağalar, Türkiye İşçi Partisinin öngördüğü köklü toprak reformunun karşısına **tarım reformu** sloganıyla çıkıyorlar. Bunların tarım reformuyla istedikleri bugüne kadar olduğu gibi, 'devlet ağalara kredi versin, traktör versin, ağaların topraklarını sulasın, onlara gübre ve tohum versin, ürünlerini yüksek fiyatla satın alsın...' Yani ağalar devlet eliyle daha da zenginleşsinler. Bunlar, tarım reformu söylemiyle sana her türlü vaatte bulunuyorlar. Fakat vermekten dikkatle ve titizlikle kaçındıkları şey var, o da topraktır. İşte senin mülkün olarak işleyeceğin bu toprağı sana vermekten kaçınıyorlar. Çünkü ağalar toprağa sahip oldukça senin alın terini sömürebileceklerini ve ellerinden bu topraklar alınınca sömürmenin son bulacağını biliyorlar. Bundan dolayı, toprakları ellerinde tutmakta ve devlet kasasını soymak için her vasıtaya başvuruyorlar. İşte bunun için tarım reformunu savunuyorlar. Hâlbuki toprak reformu yapılınca ne ağa kalır, ne de sömürme.

Bunun için gözünü dört aç köylü kardeş! Aldanma yine bu sefer de. Oyunu vermeden sor: Topraklar kimin olacak, ağanın mı yoksa yoksul köylünün mü? İşte bu soru, senden oy isteyen siyasi kişinin ağadan yana mı, yoksa yoksul köylüden yana mı olduğunu ortaya koyacaktır. Oyunu senden yana olana, toprak reformunu isteyene, yani 'topraklar yoksul köylünün olacaktır' diyene vereceksin.

Türkiye İşçi Partisi, topraksız ya da az topraklı köylü ailelerinin hemen topraklandırılması için köklü bir toprak reformunu savunuyor. Yoksul köylülere, Anayasaya göre, ağanın toprağı verilsin, otlak verilsin ve köylü ormandan insanca istifade etsin diyor. Türkiye İşçi Partisi yoksul köylüye kredi verilsin, ürünü yüksek fiyatla satılsın, tefecilerin ve aracıların elinden kurtulsun diyor. Türkiye İşçi Partisi, devlet yoksul köylüye traktör ve biçer-döver yardımında bulunsun, toprağına su getirsin, tohum ve gübre versin, toprağı üzerinde tarımsal mücadele yapsın diyor. İşte toprak reformu budur.

Halbuki ağalar ve onların sözcüleri toprak reformunu değil, ağız birliğiyle tarım reformunu savunuyorlar. Büyük mülklere dokunmayacağız. Köylüyü, yani ağaları, krediyle, traktörle, biçer-döverle donatacağız. Böylece üretim çoğalacak ve köylünün geliri artacak!, diyorlar. Ama sen de iyi bilirsin ki, ağalar kendi kendilerinden söz ederken hiçbir zaman 'ağa' demezler. Köylü derler. Ağalıklarını senin masum 'köylü' adın altında gizlerler. Gene iyi bilirsin ki, toprağa kim sahipse ürünü de o alır.

Şu halde üretim artarsa, toprağa sahip olanın yani ağanın geliri artar. Senin ise ekmekliğin gene az, çocukların gene aç, çorak toprağın gene bereketsiz kalacaktır. Gene iyi bilirsin ki, ağaların krediyle, traktörle, biçer-döverle donatılması demek senin toprağından kovulman, otlağından yoksun kalman demektir. Soluğu şehirlerin gecekondularında alman, yahut ağalara ya da ormanların çorak topraklarına sığınman demektir.

Türkiye İşçi Partisi bu nedenlerle toprak reformu yapacak, topraksız ve toprağı yetmeyen yoksul köylüyü topraklandıracaktır. Pamuk ağalığına, pirinç ağalığına, fındık ağalığına, portakal ağalığına, sürü ağalığına son verecektir. Tarım işçilerine, sanayi işçilerinin hakları tanınacaktır. Aracıların, elçilerin, dayıların hakimiyetine son verilecektir. Tarım işçilerinin ücretleri düzenlenecek ve tarlada çamurlu su içmeleri önlenecektir. Ormanlık ve sarp dağlarda yaşayan milyonlarca köylünün yoksulluğu son bulacaktır. Bu yoksul köylüler toprak reformundan yararlanacaklar ve üretimlerini arttırmaları için devletten yardım göreceklerdir. Yoksul köylünün yakıt ve konut ihtiyacı karşılanacaktır.

Topraksız köylüler, Toprağı yetmeyen köylüler, Kiracılar, ortakçılar, tarım işçileri, marabalar, ırgatlar, azaplar Ormanlarda ve sarp dağlarda yaşayan köylü kardeşlerim,

Bütün bunları yapabilmek için Türkiye İşçi Partisi saflarında toplanalım.

Türkiye İşçi Partisi muhalefette dahi senin istediklerini dile getirecek ve ağa partilerinin karşısına dikilecek senin yararına işler yapılmasını sağlayacak.

Doğulu, Emekçi ve Aydın Kardeşim:

Doğunun değişmez sandığın kaderinin değişmesi, her türlü maddi ve manevi sömürünün son bulması ve özlemini duy-

duğun **doğu kalkınmasının** gerçekleşmesi için oyunu Türkiye İşçi Partisi'ne ver."[2]

Radyo Konuşmasının Yankıları

1963 Yerel Seçimlerinde Diyarbakır'da TİP'in Belediye Başkanı adayıydım. Radyodan yaptığım seçim konuşması, Diyarbakır başta olmak üzere, Doğu ve Güneydoğu illerinin geniş köylü yığınları ile demokrat aydınları üzerinde olumlu bir etki yaptı. Kürt sorunu ilk defa, sınıf temelinde ve gerçekçi bir yaklaşımla ortaya konmuş ve çözüm yolu gösterilmişti. Artık Doğu (Kürt) sorunu kapalı meclislerde yakınma konusu olmaktan ve ağaların seçim aracı olarak kullanılmaktan çıkmış, köylünün ve emekçinin gündemine taşınmıştı.

Aybar'ın Gaziantep konuşmasını bütünleyen bu konuşmadan sonra, Doğu (Kürt) sorunu Türkiye solunun gündeminde hak ettiği yeri aldı ve giderek önemi artan toplumsal bir sorun haline geldi.

Seçim kampanyası boyunca TİP Diyarbakır il merkezi Kürt aydın ve emekçileriyle dolup taştı. Her gün onlarca kişi üyelik için başvuruyordu. TİP Diyarbakır'da yerel seçimlerin favorisi olarak gösteriliyordu. Başta CHP olmak üzere düzen partilerinin baş hedefi olmuştu. Sinsice yaptıkları komünistlik ve dinsizlik suçlamalarına karşın, Belediye Başkanı adayının oy oranı yıllarmış partilerin oylarına yaklaşıyordu. CHP, DP ve AP arasında TİP üçüncü parti olmuştu. Belediye meclisi oyları başkanlık oylarından daha az olduğu halde TİP'ten dört üye seçildi.

Yerel Seçimlerden Sonra Aydın Kürt Mollaların TİP'e Yönelmesi

Yerel seçimlerden sonra kimi işçi, emekçi ve aydınların partiye katılmış olmalarına karşın, TİP'te asıl canlılığı yaratan ve onu Kürt ulusal demokratik hareketinin çekim merkezi konumuna getiren aydın Kürt mollaların ilgisi oldu. Daha öncede belirttiğim gibi yerel seçimlerden sonra TİP'e ilk olarak Silvan'dan tanınmış aydın mollalarla esnaftan kimseler üyelik için başvurıda bulundular. Genç mollaların ilçede sevilen esnaf arkadaşlarıyla birlikte TİP'e ilgi göstermeleri önemli bir olaydı. Bu ilgi, toprak ağalarının TİP'in etrafında oluşturdukları çemberin kırılması ve partinin köylü yığınlarına açılması anlamına gelmekteydi. İl örgütümüz bu başvu-

[2] 1963 Yerel Seçimlerde TİP Sözcülerinin Radyo Konuşmaları

ruyu olumlu karşılamıştı. Silvan'dan Molla Abdülkerim Ceyhan, Molla Mahmut Okutucu partiye katılmışlardı. Onlarla birlikte hareket eden başka mollalar da partiye üye olmadıkları halde TİP yararına tanıtıcı konuşmalar yapıyorlardı.

Daha sonra Bismil ilçesinden bu arkadaşlarımızla dayanışma içinde olan bir başka molla üyelik için başvurdu. Aynı günlerde Çınar yöresinde tanınan Molla Hikmet isminde bir başka din adamı parti üyesi oldu.

Bu şahısların kendi özgür iradeleriyle partiye üye olmaları bizi önemli bir soruyla karşı karşıya getiriyordu. Acaba bu genç mollaların, işçi sınıfı hareketinin olmadığı, sınırlı sayıdaki aydınların da ağa kökenli olduğu, kültürel ve sanatsal birikimi olmayan bu ilçelerde TİP'i kurma girişmelerinin nedeni ne olabilirdi? Üstelik ağalar tarafından dinsizlikle suçlanan bir partinin medrese eğitimi görmüş din adamları tarafından desteklenmesi nasıl açıklanacaktı? Bu soruların yanıtlarını bulmakta gecikmedik. Bu arkadaşlarımız ağalık düzeniyle topraksız köylüler arasındaki çelişkiyi yaşayarak öğrenen Kürt köylü yığınlarının acılı yaşamını bilinçle algılamış kişilerdi. Dahası, ağalık kurumunun devletle bütünleştiğini ve Kürtlere dönük ırkçı baskıların destekçisi olduğunu da biliyorlardı. Okumayı seven bu arkadaşlarımız medrese eğitimi alırken Suriye'de yaşayan büyük Kürt şairi Cigerxwin'in şiirlerinden etkilenmişlerdi. Devrimci şiirlerden, yaşadıkları deneyimlerden ve gözlemledikleri olaylardan etkilenen bu mollalarda milliyetçi duygular gelişmiş ve sınıfsal bir bilinç sıçraması oluşmuştu. Devrimci Kürt şairi Cigerxwin şiirlerini ve hiciv yazılarını Kürtçe yazıyordu. Toplumsal sorunları sınıf açısından çözümleyen şiirleri, köy medreselerinde örnek edebi yapıtlar olarak okutuluyor ve genç mollalar tarafından ezberleniyordu. Bize üyelik için başvuran arkadaşlarımız da bu şiirlerin pek çoğunu ezberlemişlerdi. Öğrendikleri şiirlerden güncel olaylara denk düşenleri sohbet ettikleri köylülere okuyarak onları etkilemeyi biliyorlardı.

Suriye medreselerinde eğitim gören mollaları etkileyen bir diğer şahsiyet de Kürt kökenli Suriye Komünist Partisi Genel Sekreteri Halit Bektaş'tı. Partisi, Suriyeli Kürtler arasında kök salmıştı. Bektaş, illegalite dönemlerinde ya Suriye'nin Kürt bölgesinde ya da Şam'ın Kürt mahallelerinde güvenlik içinde saklanabiliyordu. Legalite yıllarında ise ülke sorunlarını sosyalist açıdan değerlendirirken Kürtlerin ulusal demokratik taleplerini de dile getirmeyi ihmal etmiyordu.

Zaman zaman Baas Partisi'yle iktidar ortaklığı yapan Suriye Komünist Partisi adına mecliste yaptığı konuşmalar ve hükümetteki çalışmaları genç Kürt mollalarının sınıf bilinci kazanmalarına ve Kürt sorununa sınıfsal açıdan bakma alışkanlığı kazanmalarına yardımcı olmuştu.

Suriye'deki ilerici hareketin ve Kürt aydınlarının etkisiyle TİP'e katılan bir diğer üyemiz de Derikli terzi Davut Özcan'dı. Bu arkadaş kendiliğinden partiye gelerek Derik'te TİP örgütünü kurmak istediğini bildirdi. Kendisiyle uzun bir görüşme yaptım. Derik'te ağalık kurumunun çok güçlü olduğunu ve küçük bir esnaf olarak ağır baskı göreceğini anlattım. Terzilik mesleğini eskisi gibi yapamayacağını, maddi zarara uğrayacağını, üstelik güvenlik güçlerinin de ağır baskısı altında kalacağını belirttim. Bu açıklamalarıma karşın, Davut Özcan ne olursa olsun her türlü olumsuzluğa göğüs germeye hazır olduğunu ve ısrarla TİP'i kurmak istediğini belirtti. Bizden yetki alamadığı taktirde genel merkezle temasa geçerek oradan yetki alacağını söyledi. Bu durumda yapacak bir şey yoktu. Kendisine merkezden aldığım yetkiye dayanarak istediği belgeyi verdim. Kuruluş hazırlıklarını tamamladıktan sonra da ilçe örgütünün açılış törenine katılacağımıza ilişkin söz verdim. Bir hafta sonra, kuruluş hazırlığının tamamlandığı belirtilerek açılış töreni için Derik'e çağrıldık. Açılış töreni görkemli oldu. Törene büyük bir kalabalık katılmıştı. Ben ve arkadaşlarım partiyi tanıtıcı konuşmalar yaparak emekçi halkın kurtuluşu için TİP'e destek vermelerini istedik. TİP Derik ilçe örgütü 1963'te kurulduktan sonra kapanıncaya kadar TİP'in en canlı örgütlerinden biri olarak varlığını sürdürdü. Bu arada Davut Özcan'ın ısrarla TİP'i kurmak isteyişinin nedenlerini de öğrendim. Davut Özcan'ın ağabeyi öğretmen kökenli Kadire Cano, Şeyh Sayit İsyanı'ndan sonra yurtdışına çıkarak Suriye'ye yerleşen Kürt aydınlarından biriydi. Kürtçe kitapları ve yayınları olan öğretmen Kadire Cano aynı zamanda Suriye Komünist Partisi'ne yakın görüşte olduğu için Davut'u etkileyerek TİP'i kurmasını tavsiye etmişti.

Daha sonra Diyarbakır ve çevresinden başka aydın mollalar da TİP'e katılarak örgütlenmede önemli hizmetler yaptılar. Bu din adamlarının, özellikle, partinin dinsizlikle suçlanarak halktan soyutlanma çabalarını önlemede büyük hizmetleri oldu.

Kürt mollaların bir bölümü de, henüz Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisi (T-KDP) kurulmamış olmasına karşın Molla

Mustafa Barzani'nin liderliğindeki Irak Kürdistanı Demokrat Partisi (I-KDP) çizgisine yakın duruyorlardı. Ancak, T-KDP kuruluncaya kadar bize karşı bir tutum içine girmediler. Aksine, TİP'e sempatiyle yaklaşıyorlardı. T-KDP kurulduktan sonra, ağa milliyetçilerinin tuttukları düzen partilerini desteklemeyi yeğleyerek TİP'e karşı düşmanca bir tutum içine girdiler.

TİP Programında Kürt Sorunu

Birinci Büyük Kongrede yapılan en önemli görev, 1964'ten başlayarak TİP'in kapandığı 1971'e kadar yürürlükte kalan Parti Programının kabul edilmesiydi. Aylarca partinin Bilim ve Araştırma Bürosunda tartışılarak hazırlanan program tasarısı büyük kongrenin ilgili komisyonda görüşüldükten sonra genel kurulda oylanarak, ayakta, alkışlarla kabul edildi. Yıllarca parti üyelerinin elinden düşmeyen, partinin tanıtılması ve üyelerimizin eğitilmesi için kullanılan bu program, TİP kapatılıncaya kadar partinin tartışmasız temel belgesi olarak kaldı. TİP programının içerdiği ilke ve öneriler, bugün de, Türkiye'nin temel sorunlarının çözümünde ve toplumsal gelişmenin önündeki engellerin aşılmasında işlevselliğini koruyan düşünceler olmaya devam etmektedir.

Parti programının Kürt kökenli Diyarbakır delegasyonu için de önemi büyüktü. Bizim için programda yer alan üç konu, Kürt ulusal demokratik hareketinin önündeki engelleri geriletecek nitelikteydi. Bunlar sırasıyla:

- *Partinin demokrasi mücadelesini ön planda tutması ve parti içi demokrasinin işletilmesi.*
- *Tarım politikasında köklü bir toprak reformunu öngören, tarım ve toprak reformuna öncelik tanınması.*
- *Doğu sorununun (Kürt sorunu) tanımlanması ve çözümüne ilişkin demokratik bir yaklaşımın benimsenmesiydi.*

Bu konuların o günkü nesnel koşullara uygun biçimde programda yer alması ve parti tarafından benimsenerek uygulanmaya konulması Türkiye'nin demokratikleşmesinde ve Kürt aydınlanma hareketinin ivme kazanmasında yaşamsal bir önem taşıyordu.

Toplumun demokratikleşmesi, Kürt köylü yığınlarının bireysel üretici konumuna gelmeleri ve Kürt aydınlanma hareketinin toplumsal bir temele oturması bakımından programın Toprak ve Tarım Reformu bölümü bizim için çok önemliydi. Bu konular Aybar'ın Gaziantep konuşması ile benim 1963

yerel seçimlerinde yaptığım radyo konuşmasının özünü oluşturuyordu.

Büyük kongrede benimsenen ve büyük önem atfettiğimiz programın Toprak ve Tarım Reformu bölümünü olduğu gibi aktarıyorum.

"**Toprak ve Tarım Reformundan Ne Anlıyoruz?**

Genellikle kalkınma bakımından ve özellikle tarımın kalkınması bakımından, hem toprak reformu, hem de tarım reformu aynı derecede önemlidir. Tarımsal kalkınma, dolayısıyla da memleketin tüm kalkınması, her iki reform bir arada ve birbirine bağlı olarak ele alınmazsa başarılamaz. Yalnız şurası muhakkaktır ki, **köklü bir toprak reformu yapılmadan, halkın yararına tarım reformu gerçekleştirilemez.** Yani tarımsal üretim ve gelir, gerektiği derecede ve biçimde arttırılamaz. Dava tarımın şimdiki seviyesinden her hangi bir derecede kalkınması, tüm tarımsal gelirin her hangi bir derecede artması değildir. Dava kalkınmanın bütünlüğü daima göz önünde bulundurularak, tarımın en büyük hızla gelişmesidir. İkinci şart, bu tarımsal kalkınmanın yoksul köylü yararına gerçekleşmesidir. Derebeylik düzeni artığı toprak ağalarının bir bölümünün kapitalist işletmeciler haline gelmesi tüm tarımsal gelirde belirli bir artışa sebep olabilir. Ama bu, tarımda zenginle fakir arasındaki kutuplaşmayı, uçurumu daha da derinleştirir, vahim ekonomik-sosyal meseleler yaratır ve ahenkli bir kalkınma, sağlam bir ekonomi düzeni sağlamaz. Memleketi mümkün olan en büyük hızla sosyal adalet içinde, sağlam, uyumlu bir ekonomi ile kalkındırmayı hedef bilen ve bu kalkınma yolunun kapitalist bir yol olmadığına inanan Türkiye İşçi Partisi, büyük toprak sahipleri yararına işleyecek bir tarımsal gelişmeyi gerçek bir kalkınma olarak kabul etmez. Ancak köklü bir toprak reformuna bağlı tarım reformunun kitlelerin menfaatine uygun bir kalkınma sağlayacağına inanır.

Türkiye İşçi Partisi toprak reformunu, topraksız ya da yeteri kadar toprağı olmayan köylüyü toprak sahibi yapmak ve sömürücü toprak mülkiyetini sınırlamak anlamında kabul eder. Nitekim, 1961 tarihli anayasamızın 37. maddesinde 'Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeteri kadar toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken tedbirleri alır. Kanun, bu amaçlarla değişik tarım bölgele-

rine ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini gösterebilir. Devlet çiftçinin işletme araçlarına sahip olmasını kolaylaştırır' denilmektedir. Kamulaştırılan topraklar için ödenecek tazminat miktarı ve ödeme biçimi kanunla gösterilecektir. Anayasa uyarınca kamulaştırılan topraklar, öncelikle üzerinde çalışan topraksız veya yeteri kadar toprağı olmayan köylüye dağıtılacaktır. Dağıtılacak toprakların, tarım bölgelerine göre bir ailenin geçimini sağlaması, Köy Kurullarınca gözetilecektir. Topraklar köylüye parasız olarak dağıtılacaktır. Dağıtılan topraklara mülkiyet ve miras hakları tanınacaktır. Ancak bu topraklar, dağıtımdan faydalanan köylünün ölümüne kadar satılamayacak, borcu için haciz edilemeyecek ve ipotek gösterilemeyecektir. İrtifak ve intifa hakkı ve gayrimenkul mükellefiyeti de yükletilemeyecektir. Dağıtılan topraklar bizzat sahipleri tarafından işletilecek, kiraya veya ortakçıya verilmeyecektir."

"Toprak Reformu Nasıl Uygulanacak?

Toprak reformu demokratik yoldan gerçekleştirilecektir. Şöyle ki: Toprak reformu merkezi teknik bir teşkilatın planlanması ve öncülüğü altında ilgili köylü kitlelerinin aktif iştirakiyle demokratik bir şekilde gerçekleştirilecektir. Toprak reformunun bilgi ve uzmanlığa dayanan teknik yanı ve bütün memleketi içine alan genel cephesi, merkezi bir teşkilatı gerektirir.

Meselenin bir de sosyal-politik yönü vardır: Şimdiye kadar yapılan toprak dağıtımlarında olduğu gibi, toprak reformunun yüzeyde ve biçimde kalmaması için, bu reformun mutlaka topraksız veya yeteri kadar toprağı olmayan köylünün toprak ihtiyacını kesinlikle karşılayacak nicelik ve nitelikte olması şarttır. Yukarıdan aşağı bir mekanizma ile girişilen toprak dağıtımında, merkezi idareyi temsil edenlerin mahallî nüfuzlarla birleşerek fakir köylüyü mağdur etmeleri, reformu temel amacından saptırmaları tehlikesi vardır. Bunu önlemek ve toprak reformunu gerçekten demokratik bir usulle gerçekleştirmek amacıyla köylüler, toprak reformunun uygulanmasına iştirak ettirileceklerdir. Bu maksatla Köy Kurulları kurulacaktır. Köy Kurullarını topraksız, küçük ve orta toprak sahibi köylüler kendi aralarından serbest seçimle seçeceklerdir.

Merkezdeki uzmanlardan kurulu teşkilat ile Köy Kurulları, çeşitli bölgelerde, toprağın niteliğine ve yapılmakta olan veya yapılması mümkün tarım şekline göre, kamulaş-

tırılacak büyük mülkleri, bu mülklerden her birinde en fazla ne kadar toprağın mülk sahibine bırakılacağını ve bir aileyi geçindirmeye yetecek toprak yüz ölçümünün ne olacağını tespit edeceklerdir. Ancak toprağı kamulaştırılan toprak sahibine bırakılacak azami miktar 500 dönümden yukarı olamaz.

Dağıtılacak topraklar başlıca şu kaynaklardan elde edilecektir: Tavan sınırı aşan büyük özel mülk toprakları, devletin hüküm ve tasarrufu altında olup da işlenmeyen veya büyük mülk sahipleri tarafından işlenmekte olan topraklar, kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde olup özel mülkiyete kiraladığı topraklar, Devlet üretme çiftliklerinin toprakları dağıtılmayacak, örnek işletmeler haline getirilerek geliştirilecektir. Ancak devletin Üretme Çiftliklerinin rasyonel işletme bakımından fazla olan toprakları da topraksız veya yeteri kadar toprağı olmayan köylünün ihtiyacını karşılamak üzere dağıtılacaktır.

Toprak reformunun sürüncemede kalmaması, bir an önce gerçekleşmesi için aşağıdaki tedbirler alınacaktır:

a) Reform bölge bölge değil, memleket genişliğinde aynı zamanda girişilecek ve reformun tamamlanması için en uzun müddet kanunla tespit edilecektir.

b) Kadastro işlerinin bir an önce tamamlanması için modern ve süratli sonuç veren usul ve araçlardan ve ilgili bölgenin Köy Kurullarından yararlanılacaktır.

c) Reformun uygulanmasına geçilinceye kadar büyük toprak sahiplerinin hileli ve danışıklı yollara başvurmalarını önlemek üzere bütün tedbirler alınacaktır."[3]

Türkiye İşçi Partisi toprak ve tarım reformu programının, tarımsal gelişmeyi ve ekonomik kalkınmayı göz önünde bulundurmakla birlikte, asıl amacının feodal kalıntıları tasfiye etmek, özellikle de Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan Kürt köylü yığınlarını toprak sahibi yapmak ve bunu tarımsal reformla destekleyerek bireysel özgürlüğe kavuşturmak olduğu açıktır. Bu program, ağalık düzeninin baskısından kurtulan Kürt köylülerinin özgür ve bağımsız üretici vatandaşlar konumuna gelmelerini sağlamayı amaçlayan devrimci bir içerik taşımaktadır. TİP'in asıl amacının, burjuva devrimlerinin yapılamadığı bir toplumda onun tarihsel işlevini üstlenerek köylü yığınlarını hurafelerin, dinsel bağnazlığın ve merkezi otoriteyle bütünleşen ağalık kurumunun tahakkü-

[3] Türkiye İşçi Partisi Programı, 10 Şubat 1964, s. 87-91

münden kurtarmak olduğu açıktır. Kürtlerin ekonomik ve ulusal demokratik haklarına sahip çıkmaları bu sürecin işlemesi ve köylü yığınlarının özgür üreticiler konumuna gelmeleriyle gerçekleşebilir. Kürt köylüleri bugün hala aşiret lideri, bey, ağa, şeyh ve tarikat ustalarının denetimi ve sömürüsü altındadır. Bu bağımlılık, Kürt köylü yığınlarının siyasal bakımdan özgür davranmalarını ve demokrasi sürecine katılmalarını da engellemektedir. Bu nedenle, TİP'teki Kürt aydınlarının dün yürüttükleri aydınlanmacı çabaların bugün de yürütülmesi gerektiği izahtan varestedir.

Doğu Kalkınması (Kürt Sorunu)

Birinci Kongrede Kürt delegelerinin yakından ilgilendikleri bir diğer konu da Doğu Kalkınması (Kürt sorunu) konusuydu. Cumhuriyetin kuruluşundan beri uygulanmakta olan inkarcı ve özümsemeci politika karşısında, sol ve demokratik kamuoyundan başlayarak adım, adım Türkiye kamuoyuna benimsetilecek alternatif bir politikanın oluşturulması TİP'li Kürt aydınları için önemli bir görevdi.

1960'lı yılların nesnel koşullarında Kürt sorunu, Doğu bölgesinin ekonomik ve sosyal bakımdan geri kalmışlık sorunu olarak tanımlanmaktaydı. Bu geriliğe karşı geliştirilen, Doğu Kalkınması söylemi, düzeni temsil eden siyasal partilerin iktidar yarışında oy avcılığı aracı olarak kullanılmaktaydı. Her türlü düşüncenin yasaklandığı, o günkü ağır baskı ortamında Kürt aydınlarına düşen görev, ekonomik kalkınmayla eş anlamlı olarak kullanılan 'Doğu Kalkınması' deyimine ulusal demokratik hakları da kapsayan yeni bir içerik kazandırmaktı. Programdaki 'Doğu Kalkınması' deyimine yeni bir içerik kazandırmak için yararlanılması gereken iki kaynak vardı. Biri Aybar'ın Gaziantep konuşması, diğeri de Ekinci'nin 1963'teki yerel seçimler münasebetiyle yaptığı radyo konuşmasıydı. Program taslağı da özünde bu iki konuşmayı mezceden bir espriyle hazırlanmıştı. Kürt delegelerinin görevi bu metnin değiştirilmeden geçmesini sağlamaktı. Nitekim, programın 'Doğu Kalkınması' bölümü tartışılmadan oybirliğiyle onaylandı.

TİP'in ilk büyük kongresinde onaylanan parti programında, düzen partilerinin farklı bir amaçla kullandıkları 'Doğu Kalkınması' deyimine yeni bir içerik kazandırılarak istismar konusu olmaktan kurtarıldı.

TİP programında ekonomik, sosyal, politik ve kültürel bir içerik kazanan 'Doğu Kalkınması' bölümü Kürt aydınlarına

hareketinin temel taşlarından biridir. Bu bölümü olduğu gibi aktarıyorum:

Doğu Kalkınması

Doğu kalkınması Türkiye İşçi Partisinin memleket kalkınmasını gerçekleştirirken hemen ve titizlikle göreceği hizmetlerden birisi olacaktır. Bugün Doğu ve Güneydoğu illerimiz büyük vatandaş ve memur kitlesi gözünde bir mahrumiyet bölgesidir. Kamu hizmetleri bu bölgede yok denecek kadar azdır. Bölgenin ekonomik geriliğine paralel olarak buradaki vatandaşlar sosyal ve kültürel bakımdan geri durumdadırlar. Üstelik bu vatandaşlarımızdan Kürtçe ve Arapça konuşanlar veya alevi mezhebinden olanlar bu durumları sebebiyle ayırıma uğramaktadırlar. Bunun doğurduğu çetin meselelerle karşı karşıyayız. Ulusal menfaatlerimize en uygun, en insanca çözüm yollarını bulmak ihmal edilmeyecek bir yurt vazifesidir.

Bu yurttaşlarımız bugüne kadar genel olarak devlete vergisini ödemiş, yurt savunmasında kanını akıtmış ve emeğini esirgememiştir. Buna karşılık hak ettikleri yurttaşlık nimetlerinden tam olarak yararlandırılamamışlardır. Bu gerçekleri olduğu gibi kabul etmek meselenin yurt yararına ve yurttaş yararına çözümü için ilk şarttır.

Meseleyi bu gerçekçi yoldan ele alan Türkiye İşçi Partisi bu yurttaşlarımıza tam bir yurttaş muamelesi yapacaktır. Anayasada tanınan hak ve hürriyetlerden bu yurttaşlarımızın da yararlanmaları sağlanacaktır. Anayasamızın 12. maddesinde yurttaşlar arasında din, dil, ırk, sınıf ve zümre ayırımı gözetilmeyeceği yazılıdır; anayasamızın bu emri harfi harfine yerine getirilecektir.

Türkiye İşçi Partisi Doğu ve Güneydoğu illerimizi bir mahrumiyet bölgesi olmaktan kurtaracaktır. Şimdiye kadar ihmal edildikleri de göz önünde bulundurularak ilk ağızda okulun, fabrikanın, hastanenin, kütüphanenin, tiyatronun, yolun çoğu bu illerde açılacaktır."[4]

Programda, 'Doğu Kalkınması' başlığı altında geliştirilen düşünceler, daha önce alıntıladığımız Toprak ve Tarım Reformu ile bir bütün oluşturmaktadır. TİP'in Kürt sorununa getirdiği çağdaş, aydınlanmacı ve demokratik yaklaşım ancak bu iki bölümün birlikte değerlendirilmesiyle açıklık kazanır. Programın espirisi bu bütünlük içinde değerlendirildiği

[4] Türkiye İşçi Partisi Programı, 10 Şubat 1964, s.110-111

taktirde TİP'in Kürt sorununa bakışı ve getirdiği çözüm önerileri şu biçimde açımlanabilir:

- *Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan ve anadilleri Kürtçe olan vatandaşlar sosyal ve kültürel bakımdan geri kalmışlardır.*
- *Bu vatandaşlarımız dillerinden ve mezheplerinden dolayı ayırıma uğramaktadırlar.*
- *Türkiye bu ayırımın doğurduğu çetin meselelerle karşı karşıyadır.*
- *Kürtler yurttaşlık haklarından eşit şekilde yararlandırılmamışlardır.*
- *TİP, topraksız ya da toprağı yetmeyen köylülere, onların oluşturacakları köy kurulları eliyle toprak dağıtacaktır.*
- *Tarımda kullanılan kredi, yardım ve sübvansiyonlar, ağaların yerine, doğrudan doğruya köylüye verilecek ve toprak reformu tarım reformuyla desteklenecektir.*
- *Toprak ve tarım reformu ile ağalık düzeni tasfiye edilecek ve Kürt köylü yığınları bağımsız üreticiler olarak sosyal ve siyasal yaşama özgürce katılacaklardır.*
- *TİP, Kürtlerin her türlü yurttaşlık haklarından tam ve eşit olarak yararlanmaları için gerekli her türlü önlemi alacaktır.*
- *TİP, Doğu ve Güneydoğu illerini kalkındıracak ve bir mahrumiyet bölgesi olmaktan kurtaracaktır.*

TİP'in, daha kuruluş aşamasındayken Kürt sorununa ilişkin olarak geliştirdiği bu düşünce ve öneriler partinin, 29-30 Ekim 1970 tarihinde yapılan Dördüncü Büyük Kongresi'nde daha da netleştirildi.

TİP'li Kürt Aydınlarının Parti Çizgisinde Yayımladıkları YENİ AKIŞ DERGİSİ

Türkiye'de sosyalist mücadelenin yükseldiği, sol yayınların yaygınlaşmaya başladığı ve sola yatkın örgütlü gençlik hareketinin etkinlik kazandığı 1966 yılında Ankara'da Kürt sorununun sosyalist bir yaklaşımla ele alınarak çözüm önerilerinin tartışılması amacıyla YENİ AKIŞ adında aylık bir dergi yayına girdi. Derginin sahibi, yöneticisi ve sorumlusu TİP MYK üyesi ve sonradan Genel Başkanı Av. Mehmet Ali Aslan'dı. Dergideki yazıların büyük çoğunluğu ya doğrudan doğruya Mehmet Ali Aslan imzasıyla ya da onun takma isimleriyle çıkıyordu. Derginin ikinci önemli yazarı da TİP Tunceli İl Başkanı, daha sonra merkez yöneticisi olan Av. Kemal Burkay'dı. Derginin ilk sayısı Ağustos 1966 tarihlidir.

Ancak 4 sayı çıkabilen dergi, Kasım 1966 sayısı çıktıktan sonra Aslan ve Burkay'ın tutuklanmalarıyla kapandı. Dergide ayrıca Kürt kökenli vatandaşlardan gelen okuyucu mektupları da çıkıyordu. Az da olsa Kürtçe yazı ve şiirlere de yer verilmekteydi.

Yeni Akış'ın 4 sayısında çıkan yazıları iki grupta değerlendirmek mümkündür. Birinci gruptaki uzun inceleme yazılarında, millet (ulus) sorunu sosyalist açıdan inceleniyor ve çağdaş ulusun nitelikleri sergilendikten sonra Türkiye'deki Kürtlerin konumu değerlendiriliyordu. Cumhuriyetin kuruluşundan beri Kürtlerin varlığının inkar edildiği, dil ve kültürlerinin yasaklandığı açıklanıyor, bu uygulamanın çağdaş dünyada yerinin olmadığı belirtiliyordu. Özellikle, sosyalist açıdan her ulusun kendi kaderini tayin etmesi ilkesi işleniyor ve sosyalist dünyadaki uygulamalar örnek gösteriliyordu. Artık Türkiye'de de Kürt sorununun tanınması, Kürtlerin evrensel nitelikteki insan haklarına kavuşması, dil ve kültürlerini özgürce kullanmalarının zamanı geldiği anlatılıyordu. İkinci gruptaki yazılar ise Türk basınında çıkan ırkçı, şoven-milliyetçi nitelikteki yazılara ayrılmıştı. Nihal Adsız, İsmet Tümtürk vb., ırkçı yazarlardan alıntılar yapılarak bunların özgürce ırkçılık propagandaları yapmaları eleştirilmekteydi. Örneğin, birinci sayıda, "Milli Yol Dergisi" yazarı ırkçı-Turancı İsmet Tümtürk'ün "Doğunun Derdine Çare" başlıklı yazısından bir alıntı yapılmıştır. Bu alıntıda yazar "Doğu, jandarma ve devletin kontrol edemediği sahipsiz bir toprak, bir yol geçen hanı gibidir. Orada yalnız devlet nizamı değil, Türklük de eğretidir, daha doğrusu yok gibidir. (...) Oralara boşuna para akıtıldığını" *yazmaktadır.* "Halbuki bütün bu durumun çaresi vardır. Keskin kılıç gibi müessir, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar açık ve kolay bir çare... Oraya Kazak-Kırgız göçmenlerini, silahlarıyla ve aşiret teşkilatlarıyla, olduğu gibi yerleştirmek tek çözümdür." *diye ekliyor. Yazar, yazısına* "sert iklimde yaşamaya alışık, çelik disiplinli ve savaşçı kazak Türklerinin ancak Kürtleri söküp atabileceğini" *eklemeyi de unutmamıştır.*

Aynı sayıda bir diğer ırkçı-Turancı yazar Nihal Adsız'ın Ötüken Dergisi'nde çıkan "Kürtler ve Komünistler" *başlıklı yazısından* "Bugün Türkiye'de Türklüğe ve dolayısıyla Türk Bayrağı'na düşman üç zümre vardır: Moskofçular, Kürtçüler ve siyasi ümmetçiler" *diyerek başlayan bölüm alıntılanmış ve yazının devamında Malatya'nın bir köyünde Atatürk'ün büstüne saldırı da bulunan kişi hakkında yazarın*

yaptığı şu değerlendirmeye yer verilmiştir. "...Bu kişinin bir Kürtçü olma ihtimali üzerinde ısrarla durmak ve ciddi tedbirler almak lazımdır. Unutmamalıdır ki, Kürtçüler, Büyük Millet Meclisi'ne girmiş, o ahım şahım Kürtçe ile dergiler yayınlamaya başlamışlardır. Kürtçüler, Kürtlüklerini Türklük aleyhine bir eda ile söylemekten çekinmeyecek duruma gelmişlerdir. Bazı Kürtler, öğrenci derneklerinde önemli yerlere geçmişlerdi." *Nihal Adsız anılan yazısında Şeyh Sait Ayaklanması'nı ve Said-i Kürdi hareketlerini dile getirdikten sonra devletin uyanık olmasını* "Kürt asıllıların kritik noktalara getirilmemesini" *istemekte ve* "...Kürtler, mevcut nispetindeki akıllarını başlarına dermeyerek yabancı kışkırtıcılara oyuncak olmakta devam ederler ve Kürt devleti hayali ardında koşarlarsa nasipleri yeryüzünden kazınmak olacaktır. Türk ırkı olak gibi kanı ve sayısız emeği pahasına yurt edindiği Türkiye'ye göz dikenlere ne yapacağını göstermiş... 1915'te Ermenileri, 1922'de Rumları bu ülkede yok etmiştir" *diyerek Kürtlere gözdağı vermektedir. Yeni Akış dergisinde alıntılanan ırkçı söylemler eleştirilmekte ve ırkçılığın bir insanlık suçu olduğu açıklanarak hükümet bu yayınlara karşı göreve çağrılmaktadır.*

Yeni Akış'ta alıntılanan ırkçı yayınlara karşılık, seyrek de olsa, o günkü koşullarda yayımlanan liberal görüşlü dergilerden de bazı alıntılara yer verilmiştir. Örneğin, Barış Dünyası Dergisi'nde çıkan Ahmet Hamdi Başar'ın Kürtler konusunda resmi görüşe ters düşen yazısından da bazı aktarmalar yapılmıştır. Dergide ayrıca kimi ilerici, demokrat yazarların insan hakları çerçevesinde ele aldıkları Kürt sorununa ilişkin yazılarına da yer verilmiştir.

Keza Doğu'daki jandarma baskısı ele alınmakta ve Doğu'nun kalkınması konusunda ciddi hiçbir yatırım yapılmadığı gibi konular da işlenmektedir.

Ayrıca yayına girdiği tarihten itibaren Yeni Akış Dergisi aleyhine çıkan yazılardan örnekler verilmekte ve sınıf çıkarları açısından yapılan bu saldırılara hak verilmektedir. Örneğin Yeni Gazete'de Hikmet Bil "Kürtler Irak'ta da böyle başlamışlardı" *diye yazdığı yazıda Yeni Akış Dergisi'ni bölücülükle suçluyor. Yeni İstanbul gazetesinde çıkan* "Kürtçülük ve komünizm" *başlıklı yazıda MİT'in Kürtçülük konusundaki raporlarından alınan alıntılara yer verilmiş ve bunların kışkırtıcı amaçlarla yayımlandığı açıklanmıştır.*

Yeni Akış, Kürt sorununun çözümü için de Kürt halkına ve aydınlarına şöyle sesleniyor: "Kürt halkı ve aydınları

elbette ki sosyalist parti ve kurumlarda yer alacaklardır. Fakat Doğu meselesinin dar anlamda sadece bir partinin kaderine bağlanamayacağı, parti dışında da yapılması gerekli çalışmaların bulunduğu bilinmelidir. Bir örnek verelim: Bugün Anayasa Kürtçe yayın hakkını tanımıştır. Kanunlarımızda yasaklayıcı bir hüküm yoktur. Fakat siyasi ve sosyal baskılarla bu meşru hakkın kullanılması bugüne kadar önlenmiştir. Bunu kullanmak parti kanalıyla olmayacağı gibi sosyalist bir düzenin kurulmasını beklemenin de gereği yoktur."

Derginin milliyetçilik anlayışı Kemal Burkay'ın "Her Şey Açıkça" *başlıklı yazısında özetlenmiştir. Yazının girişinde Kürt gerçeğinin Türkiye için tehlike oluşturmadığı vurgulandıktan sonra yazı şöyle devam etmektedir:* "...Bir kere Türkiye Devleti bir grubun, belli bir ırktan gelmiş bir bölük insanın devleti demek değildir. Biz milliyetçiliğimizi ırkçılık üzerine kurmadık; hiç kimse de Türk milliyetçiliğinin ırkçılık üzerine kurulduğunu iddia edemez. Türkiye devleti, Atatürk'ün çizdiği milli misak hudutları içinde yaşayan, Kurtuluş savaşımızı yapmış olan, bu yurda bağlı, bu yurdun kalkınmasına, ilerlemesine gönül vermiş ve bu yurdun insanlarını seven herkesin devletidir. Türkiye hepimizindir. İster Doğuda, ister Batıda yaşayalım, ister Türkçe, ister Kürtçe, ister başka bir dil konuşalım, bu, bizim Türkiye Cumhuriyeti'nin iyi bir üyesi olmamıza engel değildir. Bu yurt hepimizin yurdudur. (...) milliyetçilik anlayışımız cumhuriyetin ilk yıllarında yönünü bulmuştu. Bu Anadolu'daki bütün halkların birliğini, kardeşliğini kabul eden bir anlayıştı. Kader birliği etmiş Anadolu halkı İstiklal Savaşı'nı yapmış ve yeni Türkiye Devleti'ne biçim vermişti. Sonradan bu milliyetçilik anlayışı dejenere edilmiş ve bir çeşit ırkçılık gibi gösterilmek istenmiştir."

Yeni Akış Dergisi'nin dördüncü sayısı çıkıktan hemen sonra derginin Kurucusu, Yönetici ve Yazarı Av. Mehmet Ali Aslan, ikinci önemli yazarlarından Av. Kemal Burkay ve dördüncü sayının Yazı İşleri Sorumlusu Abbas İzol Ankara Basın Savcılığı'nın isteği üzerine tutuklanmışlardı. Üçü de TİP üyesi olan bu arkadaşlarımız 6 ay süreyle mahkemeye çıkmadan tutuklu kaldılar. Yaptıkları bütün itirazlar reddedilmiş ve yasal olmayan bir biçimde uzunca bir süre cezaevinde kalmışlardı. Cezaevinde bulundukları süre içinde TİP'li gençler ve Ankara'da bulunan Kürt kökenli üniversite öğrencileri bu arkadaşlarımızla yakından ilgilenmiş, hemen her

hafta ziyaretlerine gitmiş ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardı. Ben de yıllardan beri dost olduğum bu arkadaşlarımı yalnız bırakmamış, onları düzenli şekilde ziyaret etmiş ve isteklerini yerine getirmeye çalışmıştım. Av. Mehmet Ali Aslan aranmaktayken partinin Malatya'da yapılan 2.Büyük Kongresine katılmış ve GYK üyeliğine seçilen bir TİP yöneticisiydi. Av. Kemal Burkay ise Tunceli İl Başkanı, 1965'te Bingöl milletvekili adayı ve İkinci Büyük Kongrede, Başkan Vekilliği yapan aktif bir üyemizdi. Abbas İzol'da Kürt kökenli öğrenci gençlerden bir parti üyesiydi. Tutuklanmaları parti üst yönetiminde de yankı yapmıştı.

Genel Başkan Aybar, bana, bu arkadaşlarımızı cezaevinde ziyaret ederek onlarla dayanışma içinde olduğumuzu göstermek, onları yüreklendirmek ve geçmiş olsun dileklerini iletmek istediğini bildirdi. Genel Başkanın cezaevi ziyareti tel kafesin arkasından yapılamazdı. Bu ziyaret, ancak, kapalı bir mekanda bir masa etrafında otururak karşılıklı bir sohbet havasında yapılabilirdi. Bunun için de benim savcılıkla temasa geçmem ve izin almam gerekiyordu. Cezaevi sorumlusu savcı yardımcısıyla görüştüm. Genel Başkanımız M.Ali Aybar'ın tutuklu arkadaşlarımızla oturup yüz yüze görüşmek istediğini anlattım ve cezaevi müdürlüğüne gerekli direktifi vermesini istedim. Önce itiraz etti, istediğim koşullarda ziyarete izin veremeyeceğini bildirdi. Ben kendisine "biliyorsunuz, TİP Genel Başkanı Aybar İstanbul milletvekili ve eski üniversite hocası bir avukattır. İstersem, size haber vermeden, Aybar adına bir vekâletname düzenler ve cezaevinin avukat bürosunda bu görüşmeyi sağlayabilirim. Ama, nezaket icabı sizden izin almayı uygun buldum" *diyerek ayağa kalktım. Yaptığım bu dolaylı uyarı karşısında, savcı hemen cezaevi müdürüne telefon ederek Aybar'ın arkadaşlarımızı avukatlar odasında ziyaret edebilmesi için yardımcı olmasını istedi. Ben de cezaevi müdürüne telefon ederek ertesi günü saat 11'de ziyarete geleceğimizi bildirdim. Ertesi günü belirttiğim saatte grup odasında buluştuk ve bir arabayla cezaevinin yolunu tuttuk. Aybar, arkadaşlara vermek için bir kutu kestane şekeri aldı ve cezaevinin avukatlar odasında her üç arkadaşla görüştük. Bu görüşmede Aybar, tutuklu arkadaşlarımıza hitaben övücü ve moral verici bir konuşma yaparak gönüllerini aldı. Ziyaretin asıl amacı TİP'in Yeni Akış Dergisi'ni benimsediğini ve yazarlarıyla dayanışma içinde olduğumuzu göstermekti.*

Bu arada Boran YENİ AKIŞ dergisindeki yazıları incelemek istediğini, bana, çıkan sayıların tümünü bulup bulamayacağımı sordu. Olumlu yanıt verdim ve kendisine istediği 4 sayıyı bulup iletim. Birkaç gün sonra özel olarak bana "dergideki yazıları okuyup incelediğini ve arkadaşların açıkça burjuva milliyetçiliği yaptıklarını, bunun Marksist ideolojiyle ve parti programıyla bağdaşmadığını" söyledi. Oysa, Boran yanılıyordu. Yukarıda kısaca özetlediğim yazılarda 'burjuva milliyetçiliğini' çağrıştıracak tek bir satır yoktur. Anayasa içinde kalınarak demokratik hak ve özgürlüklere öncelik veren talepler dile getirilmiştir. Irkçı, şoven-milliyetçilik lanetlenmiş ve Kürtleri hedef alan bölücü uygulamalar eleştirilmiştir.

Aradan altı ay gibi uzun bir tutukluluk dönemi geçtikten sonra arkadaşlarımızın ilk duruşması yapıldı. Sanıkları Partili avukatlardan Halit Çelenk ve Minnetullah Haydaroğlu arkadaşlarımız temsil ediyorlardı. Mahkemede kalabalık bir dinleyici topluluğu vardı. TİP üyeleri çoğunluktaydı. İzleyiciler arasında Parti üyesi olmayan Kürt kökenli aydınlar ve öğrenciler de az değildi. İlk konuşmayı sanıklardan Av. Mehmet Ali Aslan yaptı. Aslan bir saatten fazla süren uzun bir savunma yaptı. Dergideki düşüncelerin tümüne sahip çıktı. Kürtlerin varlığına vurgu yaparak dil ve kültür haklarının tanınmasını savundu. Anayasada ve temel yasalarımızda bu hakların tanınmasını yasaklayan hiçbir hüküm olmadığı gibi, aksine, buna imkan veren hükümler olduğunu anlattı. İddianamenin hukuk dışı olup yürürlükteki mevzuata da aykırı olduğunu belirtti ve aklanarak salıverilmelerini istedi. Daha sonra Kemal Burkay aynı doğrultuda özet bir savunma yaptı. Avukatların da aynı doğrultudaki savunmalarından sonra arkadaşlarımızın üçü de tahliye edildi. Böylece, 49'lular davasından sonra, Kürt sorununu konu alan ve içerdiği cesurca yazılarıyla önemli bir işlev gören YENİ AKIŞ Dergisi davası da tarihteki yerini aldı.

TİP'in Parlamentoda Kürt Sorununa Yaklaşımı

Türkiye İşçi Partisi Kürt sorununu Parlamentoda da parti programı çerçevesinde ve iki eksende ele aldı. Doğu'nun (Kürt bölgesi) ekonomik ve sosyal bakımdan geri kaldığı ve bölgesel kalkınma programları çerçevesinde kalkınmasının sağlanması için önlem alınması isteniyor ve öneriler yapılıyordu. Aynı bağlamda Doğulu vatandaşların, özellikle geniş köylü yığınlarının devlet-ağa ittifakının baskısı altında zulüm

gördüğü anlatılıyor, ağalık düzeninin tasfiyesi için köklü bir toprak ve tarım reformu yapılmasının gerekliliğine vurgu yapılıyordu. Bölgedeki asayişsizlik sorunundan da devlet-ağa ittifakının sorumlu olduğu somut olaylar vesilesiyle meclis kürsüsünden dile getiriliyordu. Kürt halkının yaşadığı acılı yaşamın içinden gelen, çektikleri sefaleti yakından bilen ve devlet-ağa ittifakının kurduğu sömürü çarkının halkı nasıl ezdiğini en iyi kavrayan kişi olarak bu konuları meclise yansıtmak, ilgili bakanlıkları eleştirmek ve çözüm önerilerinde bulunmak görevi büyük ölçüde bana düşüyordu. Ama, gerek hükümet programı üzerinde ve gerekse her yıl yapılan bütçe müzakerelerinde Genel Başkan Aybar'ın ve partinin ekonomi uzmanı Sadun Aren'in yaptıkları eleştirel konuşmalarda da Doğu sorunu hak ettiği biçimde dile getiriliyor ve hükümet göreve çağrılıyordu.

Partinin tek Kürt milletvekili olarak yaptığım konuşmalar her zaman TİP grubu adına yapılmış ve parti görüşü olarak meclis tutanaklara geçmiştir. 1960'lı yılların ağır siyasal koşullarında Doğu Sorununa (Kürt Sorunu) ilişkin olarak TİP adına yapılan parlamento içi etkinlikleri tutanaklardan aktaracağım kimi örneklerle açıklamaya çalışacağım.

İçişleri Bakanı Faruk Sükan'la Ağalık Düzeni Üzerinde Tartışma

Grubumuza mensup üyelerin meclis içi etkinlikleri arasında iktidarın denetlenmesi konusu önemli bir yer tutuyordu. Hemen her vesileyle Gensoru, Meclis Araştırması, sözlü ve yazılı soru önergeleri vermek suretiyle iktidarın icraatını denetliyor, hükümeti anayasa içinde kalmaya ve anayasayı uygulamaya çağırıyorduk. Ben, kişi olarak, daha çok Doğu ve Güneydoğu sorunlarını tartışma konusu yapıyordum. Özellikle seçmenlerden ve örgütlerimizden gelen şikâyetleri gündeme getirmek suretiyle ilgili hükümet üyelerinin hukuk dışı icraatlarını eleştiriyordum. Bu nedenle de en çok İçişleri bakanı Faruk Sükan'la karşı karşıya geliyorduk. O günkü koşullarda DOĞU SORUNU olarak adlandırılan Kürt sorununu Ağalık Kurumu çerçevesinde ele alıyor ve ağa-devlet ittifakının Kürt köylü yığınları üzerindeki olumsuz etkilerini, bu ittifakın oluşturduğu sömürü çarkının kırılması için alınması gereken önlemleri tartışma konusu yapıyordum. Bu çerçevedeki girişimlerime örnek olmak üzere, Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde halkı sokağa döken bir olay münasebetiyle İçişleri Bakanı ile Adalet Bakanına yönelttiğim sözlü soru önergesi-

nin görüşülmesi sırasında İçişleri Bakanı ile aramızda geçen tartışmayı sunmak istiyorum.

Doğu'da Ağalık Düzeni İçinde Memur ve Halk Münasebetleri

(Silvan Olaylarının Ortaya Koduğu Gerçekler)

Diyarbakır milletvekili Tarık Ziya Ekinci

"Sayın Milletvekilleri.

29 Kasım 1965 Çarşamba günü Silvan'da kötü mahalli idareye karşı binlerce kişinin katıldığı bir protesto gösterisi yapıldı. Bu olaylar iki yıldır devam ede gelen haksız ve kanunsuz uygulamalarla bozulan asayişin ve bunun halkta yarattığı huzursuzluğun sonucunda patlak verdi. İki yıldır Silvan'da katili bulunmayan cinayet olayları, hırsızlık, baskın, kız kaçırma ve irza geçme suçları halkı geleceğinden endişeye düşürecek tarzda tedirgin etmiştir. Bu durum idari icraattaki yolsuzluk ve partizanca davranışlar ile de çekilmez bir hal almıştır. Olay adalete intikal ettiği için konunun cezai ve adli yönü üzerinde fikir beyan etmekten imtina ediyorum. Ancak, bu, Doğu ve Güneydoğu illerimizin ezeli bir derdi olan idare ve halk münasebetlerindeki yolsuzlukların sergilenmesine ve bunlara çare aranmasına engel değildir. Bu dava, doğrudan doğruya bölgede yaşayan yurttaşlarımızın vatandaşlık haklarıyla ilgili bir konudur.

Silvan olayları maalesef sanıldığı gibi tekil ve yerel bir olay değildir. Bu, Doğu ve Güneydoğu'da devamlı olarak yaşanan devlet dairelerinin çeşitli kademelerindeki yolsuzluk, baskı, vatandaşa kötü muamele ve benzeri olayların su yüzüne çıkan yeni bir örneğidir. İdare ve halk münasebetlerinde yaşanan bu elem verici uygulamaların nedeni toplum yapısındaki bozuklukların, insanlık dışı ve adaletsiz uygulamaların devlet yönetimindeki bir inikâsıdır.

Sayın Milletvekilleri

Feodal ilişkilerin en koyu bir şekilde yürürlükte olduğu Doğu ve Güneydoğu illerimizde ağalar her şeye hakimdir. Bunlar ekonomik ve sosyal hakimiyetlerini parti örgütlerinden destek alarak siyasal nüfuzla takviye etmektedirler. Siyasal nüfuzlarını, halk üzerindeki hakimiyetlerini sürdürmede ve kendi iç çatışmalarını çözmede bir vasıta olarak kullanmaktadırlar. Toprak ağalarının yaygın olarak kullandıkları bu ilişkilerin neden olduğu olumsuzluklar Silvan olaylarında en belirgin biçimde ortaya çıkmıştır.

Karakter itibariyle zayıf, gününü gün etmek ve siyasi yönden de makamını güvence altına almaktan başka amacı olmayan bazı memurlar kolaylıkla güçlü ağaların emrine girmektedirler. Artık bu memurların görev alanına giren idari ve adli meseleler ağanın buyruğuna göre yönlendirilmekte ve çözülmektedir. Sözünü ettiğim zayıf karakterli memurlar giderek yeni olaylarla ağalara daha çok bağlanmakta ağa ve devlet memuru birbirini tamamlayan organize bir güç haline gelmektedir. Bu organize gücün zulmünü ve baskısını fakir halk çekiyor. Bu durumda fukara halk, Devlet kapısındaki işi için ağanın aracılığına başvurmaya mahkumdur. Ağa bu aracılıktan hem kendisine hem de ilişki kurduğu zayıf karakterli memurlara menfaat sağlar ve fukara halk, içine düştüğü bu fasit daireden (kısır döngü) kurtulmak için bir çıkış yolu bulamadığından sürüp giden bu kanunsuz durumu yaşamın doğal bir gereği saymaktadır. Bu mekanizma sayesinde sömürücü ağalar sadece kendilerine maddi kazanç sağlamakla kalmazlar, aynı zamanda korkuttukları ve siyasi nüfuzla kendilerine bağladıkları halkın oylarını da alarak onların özgür iradesine hükmederler.

Siyasal partiler içinde örgütlenen ağalar, kanunsuz isteklerini yaptırabilmek için iktidar mensuplarını da kanun dışı tavizler vermeye zorlarlar. Ve giderek en koyu partizanca bir yapı oluşur. Silvan olaylarının bize acı bir şekilde yeniden hatırlattığı gibi Doğu ve Güneydoğu illerimizde sürüp giden bu yaşam biçimi, insan haklarına ve anayasamızın öngördüğü vatandaşlık haklarına açıkça aykırıdır. Nitekim, anayasamızın 10. maddesi "devlet kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar" demektedir. Hükümeti anayasanın bu açık hükmünü Doğu ve Güneydoğu illerimizde de yaşama geçirmeye davet ediyoruz.

Halk Nasıl Kurtulur?

Görüldüğü gibi, yukarıda belirttiğimiz ağalığın zararlı nüfuz ve hakimiyetini ortadan kaldıracak köklü tedbirleri almak anayasamızın devlete yüklediği temel görevlerden birdir. Bu da ancak köklü bir toprak ve tarım reformunun yapılmasıyla mümkündür. Toprak reformu, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayan bugünkü siyasi, ikti-

sadi ve sosyal bütün engelleri kaldırmanın da tek ve temel şartıdır.

Toprak reformu, topraksız köylüyü toprağa kavuşturmak suretiyle ayrıca ezilen halkın iktisadi durumunu da düzenleyici bir rol oynar.

Adalet Partisi iktidarından bu köklü tedbirlerin gerçekleştirilmesini beklemek hayaline kapılmıyoruz. Ancak, anayasa ve kanunlara aykırı hareketlerin daima karşısında duracak ve yolsuzlukların takipçisi olacağız. Bu yolsuzlukların sıkı bir şekilde takibi ve önlenmesi için bütün gücümüzle mücadele edeceğiz. İktidar partisi kötü yoldaki memurların vatandaşlarla münasebetlerini de anayasa çerçevesinde düzenlemeye mecburdur. Anayasamızın 119. maddesi "Memurlar görevlerini yerine getirirlerken, vatandaşlar arasında siyasi kanaatlerinden dolayı herhangi bir ayırım yapamazlar" *demektedir.*

Silvan olaylarının ortaya koyduğu bir diğer gerçekte Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan vatandaşlarımıza siyasi kanaatlerinden ötürü reva görülen ayırıcı muamelelerdir. Hukuk dışı bu uygulamalara biran önce son verilmesini talep ediyoruz.

Doğu'nun Gerçekleri Gizleniyor

Sayın milletvekilleri: bu kürsüde Doğu'nun geri kalmışlığını ve kalkınmada Doğu'ya öncelik tanınması gerektiğini söyleyen milletvekillerine cevap veren bakan arkadaşlarımız "Memleketin doğusu batısı yoktur; ancak geri kalmış bölgeleri vardır" *derken Doğu'nun sosyal yapısındaki bozuklukları görmezden gelmektedirler. Anadolu'nun başka bölgelerinde Doğu'daki sosyal münasebetler ve ağalık düzeninin yıkıcı etkileri yoktur. Doğu'nun çilesi bununla da bitmiyor.*

Silvan olaylarında canlı örneğini gördüğümüz gibi Doğulu vatandaşlara dillerinden, ırklarından ötürü de en ağır muameleler reva görülmektedir. Bu vatandaşlarımız devlet dairelerinde hor görülür ve hakarete maruz kalırlar. Halbuki, anayasamızın 12. maddesi "herkes dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmesizin kanun önünde eşittir" *der. Hükümet, anayasanın bu hükmünü göz önüne alarak Doğu'daki vatandaşlarımıza da maddenin özüne ve sözüne uygun bir şekilde davranılmasını sağlamakla mükelleftir.*

Saygılarımla.

Sayın Milletvekilleri,

Sayın İçişleri Bakanı yeniden söz alarak bazı hususlara temas ettiler, bu seferki konuşmalarında beni tam anlamıyla doğrulayıcı beyanda bulundular. Doğu'daki asayişi bozucu olayların yalnız zabıta tedbirleriyle düzelemeyeceğini, bunların sosyal, kültürel ve ekonomik sebeplere bağlı olduğunu bu temel sebepler giderilmeden ve gerçekçi tedbirler alınmadan Doğu'da zabıta vakalarının devam edeceğini samimiyetle itiraf ettiler. Bu samimi beyanlarından ötürü kendilerine teşekkür ederim.

Neden Doğu Sorunu Bir Tabu Haline Getirilmiştir?

Sayın Bakan konuşmasında "zihinleri bulandırıcı tarzda beyanda bulunduğumu" *ifade ettiler. Böyle bir gayretim olmadı. Zihinleri bulandırmak asla hatırımızdan geçmediği gibi her şeyi de açıkça ifade ederiz. Unutmamak gerekir ki, milletvekili olarak memleketin dertlerine dokunmak ve bunları teşhir etmek bizim asli vazifemizdir. Bazı konuları tabu haline getirerek bunlara dokunmadan memleket meselelerinin halledilebileceğine ve bunlara çare bulunabileceğine inanmıyoruz. Ve bu tarz görüşlere de katılmıyoruz.*

Yıllar yılı Doğu ile ilgili meselelerin bir tabu halinde tutulması ve bu meselelere dokunulmaması, bundan 30-40 yıl önce dile getirilen şikayetlerin bugün de ayniyle tekrarına sebebiyet vermektedir. Eğer zamanında, yani 30-40 yıl öncesinden başlayarak bugüne kadar Doğu ile Batı arasındaki sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıkları giderici tedbirler alınmış olsaydı, Doğu-Batı farkı ortadan kalkar ve eski şikayetlerin tekrarı mahiyetindeki bugünkü şikayetlerimizin anlamı kalmazdı.

Aziz arkadaşlarım, birinci beş yıllık planda geri kalmış bölgelerin kalkındırılması için yatırımların öncelikle bu bölgelere yapılması öngörüldüğü halde, bugün tespit edilen kesin rakamlar şunu göstermektedir: İstanbul, İzmir vb., Batı illerinde fert başına yapılan 100 birimlik yatırıma karşılık Doğu'da ancak 77 birim yatırım yapılıyor. Bu da Doğu ile Batı arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkların gittikçe derinleştiğini ve bu konuda ciddi tedbirler alınmadığını göstermektedir. Peki ne zaman bu farklılıklar ortadan kalkacak ve Doğu illerimiz de kalkınacaktır? Ne zaman Doğu ve Batı arasındaki sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklar son bulacaktır? Ne zaman Doğu'daki vatandaş da kendi başına buyruk, kendi düşüncesini, kendi kanaatlerini rahatlıkla savunabilecek,

kimsenin etkisi altında kalmadan ve kimseye bağlı olmadan özgürce ve rahatlıkla yaşayabilecektir? Bu memleketin bütün yasalarından ve anayasanın sağladığı bütün haklardan yurttaş olarak istifade etmenin seviyesini ve itibarını ne zaman kazanacaktır? Bunu sormak lazımdır; ve bunu sormak bizim hem hakkımız hem de görevimizdir. Bu hakların tanınmasını sağlamaya çalışmak da öncelikli vazifemizdir. Doğu'nun bir ilinin temsilcisi olarak Millet Meclisinde bulunuyorum; bu itibarla zikrettiğim soruları sormak ve bunları parlamentoya getirmek benim asli vazifem olduğu kanısındayım. Bakanın "zihinleri bulandırmak" yolundaki ithamını şiddetle reddederim.

Milli Vahdet Nasıl Sağlanır?

Muhterem arkadaşlar, Bakanın iddia ettiği gibi "milli vahdeti bozucu tarzdaki beyanlarım" *da olmamıştır. Beyanlarım açıktır ve zabıtlardadır. Böyle bir itham altında tutulmuş olmayı da eseflе karşılıyorum.*

Biz, bilakis, mevcut olan bir tefrikayı kaldırmak ve milli vahdeti sağlamak yolunda mücadele ediyoruz. Perişanlık içinde, sefalet içinde, açlık içinde ve hukukunu korumaktan aciz bırakılan, yasaların kendilerine tanıdığı hakların ne olduğunu bilmedikleri için ağalara, beylere ve şeyhlere tabi olmak mecburiyetinde kalan Doğulu vatandaşların milli hudutlar içinde yaşayan diğer vatandaşlarla eşit insanlık haklarına kavuşmaları için savaşıyoruz. Bu, milli vahdeti bozmak mıdır? Yoksa, milli vahdeti tarsin ederek güçlendirmek midir? Sorarım size arkadaşlarım. Bakanın bu tarzdaki beyanını da üzüntüyle karşıladım. Doğu'daki vatandaşlarımızın sorunlarını tabu olarak tutmaya çalışmanın boşuna olduğunu, bu sorunları her vesileyle tahlil ve teşhir edeceğimizi hatırlatmak isterim. Doğu bölgesinde yaşayan vatandaşların hukukunu koruyacak ve yasaların onlara tanıdığı bütün haklardan istifade etmelerini temin yolundaki mücadelemizi devam ettireceğiz. Bu bizim hem asli vazifemiz, hem de ahlaki ve vatani borcumuzdur.

İdare Töhmet Altında mıdır?

Sayın Bakan "idareyi töhmet altında tutma gayretlerinden" *bahsettiler. Arkadaşlar, ben idareyi ve memlekette namusu ve şerefi ile çalışan değerli memurları töhmet altında tutmadım. Sadece bazı memurlar kaydını ısrarla ve başından sonuna kadar kullandım. Ve bundan kastım da bazı*

zayıf karakterli memurların çeşitli mülahazalarla Doğu'da yaşayan fakir halkın aleyhine, idareye aracılık yapan kişilerin emrine girmiş olduklarını belirtmek olmuştur. Bu bir vakadır; ve buna dair delillerimizi sırası geldikçe sayın Bakana arz edeceğiz. Esasen sayın Bakan İçişleri Bakanlığı gibi bir kurumun başında bulunmakla bunları tahkik etmek, tetkik etmek ve kovalamakla görevlidir. Ama ben de bir milletvekili olarak tespit edeceğim delilleri ve vakaları kendisine fırsat buldukça arz edeceğim.

Müesses nizam anayasa düzenidir.

Sayın Bakan "Bu memlekette müesses nizama karşı tahripkar hareketlerin daima karşısında olacağım" *dediler. Müesses nizam ağalık düzeni değil, anayasal düzendir. Şayet sayın Bakan müesses nizamdan anayasa düzenini kastediyorsa elbette bu düzenini tahrip edenlere karşı olmak onun görevidir. Esasen anayasa düzenini bozucu ve anayasanın koyduğu esasların dışına çıkan her davranışın karşısında olmalarını kendilerinden istemek de bizim vazifemizdir. Bu hususlaki ihmallerini ısrarla takip edeceğiz ve anayasa ihlalleri karşısındaki ihmalkar tutumlarıyla bütün gücümüzle savaşacağız. Onları, doğru yolda olmaya ve anayasa nizamını korumak için gayret göstermeye davet edecek ve ikaz edeceğiz.*

Maruzatım bundan ibarettir, hepinizi saygıyla selamlarım." [5]

Doğu'da Jandarma Baskısı
(Eğil Bucağındaki Olay Münasebetiyle)

Diyarbakır milletvekili Tarık Ziya Ekinci
"Sayın milletvekilleri.
Diyarbakır'ın Eğil bucağına bağlı Aşköl köyünde vuku bulan bir cinayet olayının faillerini yakalamak için jandarma tarafından yapılan takibatla ortaya çıkan bir seri olaylar vesilesiyle Doğu ve Güneydoğu illerimizin ezeli ve elem verici meselelerinden birini daha huzurunuza getirmiş bulunuyorum.

Bu da bilhassa Doğulu milletvekillerinin gayet iyi bildiği jandarma ve halk münasebetleridir."

---

[5] Tarık Ziya Ekinci, 12 Ocak 1966 günü Millet meclisinde yaptığı ko-

Bu konunun sosyal ve ekonomik tahlilini yapmadan önce sözlü sorumuza dayanak olan olayı, kamuoyuna mal olmuş, bazısına da şahsen tanık olduğum, sadece Diyarbakır iline ait birkaç somut örnekle birlikte size sunmak istiyorum.

Sayın İçişleri Bakanının belirttiği gibi 1965 yılı Ağustos ayı içinde Diyarbakır Merkez ilçesine bağlı Eğil bucağının Aşköl köyünde bir cinayet işlenmiştir. Firari katil zanlısını yakalamak için görevli jandarma ekibi girdiği Aşköl köyünde, köy halkına baskı ve işkence yaparak firarinin teslimini istemiştir. Jandarmanın baskısından kaçan köylülerden biri jandarma tarafından vurulmuş, bir diğeri de yediği dayaktan ölürü hastanelik olmuştur. Bazı komşu köylerin üzerine de yüzlerce mermi boşaltılarak yörede bir terör havası estirilmiştir. Baskıya maruz kalan köylüler toplu halde Diyarbakır'a gelerek vilayete ve İçişleri Bakanlığı'na müracaat etmişlerdir. Bu toplu şikayet vesilesiyle Diyarbakır kamuoyu jandarmanın yaptığı baskıdan ve estirdiği terör havasından teferruatıyla haberdardır.

1963 yılında da Diyarbakır'ın Çermik ilçesinde yine bir katil olayı sebebiyle jandarmanın girişti̇ği takibatta haftalarca erkek, kadın, çoluk, çocuk ve yaşlı demeden yüzlerce insanın maruz kaldığı işkenceler büyük gazetelerimizde röportaj konusu olmuş ve dönemin hükümeti olaya müdahale ederek durdurmak zorunda kalmıştır.

Yine 1964 Haziran ve Temmuz aylarında Diyarbakır'ın Lice ilçesi Sise köyünde vuku bulan bir katil olayının faillerini takibe çıkan jandarma birliği olayın geçtiği köylerdeki kadın ve çocukları toplayarak birlikte dağlarda firari takibine çıkarmıştır. Köyden köye dağ, bayır dolaştırılan kadınların feryadı ve çektikleri acılar katiller yakalanıncaya kadar devam etmiştir.

1964 Ağustosunda Diyarbakır'ın Dicle ilçesinde bir hırsızlık olayını tahkik etmek ve faillerini yakalamakla görevli jandarma ekibi ilçe merkezinde bir terör havası estirmiş, pek çok kimse hakarete ve fiili saldırıya uğramıştır. Olayla ilgisi olduğu sanılan birkaç kadın ve erkek ilçe merkezinden 20 kilometre mesafeye götürülerek sabaha kadar dövülmüşlerdir.

Doğu'da Jandarma İdareden ve Adliyeden Bağımsız Hareket Etmektedir

Sayın milletvekilleri,

Yukarıda saydığımız katil olaylarının, hırsızlık vb., suçların faillerini yakalamakla görevlendirilen jandarma ekibi çoğu kez TİM diye isimlendirilen başına buyruk özel bir ekiptir. Bu özel ekibin kanunsuz davranışları hakkında yapılan şikayetler mahalli, adli ve idari mercilerde yankı bulmuyor. Hatta bazı vazifeşinas görevlilerin müdahale arzularının ekip amirleri tarafından sert tepkiler gördüğü ve tehditlere maruz kaldıkları rivayetleri yaygındır.

Jandarmanın halka yaptığı baskı ve işkenceleri gösteren olaylara Doğu'da sık sık rastlanmaktadır. Yukarıda anlattıklarımıza ilaveten son günlerde Siverek'te vukua gelen bir olayı da nakletmek isterim. Sayın İçişleri Bakanının yakından bildiği ve olayla ilgilenen arkadaşımıza imzası altında verdiği bir yazıda zımnen itiraf ettiği gibi, Siverek'in Dağlarbaşı bucağına bağlı Gebos köyünde jandarmaya intikal etmiş bir olay dolayısıyla üç köylü yurttaş dövülmüş ve hükümet tabipliğinden dövüldüklerini belgeleyen raporlar alarak adalete intikal ettirmişlerdir. Bu olayda da jandarma düzenlediği asılsız tutanaklarla dayak yiyen ve hakarete uğrayan vatandaşları suçlu göstermek suretiyle işlediği kanunsuz eylemleri örtbas etmeye çalışmıştır.

Jandarmanın Halka Yaptığı Baskı Anayasa Dışıdır

Bütün bu gerçeklere rağmen sayın İçişleri Bakanı "suçluların takibinde anayasa ve kanundışı bir muamele yapılmamıştır ve yapılmayacaktır" *demekte hiçbir mahsur görmemektedir. Bakanın inkar etme gayretlerine karşın, birçok parlamento üyesi arkadaşlarımın müşahede ettikleri gibi benim de şahit olduğum somut olaylar vardır. Eğer böyle olaylar yoksa, jandarma ve zabıta kuvvetlerinin halka hakaret etmesi, dayak atması gibi olaylar yaşanmıyorsa, sayın Başbakan neden bütün idare teşkilatına tamim göndererek* "vatandaşlara karşı daha müşfik davranılmasını ve hiç kimseye, hiçbir suretle hakaret edilmemesi ve dayak atılmaması" *lüzumunu ihtar etmek zorunda kalmıştır?*

Anayasamızın 14. maddesi "kimseye eziyet ve işkence yapılamaz. İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz" *der. Ayrıca 33. maddesi de* "kimse kendisini veya kanunun gösterdiği yakınlarını suçlandırma sonucu doğuracak beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz. Ceza sorumluluğu şahsidir" *der. Anayasanın bu açık hükümlerine rağmen arz ettiğimiz olaylar olmuş ve benzerleri olmaya devam etmektedir.*

Doğu'da Devlet Kavramı Jandarma İcraatıyla Eşanlamlıdır

Sayın milletvekilleri,

Jandarma ve halk münasebetlerini yansıtan bu olaylar mevzii değildir. Bunlar Doğu ve Güneydoğu illerimizde yaygın olan olaylardır. Bu elem verici olaylar, meselelerin derinliğinde yatan sebepleri görmeden, sosyal davaları sadece güvenlik tedbirleriyle çözmeye çalışan iktidarların yıllardan beri devam ede gelen hatalarının sonucudur. Bu sakat ve yanlış davranıştan ötürü, halk devlet kavramını jandarmanın icraatıyla bir tutmuştur. Yıllar yılı devlet nimetlerinden yoksun bırakılmış Doğulu vatandaşların, devletle ilişkileri yalnız jandarma icraatından ibaret olduğu için vatandaşın indinde devlet kavramı haklı olarak jandarma icraatı olarak değerlendirilmektedir.

Halkın Horlanması Toplumdaki Düzen Bozukluğu ile İlgilidir

Sayın milletvekilleri,

Doğu ve Güneydoğu illerimizde halkı tedirgin eden jandarma baskısını, yetkilerin kullanılmasındaki mekanik bir hata değil, toplum yapısındaki bozuklukta aranmalıdır. İnsan haklarına aykırı olan bu uygulamalar bireyin temel hak ve hürriyetleriyle bağdaşmayan sosyal yapıdaki bozukluğun bir sonucudur.

Doğu'da yaygın olan feodal düzeni temsil eden ağalık müessesi burada da karşımıza çıkmaktadır. Kan gütme, silahlı soygun ve arazi ihtilaflarından doğma çeşitli sebeplerle işlenen cinayet olayları, ağalık kurumunun özündeki sömürü ve ağalar arasındaki rekabetten kaynaklanmaktadır.

Bu olayların failleri de bağlı oldukları ağaların kuvvet oranlarıyla ilgili olarak takibe uğrarlar. Siyasi ve ekonomik bakımdan güçlü ve sırtını siyasi iktidara dayayan kuvvetli ağaların himayesindeki firariler, yıllar yılı yakalanmaz ve özgürce dolaşırlar. Buna karşılık, zayıf ağaların himayesinde bulunan ya da kimsesiz firariler ise güçlü ağaların müdahalesiyle bölge asayişini tehdit eden kişiler olarak gösterilir ve jandarma TİM'lerinin yarattığı terör havası içinde kolayca yakalanırlar. Ağalar arasındaki bu çatışmalarda fakir halk ya yataklık suçundan jandarmanın gazabına uğrar ya da muhbir sıfatıyla firarinin ve yakınlarının zulmüne maruz

kalır. Her iki halde de zarar gören kimsesiz fukara köylülerdir.

Firarilerin yakalanmasındaki zorluklar ve başarısızlıklarla birlikte, takipteki kanunsuz ve usulsüz hareketlerde de sorumlu olan ağalık düzenidir.

Halk Horlanmaktan Nasıl Kurtulur?

Sayın milletvekilleri,

Doğu'da yaşayan yurttaşların maddi ve manevi bakımdan gelişmelerini engelleyen tutucu ağalık kurumuna karşı köklü tedbirler alınmadıkça, jandarmanın baskısını bertaraf etmek ve halkın şikayetlerini önlemek mümkün değildir.

Doğu, Batı farkı yoktur diyen efendilere bu gerçekleri hatırlatırken ağalık düzenini "müesses nizam" *olarak niteleyenlere de anayasayı iyice öğrenmelerini tavsiye ederiz. Nitekim, anayasamızın 10. maddesi* "Devlet kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar" *der.*

O halde, Doğu'da asayişi bozucu sebeplerin ortadan kalkması, fertlerin temel hak ve hürriyetlerini rahatlıkla kullanabilecek bir ekonomik ve sosyal düzeye ulaşmalarının biricik yolu ağaların zararlı nüfuz ve hakimiyetini ortadan kaldıracak tedbirleri almak olmalıdır. Bu da köklü bir toprak reformunun yapılması, ekonomik ve kültürel kalkınmayı sağlayacak halktan yana ve halkla birlikte bir seferberliğin içine girmekle mümkündür.

Adalet Partisi İktidarı Doğu'da Halkın Ezilmesine Karşı Köklü Önlem Almaz

Sayın milletvekilleri,

Anayasamızın öngördüğü köklü tedbirlerin alınmasının bir siyasi tercih meselesi olması nedeniyle bugünkü iktidarın bunları gerçekleştireceğine inanmıyoruz. Ama suçlu ve firarilerin takibinde masum yurttaşların mağdur edilmelerini önlemek, anayasa dışı davranışlara son vermek ve vatandaşlara insanca muamele edilmesini sağlamak iktidarın ihmal kabul etmez asli görevlerindendir. Bu görevlerin eksiksiz, tastamam yapılması için bütün gücümüzle mücadele edecek ve iktidarı uyaracağız. Bu konudaki ihmal ve ilgisizliklere

asla müsamaha etmeyeceğimizin bilinmesini isterim. Saygılarımla.

Jandarma Dayağı Yiyen Yurttaşlar Şikayete Kalkışınca Suçlu Duruma Sokulur

Sayın milletvekilleri,

Sayın bakan bana verdiği cevapta her zamanki suçlamalarını tekrarlıyor. İddialarının müşahhas ve hukuki nitelikte olmadığını, muhayyel ve mevhum hadiseler üzerinde konuştuğumu iddia ediyor. Beyan ettiğim toprak reformu ve ağa-devlet ittifakı gibi görüşlerin tamamen doktriner mahiyette görüşlerin tekrarı olduğunu belirtiyor. Halbuki ben olayları zikrederek, tarih vererek ve olayların cereyan ettiği mahalleri göstererek müşahhas zabıta olaylarını arz etmiş bulunuyorum. Yine sayın bakan, Siverek'te vuku bulan ve şikayet konusu olan hadise bana yazılı olarak bildirildiği halde, o bilginin bir kısmını neden açıklamadığını soruyor ve "Jandarma karakolunu basan insanlara karşı devlet otoritesini, nizamını elbette jandarma tesis edecektir. Jandarma karakolu basılıyor, ondan hiç bahsedilmiyor. Jandarmaya tecavüz oluyor; ondan sonra da Jandarma dövdü diyor" *ifadesiyle beni gerçek dışı beyanda bulunmakla suçluyor.*

Sayın milletvekilleri,

Sayın İçişleri Bakanı çok iyi bilirler ki; jandarma veya polis karakoluna intikal etmiş olaylarda hakarete maruz kalan veya dayak yiyen yurttaşlar delil bulmak ve olayı tevsik etmek imkanından yoksundurlar. Umumiyetle, yapılan kanunsuz işlemler gizli tutulur. Delil bırakmadan vatandaş dayak yer ve hakaret görür. Yapılan hakaret ve işkencenin delilleri mevcut olduğu ahvalde ise, karakola baskın yapılmış, devlet otoritesini zedeleyici davranışlarda bulunulmuş veya devleti temsil eden karakol kumandanına hakaret edilmiş olduğuna dair zabıtlar tanzim edilir ve hakaret gören yurttaş suçlu durumuna düşürülerek sarık sandalyesine oturtulur.

Bu vakıaları gayet iyi bilen, bunları gayet iyi değerlendiren ve meslek hayatında, çalışmış olduğu Doğu bölgesinde bu konuda bir hayli bilgiye sahip olan sayın İçişleri Bakanının iktidar koltuğuna oturduktan sonra meseleleri ters yönde

ortaya koymasını üzüntü verici ve elem verici bulduğumu arz ederim. Saygılarımla. [6]

Geri Kalmış Bölgelerin Kalkınmasına İlişkin Plan İlkelerinin Eleştirisi

TİP Grubu adına Tarık Ziya Ekinci

"*Sayın Milletvekilleri,*

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının geri kalmış bölgelerin kalkınması için getirdiği ilkelerle, bunların gerçekleşme olanaklarını Türkiye İşçi Partisi Meclis Grubu adına eleştirecek ve dengeli kalkınma sorunu üzerindeki görüşlerimi arz edeceğim.

Plan belgesinde değişik toplumsal sorunlarımız için getirilen ilkelerin gerçekleşebilmesi ancak bu ilkelerin planın bütünü ve temel ekonomik görüşü ile tutarlı olmaları ölçüsünde mümkündür. Aksi halde, kalkınma ilkeleri, hayata geçme şansı olmayan güzel fikirler olarak kalmaya mahkûmdur.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının "*ekonomik hedefleri, genel dengeleri ve temel politikası*" bölümünün tetkikinden anlaşıldığı üzere, bu plan özel sektöre öncelik tanıyan, kamu yatırımları için de karlılık ve verimlilik ilkelerine dayanan piyasa mekanizmasının gereklerine göre işleyecek bir temel ekonomik felsefeyi benimsemiştir.

Plan tasarısında geri kalmış bölgelerin kalkınması için tespit edilen ilkelerin uygulanabilmesi ve beklenen hedeflere ulaşılması, bu ilkelerin planın karlılık ve verimlilik esasına dayanan temel ekonomik felsefesiyle bağdaşır bir nitelikte olmalarına bağlıdır. Bu sebeple, planın dengeli gelişmeyi sağlamak amacıyla vazettiği ilkeleri ve öngördüğü tedbirler manzumesini bu temel ekonomik görüş açısından değerlendirmek suretiyle geri kalmış bölgelerin kalkınma sorunu üzerindeki parti görüşlerini açıklayacağım.

Geri Kalmış Bölgelerin Tanımlanması

Böyle bir değerlendirmeye girmeden önce, geri kalmış bölgeler kavramı üzerinde bir açıklığa varmak ve bu deyimden ne kastedildiğini kesinlikle belirtmek gerekir. Çünkü Türki-

---

[6] Tarık Ziya Ekinci, 9 Şubat 1966 günü Millet Meclisinde yaptığı konuşma

ye'de geri kalmış bölge deyimi değişik anlamlarda kullanılmaktadır.

Bilindiği gibi Türkiye genellikle geri kalmış, fakat gelişme potansiyeli olan bir ülkedir. Ama bu geri kalmış ülkenin bazı bölgeleri Türkiye ortalamasına göre sosyal ve ekonomik bakımdan çok daha geri kalmış durumdadırlar. Buna karşılık gelişmiş bölgelerde de yer yer geri kalmış mahaller, hatta kimi büyük şehirlerde gelişmiş semtlerle, gelişmemiş gecekondu semtleri vardır. Bu dengesiz gelişmeden ötürü, bazı çevreler Türkiye'nin her tarafında gelişen yerlerle, gelişmemiş mıhrakların varlığını göz önüne alarak geri kalmış bölge deyimini mahdut bölgeler için kullanmanın özel bir ayırım yapma anlamına geleceğini ifade etmektedirler. Nitekim İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da bu görüşün benimsendiği gözden kaçmamaktadır. Plan tasarısında Türkiye'nin gelişmiş bölgeleri olarak sadece Ege Bölgesiyle, Marmara Bölgesinin gösterilmiş olması diğer bölgelerin gelişmemiş veya geri kalmış bölgeler olarak kabul edildiği anlamına geliyor. Oysa, geri kalmışlık sorununu sosyal ve ekonomik açıdan değerlendirdiğimiz zaman bu görüşün temelden hatalı olduğu ortaya çıkar.

Bir bölgenin gelişmişliği o bölgede bulunan 'sanayileşmiş stratejik şehirleşme merkezlerinin' bulunmasına bağlıdır. Çünkü sanayileşmiş stratejik şehirleşme merkezlerinin büyük bir gelişme potansiyeli vardır; ve bu merkezler çevrelerini de olumlu bir yönde etkileyerek çevrenin gelişmesini sağlarlar. Bu görüş plan tasarısında, gelişmiş bölgeler konusunda yapılan değerlendirme ile çelişme halinde olmasına rağmen, "*bölgesel gelişme, şehirleşme ve yerleşme sorunu*" bölümünde de benimsenmiştir. O halde Türkiye şartlarına göre gelişmiş bir bölgede geri kalmış bazı mıhrakların bulunması bu bölgeler için, geri kalmış bölge deyimini kullanmayı gerektirmez. Bu deyim ancak sanayileşmiş stratejik şehirleşme merkezleri bulunmayan, belirgin feodal kalıntılı sosyal münasebetlerin hakim olduğu ve yalnız tarıma dayanan bir ekonomik bünyeye sahip geniş coğrafi bölgeler için kullanılabilir. Bu tanımlamaya göre, Doğu ve Güneydoğu illerimizi kapsayan geniş coğrafi bölgeyi Türkiye'de geri kalmış bir bölge olarak gösterebiliriz. Bunun dışında Doğu Karadeniz ve kısmen de Batı Trakya bölgelerini az gelişmiş bölge olarak saymak mümkündür. İşgal ettiği coğrafi alanın büyüklüğü, barındırdığı nüfusun çokluğu ve sosyoekonomik yapının geri kalmışlık derecesi göz önüne

alındığı takdirde ülkemizde Doğu ve Güneydoğu illerimizi kapsayan bölgenin öncelikle geri kalmış bölge olarak nitelenmesi gerekir.

Doğuda kırsal hayatta hala ortaçağ münasebetleri yürürlüktedir. Tarım sektöründe sanayileşmeden bağımsız olarak makineli tarımın gelişmesi ve toprağın mahdut ellerde toplanması sonucu köylü nüfusu durmadan şehirlere doğru itilmektedir. Bu bölgede hızlı şehirleşme hareketine paralel olarak bir sanayi girişimi olmadığı için gizli işsizlikle birlikte açık işsizliğin yarattığı. Önemli bir istihdam problemi vardır. Eğitim ve Kültür alanlarında da durum Türkiye ortalamasının çok altındadır.

Doğu Bölgesinin Kalkınması İçin Planın Getirdiği Tedbirler

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak amacıyla *"bölgesel gelişme, şehirleşme ve yerleşme sorunu"* bölümünde birbiriyle ilişkili iki ilke getirmiştir. (Plan tasarısı sayfa: 209)

a)*'Bölgelerarası dengeli gelişmeyi gerçekleştirmek için hizmet yatırımları bu hizmetlerden yeter ölçüde yararlanamayan kütlelere yönelterek bu yatırımların bölgeler arası dengeli dağılımı sağlanacaktır. Az gelişmiş bölgelerin iktisadi faaliyetlerini arttıracak yatırımlar bu bölgelerde büyüme potansiyeli yüksek stratejik şehirleşme merkezlerinde yoğunlaştırılarak kendi kendine gelişme gücü kazanan ve çevresini etkileyen gelişme noktaları elde edilecektir'.*

b)*'İktisadi faaliyetleri az gelişmiş bölgelere yöneltmek için kamu yatırımlarını birden fazla kuruluş üzerinde durulacak. iktisadi olma niteliğini kaybetmeden geri kalmış bölgelerdeki gelişme merkezlerinde yapılmaları tercih edilecek. bu bölgelerin kaynaklarını geliştirici ve özel sektörün yatırımlarını bu bölgelere yöneltici bir politika izlenecektir.'*

Planda bunlardan başka, gelişme olayını niteleyen ve politik kararlarda göz önünde bulundurulması zorunlu, birbiriyle bağlantılı ve karşılıklı etki halinde olan üç unsurlu genel bir ilke getirilmiştir. Sanayileşme, tarımda modernleşme ve düzenli bir tarzda şehirleşme unsurlarını kapsayan bu ilke tasarıda şu şekilde ifade olunmuştur:

'Sanayileşme, tarımda modernleşme ve şehirleşme, gelişme olayının birbirinden ayrı düşünülemez üç unsurudur. Bu üç unsur politika kararlarında birlikte ele alınacak, bunlardan herhangi birinin bağımsız olarak geliştirilmesi için

çaba gösterilmesi kaynak israfına yol açtığından bundan kaçınılacaktır.' (Plan tasarısı sayfa: 209, "f" bendi) .

Geri kalmış Doğu Bölgesinin kalkınması bu tedbirlerin gerçekleşmesine bağlıdır. Şimdi, planın öngördüğü bu hususların, özellikle sanayileşme, tarımda modernleşme ve şehirleşme sorunlarının Doğuda, birlikte yürütülerek gerçekleştirilmesinin mümkün olup olmadığını araştıralım:

1 - Doğunun Sanayileşme Sorunu

Bilindiği gibi geri kalmış bölgelerin kalkınması için ön planda gelen en önemli unsur sanayileşme sorunudur. İkinci Beş Yıllık Planın temel ekonomik felsefesine göre, kamu yatırımları da özel sektör yatırımları gibi karlılık ve verimlilik prensiplerine göre yapılacaktır. Altyapı testisleri kurulmamış, başka sanayi kuruluşlarının bulunmayışı sebebiyle yeni yatırımlar için işbirliği imkanlarının olmadığı ve kalifiye işçi bulmanın güç olduğu bir bölgede kamu yatırımlarının yapılması kâr motifine dayanan piyasa mekanizmasının kurallarına aykırı düşecektir. Esasen özel sektörcü bir iktidarın yönetiminde, kamu sektörü de özel sektörün hakimiyeti altında ve onun kontrolüne tabi olduğu için, kamu sektörünün sanayi yatırımları özel sektörün tercihlerine göre yapılır.

Özel sektör için plan emredici olmayıp sadece yol gösterici olduğundan bu sektörün geri kalmış Doğu Bölgesinde yatırım yapması ise hiçbir zaman düşünülemez. Plan tasarısının *'bölgesel gelişme, şehirleşme, yerleşme sorunu'* bölümünde özel sektör yatırımlarının geri kalmış bölgelere yöneltilmesi amacıyla uygulanacak politikanın ana hatları şu şekilde tespit edilmiştir:

'Özel sektörün sanayi yatırımları geri kalmış bölgelerde yapmaları için teşvik unsurları artırılacaktır. Bu amaçla özel kredi imkanları, vergi indirimleri, bütün altyapının hazırlandığı düzenli sanayi bölgeleri ve buralarda ucuz enerji imkanları sağlanacak, bu bölgenin geliştirme gücü olan kaynakları tespit edilip tanıtılacak ve bu bölgelerde yatırım yapacaklara rehberlik yapılacaktır.' (Plan tasarısı sayfa: 214)

Teorik planda güzel görünen bu tedbirler, özel sektörün azami kâr sağlama amacı, emniyetli ve rasyonel çalışma arzusuyla asla bağdaşmaz. Altyapı yatırımları, bol ve ucuz enerji kaynağı, kalifiye işçisi ve sanayi geleneği olmayan Doğu Bölgesinde alınacak 'teşvik tedbirleri' ne olursa olsun, bu bölgeye sanayi yatırımı yapmak için özel sektörden tek

bir kuruş gitmeyecektir. Kaldı ki, bizdeki özel sektör kısa zamanda, az sermaye ile çok para kazanma eğilimine sahip olduğu için yatırımlarını gelişmiş illerde arsa spekülasyonu, lüks konut inşaatı ve yabancılarla ortaklaşa yapılan montaj sanayiine yatırmaktadır. Birinci Beş Yıllık Planda da aynı tedbirlerin öngörülmesine rağmen özel sektör geri kalmış Doğu illerinde hiçbir yatırım yapmamıştır. Esasen özel sektörün gelişmiş illerde bile sanayi yatırımları yapması ancak özel teşvik tedbirleriyle mümkündür.

O halde mevcut koşullar içinde İkinci Beş Yıllık Plan döneminde geri kalmış Doğu Bölgesinde, ne kamu sektörü, ne de özel sektör tarafından yatırım yapılacak ve dönem sonunda yurt ölçüsünde yapılması öngörülen 111.5 milyar liralık yatırımın gerçekleşmesinden sonra bölgeler arası dengesizlik daha çok artacaktır.

Plan tasarısında geri kalmış Doğu Bölgesinin sanayileşmesi için getirilen bu tedbirler yanında, altyapı yatırımlarının da öncelikle geri kalmış bölgelere götürülmesi teorik olarak öngörülmüştür. Bu amaçla planın bölgesel gelişme bölümünde şu ilke getirilmiştir: '*Geri kalmış bölgelerdeki stratejik şehirleşme merkezleri altyapı yatırımlarının yoğunlaştırılmasıyla özellikle desteklenecek ve geri kalmış bölgelerde iktisadi olma niteliğini kaybetmeden yapılabilecek sanayi yatırımları bu merkezlerde toplanarak kendi kendine gelişme gücü kazanan ve çevresini etkileyen gelişme noktaları elde edilecektir.*'

İlk bakışta geri kalmış bölgelerin kalkınması için isabetli ve tutarlı gibi görünen bu tedbirler manzumesi, planın temel ekonomik felsefesiyle çatışma halinde olduğu için hiçbir zaman uygulanamayacak ve Doğu Bölgesi için tespit edilen altyapı yatırımları ile sanayileşme hedefleri gerçekleşemeyecektir.

Özel sektörcü kalkınma felsefesini benimsemiş, kamu yatırımlarında da piyasa mekanizmasının kârlılık ve verimlilik kurallarına bağlı kalmayı temel ilke olarak kabul eden bir iktidarın altyapı yatırımları için yapacağı harcamaları özel sektörün tercihlerine göre yapması zorunludur. Çünkü, gelişmiş bölgelerin sanayi şehirlerine yapılacak özel sektör ve kamu yatırımları yeni altyapı ihtiyaçları doğuracaktır. Yeni sanayi yatırımları daha fazla enerji, daha fazla su; yeni yol ve limanlar talep edecek ve bunların yapılmasını zorunlu kılacaktır. Yapılmış olan yatırımların başarısı ve iktisadi olma niteliğini koruyabilmek için yeni altyapı talep-

leri mutlaka karşılanacaktır. Esasen bu talepleri gerçekleştirmek planın ekonomik temel mantığının bir gereğidir. Kaldı ki, altyapı yatırımlarında da genellikle, hizmetin niteliğine göre, kârlılık ve verimlilik prensibi aranmaktadır. O halde geri kalmış bölgelere altyapı hizmetlerinin öncelikle götürülerek sanayileşmeye müsait bir ortamı hazırlanacağı yolundaki plan ilkesi uygulama kabiliyeti olmayan bir temenni olarak kalmaya mahkumdur.

Sanayileşmiş ve hızla gelişmekte olan bölgelerin yeni altyapı taleplerinden artakalan mahdut imkanların Doğu Bölgesine gideceği kabul edilse bile, bu yatırımlar idari hizmetleri yürütmek için gerekli olan asgari hizmet alanlarına yönelecek fakat sanayileşmeye ortamı hazırlayacak bir nitelikte olmayacaktır.

Sermeye Doğu İllerinden Gelişmiş Bölgelere Doğru Gidiyor

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde yalnız sanayileşme olanaklarının Doğu Bölgesine kapalı tutulması bu bölgenin geri kalması için tek etken değildir. Bunun yanında geri kalmış bölgelerin aleyhine tecelli eden sermaye hareketlerinin de büyük çapta etkisi vardır. Kâr motifine dayanan özel sektörcü kalkınma felsefesini benimseyen bir planın uygulama döneminde elbette ki sermaye en iyi, en kârlı ve en emniyetli iş alanları seçecek ve bu iş alanlarının bulunduğu bölgelerde toplanacaktır. Doğuda biriken sermaye de aynı kurala uyarak batı illerine akacaktır. Bütün sözde 'teşvik tedbirlerine' rağmen bunun aksi hiçbir zaman gerçekleşmeyecektir. Nitekim gerek plansız dönemlerde, gerekse geri kalmış bölgelerin kalkınması için aynı ilkeleri ihtiva eden Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde Doğuya hiçbir özel sermaye gitmediği halde aksine özel sermayenin bu bölgeden gelişmiş illerimize doğru aktığını görmekteyiz. Sermayenin kutuplaşma eğilimi, ikinci Beş Yıllık Planda da teşvik edildiğinden, bu plan döneminde de geri kalmış Doğu illerimize özel sermaye gitmeyecek fakat Doğudan gelişmiş Batı illerimize büyük oranda sermaye akımı olacaktır.

Doğuda yapılacak kamu yatırımlarının niteliği

Özel sektörcü bir sosyo-ekonomik düzende kamu yatırımlarının yönünü ve niteliğini özel sektörün tercihleri tayin eder. Doğuda sanayi olmadığı için özel sektörün temsilcileri büyük toprak ağalarıyla büyük sürü sahipleridir. Bu sebep-

le İkinci Beş Yıllık Plan döneminde Doğu'da yapılacak kamu yatırımları tarım sektörüne yönelecek, toprak ıslahı, sulama, gübreleme ve benzeri işlere münhasır kalacaktır. Bugünkü sosyal dengesizliği büsbütün artıracak olan bu yatırımlar büyük toprak ağalarının daha çok güçlenmesine ve topraklarının değerlenmesine yol açacaktır. Bu da sosyal adaleti ve tarımda modernleşmeyi gerçekleştirecek olan toprak reformunu büsbütün zorlaştıracaktır.

Planlı dönemde Doğuda yapılan kamu yatırımlarının niteliğini belirtmek bakımından 1966 yılı icra programına göre, yapılması öngörülen yatırımların mukayeseli bir tahlili yararlı olacaktır. 1966 yılında Türkiye'de tarım ve sanayi sektörlerine yatırılması öngörülen 2 milyar 48 milyon 113 bin liranın %53'ü tarım sektörüne, %47'si ise imalat ve sanayi sektörüne ayrıldığı halde, 17 Doğu ilinde 217 milyon 95 bin lirayı bulan yatırımların %73'ü tarım sektörüne, ancak% 27'si imalat ve sanayi sektörüne ayrılmıştır.

Görüldüğü gibi Doğu illerimizde yapılan kamu yatırımları Türkiye'deki genel yatırımların yönünden ayrı bir doğrultudadır. Yani daha büyük oranda tarım alanına yapılmaktadır. Birinci Beş Yıllık Planın bu özelliği, İkinci Beş Yıllık Planda daha net bir şekilde ortaya konduğuna göre, Doğuda yapılacak yatırımlar tarımsal karakterini koruyacaktır.

Planlı dönemde bütçe açığını kapamak için yıllık programlarda kısıntılar yapılması bir gelenek haline gelmiştir. Üzüntü ile işaret etmek isteriz ki, bu kısıntılar genellikle Doğu illerinde öngörülen yatırımlara isabet etmektedir. Ayrıca Doğuda yıllık programların gerçekleşmesi de daima Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Doğuda yapılan kamu yatırımlarının gerçekleşme oranı hakkında başbakanlık kanalıyla Planlama Teşkilatına yönelttiğimiz soruların cevabını alamadık. Fakat gözlemler bunu açıkça göstermektedir. Örnek olmak üzere, Birinci Beş Yıllık Planda yer alan Diyarbakır Tıp Fakültesi, Kulp Yatılı Bölge Okulu ile Ergani ilçesinin elektrifikasyon projesi ve benzeri kuruluşların bu plan döneminde gerçekleştirilemediğini zikredebiliriz.

2 - Tarımda Modernleşme:

Sanayileşmeden sonra, gelişme olayının ikinci önemli unsuru tarımda modernleşmedir. Tarımda modernleşme konusunda İkinci Beş Yıllık Planda öngörülen tedbirler Türki-

ye gerçeklerinden uzak ve bilimsel olma niteliğinden yoksundur. Üstelik bu tedbirlerin, planın temel ekonomik felsefesiyle çatışma halinde olmasından gerçekleşme olanakları da yoktur. Tarımda modernleşmenin ilk unsuru toprak reformu ve ikinci unsuru da tarımda modern teknolojinin uygulanmasıdır. Planda toprak reformundan açıklıkla bahsedilmediğine göre, gelişmenin temel unsuru olan tarımda modernleşme sorunu da yüzüstü kalacaktır.

Geri kalmış Doğu bölgesinde sanayileşmeye ortam hazırlayacak ve düzenli bir şehirleşmeyi gerçekleştirmede etkili bir rol oynayacak olan toprak reformunun İkinci Beş Yıllık Planda kasıtlı olarak ihmal edilmesi Doğu bölgesini geri kalmışlığa mahkûm eden zihniyetin bir tescilidir.

Bütün Türkiye'de olduğu gibi, özellikle Doğu bölgesinde toprak reformunu zorunlu kılan üç önemli neden vardır.

a) Toprak reformunu zorunlu kılan, ekonomik ve teknik sebepler

Tarımda modernleşme, tarım sektörüne yapılacak girdilerin en rasyonel bir şekilde kullanılması ve tarımda verimliliğin arttırılmasıyla gerçekleşebilir. Devlet Planlama Teşkilatının 1963 yılı gelir dağılımı tahminleri konusunda yapılan araştırma göstermektedir ki, Türkiye'de tarımsal işletme boyutları büyüdükçe hektar başına toprak ürünleri geliri düşmektedir. Bir ünite toprak ürünü elde etmek için kullanılan belli başlı girdi endeksleri devlet çiftlikleri için 1 iken, aile tipi çiftliklerde 1,5-2, büyük işletmelerde ise 3-10 arasında değişmektedir. Şu halde büyük mülk sahipleri toprak faktörünü ve sermaye faktörünü köylü aile işletmelerine nazaran çok düşük seviyede kullanmaktadırlar. Diğer bir deyimle, köylü aile işletmeleri büyük mülk sahiplerine nazaran emeği daha verimli bir şekilde değerlendirmekte ve kıt bir faktör olan sermayenin rasyonel bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadırlar. Demek oluyor ki, bugünkü şartlarda büyük arazi mülkiyeti tarımın gelişmesinde bir engel teşkil etmektedir. Burada tarımda modernleşmenin gerçekleşmesi için toprak reformunun ekonomik ve teknik zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

b) Toprak reformunu zorunlu kılan sosyal sebepler

Geri kalmış bölgelerin kalkınması için toprak reformu yapılmasında tarımda verimliliğin artmasıyla birlikte büyük sosyal zorunluluklar da vardır. Bilindiği gibi Doğuda ağalık düzeninin ekonomik dayanağı büyük toprak mülkiyetidir. Büyük toprak sahipleriyle, topraksız ve az topraklı köylüle-

rin ilişkilerinde serbest iradeyi aşan ortaçağ münasebetleri hakimdir. Doğuda köylülerin hür ve bağımsız olarak davranmaları, politik alanda iradelerini serbestçe kullanabilmeleri bu bağlı durumdan kurtulmalarına, *yani toprak* reformunun yapılmasına bağlıdır. Aksi halde ağalık ve şeyhlik ilişkileri sosyal uyanmayı ve toplumsal gelişmeyi engellemekte devam edecek, Doğuda şikayet konusu olan asayişsizlik ve dağlarda kol gezen eşkıyalık sürüp gidecektir.

c) Adaletli bir gelir dağılımı için toprak reformunu zorunludur

Toprak reformunu zorunlu kılan bir diğer önemli faktör de İkinci Beş Yıllık Planın çeşitli bölümlerinde yer alan gelir dağılışındaki adaletsizliğin düzeltilmesi gereğidir. Gerçekten Türkiye'de, özellikle Doğu illerimizde gelir dağılımındaki adaletsizliği yaratan önemli faktör toprak dağılımındaki dengesizliktir. Doğu illerinde toprak mülkiyetinin dağılışındaki dengesizliği göstermek için Köy İşleri Bakanlığınca hazırlanan "Ağrı, Kars, Erzurum, Mardin, Muş ve Diyarbakır" illerine ait köy envanter etütlerine bir göz atmak yeterlidir. Bu altı ilin köylerinin ortalama 14'ü tek kişinin, 20'si bir ailenin ve 7'si de bir sülalenindir. Bu altı ilin çiftçi aile yekunu 380.980'dir. Hiç toprağı olmayan çiftçi ailesi 130.027 olup, bu illerde ortalama topraksız çiftçi ailesi oranı %35,5'tur. Bu topraksız köylü aileleri büyük toprak sahiplerinin arazilerinde tarım işçisi, ortakçı, kiracı ve maraba olarak çalışmaktadırlar.

1963 yılı gelir dağılımı tahminleri konusunda yapılan araştırmaya göre, Türkiye'de üst gelir dilimine giren büyük mülk sahipleri tarımsal toprakların %61,5'una sahiptir ve tarım sektöründeki yıllık gelirin %46'sını almaktadırlar. Bu veriler göz önüne alınarak yapılan değerlendirmede; *'Bu gözlemlere dayanarak redistribütif uygulamalara* (toprak reformu-TZE) *gidilmediği takdirde, gelecek on yıllık devrede Türkiye'de gelir dağılımının şimdikinden daha gayri adil bir şekil alacağı sonucuna varabiliriz.'* hükmü çıkarılmıştır.

Bu itibarla gerçekten gelir dağılışında adaletli ve dengeli bir düzen kurma tasavvuru samimiyetle benimsenmişse, bu takdirde yapılacak ilk iş köklü bir toprak reformunu gerçekleştirmektir. Kaldı ki, toprak reformu bir anayasa emridir. Anayasamızın 37'nci maddesinde *"Devlet, topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amacıyla gereken tedbirleri alır."* denmektedir. Ana-

yasanın bu açık hükmü ile birlikte, yukarıda belirttiğimiz sosyal ve ekonomik zorunluluklara rağmen, İkinci Beş Yıllık Planda toprak reformunun açık bir şekilde benimsenmemiş olması geri kalmış Doğu Bölgesinin kalkınması için iktidarın hiçbir arzu beslemediğini göstermektedir.

3 - *Dengeli Şehirleşme:*

Geri kalmış bölgelerin gelişmesini sağlayacak üçüncü önemli faktör de dengeli bir şehirleşme hareketinin gerçekleşmesidir.

Türkiye'de ve geri kalmış Doğu illerimizde şehirleşme hareketinin özelliğini belirtmek bakımından, bizdeki hızlı şehirleşme sürecini ileri sanayi ülkelerinin şehirleşme süreci ile karşılaştırmak gerekir.

Türkiye'de şehirleşme hareketi genellikle Batı Avrupa ülkelerinden farklı bir şekilde gelişmektedir. Batı ülkelerinde şehirleşmenin temel nedeni hızlı bir sanayileşme olmuştur. Hızla sanayileşme sonucu büyük sanayi merkezleri haline gelen şehirler tarım sektöründe yaşayan nüfusu kendilerine çekmek suretiyle süratle gelişmişlerdir. Sanayileşmeye paralel olarak tarım alanında da teknik ilerleme olmuş ve makineli tarıma geçilmiştir. Tarımdaki, teknik ilerleme ise az emek gücüyle daha büyük istihsale imkan verdiğinden sanayileşmenin çekici etkisine paralel olarak tarım sektöründe yoksullaşan nüfusun şehirlere akmasına sebep olmuştur. Böylece Batı ülkelerinde sanayileşmenin çekici etkisi yanında, makineli tarımın da itici etkisiyle birbirini tamamlayan çift etkenli bir şehirleşme hareketi görmekteyiz. Ama, Batı Avrupa ülkelerinde şehirleşme hareketinin belirleyici nedeni sanayileşme olmuştur. Bundan ötürü Batıdaki şehirleşme süratli bir şekilde gelişen sanayileşmenin etkisi altında geçici sosyal çözülme safhalarından geçerek modern ve düzenli şehirlerin gelişmesini sağlamıştır.

Halbuki Türkiye'de şehirleşme hareketi sanayileşmeden bağımsız olarak tarım sektörünün itici ve kovalayıcı etkisi altında gelişmektedir. Gelişmiş Batı illerimizde bile sanayileşme hareketi şehirleşmeye nazaran çok yavaş bir tempo takip ettiğinden Türkiye'deki şehirleşme hareketi Batı ülkelerinden farklı olarak devamlı sosyal çözülme bölgeleri arz eden düzensiz ve dengesiz bir tarzda gelişmektedir.

Geri kalmış Doğu illerinde ise, sanayileşme hiç olmadığından, bağımsız olarak başlayan makineli tarımla birlikte

kredi ve teknik imkansızlıkların küçük işletmeler için yarattığı zorluklar sebebiyle, toprağın mahdut ellerde birikmesi sonucu giderek yoksullaşan köylü nüfus durmadan şehirlere akmaktadır. Doğudaki şehirleşme oranı gelişmiş Batı illerimize nazaran daha yüksektir. 1960-1965 döneminde Marmara Bölgesinde şehirleşme oranındaki artış %8 iken, aynı dönemde Doğu illerimizde bu oran %25 olmuştur. Geri kalmış Doğu illerinde görülen bu süratli şehirleşme hareketi bu bölgedeki büyük şehirlerin etrafında devamlı çözülme alanları yaratmakta ve tarım sektöründeki gizli işsizlik yanında şehirlerde de gittikçe artan bir açık işsizliğe sebep olmaktadır. İkinci Beş Yıllık Plan geri kalmış Doğu illerine, sanayileşme ve toprak reformuna dayanan tarımda modernleşme olanaklarını kapalı tuttuğu için planın uygulama döneminde hızla gelişecek şehirler bu bölgede son derece önemli sosyal problemlerin kaynağı olacaktır. Bu dönemde istihdam sorunu ile birlikte, devamlı çözülme alanları biçiminde oluşan gecekondu bölgeleri ve gittikçe yoğunlaşan barınma problemi geri kalmış Doğu bölgesinin önemli sorunları olarak ortaya çıkacaklardır.

Görüldüğü gibi, geri kalmış Doğu Bölgesinin gelişmesi için gerekli sanayileşme, tarımda modernleşme ve düzenli şehirleşme hareketini sağlayacak nitelikte olmayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğu bölgesinin dengeli bir şekilde kalkınma isteklerine bütün kapıları kapalı tutmuştur. Planın uygulama döneminde Doğu ile gelişmiş bölgeler arasındaki uçurum daha da derinleşecek ve bu bölgenin kalkınma sorunu büsbütün çıkmaza girecektir. Planın son yıllarında kamu yatırımları tamamen kısılacak, buna karşılık devlet imkanları özel sektöre transfer edilmek suretiyle sanayileşme sorunumuz özel sektörün himmetine bırakılacaktır. 1970-1972 yıllarında bu amaçla devlet hazinesinden 2 milyar 800 milyon liranın özel sektöre aktarılması öngörülmüştür. Özel sektöre hakimiyet tanıyan bu politika planda şu şekilde ifade edilmiştir:

'İkinci Beş Yıllık Plan döneminde imalat sektörü gelişiminin uzun vadede esas olarak özel sektöre bırakılmasını sağlayıcı bir politika izlenecektir.'

Bu perspektif, geri kalmış Doğu Bölgesini giderek yoksullaşmaya ve bir mahrumiyet bölgesi olarak değişmez kaderini yaşamaya mahkûm etmeyi öngörmektedir.

Dengesiz Gelişmenin Nedenleri ve Doğu Sorununun Çözümü İçin Önerilerimiz

Bölgeler arası dengesiz gelişme özel sektörle kalkınma sisteminin zorunlu bir sonucudur. Kar faktörünün düzenleyici rol oynadığı bir toplumda dengesiz gelişmeyi ortadan kaldırmak ve düzenli bir gelişme sağlamak mümkün değildir. Özel sektörle kalkınmayı öngören bir toplum düzeninde dengesiz gelişmenin gereği olarak, tarihi süreç içinde yurdun bir bölgesi geri kalmaya mahkûmdur. Bu mekanizma ile birlikte bir bölgenin geri kalmasında çeşitli sosyolojik ve ideolojik etkenlerin de rolü vardır. Kapitalist yoldan kalkınma ilkesine bağlı bütün ülkelerde, ortalama gelişme düzeyinin gerisinde kalan, geri kalmış bölgelerin mevcudiyetine rastlanmaktadır. Örneğin, İtalya'nın güneyi, Fransa'nın Massif santralleri ve Amerika'nın güney eyaletleri bu ülkelerin geri kalmış bölgeleridir.

Türkiye'de Doğu geri kalmış bir bölge olarak Osmanlı derebeylik düzeninden tevarüs etmiş ve özel sektörle kalkınma yöntemlerinin etkisi ile dengesiz bir gelişme sonucu çeşitli tarihi dönemlerden geçerek bugünkü safhaya gelmiştir.

Cumhuriyet döneminde tek parti iktidarı yıllarında uygulanan politika dengeli kalkınmayı sağlayacak nitelikte olmadığı gibi, üstelik Doğu'da yaşayan yurttaşlarımıza etnik özelliklerinden dolayı yapılan ayırıcı muameleler ve haksız baskılar bölgenin sosyo-ekonomik bakımdan daha da geri bir duruma düşmesine sebep olmuştur.

Çok partili hayata girdiğimiz ilk yıllarda, Halk Partisi iktidarı Doğu'da yaşayan vatandaşların kırgınlıklarını bertaraf etmek için Doğu'nun geri kalmış bir bölge olduğunu ve bu bölgenin kalkınması için özel tedbirler alınarın gerektiğini kabul etmiştir. Bu nedenle Doğu Kalkınması adı altında bütçeye özel fonlar konulmak suretiyle bu bölgenin kalkınması ve mahrumiyet bölgesi olmaktan kurtulmasının çareleri aranmıştır. Fakat düşünülen tedbirlerin ve bütçeye konulan tahsisatın yetersizliği bu davranışın samimiyetsizliğini ortaya koymakta gecikmemiştir.

Demokrat Partinin on yıllık iktidarı boyunca da, daha çok politik nedenlerle Doğu'nun geri kaldığı teması işlenmekle beraber gerçek anlamda Doğu Kalkınması için olumlu hiçbir icraat yapılmamıştır. Üstelik DP iktidarının dayanağı olan büyük toprak ağalarının güçlenmesi için alınan tedbirler Doğu'daki sosyal dengesizliği büsbütün arttırmış-

tır. Bu dönemde de resmi dilde bir mahrumiyet bölgesi olarak tescil edilen Doğu, devlet memurlarının bir süre için çile doldurma yeri veya beğenilmeyen memurların bir sürgün diyarı olarak muamele görmüştür.

Uzun yıllar söz konusu edilmeyen Doğu kalkınması, çok partili hayata girdiğimizden bu yana, dengeli gelişme problemi olarak ele alınmakta, politik çevrelerde olduğu gibi, bilim çevrelerinde de tartışma konusu olmaktadır. Geri kalmış Doğu Bölgesinin kalkınma sorunu üzerinde yapılan tartışmalar bu konuda değişik fikirlerin ortaya çıkmasına imkan sağlamıştır.

Bugün gittikçe bilinçlenen halk kitleleri, Doğu kalkınması konusunda politikacıları sürekli bir şekilde baskı altında tutarak dengeli bir gelişmeyi sağlamak için gayret sarf etmelerini istemektedirler. Bu nedenle, genellikle mensup oldukları hakim sınıfların çıkarları icabı özel sektörcü olan Doğulu politikacılar dengeli kalkınmanın bir sistem meselesi olduğunu düşünmeden özel sektörcü siyasal iktidarları Doğu bölgesini ihmal etmekle suçlamaktadırlar. Böylece hem özel sektörcü olmak, hem de özel sektörcü iktidarların kendi temel ekonomik görüşlerine uygun icraatlarını yermek gibi bir çelişki içine düşmektedirler.

Plan müzakerelerinde de özel sektörcü kalkınma ilkesine bağlı bazı konuşmacıların dengeli kalkınma konusunda yaptıkları tenkitler kendi temel ekonomik mantıklarıyla tutarlı olmamıştır. Çünkü İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının dengeli kalkınmayı gerçekleştirecek nitelikte olmaması, Adalet Partisi'nin ekonomik görüşü ile çelişme halinde değildir.

Ancak, dengeli gelişme konusunda planın geri kalmış bölgeler için, politik maksatlarla getirdiği kalkınma ilkelerinin Adalet Partisi iktidarının özel sektörcü ekonomik görüşü ile tutarlı olmayışı bir eleştiri konusu olabilir. Aksi halde, planın niteliğine bakmadan ve dengeli gelişmenin temel kurallarını gözetmeden, politik nedenlerle, soyut bir kavram olarak Doğu kalkınmasından bahsetmek samimiyetten uzak bir davranış olmaya mahkümdur.

Geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınması konusunda, özel sektörcü diğer bazı politikacılar da siyasi iktidarların Doğu'da devletçi ve gelişmiş Batı illerimizde özel sektörcü olması gerektiğini savunmaktadırlar. Politik amaçlarla ortaya atılan bu görüşler de toplum gerçeklerine ve bilim kurallarına aykırı düşmektedir. Çünkü bir siyasi iktidar sosyal

ve ekonomik görüşlerini bütün yurt ölçüsünde gerçekleştirmekle yükümlüdür. Bu zorunluluk siyasi iktidarların dayanağını teşkil eden sosyal güçlerin temayülleri ve tercihleri icabıdır. Bir siyasi iktidarın bir bölgede özel sektörcü, bir diğer bölgede devletçi olmasını istemek, eğer bir bilgisizlik eseri değilse, mutlaka Doğu bölgesinin fakir halkını avutmayı öngören bir politik oyundur.

Özel sektörcü iktidarların sosyal ihtiyaçlara öncelik vermesi ve dengeli bir gelişmenin olanaklarını sağlaması beklenemez. Ancak günümüzde gittikçe bilinçlenen emekçi sınıf ve tabakalarla onların siyasal örgütlerinin etkisi altında bu iktidarlar da sosyal ihtiyaçlara göre bazı tercihler yapmak zorundadırlar. Bu sebeple özel sektörcü ileri Batı ülkelerinde, dengesiz gelişme sonucu ortalama kalkınma düzeyinin gerisinde kalan gelişmemiş bölgelerin kalkınması için bazı çabalar sarf edildiğini görmekteyiz. İtalya'nın geri kalmış güney bölgesi için yapılan özel kalkınma planları, Fransa ve Amerika'da geri kalmış bölgelerin kalkınması amacıyla yetersiz de olsa alınan tedbirleri, bu çabalar için birer örnek olarak gösterebiliriz.

Halbuki İkinci Beş Yıllık Planın hazırlanmasında, piyasa ekonomisinin kuralları dışında sosyal ihtiyaçlara bir tercih tanınmamıştır. Özellikle Doğu bölgesinin kalkınması için bu kuralların dışında özel hiçbir tedbir öngörülmemiştir. Planın temel mantığı ile bir çelişmeye düşmeden ve onun özel sektörcü nitelığini bozmadan Doğu bölgesinin kalkınmasındaki sosyal zorunluluklar göz önünde tutularak Doğu'da kamu sektörünün sanayi yatırımları için uzun bir süre karlılık ve verimlilik şartının aranmayacağı ilkesini plana koymak mümkündür. Bunun yapılmamış olması AP iktidarının henüz, sosyal ihtiyaçlara öncelik vermesini gerekli kılacak yeterli bir toplumsal baskı altında olmadığının bir belirtisidir.

Geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınması başlı başına bir hedef olduğu gibi, uzun vadede sosyal ve ekonomik hayatımız üzerinde de olumlu bir etki yapacak ve Türkiye'nin genel kalkınmasında müspet rol oynayacaktır. Doğu kalkınması ekonomik kaynaklarımızın harekete geçmesini, sosyal adaletin ve toplumumuzun sosyal yapısında ileriye doğru bünyesel bir değişikliğin gerçekleşmesini de sağlayacak ve bugün giderek azgınlaşan ırkçı, Turancı, faşist akımların toplum hayatımızda yer etmesine engel olacaktır.

Gerçek bir dengeli kalkınma ve gerçek bir Doğu kalkınması nasıl gerçekleşir ?

Sosyal ihtiyaçlara öncelik veren kalkınma planının hazırlanması bir iyi niyet işi değil, toplum yönetimiyle ilgili bir sistem meselesidir.

Bu sebeple bölgeler arası dengesiz gelişmenin son bulması, geri kalmış Doğu bölgesinin gelişmesi, Türkiye'nin Doğu'su ve Batı'sı ile kalkınmış bir ülke haline gelmesi, ancak insana değer veren ve halk yararına işleyen, sosyal ihtiyaçlara öncelik tanıyan toplumcu bir iktidarın yönetimi ile mümkündür. Anayasamızın öngördüğü sosyal ve ekonomik hakların yaşama geçmesi, dengeli, adaletli, süratli bir kalkınmanın gerçekleşmesini sağlayacak bir kalkınma planı da ancak bu nitelikte bir iktidar tarafından gerçekleştirilebilir.

Doğu'nun kalkınması ancak, halktan yana toplumcu bir düzende, toprak reformu yapılarak halkın bizzat işleyeceği toprağa kavuşması, tarımsal teknik ve kredi ile donatılması ile birlikte devlet eliyle ve öncelikle bu bölgeye altyapı yatırımlarının götürülmesi, süratli bir sanayileşmenin gerçekleştirilmesi ve halk yararına işleyen bir eğitim ve kültür seferberliği ile mümkündür. Esasen Doğu kalkınmasının bilime dayanan tek yolu da budur.

Doğu bölgesinin geri bırakılmasını haklı gösteren ideolojik akımlar

Bilindiği gibi toplum hayatında her sosyo-ekonomik altyapının bir de ideolojik üstyapısı vardır. Bu üstyapı temel ekonomik yapıya dayanmakla beraber mütekabilen altyapıyı etkiler hatta bağımsız bir akım olarak toplum hayatında etkili bir rol oynamaya başlar. Bugün Türkiye'de Doğu bölgesinin geri kalmış olduğundan bahsetmek ve bunu gidermek için tedbir istemek adeta bir suç sayılmakta, talep sahiplerine de şüpheli gözlerle bakılmaktadır. Nitekim İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı için Sayın Başbakan Demirel bütçe ve plan komisyonunda yaptığı takdim konuşmasında *'geri kalmış bölgelerin kalkınması bir tefrik yapma anlamında kullanılamaz'* diyerek bu hususa özellikle parmak basmak ihtiyacını duymuştur.

Halbuki geri kalmış bölgelerin özellikle Doğu bölgesinin kalkınmasını istemek bir tefrik yapmak değil, aksine tarihi gelişim içinde meydana gelen farklı bir gelişmenin ortadan kalkmasını istemektir. Dengesiz gelişmeye karşı çıkmak,

Türkiye'nin topyekün Doğusu ve Batısıyla gelişmiş bir ülke haline gelmesini istemek, tam aksine ülke ve millet bütünlüğüne olan bağlılığın en samimi bir ifadesidir.

Hal böyle iken geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınmasını istemek neden tefrik yaratıcı bir davranış olarak nitelendirilir? Bunun anlamı, tehdit yoluyla, özel sektörcü kalkınma felsefesinin başarısızlığını örtbas etmek ve meselenin tartışma konusu yapılmasını önlemektir. Geri kalmışlığı haklı göstermek ve bu bozuk düzenin sürgit devamını sağlamak amacıyla ortaya atılan fikirler, aslında özel sektörcü sosyo-ekonomik düzenin dayanağı olan ideolojik araçlardır.

Asıl Doğu Bölgesinin kalkınmasına karşı çıkmak ve statükonun muhafazasına yardımcı olmak bir tefrika yaratmaktır. Hele Doğu'da yaşayan vatandaşlarımızın etnik özelliklerinden ötürü bu bölgenin mahrumiyet bölgesi olarak kalmasını haklı göstermeye çalışmak millet bütünlüğüne yönelen faşist emellerin en haince örnekleridir.

Doğu Bölgesinin geri kalmışlığını haklı gösteren, Anayasaya karşı ve millet bütünlüğünü bozucu ideolojik akımlar son zamanlarda daha da pervasızca yayılmak istenmektedir. Bunlardan bazı örnekler vermek isterim:

Aylık Ötüken dergisinin 1967 Nisan sayısında bir yazar Doğu'da yaşayan vatandaşlarımız için: *"Kürtler Türk Milletinin başını belaya sokmadan, kendileri de yok olmadan çekilip gitsinler. Nereye mi? Gözleri nereyi görür, gönülleri nereye çekerse oraya gitsinler. İran'a, Pakistan'a, Hindistan'a, Barzani'ye gitsinler. Birleşmiş Milletler'e başvurup Afrika'da, yurtluk istesinler. Türk ırkının aşırı sabrı olduğunu, fakat ayrantı kabardığı zaman kağan arslan gibi önünde durulmadığını, ırkdaşları Ermenilere sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin"* diye yazmaktadır.

Yine aynı yazar aynı yazının başka bir bölümünde: *'Çingene vatandaşlarımızın ıslahı' ve 'insan güzeli vatandaşlar yetiştirmek için'* onları Hakkari'de yaşayan 50 bin Kürt'ün içine sürmeyi tavsiye etmektedir.

Başka bir yazar, Milli Yol dergisinin 13'üncü sayısında: 'Kazak ve Kırgızların topluca ve eski aşiret disiplini ve göçebe hayat şartları içinde ve tabii daima alıştıkları gibi silahlı olarak Doğu illerimizin sınır boylarına yakın bölgelerine yerleştirilmeleri, o bölgelerin meselelerinin büyük bir kısmını kökünden halleder.

Hem de devlete şimdiki ardı-arkası kesilmeyen ve çoğu boşa giden masrafların yerine 10 para masrafa mal olmadan.' diye pervasızca yazabilmektedir.

Doğuda yaşayan vatandaşlarımızın etnik özelliklerini paravan yaparak ortaya atılan bu faşist fikirler aslında özel sektörcü sosyo-ekonomik düzenin dengesiz ve adaletsiz gelişme olanaklarını doğrulayan ve Doğu bölgesinin geri kalmışlığını haklı göstermeye çalışan ideolojik akımlardır.

Anayasamızın 54'üncü maddesi kan esasına dayanan millet anlayışını reddetmektedir. Yine Anayasamızın 12'inci maddesi *'herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.'* ilkesini getirmek suretiyle vatandaşlar arasında etnik özelliklerinden dolayı ayırım yapmayı kesinlikle yasaklamıştır.

Anayasamızın 3.maddesi de Türkiye devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür' *dediği halde, Anayasamızın bu hükümlerini pervasızca, çiğneyerek kan esasına dayanan bir millet kurma özlemi içinde olan bu sapık fikirlerin, toplumumuzda müsamaha ile karşılanması tehlikeli bir gelişmenin işareti sayılmak gerekir.*

Doğu'nun geri kalmış bir bölge olduğunu ifade ederek Doğu kalkınması için hükümetleri göreve çağıran yurtsever aydınlarımız bölücülük yaptıkları gerekçesiyle Adalet Bakanının direktifiyle tutuklanırken millet bütünlüğünü bozan, kanunlarımızın suç saydığı bu ayırıcı fikirlerin sahipleri ise hiçbir takibata uğramamakta adeta teşvik görmektedirler.

Doğu'da yaşayan çilekes halkımızın içinde bulundukları feci hayat şartlarını düzeltmek için ciddi bir çaba sarf edilmediği halde, onların en ağır hakaretlere maruz kalmaları, kendi öz vatanlarından kovulmak ve toptan imha edilmek tehdidiyle karşı karşıya bırakılmaları insanlık tarihinin kaydettiği en şen'i bir diskriminasyon politikasıdır.

Hükümeti, Anayasaya karşı olan bu ayırıcı, faşist akımlar üzerinde dikkatle durmaya ve gerekli tedbirleri almaya davet etmeyi bir görev sayarız.

Bütün bu nedenlerle, Doğu bölgesinin kalkınması için İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planına, kamu sektörünün sanayi yatırımlarıyla altyapı yatırımlarının uzun bir süre karlılığı düşünülmeden öncelikle bu bölgede yapılacağını belirten, bir ilkenin konulması gerekmektedir. Planın bütünlüğüne ve ekonomik mantığına aykırı düşmeyen bu teklifimi bir önerge ile huzurunuza getireceğim. Önergemin tas-

viplerinize mazhar olacağı temennisiyle yüce meclisi Türkiye İşçi Partisi Grubu adına saygıyla selamlarım.[7]

Geri Kalmış Bölgelerin Kalkınması İlkeleri Üzerinde Değişiklik Önergesi

İkinci Beşyıllık Plan tasarısının 'Geri Kalmış Bölgelerin Kalkınması İlkeleri' üzerinde yaptığım konuşma bittikten sonra Doğu'nun sanayileşmesi için bir değişiklik önergesi hazırladım. Meclis Başkanlığına sunduğum önergeyi Behice Boran, Sadun Aren, Cemal Hakkı Selek, Yahya Kanbolat ve Adil Kurtel arkadaşlarım da imzaladılar. Önerge okunduktan sonra, Komisyon Başkanı ve Hükümet temsilcisi önergeye katılmadıklarını bildirdiler. Genel kurulu ikna etmek ve önergenin meclis tarafından benimsenmesini sağlamak için söz aldım ve gerekçelerimi yeniden detaylı biçimde açıkladım. Söz konusu önerge ve açıklamak için yaptığım konuşma metni aşağıdadır.

"Millet Meclisi Başkanlığına

Plan tasarısında, yatırım projelerinin seçiminde iktisadi olma niteliği esas prensip olarak alınmıştır. Bu prensip, geri kalmış bölgelere, özellikle Doğu bölgesine, iktisadi faaliyetlerin götürülmesini fiilen engellemektedir.

Bu engeli bir ölçüde ortadan kaldırmak için aşağıdaki hususların planın 'bölgesel gelişme' bölümüne konulmasını rica ederiz.

Saygılarımızla. 30.06. 1967

Diyarbakır	*Urfa*
Tarık Ziya Ekinci	*Behice Boran*
İstanbul	*İzmir*
Sadun Aren	*Cemal Hakkı Selek*
Hatay	*Kars*
Yahya Kanbolat	*Adil Kurtel*

Değişiklik önerisi

[7] Tarık Ziya Ekinci Millet Meclisi Tutanak Dergisi Cilt: 19. Birleşim 121-128. 27/06/1967. S: 393-402.

"İktisadi faaliyetleri geri kalmış bölgelere yöneltmek amacıyla altyapı yatırımları iktisadi olma niteliği gözetilmeden öncelikle bu bölgelerde yapılacaktır.

Sanayi ve imalat alanlarında yapılacak kamu yatırımlarında geri kalmış bölgelere öncelik tanınacak ve bu bölgelerde yapılacak kamu yatırımları için 20 yıl süreyle iktisadi olma niteliği aranmayacaktır."

TİP Grubu adına Tarık Ziya Ekinci

"Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri,

Geri kalmış bölgelerin kalkınması için İkinci Beş Yıllık Planın getirdiği ilkeler ve tedbirler manzumesi planın temel ekonomik felsefesi ile bağdaşır nitelikte olmadıkları için gerçekleşme olanakları yoktur. Plandaki bu eksikliği karşılamak amacıyla bu önergeyi huzurunuza getirmiş bulunuyoruz.

Planın tümü üzerinde grubumuz adına yaptığım konuşmada açıkça belirttiğim gibi dengeli kalkınmayı sağlamak ve geri kalmış bölgelerin kalkınmasını gerçekleştirmek bir iyi niyet işi olmaktan çok bir sistem meselesidir. Buna rağmen planın bağlı olduğu sistemi bozmadan iyi niyetli çabalara imkan verecek bir ilkeyi plana koymak mümkündür. İşte önergemiz bu amaçla hazırlanmıştır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı özel sektöre öncelik tanıyan, karlılık ve verimlilik esasına dayanan piyasa ekonomisinin kurallarına göre işleyecek bir temel ekonomik felsefeyi benimsemiştir. Bu temel kural gereğince, altyapı kuruluşları bulunmayan, sanayi geleneği olmadığı için işbirliği imkanı olmayan ve kalifiye işçi bulmanın mümkün olmadığı geri kalmış Doğu bölgesinde kamu yatırımlarının yapılması mümkün olmayacaktır. Velev ki Sayın Komisyon Başkanı İsmet Sezgin Bey'in anladığı şekilde iktisadi olma niteliği kar yapmadan sadece dengi dengine bir yatırım yapma şeklinde mütalaa edilse bile, bu eksiklikler sebebiyle Doğu bölgesinde yapılacak yatırımların iktisadilik niteliği olmayacaktır.

Projelerin seçilmesinde iktisadi olma niteliği esas prensip olarak kabul edildiğine göre, bu şartlar içinde Doğu bölgesinde sanayi alanında hiçbir kamu yatırımı yapılamayacaktır.

Özel sektör için alınacak teşvik tedbirleri ne olursa olsun, bugünkü koşullarda Doğu bölgesinde yatırım yapması düşünülemez.

Geri kalmış bölgelerin kalkınması için aynı ilkeleri ihtiva eden Birinci Beş Yıllık Planın uygulama döneminde bütün iyi

niyetlere rağmen. Doğu'da gelişmeyi sağlayacak sanayi merkezlerinin kurulması mümkün olmamıştır. Aynı nedenlerle İkinci Beş Yıllık Plan döneminde de geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınması mümkün olmayacaktır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Birinci Beş Yıllık Plandan farklı olarak geri kalmış bölgelerin kalkınmasını engelleyen bir başka kural daha vardır. Yatırım harcamalarında takip edilecek politikayı gösteren bu kural planda şu şekilde ifade edilmiştir:

'Toplam yatırımların özel ve kamu kesimleri arasındaki dağılımı zorlayıcı bir nitelik taşımamaktadır. Uzun vadede ekonomik kalkınma bakımından önemli olan yatırımların toplam seviyesi ve çeşitli sektörler arasındaki dağılımıdır. Gönüllü tasarruflar tahminlerden hızlı arttığı takdirde kamu yatırım gereği azalabilecek veya özel tasarruflarda aksi yönde bir eğilim belirmesi halinde kamu yatırımlarını öngörülen seviyelerin üzerine çıkarmak gerekecektir.' *(Plan tasarısı S: 52)*

Özel sektörün lüks inşaat gibi yurt kalkınmasında etkili olmayan alanlarda yapacağı yatırımlarla bu sektör için öngörülen yatırım seviyesinin üzerine çıkıldığı takdirde toplam yatırım hacmini sabit tutmak için kamu yatırımları kısılacaktır.

Birinci Beş Yıllık Plan uygulamasında görüldüğü gibi, bütçe açığı vb., mülahazalarla kamu yatırımlarından kısıntı yapılması veya bu yatırımların ertelenmesi gerektiği zaman genellikle Doğu illerinde yapılması öngörülen yatırımlar kısılmış veya ertelenmiştir. Planda yatırım harcamalarına ilişkin bu kuralın yer alması Doğu illerimizde öngörülen yatırımların kısılmasındaki uygulamaya meşruiyet verecektir.

Geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınmasını engelleyen bu açık hüküm ler karşısında, kalkınmayı başarmak için iyi niyetin hiçbir fonksiyonu olmayacaktır. Bu sebeplerle, planın kendi mantığıyla çelişmeye düşmeden geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınmasına imkan verecek bir açıklık kazanması zorunludur. Önergemiz planın bütünlüğünü bozmadan bu ihtiyacı karşılayacak niteliktedir. Bu önerge iki bölümden müteşekkildir.

Birinci bölümde, Doğu'da sanayileşmeye ortam hazırlayacak altyapı kuruluşları için yatırımların iktisadi olma niteliğine bakılmadan bu yatırımların öncelikle geri kalmış Doğu bölgesinde yapılması öngörülmüştür.

Sayın Komisyon Başkanı İsmet Sezgin Bey buyurdular ki, enflasrüktür yatırımlarının yapılmasında hiçbir zaman iktisadi olma keyfiyeti gözetilmemektedir. Halbuki tatbikat böyle değildir. Bir yol yapılırken ya da başka bir altyapı tesisi yapılırken bunun verimliliği ve iktisadi olması göz önüne alınmaktadır.

İkinci bölümde ise, Doğu'da kalkınmayı sağlayacak stratejik sanayileşme merkezlerinin kurulması amacıyla kamu sektörünün sanayi yatırımları için 20 yıl süreyle karlılık ve verimlilik şartının aranmaması prensibi getirilmiştir. Planın temel mantığı içinde Doğu kalkınmasını gerçekleştirecek bundan başka bir yol yoktur. Aksi halde bütün iyi niyetlere rağmen geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınması gerçekleşmeyecek ve İkinci Beş Yıllık Plan dönemi sonunda bölgeler arası dengesizlik daha çok artacaktır.

Sayın milletvekilleri,

İkinci Beş Yıllık Plandaki büyük bir boşluğu dolduracak nitelikte olan bu önergemizin lehinde oy kullanmanızı rica eder, Yüce Meclisi saygıyla selamlarım.

BAŞKAN - Önergeye komisyon ve hükümet katılmamaktadır. Önergeyi oylarınıza arz ediyorum: kabul edenler... Etmeyenler.... Kabul edilmemiştir."[8]

DOĞU UYANIŞ MİTİNGLERİ

1967 yılı yaz aylarında başlayan, bir yıl boyunca Doğu ve Güneydoğu'nun çeşitli il ve ilçelerde sürdürülen uyarı ve protesto mitingleri Kürt ulusal demokratik hareketinin önemli bir evresidir. Doğu'da yapılan bu yığınsal protesto eylemleri Doğu Uyanış Mitingleri olarak anılmaktadır. İlki Silvan'da yapılan bu mitingler iki bölümden oluşuyordu. Birinci gruptakiler TİP yerel yöneticileriyle demokrat Kürt aydınlarının ortak katılımıyla yapılan mitinglerdi. İkinci gruptakiler ise TİP genel merkezinde planlanan ve Genel Başkan Aybar'ın başkanlığındaki Doğu gezisi boyunca düzenlenen mitinglerdi.

Doğu Mitingleri, 1961 Anayasası'nın sağladığı demokratik ortamda Doğu'da yapılan ilk yığınsal eylemlerdir. Daha önce de belirttiğim gibi TİP, etkinlik kazandığı 1963'ten itibaren, 27 Mayıs Anayasası'nın tanıdığı demokratik hak ve özgürlüklere sahip çıkarak yurt sathında etkin bir demokrasi

[8] Tarık Ziya Ekinci Millet Meclisi Tutanak Dergisi Cilt: 20, Birleşim 129 138, 02/07/1967, S: 273-274

mücadelesi başlatmıştı. 1965'te 15 milletvekiliyle parlamentoya girdikten sonra bu mücadeleyi daha da yükseltti. Doğu ve Güneydoğu'daki örgütlerimiz de Kürt halkının aydınlanması, temel hak ve özgürlüklerine sahip çıkması için etkin bir çalışma içine girmişlerdi. TİP'lilerin başlattığı çalışmalar Kürtler üzerindeki baskı rejiminin yarattığı korku atmosferini dağıtmıştı. Halk TİP örgütlerinin çalışması sayesinde eşitsizliğin, baskı, zulüm ve işkencenin, ret ve inkarın, açlık ve sefaletin bir kader olmadığını anlamaya başlamıştı. Giderek haksızlıklara karşı çıkmanın, baskı, kıyım ve eşitsizlikleri protesto etmenin bir hak hatta bir görev olduğunun bilincine varıyordu.

1967 yılının Haziran ayında millet meclisinde İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı üzerinde TİP adına yaptığım ve bu metinde yer alan konuşmalarımda Doğu'nun geri kaldığını, yatırımların daha çok Batı illerinde yoğunlaştığını ve eşitsiz gelişme karşısında iktidarların hiçbir önlem almadığını, Doğululara ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapıldığını anlatmış ve bastırdığım konuşma metnini il ve ilçe örgütlerine göndermiştim. Bu metin Doğu'daki örgütlerin siyasal mücadelesinde yol gösterici bir belgeydi.

Mecliste de vurguladığım gibi hükümetin Doğuya karşı ilgisizliği ve Soğuk Savaş yıllarının sol düşmanlığıyla birlikte yükselen ırkçı milliyetçi akımlara destek olması, Kürtleri hedef alan kışkırtıcı saldırılara göz yumması, Kürt halkının sabrını taşırıyordu.

Doğu'daki yolların kışın çamur içinde, yazın da toz ve duman içinde olmasına karşın, Batman'da üretilen asfaltın tankerlerle Batı'ya taşınması, göz göre göre yapılan kışkırtıcı bir haksızlıktı. Hükümet açıkça, Kürtleri insan yerine koymayan bir davranış sergiliyordu. İşsizliğin had düzeyde olması, üstelik sözde asayişi temin amacıyla köylere yapılan komando baskınları halkta haksızlıklara karşı biriken öfkeyi taşma noktasına getirmişti. Halkın düzene karşı gittikçe artan şikayetlerine tanık olan Silvan TİP ilçe örgütümüz bu şikayetleri dile getirmek ve yapılan haksızlıkları protesto etmek için ilçe meydanında bir açık hava toplantısı yapmaya karar veriyor. Bu girişim, Doğu'daki ayaklanmalardan sonra yapılan toplu kırımlar, köylerin yakılması ve bölgenin yasak mıntıka haline getirilerek dünyaya kapatılması ile oluşturulan korku atmosferini dağıtmak ve halktaki çekingenliği gidermek suretiyle yığınsal protesto mitinglerinin yapılmasını tetikleyen ilk eylem oldu. Daha sonra yerel girişimlerle, art

arda, çeşitli il ve ilçelerde bir seri miting yapıldı. Bölge milletvekili olarak bunların tümüne katıldım; uyarıcı ve yol gösterici konuşmalar yaptım.

Silvan Mitingi

1967 yılı yaz tatilinde genel sekreter Nihat Sargın'la Doğu illerinde bir gezi planladık. Geziye başlamadan önce Silvan İlçe Başkanı Mehdi Bilici'den yapacakları bir mitinge katılmak üzere çağrı almıştım. Genel sekretere bildirdim. Silvan mitingine katılmayı programa aldık. Arabayla başladığımız gezinin ilk durağı Malatya'ydı. Daha sonra Diyarbakır'a uğradık ve **13 Ağustos 1967** *günü* **Silvan mitingine** *katıldık.*

Silvan mitingi Doğu ve Güneydoğu'da bir yıl boyunca devam eden DOĞU UYANIŞ MİTİNGLERİ'nin ilkiydi. İlçe yöneticilerimizden Mehdi Zana, Niyazi Tatlıcı ve İsmet Özcan'ın başvurusuyla izin alınmış ve toplantı düzenlenmişti. Yapılan miting, TİP'lilerle birlikte T-KDP yandaşları ile demokrat Kürt politikacıların katıldıkları yığınsal bir protesto hareketiydi. Mitingin yönlendiricileri arasında daha sonra TİP Genel Başkanı olan Av. Mehmet Ali Aslan da vardı. Tertip heyeti Doğulu milletvekillerinin tümünü çağırmıştı. Bu çağrıya milletvekili olarak yalnız ben olumlu yanıt vermiş ve Genel Sekreterimiz Nihat Sargın'la birlikte mitinge katılmıştık. Miting başlamadan önce T-KDP'liler Kürt olmayanların konuşmasına itiraz etmişler. Kast ettikleri Nihat sargındı. Mehmet Ali Aslan, 'sorunlarımızı en az bizim duyarlılığımızla savunacak olan bir misafirin konuşmasına engel olmayı kabul edemem' demiş. Av. Aslan, T-KDP'lilere karşı çıkarken "arkasından gittiğiniz milletvekili ağalarınızın hiçbirisi çağrınıza olumlu yanıt vermedi. Sadece TİP milletvekili Tarık Ziya Ekinci arkadaşımızla partinin genel sekreteri çağrıyı olumlu karşılamış ve mitinge katılmışlardır. Bunu saygıyla karşılamanız lazımdır" diyerek toplantının yönetimini ele almış ve ikimizi de artarda konuşturmuştu. Kaldı ki, miting için başvuruda bulunan TİP yöneticileriydi. TİP'lilerden kendi genel sekreterlerinin konuşturulmamasını istemek son derece çirkin ve mantıksızdı. T-KDP'lilerin mitinge sahip çıkarak onu yönlendirmek istemeleri akıl almaz bir aymazlıktı. Ama Mehmet Ali Aslan'ın yerinde müdahalesiyle bu akıl dışı davranış engellenmişti. Mitingde o günün koşulları içinde Kürt deyimi kullanılmamakla birlikte Doğu'daki halkın çektiği acı ve sefalet anlatıldı. Devletin Doğu halkına ikinci sınıf vatandaş muame-

lesi yaptığı, bölgenin geri bırakıldığı, bölge insanına eğitimde, yönetimde ve ekonomik yaşamda fırsat eşitliği tanınmadığı dile getirildi. Ben, Nihat Sargın ve M.Ali Aslan Doğu'nun geri kalmasını ve Doğululara insanlık dışı muameleelerin reva görülmesini sınıf açısından değerlendirdik. Bunların sorumlusunun yalnız hükümetler ve Türk egemen sınıfları olmadığını, Doğu'daki ağalık düzeninin ve ağa-devlet ittifakının da aynı oranda sorumlu olduğunu vurguladık. Köklü bir toprak ve tarım reformu yapılmadan ve ağalık düzeni tasfiye edilmeden Doğu'nun kalkınamayacağını ve bugünkü geri durumun devam edeceğini anlattık. Diğer konuşmacılar da bölge halkının 'Kürt' olduğu için geri bırakıldığını dolaylı biçimde anlatan konuşmalar yaptılar. Ayrıca, cezai ehliyeti olmadığı için, 10 yaşlarındaki bir çocuğa Kürtçe şiir okutarak tatmin olmaya çalışmışlardı.

Silvan mitingi siyasi iktidarı ve güvenlik güçlerini çok rahatsız etmişti. Yaratılan korku atmosferi içinde yıllarca kaderine boyun eğen, her türlü haksızlığı sineye çeken halk cesaretlenmiş ve demokratik başkaldırı hakkını kullanmaya başlamıştı. Bunun sürüp gitmesinin önünü almak lazımdı. Bölgede en çok gözc batan arkadaşlarımızdan Silvan ilçe başkanı Mehdi Bilici (Zana) mitinge çağrı metnini hazırlayıp dağıtmaktan tutuksuz yargılanarak mahkûm edildi. Muş il başkanımız Tahsin Avcı ise yazarı ve basıldığı yer bilindiği halde bu bildiriyi dağıtırken gözaltına alınarak tutuklandı. Yaptığımız tüm hukuksal girişimlere karşın tutuklu olarak yargılandı ve yürürlükteki yasalara aykırı olarak mahkûm edildi. Bu, açıkça, daha sonraki girişimcileri korkutmak ve Kürt halkının mitinglere katılmalarını önlemek amacıyla yapılıyordu. Ama, artık cin şişeden çıkmıştı. Birbirini izleyen Doğu mitinglerini önlemek mümkün değildi.

Silvan mitinginden sonra, TİP genel merkezinin inisiyatifi dışında, yerel örgütlerdeki üyelerimizle demokrat eğilimli Kürt aydınların ortaklaşa düzenledikleri mitingler devam etti.

Bu mitinglerin **ikincisi 3 Eylül 1967'de Diyarbakır**'da yapıldı. Buna da konuşmacı milletvekili olarak yalnız ben katıldım. Tunceli il başkanımız Kemal Burkay ile Muş il sekreteri Yahya Bozkurt da katılmış, birer konuşma yapmışlardı. Konuşmacılardan Edip Karahan hakkında Cumhurbaşkanı'na hakaret ettiği iddiasıyla giyabi tutuklama kararı verildi.

Aynı nitelikteki **üçüncü** miting **24 Eylül 1967'de Siverek'te** yapıldı. Siverek mitingine milletvekili olarak Behice

Boran birlikte katıldık. Tunceli İl başkanımız Av. Kemal Burkay'ın da hazır bulunduğu Siverek açık hava toplantısında üçümüzde birer konuşma yaptık.

Dördüncü *miting* **8 Ekim 1967'de Batman'** *da yapıldı. Batman mitingine de milletvekili olarak yine ben ve Behice Boran katılarak birer konuşma yaptık. Batman mitingine TİP GYK üyesi Av. Mehmet Ali Aslan, Diyarbakır il başkanı Av.Tahsin Ekinci ve Derik ilçe başkanınız Davut Özcan'da katılmışlardı.*

Beşinci *miting* **15 Ekim 1967'de Tunceli'de** *yapıldı. Bu miting Tunceli il başkanımız Av. Kemal Burkay'ın öncülüğünde ve yalnız TİP üyeleri tarafından örgütlenmişti. Bu da çeşitli il ve ilçelerden gelen TİP üyeleriyle demokrat Kürt aydınlarının katıldıkları yığınsal bir toplantıydı. Tunceli mitingine benimle birlikte TİP Malatya milletvekili Şaban Erik ile Adana milletvekili Ali Karcı da katılmışlardı.*

Altıncısı, 5 Kasım 1967'de Ağrı' *da yapıldı. Ağrı mitingi TİP il Başkanı Dr. Naci Kutlay ve GYK üyesi Av. Mehmet Ali Aslan tarafından düzenlenmişti. Ama Doğu ve Güneydoğu'daki örgütlerimizle birlikte bölgenin demokrat aydınları da çağrılıydı. Yüksek katılımlı yığınsal bir toplantı oldu. TİP'in Doğu gezisine denk getirildiği için Aybar ve Boran'la birlikte mitinge katılmış birer konuşma yapmıştık. Hazır bulunanlardan TİP Tunceli il başkanı Kemal Burkay, Ağrı İl Başkanı Naci Kutlay ve GYK üyesi Av. Mehmet Ali Aslan da parti programı çerçevesinde Doğu sorunu ve çözüm önerilerine ilişkin konuşmalar yapmışlardı.*

Yedinci *miting de diğerleriyle aynı nitelikteydi.* **5 Kasım 1967'de Lice'de** *yapıldı. Bunun hazırlanmasında, 24 Şubat 1994'te Ankara Gölbaşı mevkiinde devlet içi çeteler tarafından katledilen sevgili kardeşim Av. Yusuf Ekinci öncülük etmişti. Mitinge Liceli gençleri kırmamak için katılmış ve eleştirel bir konuşma yapmıştım. Çünkü, birbirini izleyen bu mitinglere katılanların büyük çoğunluğu daha önceki mitinglere katılan kişilerdi. Mitingler il ve ilçeler arasında bir yarışa dönüşmüştü. Köylü, işçi ve esnaftan yeni gençlerin katılımı için bir çaba gösterilmiyordu. 3-5 kişi bir araya gelip başvuru yapıyor ve hiçbir emek sarf etmeden önceki hazır kalabalığın katılımıyla görev tamamlanıyordu. İşin ciddiyeti kalmamıştı. Bu nedenle, aynı seriden olan Ankara, Suruç ve Hilvan mitinglerine katılmadım.*

TİP Genel Merkezi'nin Düzenlediği Doğu Gezisi

Birinden diğerine koştuğum Doğu Uyanış mitingleri devam ederken Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'ın önerisiyle 1967 yılının Ekim sonu Kasım ayı başında 10 gün sürecek bir **Doğu gezisi** *planlandı. Hazırlanan program izlenecek güzergahtaki il ve ilçe örgütlerine gönderildi. Aybar'ın başkanlık ettiği gezi heyetinde partili milletvekillerinden Behice Boran, Tarık Ziya Ekinci ve Adil Kurtel görevliydi. Genel merkez heyetine bölgedeki parti yöneticileri de eşlik ediyordu.* **Diyarbakır, Siirt ve Van'da** *kapalı salon toplantıları,* **Hakkari, Ağrı, Iğdır, Kars, Ardahan, Posof'ta** *açık hava mitingleri,* **Başkale, Erciş, Patnos, Sarıkamış** *ve* **Tatvan** *ilçelerinde de kahve sohbetleri yapıldı. Aybar ve beraberindeki milletvekilleri konuşmalarında, Doğu'daki vatandaşların sosyal ve kültürel haklarının tanınmadığını, halkın ekonomik gerilik, eğitimsizlik, işsizlik, yoksulluk, topraksızlık ve sefalet içinde kendi kaderiyle baş başa bırakıldığını, bunların nedeni olarak da toprak ağalarıyla ittifak içindeki sermaye düzeni olduğunu anlatıyorlardı. Kurtuluşun, birbirinin benzeri olan hakim sınıf partilerinin yer değiştirmelerinde değil, bugünkü sermaye düzeninin son bulmasında ve emekçi sınıfların yani TİP'in iktidara gelmesinde olduğunu anlatıyorlardı.*

Doğu Mitinglerinin Yankıları

TİP'lilerin Kürt demokrat aydınlarıyla ortaklaşa düzenledikleri Doğu Uyanış mitingleriyle TİP genel merkezince planlanan Doğu mitingleri Kürt halkı üzerinde olumlu etki yaptı. Bu mitingler her şeyden önce devletin ve düzen partilerinin Kürtlere ikinci sınıf vatandaş muamelesi yaptığını, Doğu kalkınması konusundaki söylemlerinin içtensiz olduğunu ortaya koymuştu. Mitingler, halkın sorunlarına sahip çıkmasına katkı yapmış, ekonomik, sosyal ve kültürel taleplerini yükseltmişti.

Bu çalışmalar, ayrıca, TİP'e olan ilgiyi arttırmış ve partinin yeni üyeler kazanarak örgütsel eksikliklerini gidermesine yardımcı olmuştu.

Tüm bu gelişmeler egemen çevrelerde ve düzen partilerinde kaygı yaratmıştı. Doğu mitinglerini etkisizleştirmek için karşı mitingler düzenleme girişimleri de başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Buna karşılık, özellikle AP yandaşı basında TİP'i ve şahsımı hedef alan yoğun bir suçlama kampanyası başlatıldı. Kimi köşe yazarları örtülü biçimde benim bölücülük ve

Kürtçülük yaptığını iddia ediyor, kimisi de açıkça ihbarcılık yapıyordu. Muhalefet Partisinin lideri İsmet İnönü ise, suret-i haktan görünerek (içtenlikli görünerek), TİP'in Doğu sorununa gösterdiği aşırı ilginin partiyi zor duruma sokacağı uyarısında bulunma ihtiyacını duymuştu. Yaptığı uyarı açık bir tehdit havası taşıyordu. Dolaylı yoldan gelen uyarının hikayesi şöyleydi: Doğu Uyarış Mitinglerinin birinden yeni dönmüş, genel merkezde çalışıyordum. Tabii senatörlerden Suphi Karaman ile Sami Küçük Aybar'ı ziyarete geldiler. Görüşme devam ederken Aybar beni de çağırttı. "Arkadaşlarımız, kendileriyle özel olarak görüşen İsmet İnönü'nün Doğu mitinglerinin parti aleyhine istismar edilebileceğinden endişe ettiğini söylüyorlar, sen ne düşünüyorsun?" *diye sordu. Ben de mealen* "Doğu mitinglerinin, izin alınarak yasal çerçevede yapılan toplantılar olduğu, yapılan konuşmalarda, Doğu'nun geri kaldığı, halkın devlet-ağa ittifakının baskısı altında olduğu, anayasanın öngördüğü ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlandırılmadığı belirtilmiş, toprak ve tarım reformuna öncelik tanınarak Doğu'nun kalkınması için köklü önlemler alınması dile getirilmiştir. Özellikle Doğu'da da eşit haklı vatandaşlık konseptinin yaşama geçirilmesi ve anayasanın 12. maddesinde ifadesini bulan her türlü ırk, dil, din ve mezhep ayırımına son verilmesi istenmiştir." *dedikten sonra* "Bu mitingler, anayasanın tanıdığı hak ve özgürlüklerin Batı'da olduğu gibi Doğu'da da uygulanmasını amaçlayan eylemlerdir. Özünde, anayasaya ve demokrasiye sahip çıkma çabasıdır. Buna kuşku ile yaklaşmak anayasal haklara ve demokrasiye karşı içtensizlik olur" *diye ekledim. Aybar, kendisinin de bir bölümüne şahsen katıldığı bu çalışmaları benim gibi değerlendirdiğini açıkladıktan sonra* "TİP adına yapılan tüm çalışmaların her zaman olduğu gibi Doğu mitinglerinde de hukuk içinde yapıldığını ve partimizin çalışmalarından kuşku duymaya mahal olmadığını" *belirttikten sonra uyarı ziyareti son bulmuştu.*

DDKO'lar ve Bağımsız Kürt Örgütlerinin Kurulması

FKF içinde Türkiye İşçi Partisiyle aynı doğrultuda mücadele eden sosyalist gençlik 1967'den itibaren, 'ilerici' bir askeri darbeye bel bağlayan 'milli demokratik devrim' çizgisindeki DEV-GENÇ içinde örgütlenince Kürt gençleri ayrılmak zorunda kalmışlardı. 1968 yılı başlarında Kürt öğrencilerinin DEV-GENÇ'ten bağımsız olarak örgütlenmeleri gerektiğine birlikte

karar verdik. Benimle istişare etmeye gelen arkadaşlara TİP hareketiyle dirsek teması içinde kalarak, aydınlanmacı ve antifeodal bir çizgide örgütlenmelerini önerdim. Kendi aralarındaki görüşmelerden sonra 21 Mayıs 1969'da Ankara'da ve 27 Mayıs 1969'da da İstanbul'da iki ayrı Devrimci Doğu Kültür Ocağı (DDKO) kuruldu. Aktif bir çalışma içine girmişlerdi. Dernekte konferanslar düzenliyor, yayımladıkları bildiriler, yazılar ve yığınsal eylemlerle Kürtlere yapılan baskıları ve haksızlıkları protesto ediyorlardı. Kürt sorunu üzerinde tartışıyor çözüm önerileri geliştiriyorlardı. Hareketi Doğu ve Güneydoğu'daki illere taşıma evresine gelinmemişti.

1969 seçimlerinde TİP'in meclis dışında kalması ve parti içindeki ideolojik ayrışmadan sonra Diyarbakır'a dönmek ve yeniden hekim olarak çalışmak zorundaydım. Diyarbakır'da henüz üniversite açılmamıştı. Eğitim Enstitüsü dışında yüksek okul yoktu. Enstitüde dış illerden gelen sağ eğilimli öğrenciler çoğunluktaydı. İldeki sağcı ve milliyetçi Öğretmenler çok aktifti. Güvenlik güçlerinin koruması altında Komünizmle Mücadele Derneğinde ve Ülkü Ocaklarında örgütlenmişlerdi. İlde terör estiriyorlardı. Kürt gençlerini hedef alan ırkçı kışkırtmalar yapıyor, sokaklarda "Türkiye Türklerindir!, Türk olmayanların bu ülkede yeri yoktur, def olup gitsinler!" gibi provokatif sloganlar atarak gerginlik yaratıyorlardı. Demokrat Kürt gençlerini tek tek kıstırarak dayak atıyor, yurtsever aydınların işyerlerine saldırılar planlıyor, Kürt gençleri korkutarak sindirmek istiyorlardı. Ne var ki, bu kışkırtıcı olaylar güvenlik güçleri tarafından da engellenmiyordu.

1970 yılı Şubat ayında şahsıma ve işyerime yönelik bir saldırı planlandığını öğrendim. Konuyu valiye intikal ettirdim ve güvenlik güçlerinin bu provokasyonlar karşısında ilgisiz kaldıklarını, hatta desteklediklerini eleştirdim. Kişi olarak şahsıma yapılacak bir saldırının karşılıksız kalmayacağını ve çıkacak vahim olaylar karşısında başta kendisi olmak üzere idarenin zor durumda kalacağını anlattım. Beni yanıtlarken " sözünü ettiğiniz olaylarda güvenlik güçlerinin rolü ve katkısı olduğunu kabul etmiyorum. Size yönelik saldırı olasılığına gelince: yörede kan davası geleneği vardır. Ailenizle davalı olan şahısların saldırısına uğramanız, durumunda devleti sorumlu tutamazsınız" deyince, her şey açıklık kazanmıştı. Sözünü ettiğim kışkırtmaların arkasında devlet güçlerinin olduğu kuşkuya yer bırakmayacak kadar açıktı. Beni hedef alacak saldırılar cinayetle sonuçlanırsa, olay "kan davası" ile açıklanacak ve örtbas edilecekti. "Ba-

rışçı kişiliğimden ötürü Diyarbakır'da hiç kimsenin bana düşmanlık beslemediğini; idarenin 'mani zabıta tedbiri almak' gibi yasal bir sorumluluğu olduğunu" *hatırlattıktan* sonra "bir saldırıya uğradığım taktirde bunun sorumlusunun kendisi olacağı" *uyarısında bulunarak ayrıldım.*

Ancak, valiye yaptığım bu uyarı ile yetinilemezdi. Provokasyonları boşa çıkaracak önlemler almak ve faşizmi gerîletmek gerekiyordu. Kürt gençliğinin kendisini savunması ve örgütlü saldırılara karşı koyabilmesi için örgütlenmesi kaçınılmaz olmuştu. Saldırıya uğrayan ya da provokatif gösterilere tanık olan öğrenci, işçi ve esnaftan gençler sık sık Partiye uğrayarak yaşadıkları olayları nakletliyor ve nasıl bir önlem alınması gerektiğini soruyorlardı. Gençler bağımsız örgütlenmeden yanaydı. TİP'in paralelinde bir örgütlenmeyi çekici bulmuyorlardı. Çünkü saldırı ve kışkırtmalar daha çok Kürt gençliğini hedef alıyordu. Bu nedenle de Kürt gençlerini, yığınsal olarak, ancak, ırkçılığa karşı ve antifaşist bir çizgide örgütlemek mümkündü. Nitekim, Ankara ve İstanbul'daki öğrenci gençlik de DDKO'larda aynı amaç etrafında örgütlenmişlerdi. Yaptığımız görüşmeler sonunda TİP'li olsun olmasın devrimci, ilerici ve demokrat olan herkese açık antifaşist, demokratik bir yığın örgütü kurulmasına karar verildi. Kurduğumuz örgütün programı ve amaç maddesi değişik olduğu halde, öğrenci gençlikle bağlarımızı korumak ve ilişkilerimizi sürdürmek için derneğimize Diyarbakır Devrimci Doğu Kültür Ocağı (DDKO) adını vermeyi uygun gördük.

Diyarbakır DDKO 6 Ekim 1970 *tarihinde TİP üyelerinden Dr. Naci Kutlay, Dr. Tarık Ziya Ekinci, Mehdi Bilici (Zana), Nazım Sönmez ile Av. Yusuf Ekinci ve kimi demokrat Kürt aydınlarının öncülüğünde kuruldu. Derneğimiz kısa zamanda il merkezindeki ve çevreden gelen Kürt gençlerinin bir uğrak yeri olmuştu. Gençliğin ırkçılığa ve faşizme karşı duyarlılık kazanması için yoğun bir çalışma içine girdik. Düzenlediğimiz haftalık konferanslar kalabalık topluluklar tarafından ilgiyle izleniyordu. Artık, Diyarbakır DDKO faşist örgütlerin çekindiği yığınsal bir güce kavuşmuştu. Faşistlerin kışkırtıcı sokak gösterileri ve Kürt gençlerini hedef alan saldırılar sol buldu.*

Diyarbakır'daki olumlu hava çevremizdeki Kürt gençliğini de etkilemişti. Her taraftan DDKO kurulması için çağrı alıyorduk. Diyarbakır örgütünde görev alan arkadaşların yönlendirmesi ve yerel TİP üyelerinin öncülüğünde **13 Ekim 1970'te Ergani, 9 Kasım 1970'te Silvan, 18 Kasım**

1970'de Batman ve 28 Ocak 1970'te Kozluk DDKO'ları *kuruldu. Çalışmalarımız ancak 5-6 ay kadar devam edebildi. 12 Mart askeri darbesiyle birlikte bölgede kurulan Sıkıyönetim komutanının kararıyla derneklerimiz kapatıldı ve başta ben olmak üzere kurucu, yönetici ve yol gösterici konumunda olan arkadaşlarımızın tümü tutuklandı.*

TİP'in 4. Büyük Kongresi ve Kürtler

29-31 Ekim 1970'de Ankara'da yapılan TİP'in 4. Büyük Kongresi Türkiye'de Kürt sorununun yeni bir aşamaya gelmesinde önemli bir dönemeç oldu. Kongre öncesinde parti içinde aylarca devam eden ideolojik mücadeleler sonunda Aybar partiden ayrılmıştı. Kuruluşundan itibaren TİP'in genel başkanlığını yapan, Türkiye demokrasi hareketine ivme kazandıran ve Kürt sorununda güven verici açılımlar yapan Mehmet Ali Aybar, Kürtler tarafından her zaman desteklendi. Aybar'ın ayrılmasından sonra TİP'in birliği bozulmuş ve parti üç ayrı gruptan oluşan bir örgüt konumuna girmişti. Yönetimde egemen konuma gelen Emek grubu, başını Behice Boran'ın çektiği bilimsel sosyalist (Marksist-Leninist) aydınlardan oluşuyordu. Bu grup Partiyi homojen bir örgüt haline getirmek istiyordu. Kurucu üyelerin öncülük ettikleri Sendikacılar grubu Aybar'a bağlılıklarından ötürü kongre çalışmalarına mesafeli duruyordu. Üçüncü grubu ise Kürt delegeler oluşturmaktaydı. Uzun yıllar partide görev yapan deneyimli Kürt delegeler Emek grubunun (bilimsel sosyalistler) homojenleştirme programını engelsiz biçimde uygulayabilmesi için yönetimde görev almayarak pasif kalmaya karar vermişlerdi. Buna karşılık, DDKO üyesi genç delegeler, Kürt sorununa yeni ve geçerli bir açılım getirecek bir Kongre kararı çıkarmak için aktif bir çaba içindeydiler. Temel toplumsal sorunların çözümünü 'sosyalist devrime' endeksleyen 'bilimsel sosyalistler' açısından ise Kürt sorunu ancak devrimden sonra çözülebilecek sorunlardandı. Daha önceki kongrelerde olduğu gibi konuya genel bir formülasyonla değinmenin yeterli olacağını düşünüyorlardı.

Başını Muş delegesi Av. Rüşen Aslan'ın çektiği DDKO'lu gençler kendi aralarında hazırladıkları bir önergeyi Kongrenin onayına sunmak istiyorlardı. O günün somut siyasal koşullarında aşırı talepler içeren böyle bir önergenin benimsenmesi mümkün değildi. Kemal Burkay'la birlikte kongre başkanlığına sunulmasına karşı çıktık. Ancak, bu önergenin karar tasarılarını inceleme komisyonunda görüşülebilmesi

düşünülebilirdi. Nitekim, gençlerin önergesi MYK'nın hazırladığı karar tasarısı ile birlikte değerlendirilmek üzere ilgili komisyona sunuldu. Kürt gençlerinin sundukları önerge taslağı Komisyonda belli bir çizgiden geri adım atmaya olanak vermeyecek kadar etkiliydi. Bunun yok sayılarak MYK'nın tasarısıyla yetinmek mümkün değildi. Komisyonda orta yol sayılabilecek yeni bir metin hazırlanarak genel kurula getirildi. Yeni metin kabul edilebilir nitelikteydi. Genel kurulda itiraza uğramadı ve tek bir muhalif oya karşı ezici bir çoğunlukla kabul edildi.

Ancak, burada, tarihe tanıklık etmek açısından, 4. Büyük Kongrede **TİP'in Kürt sorunu kararının** *çıkmasında DDKO'lu gençlerin belirleyici olduklarını ifade etmenin bir değerbilirlik olduğuna inanıyorum.*

4. Büyük Kongre Kararlarının **Kürt sorununa ilişkin** *6. NO'lu bendi şöyledir:*

Türkiye İşçi Partisi 4. Büyük Kongresi

- Türkiye'nin Doğusunda Kürt halkının yaşamakta olduğunu,
- Kürt halkı üzerinde, baştan beri, hakim sınıfların faşist iktidarlarının, zaman zaman kanlı zulüm hareketleri niteliğine bürünen, baskı, terör ve asimilasyon politikasını uyguladıklarını,
- Kürt halkının yaşadığı bölgenin, Türkiye'nin öteki bölgelerine oranla, geri kalmış olmasının temel nedenlerinden birinin, kapitalizmin eşitsiz gelişme kanununa ek olarak, bu bölgede Kürt halkının yaşadığı gerçeğini göz önüne alan hakim sınıf iktidarlarının, güttükleri ekonomik ve sosyal politikanın bir sonucu olduğunu,
- Bu nedenle, "Doğu sorununu" bir bölgesel kalkınma sorunu olarak ele almanın, hakim sınıf iktidarlarının şoven-milliyetçi görüşlerinin ve tutumunun bir uzantısından başka bir şey olmadığını,
- Kürt halkının Anayasal vatandaşlık haklarını kullanmak ve diğer tüm demokratik özlem ve isteklerini gerçekleştirmek yolundaki mücadelesinin, bütün antidemokratik, faşist, baskıcı, şoven-milliyetçi akımların amansız düşmanı olan Partimiz tarafından desteklenmesinin olağan ve zorunlu bir devrimci görev olduğunu,
- Kürt halkının gelişen demokratik özlem ve isteklerini ifade ve gerçekleştirme mücadelesi ile, işçi sınıfının ve onun öncü örgütü Partimizin öncülüğünde yürütülen sos-

yalist devrim mücadelesini tek bir devrimci dalga halinde bütünleştirmek için, Kürt ve Türk sosyalistlerinin Parti içinde omuz omuza çalışmaları gerektiğini.

- Kürt halkına karşı uygulanan ırkçı-milliyetçi şoven burjuva ideolojisinin, Partililer, sosyalistler ve bütün işçi ve diğer emekçi yığınlar arasında yerle bir edilmesini sağlamanın, Partinin ideolojik mücadelesinin ve gelişmesinin temel ve devamlı bir davası olduğunu.
- Partinin, Kürt sorununa, işçi sınıfının sosyalist devrim mücadelesinin gerekleri açısından baktığını kabul ve ilan eder."[9]

12 Mart askeri darbesinden sonra sıkıyönetim ilan edilmiş, TİP merkez yöneticileri Ankara'da, DDKO ve TİP üyeleri de Diyarbakır'da tutuklanıp yargılanmış ve mahkûm edilmişlerdir. Ayrıca TİP'in 4. Büyük Kongresinde Kürt sorununa ilişkin olarak alınan 6 NO'lu karar bendi aleyhine Anayasa Mahkemesinde dava açılmış ve Mahkeme: "Anayasaya aykırı davrandığı anlaşılan Türkiye İşçi Partisi'nin anayasanın 57. maddesi, Siyasi Partiler Kanununun 89. maddesi ile 111. maddesinin iki sayılı bendi uyarınca **temelli kapatılmasına,** karar örneklerinin 648 sayılı kanunun 115. maddesinin gerekleri yerine getirilmek üzere Başbakanlığa, İçişleri ve Maliye Bakanlıkları ile Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine, oybirliğiyle 20/7/1971 günü karar verildi." *hükmüne varmıştır.*[10]

12 Mart'tan Sonra Kürt Aydınlarının Örgütlenme Girişimleri

DDKO'larda örgütlenen Kürt öğrenci gençliği mücadelesini sol bir çizgide ve TİP ile dayanışma içinde sürdürürken cezaevlerinde aralarında stratejik bir ayrışma başladı. Sol görüşte kalmalarına rağmen farklı örgütlenme ve mücadele yöntemleri geliştirdiler. Cezaevi dönemi bittikten sonra daha da netleşen bu ayrışmaya bağlı olarak hem açık hem de gizli çalışan ayrı Kürt örgütleri kuruldu. Bu örgütlerin tümü, Kürt sorununun ancak ayrı bir örgütlenmeyle çözülebileceği noktasında birleşiyorlardı. Kurdukları parti ve derneklerde sol bir perspektif içinde mücadele etmenin gerekliğini kabul etmelerine karşılık, Marksizmi yorumlamada ve örgütlenme

---

[9] Sadun Aren, TİP OLAYI (1961-1971), s: 290-291

[10] Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, sayı: 9, sayfa: 131

biçiminde farklı yol ve yöntemler geliştirmişlerdi. Aralarındaki tek ortak özellik bağımsız örgütlenmeydi.

Artık, solcu Kürt siyasetçileri, bağımsız örgütlenmenin Marksist bilimin bir gereği olduğunu bekinerek savunuyor ve Türkiye sosyalist partilerinde çalışmayı şiddetle reddediyorlardı. Çıkardıkları yayın organlarında Türkiye sosyalist ve komünist partilerinin ulusal soruna yaklaşımlarının Marksizm'e aykırı olduğunu belirtiyor ve bu partilerin Kürt sorununa ilişkin yorumlarında, geliştirdikleri çözüm önerilerinde Türk burjuvazisiyle koşut hareket ettiklerini iddia ediyorlardı. Bu nedenle de Türk solunun yasal örgütleri olan İkinci TİP, TSİP ve Emek Partisi'nden uzak duruyorlardı. TKP içinde çalışan sınırlı sayıdaki Kürt aydın ve emekçilerini de hasım olarak görüyorlardı.

12 Mart'tan sonra bu ilkeler çerçevesinde kurulan sol nitelikteki Kürt siyasi partileri arasında DDKD (Devrimci Doğu Kültür Derneği), Türkiye Kürdistan'ı Sosyalist Partisi (TKSP), Rızgari, ondan ayrılan Ala Rizgari vb. örgütleri sayabiliriz. DDKD yasal bir dernek olmasına karşın bir siyasi parti gibi çalışıyordu. DHKD (Devrimci Halk Kültür Derneği) ise yasadışı TSKP'nin yasal bir örgütlenmesiydi. Bu örgütler 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar çıkardıkları yayın organları aracılığı ile hem Kürt sorununa ilişkin değerlendirmeler yaparak çözüm önerileri geliştiriyor, hem de kendi aralarında olduğu gibi Marksist soldaki Türk örgütleriyle de ideolojik mücadele yürütüyorlardı.

12 Eylül darbesini takiben yasal dernekler kapatıldı. Yurtdışına çıkmak zorunda kalan siyasi partilerin yönetici kadroları Avrupa'nın çeşitli ülkelerindeki Kürt diasporası içinde örgütlenerek solda siyaset yapmayı sürdürdüler. Bunlardan TKSP ile DDKD, TİP, TSİP ve TKP aralarında güç birliği (SOLDA GÜÇBİRLİĞİ) oluşturmak suretiyle bir süre daha sol çizgide mücadeleye devam ettiler. Türkiye'de de etkinliğini sürdüren BİRLİK hareketi, TKP ile TİP'in birleşerek TBKP'yi kurmalarının ardından son buldu. Bu aşamadan itibaren de Kürt siyasal hareketleri adım adım soldan uzaklaşmaya başladılar.

1991'den itibaren Türkiye'de yasal örgütlenme koşullarının oluşmasıyla birlikte bunların bir bölümü mahcup bir sol anlayış içinde yeniden örgütlendiler. İlk olarak TKSP'nin (sonradan KSP) Türkiye'deki yasal örgütlenmesi olan Demokratik Değişim Partisi (DP) kuruldu.

Daha sonra Paris Kürt Konferansına katıldıkları için CHP'den çıkarılan Kürt kökenli milletvekilleriyle dayanışma içindeki kimi CHP'li aydın ve sendikacı milletvekillerin istifa ederek oluşturdukları Halkın Emek Partisi (HEP) kuruldu. HEP kurulurken 18 milletvekili vardı. Kürt aydınlarının da destekledikleri görece sol eğilimli (sosyal demokrat) yığınsal bir hareket olduğu için büyük ilgi gördü. Soldaki eski Kürt örgütlerinin üyeleri de büyük ölçüde bu partiye katılmışlardı. TKSP yandaşlarının kurdukları Demokrasi ve Değişim Partisi'nin (DP) yöneticileri de bu yeni partiyle ilgilenmeye başladılar. Ancak, HEP'te egemen olma istekleri sonuç vermeyince bağımsız sol bir örgüt olarak kalmayı yeğlediler.

HEP kapatılınca izlemekte olduğu siyasal program biri diğerinin ardından kapatılan DEP, HADEP ve DEHAP'ta da izlendi. Son olarak kurulan DTP de aynı çizgide siyaset yapmaktadır. Kürtlerin yığınsal olarak destekledikleri DTP en güçlü Kürt partisidir. Devletin çeşitli engellemelerine karşın Kürt halkı içindeki gücünü korumaktadır. Evrensel hukukla bağdaşmayan kanunlar ve seçim hileleriyle parlamentoya girmesinin önlenmesine karşın, DTP, bağımsız olarak seçtirdiği 20'yi aşkın milletvekili ile bugün TBMM'de temsil edilen tek Kürt partisidir.

Demokratik Değişim Partisi ise kapatılınca yerine Demokrasi ve Barış Partisi (DB) partisi kuruldu. Kürt halkı içinde taban tutturmada başarılı olamadığı için sağa açılma sürecini hızlandırdı ve giderek sol siyasetle ilgisi kalmayan bugünkü HAK-PAR'a dönüştü.

Sağ görüşteki Kürt siyasetçiler başından beri Irak Kürdistanı Demokrat Partisi'ni (IKDP) örnek alan bir siyasal perspektife bağlı kaldı. Bu anlayış çerçevesinde sağcılar, toprak ağaları ile aşiret ve tarikat kalıntılarından güç almayı hayal ettikleri T-KDP içinde örgütlenmeyi yeğlediler. Solda siyaset yapan Kürt aydınlarıyla mücadele etmeyi ayırıcı bir özellik sayıyorlardı. Oysa, Türkiye Kürtlerinin sosyal ve siyasal konumu ile Irak Kürtlerinin konumu arasında Kürt olmalarından öte hiçbir benzerlik olmadığı açıktır. I-KDP Molla Musta Berzanî'nin önderliğinde kurulan güçlü bir aşiret partisidir. Türkiye'de ise Berzani aşireti gibi Kürt davasına sahip çıkan bir aşiret yoktur. Bu nedenle, T-KDP'nin I-KDP çizgisinde siyaset yapma girişimi gerçekçi değildi. Nitekim 1965'te yasa dışı olarak kurulan T-KDP bugüne kadar ciddi sayılabilecek bir varlık gösteremedi. Dr. Sait Kırmızıtoprak ve arkadaşlarının farklı bir programla partiyi

modernleştirme girişimleri ise iç çatışmalar nedeniyle sonuçsuz kaldı. Uzun süre kimi muhafazakar Kürt aydınları ile din adamlarının desteklediği pasif bir örgüt olarak varlığını koruyan T-KDP sonuçta dağılma sürecine girdi. Bu siyasal hareketin kalıntısı üzerinde muhafazakar demokrat ağırlıklı bir programla Demokratik Kitle Partisi (DKP)kuruldu. KDP kapatılınca aynı programla bugün etkinliğini sürdürmekte olan Katılımcı Demokrasi Partisi (KADEP) oluşturuldu.

Sosyalist bir programla siyaset sahnesine çıkan Kürt partilerinin muhafazakar sağ partilere dönüşmelerinin en somut örneği olarak, KSP'nin legal bir kuruluşu olan Demokrasi ve Barış Partisi'nin (DBP) HAK-PAR'a dönüştükten sonra aralarında ideolojik ve programatik hiçbir fark kalmadığı gerekçesiyle başından beri muhafazakar bir parti olan KADEP'le birleşme girişimi gösterilebilir.

Kürt Siyasetçilerinin Çözüm Önerileri ve Türkiye'nin Gerçekleri

Yasal Kürt partilerinde olduğu gibi, yasadışı örgütlerde ya da bağımsız derneklerde çalışan azımsanmayacak sayıda küçük burjuva kökenli Kürt siyasetçi vardır. Bunların Kürt sorununu algılama biçimleri ve önerdikleri çözüm yöntemleri birbirinden farklıdır. Türkiye Kürtlerinin sömürge statüsünde olduğunu düşünenlerin bir bölümü için Kürt sorununda tek çözüm yolu bağımsızlıktır. Sömürge statüsünü benimsemekle birlikte yurt ve dünya koşullarını farklı biçimde algılayanlar ise çözüm için federasyon önermektedirler. Bu siyasetçilerin bir diğer bölümü, özerk yerinden yönetim içinde dil, kültür ve anadilde eğitim hakkı istemektedir. Bir başka bölümü de Kürtlerin, Türklerle eşit haklara sahip, ayrı dil ve kültürleri olan kurucu bir halk olarak tanınmasını ve bunun anayasada tescil edilmesini istemektedirler.

Bu farklı yaklaşımları olabilirlilik ve gerçekçilik açısından değerlendirecek ve somut koşullarla bağdaşır gerçekçi bir çözümün nasıl olması gerektiğini tartışmaya çalışacağım.

Kürt Sorununun Çözümü İçin Bağımsızlık Talebi Gerçekçi midir ?

Siyasal temsil bağlamında Türkiye Kürtlerinin, ayrılıp bağımsız bir devlet kurma talebinin gerçeklerle ilgisi olmayan bir fantezi olduğunu düşünüyorum. Kuşkusuz, insanların fanteziler geliştirme ve bunları açıklama hakları vardır. Kürtlerin Türkiye'den ayrılıp bağımsız bir devlet kurma

düşüncesini savunmak da demokratik bir haktır. Şiddete başvurmadan düşünülmesi ve ifade edilmesi doğal sayılmalıdır. Ancak, böyle bir düşüncenin ne ölçüde gerçekçi olduğunu, uygulama şansının olup olmadığını da sorgulamak gerekir. Toplumsal taleplerin gerçekçiliği, ancak, nesnel ekonomik, sosyal ve siyasal koşullarla uluslararası konjonktür çerçevesinde değerlendirilerek belirlenebilir. Böyle bir değerlendirme yapılmadan, uluorta öne sürülecek öznel bir talebin ciddiye alınması mümkün değildir.

Bu kriterlere göre, Türkiye Kürtlerinin ayrılıp bağımsız bir devlet kurma düşüncesinin gerçekçi olmadığı kolayca anlaşılır. Şöyle ki;

- Türkiye Kürtleri ayrılınca, etrafları düşmanlarla çevrili, karaya kilitlenmiş ve çıkış kapısı olmayan bir konuma düşecek... Böyle bir oluşumun varlığını sürdürme şansı yoktur.
- Kürtlerin yüzde 90'ı Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmesinden yanadır. Sınırların değişmezliği kuralını savunan AB'den yana olan bir halkın, Türkiye'den kopma isteğinin olmadığı açıktır.
- Kürt bölgesi Türkiye'nin en geri bölgesidir. Sanayisi yoktur; ekonomik yaşam tarıma dayanıyor. Son yirmi yıldır süren çatışmalar nedeniyle bölgede hayvancılık ölmüş ve tarım felç olmuştur. Batı ile Doğu arasındaki kalkınmışlık düzeyi Belçika ile Bangladeş arasındaki uçuruma eşdeğer bir düzeye inmiştir. Açlık yaygındır, yokluk ve yoksulluk doğal yaşam biçimidir. Bu kadar geri bir toplumun bağımsız olarak yaşayabileceğini düşünmek bir düştür.
- Kürt bölgesinde yetişmiş insan gücü son derece yetersizdir. Önde gelen Kürt aydın ve işadamlarının önemli bir bölümü faili meçhul cinayetlerle yok edilmiştir. Yönetici katmanlardan yoksun hale gelen Türkiye'deki Kürt toplumunun devlet olarak örgütlenme ve varlığını sürdürme koşulları kalmamıştır.
- Kürtler, Türkiye'den ayrılınca yaşam koşullarının çok daha kötü olacağının bilincindedir... Hiçbir insan topluluğu daha kötü koşullar için, sürdürmekte olduğu düzeni bozmak istemeyeceğine göre, Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmak amacıyla Türkiye'den ayrılacağını düşünmek onların insani sağduyusuna yapılacak bir haksızlıktır.
- Türklerle Kürtler arasındaki tarihsel, dinsel, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkiler açısından böyle bir ayrılmanın koşulları yoktur.

• Uluslararası konjonktür ve Ortadoğu'daki dengeler Türkiye Kürtlerinin Türkiye'den ayrılmasına elverişli değildir.

Tüm bu somut veriler karşısında Kürtlerin Türkiye'den ayrılması düşüncesi gerçekçi olmadığı gibi, bunun gerçekleşme şansı da yoktur.

Siyasi Temsil Açısından Federasyon Düşüncesi Gerçekçi midir?

Türkiye Kürtleri için federasyon düşüncesi de gerçekçi değildir. Çünkü:

• Kürtlerin büyük bölümü Türkiye'nin her tarafına dağılmıştır. 1984-1995 arasında sadece İstanbul'a göç eden Kürtlerin sayısı 1.400.000'dir.[11] Keza, göçler nedeniyle, Kürt bölgesi, münhasır bir coğrafya olma vasfını kaybetmiştir. Kürtlerin büyük bir bölümünü dışarıda bırakarak asimilasyona terk eden, azınlığın azınlığı konumundaki bir topluluk için federasyon talebi, toplusal ve siyasal yararı olmayan bir fantezidir.

• Federasyon tarzındaki bir ayrışma birlikte yaşayacak toplumların mutabakatı ile mümkündür. Önce Kürtlerin böyle bir talebe sahip çıkması, sonra da Türkiye toplumunun onayı gerekir. Kaldı ki, ekonomik özerkliği şart koşan federatif bir yapıda Kürt burjuvazisi her türlü ekonomik destekten yoksun kalacağı için böyle bir öneriyi benimsemesi asla mümkün değildir.

• Yüzyıllar boyunca Türklerle Kürtler arasında oluşan sosyal ve ekonomik ilişkiler ve evlenmeler yoluyla kurulan akrabalıklar nedeniyle ne bağımsızlık ne de federasyon tipi ayrışmaların Kürtler tarafından genel kabul görmesi mümkün değildir.

Kürtlere rağmen, bağımsızlık ya da federasyon talebiyle ortaya çıkmak gerçekçi olmaktan çok, düşsel fantezilerdir. Bağımsızlık gibi, federasyon tezi de, Kürt sorununda tutarlı ve sağlıklı bir siyasal çözüm programı olmayan kimi küçük burjuva unsurların bireysel tatmin sadedinde ortaya attıkları önerilerdir. Toplumsal destek bulma şansları yoktur.

Siyasi Temsil Konusunda Kürtler İçin Gerçekçi Talep Ne Olmalıdır?

Türkiye'de Kürt sorunu, ancak, özgürlükçü, temel insan hakları ile sosyal haklara saygılı, çoğulcu, katılımcı, laik,

[11] Alf Rıza Karduz, Sabah Gazetesi, 23. 11. 1995

çok kültürlü, hukukun üstünlüğüne bağlı ve eyalet meclisleriyle yönetilen adem-i merkeziyetçi (yerinden yönetim) çağdaş bir demokrasinin kurulup işletilmesiyle çözülür. Ne var ki, Türkiye Kürtlerinin salt kendi siyasal örgütlerine dayanarak böyle bir demokrasiyi kurmaları mümkün değildir. Bu, ancak, Kürt sorununun çözümünü demokratikleşmenin ön koşulu sayan demokrasi güçlerinin oluşturacakları ortak bir Türkiye partisinin mücadelesiyle gerçekleşebilir.

Neden Eyalet Sistemi ?

Türkiye, 770 bin kilometrekare alanı kaplayan büyük bir ülkedir. Nüfusu 80 milyona dayanıyor ve birkaç yıl içinde 100 milyona ulaşacak. Böyle bir ülkeyi, sürgit, merkezden ve ***'merkeziyetçi bir devlet'*** anlayışı ile yönetmek güç, hatta imkânsızdır. Merkezden beklenecek bir emirle bir odacının, bir tahsildarın tayinini yapmak, en ufak bir mubayaa işinde bile merkezi hükümetin onayını almak suretiyle Türkiye'yi başarılı biçimde yönetmek olanaksızdır. Eğer Türkiye çağdaş anlamda demokratik bir hukuk devleti olacaksa, eğer Türkiye Avrupa Birliği'ne üye olacaksa mutlaka ***'eyalet sistemine'*** geçmesi gerekir. Bu, sadece belli bir etnik topluluğun ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde bir eyalet sistemi olmamalı... Bütün Türkiye'nin ihtiyacını karşılayacak bir eyalet sistemi biçiminde olmalıdır. İllerin büyüklüğü göz önüne alınarak Türkiye 8-10 eyalete ayrılabilir. Örneğin bir İstanbul Eyaleti, İzmir Eyaleti yanında birkaç ili kapsayan bir Amasya, bir Diyarbakır ya da bir Erzurum Eyaleti vb. oluşturulabilir. Eyaletler öznel bir yaklaşımla değil, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak en uygun biçimde oluşturulmalıdır. Sorunun, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel yönleri gözetilerek, dünyadaki deneylerden ve işin uzmanlarından yararlanılarak Türkiye'ye özgü bir ***'eyalet sistemi'*** kurulması mümkündür. Bu, aynı zamanda, demokrasinin temel ilkelerinden biri olan katılımcılığın sağlanmasına da katkı yapar. Aksi halde, Türkiye'de, vatandaşların yönetime katılması, yani katılımcılık ilkesinin geçerlilik kazanması mümkün değildir. Prensip olarak her eyaletin bir meclisi olmalı ve eyaletler kendi meclisleri tarafından yönetilmelidir. Özerk ve yerinden yönetim ilkesine göre yönetilecek eyaletlerin meclisleri ve yönetim organları aynı zamanda kimi anayasal yetkilerle de donatılmalıdır. Eyalet meclisleri,

anayasal olarak, mali ve idari özerklik yanında beli konularda yasama yetkisine de sahip olmalı ve merkezi hükümetle uyumlu kararlar alabilmelidir. Örneğin, ilköğretim okullarının açılması, sayılarının ve yerlerinin belirlenmesi, hocalarının tayini, merkezi hükümetin onayı ile eğitim programlarının hazırlanması, yerel polis teşkilatının yönetilmesi, bölgesel kalkınma planlarının yapılması vb., yetkiler eyalet meclislerine bırakılabilir. Bu sistem, yürütme yetkisinin dağılımını, ülkenin daha kolay ve rasyonel biçimde yönetilmesini, vatandaşın yönetime daha geniş biçimde katılımını ve idareyi daha etkin biçimde denetlemesini sağlayacaktır. Özel olarak da Türkiye'nin yaşamsal önemdeki Kürt Sorununun çözümü için de eyalet sisteminin uygulanması tek çıkış yoludur. Nüfusun özelliklerine göre dil, kültür ve eğitim sorunları eyalet meclislerinin yetkileri çerçevesinde kolayca aşılarak Türkiye beklediği barışa ve huzura kavuşur.

Bu uygulama ile Kürtlerin çoğunlukta oldukları eyaletler dışında yaşayan Kürtlerin taleplerini de gerçekleştirmek mümkündür. Eyalet meclislerinin kararı ile Kürtlerin azınlıkta oldukları yerlerde de, ulusal demokratik haklarını kullanmaları sağlanabilir. İster azınlıkta isterse çoğunlukta olsunlar ve nerde yaşarlarsa yaşasınlar Kürtleri dışlamadığı için eyalet sistemi, federasyona göre daha demokratik ve daha gerçekçidir. Örneğin, eyalet meclisi kararıyla İstanbul'da yaşayan 500 bin Kürt ailesinin talepleri göz önüne alınarak il sınırları içinde bazı ilköğretim okullarında ve liselerde Kürt çocuklarının Kürtçe eğitim görmeleri, kültürlerini ve tarihlerini öğrenmeleri sağlanabilir.

Kuşkusuz bazı üniversitelerde Kürt dili ve kültürü alanında yüksek lisans ve lisansüstü eğitim yapma imkânının sağlanması gibi hizmetler de unutulmamalı ve merkezi devlete ait görevler arasında yer almalıdır.

Tüm bu düzenlemeler yeni bir anayasa yapılmasını ve köklü bir düzen değişikliğini gerektirir. Bu da güçlü bir siyasal iradenin ortaya çıkmasına bağlıdır.

Türkiye'de Kürt Sorununu Çözecek Çağdaş Bir Demokrasi Nasıl Kurulur?

Demokrasi kendiliğinden oluşan, statik bir yönetim biçimi değildir. Keza, siyasal iktidarların ahlaki nedenlerle, halkla bütünleşmek ya da halka daha iyi hizmet vermek için kendi özgür iradeleriyle oluşturdukları bir yönetim anlayışı da

değildir. Demokrasi, düzen yanlısı tutucu sosyal güçlerle, gelişmeden ve ilerlemeden yana olan sosyal güçler arasındaki savaşımla oluşan bir değerler sistemidir. Bu açıdan bakınca demokrasiyi emeğin özgürleşmesi doğrultusunda gelişen ve ilerleyen bir süreç olarak değerlendirmek gerekir. Çağdaş demokrasi ise, bu mücadelenin günümüz koşullarındaki bir ürünüdür. Son tahlilde demokrasi, her aşamada, sosyal güçler arasında oluşan ekonomik, sosyal ve politik bir dengedir. Bu denge, bireyin, emeğin ve toplumun özgürleşmesi doğrultusunda ve her tarihsel evrede yeni bir öz ve biçimde yeniden oluşur.

Türkiye'deki egemen sosyal güçlerle onları temsil eden düzen partileri, değişime karşı duran statükocu güçlerdir. Gelişimden ve değişimden yana olan ilerlemeci güçler ise işçi ve emekçi sınıflarla demokrasiden yana olan katmanlar ve varlıkları yadsınarak asimilasyona zorlanan etnik, kültürel, dilsel ve dinsel azınlıklardır.

Emeğin özgürleşmesi ve azınlık haklarına saygılı çağdaş bir demokrasinin kurulması, ancak gelişimden ve değişimden yana olan ilerlemeci güçlerin, gerici siyasal güçlere karşı başarı sağlayarak iktidar olmaları ya da iktidarları etkileyecek bir güç haline gelmeleriyle olasıdır. Bunun için de uzun erimli ortak bir demokrasi mücadelesi gerekir. Değişimden yana olan demokrasi güçleri dağınık ve kimi zaman da ideolojik olarak karşıt konumlarda oldukları için tutucu güçleri geriletmede ve ileri bir demokrasiyi kurmada başarılı olamamaktadırlar. Bu dağınıklığın temel nedeni de, toplumdaki aydınlanma ve dayanışma bilincinin yeterince gelişmemiş olmasıdır. Çözüm, yığınları ortak bir siyasal hareket içinde örgütleyerek aydınlanma bilincini yükseltmek ve statükocu güçlere karşı demokrasi mücadelesine katılmalarını sağlayabilmektir.

Bugünkü nesnel koşullarda ileri ve çağdaş bir demokrasinin kurulup gelişmesinde çıkarı olan sosyal güçlerin ortak bir siyasal mücadeleye katılmalarında öncülük görevi toplumun en aktif kesimine düşer. Teorik olarak değişimden yana olan temel toplumsal güç işçi sınıfıdır. Ne var ki, Türkiye'de işçi sınıfı hem sayıca yetersiz olduğu hem de kendisi için sınıf konumuna gelmediği için bu görevin üstesinden gelmesini beklemek düşçülük olur. Kaldı ki, ülke gündeminin başında yer alan temel sorun sosyalizm değil, demokrasidir. Bunun için, işçi sınıfının sosyalizm perspektifine bağlı azami bir devrimci programa değil, demokrasi

güçlerinin mutabakatıyla oluşacak ve Kürt sorununun çözümüne öncelik tanıyan ortak bir demokrasi programına ihtiyaç vardır. Demokratik devrimin, salt, işçi sınıfının fiili ve ideolojik hegemonyası altında yürütülecek bir mücadele ile kazanılacağını öngören Leninist tez Türkiye'nin bugünkü nesnel koşullarında gerçekçi değildir. Keza, değişimci güçlerin en aktif kesimini oluşturan Kürt ulusal demokratik güçlerinin hegemonik öncülüğündeki bir mücadele anlayışı da gerçekçi değildir. Çünkü, yalnız Türkler, yalnız Kürtler, yalnız işçiler, yalnız kadınlar ya da yalnız gençler için demokrasi olmaz. Demokrasi tecezzi (bölünme) kabul etmez bir bütündür. Bu nitelikteki bütünsel bir demokrasiye varmak için, her kesimin kendi özgür iradesiyle destekleyeceği ortak bir demokrasi programının hazırlanması ve bunun başarısı için ortak bir siyasal hareketin oluşması gerekir. Bu nedenle, girişimin ilk andan itibaren ortak biçimde başlatılması, yürütülecek demokrasi mücadelesinin başarısı için kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bir Kürt siyasal hareketinin, diğer demokrasi güçlerine katılma çağrısı yapması ne kadar anlamsızsa, bir işçi sınıfı partisinin de aynı çağrıyı kendi safları için yapması o ölçüde anlamsızdır. Her iki koşulda da birlikteliğin ve ortak bir siyasal hareketin oluşması mümkün değildir.

Demokrasiden Yana Olan Sosyal Güçler Hangileridir?

- İşçi sınıfı Siyasal ve Ekonomik örgütleri (parti ve sendikal örgütler).
- Kürt ulusal demokratik hareketi ile diğer azınlık hakları aktivistleri ve onların siyasal örgütleri.
- Memur ve benzeri emekçilerin dernek, vakıf ve sendikal örgütleri.
- Esnaf örgütleri.
- Demokrat meslek örgütleri (Barolar, Tabip Odaları, Mimar - Mühendis Odaları vb.)
- Demokrat Kadın hareketleri (dernekler, vakıflar ve Kadın hakları aktivistleri).
- Demokrat Gençlik örgütleri.
- İnsan Hakları Aktivistleri (Dernek, vakıf vb. kuruluşlar)
- Demokrat Sivil Toplum Kuruluşları.
- AB'den ve çağdaş demokrasiden yana olan ulusal burjuvazi ya da bu nitelikteki burjuva aydınları.

Toplumda gelişim, değişim ve demokratik dönüşümden yana olan tüm sosyal sınıf ve katmanları temsil eden örgüt ve hareketleri bir araya getirmek, ekonomik ve sosyal taleplerini kapsayacak müşterek bir program üzerinde mutabakatlarını sağlayarak ortak bir siyasal hareketi örgütlemek mümkündür. Çağdaş demokrasiye yürekten bağlı Türk ve Kürt aydınlardan girişimci bir kadronun yurt çapında yapacakları çalışmalarla bu hedefe ulaşılabilir. Bunun için dayatmacı olmamak ve anılan sosyal güçler arasında mutabakat aramak yeterli koşuldur. Çünkü Türkiye siyasal yaşamında bir boşluk vardır. Bu boşluğu düzen yanlısı siyasetçilerin doldurmaları olanaksızdır. Bu göreve sözde talip olan statükocu yeni partilerin kurulmasına ya da saf dışı olanlarının canlandırılması çabalarına karşın, boşluk devam etmektedir. Çünkü bu boşluk demokrasi söylemleriyle doldurulamaz. Bunu ancak, düzen karşıtı ilerlemeci sosyal güçlerin siyasal hareketi doldurabilir.

Siyasal Yaşamdaki Boşluğa Karşın Neden Dönüştürücü Bir Demokrasi Partisi Kurulamıyor?

Türkiye'de azınlık sorunu başta olmak üzere, toplumun tüm sorunlarına çözüm bulacak dönüşümcü, çağdaş bir demokrasinin kurulmasını engelleyen nedenlerin başında, yüz yıla yakın bir zaman sürecinde oluşan, Türklerle Kürtler arasındaki karşılıklı güvensizlik gelmektedir. Kürt ulusal demokratik hareketini temsil eden Kürt aydınları, ilerici, demokrat Türk aydınlarına, onlar da Kürt aydınlarına karşı derin bir güvensizlik beslemektedirler. Bu karşılıklı güvensizliğin nedeni, Cumhuriyetin kuruluşundan beri izlenen ret ve inkara dayalı asimilasyoncu baskı politikasıdır. 80 yıldır Kürtlere reva görülen hukuk dışı uygulamalar karşısında Türk aydınlarından hiçbir tepki gelmemiş ve Kürtlere dönük bölücülük suçlamasıyla kamuoyunda bir Kürt düşmanlığı oluşmuştur. Dışlanan ve düşman muamelesi gören Kürtlerde de güven duygusu kaybolmuş ve içinde yaşadıkları topluma yabancılaşmışlardır. Bu karşılıklı güvensizliğin aşılmasında ilk adımı atma görevi yine de Kürt aydınlarına düşüyor. Çünkü demokrasiye en çok gereksinmesi olan Kürtlerdir. Demokrat Kürt aydın ve siyasetçilerinin ileri bir demokrasiyi içtenlikle savunduklarını ve bunun için Türk demokratlarıyla birlikte mücadele etmeye hazır olduklarını kanıtlamaları gerekir.

Öncelikle, Kürt ulusal demokratik hareketinin doğası gereği çağdaş ve ileri bir demokrasinin öznesi olduğu somut verilerle ortaya konulmalı ve Kürt sorunu çözülmeden Türkiye'de demokrasiyi kurup yaşatmanın mümkün olmadığı sabırla ve özveriyle herkese anlatılmalıdır. Keza bu gerçek, yaşamın her alanında ve her zeminde gündeme getirilmeli ve en güçlü biçimde savunulmalıdır. Yılların biriktirdiği önyargıları ve düşmanlıkları aşarak ülkeyi selamete çıkarmanın, Türkiye'yi özgürlükçü bir demokrasiye ve Kürtleri de ulusal demokratik haklara kavuşturmanın başka bir yolu yoktur.

Yurtsever Türk ve Kürt aydınlarının izleyecekleri aktif ve gerçekçi politikalarla önyargıların aşılması ve demokrasi güçlerinin birliği sağlanarak Türkiye'de radikal bir dönüşümün gerçekleşmesi ve çağdaş bir demokrasinin kurulması mümkündür.

Tarih bu görevi demokrat Türk ve Kürt aydınlarının omuzlarına yüklemiştir. Ya bu görevin gereğini yapacak ya da statükoyu temsil eden militarizmin egemenliğine boyun eğmeye devam edeceklerdir.

Tarık Ziya EKİNCİ

DDKO: Türkiye'de Kürtlerin Siyasete Doğrudan Katılma Aracı ve Yeni Kürt Baharı'nın İlk Açık-Legal Kürt Örgütlenmesi Kürt Ocakları...

Kürdistan'daki her olgu, Kürdistan'ın jeopolitik konumu, parçalanmışlığı, sömürge yapısı nedeniyle tarihsel bir serüvene sahiptir. Kürdistan'daki örgütlenmelerin serüveni iki kat bir değere sahiptir. Türkiye'de yeni tarihsel dönemde siyasete ve yönetime doğrudan katılım aracı olarak DDKO da tarihsel bir serüvene sahip. DDKO'yu örgütsel bir olgu olarak tanımlamak, yorumlamak, özelliklerini açığa çıkarmak, analiz etmek için 20. Yüzyılın başındaki Kürt örgütlenmesine, DDKO'nun tarihsel, siyasal, toplumsal macerası arka planına bakmak lazım.

I- Osmanlı Devletinde Kürt Örgütlenmeleri...

Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürt örgütlenmelerini anlamak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti dönemindeki örgütlenmelerle farkını görebilmek için, Kürtlerin statüsünü tarif etmek gerekir.

Kürtler Osmanlı İmparatorluğu döneminde yasaklı bir ulusal topluluk değildi. Kürdistan da, Kürtlerin yaşadığı ülke olarak yasaklı değildi. Kürtler Kürdistan'da özerk ve otonom bir halk olarak yaşamlarını devam ettirmekte, kendi kimlikleriyle, sosyal, siyasal, ekonomik, idari yaşama katılmaktaydılar.

Bu nedenle Kürtler, hem diğer ulusal topluluklar ve azınlıklarla oluşturdukları örgütlenmelerde, hem de kendi bağımsız örgütlenmelerinde açık ve legal örgütlenmeler yapmışlardır.

Kürtlerin çağdaş örgütlenmesinin tarihsel başlangıcını, Kürtlerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki azınlıklarla ortak örgütlenmesi olan İttihat-Terakki Cemiyeti'nin kuruluşuna temeli olan İttihad-ı Osman-i Cemiyeti'ni hesaba katarsak, 19. Yüzyılın sonu olarak ele almak yanlış değildir. İki Kürt aydını, İshak Sükûti ve Dr. Abdullah Cevdet İttihat Terakki Cemiyetinin kurucuları arasındadır.

İttihat Terakki'nin kurucuları olan **İshak Sükûti** ve **Dr. Abdullah Cevdet**, kendilerini başlangıçta Osmanlı kimliğiyle tanımlıyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürtlerin ve diğer ulusal grupların da eşit ulusal ve toplumsal haklara sahip olmalarını savunuyorlar, buna göre yeni Osmanlılık tasarlıyorlardı.

Bu nedenle Kürtler ve diğer ulusal topluluklar, İttihat Terakki'nin kuruluşuna büyük bir ilgi duymuşlar, İttihat Terakki içinde örgütlenmişlerdi. İttihat Terakki bu bağlamda denilebilir ki, Kürtlerin ve diğer ulusal toplulukların federasyonu durumunda olan bir örgütlenmeydi. Bu nedenle de Kürtler ve diğer ulusal topluluklar, kendilerini rahat ifade etme olanağına sahip olduklarından, İttihat Terakki içinde yer almışlardı.

Bu nedenle İttihat Terakki'nin kuruluşundan sonra, Kürtlerin birçok büyük aydını, yönetici kesimlerden unsurları, tarih yapan kanaat önderleri, günümüzde de Kürt tarihindeki önemli yerlerinden dolayı değer biçilen ve tanınmış insanları İttihat Terakki içinde yer aldılar. **Ziya Gökalp'i, Abdurrahman Bedirhan'ı, Seyit Abdulkadiri, Said-i Kurdi'yi, Bedirhanizade Osman Paşayı, Liceli Ramiz Beyi, Pirinççizade Fevzi'yi, Babanzade Ahmet Naim Efendi'yi,** daha birçoklarını bunlar arasında sayabiliriz.

İttihat Terakki'nin örgütlenme ve halkla ilişki kurma sürecinde, yapısında değişiklikler gündeme gelmeye başladı. Ulusal Toplulukların ilişkileri, ulusal toplulukların geleceğine ilişkin proje ve tasarımlarda farklılaşmalar ortaya çıktı. İttihat Terakki giderek Türk ırkçı milliyetçi düşüncelerin egemen olduğu bir kuruluşa dönüşmeye başladı. İttihat Terakki'de Ermenilere yönelen Türk ırkçı milliyetçi düşünceleri, daha sonraları da diğer Müslüman olan ulusal topluluklara, azınlıklara ve en başta da Kürtlere yönelmeye başladı. Bu da, İttihat Terakki içinde bir fikri ayrışmaya, köklü tartışmalara, Kürtlerin Türk ırkçı milliyetçi düşüncelere

muhalefet etmelerine yol açtı. Bu fikri ayrışma ve muhalefet uzun bir zaman geçmeden örgütsel ayrışmaya yol açtı.

Kürtler, ondan sonra ayrı ve bağımsız örgütlenmelere başladılar.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ilk başlarda ortaya çıkan ortak örgütlenme ve daha sonra ayrışma, ayrı örgütlenme serüveni ile 1960'lar sonrasında başta Kürt solcuları olmak üzere tüm Kürt kesimlerinin, TİP'te birleşme ve daha sonra bağımsız örgütlenme serüvenine benzeşme göstermesi, üzerinde durmaya değer bir olay olduğunu düşünüyorum.

Elbette Kürtler, diğer ulusal topluluklar ve azınlık aydınlarıyla İttihat Terakki içinde ortak örgütlendikleri, yeni bir Osmanlı İmparatorluğu düzeni projelendirmeye çalıştıkları zaman, 1909 yılında bağımsız olarak Kürtlerin örgütlendikleri bir kuruluş **Kürdistan Azm-i Kavi Cemiyeti'nin** kuruluşu söz konusu. Etkin Kürt aydınları, yönetici kesimden kanaat önderleri İttihat Terakki içinde örgütlendikleri için, ilk başlarda bu bağımsız ve ayrı Kürt örgütlenmesi güçlenmedi.

Kürtlerin etkin aydınlarının, toplumsal kanat önderlerinin İttihat Terakki'den ayrılmasından sonra Kürt siyasal ve toplumsal yaşamında etkin olan bağımsız Kürt örgütlenmesi, 17 Aralık 1918'de kurulan **Kürdistan Teali Cemiyeti'dir.** Seyit Abdulkadir, Hüseyin Şükrü Baban, Dr. Mehmet Şükrü Sekban günümüzde de tanınan ve cemiyetin kurucusu, yöneticileri arasında olan etkin Kürt aydınları ve toplumsal kanaat önderleriydi.

Kürdistan Teali Cemiyeti'nin merkezi İstanbul'du. Kürdistan Teali Cemiyeti'nin kuruluşu 1918'deki Mondros Mütarekesi'nden sonradır. Bu da Kürdistan Teali Cemiyeti'nin özel bir koşulda kurulduğunu göstermektedir. Kürdistan Teali Cemiyeti'nin kuruluş tarihi, Osmanlı Devleti'nin ortadan kalkmaya başladığı, yeni bir devletin kuruluş sürecinin başladığı tarihtir. Bu nedenle, Kürdistan Teali Cemiyeti'nin kuruluşundan sonra, İstanbul, Anadolu, Kürdistan ve Ermenistan'da hayati olaylar gelişiyordu.

Kürdistan Teali Cemiyeti, kuruluşundan kısa bir zaman sonra Kürtlerin önemli bir ilgi odağı haline geldi. İstanbul'da tüm Kürt yurtsever aydınlarını ve Kürt işçilerini bünyesinde topladı. Kürdistan Teali Cemiyeti kısa sürede, Kürdistan'da birçok il ve ilçede örgütlenmesini gerçekleştirdi, şubesini açtı. Kürdistan Teali Cemiyeti, Diyarbakır,

Malatya (Arapkir), Batman (Harzan), Harput, Dersim, Erzurum, Van, Sivas, Koçgiri, Ümraniye'de şubeler açtı. Kürdistan Teali Cemiyeti Kürt aristokrasisi tarafından ya güçlü bir şekilde desteklendi, ya da aşiret reisleri Kürdistan Teali Cemiyeti üyesi oldular.

Kürdistan Teali Cemiyeti, Mükuslü Hamza Bey'in redaktörlüğünde merkezi yayın organı olarak **Jîn** ismiyle bir dergi yayınlamaya başlamıştı.

Kürdistan Teali Cemiyeti, hem İstanbul'daki Osmanlı Hükümeti'nin ve hem de Ankara'daki yönetimin doğrudan baskılarına maruz kalmıştır.

Osmanlı ve Ankara Hükümetlerinin Kürdistan Teali Cemiyetine yönelik baskılarından sonra, tıpkı Kürtlerin yakın tarihinde, 1960'lardan sonra Türkiye İşçi Partisi ve sistem partilerinde olduğu gibi, cemiyet içindeki Kürt aydınları arasından stratejik anlamda ayrılıklar belirmeye başladı. Cemiyet içinde, Osmanlı Devleti sınırları içinde **"Muhtar Kürdistan"** tezini savunan Seyir Abdulkadir ile **"Bağımsız Kürdistanı"** savunan aydınlar arasında derin ayrılıklar çıktı.

Bu ayrılıklar, yeni örgütlenmeye temel oluşturdu. Kürdistan Teali Cemiyeti'nden ayrılan Kürt aydınları, 1920'de **Teşkilat-i İçtimaiye Cemiyeti** adında bir örgüt kurdular. Bu da, Kürdistan Teali Cemiyeti'nin Kürtler arasında güç kaybetmesine neden oldu. Hükümetlerin baskı ve şiddete dayalı uygulamaları da bu duruma eklenince, Kürdistan Teali Cemiyeti varlığını koruyamadı. Teşkilat-i İçtimaiye Cemiyeti o dönemin daha ileri ve dinamik örgütü olarak ortaya çıktı.

Teşkilat-i İçtimaiye Cemiyeti, meşhur Cizre Botan Beylerinin oğlu Emin Ali Bedirhan öncülüğünde kuruldu. Onun yanında, çok ünlü ailelerinin mensupları da cemiyete kuruculuk yaptılar. **Ferit Şükrü Baban, Fuat Baban, Hikmet Baban, Dr. Abdullah Cevdet, Dr. Mehmet Şükrü Sekban, Kemal Fevzi, Ekrem Cemil Paşa, Memduh Selim Bey her Kürdün zihnine kazınan cemiyet kurucularıydı.**

Ankara Hükümeti, Cemiyete karşı sert uygulamalar girıştiğinden, Kürdistan'da örgütlenme yapan ve bunun için gönderilen üyelerin çoğu ya tutuklanmış, ya da kaçak durumia düşmüşlerdi.

Kürdistan Teali Cemiyeti'nin varlığı Cumhuriyet öncesinde fiilen son bulmuştur. Osmanlı Hükümeti 11 Ekim

1920'de cemiyetin kapatılmasına karar vermişti. Ama karar uygulanmamıştı.

Kürtler arasında etkin olan bu iki örgütlenmenin dışında da Kürt örgütlenmeleri söz konusuydu. Bu Kürt örgütlerinin varlığına, T.C Devleti'nin kuruluşundan hemen önce son verilmiştir. Aslında birçok Kürt örgütü de kendi iradelerinin artık geçerli olmadıklarından, çalışma ve örgütlenme alanlarının daralmasından, açık ve legal planda çalışmalarını sürdüremeyeceklerini saptadıklarından da kendi yaşamlarına kurucuları ve üyeleri tarafından son verilmiştir.

II- T.C Devletinin Kuruluşu Aşamasında Kürtlerin Örgütlenmesi ve Siyasete Katılma Tarzı (1920- 1925)...

T.C Devleti'nin kuruluşundan önce bağımsız Kürt örgütlenmelerinin hayatına son verilmişti. Ama M. Kemal ve arkadaşlarının, Osmanlı Hükümeti karşısında varlık göstermeye, kendi devlet projelerini hayata geçirmek için bütün toplumsal kesimlere, Osmanlı'dan geri kalan Müslüman azınlıklara ve özellikle de önemli bir güç olan ve ülke sahibi olan Kürtlere ihtiyacı vardı. Bu nedenle, T.C Devleti'nin kuruluşu aşamasından Kürtlerin bir halk ve ulus olarak reddi ve inkârı düşünülemezdi. Böyle bir şeyi düşünmek aptallık ve çıkarlara aykırı bir durum olurdu. Bu nedenle, M. Kemal ve arkadaşlarının Kürtler konusunda rasyonel ve gerçekçi davrandıklarından hiç şüphe yoktur.

M. Kemal öncülüğündeki yeni devlet projesi, **"Halifeyi ve Osmanlı Mebusan Meclisi'nde kararlaştırılan Misak-i Milli içinde kalan vatan topraklarını kurtarmak"** stratejisiyle hayata geçirilmeye çalışılıyordu. 1. Büyük Millet Meclisi bu amaçla kurulmuş ve böyle bir görevle oluşturulmuştu. M. Kemal ve arkadaşları başarıya ulaşmak, kendi devlet projelerini hayata geçirmek ve iktidar olmak için Türklük öğesini değil, İslam öğesini öne çıkarıyorlardı. Bu nedenle de, M. Kemal 1 Mayıs 1920'de Meclis'te yaptığı konuşmada, kurtuluşunu istedikleri birliğin Türklerin birliği olmadığını, Kürtlerin, Lazların, Çerkezlerin v.d azınlıkların birliği olduğunu ifade ediyordu.

Kürtler bu dönemde bağımsız örgütlemelere sahip değildi. Toplumsal örgütleriyle, M. Kemal ve arkadaşlarının yeni devlet projelerine destek oldular, iktidar olmalarını sağladılar. Kürdistan'da 1. Büyük Millet Meclisinde bulunan mebusların çoğu Kürt'tü. Kürtler kendi kimliğini inkar etme gereği görmüyordu.

T.C Devleti'nin, bir İngiltere projesi olarak, üniter, ulus-devlet paradigmasına göre kurulması ve ayaklarını yere basmasından, özellikle de 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşmasından sonra; devlet yöneticilerinde köklü, radikal, tehlikeli bir konsept/anlayış değişikliği oldu. Türk ulusunu oluşturmak için, Kürtlerin bir ulus olarak varlığı ret edildi, Kürtlerin Türk olduğu ileri sürüldü. Kürtlerin bütün ulusal hakları yasaklandı ve gasp edildi.

Bu durumda yeni bir temsil yapısını belirlemek için harekete geçildi. M. Kemal, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bütün kontrolünü ve işlerini eline geçirdi. Seçimlerin yenilenmesine karar verildi. 2. Dönem TBMM'de, Kürt Milletvekilleri rahatça tasfiye edildi. 1946-1950'lere kadar Kürt Milletvekilleri Kürdistan'dan atama yoluyla tespit edildi. Atanan milletvekilleri Türk kökenliydi. M. Kemal ve iktidarına yandaş "Türk Kürtleri" bile çok az sayıda milletvekili olarak atandıkları görüldü.

Bu deneyin kendisi de, işbirlikçi, devlet yandaşı Kürtlere bile tahammül edilmediğini, edilmeyeceğini ortaya koyuyor. Bu gelişmenin kendisi de, Kürtlerin tümüyle potansiyel düşman görülmesinin, bütün Kürtlerin devlet için tehlikeli olabileceğinin, bu nedenle tüm Kürtlere karşı tedbir geliştirmenin gerekli olduğu düşüncesinin yeni bir düşünce değil, eski bir düşünce olduğunu gösteriyor.

III- T.C Devletinde Kürtlerin Statüsü, Gizli Örgütlenmeler ve Kürt Ulusal Direnme Hareketleri (1925-1940)...

T.C Devleti'nin kuruluşuyla birlikte, Kürtlerin Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki özerk ve otonom yapısına son verildi. T.C Devleti'nin kuruluşu, bütün toplumsal yapısallığa müdahale sürecinin başlamasına yol açtı. Halifeliğe son verildi. Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki toplumsal, ulusal, siyasal çoğulculuğa son verildi. Laiklik adı altında suni bir İslam devlet dini yaratıldı. Tekçi, Osmanlı'da tam üniter olmayan biraz adem-i merkeziyeti olan devlet yerine üniter bir Türk ulus devleti oluştu. Türk ulusunu yaratmak içinde Kürt ulusunun varlığı inkâr edildi. Kürtlerin Türk olduğu ileri sürüldü. Kürt ulusunun tüm hakları gasp edildi. Kürtçe konuşma yasaklandı. Kürtlerin siyasi örgüt ve dernekler kurması yasaklanmakla kalmadı, bunların bedeli ölüm cezası oldu. Kürtler, Kürt halkı, Kürt ulusu, Kürdistan kavramları literatürden silindi. Bu kavramları kullananlar hapis atıldı ve cezalandırıldı.

Kürtlerin bu statüye, zulme, sömürge bile olmayan daha alt bir yaşama tahammül etmesi, kendisine yönelik uygulamaları benimsemesi olanaklı değildi. Bu nedenle de Kürtler de, T.C Devleti'ne karşı, kendi meşru ulusal hakları, kendi kendisini yönetme hakkı, kendi özgürlüğü, ülkesinin kurtuluşu ve bağımsızlığı için gizli örgütlenmeye başladı.

Azadî ve **Xoybun Örgütlenmeleri**, Kürtlerin illegal örgütleriydi. Kürt ulusal Direnme Hareketlerine öncülük eden önemli örgütlerdir.

T.C Devleti'nin zulmü o kadar çekilmez derecedeydi ki, o dönemdeki örgütlenmeler daha kök salmadan, halk içinde örgütlenmeden, Kürdistan'da alansal olarak yaygın hale gelmeden ayaklanmalara, ulusal direnmelere yol açtı.

T.C Devleti'nin kuruluşundan sonra 1919'da başlayan, 1925 yılında büyüyen, 1932'de Ağrı'da ve 1938'de Dersim'de de devam eden Kürt Ulusal Direnme Hareketleri, örgütlü ve kendiliğindenci durumun sentezi sonucu ortaya çıkan, tam hazırlıklı olunmayan ayaklanmalardır. Bu nedenle de, bu ulusal direnme hareketleri Kürdistan genelinde yaygın hale gelmeden, bütün Kürtleri ayağa kaldıramadan devlet zulmüyle bastırıldılar.

4 Mart 1925 Tarih ve 589 Sayılı Takrir-i Sükûn Kanunu, Kürtlerin siyasete katılması ve örgütlenmesi açısından tam da bir dönüm noktası oldu. Bu kanun, Kürtler için önceden başlayan siyasetten soyutlanma, idari hayattan silinme sürecini hukuksal bir onaya kavuşturdu.

IV- Kürtlerin 1940–1946/50 Tarihlerine Kadar Olan Örgütsüz ve Siyaset Dışı Konumu...

Kürtler, Kürdistan'daki ulusal ayaklanmaların bastırılmasından sonra bağımsız örgüt kuramadılar, siyasete doğrudan katılamadılar. Kendi ülkelerini kendi elleriyle ya da ortak bir şekilde yönetme talebinde bulunamadılar. Çünkü Kürdistan ve Kürt halkı bir bütün olarak sömürgeci faşist devlet yapısının uygulaması karşısında katliama uğramış, derin yaralar almıştı. On binlerce Kürt öldürülmüştü. Kürt şehirleri, köyleri boşaltılmıştı. Büyük bir sürgün yaşamı başlamıştı. Kürt yerleşim bölgelerine diğer azınlıklardan unsurların, ailelerin yerleştirilmesi gerçekleşmişti. Kürt liderleri ve öncü kadroları ya öldürülmüşler ya da idam edilmişlerdi.

Kürdistan'a büyük bir korku salınmıştı. Büyük bir asimilasyon sistemi kurulmuş ve işletilmeye başlamıştı.

Bu kadar derin yaralı Kürt ulusunun ve Kürdistan'ın kısa sürede toparlanıp örgütlenmesi ve ayağa kalkması, yeniden haklarını talep etmesi olanaklı değildi.

Bu dönem, Kürtlerin en örgütsüz olduğu dönemdir.

Bu dönem, Kürtlerin siyaset dışına itildikleri, siyaset yapma ve yönetime katılma konusunda güç ve enerjilerinin tükendiği bir dönemdir.

V- Kürtlerin Gizli Bir Kimlikle Siyasete Katılma Dönemi: Entegralist Dönem: 1950-1959

2. Dünya Savaş'ından sonra Türkiye'de de demokrasi rüzgârları esmeye başladı. Türkiye NATO'ya üye olmak, Batı Dünyası ile ve özellikle de ABD ile ilişkileri geliştirmek, Batı Dünyasının bir parçası olmak, Almanya'daki Hitler Rejimi ile olan dolaylı ilişkilerini temize çıkarmak, aklanmak için bu esen rüzgarı kendi devlet ve ulusal çıkarlarına uygun bir şekilde yozlaştırdı, bu rüzgarı Türkiye'ye özgü bir demokrasi ve parti çoğulculuğuyla karşıladı.

Bunun için de daha önce M. Kemal döneminde muhalefeti devre dışı bırakmak, tepkileri organize etmek için izin verilen ve kapatılan Serbest Halk Fırka'sından sonra çok partili rejime geçiş benimsendi. Bu çok partili rejim sonrasında CHP, Demokrat Parti'yi doğurdu. Bu çocuğun kaynağına, beslendiği üniter, ulus devlet, anti-demokratik kültüre bakıldığı zaman gürbüz doğmayacağı, aslına ve geldiği yere benzeyeceği tartışmasızdı.

Ama bütün bunlara rağmen, Türkiye siyasetinde bir farklılaşma, bir nispi değişiklik yaratması da kaçınılmazdı. Yeni kurulan partinin de, doğduğu kaynaktan, rakibinden farklı olması doğal olan bir şeydi. Bu nedenle, Demokrat parti, dışarıya karşı daha Batıcı ve Amerikancı bir parti: içeriye karşı da daha az despotik, görece demokrat, devletten zarar gören kesimlere daha sıcak bakması gerekirdi. O yapıldı.

Türkiye'de siyaset sahasındaki bu nispi değişiklik, Kürtlerin tutumunda değişikliğe yol açtı. Kürtler açısından siyasete ve idari yönetime katılma anlamında yeni bir süreç belirledi. Sürgüne gönderilen Kürt feodalleri, beyleri, şeyhleri, aydınları sürgünden döndü. Kendi açık Kürt kimlikleriyle olmazsa bile, gizli bir Kürt Kimliği düşünce ve davranışıyla Demokrat Partiye destek oldular. Açık devletçi, işbir-

likçi, kendi ulusal kimliğine sahip çıkmayan Kürtler de CHP'de yer alarak siyasete katıldılar.

Kürdistan'da Demokrat Parti'nin oyların çoğunluğunu alması, Kürdistan'da çıkan milletvekilleri çoğunluğunun Demokrat Parti'den olmaları bu Kürt desteğinin en önemli göstergesidir.

Demokrat Parti'nin 1950 yılında yüksek bir oyla hükümet olmasından sonra, devlet tarafından kapatılmaması, ABD ve Batı Cephesi'nin baskısı, Türkiye'nin Batı Cephesi ve ABD ile olan ilişkilerinden, müttefikliğinden ileri geliyordu. Batı ve ABD, Demokrat Parti'nin meşruiyet ve ayakta kalma kaynağı oluyordu. Bu nedenle, İttihatçı Celal Bayar ve özellikle de Adnan Menderes bu enstrümanı devlet partisine, orduya karşı iyi bir şekilde kullanmıştır.

Günümüzde AK Parti'nin hükümet olması, hükümette kalması, kapatılamaması, Demokrat Parti'nin dayanaklarını ve tarihsel yapısallığının tekerrürü durumundadır.

Kürtlerin gizli bir kimlikle siyasete katıldığı bu süreci, Kürtlerin Türklerle yeni bir tarzda bütünleşmesi ve entegrasyonu süreci olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Demokrat Parti'nin kuruluşuyla başlayan bu süreç, Kürdistan'da ana damarlardan biri olarak devam etmektedir. Bu damar ve süreçten dolayı, Adalet Partili, ANAP'lı, AK Partili, CHP'li, MHP'li Kürtler hep var oldu, günümüzde de varlar.

Bunun yanında Kürt ulusal kimlikleriyle açık siyaset yapan, Kürtlerin ulusal haklarının kazanması için mücadele eden, Kürtlerin özgürlüğü ve Kürdistan'ın kurtuluşu ve bağımsızlığını isteyen Kürtler kategorisi hep var oldu. Bugün de var.

VI- Kürtlerin Açık Ulusal Kimlikleriyle Siyasete Katılma ve Bağımsız Örgütlenmesi Dönemi (1959-1965)

Bu dönemi birkaç konu başlığı altında incelemek, ya da kategorileştirmek sorunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

A) Kürt Kimlikli İlk Kültürel Çıkış ve Örgütlenme Girişimleri: 49'lar Olayı...

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra (1946), İran'ın o günkü konjoktürel durumunda, İngiltere ve ABD ile Sovyetler Birliği'nin İran'ı işgal ettiği koşullarda, bu güç dengesinin mücadelesi sonunda İran'da Kürdistan Mehabad Cumhuriyeti Kuruldu. Bu Cumhuriyetin kuruluşuna İran Kürdistan Demokrat Partisi (İran KDP) öncülük yapmıştı. Bu Cumhu-

riyet, bütün Kürdistan parçalarından aydınların, Kürt yönetici sınıflarının katılımıyla gerçekleşmişti. Kürtlerin kendi kendilerini yönetimi ve bağımsızlığı anlamındaydı. Cumhuriyetin Devlet Başkanı da Qazi Muhemed'di.

Bu gelişmeler, Kürdistan'ın tüm parçalarındaki ve dünyadaki Kürt aydınlarını etkiler durumdaydı.

Ama bu Kürdistan Cumhuriyeti'nin ömrü uzun olmadı.

Molla Mustafa Barzani, Kürdistan Mehabad Cumhuriyeti'nin 1946 yılında yıkılmasından sonra, büyük zahmetler, İran ve Türkiye'nin birlikte engelleme çabalarına rağmen yine de Sovyetler Birliğine geçmeyi başardı. Molla Mustafa Barzani Mehabad'da bulunduğu zaman, 1925 Kürt ulusal ayaklanmasından sonra Suriye'ye yerleşen Kuzey Kürdistanlı aydınlar tarafından yakından tanınıyordu.

Barzani ve Arkadaşları, 1958'da Irak'taki iktidar değişikliğinden sonra, Irak'ta reformların yapılmasına, Kürtlerin bir millet olarak iktidara katılmasına karar verilmesinden sonra Mısır üzerinden Irak'a döndü.

Barzani ve arkadaşlarının Irak'a dönüşü. Irak'ta kabul edilen yeni anayasa ile Kürtlerin Irak'ı oluşturan ve kurucu unsuru olan bir millet olarak tanınması da bütün Kürdistan parçalarında etkisini gösterdi. Irak'ta, 1946 yılında kurulan Kürdistan Demokrat Partisi (Irak KDP) bu gelişmelere öncülük ediyordu.

Kuzey Kürdistan'daki öğrenci ve aydınlar da bu durumdan derinden etkilendi.

Ayrıca, 1925 Kürdistan'daki ulusal ayaklanmadan sonra Suriye'ye yerleşen yurtsever Kürt aydınlarının **(Celadet ve Kamuran Bedirhan Kardeşler, Osman Sabri, Dr. Nafiz ve Nureddin Zaza Kardeşler, Cegerxwin, Qedri Can, Ekrem ve Kadri Cemilpaşazadeler, Nuri Dersimi, Arif Abbas, Reşîd Kurd)**, bireysel ve kollektif faaliyetleri de Kuzey Kürdistan'da öğrencileri derinden etkiliyordu.

1957 yılında Suriye'de Kürdistan Demokrat Partisi'nin kuruluşu Kuzey Kürdistan yurtsever öğrenci ve aydınlarını fazlasıyla da heyecanlandırıyordu.

Bütün bunlara 2. Dünya Savaşından sonra Çin'de gerçekleşen ulusal demokratik devrim, birçok sömürge, yarı-sömürge, bağımlı ulusların bağımsızlığına kavuşmaları, kendi devletlerini kurmaları Kuzey Kürdistanlı yurtsever üniversite öğrencilerini ve aydınları tetikledi.

Bu gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan aydınlanma hareketinin etkisiyle Kürt yurtsever üniversite öğrencileri ve

aydınları bir hareketlilik içine girdiler. Ama ne yazık ki, bu yurtsever çaba ve gayret, "Büyük Kürdistan kuruluyor stratejisi" içinde devlet saldırısı ile karşı karşıya kaldı. O dönemde Celal Bayar'ın, önce binlerce Kürdün ve daha sonra birkaç yüz Kürdün asılmasıyla sorunu engelleme siyaseti sonucu, 50 Kürt yurtsever aydını tutuklandı. Bu gelişme T. C ve Kürdistan tarihine 49'lar olayı olarak geçti.

B) Kuzey Kürdistan'da Yeni ve Bağımsız Aydınlanma Gayretleri...

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra, düşünce ve örgütlenme özgürlüğü alanında kendiliğinden nispi bir genişleme oldu. Bunun sonucu olarak 1963 yılında bir grup üniversiteli Kürt genci **Deng** dergisini çıkardı.

Edip Karahan'ın öncülüğünde **Dicle-Fırat Dergisi** çıkarıldı.

Bu dergilerin yayın hayatına girmesinden sonra soruşturma ve tutuklamalar başladı. Kuzey Kürdistan'da Kuzey, Doğu ve Güney Kürdistanlıları kapsayan 23'ler Davası bu dergilerin çıkışından sonra, T.C Devleti yetkililerinin "Büyük Kürdistan'ın kuruluşunu engellemek" iddiasıyla başlatılan bir davadır.

1966 yılında M. Ali Aslan'ın sahipliğini yaptığı **Yeni Akış Dergisi** yayın hayatına başladı. Bu dergi, Türkiye İşçi Partisi'ndeki (TİP) **"Doğulular Grubu"**nun yayın organı durumundaydı.

Bu aydınlanma faaliyetinin sonucu olarak, TİP'deki **"Doğulular Grubu"** ile Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) ve bağımsız yurtsever aydınlarının bir gazete çıkarmak için "Doğu Gazetecilik ve Matbaacılık Anonim Şirketi"ni kurdular. Bu yayın girişimi de 12 Mart Askeri darbesiyle son buldu.

C) Kürt Kimliğiyle Türklerle Ortak Örgütlenme: FKF ve TİP...

1961 Askeri darbesinden sonra, Türkiye siyaset sahnesi yeni bir renk kazandı, çoğulculaştı. Türkiye'de egemen sınıfların çıkarlarına ve ideolojilerine dayalı siyasi partiler yanında, işçilerin, emekçilerin, sosyalist aydınların partisi TİP'te 1961 yılında kuruldu.

Kürt aydınları da sosyalizmle tanışıyorlardı. Kürt sosyalist aydınları TİP'te Türk sosyalist aydınlarıyla ortak örgüt-

lenmeye başladılar. Kürt milliyetçileri de TİP'in kuruluşunu ve faaliyetlerini Kürt ulusal çıkarlarına yakın gördüklerinden destekliyorlardı.

TİP, Kürt sosyalist aydınlarını bünyesine aldıktan ve Kürt milliyetçilerinin desteğini kazandıktan sonra Kürdistan'da hızla örgütlendi. TİP içinde Kürtler, "Doğulular Grubunu" oluşturdu.

TİP, seçime girme hakkını Kürdistan'daki örgütlenmeleri sayesinde kazandı. 1965 genel seçimlerde Diyarbakır, Urfa, Kars ve Malatya'da birer milletvekili çıkarmayı başardı.

TİP'nin 4. Büyük Kongresi'ne "**Kürt Halkı ve Hakları**"yla ilgili bir karar tasarısının sunulması için Eylül 1970'te Diyarbakır'da yapılan toplantıya TİP içindeki "Doğulu Grubu", TKDP ve Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) temsilcileri katıldı. Bu toplantıda, TİP'li Doğulu Grup üyeleriyle, TKDP ve DDKO temsilcileri arasında Karar Tasarısının muhtevasına ilişkin sert tartışmalar oldu. Bu tartışmalar sonucunda, TDKP ve DKKO temsilcilerinin görüşlerinin ağırlık oluşturduğu bir Karar Tasarısı benimsendi.

Bu toplantıya, ben de Ankara DDKO adına katılmak üzere Diyarbakır'a gittim. Toplantı günü DDKO'ya yönelik genel bir operasyon sonucu hakkımda gıyabi tutuklama kararı çıktığı için toplantıya katılamadım. **Dr. Tarık Ziya Ekinci**, DDKO eski Başkanı **Yümnü Budak**, **Dr. Canip Yıldırım** da bir gün öncesi tutuklanıp Ankara'ya götürüldüklerinden, toplantıya katılamadılar. **TKDP** adına toplantıya katılanlardan biri de parti genel sekreteri Sait Elçi idi.

Diyarbakır toplantısında kabul edilen Karar Tasarısı TİP 4. Büyük Kongresinde benimsendi. Bu Karar Tasarısı 12 Mart 1971 Askeri darbesinden sonra TİP'in Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına gerekçe oluşturdu.

Solcu Üniversiteli Kürt Gençleri de Fikir Kulüpleri Federasyonun (FKF) da örgütlendiler. Kürt milliyetçi gençleri de FKF'ye destek oldular.

D) Yeni Türkiye Partisi (YTP), Ali Karahan, Ziya Şerefhanoğlu'nun Bağımsız Milletvekili ve Senatör Olmaları...

49'lar Davası'nda yargılanan **Ali Karahan**, Hakkari'de milletvekilliği yarışı büyük toplumsal ve aşiretsel güçler arasında geçmesine ve Siverekli olmasına rağmen, onun üze-

rindeki ceza tehdidinden ve Kürt yurtsever yapısından dolayı halk onu milletvekili yaptı.

Kürdistan'da seçimler, Kürt halkının bazı dönemlerde yurtsever duygularını güçlü bir şekilde dışa vurduğu, T.C Devletine karşı sesiz ve anlamlı muhalefetin platformu olarak tezahür eder.

Bunun sonucu olarak, Bitlis Halkı 1966 Senato üçte bir yenileme seçimlerinde **Ziya Şerefhanoğlu'nu** senatör seçti.

Yine bu süreçte üzerinde durulacak siyasi unsurlardan biri daha var. Bu da Yeni Türkiye Partisi (YTP)'dir. Kürt ve Kürdistan sorununda açık bir çözüm projesine sahip olmayan Kürt milliyetçilerinden bir kesim de hem YTP içinde yer alıyorlardı ve hem de bu partiye yöneticilik yapıyorlardı. Ama bu parti Kuzey Kürdistan ulusal hareketi içinde açık ve güçlü bir fonksiyona sahip olmadığı gibi, bu alanda bir yerde edinmedi.

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun genel başkanlığını yaptığı YTP Türkiye genelinde etkinliğini yitirdiği halde, sırf Kürtlerin yönettiği bir parti olarak kamuoyu tarafından algılandığından, Kürdistan'ın bazı illerinde büyük destek gördü.

YTP'nin genel başkanı Dr. Yusuf Azizoğlu Sağlık Bakanı olduğundan, bu alanda Kürdistan'da önemli hizmetlerde bulundu. Kürdistan'da sağlık alanında önemli bir sistem ve kurumlaşma sağladı.

Dr. Yusuf Azizoğlu bu faaliyetlerinden dolayı Kürt halkının kalbinde taht kurdu. Halen de Kürtlerin en önemli şahsiyetlerinden biri olarak tanınmaya devam etmektedir.

YTP'nin yöneticilerinin bir kesiminin ve genel başkanının Kürt olmasından dolayı, Türk sistem partileri tarafından Kürt yurtseveri bölücü bir parti olarak tanımlanıyor, bu nedenle saldırılara maruz kalıyordu. Bu bağlamda, CHP'li Kemalist Hilfi Oğuz Bekata ile Yusuf Azizoğlu arasındaki polemikler hafızalarda silinmeyecek niteliktedir.

Irkçı Kemalist Hilfi Oğuz Bekata devlete sığınarak Dr. Yusuf Azizoğlu'na saldırdı. Dr. Yusuf Azizoğlu'da baskıdan dolayı takiye yapmak ve kendisini layıkıyla savunmamaktan dolayı itibar kaybına uğradı.

O dönemin ırkçı saldırılarından dolayı, M. Remzi Bucak milletvekilliğinden istifa ederek Amerika'ya, Ziya Şerefhanoğlu senatörlükten istifa ederek Beyrut'e gidip yerleşti.

VII- Gizli Bağımsız Kürt Örgütlenmeleri: TKDP ve Komela Azadiya Kurdistanê (Kürdistan Özgürlük Cemiyeti) (KAK)...

1960'ların ortalarında Dünyada, Latin Amerika, Uzak Doğu ve Afrika'da ulusal ve toplumsal kurtuluş hareketleri büyük gelişme kaydetmeye başladı. Güney Kürdistan'daki ulusal kurtuluş hareketi Kuzey Kürdistan ve tüm Kürdistan parçalarında büyük bir etki yaratmakla kalmıyor, heyecana ve yeni girişimlere yol açıyordu.

Kuzey Kürdistan'da Kürt Halkının bütün ulusal hakları gasp edilmiş durumdaydı. Kürtler üzerinde güçlü bir asimilasyon hareketi devam ediyordu. Kürdistan'da kapitalizm gelişiyor, ulusal bilincin gelişmesine etki yapıyordu. TİP içindeki gelişmeler, Kürdistan sorunundaki yaklaşımlar çözüm için yeterli olmadığı, olmayacağı açığa çıkmaya başlamıştı. Bu nedenle 1965 yılında, o zor ve imkânların kıt olduğu koşullarda Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP), bağımsız bir Kürt örgütlenmesi olarak gizli/illegal kuruldu.

TKDP, Kürt yurtsever bir parti olmasına rağmen, bütün Kürt yurtseverlerini örgütleme kapasitesinde olmadı. Kürt yurtsever aydınların bir kısmı parti dışında bağımsız olarak çalışmalarını sürdürüyorlardı. TKDP özellikle de Kürt yurtsever gençlerini kucaklayan ve örgütleyen bir parti olamadı. Bu nedenle, metropoldeki üniversiteli Kürt yurtsever gençleri KAK'ı kurdular.

KAK, Ötüken ve Milli Yol Dergilerinin ırkçı saldırılarına karşı muhalefetin oluşması ve örgütlenmesinde önemli bir rol oynadı.

VIII- Bütün Bu Tarihsel Gelişmelerin Arkasından Gelen Yeni Kürt Kimlikli Örgütlenme Durağı DDKO ve Oluşum Nedenleri...

1789 Fransız Devrimi ile ulusal devletlerin oluşumu süreci başladı. Bu süreç ve gelişim, dünyadaki bütün halk ve ulusal toplulukları derinden etkiledi, yeni ulus devletlerini oluşturmak için faaliyetlerin, toplumsal projelerin hızlandığı görülür. Bu çaba ve uğraşta, birçok halk topluluğunun kendi ulus devletlerini kurma şansı elde ettiği ortadaydı.

Kürtler, ulus devletin oluşumu tarihsel dönemini, 1639'da Kasrı Şirin Anlaşması sonucunda Osmanlı ve Fars İmparatorluğu arasındaki bölünmüş toprak statüsüyle karşıladı. Bu bölünmüşlük, Kürtlerin ulus devletlerini oluş-

turmasının önünde en büyük engel olma özelliğini ta ilk başlardan itibaren göstermeye başladı. Kürtlerin, 1840 yılında Bedirhanilerin öncülüğündeki ulus devlet oluşturma süreci başarısızlıkla sonuçlandı. Bu ulus devlet çabasını, 1880 yılında Şeyh Ubeydullah Nehri'nin Kürt ulus devletini oluşturması için başlattığı ayaklanma hareketi ile yeni bir noktaya geldiği görülür. Ne yazık ki, Kürtlerin bu ulus devlet oluşturma çabası da başarısızlıkla sonuçlandı.

Dünyadaki ulus devletlerin oluşması ile yoğunlaşan dünya çapındaki yapılanma aynı zamanda dünyada yeni bir statüyü oluşturdu. Kürtlerin ulus devlet olmaları, bu oluşan statü içinde 20. Yüzyıla kaldı. Bu yeni yüzyılda iki büyük dünya savaşı ve bir uzun dönem devam eden soğuk savaş oldu ve sonuçlandı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni ulus devletlerin oluşumu, yeni bir statünün oluşumuna yol açtı. Bu süreçte de Kürtler kendi ulusal devletlerini kuramadı. Birinci Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasına ve Yeni T.C Devleti'nin Kürtlerin bütün ulusal haklarını gasp etmelerine karşılık gündeme gelen ve Kürt bağımsız ulus devletinin oluşmasına amaçlayan tüm ulusal direnme ve ayaklanma hareketleri, büyük kitlesel boyutlar kazanmasına rağmen, Kürt ulus devletinin oluşumunda başarılı olamadı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok yeni bağımsız ulus devletler kurulmasına rağmen, Kürtler bu tarihsel dönemde yeni bir bölünme ile karşılaştı. Kürdistan, 1923'te Lozan Antlaşmasıyla 4 parçaya bölündü. Kürdistan, T.C Devleti, İran, Irak ve Suriye devletlerinin sömürgesi oldu. Kürdistan uluslararası bir sömürge statüsünü kazandı. Kürdistan'ın bu 4 parçaya bölünmüş hali ulus devletini kurması yolunda en büyük engel oluşturdu.

İkinci Dünya Savaşı da yeni alt-üst oluşlara yol açtı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok ulus yeni ulus devletlerini kurdular. Dünya yeniden paylaşıldı ve dünyada yeni paylaşım bölgelerinin oluşmasıyla, yenidünya statüsü ve düzeni kuruldu. Bu yenidünya düzeninde, 1946 yılında Kürdistan'ın İran Devleti egemenliği altındaki parçasında, Kürdistan'ın tüm toprağını ve bölgelerini içine almayan Kürdistan Mehabad Cumhuriyeti kuruldu. Bu Cumhuriyet, Kürtlerin ulus devlet oluşturmasında bir yeni sayfayı açma özelliğine sahipti. Kürdistan Mehabad Cumhuriyeti, tam da dünyayı paylaşan dünya büyüklerinin doğrudan etkime alanında oluşan bir ulusal devlet yapılanmasıydı. Bu Kürt

ulusal yapılanması, çok ince dengelere dayanıyordu. Dünyanın büyükleri arasında yeni düzenlemelerin ve kaymaların, Kürtlerin bu ulusal devlet yapısının kaderini doğrudan etkileyecek bir sonuca yol açabilirdi. Sonuç olarak da, Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere arasındaki yeni uzlaşma ve yapılan anlaşma sonucu Kürtlerin bu ulusal devlet yapılanması, büyük çıkarlara feda edildi. Kürdistan Mehabad Cumhuriyeti'nin ömrü bu nedenle uzun olmadı.

Böylece Kürtler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da devletsiz bir ulus olarak tarih sahnesindeki yerini korumaya devam etti.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Çin Devrimi sonucunda Çin'in Batı sisteminin dışına çıkması, yenidünya dengesinde Sovyetler Birliği'nin yanında yer alması, dünya dengesini değiştirdiği gibi, dünyayı iki farklı sistem karakteriyle hem yatay hem de dikey biçimde ikiye böldü. Dünyanın bu yeni dengesi, statüsü içinde bağımlı, sömürge, yarı-sömürge ulusların konumlarında da köklü değişikliklere yol açtı. Sömürge uluslar, Afrika ve Asya'da bağımsızlıklarını elde edip ulus devletlerini kurarken, yarı-sömürge ve bağımlı uluslar el değiştirmeye başladı. Batıya bağımlı olan uluslar Sovyetler Birliği'ne ya bağımlı devletler haline geldi, ya da Sovyetler Birliği'nin yarı-sömürgesi devletler statüsünü kazandı. Bu dönemde de, Kürtlerin ulus devletlerini oluşturma çabaları başarılı olmadı. Kürtler, bünyesinde yaşadıkları devletlerde bütün haklarından mahrum bir şekilde ulusal bir topluluk olarak yaşamaya devam etti.

Dünyadaki halk ve ulusal topluluklar bünyesindeki bu gelişmeler, dünya çapında gelişen ulusal kurtuluş hareketleri, toplumsal sınıfsal hareketlerin yol açtığı alt-üst oluşlar Kuzey Kürdistanlıları da derinden etkiliyordu. Özellikle de Güney Kürdistan'da Irak'a karşı 1961 yılında başlayan Kürt ulusal kurtuluş hareketi Kuzey Kürdistan'ı 1960'ların ortalarından itibaren derinden etkilemeye başlamıştı.

1960 yıllarının ortalarındaki bu etkilenme, Kürtleri yeni arayışlara sürüklüyordu. Bu tarihlerde, Türkiye'de gelişen 1960 Askeri darbesi sonucunda, Türkiye siyasetindeki fikri ve ideolojik çoğulculuğun, partisel ve örgütsel bir çoğulculuk karakterini kazanmasından sonra, Kürtler için yeni bir açılım ve girişim fırsatının koşulları olgunlaşmaya başladı. Türkiye'de sistem ve düzen partilerinin, egemen sınıfların siyasi yapılanmaları yanında, emekçiler adına hareket eden, kendisine sol ve sosyalist diyen, kafası karışık, sosya-

list dünya görüşünün normlarına ve kriterlerine göre de hayli geriden takip eden, sığ bir parti yapılanması olarak TİP oluştu.

TİP, profesyonellerin oluşturduğu, deneyimli ve tecrübeli siyasetçilerin kurucusu olduğu bir parti değildi. TİP, kendisine sol, toplumsal, sosyalist bir parti demeşine rağmen, ideologlarından, dava adamlarından yoksundu. Bu nedenle TİP'in kuruluşundan sonra, TİP için aydın kadro arayışı başladı. Bu arayış sonucu, **M. Ali Aybar, Behice Boran, Sadun Aren** gibi üniversite öğretim görevlileri, Çetin Altan gibi aydın ve gazeteciler TİP'e transfer edildi. Bu transferler, TİP'e şekil-şemal verdiği gibi, TİP'in Türkiye'de ve dünyada dikkat çeken bir sol ve muhalif parti olmasını sağladı.

Elbette o mahallede de durum oldukça karışıktı. Sovyetler Birliğine yakın olanlarla, uzak olanların olduğu bir siyasi platform durumundaydı.

Bu karmaşık gelişmeler içinde, Kürtler de, 49'lar Olayının başarısızlıkla sonuçlanması, 1961'den sonra dergi ve gazetelerle başlayan aydınlanma hareketlerinin örgütsel bir güce dönüşmeden tutuklanmalar ve yargılanmalarla yeni bir noktaya varış ve arayışı ortaya çıkarmasından sonra, sol Kürt aydınları kendi kimlikleriyle TİP içinde yer aldılar. Kürt nasyonalistleri ve milliyetçileri de, kendi bağımsız örgütlerini kurma maddi ve manevi koşullarına sahip olmadıklarından, sistem ve düzen partilerinin de Kürtlere düşman olan konumlarından dolayı, sol ve sosyalist bir partinin, ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkının sosyalizmin bir sorunu olması bağlamında da Kürtlere yarar getiren bir siyasi parti olacağı düşüncesiyle, TİP'e destek ve üye oldular. Ama Kürt sol aydınlarının bir kısmı, bulundukları yeri fazlasıyla sevdiklerinden, "kraldan çok kralcı" tutumuyla entegralist ve Türkiyeci siyasetin taşıyıcıları, propagandistleri oldular.

Kısaca belirtmek gerekirse, hem Kürt solcuları ve hem de Kürt milliyetçileri pragmatik ve faydacı bir yaklaşımla TİP'e üye ve destek oldular.

Kürt sol ve milliyetçi gençleri de kendi büyüklerinin izinde yürüyerek FKF'ye üye ve destek olmaya başladılar.

Ama zamanla dünyadaki liberal ve sol düşünceler Türkiye'de de etkisini göstermeye başladı. Kürtlerin aydınlanma hareketinin önünde de yeni olanaklar yarattı. Bu fikri akımların etkisiyle Kürt aydınları ve siyasetçileri de dünyayı daha yakından takip etme, dünyayı tanıma, dünyadaki

oluşumları bilince çıkarma olanaklarını elde ettiler. Bu gelişmeler içinde, Ortadoğu'yu ve kendi parçalanmış ülkeleri Kürdistan'ı daha yakından tanıma, analiz etme, toplumsal güçler arasındaki ilkleri saptama, değişim dinamiklerine ulaşma olanaklarını buldular.

Bütün bu gelişmelerin ortasında, Kürt milliyetçileri Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi'nin (TKDP) illegal olarak kurulmasına ön ayak oldular. Ama Kürt solcuları bu partide yer almadılar, TİP içindeki çalışmalarına devam ettiler. Kürt solcularının bir kısmı, TKDP'ye yakın ve dostane yaklaşım göstermelerine karşın, bir kesimi kendisiyle TKDP arasında daha belirgin bir sınır koydu.

Kürdistan Demokrat Partisi, profesyonel, tecrübeli, sayısal ve niteliksel olarak güçlü bir kadro ile kurulmadığından, legal çalışma biçimleri konusunda bilgi ve tecrübe sahibi olmadığından, genişleme, kitlelere ulaşma, Türkiye siyasetini etkileme, aydınlar ve gençlik arsında taban bulma şansı elde edemedi, kendi legal ve açık örgütlenmelerini yaratamadı. Bu nedenle de, TKDP'liler de TİP'le olan dayanışma, destek, hatta içinde üye olarak kalma konumlarını sürdürdüler. TKDP, TİP'le güç ve eylem birliklerine girişti. 1967 ve 1969 yılında Kürtlerin ilk kitlesel ulusal refleksinin dışa vurumu niteliğinde olan Mitingler, TKDP, TİP ve bağımsız yurtsever Kürt aydınları gibi üç dinamiğe dayanıyordu. Uzun bir zaman da, TKDP ve TİP arasındaki dayanışma ve eylem birliği devam etti. Bu eylem ve dayanışma 12 Mart 1971 Askeri Darbesi'nden sonra TİP'in Anayasa Mahkemesinde kapatılmasıyla son buldu. Ama bu dayanışma ve eylem birliğinin son bulması, TİP içindeki sol aydınların ve siyasetçilerin kesinlikle Türk soluyla bağlarını kesmesi, TİP'nin kapatılmasına bağlı bir olay değildi, Kürtlerin kendi bağımsız örgütlerini kurma konusunda yeni bir aşamaya gelmeleri, bunun için olacakları göze almaya başlamaları, fikri planda köklü ve radikal faklılaşma, ayrışmanın ortaya çıkmasıydı.

Bu nedenle, 1975 yılında yeni TİP kurulduğu zaman, güçlü bir yurtsever potansiyel, ortaya çıkmış güçlü bir yurtsever, mücadeleye hazır aydın kategorisi oluşmasına rağmen, birkaç Kürt sol aydın dışında kimse Yeni TİP'in kurucusu ve üyesi olmadı.

Dünyada ulusal kuruluş hareketlerinin kazandığı trend, aydınlama hareketinde ortaya çıkan hızlı ivme, bilinçte sıçramanın ortaya çıkması, sosyalizm, toplum, sosyoloji,

diğer bilim alanlarında ve disiplinlerde ortaya çıkan vizyon ve perspektif genişliği, TİP ve FKF'de birçok temel sorunda, devrimin karakteri, mücadelenin biçimi, örgütlenmenin niteliği, müttefik güçler, enternasyonalizm, liderlik, Sosyalist Sistemle ilişkiler, Çekoslovakya'nın işgali gibi konularda olduğu gibi Kürt sorununda da temel tartışmalar gündeme geldi. Özellikle de partide Sosyalist Devrimciler ve Milli Demokratik Devrimciler bölümlenmesi ve farklılaşmasında, Milli Demokratik Devrimci kesimin orduyu temel müttefik ve hatta devrimin motor ve öncü gücü görmesi, Kürt sorununda yarığı daha da artırdı. Çünkü Kürt aydınları ve siyasetçileri ulusal direnme hareketlerinden sonra sivil ve askeri bürokrasinin katliamcı uygulamalarını halen iliklerinde hissediyorlar, bu kesimlerin halkın ve halkların dostu olmayacağı konusunda bir kendiliğinden, olaylarca, uygulamalarca bir bilince sahipti.

TİP ve FKF bünyesindeki tartışmalarda, Türk milliyetçi reflekslerinin kendisini öne çıkardığını, Kürtler tartışarak ve yaşayarak görüyorlardı. Bu nedenle TİP ve FKF içinde Kürt Sorununda yapılan tartışmalar giderek ayrılıkları artırıyor, çelişkileri fazlalaştırıyor, Kürt sosyalistleri ile Türk sosyalistleri arasındaki mesafeyi açıyordu. Tartışmalar derinleştikçe, karşılıklı ilişkiler, Kürt Sorununa bakış açısından yeni olumsuz enstrümanlar ve argümanlar ortaya çıkarmaya başlıyordu. Tartışmalar, Türk sol kesiminin Kürt sorununa stratejik, hayati, Kürtlerin var olma-yok olma sorunu olarak değil, taktik bir sorun olarak baktıkları daha bir açık olarak ortaya çıkıyordu. Türk sosyalistlerinin, Kürt sorununu sadece Türk solu ve sosyalist hareketin güçlenmesi ve genişlemesi için bir atlama tahtası olarak bakmaya çalıştığı gün yüzüne çıkıyordu. Türk solu, Kürtleri yedek bir güç olarak görüyordu.

Özellikle de sosyalizmin Kürtler tarafından kavranması ve bilince çıkarılmasından sonra, sosyalizm anlayışı Kürtler içinde de güçlenince, tartışmalarda yeni unsurlar ortaya çıkmaya başladı ve gündeme taşındı. Bu unsurlardan 5 önemli unsur daha çok öne çıkan, ayrılıkları ve ayrışmayı derinleştiren unsurlar durumundaydı.

A) Bu unsurlardan biri, Ulusların Kendi Kaderlerini Kendilerinin Tayin Etmesi konusuydu: Bu unsur gündemde tartışılmaya başlandığı zaman, Kürt ulusu kategorik olarak Kürt ulusu ve dünyanın diğer ulusları gibi ele alınmıyor, hatta Kürtlerin ulus olmadığı tezi ileri sürülüyordu.

Türk sol ve devrimcileri arasında, ırkçı ve milliyetçi sömürgeci zihniyetin yapısal olarak bünyeye yerleşen, yaşayan bir unsur olma tehlikesini taşıdığı ortaya çıkıyordu. Kürt milleti, Türk milletine bağımlı, ikinci bir fenomen olarak değerlendiriliyordu. Bu nedenle, Kürt Milleti için Kürt ulusunun hakları ve diğer dünya uluslarının hakları talep edildiği zaman, Türk solu ve devrimcileri sömürgeci milliyetçi bir refleksle bu talebe ve önermelere karşı çıkıyordu.

Özelikle de Kürt ulusunun devlet olma hakkı ve devlet olmasından bahsedildiği zaman, tartışmalar sağırlar diyaloguna dönüşmekle kalmıyor, Türk Solu ve devrimcilerinin refleksleri ile egemenlerin ve sömürgeci devletin reflekslerinden farklı bir özellik taşımıyordu. Türk solu ve devrimcileri tarafından Filistin halkı için ve dünyanın diğer bölgelerindeki halklar, uluslar için devlet olmak önerilip, açıkça bu devlet olma hakları savunulurken, sıra Kürt ulusuna geldiği zaman standartlı bir yaklaşım sergileniyor, o genel ve enternasyonalist prensip ortadan kalkıyor, yerel ve Türklüğe dair ölçüler gündeme giriyordu.

Türk solu ve devrimcileri, kendilerinin genel ve enternasyonal prensip olan "ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi ilkesindeki" sapmalarını görmeyerek, Kürtlerin bağımsızlık ve devlet olma talepleri milliyetçilik ve hatta ırkçılık olarak yorumlanıyordu. Kürtlerin, kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesini istemesi, bağımsızlık ve devlet olma talebi, bir Müslüman'ın İslam'dan çıkması, sosyalizmden uzaklaşma, sosyalizmi inkâr olarak değerlendiriliyor ve büyük bir günah olarak ele alınıyordu.

Bu yaklaşımla, sosyalizm de kirletiliyordu.

Türk solcuları ve devrimcileri tarafından Sovyetler Birliği, Yugoslavya, Çin'deki sosyalizm de yanlış yorumlanıyordu. Bu yanlış yorum, Kürt ulus sorununu da uygulanmak isteniyordu. Ama bilinen açık bir şey vardı ki, Sovyetler Birliği Anayasasında, sosyalizm var olmasına rağmen, ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi ve istedikleri zaman ayrılıp devlet olma hakları açıkça savunuluyordu. Ama Stalinist diktatörlük ve takipçileri tarafından zorla ulusların bu haklarını kullanması engelleniyordu. Soğuk savaşın son bulmasına neden olan Glasnost ve Perestroika'nın başlamasından sonra, Sovyetler Birliği'nin bünyesinde zorla tutulan ve gönüllü olarak kalmayan ulusların kendi devletlerini kurmaları bu ilkenin benimsenmesinden dolayıydı.

Ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi ilkesi ve özel olarak Kürt ulusunun hakları konusunda, Kürt ulusunun geleceğine ilişkin yapılan tartışmalarda ortaya çıkan bu derin farklılıklar ve çelişkiler, Kürt sosyalistleri ile Türk sosyalistleri arasındaki mesafeyi açıyor, ilişkileri olumsuzlaştırıyor, ayrışmaları kaçınılmaz hale getiriyordu.

B) TİP ve FKF giderek Dev-GENÇ, diğer Türk Solu liglerinin ortaya çıkmasından sonra, Türk sosyalistleri ile Kürt sosyalistleri arasında tartışmalarda ortaya çıkan en önemli ve temel ikinci sorun, çok uluslu devletlerde bu farklı ulusların örgütsel ilişkileri nasıl olacak? Ulusların ve elbette Kürt ulusunun kendi bağımsız kurumlarını, siyasi parti ve örgütlerini kurması, oluşturması ola ılaklı mı, değil mi?

Türk sosyalistlerinin tümüne, Kürt sosyalistlerinin bir kesimine sosyalizmi yorumlamasına göre, Kürtlerin kendi bağımsız siyasi örgütlerini ve partilerini kurması, sosyalizme aykırı, sosyalizmin şeriatının dışında bir olaydır. Hatta Kürtlerin kendi bağımsız örgütlenmesini oluşturması ve siyasi partilerin kurması, sosyalizme bir ihanet olarak yorumlanıyordu. Kürtlerin bağımsız siyasi örgütlenme talepleri, bu taleplerini hayata geçirmeleri Bundist bir davranış, mahkûm edilmesi gereken bir girişim olarak ele alınıyordu.

Fakat Sovyetler Birliği ve diğer ülkelerin sosyalizm deneylerinden bildiğimiz bir şey vardı ki, Türk sosyalistlerinin söyledikleri ve ileri sürdükleriyle, yaşanan deney arasında büyük bir fark vardı. Örneğin, biliniyordu ki Sovyetler Birliğinde uluslar tarafından kurulan cumhuriyetler, farklı ulus topluluklar tarafından kurulan onlarca otonom ve özerk bölgeler söz konusuydu. Uluslar ve ulusal topluluklar, bu cumhuriyetlerde, otonom ve özerk bölgelerde kendi kendilerini yönetiyorlardı. Bu farklı ulusların ve ulusal toplulukların kendi kendilerini yönetmelerinin de, idari ve yönetsel kurumlar ve örgütler vasıtasıyla olduğu, olacağı tartışılmayacak kadar somut bir gerçekdikti. Bütün uluslar ve ulusal topluluklar, kendi komünist partilerine sahiptiler, ihtiyaçlarını kendi partileri vasıtasıyla gideriyorlardı.

C) Kürt diline, kültürüne, tarihine, Kürtçe konuşmaya saygısızlık. Bu konulardaki çalışmaların ırkçılık olarak nitelendirilmesi: T.C'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra, Türk ulusunun olmadığı, Kürtlerin Türk olduğu, bu nedenle Kürtleri asimile ederek ortadan kaldırmak gerektiği resmi devlet ideolojisi ve politikası olarak tayin

edildi. Kürtlerden, diğer ulusal topluluklardan, etnik gruplardan bir Türk ulusu yaratma yoluna gidildi.

Kürtlerin yok olduğu ve Türk olduğu resmi teorisini, Kürt dilinden, Kürt kültüründen, Kürt tarihinden, Kürt ülkesi Kürdistan'dan bahsetmeyi de yasaklayan bir hukuk ve klasik sömürgelerde görülmeyen bir statü yarattı. Bu konulardan bahsetmek ve bu konular üzerinde çalışma yapmak cezalandırma ile karşılandı. Bu nedenle, Türk Ceza Kanununda onlarca hüküm yerleştirildi ve uygulamaya geçildi. Kürtçe konuşmak da yasaklandı, Kürtçe konuşanlar para ve hapis cezalarına çarptırıldı.

Kürt solcuları ve devrimcilerinin Türk solcuları ve devrimcileriyle TİP'te ve FKF'de birlikte örgütlendikleri zaman, onlardan devletin resmi ideolojisi ve politikasından farklı bir tutum ve yaklaşım beklemeleri kadar doğal bir şey olamazdı. Ayrıca ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi ilkesini benimsemesi gereken sosyalistlerin, farklı olması kadar da normal ve doğal bir şey olamazdı.

Ayrıca, bütün ulusal değerleri yok edilen ve gasp edilen, bütün bireysel ve kolektif haklarından mahrum bırakılan Kürtlerin ulusal değerlerine sahip çıkmak, onları geliştirmek için çaba göstermek, bunun için kurumlar oluşturmak Türk sosyalistlerinin başta gelen görevleri arasında olmasına rağmen, bu yapılmadı.

Eğer sosyalizmin Leninist ulus teorisine bakarsak, ezen ulusun sosyalistleri ezilen, sömürge ulusların ayrılmasını ve bağımsızlığını; ezilen ulusun sosyalistlerinin de halkların birliğini savunması gerekirdi. Türk sosyalistleri bu prensibe, Kürtler söz konusu olduğu zaman, gözlerini kapatıyorlardı.

Ne yazık ki, solcu, sosyalist, devrimci faaliyetler Türkçe dışında başka bir dille sürdürülmemesine rağmen, Kürtçe konuşulduğu zaman Kürtlerin horlandığı; Kürtçe dilin, Kürt kültürünün geliştirilmesi, Kürt edebiyatı ve tarihi alanından yapılan çalışmalardan bahsedildiği zaman, bu yaklaşım ve Kürtlerin tutumu horlanıyor, sosyalizm ve enternasyonalizm dışı olarak nitelendiriliyordu. Türkçe konuşmak, Türk Kültürü ile sosyalist faaliyetleri geliştirmek, sosyalizmi yorumlamak çok doğal ve enternasyonal bir tutum olarak benimsenmesine rağmen, Kürtçe konuşmanın, Kürt dili ve kültürü üzerinde çalışmanın enternasyonalizm ve sosyalizm dışı olarak nitelendirilmesi, olsa-olsa

sömürgeci devlet kültürünün, ideolojisi ve politikasının içselleşmesinden başka bir şey olamazdı.

Kürt solcularının ve devrimcilerin bu tutumu Kürt milliyetçilerini uzaklaştırmakla kalmadı, Kürt solcu ve devrimcilerinin de uzaklaşmasına yol açtı.

D) Güney Kürdistan'daki Kürt ulusal kurtuluş hareketine yaklaşımda çifte standartlılık ve şoven tutum: Türk solcuları ve devrimcileri, dünyanın başka alanlarındaki tüm ulusal kurtuluş hareketlerini, öncülük yapanın kim olduğuna bakmaksızın olumlu yaklaşıyor, destekliyor, o ulusal kurtuluş hareketlerinin bağımsız devletler şeklinde bir statüye kavuşmasını istiyorlardı. Bu tutum, yaklaşımın, ruhun olumlu olduğu tartışmasızdı. Biz Kürt solcuları ve devrimcileri de bu tutuma değer veriyor, biz de dünyanın herhangi bir alanındaki ulusal kurtuluş hareketlerinin bağımsızlıkla, devletle taçlanmasını, ezilen ve sömürge bir ulusun solcuları ve devrimcileri olarak istiyorduk.

Bu yaklaşımın sonucu olarak, Bölgemizdeki Filistin Sorunu'nda kendisini açıkça ortaya koyuyordu. Kürt ve Türk solcuları-devrimcileri olarak Filistin sorununda olumlu ortak bir tutum ve yaklaşıma sahiptik. Filistin Sorunu'nda bu ortak tutum ve yaklaşıma sahip olduğumuz zaman, tek kriter bu hareketin ulusal kurtuluş ve özgürlük hareketi olması, ezilen bir ulusun bağımsız devletini kurması için bir hareket başlatmasının tartışmasız hakları olduğuydu. Bu nedenle, Filistin Hareketine kimlerin, hangi örgütlerin, hangi sınıfların, hangi ideolojilerin, öncülük yapıp yapmadığı hiçbir zaman bir kriter oluşturmadı. Filistin ulusal kurtuluş hareketinde sosyalist örgütler olduğu gibi, milliyetçi ve yurtsever örgütler de vardı. Bu güçlerin hepsi FKÖ'de cepheleşmişler, mücadele ortaklığı sağlanmışlardı. FKÖ'ye de milliyetçi Fetih Örgütü ve milliyetçi lider Yasir Arafat öncülük ediyordu.

Filistin sorunundaki bu ortak olumlu yaklaşım ve tutum, Güney Kürdistan'daki Kürt ulusal kurtuluş hareketine geldiği zaman ortadan kalkıyor, Filistin hareketi için destekleme kriteri ortadan kalkarak, daha özel kriterler bunun yerine geçiyordu. Bilindiği gibi Kürt ulusal kurtuluş hareketine, Irak KDP öncülük ediyordu, parti olarak bütün toplumsal kesim ve sınıflardan insanların örgütü durumundaydı. Bu hareket de ayrıca sol örgütler ve sol kadrolar da vardı. Bugünkü Irak Federal Devleti Başkanı Celal Talabani, bu solcu akımın liderlerinden biriydi. Komelaya

Marksist-Leninist de aynı bağımsız bir örgüttü, üstelik de ismi de Marksist-Leninist Komelaydı.

Türk sosyalist ve devrimcileri, gericilik, feodal önderlik, milliyetçilik kriterlerini gerekçe göstererek, Kürt ulusal kurtuluş hareketine karşı çifte standartlı bir yaklaşım ve tutum sergilediler.

Türk solcu ve devrimcilerinin bu çifte standartlı tutumları, Kürt ve Türk sosyalistlerinin birbirinden uzaklaşmasına, aralarında güvensizlik duvarının örülmesine yol açtı.

E) Türk sosyalistlerinin Kürt ulusuna eşitsiz yaklaşımı:

"Eşitlik", "adalet", "özgürlük", "kardeşlik" kavramları, toplumların gelişimi ve ilişkilerinde önemli kavramlardır. Bu kavramlar, 1789 Fransız Devrimi'nden de, ulusal devletlerin oluşumu sürecinden sonra daha anlamlı, daha siyasal, neleri anlattıkları belli olan kavramlardı. Bu kavramlar, burjuvalara, feodal egemenlere karşı olan yönetici olmak isteyenlerin daha sıkı sarıldıkları kavramlar durumundaydı. "Kardeşlik" kavramı sonuç bir kavram olarak, eşitliğin, adaletin, özgürlüğün gerçekleşmesinden sonra bireyler, halklar, ulusal topluluklar, etnik gruplar, uluslar arasında gerçekleşen ve bir aşama biçimini ifade eden bir kavramdı.

Burjuvalara ait olan bu kavramların, sosyalistler için daha anlamlı olacağı, bu kavramların sosyalistler tarafından daha güçlü bir içerikle hayata geçirilmesi tartışmasızdı. Bu kavramlar, sosyalistlerin toplumsal eşitsizlik konumlarında analizlerinde de anahtar kabul ettikleri kavramlar olarak kabul edilmekteydi. Ama Türk sosyalistlerinin bu yaklaşımı, sözden öteye geçmiyordu.

Türk sosyalistleri, bu kavramları, Kürt Millet sorunu gündeme geldiği zaman rafa kaldırılıyordu. Türk sosyalistlerinin Türk Millet sorununa yaklaşımı milliyetçilik ve ırkçılıkla kirletiliyordu. Tüm milletler için ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi ve bağımsız devlet olma hakkı oldukça rahat ve kayıtsız benimseniyordu. Ama Kürt millet sorunu gündeme geldiği zaman, eşitlik ilkesi ortadan kalkıyor, şartlı, standartlı bir yaklaşım gündeme geliyordu.

Türk sosyalistlerinin bu yaklaşımı, öncelikle de Kürt sosyalistleri ile kendileri arasında eşitlik, adalet, kardeşlik ilkesinin ortadan kalkmasını sağlıyordu. O durumda da, Türk ulusu ile Kürt ulus arasında eşitlik, adalet, kardeşlik kavramlarının hayat bulması olanaksızdı.

Türk sosyalistlerinin bu yanlış yaklaşımı da, Kürt sosyalistlerin ortak örgütlenmeden uzaklaşmalarına yol açıyordu.

Bütün bunlara, Kürt ulusunun ve hareketinin sosyolojik, tarihsel, toplumsal ihtiyaçları da bu nedenlere eklenip, sentezleşince Kürtlerin bağımsız örgütlenmesi gündeme girdi.

IX- DDKO Kuruluşundan Önce Var Olan Özgün Sorunsallıklar...

Bu noktada sorulacak önemli bir soru var. Kürtler 19. Yüzyılın sonları ve 20. Yüzyılın başlarında kendi bağımsız siyasi örgütlerini kurmalarına rağmen, 1965 yılında da Kuzey Kürdistan'da TKDP kurulmuş olmasına rağmen, 1968-69 yıllarından Kürt ulusunun bağımsız siyasi örgütlenmesi konusunda yapılan tartışmalar, başka bir deyimle halen bağımsız örgütlenme sorununu Kürtlerin çözümlememiş olması abes değil midir?

Bu soru yerinde olduğu kadar, yerindeliği olmayan da bir sorudur.

Yerindedir. Çünkü bilinen ve deneylerle ispat edilmiş bir konu var ki, her halkın ve her milletin kendi bağımsız örgütlenmesini yapması mutlak ve doğal bir haktır. Bu nedenle de, Kürt milliyetçileri kendi partilerini kurmuşlardı. Kürt milliyetçileri açısından bağımsız siyasi örgütlerini kurma, Türklerin sol ve sol olmayan siyasi örgütlerinden ayrışması sorunu, hiçbir zaman tartışma konusu olmamıştı. Her ne kadar sosyalistler tarafından olumlu karşılanmazsa da, sol ve devrimci hareketin bölünmesi ve parçalanması olarak değerlendirilse de, Kürt milliyetçilerinin bağımsız örgütlenmesine, milliyetçiliğe bulaşmamak, "sosyalizmi kirletmemek" bağlamında da onay verilmekteydi.

Asıl sorun, Kürt solcuları ve devrimcileri arasındaki sorundu. Çünkü klasik sosyalizm, özellikle de Leninist ve Stalinist sosyalizmin yeni yorumu, bütün dünya emekçilerinin ve işçilerinin birlikte örgütlenmesini, her ülkede de bu şablonun uygulanmasını emrediyordu. Kürt sosyalistlerinin bir kesimi de Leninist ve Stalinist sosyalizmin bu şablonuna bir ayet gibi bağlılık gösteriyorlardı.

Bütün bu sebeplere bağlı, Kürt Halkının ulusal taleplerinin yükseldiği, ulusal kurtuluş hareketlerinin dünya çapında gösterdikleri başarıların Kürtler içinde yarattığı atmosfer, Güney Kürdistan'da Kürt ulusal kurtuluş hareketi-

nin kazandığı önemli mevzilerin etkisiyle Devrimci Doğu Kültür Ocaklarının (DDKO) kuruluşu gündeme girdiğinde, her ne kadar Kürt solcularının çoğunluğu Türk solcu ve devrimcilerinden umutlarını kesmiş durumda da olsalar, Kürt solcuları arasında iki tane sorun olan sorun vardı.

Bu sorunlardan biri, TİP içindeki Doğu Grubu'ndan önemli elemanları, önde olan, yönetici konumunda olanlardan bir kesimi Kürtlerin açık ve legal düzeyde bağımsız örgütlenmesine karşıydı. Bu kesimin ikna edilmesi hayli bir zaman aldı. Bu kesim, özellikle de Türk sol ve devrimci hareketinde milliyetçi ve ulusal eğilimlerin gelişmesi, sosyalizmde sapmaların ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ve Kürt millet sorununda fazlasıyla kendilerini açığa vurmasıyla, ikna olma noktasına geldiler.

İkinci sorun, 20. yüzyılın başlarında başlayan ve 1938-40 yılına kadar uzanan Kürdistan'daki ulusal direnme ve hak alımı hareketlerinin katliamla bastırılmasının halkta ve aydınlarda yarattığı korkunun aşılması sorunuydu. Kürt aydınları, Kürtlerin bağımsız açık ve legal örgütlenmesini, bir tehlike, Kürtlerin başına bela getirecek bir gelişme, hatta Kürtlerin katliamı için koşulların olgunlaşması unsuru olarak değerlendiriyorlardı.

Elbette bu düşünce ve yaklaşım içinde çok haksızlık da taşımıyordu. Türkiye Cumhuriyeti sömürgeci devletinin o güne kadar Kürtlere ve Kürtlerin ulusal haklarına gösterdiği davranış, yaptığı uygulamalar, gerçekleştirdiği pervasız katliamlar bu konuda haklılığı birkaç katına çıkarıyordu.

Bütün bu sorunlara, endişelere, korkulara rağmen, bütün riskler göz önüne alınarak, Kürtlerin açık ve legal örgütlenmesine karar verildi.

X- DDKO'nun Kuruluş Deklarasyonu...

Kürtlerin açık ve legal bağımsız örgütlenmesi konusunda karar verilmiş olması da çok sancılı, çok sıkıntılı, uzun bir zamanı almasına rağmen, bu konuda karar vermiş olmak yetmiyordu. Bu kararı hayata geçirmek için, başka temel konularda da görüş birliği ve davranış birliği sağlamak gerekiyordu. Bu konuların başında da, yeni açık ve legal bağımsız örgütlenmeyi kurmak isteyen Kürtlerin, belirli bir çerçeve anlayışta birleşmeleri gerekiyordu.

Yeni dönemdeki bağımsız açık ve legal Kürt örgütlenmesi için, özgün bir düşünceye ihtiyaç vardı.

Bu nedenle de özgün bir çalışma başlatıldı. Yeni açık ve legal örgütlenme için çerçeve anlayışının tespit edilmesi, bir ortak toplumsal ve siyasal sözleşmenin belirlenmesi için, bir grup Kürt aydını görev üstlendi. Bu Kürt aydın grubu çok zor şartlarda çalışmalarını sürdürüyorlardı. Çünkü Kürtlerle ilgili kör ve dünyada eşi görülmemiş yasaklamalar, bütün tarihi gerçeklerin ve belgelerin gizlenmesini, imhasını sağlamıştı. Bu Kürt aydın grubu aylarca yaptıkları zorlu çalışmalar sonucunda **"Kuruluş Deklarasyonunu"** sonuçlandırdılar.

Bu kuruluş deklarasyonuna bakıldığı zaman, çerçeveli bir ideolojik yaklaşımla hazırlanmadığı, daha genel bir fikri yaklaşımla hazırlandığı hemen görülür.

Bu Kürt aydın Grubunun ortaya çıkardığı bu çerçeve anlayış metninde, Kürtlerin konumu alanındaki tespitler ağır basıyor. Kürt tarihine ilişkin açıklamaları barındırıyor. Kürt millet sorununun çözümü konusunda açık ve köşeli çözüm önerileri sunmuyor. Kürt Milletinin ulusal haklarının sıralanması yoluna gidiliyor, bu hakların kazanılması konusunda ihtiyatlı tanımlar yapılıyor ve dolaylı çözüm önerileri sunuyor.

Kürt aydınlarının ortaya çıkardıkları Kuruluş Deklarasyonunda yazılanlar ve yazılmayanlar düzleminde, yeni legal ve açık Kürt örgütlenmesi için değişik alanlarda çalışmalar yapan Kürt aydınları ve üniversiteli öğrenciler öncelikle bir uzlaşma/konsensus oluşturdular.

DDKO'ların kuruluşu aşamasında öncelikle bu kuruluş deklarasyonu DDKO kurucuları tarafından, sonra da DDKO kongrelerinde tüm DDKO kurucularının ve üyelerinin iradesiyle onaylandı, kayıt altına alındı. Böylece, bu çerçeve anlayış toplumsal ve siyasal bir sözleşme karakterini kazandı.

XI- Neden DDKO da Devrimci Kürt Kültür Ocakları Değil?

DDKO kurulduğu zaman tartışılan en önemli konulardan biri de, isim sorunuydu. DDKO'nun oluşum sürecine, DDKO'yu oluşturan ideolojik/fikri yaklaşımlar ele alındığı zaman, kurulacak açık ve legal örgütlenmenin Kürtlere ait bir örgütlenme olacağı her yanıyla açığa çıkmıştı. Bu nedenle, isminin de Kürtçe olması kadar doğal bir şey olamazdı.

Ne yazık ki, bu isim sorunu DDKO kurucuları, DDKO'yu oluşturmaya çalışan aydınların ve kanaat önderlerinin dediği kadar kolay değildi. DDKO'nun kurulduğu yıllarda (1969), bugünden daha zor fikri, ideolojik, hukuki koşullarda yaşandığı tartışmasızdı. DDKO'nun kurulduğu yıllarda da, Kürt ve Kürdistan ismiyle Kürtlere ait oluşumların kurulması zorluğun ötesinde imkânsızdı.

O zamanlar hem yazılı hukukta ve hem de sözlü siyasette Kürt ve Kürdistan kavramları kesinlikle yasaktı. Bu kavramları kullanmak, peşinen kurulacak örgütün kapatılmasını değil, açılmasını göze almamaktı. Kürtlerin varlığı bir halk ve ulus olarak tanınmıyordu. Bu nedenle, Kürtlerin varlığından bahseden kişiler, kurumlar hemen yargılanma sürecine tabi tutulmaktaydılar.

Bundan dolayıdır ki, DDKO 12 Mart 1971 Muhtırasından sonra kapatılıp Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkı Yönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinde yargılandığı zaman, Ankara ve İstanbul DDKO başta olmak üzere tüm DDKO'lar hakkında hazırlanan iddianamelerde DDKO'ların Kürtlerden bahsetmesi, Kürt halkının haklarına sahip çıkmasından dolayı. Kürtlerin var-olmadığı üzerine yüzlerce sayfa tarihle ve gerçeklerle ilgisi olmayan görüşler iddianameye doldurulmuştu.

Ayrıca, DDKO kurucusu üniversite öğrencileri ve aydınlar da, "Kürt" ve "Kürdistan" ismiyle dernek konusunda ideolojik, fikri, hukuki, psikolojik hazırlık içinde değillerdi.

Türk hukuku da, başta Anayasa olmak üzere Dernekler Yasası ve diğer Türk mevzuatı da "Kürt" ve "Kürdistan" ismiyle dernek kurmaya kesinlikle elvermiyordu.

Bu nedenlerden dolayı, "Kürt" ve "Kürdistan" ismiyle DDKO'ların kurulmasının olanaklı olmadığı ortadaydı. Ama bütün bunlara rağmen, farklı, dikkat çeken, Kürtleri ve Kürdistan'ı da çağrıştıran bir isim bulmak lazımdı. Bu nedenle, Devrimci Doğu Kültür Ocakları uzun tartışmalar sonrasında genel bir isim olarak benimsendi.

DDKO isminde "**Doğu**" kavramı, Kürtleri çağrıştırmak için kullanılan bir kavramdı. Gerçekten de DDKO'lar kurulduktan sonra herkes "Doğu" kavramını "Kürt" kavramı gibi algılamaya başladı. Bu hem dost, hem karşıt, hem de devlet tarafından böyle algılandı. DDKO kurucuları zaten bu algı ile bu kavramı kullanmışlardı.

DDKO'daki "Doğu" kavramının, Kürtlerin ayrı bir ulus ve halk olduğunu anlatan bir kavram olması, bu kavram-

dan yola çıkarak Kürtlerin de halk ve ulus olarak diğer uluslar gibi kendi kaderlerini kendi elleriyle özgürce tayin etmesini anlatan, ya da böyle bir algının oluşması için kullanılan bir kavramdı.

"Ocak" kavramı DDKO'lardan önce Türk milliyetçileri tarafından kullanılan bir isimdi. Türk Ocakları örgütleri bu ismi taşıyorlardı. DDKO'daki bu "Ocak" kavramı bir esinlemeden dolayı değil, Kürtler de Ocağın taşıdığı kutsallıktan gelen bir yaklaşım söz konusu idi.

DDKO'da isminde kullanılan **"devrimci"** kavramı Türkiye'deki özgün tanımından ziyade sosyalist ve evrensel literatürdeki anlamında kullanılan bir kavramdı. DDKO'ya göre, Türkiye kapitalist bir ülkedir. Türkiye'de egemen sınıflar iktidarda, emekçiler ve Kürt halkı ezilen, sömürülen ve baskı altında tutulan kesimlerdir. Türkiye aynı zamanda demokratik bir devlet de değildir. Türkiye, egemen ve sömürücü sistemini Batı emperyalizmine ve özellikle de ABD emperyalizmine dayalı olarak sürdürmektedir. Türkiye'nin bu yapısının radikal bir tarzda değişmesi, daha ileri bir üretim tarzının şekillenmesi, bağımsız ve demokratik olması, emekçilerin iktidarı, Kürtlerin ve Türklerin ortak iktidarıyla olanaklı olacaktır. Bu da ancak yeni devrimci bir zihniyetle olabilirdi.

"Devrimci" kavramı bu bağlamda DDKO isminde kullanılmıştır. Yeni bir ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel, devletsel sistemin oluşturulmasına yol göstericilik yapması anlamında kavramlaştırılmıştır.

DDKO isminde, "Doğu" kavramının "kültür" kavramından önce kullanılması da "Kürt Kültürüne" işaret etmeye muktedir bir kavram algılanmasından ileri geliyordu.

Doğrusu Kürtler olarak derneklerimize isim bulmak için, ezop dilinde bu kadar ustalığa pes demekten başka bir şey söylenemez.

Bu nedenle, eğer koşullar ve yasalar elvermiş olsaydı, "Devrimci Doğu Kültür Ocakları", **"Devrimci Kürt Kültür Ocakları"** olacaklardı.

DDKO'ların isminde yer alan kavramlar, DDKO Bültenlerinde, Kongrelerinin Çalışma Raporlarında da bu içerikle kitleye sunulmuşlardır.

Türkiye gerçeği o kadar acı bir gerçek ki, Kürtler 2004 ve 2005 yılında Ankara ve Diyarbakır'da "Ankara Kürt Demokratik Kültür Derneği" ve "Diyarbakır Kürt Derneği" isimleriyle kurma olanağı bulundu. Bu da de facto kuruluş-

lar olarak kurulabildiler. "Diyarbakır Kürt Derneği" ismine uygun, sistemi zorlayan işler yaptığından, kuruluşundan kısa bir süre sonra, hakkında dava açıldı, çalışmalarına ipotek konuldu ve bir zaman sonra da mahkeme kararıyla kapatılması yoluna gidildi. Yerel mahkemenin Diyarbakır Kürt Derneği hakkındaki kararı Yargıtay'da da çok hızlı bir şekilde onaylandı. Derneğin kapatılması gerekçesi de, derneğini Kürt Kütüphanesini ve müzesini kurmayı amaç haline getirmiş olmasıydı. Ama dava ilk planda derneğin "Kürtçenin resmi, eğitim ve öğretim dili olmasını" amaçlamış olmasından dolayı açılmıştı. Derneğin bu amaç nedeniyle kapatılmasını, Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerini olumsuzlaştıracağı düşüncesiyle, farklı bir taktiğe, kirli bir hukuk taktiğine başvurulmuştur.

XII- DDKO'lar Neden Önce Ankara ve İstanbul'da Kuruldu? Neden Önce Bağımsız Örgütlenme Üniteleri Olarak Düşünüldü de Federasyon Olarak Düşünülmedi?

DDKO'ların kuruluş aşamasından üzerinde durulan ve çözümlenen iki sorun daha vardı. Bu sorunlardan biri, DDKO'ların öncelikle metropollerde mi, Kürdistan mı Kurulması sorunuydu. Bu konuda yapılan tartışmalarda, oluşan koşullar, Türkiye'deki hukuki durum, psikolojik barikatlar, tarihsel koşullanmalar, devletin davranış tarzı göz önüne alındı.

O tarihte üniversitede oluşan Kürt gençlik kitlesinin yapısı, TİP ve FKF'deki çalışmaların ve tartışmaların olgunlaştırdığı koşullar, DDKO'ların Kürdistan'da önce metropol kentlerde, özelikle de Ankara ve İstanbul'da kurulmasının koşullarını olgunlaştırmıştı. Bunun yanında, devletin tutumunun sertliğini ve saldırı şiddetini saptamanın, riski azaltmanın, Kürtlere kitlesel olarak zarar vermenin metropollerde daha az olacağı, sadece bir eliti hedef haline getirebileceği gibi nedenler; üniversiteli öğrencilerin, Kürt aydınlarının, kitle olarak Kürtlerin endişe, korku eşiğini aşma açısından da Ankara ve İstanbul'da DDKO'ların kurulmasının doğru, yerinde, daha az riskli olunacağına karar verdi.

İkinci tartışılarak çözülen sorun da, DDKO örgütlenmesinde, her DDKO örgütünün bağımsız olup-olmayacağı, ya da federasyon şeklinde örgütlenmeye başlanıp-başlanmayacağı sorunuydu. Bu konuda da örgütlenmeye metropollerden başlamaya neden olan konular göz önüne alınarak sonuca varıldı. Riski azaltmak, devletin ve karşı

gelişmeleri tespit etmek, ondan sonra yeni adımlar atmak konusunda bir sonuca varıldı.

Sonuç olarak, sıraladığım koşullar ve nedenlerden dolayı, örgütlenemeye öncelikle Ankara ve İstanbul'da başlamak, daha sonra gelişmelere bağlı olarak Kürdistan'da örgütlenmeyi gerçekleştirmek. Metropol ve Kürdistan'da DDKO'ların bağımsız örgütlenme birimleri olarak sorunun olgunlaşmasından sonra, federasyonlaşma sürecini başlatmaktı.

Bu proje ve strateji gereği öncelikle Ankara ve İstanbul'da DDKO'lar kuruldu. Daha sonraki ikinci aşamada, Kürdistan'ın Diyarbakır ilinde, Erganî, Silvan, Kozluk, Batman kazalarında DDKO'lar kuruldu. Bu kuruluşlar, TİP içindeki Doğulu Grupla önemli tartışmalara yol açtı. TİP'li Kürt sol grubu ilk planda DDKO'ların Kürdistan'da kurulmasına karşı çıktılar. Daha sonra sivil faşist hareketin Kürdistan'da da gelişmeye başlaması, bu sivil faşist hareket karşısında TİP'in direnme gücünü gösterememesinin açığa çıkmasından sonra, DDKO'ların kuruluşu konusundaki talebimize teslim olundu.

DDKO'ların Kürdistan'da kuruluşunun başlamasından sonra, DDKO'lar kitlesel bir karakter kazanmaya başladıkları gibi, birçok Kürdistan il ve ilçesinde DDKO'ların kuruluşu için şartlar olgunlaşmaya, DDKO'ların kuruluşu talepleri artmaya, birçok il ve ilçe kuruluş girişim komitelerinin oluşması koşulları ortaya çıktı.

Ne yazık ki, 12 Mart 1971 Muhtırası, DDKO'nun bu hızlı örgütlenmesinin önüne geçti. Askeri yönetimin ve olağanüstü rejimin ilk planda kapattığı derneklerden birinin DDKO'lar olması da bunun en önemli göstergelerinden biriydi.

XIII- Metropol ve Kürdistan'daki DDKO'lar Arasındaki Farklar Nelerdi?

Metropol ve Kürdistan'da kurulan DDKO'lar aynı amaçla, aynı tüzükle kuruldukları gibi, aynı mücadele biçimlerini de benimsiyorlardı. Buna rağmen, metropoldeki DDKO'larla Kürdistan'daki DDKO'ların kurucu ve üye bileşimleri arasından önemli farklılıklar vardı.

Metropolda kurulan DDKO'lar, üniversite öğrencileri ve Kürt aydınları tarafından oluşmuş örgütlerdi. Kürdistan'daki DDKO'lar üniversite ve hatta lise öğrencileri, Kürt

aydınları, mellalar, işçiler, esnaf ve egemen sınıflardan gelen Kürt kesimleri tarafından kurulmuştu.

Bu da her iki alandaki DDKO'ların yapılarında önemli farklılıklara yol açıyordu.

Kürdistan'daki örgütün üyelik bileşimi, DDKO'ların kısa süreden ve kendiliğinden kitlesel bir yapı kazanmasına temel oluşturabiliyordu.

Metropoldeki DDKO'larda sola eğilimli üniversiteli öğrenciler, aydınlar ağırlıklı olmasına rağmen; Kürdistan'daki DDKO'larda milliyetçi ve yurtsever eğilimleri ağır basan öğrenciler, aydınlar, diğer toplumsal kesimler ağırlıktaydı.

XIV- DDKO'nun Örgütsel ve İdeolojik Karakteri...

DDKO, değişik dünya görüşlerine sahip olan Kürt yurtseverlerinin kurduğu örgütlerdi. Bu bağlamda DDKO, özgün ve tek, geleneksel bir ideolojiye sahip değildi. Ama buna rağmen, DDKO'ları güden bir ortak değerler sentezi söz konusuydu.

DDKO'lar, sosyalist, milliyetçi, sosyal-demokrat Kürtlerin örgütüydü. DDKO'lar, bütün dünya görüşlerinden yararlanan, bir programın gerçekleşmesi için bir amaç örgütlenmesiydi. Değişik düşüncelerden Kürt kesimlerini de bir arada tutan da, karşılıklı tolerans, demokrasi, Kürt uslusunun çıkarlarıydı.

Eğer DDKO'nun bir ideolojisinden bahsedilecekse, o da Kürtlük ve demokrasi idi. DDKO'lar bunun dışında katı ve rafine bir ideolojiye sahip değillerdi.

DDKO, demokratik, kitlesel, legal ve açık bir örgütlenme modelini benimsemişler, ona göre kurulmuşlardı. DDKO Kuruluş Deklarasyonunda örgütlenmeye ilişkin olarak şu görüşlere yer veriliyordu: "**Örgütlenme biçimi ve modeli, ülkelerin ve ulusların koşullarına göre mutlak anlamda bir ayrılık gösterirler. Örgütlenme için tek model önermek doğru değildir. Bu sorun, her ülkede, o ülkenin vatandaşlarının ayrı ve bağımsız iradelerinin belirlediği örgütlenme biçimi ile bir çözüme kavuşabilir.**"

DDKO'ların Kuruluş Deklarasyonunda bu saptama yapılmasına rağmen, örgütlenme modellerinin evrensel boyutları, genellikleri konusundaki gerçeklikleri de değerlendirme dışı tutulamaz. Özellikle de her ideolojik ve fikri sistemin önerdiği bir evrensel ve özgün örgüt modelinin var olduğu bilinen bir olgudur.

Elbette uluslararası özgün koşullar da ezilen ulusların kurtuluşçuları, savaşçıları tarafından örgütlenmede gözetilmesi gereken önemli temel bir konudur.

Yine DDKO Kuruluş Deklarasyonunda açıkça belirtildiği gibi, "DDKO, Kuzey Kürdistan Hareketi için kadro eğitimi yapmak ve kadro yetiştirmek gibi bir görevi" üstlenmişti.

DDKO, değişik görüşlerden Kürt yurtsever kesimlerin örgütü durumunda olmasına rağmen, grupların koalisyonu niteliğinde örgütlenmeler değildi. Birleşik çoğulcu örgütlenmelerdi.

Metropoldeki DDKO'larda daha önceki satırlarda da belirttiğim gibi, sosyalist Kürtler ağırlıkta olmasına rağmen, Kürdistan'daki DDKO'larda milliyetçi Kürtler ağırlık oluşturuyorlardı.

DDKO aynı zaman da sivil bir demokratik örgütlenmeydi, toplumun değişik kesimlerinin içinde yer aldığı örgütlenmelerdi.

DDKO çalışmalarını, toplumsal meşruiyet ve hukuksallık çerçevesinde sürdürüyordu. DDKO'nun arkasında illegal bir örgütlenme yoktu. Ama DDKO içinde Kürt illegal partilerine bağlı, DDKO'nun tüzüğüne ve amacına göre hareket etmek durumunda olan unsurlar da vardı.

DDKO bünyesindeki değişik düşüncelerin var olması, zaman-zaman çelişkilere ve tartışmalara neden olan bir sorun olarak ortaya çıkabiliyordu. Ama bu durum, örgütlenmede herhangi bir parçalanmaya yol açmadan, tartışma ve uzlaşma yoluyla çözüm yoluna gidiliyordu.

DDKO'da herkes birbirine ve farklı düşüncelerine saygı duydukları gibi, program ve tüzüğe göre hareket etmeyi bir kültür olarak benimsemişlerdi. Ama ne yazık ki, bir zaman sonra dışarıdan doğal olmayan müdahaleler zafiyete yol açmasına rağmen, DDKO'larda ayrılmaya neden olamamışlardır. Çünkü DDKO Yöneticileri, Kürt ulusunun çıkarlarını her şeyin üstünde tutuyorlardı. DDKO yöneticilerinde idealizm ön plandaydı ve Kürt siyaseti bugünkü kadar kirlenmemişti, devletlerin müdahale ettiği bir düzeyde değildi. DKKO kurucu ve üyeleri için, grupçuluk ve klikçilikten ziyade, Kürt ulusal çıkarlarını savunmak daha ön planda olan bir kültürdü.

DDKO'lar, dernekler yasasına göre kurulmuş örgütlerdi, kategorik olarak da dernekler kapsamında ele alınabilecek örgütlenmelerdi. Buna rağmen, DDKO'ların örgütlenmesi dernek kategorisini aşan, yaptıkları işler, konumu ve algı-

lanma biçimi ile bir dernekten çok, daha fazla siyasi bir örgüt ve parti konumundaydı.

DDKO'ların bu konumu, DDKO'ların olağan derneklerden daha farklı bir biçimde yönetilmesini fiilen ve de facto bir konumu ortaya çıkarıyordu. DDKO'lar günlük çalışmalarında kongrelerinde seçilen yönetim kurulları tarafından yönetiliyordu.

Ayrıca, temel konularda kararların alınması, yol haritasının çizilmesi, yol göstericiliğinin belirlemesi için, Kürt aydınları ve kanaat önderlerinden oluşan **"Bilim ve Danışma Kurulları"** ile Yönetim Kurullarının ortak yönetimiyle çalışmalarını sürdürüyorlardı.

Bütün bunlara rağmen, DDKO'lar da soğuk savaş döneminin katı ideolojik yaklaşımlarından ve özellikle de Leninist dünya görüşünden etkilenen bir örgütlenmeydi. Bu ideolojik etkilenmeden dolayı, iradi ve iradi olmayan demokrasi dışı yöntemlerinde zaman-zaman örgütte boy vermesi kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkıyordu. Bu ideolojik ve soğuk savaş dönem değerlerine, devletin baskısı, devletin kontrolü, DDKO faaliyetlerini sıkı takip altına alması da, eklenince, DDKO'ların belirli alanlarda içine kapanmasına, demokratikliği ve şeffaflığı gerçekleştirmemesine yol açıyordu.

DDKO'larda, örgütün rutin ve günlük çalışmalarına ilişkin kararlar, genel toplantılarda DKKO üye ve kurucularının yaptıkları önerilerini göz önüne alan yönetim kurullarının toplantılarında alınıyordu. Ama temel sorunlarına ilişkin konularda kararlar, DKKO Yönetim Kurulu üyeleri ile birlikte, her örgütsel birimin tespit ettiği ve kanaat önderlerinden oluşan "Bilim ve Danışma Kurulu" üyelerinin ortak toplantısında alınıyordu.

XV- DDKO'ların Amaçları...

Her derneğin bir amacı olur. DDKO olağan bir dernek sayılamayacağından, farklı amaçlarından, ikili amacından bahsetmek bir zorunluluktur. Bu nedenle, DDKO'ların amacından değil, amaçlarından bahsetmek olanaklı.

DDKO'lar metropollerde ve Kürdistan'da bağımsız örgüt birimleri olarak oluşmalarına rağmen, ortak amaçlara sahiptiler. Ama DDKO'ların amaçları her bağımsız birimde farklı şekillerde kavramlaştırılmışlardı. Bu durum, DDKO'ların gerçek amacından farklı bir sonuç ortaya çıkarmıyordu.

DDKO'lar, devletin Kürt ulusu ve Kürt halkının hakları konusundaki inkarcı, sömürgeci karakteri göz önüne alındığı zaman, görünen amaçla görünmeyen gerçek amacın içiçe geçen olgular olduğu tartışmasızdı. Bunun yanında, DDKO'lar Dernekler Yasası'na göre kurulmuş ve dernekler kategorisinde mütalaa edilebilecek örgütlenmeler olmasına rağmen, bir siyasi örgüt ve parti gibi algılanması, dernekleri aşan işler için çalışma yapması, çok az zamana ve dernek kapsamı içinde dernekleri aşan çok iş yapma gerçeği de soruna eklendiği zaman, DDKO'ların ikili amaca sahip olacakları hukuksallığın ötesinde bir gerçeklikti.

DDKO'ların amaçları açısından iki platformdan bahsetmek daha doğrudur.

1. DDKO'ların amaçları açısından birinci platform, Türkiye'nin hukuki ve kanuni gerçekliği içinde ifade edilen amaç ya da amaçlardır. DDKO'ların bu amaçları görünen, DDKO'ların tüzükleri tarafından çerçevelenen amaç ya da amaçlardı.

2. DDKO'ların amaçları açısından ikinci platform, toplumsal ve Kürt ulusu gerçeğine dayalı olarak belirlenen, tanımlanan, resmi planda görünmeyen, toplumsal planda görünen meşru mücadele platformudur. DDKO'ların bu amaçları da, Kuruluş Deklarasyonunda, kongre kararlarında, yönetim kurulu toplantılarında, yazılı olmayan bir biçimde saptanan amaçlardı.

DDKO'ların Kuruluş Deklarasyonu daha önceki satırlarda da belirttiğim gibi uzun bir çalışma, özel bir aydın grubu tarafından hazırlandı. Bu hazırlanan Kuruluş Deklarasyonu daha sonra Ankara ve İstanbul DDKO'ların kongrelerinden karar altına alındılar. Kürdistan'daki DDKO'larda bu Kuruluş Deklarasyonunu Kürdistan gerçeğine daha yakın bir yorum ve yaklaşım benimsediler.

DDKO'ların Kuruluş Deklarasyonu 22 sayfaydı ve 23 başlıktan oluşuyordu. Bu başlıklarını sıralarsak: 1) Önsöz, **2)** Genel Konu, **3)** Emperyalizm, **4)** Kapitalist-Emperyalist Ekonomik Sistemin İşleyişi, **5)** Sistemlerin Yandaşlığı, **6)** Emperyalizmin Hedefleri, **7)** Ortadoğu, **8)** Bağdat Paktı ve İslamiyet, **9)** Büyük Şirketler: ARAMCO, **10)** Nasıl Bir Örgütlenme ve Nasıl Bir Strateji?, **11)** Bu İşler Nasıl Yürütülecek?, **12)** Günümüzde Durum, **13)** İlericilik ve Gericilik, **14)** Irkçılık, **15)** Suni ve Alevi Sorunu, **16)** Aydın Olma, **17)** Kürt Aydınları, **18)** Kürt Halkı, **19)** Bölge-

ler Arasındaki Dengesizlik ve Farklılıklar, **20)** Görevlerimiz, **21)** Gençlerin Toplumdaki Yeri, **22)** Örgütlenme Sorunu, **23)** Çözüm Yolu.

DDKO'nun Kuruluş Deklarasyonu, ya da başka bir ifadeyle programı okunduğu zaman, "Kürt Ulusunun Kurtuluş Hareketi"nin geliştirilmesi, Kürtlerin ulusal haklarını elde edilmesi için dünyadaki, özellikle de Latin Amerika, Uzak Doğu ve Afrika'daki ulusal kurtuluş hareketleri deneylerinden yararlanmak istediği açıkça görülür.

DDKO'ların Kuruluş Deklarasyonu, Kongre Kararları ve Yönetim Kurulu Kararları gözden geçirildiği zaman özetle amaçlar platformunda karşımıza çıkan ana konuları şöyle somutlaştırmak olanaklı.

* **DDKO,** T.C Devleti'nin Kürt uslusunun yok olduğu resmi ideolojisine karşı çıkmakta. Kürtlerin yok olduğu, "Kürtlerin Türk olduğu" tezinin saçma, ırkçı bir tez olduğunu ileri sürmekte. Kürtlerin varlık yokluk mücadelesini bu boyutlarıyla sürdürmekte, devletin sömürgeci yapısını teşhir etmektedir.

* **DDKO,** bir Kürt örgütlenmesiydi. Kürt ulusunun haklarını kazanmasını temelinde oluşmuş bir siyasi nitelikli bir dernek yapılanmasıydı. Bu nedenle, Kürt ulusunun da diğer tüm dünya milletlerinin ve Türk milletinin sahip olduğu haklara sahip olması gerektiğini ana hareket noktalarından biri olarak seçmişti. Kürt ulusunun ulusal, siyasal, sosyal, ekonomik kolektif/grupsal haklarını kazanması, Türk ulusu ile Kürt ulusu arasında eşitliğin sağlanması için gayret gösteriyordu.

* **DDKO** bütün ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını savunduğu gibi, Kürt ulusunun da kendi kaderini kendi elleriyle tayin etmesinin hakkı olduğunu da savunuyor ve bunun için mücadele ediyordu. Kürt ulusunun kendi kaderini kendisinin hangi siyasi statü içinde tayin etmesi gerektiği konusunda, bağımsız devlet olmayı gönlünde taşımasına rağmen, bunu o günkü koşullarda belirlemeyi doğru bulmamıştı.

* **DDKO,** Kürt dili ve Kültürü üzerindeki baskı ve yasaklamaların son bulması, "Kürt" ve "Kürdistan" kavramları üzerindeki yasakların kalkması, Kürtlerin kendi ulusal ve ülkesel kimliklerini rahatlıkla kullanmaları için mücadele ediyordu. Kürt dili ve kültürünün gelişmesi için çalışmalar sürdürüyor, bu konuda çalışmalar yürüten aydınlara destek oluyordu.

* **DDKO**, Kürt ulusal hareketi için kadroların eğitimi için çaba gösteriyordu.

* **DDKO**, sömürüye, faşizme, feodal düzene, yerel gericiliğe, sömürgeciliğe, emperyalizme karşı mücadele ediyordu.

* **DDKO**, Kürdistan'ın diğer parçalarındaki Kürt Ulusal Kurtuluş Hareketini kendi hareketi kabul ediyor ve destekliyordu. Bu nedenle, Güney Kürdistan'daki Kürt Hareketine açıkça omuz veriyordu. 11 Mart 1970 Antlaşmasından sonra Kürdistan'daki Otonominin gelişmesi için çaba sarf ediyordu. Kerkük'ün Plebisit yoluyla Kürdistan'ın otonom bölgesine bağlanması için kampanyalar yürütüyor, Türkmenlerin Kürtlere oy vermesi için projeler geliştiriyordu.

* **DDKO**, Kürt ulusal kurtuluş hareketine ışık olması, çözüme model oluşturması bakımından, İspanya'daki Bask hareketi, Sovyetler Birliği ve Filistin tecrübesi üzerinde duruyor, özellikle de İsviçre deneyine de dikkat çekiyordu. Çünkü İsviçre'de dört millet kendi özerk ve otonom bölgelerine sahiptiler. İsviçre'de dört dil resmi, eğitim-öğretim diliydi. Almanlar, İtalyanlar, Romenler, Fransızlar kendi toprakları üzerinde iktidardılar. Merkezi yönetim de bu dört millet arasında paylaşılmış durumdaydı.

* **DDKO**, kapitalizmden daha ileri bir üretim tarzına geçişi savunuyordu. Kapitalizmi sömürgeciliğin ve emperyalizmin temeli kabul ediyordu. Sömürgecilik ve emperyalizmin Kürdistan'da egemenlik sisteminin adı olduğunu saptıyordu. Sömürgeciliğin ve emperyalizmin yıkılmasının, kapitalizmin değişikliğiyle olanaklı olacağını ön görüyordu.

XVI- DDKO'nun Çalışma Tarzı...

DDKO, amaçlarını gerçekleştirmek için demokratik, legal, sivil, siyasi, toplumsal bir çalışma tarzını benimsemişti. Her ne kadar DDKO üyeleri arasında silahlı mücadeleyi benimseyen unsurlar var idiyseler de, bu durum DDKO'nun çalışma tarzını etkileyen ve değiştiren bir unsur değildi.

DDKO, halka güvenen bir örgütlenmeydi. Halksız devrim ve değişimin olmayacağına inanıyordu. Halkın dışındaki güçlerin, devrim yapmaları ve iktidarı ele geçirmeleri halinde faşist ve bonapartist diktatörlüklerin sistem olarak egemen hale geleceğine inanıyordu. Bu nedenle, "Halka rağmen devrim", "nerede hareket orada bereket" anlayışını ve mücadele biçimlerini ret ediyordu. Kendisi ile Milli Demokratik Devrimciler arasında sınır çekmişti. Çünkü Milli Demokratik Devrimciler halkçı güçlerden ziyade, orduya,

ordunun sol kanadına bel bağlıyorlardı. Devrimde ve cephede orduya öncülük tanıyorlardı.

DDKO, bu nedenle şehir gerillacılığına itibar etmiyor ve prim vermiyordu. Kapitalist olmayan yoldan ileri üretim biçimine geçişi tehlikeli, baas türü diktatörlüklere temel oluşturan bir yapı olduğunu savunuyordu.

DDKO, aynı amaçlar doğrultusunda mücadele eden güçlerle ittifakı önemli ve stratejik bir konu görüyordu.

DDKO bu anlayış ve çalışma tarzı içinde, amaçlarını gerçekleştirmek için konferanslar, seminerler düzenliyor. Bildiri ve bültenler dağıtıyor. Mitingler tertipliyordu.

XVII- DDKO Yargılanmaları ve Savunmalar...

12 Mart 1971 Askeri Muhtırasından sonra, devrimciler, sosyalistler, Kürt yurtseverleri; devrimci, sosyalist ve Kürt yurtsever örgütleri Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde yargılandılar. Bu davalar, Muhtıra'dan sonra toplu davalar şeklinde, birleştirilmiş davalar olarak sürdürüldüler.

Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Askeri mahkemesinde de DDKO Davası başta olmak üzere, Türkiye ve Türkiye'de Kürdistan Demokrat Parti davaları, DEV-GENÇ, TİKKO, Şafak davası görüldü. Şafak davası bir dönemden sonra, merkezi Şafak davası ile birleştirildiği için, Ankara Sıkıyönetim Mahkemesinde devam etti.

12 Mart 1971 Muhtırası gerçekleşmeden önce, Eylül 1970'te devrimcilere, sosyalistlere, Kürt yurtseverlerine ve onların örgütlerine yönelik operasyonlar, gözaltılar, toplu tutuklamalar başlamıştı. Ankara ve İstanbul DDKO kurucu ve yöneticileri hakkındaki toplu operasyon ve tutuklama Eylül 1970 yılında, Türkiye İşçi Partisi'nin 4. Büyük kongre arefesinde, Kürt sorunu ile ilgili karar taslağının hazırlıklarının yapıldığı Kürdistan'ın merkezi Diyarbakır'da toplantının gündemde olduğu günlerde gerçekleşti. Bu operasyon sonucundan, Ankara ve İstanbul DDKO kurucu ve üyeleriyle birlikte, Ankara ve İstanbul DDKO Bilim ve Danışma Kurulu'nda çalışma yürüten Kürt aydınları gözaltına alındılar. Sorgulamalar sonucunda, bir kısmı tutuksuz ve bir kısmı da tutuklu olmak üzere yargılanmaya başladılar. Tutuklananlar, Ankara DDKO kurucuları ve yöneticileri Ben, Mümtaz Kotan, Sabri Çepik, Nezir Şemmikanlı, Diyarbakır'dan Dr. Tarık Ziya Ekinci, Dr. Hukukçu Canip Yıldırım, İstanbul'dan Yazar M. Emin Bozarslan ve Musa Anter idi. Avukatların itirazından 1 hafta sonra, Dr. Tarık Ziya

Ekinci, M. Emin Bozraslan, Musa Anter ve Canip Yıldırım serbest bırakılmışlar, bizlerin tutukluluğu devam etmişti.

Biz tutuklu olarak Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nin huzuruna çıkarıldık. Ankara Ağır Ceza Mahkemesi, yargılama sırasındaki tutum ve görüşlerimizi göz önüne alarak tutukluluğumuzun devamına karar verdi. Bizim tutukluluğumuz devam ettiği zaman, 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası verildi. Bu muhtıradan sonra, Sıkıyönetim ilan edildi ve sıkıyönetim rejimi sonrası, Ordunun yönetime açıkça olmazsa bile dolaylı el koyması ile birlikte sivil ve olağan mahkemelerde devam eden siyasi davaların ertelenmesi yoluna gidildi, bizim de Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki yargılamamıza ara verildi.

Haziran 1971 tarihinde Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinde yargılanacağımız konusunda açık bir tebliğ ve açıklama yapılmadan, gizli bir şekilde Ankara Ulucanlar Cezaevinden alınarak Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Hapishanesine taşınmamız sağlandı. Uzun bir macera ve Malatya Hapishanesindeki geceleme ve Nurhak Dağlarında büyük güvenlik tedbirleri içinde Diyarbakır'a ulaştık.

Diyarbakır'a ulaştığımız zaman, Kürtçülükle, Kürt yurtseverleriyle ilgili davaların Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Askeri mahkemesinde toplu şekilde görülecekleri, bütün Kürtçülerin Diyarbakır'da toplanacağı kararını öğrendik. Bu karar ve yeniden tutuklanma işlemlerimiz Diyarbakır 7. Kolordu Komutanlığındaki Askeri mahkemede yapıldıktan sonra, askeri tutukevine gönderildik. O zaman, yüzlerce Kürt aydını, Kürt ağası, şeyhi, melesinin, öğrencisinin, DDKO Kurucularının, yöneticilerinin, üyelerinin, sempatizanlarının, KDP örgütleri mensuplarının, Güney Kürdistan'daki ulusal harekete maddi ve yiyecek yardımı yapan Kürt köylülerinin ve diğer kesimlerden Kürtlerin tutuklu ve gözaltında olduklarını gördük.

Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Bölgesinde Kürtlerin bu toplaşmasının, yargılamaların ortaklaşmasının önemli bir yere doğru gidişini, Kürt hareketinin yeni bir şekil kazanmasının, ayrışma ve saflaşmanın güçlü ipuçlarını veriyordu. Bu toplaşmanın, Kürtler arasında yeni kaynaşmalara ve saflaşmalara yol açacağı, muhtıra öncesinden başlayan, Kürt yurtseverleri ve aydınları arasında sonuçlanmayan tartışmalardan ortaya çıkıyordu.

DDKO Davası, Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nde görülen en ünlü, en toplu davalardan biriydi. Diyarbakır'da DDKO Davası adı altında Kürt ulusu yargılaması yapılacaktı. Bu bağlamda, DDKO davası büyük bir ulusal ve uluslar arası özellik taşıyordu.

DDKO Davası, toplumsal bir davaydı ve uluslararası insan hakları savunucusu örgütlerin, etnik ve ulusal toplulukların mücadelesine ilgi duyan platformların ve örgütlerin yakından izlediği bir davaydı.

DDKO Davası, 1919 yılında başlayan ve 1940 yılında sonuçlanan toplu yargılamalardan, 1949'daki 49'lar davasından sonraki en kapsamlı, en toplu, bütün Kürt toplumsal kesimlerden unsurların yargılandıkları bir davaydı. Kürt sosyalistleriyle Kürt nasyonalistlerinin, Kürt ağası, şeyhi, beyi ile köylüsünün, Kürt öğrencisiyle Kürt aydını ve yazarının yan-yana, birlikte yargılandıkları bir davaydı.

Kürdistan'daki bu yargılama bileşimi, yargılamayı farklı bir özelliğe taşıdığı gibi, Batıda görülmekte olan davalardan farklı bir yargılamayla karşı karşıya olunduğunu ortaya koyuyordu. Çünkü Batıda egemen sınıflardan unsurların yargılanması söz konusu değildi. Sadece sosyalist ve devrimci öğrenciler, aydınlar, yazarlar, cunta için girişimde bulunan askeri bürokratlar yargılanıyorlardı.

Bu davanın bileşimi, Türk Devlet yönetimi ile Kürdistan halkı arasındaki ilişkinin farklı, sömürgeci karakterini ortaya koyan olgulardan biriydi.

Kürt Dava adamlarının ve Kürt örgüt yönetici, kurucu ve üyelerinin tümünün Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Asker Mahkemesi bünyesinde sürdürülmesine karar verilmesi, Kürtler tarafından, tüm Kürt yurtseverlerin yargılanıp, idam cezalarına çarptırılacağı ve toplu idamların infaz edileceği şeklinde yorumlanıyordu. Tutuklu aileleri bu yaklaşımla ziyarete gidip geliyorlar, dava sonucunu bekliyorlardı. Davanın görülmesinin uzaması fazlasıyla tüm Kürtleri endişelendiriyordu. Çünkü hepimiz hakkında TCK'nun o zamanki ünlü idam hükmüyle, 125. maddeden dava açılmıştı.

Türk Devleti ise Kürtlükle ilgili yargılamaları dünya kamuoyunun gözünden uzak bir yerde gerçekleştirip sonuçlandırmayı düşünüyordu. O dönemlerde ulusal kurtuluş hareketleri dünya çapında popüler toplumsal hareketlerdi, dünyanın hem kapitalist ve hem de sosyalist cephesinin ilgilendiği, dünya sisteminin, tüm egemen ulusların ve

sömürgeci-emperyalist devletlerin zayıf karnıydı. Türkiye bu zayıf karnını dünyaya göstermek istemiyordu.

Bunun yanında, Irak Kürdistan'ında Otonomi Yönetiminin oluşumunu da bu tecrit edilmiş dava vasıtasıyla Türkiye ve dünya kamuoyundan gizlenmek isteniyordu.

Türk Devlet yönetiminin davayı gözlerden uzak tutmasının bütün olumsuz koşullarına rağmen, Kürt yurtseverlerinin bir alanda yargılanmaları, devletin aleyhine dönüşen bir gelişme ve konsept oldu.

Değişik Kürt yurtsever kesimlerin Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Mahkemesinde yargılanmak üzere toplaşmaları, Kürtler arasındaki ilişkilerin gelişmesine, dayanışma ve ortak mücadele ruhunun oluşmasına, Kürt Yurtsever kesimleri arasında bir saflaşmaya, ayrıların ve ayrılanın netleşmesine, hapishanede güçlü ve verimli bilimsel bir tartışma ortamının oluşmasına, tabir caizse hapishanede yeni bir Kürt rönesansının ortaya çıkmasına neden oldu.

Bu toplaşma, korku ve cesareti birlikte taşıyarak, korkunun aşılmasına kaynaklık etti. Kürt yurtseverleri el-ele ve omuz-omuza vererek toplu yargılamayı devletin bir yargılanmasına dönüştürmek için olumlu adımlar attılar. TİP içinde "Doğulu Grubun" liderleri dışında tutulursa, bütün Kürt yurtsever tutuklular yargılanmalarda direniş gösterdiler, güçlü ve kapsamlı savunmalar ortaya koydular. Örgütlerini, düşüncelerini, Kürt Halkının ulusal haklarını savundular.

Mahkemenin ve hapishanenin bütün sindirme hareketlerine rağmen, sindirme sağlanamadı, ileri adımlar atıldı, cesaretli davranışlar gün geçtikçe şekillenmeye başladı.

Bu toplaşma ve toplu yargılama aynı zaman da MİT sorgulamaları ve hapishane yönetimi karşısında direnişin yükselmesine ve güçlenmesine de yol açtı. Hapishane yönetimine karşı alternatif, güçlü bir hapishane yönetimi oluşturuldu ve sonuna kadar sürdürüldü.

Mahkemedeki savunmalar konusunda, TİP'li Doğulu Grubun liderleri dışında fire verilmedi. Topyekün bir karşı koyuş, savunma hattı çizildi.

DDKO Davasında iki grup toplu savunma yaptı. Bu gruplardan biri, benim de dahil olduğum DDKO Komünü grubuydu.

DDKO Komünü tarafından 3 savunma mahkemeye sunuldu. **Birinci savunma**, Askeri Savcının iddianamesine karşılık hazırlanan 200 sayfalık "iddianameye cevap" niteli-

ğindeki savunma. **İkinci savunma**, Askeri Savcının esas hakkındaki mütalaasına karşı esas hakkındaki 600 sayfalık savunma. **Üçüncü savunma**, Yargıtay'a sunulan 700 sayfalık savunma.

Bu savunmaları mahkemeye sunanlar: Ben, Mümtaz Kotan, Fikret Şahin, Yılmaz Balkaş, Bettal Batte, Mahmut Kılıç, Ali Beyköylü, Nezir Şemmikanlı. Elbette bizim dışımızda birçok Kürt aydını, hukukçusu (Şerafettin Kaya, Ruşen Arslan, Gültekin Pekdemir, Orhan Kotan, Zülküf Şahin, Feqi Hüseyin Sağnıç, Kâzım Baba, Ali Yalçın) ve İsmail Beşikçi de bu savunmanın hazırlanmasına katkıda bulundular.

DDKO Komünü dışında da, DDKO Kurucusu, yöneticisi ve üyesi olan Nusret Kılıçaslan, Sabri Çepik, Zeki Kaya, Faruk Aras, Ferit Uzun, Hasan Acar, Niyazi Dönmez, İhsan Aksoy, İhsan Yavuztürk mahkemeye yazılı savunma sundular.

Bu toplu savunmalar dışında, Edip Karahan, M. Emin Bozarslan da mahkemeye kişisel önemli savunmalar sundular.

DDKO Davası savunmaları, Kürt Yurtseverleri arasında yeni bir ruhun dirilişine yol açtı. Tutuklulara büyük moral verdi. Mahkeme karşısında gösterilen tutum ve sunulan savunmalar, yüzyıllık korku duvarının aşılabileceğini gösterdi.

DDKO Davasındaki savunmalar, hapishanedeki direnişler, hapishane dışında da Kürt kamuoyu üzerinde büyük bir etki bıraktı. Halk içinde cesaretli yeni yurtsever davranışların gelişmesine yol açtı. Tutukluluğumuz devam ederken, Kürdistanlı üniversiteli öğrenciler yeniden örgütlenmenin çabaları içine girdiler.

Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Hapishanesinde direniş ve Askeri mahkemedeki savunmalar, Kürt Hareketinin gelişmesinin önündeki engelleri aşan bir greyder rolü oynadı. 1974 Genel Affından sonra Kürtler hızla hem legal ve hem de illegal düzeyde örgütlenemeye başladılar.

Açıkça belirtmek gerekirse, DDKO Yargılaması, siyasal alanda, ulusal hareketin gelişimi parametreleri açısından kendisiyle birlikte yeni Kürt Baharının gelişmesine temel oluşturdu.

Devlet rüzgar ekti ve fırtına biçti. Daha sonraki süreçlerdeki gelişmeler, 12 Eylül öncesi ve sonrası gelişmede bu yasanın tekerrüründen başka bir şeyi anlatmıyor.

Bu nedenle, Kürtler kendi kendilerini yönetme hakkı dahil tüm ulusal haklarına kavuşmadıkça, Türk milletiyle eşit haklar statüsüne kavuşmadan, devlet yönetimi daha büyük fırtınaları biçmeye hazır olmalıdır.

İbrahim GÜÇLÜ

I. Meşrutiyetten Bugüne Kürt Sorunu-İttihat Terakki, Cumhuriyet Dönemi ve Günümüzdeki Yaklaşımlar

Osmanlı Ve Türkiye Anayasaları Herşeyin Konuşulmasını Engelledi

Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasinin gelişim sürecinde anayasalar en büyük güvencedir. Ancak toplumsal yaşamımızda anayasalar hiçbir zaman arzulanan güvenceyi sağlayamadılar. Mutlakiyetçi sultanlık ve halifelikten gelen devlet geleneğinden hukuk devletine geçiş öyle kolay olmadı. Toplumun sorunları özgürce tartışılmadı. Birçok sıkıntılarına karşın son yıllarda bunları daha rahat konuşabiliyoruz. Avrupa normlarına kavuşamadığımızı bilerek konuşuyoruz.

Osmanlı Devleti'nin 1876 ve 1908 İkinci Meşrutiyet döneminin başarısız anayasa deneyimleri Cumhuriyet'teki anayasaların nitelik ve yetersizliklerine yansıdı. 1876'da Padişah ve 1908'de Devlet yüceltildi ve halk "sözde" var oldu: bu anlayış Cumhuriyet anayasalarında da yaşatıldı. Halktan çok, seçkinleri gözetti sistem. Anayasaları giderek asker ağırlıklı sivil-asker bürokrasi hazırladı ve biçimlendirdi; doğal olarak bu *karakteri* taşıyan anayasa ve yasalarla yönetildi ülke.

Yalnız bu arada 1921 Anayasası'nın bir özelliğini dile getirmek gerekiyor. Uygulanmadı, Kurtuluş Savaşı yıllarında yapıldı, göreceli halkın iradesine yakın bir "B.M.M." iradesini içerdi. Daha demokratik bir anayasanın düşünülebileceği umudunu verdi. Savaş yılları bitince bu umutlar da giderek kayboldu ve 1924 Anayasası yürürlüğe girdi.

Özellikle "millete" daha yeni bir anlam yüklendi. Osmanlı dönemindeki millet yok, ulus-devletin milleti oluştu-

rulmak istendi. Buna da birden varılmadı. 1928'deki değişiklikle dinsel öğelerden arındırılmış bir anayasa vardı artık. Milletvekillerinin yapacakları andın içinde geçen "Vallahi" de yok oldu.

Bu anayasalar ve ardından gelen tüm anayasalar Kürtlerin varlık ve sosyal, siyasal sorunlarını yok saydı; tartışma dışı tuttu. Bu nedenle şimdi sık sık bu gecikmiş ve konuşulmamış konuya eğilmek zorunluluğu duyuluyor. Bütünlüklü ya da parçalı bir şekilde ele alınıyor.

Türkiye'de Kürt sorunu tartışılırken "konuşulamadı" diyor Necmiye Alpay (17. Eylül. 2006. Radikal İKİ Gzt). Katılıyorum, iyi niyetliler dahil, herkes dönüp dolaşıp soyut şeyler söyledi. Özellikle Kürt kökenlilerin söyleyeceklerinde çok daha dikkatli olma gereği nedeniyle, her defasında konuşma ve yazıları, benzeri şeyleri tekrar eden soyut söylemlere dönüştü. Bunu hoş görmüyorum, ama bu koşullarda kimseyi suçlamaya da hakkım yok. Dreyfüs Davası'nın Zola'sı çıkmadı Türkiye'de. Jean Paul Sartre da yok. Kürtler niye yapamadı demek kolay olmuyor. Kürtlere karşı olan önyargılar, yasaların uygulamalarında, yaşamda fark edilebilen ve Türk kökenlilere ayrıcalık hissi veren konum, Kürtlerin konuşmalarını sınırlı kılıyor. Bedeli ağır olan yükü Türk kökenliler yeterince omuzlarlarsa, oyun bozulur. Haksızlık yapacak değilim, yapılanları yeterli bulmadığımı söylemek istiyorum.

Kasım 2002 Genel Seçimleri'nin ardından tek başına iktidara gelen AKP'nin AB'ye uyum yasalarını çıkararak demokratikleşmede başarılı adımlar atması, toplumu rahatlattı. Büyük ve orta burjuvazi, işçiler ve dinsel baskılardan şikayetçi olan geniş kesimler rahatladılar. Ancak demokratikleşmeye ve AB'ye karşı olanlar bundan hoşnut olmadılar. Susurluk Olayı aydınlanmayınca ve AKP Hükümeti gerekeni yapmayınca, adım adım demokrasi dışı yol yandaşları güçlendiler. Şemdinli Olayları kritik noktaydı. Hükümet olan ancak iktidar olamayan AKP geri adım attı, olayın gerçek aktörleri yerine küçük rütbeli astsubayları cezalandırdı, Van savcısını meslekten uzaklaştırdı, demokratikleşmede duraklayanlar artık ilerleyemezler; deneyler hep böyle olmuş. AKP'de bu konuma geldi. AB rüzgarı yok arkasında şimdi, milliyetçi partilerle yarışa girdi. İslamcıları memnun edemedi, tökezledikçe Kürt karşıtı bir yolda ısrar etti. Danıştay Cinayeti Olayı'nda tam zafiyet yaşadı. İçindeki milliyetçi kanatla da kıpırdanmalar yaşanıyor. Düşünce ve ba-

sın özgürlüklerinde 301. Madde tam bir baş belası oldu. Bakanlar Kurulu ikiye ayrıldı. AB'nin uyarılarına iç politika nedeniyle uzun süre gerekli yanıt verilemedi. Adalet Bakanı kendi başına bir hükümet gibi davrandı. İşçilerin ve büyük iş çevrelerinin düşünce özgürlüğünden yana olan tavırları etkilemedi hükümeti. Türk İslam Sentezi'nin ayrışması yaşanıyor çünkü. Ülkücü Türkçüler İslamcı Türk AKP ile hesaplaşma içine girecekler gibi. Bu saha oldukça karışık. Ağar'ın DYP'si, Mumcu'nun ANAP'ı ve Genç Parti alanı terk ettiler. AKP demokratikleşme ve AB'ye uyumda gerekenleri yapamayacağı için kuşkulu konumda. MHP ve milliyetçileşen CHP, değişim ve gelişme gösteremediler... Ordu faktörü ve Cumhurbaşkanı'nın konumu da dikkate değer bir konum. Önemlidir, gelişme ve değişimler var gündemde. Kürt sorunundaki inisiyatifsizlik Kürt illerindeki konumu etkiliyor. İslamcı Kürtler giderek karşıtlık kazandılar.

2005 yılında Türk kimliği, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlığı ve bununla ilintili olarak Kürt kimliği sıkça tartışıldı. Değişik anlayıştaki insanlar Türk Ulusu'nu kendilerine göre tanımladılar. Soy, sop ve kültürleriyle Türk olanların oluşturduğu Türk Ulusu. Ancak Anayasa'ya geçirirken "vatandaşlık bağı"nı kullanmayı da ihmal etmeyen anlayış. Bu anlayıştakilerin çoğu 1925'ten beri kabul edilen ve uygulanan milliyetçiliğin sahipleri.

Çağdaş milliyetçiliği ve AB'nin gelişim sürecini dikkate alanlara göre ise; "Türkiye yurttaşlarından oluşan toplum" Türk milletidir. Bu iki millet anlayışı önemli farklılık içeriyor. Yurttaşlığa dayanan görüş daha geniş kapsamlı ve diğeri ise "Türk etnisitesi"ni çağrıştıran bir algıya sahip. Türkiye'de yurttaşlık bağı ile Türk Milleti'nin bireyi olma algısı, çağdaş anlamda yaşama geçirilmedi. Müslüman yurttaşlardan Türk soylu olmayan insanlara "Türk" demeğe alıştırılmadı insanlar. Böylesi Kürt, Arap, Süryani ve Ermeni kökenli Türkiye yurttaşlarını "Türk Milleti"nin birer parçası olmaları kabul edilmedi. Günümüzdeki tartışmaların bir nedeni de bu.

Millet, milliyet ve etnisite sorunları ele alınırken ve de özellikle Kürtler tartışılırken, son yirmi yılın olaylarında dönüm noktaları sayılabilen yıl ve hadiseler var. 1990'lı yılların sonlarında ABD, Suriye'de PKK lideri Öcalan'ın barınmasını ortadan kaldırdı; Rusya, Yunanistan ve Avrupa'da siyasi mülteci olmasını engelledi. İdam edilmemek koşuluyla Türkiye'ye teslim edilmesini sağladı. Böylece

Türkiye'deki silahlı mücadeleyi yeni bir noktaya taşıdı, giderek şiddet ve silahlı mücadele durdu. Bu durum beş yıllık bir süreyi içerdi. Vatandaşlık hak ve hukukunun egemen olacağı bir zeminde Kürt sorununa yaklaşıma olanak sağlama söz konusu oldu. Kürt sorununa böylece bir çerçeve çizildi. Kürtlerin silah ve şiddeti bırakması, Türkiye'nin de Kürt demokratik hakları mücadelesinin meşru olduğunu kabul ederek, uluslar arası normlara uygun, insan hakları, adil ve hukuki bir ortamda bireysel vatandaşlık esaslarını yaşama geçirmesi gerektiğini kabul etmesi noktasına gelindi. ABD ve AB'nin 2005'te sunduğu çerçeve bu, gönülsüz de olsa Türkiye'nin kabullendiği ve silahlı Kürtlerin ifade etmeden razı oldukları bir çerçevedir bu. Bu algılamanın etkisiyle olmalı: Başbakan ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal, arı bir Türk ırkından söz edenler gibi düşünmediğini cesurca dile getirdi. Bu tartışmayı sürdürmekle sürece yardımcı oldu. Kendi soyunda da Kürt kanı olduğunu söyledi. Süleyman Demirel, Erdal İnönü'yü kastederek, O'nun da soyunda bir miktar Kürt kanı olduğunu ifade etti. Ecevit'in dedesinin mezarındaki "Kürdzade Mustafa" yazısını yine birçokları gibi Demirel yeniden açıkladı. Böylece saf soyluluğa karşı çıktı.

Unutmamamız gerekiyor, Türkiye'deki tüm toplumlar ve topluluklar sosyal, tarihsel, kültürel değişik evre ve koşullardan günümüze geldiler. Birbirlerini etkilediler: farklılıklar ve benzerlikler taşıdılar. Doğudan, Asya steplerinden Anadolu'ya gelen Türkmen aşiretleri daha çok yağmacılık yaptılar ve böylesi yaşam biçimi onların yaşamlarının bir parçası. İran'daki Şikak Kürtlerinde de görüldü benzeri davranışlar. Kürt aşiretlerinin karşılıklı mücadelelerinde de, sözlü ve yazılı anlatımlarında yer alır bunlar. Kahramanlık ve yiğitlik kabul edilmiş. Şikak Aşiret lideri Simko (İsmail Ağa) bu nitelikleriyle de tanındı. Kürt milliyetçisi aşiret önderlerinde bu davranışlar yaşanmadı. Barzani, Mahmut Berzenci, Kadı Muhammed, Koçgiri'li Mustafa Paşa, Seyit Abdülkadir Geylani, Şeyh Sait gibileri. Ancak yine de en az düzeyde bile, bu başkaldırılarda katılımcıların böylesi eğilimleri olmuş.

Daha önceki yüzyıllarda, Kürt Mirlikleri dönemindeki koşullar ve nitelikler de etkili olmuş günümüzdeki konuma. Kürt Mirlikleri Sünni ve Şafidirler. Selçuki'ler ise Hanefi. Mervani Kürtleriyle Selçuki Türk/Türkmenlerinde önemli bir faktördür bu yapı. 11. Yüzyılda Selçuklu Veziri

Nizamülmülk Şafidir. Kurulan medreseler Sünni mezhebinin yönetimleri için okuryazar yetişirdiler. Nizamülmülk'ün ünlü eseri "Siyasetname" dönemin başyapıtlarından biridir. Günümüzdeki yaşamda o dönemden kalan etkiler oldukça önemlidir. Kürtler, Türkler-Türkmenler, Farslar ve diğerleri İslam felsefesi ile birlikte Yunan bilimi ve felsefesi ve de Hint anlayışının etkisini yaşadılar. 10-11.Yüzyıllarda Dicle-Fırat çevrelerinde bilim ve teknoloji oldukça gelişkindi. Harran ve Bağdat önemli kentlerdi. Mekke'nin Arap tüccarları İslamiyetin bu yayılma yıllarında bölgenin zenginliklerini Arap aristokratlarına ve ticaret alemine taşıdılar. Bu dönemde Şiilik de gelişme olanağı buldu. Dönemin siyasal ve sosyal bir olgusudur bu. Yaşananlar Anadolu'ya, Türk ve Kürtlere yansıdı en çok. Arap ve Müslümanların fetihleriyle Arapça ve Arap kültürü üstünlük elde etti. Üstünlük kazanımına Müslümanlığın evrenselci konumu yardımcı oldu. Bu yüzyıllarda Kürtçe ve Türkçeden çok Arapça Yunanca (Grekçe) ile rekabet etti. Arap çöllerinin kuzeyinde yay gibi uzanan Suriye ve Mezopotamya'yı birleştiren verimli bölgeye 'Bereketli Hilal' denir. Bu bölgede İslami fetihle birlikte Araplaşma ve İslamlaşma yaşandı. Arapçanın öne çıkmasıyla Araplaşma etkinlik kazandı. Kürtlerdeki etkileri dikkat çekicidir. Günümüzde birçok Kürt önde gelen ailelerin kökenlerini Araplara ve İslam büyüklerine bağlamaları o yüzyılların eseri olmalı. Bölgenin önemli kentleri İslam dünyasına katıldıkça kentleşme ve ticari pazar hareketliliği arttı. Ardından gelen yüzyıllarda Kürt Mirliklerindeki canlı sosyal ve kültürel yaşamda bu değişimin etkisi kabul ediliyor.

Kürtler İslamiyeti kolay kabul etmediler. İslamlaşmaları birkaç yüzyıl sürdü. Bölge sosyo-ekonomik olarak çok değişti. Bizans-Selçuki mücadelelerinde Kürt aşiretlerinden oluşan on bin (10.000) savaşçı, dengeyi Alpaslan'ın lehine çevirdi. Türk-Kürt beraberliğinde İslamiyetin eşitlikçi ve toleranslı yönetiminin etkisi kabul ediliyor. Kürtler kendilerini aldatılmış ya da itilmiş bulmadılar. Bizanslıların yenilgisi Anadolu kapılarını açtı. Urfa ve Fırat kıyılarında, Kürtler, Süryani ve Ermeniler birlikte yaşadılar. Diyarbakır, Suruç, Harran, Malatya ve Samsat'ta giderek Kürtlerin yoğunluğu diğerlerini aştı. Süryanice ve Ermenicenin egemenliğini Arapça aldı. Bilimde ve ticarette önemli kentler oluştu. Van Gölü çevresindeki Ermeni kültürel ilerliği gerileme dönemine girdi. Arap-Kürt yakınlığı kültürel yapıya yansıdı.

Osmanlı ve Türkiye anayasalarından, sosyal, tarihsel, siyasal ve kültürel değişimlerden söz ederken Kürt ve Türk toplumlarının birlikte yaşadıkları yüzyıllara uzandık. Biraz da zorunlu oldu. Osmanlı Devleti'nin merkezileşme siyasetinde Kürt Mirlikleri'ne en geç dokunuldu. 1800'lü yılların ortalarında Kürt mirlikleri ya da devletçikleri artık yoktu.

En son ortadan kaldırılan Kürt beyliklerinden birisi Botan Beyliğidir. Mirliğin yöneticisi Bedirhan Beydir. 1838 yılında yine Botanlı Sait Bey'e karşı Osmanlı ordularının yanında yer aldı. Osmanlı Ordularının bölgedeki güçlerinin yöneticilerinden Almanya Feld Mareşali Moltke'nin anı mektuplarında ayrıntılarıyla yer alıyor yaşananlar. 1839'da yine Osmanlıların yanında Mısır ordularına, M. Ali Paşa'nın oğlu İbrahim'e karşı Nizip'te savaştı. Binlerce Kürt bu savaşlarda öldü.

Günümüz Türkiye Kürtlerinin etkilendikleri Bedirhan Bey ailesinden Mithat Miktat Beyin 1898 tarihinde Kahire'de yayınlamaya başladığı "Kürdistan Gazetesi" ilk Kürt gazetesidir. Bahailerin desteklediklerı bir Bahai yayınevinde yayınlandı. İngilizler de Bahaileri desteklediler. Bahailiğin kurucusu Mirza Hüseyin Ali (1817-1892) 1861 yılına kadar Süleymaniye'de yaşadı. Kürt tarihçi Mehmet Zeki Bey de Bahaidir. İlk Kürt yayınevi olan 'Matbaa-el- Kurdi' Kahire'de kuruldu ve 'Kürdistan' gazetesi burada çıktı.

Bu karmaşık Türk-Kürt yaşamına ilişkin bölümde bir noktaya daha parmak basarak konuyu değiştirmek istiyorum. Diyarbakır'lı Kürt, Türkçülüğün Esaslarını yazmış olan Ziya Gökalp, mason örgütlenmesini, Siyonistlerin Türkçüleri etkilemelerini ve de kapitalizmin uluslar arasıcılığına karşın Türk milliyetçiliğine aykırı buluyordu. Sosyalizmi de Türkçülüğe karşıt görüyordu..."Türklerin milli menfaatleri için bugün elverişli olmayan bir fikir varsa, hiç şüphesiz sosyalizmdir. Çünkü milliyet fikrinin düşmanıdır..." (Gökalp Z. Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak. İst. 1974. Türk Kültür Yay. s. 56)

Yeni anayasalardan ve önemli değişimlerden sonra çoğu kez "yeni insan", "yeni yaşam" ve "yeni düzen" tartışıldı ve ona ilişkin özlemler dile getirildi. İnsanların bu konulardaki bilgileri yetersiz de olsa; aydınlık, özgür ve mutlu bir gelecek amaçlandı. Bireyler önceleri farkına varmadan dünyadaki yeni açılımların etkisine girdiler. Bu doğal değişim giderek hızlandı. Küreselleşmeydi bu olanlar. Para, üretim ve düşünce sınırlarının engellerini önce yumuşattı ve gide-

rek yok mesabesine indirdi. Her şeyin devinimi hızlandı. Sanat ve kültürler de etkilendi bundan. Ülkeleri, ulusları yaklaştıran ve etkileşimlerini sağlayan yeni süreç, küreselleşme süreci beraberinde gösteri, çatışma ve yoksulların, çevrecilerin kaygılarını arttıran eylemlere de neden oldu. İnsanların, ülkelerin karşılıklı bağları arttı.

Devletin insanları cendereye alan otoriter ve totaliter yöntemlerini, insanları, ekonomi ve aklın gelişimine engel olan yanına karşı serbest piyasanın amansız despotluğu tartışıldı. Bu ikilem insanları böldü. Doğaldı bu. Toplumlarımızın bu alandaki bilgi ve deneyimleri yetersizdi. Sosyal, siyasal ve düşünce yapımıza yansıdı bu yetersizlik. Yeterince tartışamadık gelinen bu konumu.

İnsanların bir bölümünün sağcı ya da solcu oldukları ve bu ideolojiler çerçevesinde mücadele ettikleri yılların ardından, günümüzde her iki anlayışta sarsıntılar yaşandı ve oluşan istikrarsızlık devam ediyor.

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa Halk Cumhuriyetlerinin yıkılışı, soğuk savaş, Ortadoğu'da giderek belirginleşen İsrail ve Siyonizm faktörü, radikal siyasal İslam'ın yükselişi, Ortadoğu'nun nüfusça dördüncü toplumu olan Kürtlerin milliyetçi hareketleri ve vardıkları noktalar, Latin Amerika'daki sosyalist arayışlar ve en önemlisi de kapitalist blokun iç rekabetleri ile buna eklenen Çin, Hindistan ve Rusya faktörleri bölgemizi önemli ölçüde etkiliyor. Yıllar yılı Kürtleri red ve inkar ediş, toplum bireylerinde ve kurumlarında katı önyargılara ve şartlanmalara neden oldu. Ülkemizdeki Kürtleri red edince komşu ülkelerdeki Kürtleri kabullenme sorunlara neden oluyor.

Etnik grupların ve bu arada inanç topluluklarının "teklik" göstermedikleri, onların da kendi içlerinde parçalı oldukları biliniyor. Bu parçaların da farklı özellikleri var. Bu farklılıklar onları bir "üst topluluk"ta bir arada tutmaya engel değildir. Esas etnisite kendini kabul ettirir ve bu farklı insan gruplarını bir "halk" olarak tarihe taşır. 1908 Meşrutiyeti öncesinde ve Meşrutiyet döneminde Osmanlı halklarında "premilliyetçi" uyanış ve hareketlilik yaşandı. Meşrutiyet'in liberal ortamında Kürtler, Kürt Teavvün Cemiyet'ni kurdular. Kürtçe-Osmanlıca yayın yaptılar ve kültürel milliyetçi aktiviteleri arttırdılar. 1925 ve sonrasındaki başkaldırılar laik ve etnik Türk milliyetçiliğine karşıtlıktır, büyük ölçüde böyle algılanıyor. Türkiye ve İran'ın benzer uygulamaları oldu. 20. Yüzyıl ilk çeyreğinin sonunda bu iki

ulus-devlette sorunsuz bir süreç takip edileceğinin hesapları yapıldı. Ancak, Türkiye'de Türk milliyetçiliğinin İslam'ın etkisini azaltması başarılamadı. Bu nedenle, 1950'li yıllara gelindiğinde islamcılık giderek artan bir önem kazandı.

İsrail ve dünya Yahudileri Müslüman Araplara karşıtlar. Kürtlere az ya da çok sempati duydular. Bölge devletleri, örneğin İran, Kürtlere ilgi duyduğu dönemlerde İsrail ve Yahudiler memnun olmadılar. Onların politikalarına yansıdı bu durum. 1970'li yıllarda Irak'la yapılan başkaldırıyı İran desteklediğinde İsrail'in Kürt politikası böyle bir karakter taşıdı.

Gelenekçi bir yapıya sahip Osmanlı Devleti 19. Yüzyılın başlarında başlayan bir değişimle, giderek modern toplum olma çabalı sürece girdi. Bu süreçte dinsel farklılıklarla ifadesini bulan "milletler" de değişti. Türkiye Cumhuriyeti ulus-devletinde, dinsel ayrımı esas alan millet yok artık. Süreçte Hıristiyanlarda ve sonra Araplarda görülen milliyetçilik, onları ayrı millet olmaya götürdü ve bu anlayış sonucunda Osmanlıların "Türklüğü" tarihe taşındı.

Birey ve grupların kimliklerinin oluşumunda etnisite ve din, iki önemli öğe. Bazı coğrafyalarda bunlardan biri ya da diğeri önem kazandı. 19. Yüzyıl ortalarında ve sonrasında Sultan Abdülhamid'in özel etkisiyle Osmanlı Devleti'nde İslamcı kimlik yükselişe geçerken, aynı tarihlerde Balkanlar'da etnik milliyetçilik ve kimlik güç kazandı. Osmanlının "millet" algılaması da bundan etkilendi.

Osmanlı Devleti'nde İttihat-Terakki yönetimi ve ulus-devlet anlayışı laik-milliyetçiliğe pozitivist eğilimlerle önem verdi. Bunun nasıl bir sonuç yaratacağı, belki de tahmin edilmemişti. Türk olmayan unsurların ayrılma eğilimi güçlendi. Arapların Müslümanlığı beklentilere darbe vurdu. Onlar da ulus-devlet yolunu seçtiler. Türkler de ulus-devlete dönüşecek süreci yaşadılar. Halk Müslüman'dı, yönetim laik olmalıydı. Cumhuriyetin elit yöneticileri dinsel öğelerin dışında, geleneksel dil ve folkloru modernize etmek istediler. İslamiyet'in kabulünden önceki Şaman ve Türk geleneklerine dönmek isteyenler vardı. Başarılı olunmadı. Müslüman çoğunluğa laiklik benimsetilemedi. Yönetimin baskısı azalınca geleneksel-İslamcı değerlere dönüldü.

Ortadoğu ülkelerinde dinsel ve etnik toplulukların sık sık gergin ve çatışmalı yaşamları oldu. Dünyanın başka bölgelerinde de bu denli ve kanlı çatışmalar olduğu biliniyor. Devlet yöneticileri bazı toplumsal grupların kültürel

haklarını yok saydıkları yetmiyormuş gibi, böylesi halk ve toplulukları ortadan kaldırmak istediler. Batı'lı yazar ve araştırmacılar buna Kürtleri örnek verirler (Orta Doğu'da Etnisite, Çoğulculuk ve Devlet, Mitton J. Esman ve İtamar Rabinovich, Avesta Yay, s. 339).

Ulusun inşasında, parçaların kabile, boy, yerel dil ve diyalektlerin ortak ve yazılı dil haline gelmeleri istenir. Kürtçe yazılı dil olmuş ve bu niteliği giderek artıyor. Tarihte Kürtlerin yazılı eserleri yetkin çoğunlukta olmadı. Daha çok Arapça, Farsça ve Osmanlıca yazdılar. Kürtçe yazmada ısrarlı olanlar Ahmedê Xanê ekolüdür. Sayıları da sınırlıdır. Yazılı edebiyatın insanların ve toplulukların bilinç düzeyleriyle doğru orantılı olduğu kabul edilir. Kürtlerin sözlü edebiyat ve folklorlarının zengin olması rastlantı değil. Modern Çağ öncesinde Latincenin oynadığı rolü, Doğu'da Arapça oynadı. Batı'da feodal yapılardan merkezi devletlere geçişte, bu siyasi oluşumlar uluslaşma sürecinin gücü ve etkileyici öğesi oldular. Bu dönemde Anadolu ve Kürdistan coğrafyasında "Mirlik"ler vardı, "Yerellik" öndeydi. Arap damgalı İslamcılık ve Kürtlerin de Müslüman oluşları, onların uluslaşmalarını olumsuz etkiledi. Kürt feodal ve dinsel önderleri soylarını ünlü bir Arap Halife, kumandan ya da Peygamber torununa kadar götürmeleri rastlantı olmamalı. Kürtlükleri en çok tescil edilen Bedirhaniler bile Halid bini Velid'in soyundan geldiklerini iddia ettiler. Oysa Arap kaynaklarına göre; Halid bini Velid'in bir oğlu vardı ve O da Sıffin Muharebesi'nde ölmüştü.

Köylü ve çiftçi bir toplum karakteri taşıyan Kürtlerin yazılı edebiyatları iyi tanıtılamadı, esasında da döneminin hatırı sayılır düzeydeki Ortadoğu edebiyatlarından çok da geri olduğu söylenemezdi. Dil ve edebiyat bir toplumun kimlik oluşumunda en önemli yere sahip.

Kürtler yarısı Kürtçe olan gazeteye; Osmanlıca, Farsça ve Arapça gazeteden çok sonra kavuştular. İlk Türkçe gazete 1832, Arapça 1828 ve Farsça ise 1848 yılında yayınlandı. İlk Kürtçe gazete "Kürdistan" ise 1898'de, Osmanlı Devleti'nin dışında Kahire'de yayına girdi ve baskılar nedeniyle Avrupa'ya taşınmak zorunda kaldı. Bir toplum kendi dilini ve edebiyatını koruma ve geliştirme düşünce ve eylemine giriştiğinde; bu iş orada durmaz ve giderek gelişim gösterir. Osmanlıca-Kürtçe çıkan "Kürdistan"da Kürt kimliğinin sorunları giderek tartışıldı. Örneğin, Kürdistan Gazetesi'nin 27. sayısından, günümüz Türkçesiyle bir bölüm:

"...Kürtler! Siz ki Doğulu halkların en yiğidi, en zekisi, en çalışkanısınız; üzerinde büyüyüp yetiştiğiniz kutsal toprakların korunması yolunda bugüne kadar ne gibi çalışmalar yaptınız! En büyük arzusu sizi yok etmek olan Padişahın meşru olmayan istek ve amaçları yolunda binca canlar yaktığınız halde, Kürdistan'ın mutluluğu adına ne gibi davranışlarda bulundunuz?..." (Bozarslan M. E. Kürdistan C.2, s. 482).

Modern Çağda Kürtlerin siyasi yapılara sahip olamamaları, birlikte yaşadıkları egemen toplumların Kürt kültür ve edebiyatlarını göz ardı etmelerine neden oldu. Kürt kökenli şair ve sanatkârlar Fars, Arap ve Osmanlı-Türk gösterilerek ve Kürt olduklarını bilenlerin sayıları sınırlı kaldı. Buna birçok örnek verilebilir. Günümüzde de bu anlayış bir ölçüde yaşatılıyor.

Son yüzyılda Kürtlerle Ortadoğu'nun ulus-devletleri arasında acılı ve yıkımlı olaylar yaşandı. Kürt kültürü yasaklandığı ve okul, basın gibi olanaklar olmadığı için Kürt sanatı, müziği ve edebiyatı gelişmedi. Üstelik Ortadoğu, yani Kürtlerin de yaşamakta oldukları coğrafya, tarihte yazının ilk kez kullanıldığı yerler. Bu topraklarda çok köklü uygarlıklar halklar yaşadı. Karıştılar ve birbirlerini etkilediler. Sümer, Urartu, Asur, Ermeni ve diğer eski kültürlerden başka birçokları da bugün yaşamıyor. Kayboldular. Diller ve kültürlerin tortusu bir mozaik şeklinde miras kaldı. Ancak, bu eski kültürlerden çok, İslamiyet sonrası bilgilerimiz daha zengin.

Arapçanın etkisi nedeniyle çoğu Kürt şairler şiirlerini Arapça yazdılar. Kürt medreselerde Arapça egemendi ve Kürt aristokratların çoğu, din hocalarının da tümü Arapça biliyorlardı. Kuranın Arapça olması Arap olmayan toplulukların Arapça eğilimine en büyük destekti. Milli duyguların güçsüz ve dinsel faktörlerin belirleyici olduğu yüzyıllarda Osmanlının diğer toplulukları da Arapça eserler verdiler. Bunların yanında 19. Yüzyılın ortalarına kadar süren Kürt Mirlikleri döneminde Arapça ve Farsçadan başka Kürtçe edebi eserler, daha da çok şiir divanları yazıldı ve elyazmaları şeklinde yayıldı. Matbaanın Osmanlı Devletine gecikerek girmesi bu eserlerin kitlelere ulaşmasına engeldi. Ancak Kürt medreselerine ve elitlerine ulaşabildi. Bu nedenle etkileri güçlü olmadı. Yine de Kürt kültürel milliyetçiliğinin bu dönem eserlerinden beslendiğini söylemek gerekiyor. Bu arada bazı Kürt düşünür ve şairler de İslami kuralları

Kürtçe yazdılar. Kürt toplumunun kültürel değerlerini eserlerinde dile getirerek Kürt kültürel milliyetçiliğinin yolunu açtılar. En ünlüsü de Ahmedê Xanê. Kürt toplumunun özgürlüğe kavuşması gereğini ve koşullarını düşünce bazında da olsa eserlerine taşıdılar. Xanê'nin takipçisi Haci Qadiri Koyi, eski meslektaşlarının görüşlerinden hareketle Kürt kimliği mücadelesine değinir: "...*Eğer Kürtler hükümran olacaklarsa, o zaman mutlaka edebi gelenekleri yani kalemi ve devlet gücünü yani kılıcı elde tutmalıdırlar...*" (Hassanpour Amir. The Creation of Kurdish Media Culture.makalesi. Kurdish Culture And İdentity. London. s. 1)

Kapitalizmin gelişmesiyle basın yayın sektörü de nasibini aldı. Ancak Kürt illerinde Osmanlı Devlet yönetiminin kurduğu resmi matbaaların dışında basın yayın işleri söz konusu olmadı ve bu nedenle Kürt kültürü de bu olanaktan yararlanmadı.

Kürt feodallerinden bazıları 16-19. Yüzyıllarda Kürt şair ve düşünürlerine yakınlık duydular ve onları korudular. Divanhanelerinde onlara özel konum sundular, ekonomik destekte bulundular. Seçkinlerin kültür değerleri böylesi feodallere de yansıdı. Sınıfsal kültür farklılığı söz konusu oldu diyebiliriz.

Kürt Sorununun Özellikleri ve Çözümleri

Kürt sorunu, Türkiye'nin en önemli sorunu. Sorunun çok yönlü olduğu ortada, nedense çok yönlü oluşuna bakmadan, herkes kendisince önemli olan neden ve niteliğini öne çıkarır. Bu da sorunu daha da karmaşık kılıyor. Elimden geldiğince bu sakıncaları giderecek bir yöntemle soruna yaklaşmak istiyorum. Başka bir çalışmamda, "Son Yüzyılda Kürt Milliyetçiliği" konusunu işledim. Bu yazımda daha çok son yılların ve güncele uzanan sorunlarına değineceğim.

Zamanla her şeyin değişim göstermesi doğal. Sosyal, düşünsel ve moral konular da dahil. Bu evrensel ve diyalektik kural gereğince, "Kürt Sorunu" da yeni içerik ve biçimlerle karşımıza çıkıyor. Ulus-devlet modelinin Ortadoğu'da uygulamaya konulduğu 1920'li yıllardan beri, Kürt sorunu, göreceli sükunet dönemleri, başkaldırı yıllarında ise şiddet ve silahın yarattığı yıkım ve acılarla dolu bir süreç yaşadı. Bugün de yaşanıyor. Sorun adil, demokratik, çağdaş ve barışçıl çözüme kavuşmadıkça, bugüne dek yaşananlar yada benzeri konumlar yaşanacak. Birey ya da

topluluk ve toplumlar yaşananları unutamıyor, belleklerde kalan izler hep onları rahatsız ediyor. Ne var ki, insan bilinci, aklı ve geleceği belirleme düşüncesi bir ölçüde acıları ve yıkımları baskı altına alabiliyor. Doğaldır, herkes değişik ölçüde başarır bunu. Kürt sorununda böylesi bir şans ne ölçüde kullanılabildi? Olumlu yanıt vermek zor. 1999 yılı ve sonrasında Kürt sorunu çatışmasız ve göreceli, şiddetten uzak bir dönem yaşadı. İnsanlar şiddet ve çatışmalı ortamlarda, çok yönlü ve derinlikli düşünemiyor. Akıl her şeye egemen olamıyor. Yaşananları sorgulayamıyor. Kendisinin ve "öteki"nin yaşanan olumsuzluklardaki rolünün muhasebesini yapamıyor. Türkiye'de de büyük ölçüde böyle oldu. Göreceli sakin ve olaysız yıllar iyi değerlendirilemedi. Yaşananlardan ders çıkarmak bir yana, nedenleri bile yeterince araştırılmadı. Doğrusu, bu süre içinde "soruna" ilişkin çok yazıldı ve söylendi, ama "objektif" akıl işin içine fazla girmedi. Sübjektif konumumuz hep ağır bastı. Bu dönemde yapısal bazı reformlar yapıldı ki, boyutlu ve derinlikli olmamalarına karşın, tarihi ve değişimci nitelikleri ile çok önemliydiler. Ret ve inkâr edilen Kürt toplumunun ve kültürünün kabulü başlı başına bir olaydı. Dile kolay, bunu yaşayan Kürtler, bazılarının önemli görmedikleri olanakların değerini pekâlâ takdir ediyorlar. Kabul edilmeleri geç kalmış olan kısmi haklar önemliydi. İtiraf etmeliyiz, içselleştirilmemiş değişimlerdi bunlar. Türk kökenli yurttaşlarımızın kendilerince de düşündürücü yenilikler olarak algılanmadılar. Kürtlere yine eski gözle bakıldı, bu reformların yapılmış olması toplumu sarmadı. Pratiğe az yansıdı. Bugün de öyle. Biraz da AB'ye adaylık sürecinin gereğiydi bunlar. Doğal gelişim yasalarından değil de, AB'ye katılım rüzgârından esinlenen bu değişimler kalıcılaştırılamadı. Sağlanan haklar "verilmiş" gibi muamele gördü. Bu nedenle sahiplenme güçlü olmadı, iktidarı güçlü kılan bu rüzgâr giderek zayıfladı. Biraz da böyle olması mı isteniyordu? Oysa reformların özgün süreçleri var, tarihte de hep böyle oldu, biraz gerilediniz mi, zafiyet gösterip arkasını getiremediyseniz, reform karşıtları yeniden güçlenir ve karşı atağa geçerler. Nitekim öyle oldu. Hükümetin bu süreçteki zaafları, onu gerileterek bugünlere getirdi. Korkak, ürkek ve kendi çizgisine sahip çıkamaz konuma geldi. Bu durum, Kürt sorunundaki görüş ve tavırlara yansıdı. AKP ve Başbakan'ın Kürt sorununda yapabilecekleri büyük ölçüde azaldı artık. Zaten isteksiz, içten gelmeyen ve AB'nin zorla-

malarıyla yapıyordu değişimleri. Reform ve demokrasi karşıtlarının hareketlenmelerinden iyice ürktü ve sindi Hükümet. Sorunun "sivil" yanını güçlendiremeyen iktidar, "her şeyi" yeniden güvenlik birimlerinin inisiyatifine terk etti. Acı, ama gerçek. Başbakan, AKP ve Hükümetin yapabilecekleri ve söyleyebilecekleri sınırlıdır artık. CHP, Ordu ve MHP korkusu, iktidarı daha da geriletebilir. Böyle olmamasını, bir ölçüde toparlanıp yeniden demokratik, adil ve insan haklarına dayalı hamleler yapmasını bekliyor toplum. Son dönemde düşünce özgürlüğü ve demokratikleşme konusundaki tutum ve davranışlar insanları umutsuz kılıyor. Bir de Kürt sorununa demokratik ve çağdaş çözüm beklentileri mücadelesi söz konusu olduğunda, varın siz düşünün.

Herkesin kendine göre bir Kürt sorunu var. Objektif ve bilimsel verilerden çok, nasıl görmek istediğiniz belirleyici oluyor. Sanki sorun birden bire gelip kucağımıza oturdu. Osmanlı döneminde yoktu, Cumhuriyet'te karşılaşmamıştık sanki. Gül gibi geçiniyorduk, bu sorun da nereden çıktı? Diyenler pek çok. Oysa her nesne gibi bütünlüklü ve farklı yanlarını içine alan bir bakışla soruna yaklaşmalı. Her nedenin kendine göre bir payı var bu bütünün içinde. Parçalara değil bütüne göre nitelemeliyiz sorunu. Sorun, bu nedenle de "Kürt sorunu"dur. Çözüm önerileri de böylece bütünlüklü olmak zorunda. Sorunu "Kürt" niteliği ve adından ayrı tutmak, ona gereken değeri vermeme amacı ile olduğunda, yanıltıcı olmaz mı? Ne dersek diyelim, o yine "Kürt sorunu"dur. Bu saptırma çözüm arayışlarında bizi yanlış adrese götürür. Uzun yıllar böyle oldu. "Kürt" sözcüğünün kullanılmamasına özen gösterildi. "Doğu Sorunu", "Güneydoğu Sorunu", "Geri Kalmışlık Sorunu" dendi. Oysa Kürtlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu coğrafyasında yaşadıkları ve geri kaldıkları ya da bırakıldıkları doğru, ama buralarda yaşayanlar ve bu insanlar Kürttürler. Herkes bu ifadelerden, Kürtleri anlıyor. İlginçtir, devlet yöneticileri kapalı kapılar ardında ve kendi aralarında esas ismiyle anarlar da, toplumda ismini vermezler sorunun. Doğaldır, bu sınırların zorlandığı dönemler oldu, en az düzeyde bir "öz" dil kullanıldı ve yine en azından bazı değişim ve yenileşmeler de oldu. Devletin içindeki katı tutucuların engelleyemediği ölçülerde oldu bunlar. Şiddet ve çatışmaların olmadığı 1999-2005 yıllarında gerçekleşti bu değişimler. Ardından pusuda bekleyen tutucu güç ve anlayışlar Hüküme-

ti kuşatıp gerilettiler. Yapısı ve ideolojisi köklü değişimlere uygun olmayan siyasi iktidar geriledi ve hala bu gerileme devam ediyor. Göreceli reformlar kırpılıyor. Hükümeti karar almada engelleyen güçler daha da etkinleştiler. Kuşatılma giderek ağırlaştı. En kolay ve Hükümeti de olumsuz etkileyen konum. Kürt Sorunu'nun bir terör sorunu olduğu tezidir. Doğrudur, sorunun böyle bir yanı var, ama sorun salt bir terör sorunu değil. Son yirmi yılın sorunu değil Kürt Sorunu, çözümsüz kalan sorunun zaman içinde değişik sosyal biçimlerde kendini dışa vurmasıdır yaşananlar. Yukarıda değinmeye çalıştığım da buydu; geri kalmışlık, feodalite, kültürel haklarının kullanımındaki engeller ve daha bir nice nedenlerin sonucudur yaşananlar. Kürt Sorunu, sorunlar yumağı halini alınca, bu noktaya gelindi. Yöneticiler ve siyasiler buna ne isim verirlerse versinler; sosyolog, tarihçi ve ekonomist bilim adamları bunu sebep-sonuç denklemi içindeki yerine oturtarak, Kürt Sorununun yansıyan bir yüzü diyebiliyorlar. Devlet bürokrasisi, yöneticiler ve güvenlik güçleri hep "güvenlik sorunu" ve "terör sorunu" şeklinde algıladılar, aydınların küçük bir bölümü bütünlüklü bir görüşle Kürt Sorununa çağdaş bir anlayışla yaklaştı. Böylece esas nedenleri görmeyen tutucular ve devlet yöneticileri "yabancıların tahrikleri" ile uğraşırken, aydınlar geçmişteki hatalara, sosyal, tarihsel ve ekonomik nedenlere yoğunlaşmak istediler. Öneriler bu görüşlere uygundu. Şiddet ve bastırma ya da reform ve demokratikleşme. Sorunu terör sorunu şeklinde niteleyen ve buna uygun olarak baskı ve demokrasi dışı yöntemler uygulayan devlet yöneticileri sık sık tekrarladılar; "28 başkaldırıyı bastırdık, 29.uncuyu da bastırmanın koşullarını yaratıyoruz". Sorunu yalnız terör sorunu görmenin yanlışlığı devam ediyor. Başkaldırıları bildiren rakamların son bulmadığı da, bu şekilde önümüze çıkıyor. Herkesin sorunu kendine göre nitelendirip, yalnız bir nedene bağlamasının yanlışlığı da öyle. Geri kalmışlık ve ekonomik gerilik de öyle. Sorun tek nedenli değil. Bu niteleme eksik. Çünkü Türkiye'nin birçok yörelerinde Kürt illeri türünde ekonomik gerilikler yaşanıyor. Oralarda bırakın 29. başkaldırıyı, yüksek sesli karşı çıkışlar da olmadı. Demek ki, bu Kürt isyanlarının başka nedenleri olmalı. Fazıl Hüsnü Erdem, "Zorunlu birliktelikten gönüllü vatandaşlığa uzanan yolda Kürt sorunu" başlıklı makalesinde (Birikim Derg. S. 209) Kürt Sorunu salt geri kalmışlık sorunu olsaydı, niçin yıllarca Kürtlere "dağlı Türkler"

dendi diye soruyor. Kürt coğrafi isimlerin değişimini ve Kürtçenin yasaklanışını dile getiriyor. Kürt ve Kürtlüğü anımsatan her şey kullanımdan kaldırıldı.

Bu nedenle en doğrusu, gerçekçi ve bilimsel argümanlara dayanan analizler yapılmalı ve de buna uygun çözümler önerilmeli. Yine bu yönüyle Kürt Sorunu yalnız Kürtlerin değil, tüm Türkiyelilerin sorunudur. Ekonomik, sosyal, tarihsel, siyasal ve kültürel yanları ile karmaşık bir sorun. Günümüzde yaşananları yaşamayabilirdik. Nasıl mı? Kürtlerin temsilini sağlamak ve Kürt Sorunu'nu dile getirme fırsatını vererek. Yeterli miydi bu iki olanak? En azından geleceğin önünü açardı. Kimliği kabul edilmezse, kültürü yasaklanırsa, Türkiye'nin siyasal yapısına katılım ve yönetimde karar sahibi olunmazsa, yaşananlar doğallık kazanır. Kürtler, yasama organı TBMM'nin dışında tutuldular, en büyük hata burada. Kürt kökenli değil, Kürt kimlikli temsilcilerin gereği anlaşılmadı. Gerçi anlaşılmasına anlaşıldı da, böyle olması istendi. Kürt Sorunu'ndaki algılanış bu yöntemlere dayandı.

Kürt Sorunu, Kürtlerin yaşadığı Ortadoğu ülkelerinde değişik şekilde toplumsal yaşama yansıdı. Sorun Irak, İran, Suriye ve Türkiye'de farklı siyasal ve sosyal süreç izledi. Bu ülkelerin Kürt sorunları da değişikti. İran, Kürtleri ve kültürlerini inkâr etmedi, ancak, geniş ve boyutlu demokratik hakları uygulamaya koymadı. Kürtlerin bir kısmı Şii ve bir bölüm de Sünni'ydiler. Şiilerin merkezi yönetimle birlikte hareket etmeleri söz konusuydu. Şii merkezi devlet, bu Kürtleri yanına çekebiliyordu. Irak Kürtleri silahlı bir savaşım ve ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi gereğince ayrı bir süreç yaşadılar. ABD ile olan uyum sonucu şimdiki federe statüye kavuştular. Kerkük, merkezi hükümetler, Sünni Araplarla ve fanatik Şii Araplarla sorunları var. Yeniden yapılanmanın sorunlarını yaşıyorlar. Suriye Kürtlerinin konumlarında iyileşme yok, üstelik Suriye Devleti Irak'ın istikrara kavuşmasını istemiyor ve Kürt federe yapısına da güçlük çıkarıyor. Terörist eylemlerin bir kısmının Suriye'den yönlendirildiğine ilişkin kanı var. Türkiye'deki Kürt sorununu ise yazımızın konusu olarak ele aldık. Her ülkede Kürt sorunu ve talepler değişiktir. Türkiye Kürtleri, 1970'lerde Marksist algılarla bağımsız ya da federe Kürt devleti istemlerini öne çıkardılar. Yaşananlar, yirmi yıllık diaspora sürecinde Kürt örgütlerini eritti ve ortadan kaldırdı. İddialar azaldı, iç parçalanmalar oldu. Silahlı başkaldırı-

ya geçen PKK, Ortadoğu'daki dört devlette yaşayan Kürtlerden, bağımsız ve sosyalist bir devlet oluşturma hedefi güttü. PKK de zaman içinde Türkiye'de üniter devlet içinde demokratik cumhuriyetin eşit, kültürel ve kimlik haklarını sorunsuz uygulayabilen, anayasa çerçevesi içinde yeri olan Kürt vatandaşlar olma noktasına geldi. Bu yeni konum aslında Kürt sorununun çözümüne kolaylık sağlayabilecekken, beklenenler olmadı. Bir diğer faktör de AB'ye katılım girişiminin getirdiği rüzgârdı. Yine de 1999- 2004/2005 yıllarında tarihi değeri önemli fakat toplum yapısını pek de etkilemeyen reformlar oldu. Kürtçe müzik, radyo ve TV özel programına en düşük düzeyde olanak tanındı. İnkâr edilen Kürtler bu noktaya vardılar. Önemliydi, ne yazık ki, süreç devam etmedi ve içselleştirilemedi. Bu nedenle toplumda kültürel ve dilsel değişimlerin var olduğu ruhu verilemedi. Eski yasaklar ve kısıtlamalar devam ediyormuş gibi uygulamalar vardı. Yine de demokrasinin sınırları genişledi, yurttaşların bunları sahiplenmesi bir ölçüde yaşam buldu. Hukuku, insan haklarını gözeten sosyal değişimler yetersiz de olsa gerçekleşti. Artık giderek Kürt Sorununa salt "terör sorunu" gözüyle bakanların sayıları azaldı. Kürt sorunu bütünlüklü algılanmaya başladı. Araştırmalara ve alışık olmadığımız yaklaşımlara rastladık. Aydınlardan farklı sesler yükseldi. Demokrasi karşıtı, aşırı Türk milliyetçilerinin ve Yeni Kemalistlerin kısılmış seslerinin yeniden yükseleceği günler bekleniyordu. Bu eğilimliler mevzilerine çekilmiş ve yeni karşı hamlelere hazırlanıyorlardı. Beş yıl içinde beklenen değişimler, reformlar ve demokratikleşme ileri götürülemedi, ürkek ve karşı hamlelerden korkan Hükümet reformları rafa kaldırdı. Duraklama gerilemeye ve karşı hamlelere neden oldu. Bugün yaşadığımız sorunlarda bu dönem ve sürecin büyük payı var. En çok da etkilenen Kürt Sorunu oldu, kazanımlar erozyona uğradılar. Nerede durur bu süreç? Bilinemez. 2007 yılındaki Cumhurbaşkanı ve Genel Seçimler, sorunları daha da karmaşıklaştırdı.

Devletin yapısı ve uygulamaları çoğulcu kültürel bir yapı ve anlayıştan uzaktır. Demokratik yaşam tarzı egemen değil. Bu konum gerilim ve şiddet ortamını besliyor, doğal sonucu olarak da, en çok Kürt toplumunu etkiliyor. Demokratik ve çağdaş yöntemlere pek de önem verilmiyor. Birbirini besleyen yanlış yöntem ve anlayışlar çözümsüzlüğü daha da derinleştiriyor.

Kürt toplumunu tanıyan ve araştıranlara göre; Kürt siyaset özneleri, birey ve kurum olarak, çoğulculuk ilkelerinde çok da duyarlı olmadılar. Büyük değişimler yaşanmadı. Değişik fikir sahipleri, anlayışlarını sistematize ederek farklılıklarını topluma yeterince sunmadılar. Her farklılık "partileşme"yi önüne koydu, düşünce ya da kültür örgütleri küçük görüldü. Haklı ya da haksız, Kürt siyasetinde, PKK karşıtlığı üzerine hesaplar yapıldı. Düşünce ve yöntem farklılıkları topluma argümanize edilmedi. Düzeyli/düzeysiz ayrı duruşlar çoğulculuk zannedildi. Bu konum Kürt siyasetinin bir şanssızlığıdır. Değişik görüş, deney ve projeler geliştirilmedi ve sonuç olarak Kürt siyasetinin çoğulculuğa hizmet etmeyen bir yanını oluşturdu bu konum. Bunu giderecek arayışların olmaması da ayrı bir şanssızlık. Irak federe Kürt yapısının işleyiş tarzı ve gelişmeler, çoğulcu anlayışa hizmet edebilir. Tüm Kürt toplumunda olduğu gibi, Türkiye Kürtlerinde de darlık ve düşünsel çoğulculuk yetersizliği yaşanıyor. Bu saptamamda *ne ölçüde haklıyım?* Haksızlık yapmak istemiyorum. Devlet, Kürtlerin siyasallaşacağının endişesini yaşadı. Bugün de yaşıyor. Özellikle çatışma ve şiddet olaylarının az yaşandığı 1999-2004 yıllarında Devlet bu yılları değerlendiremedi, Kürtler de öyle. Düşünsel ve geleceğe ışık tutan projelerin üzerinde durulmadı. Kürt, Türk ya da diğer Ortadoğu halkları olsun, fark etmiyor. Eskilerin "Şark tembelliği" dedikleri tavır yaşandı. Şiddetsiz ve çatışmasız bu 4-5 yılda Kürtler yeni, çağdaş ve uygar dünyanın benimseyeceği yöntem ve projeler geliştirebilirlerdi. Devlet de geçmişi sorgulayan bir yaklaşımla politika değişikliğine gidecek bir yola girebilirdi. Demokratik Kürt istemlerinin çabasını veren Kürtler ve de Devlet eski imajlarından arınabilirlerdi. Şiddet ve çatışma: baskı, otoriter, militer ve paramiliter uygulamaları güçlendirir. Paramiliter çeteler devletin şurasında burasında yuvalanırken, hem değişimi engellediler ve hem de korku salarak az sayıdaki demokratların güçlerini kırmış oldular. Kürt sorununun demokratik çözümünün önündeki büyük bir engel de bu tür oluşumlardır.

Kürt Sorunu ve siyasal İslamcılığa karşıt görüş sahipleri, giderek yeni bir konum aldılar. Kürt karşıtlığından ırkçı Türk milliyetçiliğine kaydılar. Irkçılık yerinde durur mu? Oradan faşizan ve prefaşizan davranış ve politikalara taşındı. İslamcılığa karşıtlıkta da, o denli ileri gittiler ki, laik devlet anlayışından "laisizm" yarattılar. Devletin dinden el

çekmesini değil, dinin devletten el çekmesini lâiklik kabul ederek Kürt karşıtlığına, din karşıtlığını da katarak demokrasi dışı bir Türk ırkçı milliyetçiliğinde karar kıldılar. Oysa en basit niteleme ile devlet dinden ve din de devletten ayrı olmalıydı. Bir zamanların demokrasi yandaşı ve ilerici karakterli insanları: Kemalizm adına, sosyal demokratlık adına şimdi demokrasiye, insan haklarına, Kürtlere ve dindarlara karşıt birer elit oldular. Kürt sorununun adil ve demokratik çözümüne engel bir konumdur bu. Sosyal demokrat olduğu iddiasını taşıyan CHP: ırkçılıkta, demokrasi, özgürlükler ve Kürt karşıtlığında tüm partileri solladı.

Kızılelmacı anlayış, değişim ve demokratikleşmeyi engelledikçe, toplum yeniden şiddet ve çatışmalı günleri anımsatan günlere döndü. Korkulan da buydu. Yapısı ve anlayışı demokratikleşmeyi sürdürmeye ve daha ileri noktalara taşımaya müsait olmayan iktidar, inisiyatifi tümden yitirdi. Kürt Sorununu salt bir terör sorunu olarak gören anlayışa teslim oldu, anlayışın söylemlerini tekrarlamaya başladı. Yarım yamalak Kürt demokratik hakları kırpılma ve uygulanamaz konuma getirilme tehlikesini yaşıyor. Bunun sinyalleri vardı. Örneğin, Şemdinli Davası Savcısı'nın başına gelenler. Hakkâri'deki bombalama olayları, aşırı güç kullanma eğiliminin artması, DTP ve diğer Kürt kurumlarına karşı takınılan sert tavırlar... Hele bir örnek var ki, Başbakan'ın tam çark ettiğinin işaretiydi. 60-70 Kürt kökenli AKP milletvekili, yeniden çıkarılan ve sınırları genişletilen Terörle Mücadele Yasası'na ilişkin endişelerini iletmek istediler. Diyarbakır'da ölçüsüz kullanılan şiddet nedeniyle ölen on kişiden fazla, çoğunluğu çocuk yaştaki yurttaşların ölümü üzerine Başbakan'ı ziyaret ettiler, bölgenin acılarını ve antidemokratik uygulamaları dile getirdiler. Başbakan, onları sonuna kadar dinlemeden, çocuk azarlar gibi susturdu milletvekillerini. Üzücüdür, bu Kürt AKP'li milletvekilleri yaşadıkları muameleyi sineye çektiler. Mücadelesi verilen demokrasi ve Kürt demokratik hakları da bunun için değil mi? Milletvekillerine bu yapılırsa, hak talep eden Kürtlere ne yapılmaz? Zaman zaman Kürtlerin temsilcileri oldukları söylene dursun, bunlar gereken tavrı koysalardı, durum başka türlü olurdu. Başbakan kendisinde bu cesareti bulamazdı, en azından, bulması zordu. Oysa, bu parlamenterleri bırakalım bir yana, dünya artık insan hakları yüzyılını yaşıyor, çok şey değişti. Doğaldır, Kürtler de değişti. Barış, eşitlik, demokrasi ve kadın hakları istemleriyle

alanları dolduran Kürt kadınları var artık. Türk kadınları da giderek dayanışma gösteriyorlar.

Tüm sosyal uyanış ve taleplerde doğal bir süreç ve ilerleme var. Tarihte de böyle oldu ve günümüzde bunu yaşıyoruz. Kürtler önce inkâr edilen varlıklarını dile getirdiler, ardından kültürlerini, renklerini, isimlerini ve demokratik haklarını. Kimlik zaten bu değil mi? Mesafe aldıkça, mücadele ettikçe, evrene açıldıkça vazgeçilmez hakların sınırları giderek genişler. Dünya ve çağın kriterlerine varılmak istenir. Bazen, Kürtler ne istiyorlar diye sorulur. İstenenler işte bunlar. Türkiye Kürtlerinin istemleri tarihsel ve sosyal koşullarla paralel giden bir diyalektik nedensellik gösteriyor. Ne abartmalı ve ne de görmezden gelinmeli. Kimliğine bağlı tüm aidiyetlere sahip olmak. Kültürel, siyasal, ekonomik aidiyetler, tarihten miras aldığı her türlü aidiyet. İran, Irak, Suriye ve Türkiye Kürtleri ayrı konum ve ayrı koşulların Kürtleri oldular son yüzyılda. İstem ve örgütlenmeleri de farklı. Müşterek yanlarının yanında son yüzyılın getirdiği farklılıklar da var. Ancak yine de ortak bir etkileşim söz konusu. Buradan şu sonuca varılabilir; etno-sosyal sorunların içinde bulundukları bir süreç var. Süreç, kısa ya da uzun olabilir. Her ülkede farklı oldukları ise net ve açık bir gerçek, koşullar ve yaşanmakta olan konjonktür belirleyicidir. Sosyal ve siyasi sorunlar sağlık sorunlarına benzemez. Hazır reçeteleri yok. Böyle bir sanı insanları yanlışa götürür. Kürtler benzeri bir tartışmayı İsveç'in ünlü ve öldürülen Başbakanı sosyal demokrat Olof Palme ile yapmıştı. Palme Irak, İran, Suriye ve Türkiye Kürtleri kendi koşul ve düzeylerine uygun yöntem ve söylemlerle ancak başarılı olabilirler demişti. Türkiye Kürtlerini ele aldık, bunu sürdürelim. Değişen Türkiye, bölge ve dünya koşulları daha geniş ve toleranslı düşünmeyi zorunlu kılıyor. Kendini "öteki"nin yerine koyarak düşünmek yani empati yapmak yararlı olur. Bu da sağlıklı ve ölçülü iletişimin önünü açar. Böylece değişmez algılamaların yerini düşünce değişimleri alır.

Yapılması gereken siyasi, ekonomik, çok kültürlü(cü) ve çağdaş gerekler yapılamadı, tüm sorunlar modern ve uygar kriterlere kavuşturulamadı. Demokrasi, çok kültürlülük ve hukuksal reformlar da yetersizliklerle dolu. Ön yargılı olmayalım ama neresinden bakılırsa bakılsın yetersizlikler gelip "Kürt Sorunu"na dayanıyor. Kürt sorununun adil, gerçekçi ve demokratik çözümü için yeşil ışık yanacaktır. Belki yine de biliniyordu, ama, yirmi yıl önce bu denli kesin

konuşulamadığı süreç içinde daha iyi görüldü. Temel sorun olan bu sorunun öncelikle çözümü gerekli. Türkiye'nin elini kolunu bağlayan bir sorun. Ortadoğu'daki istikrarsızlıkların bir bölümünde dolaysız ve bir bölümünde ise dolaylı etken olan bir sorun. Türkiye'nin dış politikasında engellilik yaratan ve ekonomik kalkınmasını engelleyen bir sorun. Avrupa kriterleri yakalanmadığı için de istikrarsız bir görünüm veren Türkiye'nin en büyük sorunu. Türkiye denince, ilk akla gelen sorun.

Kürt Sorununun aktif aktörlerinin başında silahlı başkaldırıda bulunan PKK vardı. Kürt Sorunu şiddet, çatışma, terör, güvenlik ve daha başka nitelemelerle son yirmi-yirmibeş yılın gündeminden düşmeyen sorunu... Bu süreç biliniyor. 1999 yılında PKK lideri Abdullah Öcalan, ABD tarafından yakalanıp Türkiye'ye teslim edilince, önemli ve yeni bir evreye girildi. Evrenin gerekleri ne ölçüde yerine getirildi? Tartışıldıysa da yeterli değil. Soruna yeni koşullarda yeni algılarla yaklaşım bekleniyorken, olmadı. Yukarıda, çatışmasız dönemde yeni politikalar ve ona uygun konum alınmadığına değindim. PKK yönetimi Kandil Dağı'nda yaşam sürdürürken, Türkiye'de demokratik ve sivil koşulların yaratılması gerekli etkinliğe kavuşturulamadı. Demokrasi, insan hakları, ekonomik eşitsizlik, çok kültürlülüğün gerekleri yerine getirilemedi. Uygun zeminde sorunun yeniden aktivite kazanacağı korkusu yaşandı. Nitekim korkulanlar 2005 yılında oldu. Şiddet ve çatışmalar giderek yeniden arttı. Yukarıda değindim, reformlar sürdürülemeyince AB ve demokratikleşme karşıtları yeni kuşatma ve girişimlerle süreci lehlerine çevirmekte mesafe aldılar. Bugün (Eylül 2008) yaşananlar da bunun sonucu. Her geçen gün, hak ve özgürlükler erozyona uğruyor. Oysa, 1990'lı yılların ikinci yarısında, yani Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye teslimiden önce çatışma ve siddetin en yoğunluklu yıllarında, Kürt ve Türk toplumları en acı günleri yaşadılar. Yaşananlar devlet sisteminde olmaması gereken yöntem ve yapılanmalara neden olmuştu. Her şeyin mubah görüldüğü günler. Devlet içinde çetelerin, devlet-siyasetçi- mafya ilişkilerinin doğal sayıldığı günler. Akla gelen her yol denendi.

Kurtuluş Savaşı'nda Türk, Kürt beraberliği sağlanarak başarılı olunduğu zaman, başta M. Kemal Paşa olmak üzere asker-sivil, kuruluş döneminin bürokratları bu birlikteliği sağlamada özenli oldular. Türk milliyetçiliği yerine Müslüman Türk-Kürt kardeşliği ve benzeri söylemler kullanıldı.

Kürtler dışlanmayacaklarını algıladılar. Kürdistan coğrafyasının tasarlanan Ermenistan Devleti'nin yönetiminde olma olasılığı ise Kürtlerin en büyük korkusuydu. İslami faktörü de eklersek, koşullar bu birlikteliği pekiştirdi diyebiliriz. Doğrusu Kürt aşiretsel yapısı da güçlük çıkarmadan bu kavrayışa uyum gösterdi. Yönetenler ve yeni yapılanmaya şekil veren bürokrasi Türk kökenli İttihatçı unsurlardı. Bu elit bürokrasi yeni ve modern devleti kurmada başarılı olunca, ulus-devlet modelinin gerekleri yapıldı. Sosyal, hukuksal, siyasal ve ekonomik değişim ve dönüşümlerle modern ulus-devlet olan Türkiye oluştu... Ne var ki, Kürtlerin parçalı, aşiretsel geri sosyal yapısında, Ermeni ve Rum göçürülmelerinden ve yıkımlarından sonra fakir, geri ve İslamcı değerlerle beslenmiş kültüre sahip Anadolu insanlarına bu yeni ulus-devleti kabul ettirmek kolay olmadı. Üstelik homojen bir uluş yaratmayı amaç edinen devlet kadrosunun Kürt kültür ve kimliğine karşıt tavır ve yönetim tarzları, Kürtleri başkaldırılara itti. Anadolu halkı şevk ve heyecanla yeniliklere ve uygulamalara ilgi duymadı. Korku, baskı ve suskunluk egemenlikli bir dönem, ulus-devletin yenilikleri, değişim ve algılamaları Kürtlere ve Türklere benimsetilemedi. En çok da Kürtlere, hak ve özgürlüklerin sınırları daraltıldı. Demokratik nitelikli bir yaşama kavuşmadı toplum. Modernizme yabancı ve karşıt geniş halk topluluğu susup olanları sineye çekti. Kürtler baş kaldırdıkça baskı gördüler, sürüldüler, giderek varlık ve kültürleri inkâr edildi. Baskıya dayalı bir istikrar sağlandı. Türk kültür ve kimliği dışındakiler yasaklandı... Özgürlükçü ve demokrasi ile beslenen yaşamı hayal bile edilmedi. Tek Parti Dönemi, bu uygulamaların en iyi örneğiydi. Bunlara değinmemin bir nedeni de: Kürt Sorunu fırsat bulunca neden radikalizme açık bir şekilde ortaya çıktı? Gerçeğine gelebilmektir. Değişimler yaşanmadan modernleşmenin kurallarını uygulamaya koymak sorunlu oldu. Doğaldır bu. Günümüzde de, normal süreci yaşamadan, üstten oluşturulan modernleşmenin sorunlarını yaşıyoruz. Bunları aşmak, ancak geçmişten ders alarak olur. Çağ, dünya ve Türkiye konjonktürü gerçek anlamda yenileşmeyi ve demokratikleşmeyi zorunlu kıldı. Baskıcı Tek Parti elitleri reform gereği duydular. O kadroların, koşulların ve yetişme tarzının demokratikleşmesi de, onlara göre olur. Bugünkü sosyal demokrat (!) CHP'nin kökeni de bu Tek Parti. CHP'nin Bonapartist söylemlerinde o günlerin özlemi var.

Sonuçta askeri darbelere gebe, demokrasisi yarım, milliyetçiliği ırkçılık kokan, dinsel ve etnik kimliklere tahammülsüz bir yönetimin sorunlarını devraldık. Kürt Sorunu bunların merkezinde yer alıyordu. Kürt Sorununun şiddet ve çatışma içeren dönemi işte böylesi bir yaşam tarzının sonucu. Demokrasiye geçilebilseydi ve derinlikli boyut kazandırılabilseydi; bunlar olmazdı şimdi. Bırakın demokratikleşmeyi, "sorun"un ismi bile dile alınmadı uzun yıllar. Şiddet ve silahlar konuştuğunda, 1980'li yıllarda bile, hala ismi yoktu sorunun. Oysa Prof. E. Fuat Keyman'a göre; sorunların çözüm önerileri sorunun isminde gizlidir... Etnik kimliğin esasını oluşturan kültürel farklılıklar tanınmadığı zaman sorun kalıcı oluyor, ekonomik gerilik, bölgesel sorun, coğrafi sınırlılık yalnız başına sorunu açıklamaya yetmiyor. Ve de, kültürel farklılık diğer faktörlerle beraberliğini korur. Bu farklı faktörlerin kapsayıcılığı da farklı. En kapsayıcı olanı kültürel farklılıklara dayalı olanıydı. Nitekim Bülent Ecevit'in bölgesel geri kalmışlık adlandırması giderek silikleşti ve "Kürt Sorunu" olma kalıcılık kazandı. "Kürt Sorunu" dediğimizde "Kürt kimliği" ve "Kürt ulusallığı" çağrışacağı nedeniyle, sorunun öz ismini kullanmak istemeyenler bilinçli bir şekilde "Kürt"ü duymazlıktan ve görmezlikten gelirler. Geri kalmışlık, fakirlik ve coğrafi yerleşimi aşan bir yan var; bu da "Kürt kültürel ve ulusal" farklılığıdır. Tehlikeli kabul edilen bu yandır. Bunun siyasal bir nitelik kazanmasından korkulur.

Şu noktanın altını çizmek gerekir: "Kürt Sorunu", süreç içinde Türkiye'nin değişimine neden olurken, kendisi de nitelikleri bakımından değişime uğradı. Bu değişimin içerik ve biçime ilişkin yanları birlikte oldu. Yine yaşanan bu değişimin bir özelliği var; sorunlu olan İslam ve Kürt kimliklerinde farklı oran ve niteliklerde oldu değişimler. İslam daha kapsayıcı ve evrensel olduğu için değişimleri az sorunlu oldu. Hatta öyle bir trendi oldu ki, giderek genel oy oranı artarak tek başına iktidara geldi. Oysa, "Kürt Sorunu" bir yanıyla Kürt milliyetçiliği ile ilintili. Yerel, bölgesel ve bir etnik insan kümesini konu alıyor, doğası gereği daha az kapsayıcı. Türkiye'nin genelinde % 6-7 oy aldı. Kürtlerin yaşadıkları illerde % 30-50 oyun "Kürt Sorunu"nun demokratik çözümü lehinde kullanılması gerçeği. Türkiye'nin tutucu ve milliyetçi ortamında çok şeyi değiştiremiyor henüz. Geleceğin nasıl bir değişim göstereceğini söylemek güç. İzlenecek yola, Türkiye'nin ve Kürtlerin değişim ve

dönüşümüne bağlı. İslamiyet, evrenselliği nedeniyle üst kimlik olabilme şansına sahip. Kürt kimliği ise kendine yeten bir kimlik olmak zorunda, dinsel ve ulusal ya da etnik kimliklerin karakterinden kaynaklanan bir fark. AKP'ye oy veren Kürtlerin kimliğindeki sorun bunun bir yansıması olmalı. MHP'ye ya da benzeri kimlikteki partilere gitmiyor oylar, İslam kimlikli AKP'ye gidiyor. Bu nitelikler partilerin değişim ve dönüşümlerine de yansıyor. İslamcı partiler sistemle entegrasyon konusunda sorunlu da olsa değişerek iktidara geldiler. Kürt kimliğini ve Kürt sorununun çözümünü merkezine alan, HEP'ten başlayıp kapatılarak gelen partiler yöntem ve değişimlerinde büyük farklılıklar göstermediler. Değişim istemi sadece sübjektif konuma bağlı olmuyor, bu partilerin niteliksel doğalarıyla da ilintili. Sistemin partileri, iktidar ile ana muhalefet CHP, bu incelikten hareketle Kürtlerin Meclis'te temsiline engel olmak için %10 seçim barajını birlikte koruduular.

Kürt sorununun demokratik çözümünü esas alan ve toplumda haklı ya da haksız "Kürt partisi" olarak tanınan partiler birçok engelliliğe ancak sahip. Oy veren seçmen ve üyeler, parti Meclis'e giremediği ve işlevsiz kaldıkları için, partilerini ileriye taşıma, eleştirme ve değiştirme gibi katılımda bulunamadılar ya da çok az etkin oldular. Eylemleri çok ama değişimci yanları az. Parti yöneticileri, Kürtlerin ve diğer yurttaşların sorunlarını Meclis'e taşıyamadıkları için de eleştirilmediler. Böylece bir ölçüde tutucu kaldılar. Sorunları Meclis'e ve Devlet'e iletilmediği için partiye oy verenler ve üyeler giderek usanç duydular. Kronik muhalif kimseler ordusu oluştu böylece. Üye ve yandaşlar, değişimin koşullarını yaratmaktan çok eleştirilerinde benzeri şeyleri yinelediler. Bu üç handikap başlı başına büyük öneme sahiptir. Son seçimden sonra oluşan durum başka bir çalışma konusu olmalı diye düşünüyorum.

Kürt Sorununa Çağdaş Yaklaşım

Türkiye sorunlu bir ülke, her ülkenin sorunları var, ama Türkiye'ninkiler daha derin ve karmaşık. Kürt Sorunu tarihi, karmaşık ve de çok yönlü. Ortadoğu'da yaşananlar, bu sorunun ivedilikle çözümünü gerektiriyor. Kürt sorunu önceleri Kürtlerin yaşadığı Türkiye, İran, Irak ve Suriye'nin sorunuyken, günümüzde hepsini aşan, tüm Ortadoğu, ABD ve AB ülkelerinin sorunu haline geldi.

Kürt sorununun çözümü bilimsel, geniş perspektifli, katılımcı ve çağdaş arayışları zorunlu kılıyor. Türkiye'nin, Ortadoğu'nun ve Dünya'nın sorunu olunca, yine onların katkılarıyla çözülebilir. Başta Türkiye olmak üzere ABD, AB ve son yıllarda işleri pek de iyi gitmeyen Arap Dünyası'nın katılımı gerekiyor.

Bilge, ileri görüşlü siyasiler ve kanaat önderlerinden alışıldık yaklaşımlardan farklı, yeni, cesur açılım ve girişimler bekleniyor. Örneğin ilk akla gelen de Atatürk oluyor. Hareketli ve gergin dönemlerden çok, görece sakin günlerde çözümler akla gelir. Yeni yüzyılın ilk beş yılı, çatışma ve şiddetin egemen olmadığı dönem; düşünme, açılım ve çözüm yılları olabilirdi. Ama olmadı. Görece rahatlık ve sakin ortam, rehavete dönüştü; bu böyle gidecek sanıldı. Bunun böyle sürmeyeceği düşünülmedi. Sorunun nedenlerine dokunulmamıştı çünkü. Daha beter bir biçimde yeniden karşımıza çıkacağı hesaplanmadı. Yüzeysel çarelerle yetinildi. Nitekim de öyle oldu.

Demokratikleşme ve Kürt Sorunu'nun çözümünde ivedi olan değişimler, yetersiz de olsa, bir ölçüde yerine getirildi. Yapılanlar Kürtleri ve toplumu az da olsa, umutlandırdı. Köklü olmayan bu reformların sürdürüleceğine inananlar azdı. Oysa, toplumda koşullar değişiyordu. Toplumu etkileyecek kadar güçlü değişim arzuları olmasa da; Kürtlerin demokratik haklarının sınırları genişletilmeli, bu böyle gidemez diyenler artıyordu. Cihet askeriye, devlet bürokrasisi, basın ve milliyetçi anlayış değişime karşıydı. Çatışmasız döneme bakıp, Kürt Sorunu bitti, diyenler oldu. Oysa iyi okunduğunda, sorunda değişim yoktu. Kızılelmacılar, milliyetçiler ve bir kısım Osmanlıcılar sınırlarımız dışında bırakılan Musul ve Kerkük'ü düşlediler. Sivil ve asker yöneticilerden böyle düşünenler de çoktu. Kerkük Türkmenlerini Kral Faysal'ın ve Saddam Hüseyin'in insafına bırakanlar, yayılmacı emellerle seslerini yükselttiler. Irak'lı Türkmenler maniple edilmek istendi. Musul, Kerkük ve Kuzey Irak'ta Kürtler de vardı. Hem de artık eski Kürtler değillerdi. Ülke dışında sayısız okuyanları, doktor, mühendis ve yazarları vardı. Londra başta olmak üzere Avrupa başkentlerini tanımışlardı. Şimdilerde de ABD'yi. Mustafa Barzani önderliğinde yıllarca özgürlük savaşı vermişlerdi. 1946'da komşu İran'da Mahabat Kürt Cumhuriyeti'ni tanımışlardı. Kendi kendilerini yönetmek istiyorlardı. Örgütlenmeyi öğrenmişlerdi... Bu olup bitenler, Türkiye Kürtlerini de etkiledi. Üs-

telik bu bölgedeki sınırları sanal görüyordu insanlar. Suriye, Irak, İran ve Türkiye'dekilerin çoğu akrabaydılar. Son yıllarda, Irak Kürtleri inanılmaz acılar çekti. Yaşananlar ve bölge konjonktürü onları federatif bir yapıya götürdü. Acılardan sonra mutluluğa ve refaha giden bir yoldaydılar. En azından öyle görünüyordu. Türkiye yöneticileri ve elitleri, "Kürt yok" derken, "tek ulus", "tek dil ve kültür" derken, Kürtler yeniden bunun böyle olmadığını öne sürdüler. Ulus-devlet tezini şurasından burasından çekiştirmeye başladı Kürtler.

Çatışmalar, kimlik tartışmaları ve Avrupa Birliği'ne girme çabaları ortamı yeniden bozdu. Sivil-asker bürokrasinin vesayeti adım attırmamıştı. Böyle olunca, Kürt Sorunu giderek büyüdü ve karmaşıklaştı. Üstelik Türkiye'de de Kürtler dünkü Kürtler değillerdi. Yetersiz de olsa eğitim düzeyleri artmıştı, modern ve çağdaş eğitim görenleri vardı. Baskılar onları kentlere taşınmış ve yeni yaşam biçimlerine itmişti. Bir de artık, Kürt Sorunu uluslararası bir yere gelip oturmuştu. Herkesin sorunu olmuştu. Zamanında bir ölçüde çözümlenebilecekken, ret, inkâr ve asimilasyoncu yöntemler nedeniyle, içeride ve dışarıda sorunu tartışanların sayısı artmıştı. Boyutlanan Kürt Sorunu'nu bu konuma taşıyan eski genelkurmay başkanları bile hatalarını dile getirdiler. Basın, parti ve sivil toplum güçleri, niye böyle yaptınız diye sormadılar. Sustular. Doğrusu yine de iyi oldu. Gerçeklerin görülmesi ve açığa çıkması yararlı oldu.

Sivil toplum örgütleri ve bu arada TÜSİAD, aydınlar eskiye oranla Kürt Sorunu'nun demokratik proje paketleriyle çözülebilir bir sınıra çekilmesi konusunda daha olumlu tavır aldılar. Ancak, bu değişimler somut öneriler şeklinde formüle edilemedi. Kürt Sorunu'nun barışçı yollarla çözümünü esas alan ve Kürt partileri olarak tanınan DTP, HAKPAR ve Katılımcı Demokrasi Partisi KADEP de geliştirilmiş somut önerilerden çok genel söylemler öne çıkardılar. Yalnız DTP, son Olağanüstü Kongresi'nde "Demokratik Özerklik" formülünü açıkladı.

Kürt sorununun uluslar arası özellik kazanması, soruna "dış" ve "iç" faktörlere sahip olma özelliği veriyor. İç ve dış faktörlerin birlikte çözebilecekleri sorun. Bu faktörleri değerlendirdiğimizde, doğası gereği, içteki çözümleyici dinamiklerin daha ağırlıklı olduğu biliniyor. İçteki çözümleyici etkenlerde, tüm yurttaşların ve bu arada Türk ve Kürt kökenli insanların müdahale ve katkıları akla gelir. Yani

basite indirgersek, Türklerin ve Kürtlerin çözümleyici güçlerinin işin içine girmesi beklenir. Düşünsel ve geliştirici projeler öncelik taşır. Ortadoğu'da ve Türkiye'de yaşananlar ve dramatik gelişmeler, sorunun çözümünde gecikmenin tehlikelerini anımsatıyor. Çözüm çabaları ertelenmezlik kazanıyor. Çözüme kısa sürede ulaşmanın güçlüğü biliniyor, bu nedenle, önce şiddet ve çatışmaların durdurulması gerekiyor. Bunun uygulayıcıları ve muhatapları iktidar ve sivil-askeri kurumlar, siyasi partiler ve bunların yanında Kürtler ve kurumları olacaktır. Kürtlere ilişkin kurumları derken, sivil toplum örgütleri ve Kürt Sorunu'nun çözümünü merkezine almış siyasi partileri söz konusu etmek istiyorum. (DTP; HAKPAR; KADEP ve Kürtlerin kültürel dernekleri)

Türkiye'nin bu en önemli sorununa siyasal partiler ciddi çözümler sunmada hazırlıksızlar ve bunun da ötesinde istekli değiller. Bu denli büyük sorunun çözümünde tüm partiler hazırlıksızdırlar. Özgüvenden yoksunlar. Kafalarda M. Kemal Atatürk gibi bir liderin işidir bu, düşüncesi var.

Sorunu zamana yaymak büyük yanlışlık, kaybedilen sürede sorun daha da büyümüş olur. İvedilik gerektiriyor. Kürt Sorunu'nun yalnız askeri ve güvenlik sorunu olduğu noktasındaki eksik görüş, çözümsüzlüğünde önemli bir etken. Bir yanının güvenlik sorunu olması doğaldır; ancak ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yanları görülmezse, çözümleyici gelişmeler olmaz. Dünyanın diğer yerlerinde de benzeri şeyler yaşandı.

Sorunun yalnız asayiş, güvenlik ve askeri olduğu anlayışı, ister istemez kendine özgü bir mantığı egemen kıldı. Bu nedenle milyonlarca Kürt bölgeden Türkiye'nin diğer yörelerine göç etti. Bölgede de kırsal alanlardan insanlar yörelerindeki kentlere sığındılar. Türkiye tarihinin büyük göçlerinden biri yaşandı. Bölge büyük ölçüde boşaldı. 1877-78 -Doksanüç Harbi- Osmanlı-Rus ve 1914-18 yıllarındaki I. Dünya Savaşı'nda bile bu denli büyük çaplı göçler yaşanmadı. Kırsal alan insanları üretimin dışında kaldılar. Fakirlik arttı. Köyler yakıldı. Devletin asayiş politikasının yarattığı çağdışı koruculuk sistemi burada dile getirilmesinde güçlük çekilen olumsuzluklara neden oldu. Korucular gidenlerin mallarına kondular ve şimdi de gidenlerin dönüşlerine engel oluyorlar. Bölgede ekonomik yıkım yaşandı. Çatışmalı şiddet yılları otuz-kırk bin can aldı. Sosyal yapıdaki alt-üst oluşlar gelenekleri sarstı, ahlaki değerleri de-

ğiştirdi. Kültürel yıkımlar oldu. İşsizlik, tüm geri ve tehlikeli yaşam biçimine neden oldu. Saymakla bitmez.

İnişli çıkışlı bir süreçle, demokratikleşme açılımları toplumu görece rahatlatır gibi oldu, ne var ki, istikrarlı bir değişim ve dönüşüm olmadı. Otoriter, asker-sivil bürokrasi vesayetli yönetim anlayışı insanlara ümitsizlik ve demokratikleşme çabasında işi kadere bırakan bir bekleyiş getirdi. Demokrasi güçlerine asgari istem ve çabalar egemen oldu. Kürt Sorunu söz konusu olunca daha da olumsuz bir sahiplenme göze çarptı.

Kürt Sorunu ayrıca siyasal ve ekonomik global değişimlere bağlı olarak yeni noktalara taşındı. Dünyadaki küreselleşmenin günümüz siyasal, kültürel ve sosyal yaşamlarına yansıması doğal. Diğer toplumların kültürlerinden etkilenen Kürtler –en çok da Türk kültüründen- dünyadaki diğer ve komşu kültürleri de etkilediler. Ayrıca demokratik çabalarla karşılıklı etkileşim içine girdiler. Küreselleşme, Türkiye'deki toplumsal tabaka ve gruplara farklı şekilde yansıdı. Bu da eşyanın doğası gereği. Milliyetçiler, daha da çok şoven milliyetçiler küreselleşmeye karşı çıkarken, bunun Kürt Sorunu'na getireceği değişim ve katkılara özellikle vurguda bulundular. AB'nin küreselleşme anlayışının Türkiye'yi parçalayacağı ön yargısından hareketle daha da Kürt karşıtı tavır aldılar. Bu anlayışın toplumdaki temsilcileri "kızıl elmacı" olarak anıldılar. Demokrasi karşıtı, anti Kürt ve içe kapanık bir dünya görüşü ile Kürt Sorunu'nu daha da ağırlaştıran bir ortam yarattılar.

Emekli orgeneraller de dile getirdi: Cumhuriyet'in kuruluşundan beri çok kültürlülüğe kapalı ve Kürtlerin varlıklarını red ve inkar eden bir anlayış hakim kılındı. Asimilasyon esas alındı. Böyle olunca farklı dil, kültür ve hatta düşünceler bile kabul edilmedi. Oysa Kürt Sorunu'nun temelinde bunlar yer alıyor. Bu nedenle çözümsüzlükte çakılıp kalındı. Öyle ki, bu görüşler resmi ideoloji şeklinde okullara, yaşama, kışlaya ve kamusal yaşam alanlarına yerleşti. Resmi ideoloji halini almış konumların tartışılması güç. Ancak muhalif görüş olarak belirlenen anlayışın sahipleri buna girişebildiler. Bunların sayıları sınırlı. Kürt Sorunu tabu haline geldi. Doğrusu, zorlu mücadeleler sonucu, zamanla giderek tabu kırıldı. Kürtler, değişim ve demokratikleşmeden yana ve giderek sayıları artan aydın ve düşünürler konuyu tartıştılar. Günümüzde çok boyutlu tartışılıyor artık. Güçlükleri olsa da, resmi görüşün eleştirisi baş-

ladı. Bu tartışmalar Kürtlerin aslen Türk kökenli oldukları tezini kuşkulu hale getirdi. Kürt dili ve kültürünü küçük, hatta ilkel olgu gören anlayış da giderek ciddiyetini kaybetti.

Kürt Sorunu'nun çözümsüzlüğünde yaşanan bir antagonizmanın etkisi oldu. O da, devlet yöneticilerinden en sorumlu olanlar: Kürt yok, Kürt Sorunu yok ve her şey terör sorunudur dediklerinin üzerinden henüz uzun bir süre geçmeden; Süleyman Demirel ve Erdal İnönü, "Kürt realitesini kabul ediyoruz" diyerek yaşanan gerçek ile devlet uygulamalarındaki çelişkiyi dile getirdiler. Daha sonra dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz, "AB'nin yolu Diyarbakır'dan geçer" ve günümüz Başbakanı Tayyip Erdoğan, "Kürt sorunumuz vardır ve demokrasiyle çözülebilecek. Sorun benim sorunumdur" dedi. Belki sivil hükümetler cesaretle çözümleyici girişimlerde bulunabilirlerdi. Askeri vesayet buna engeldi ve dolayısıyla ilerleme olmadı. AB'nin özendirme ve zorlamalarıyla Kürt Sorunu'ndaki güçlükleri azaltan demokratik açılımlar insanları umutlandırdı, en çok da Kürtleri. Değişen yasaların getirdiği yeni olanaklar, yöneticiler tarafından dile getirilmedi ve kabullenilmedi. Bu nedenle, uygulamada sanki hiçbir değişim olmamış gibi, eski yasaklar ve baskılar sürüp gitti. Toplumda sonuç verebilecek değişimler beklenirken, yaşama yansıyan iyileşmeler olmadı.

Kürtler tarihte ve günümüzde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun yerleşik bir toplumudur. Bu coğrafyada çoğunluk olan Kürtler, başka topluluklarla birlikte yaşadılar. 1920'lere gelinceye kadar bu coğrafyayı Türkler ve Ermenilerle bölüştüler. Tarihte Kürdistan diye de anılan coğrafya, siyasi bir kavram olmadı. Azeriler, Araplar, Türkmenler, Türkler, Çerkezler ve daha başka halklar yaşadı bu topraklarda. Selçuklular'ın Hamedan yakınındaki Bahar kentini merkez seçtikleri, 11-12. Yüzyılda yaşam bulan ve Selçuklu'larca kurulan "Kürdistan Eyaleti", Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin doğu yörelerini de içine aldı. Osmanlı Devleti'nde, 1846 yılında devlete başkaldıran Botan Miri Bedirhan Bey'in yenilgisi üzerine, Osmanlı Devleti'nin bölgeye egemenliğini perçinleyen hareketle, 1847'de Sadrazam Mustafa Reşit Paşa tarafından merkezi Ahlat olan "Kürdistan Eyaleti" kuruldu. Sonra merkez Diyarbekir oldu ve 1867'de yeni idari şekil aldı.

Demografik yapılarıyla Kürtlerin çoğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşamaktadır. Doğal ya da çatışmalı yılların neden olduğu göçlerden ötürü, Kürtlerin en az bölgedeki nüfusu kadarı da metropol şehirlerinde yaşıyor. Bu alt-üst oluş ve göçlere karşın, Kürtlerin yoğunlukla Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğu'sunda yaşadıkları gerçeği değişmedi. Demografik yapı eski konumunu koruyor.

Bölgede ve Anadolu'nun diğer yörelerinde yaşayan Kürtlerin konuştukları Kürtçe, Türkçeden tümüyle farklı olup, kendi içinde Kürmanci ve Zazaki diyalektleri ayrımına sahiptir. Irak'ta ve İran'da Sorani ve Hewremani ve daha alt diyalektler var. Türkiye'de az bir nüfus Şeyhbizinice konuşmakta. Son yirmi yılda Kürt dili ve edebiyatı görece özgürlüğe kavuşunca, yazılı edebiyat denemeleri arttı. Kürt sözlü edebiyatı daha gelişkin iken, süreç giderek değişti.

Kürtlerin artık araştırma, sosyolojik, siyasal ve tarihsel incelemelerin konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bu konum giderek derinlik ve yoğunluk kazanıyor. Doğrusu, Kürt tabusu ortadan kalkmadıysa da, giderek azaldı. Türkiye'de Kürtlerle ve kültürleriyle birlikte yaşamanın gereği kabul ediliyor. Ayrı dil ve kültürlere sahip Türk ve Kürtler yan yana ve iç içe yaşayabilmeyi kabullendiler. Aynı topraklar üzerinde yaşayan bu insanların ayrı devlet kurmaları gerekmiyor. Ayrı dilleri konuşan toplumlar o kadar çok ki... Her konuşulan dilin devletinin olması güç. Yaşamın kolay ve uygulanabilir yöntemleri de var. Üstelik Kürtlerle Türkler bin yılı aşkın bir süredir böyle yaşadılar. Elbette yaşanan süreç düz bir çizgiden oluşmuyor, zaman zaman kavgalar, gürültüler ve başkaldırılar olmuş, ama iki topluma da bir diğerini tanımış, etkilemiş ve etkilenmiş. Red, inkar ve asimilasyon deneyi son yüzyılın eseri. Bu nedenle de son iki yüzyıl sorunlu olmuş. Anadolu'da bu iki toplumdan başka farklı toplum ve topluluklar da birlikte yaşadılar. Endişe ve korkulardan uzak oldukları ölçüde mutlu oldular, kültür ve edebiyatlarına zenginlik kattılar. Üstelik bu konum insanları daha demokrat olmaya itmiş. Halkların boğazlaşmaları, karşıtlıkları ve kavgaları daha çok son yüzyılda yaşandı. Ermeni Sorunu, Kürt Sorunu ve diğer halkların sorunları hep bu çerçevede düşünülmeli.

Türkiye'deki tüm yurttaşların kendilerini özgürce ifade edebilmeleri ve demokratik bir yaşama kavuşabilmeleri pek çok sorunu çözebilirdi. Buna kavuşulmadı. Kürt Sorunu da öyle. Eşit, özgür ve demokratik bir ortamda vatandaş ola-

mama, en azından Kürtler böyle bir duyguyu edinemediler. Moral ve maddi ortam bunu yaratmadı.

Kürtlerin yaşamakta oldukları iller, geri yöreler. Baskı ve insan hakları sorunları yoğundu. Yeraltı ve yerüstü varlıklarından yararlanamadı bölge. Sağlık, tarım ve hayvancılık sorunları giderek arttı. Durum eleştirildiğinde; "Kürtler her şey olabiliyorlar, hatta cumhurbaşkanı ve başbakan bile" yanıtı alındı. Kürtler "asılları"nı bir kenara bırakmadan siyaseten temsil edilmediler.

Kürtlerin acılarını herkes biraz da kendi acısı olarak kabullenmezse, "Kürt Sorunu" çözümsüz kalır. Sorunun güçlüklerinden biri de, son yılların yasal ve demokratik söylemlerine karşın, seksen yıllık ret-inkâr politikasının tümden terk edilmemiş olmasıdır. En tehlikelisi de bu. Ret ve inkâr toplumun içine sinmiş. Ya da rahatlatacak bir "evet"e dönüşmemiş. Sıkışıldığında, tarihteki Türk-Kürt ilişkilerine sığınılır. Günümüz somut konumlarına gelince, veriler giderek zayıflar.

Selçuklular Anadolu'ya gelince, on bin Kürt aşiret savaşçısının Alparslan'ın ordusunun yanında yer aldığı biliniyor. Selçuklu Türklerinin torunları bugün Anadolu'da yaşıyorlar, abide ve sanat eserleri günümüz müzelerini süslüyor da, o on bin Kürt savaşçısının torunları nereye gitti? Buharlaştılar mı? Oysa biliyoruz olanları, bu iki toplum dinsel ve sosyal uyumlarla yan yana ve iç içe yaşadılar, içli dışlı yaşam, bölgedeki kaynaşımı bugüne taşıdı. Türklerle Kürtlerin en önemli tarihi dayanışma ve beraberlikleri 16. Yüzyıl başlarında Yavuz Selim'le Kürt feodal ve yarı bağımsız Mirliklerinin anlaşmalarıdır, diyebiliriz. Tarih ve Hukuk kitaplarında da yer alan bu anlaşmalar özgünlük taşıyor. Bunlar, Türk orijinli Osmanlı Devleti ve yarı bağımsız, egemenlikleri babadan oğla geçen Kürt yapılardır. 16-19. yüzyıllarda Kürtler ve Türkler aynı devlet yapısı içinde, genelde az sorunlu bir yaşam sürdürdüler. Mirlikler ortadan kaldırıldıklarında Kürtler zararlı çıktı düşüncesiyle eleştiri konusu oldu.

En son müşterek birlik ve geleceklerini belirleme çabaları 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde oldu. Osmanlı Devleti yıkılınca, yeni Türkiye Devletinin kuruluşunu Türklerle Kürtler elele vererek başardılar. Ermenistan Devleti kurulma tehlikesi ve Ermenilerin "tehcir"den sonra geri gelecekleri korkusu vardı. Ermeni mallarına el koyan Kürtlerden hesap sorulacağı endişesi de. M. Kemal'in Erzurum ve Sivas Kong-

releri'nde ılımlı Kürt kimliğine önem ve saygı duyulacağını açıklaması, 19-21 Ekim 1919 tarihli Amasya Protokolü'nde M. Kemal ve arkadaşlarının İstanbul Hükümeti'yle anlaşıp Kürt içtimai ve kültürel haklarının yerine getirileceğinin birlikte imza altına alınması. En önemlisi de 10 Şubat 1922 tarihinde Meclis'te 373 oyla -muhalifler 64 oy- kabul edilen Kürt Otonomi Kanunu ile Kürtlerin ve Türklerin birlikte yaşam ve yönetim iradesi göstermeleri. Yasaya 64 karşı oy, yasanın yetersiz olduğu gerekçesiyle verilen Kürt oylarıydı. 1921 Anayasası da yerinden yönetimi öngören ve yerel yönetim birimlerini güçlendiren bir anayasaydı.

İşte bu kritik dönem aşıldıktan sonra, yeni devletin İttihatçı kurucuları amaçladıkları ulus-devlet anlayışıyla çok kültürlü yapıyı ret eden Türk etnik yapısına dayanan devleti dayattılar. Bunun sonucu otorite, baskı, asimilasyon, Kürtlerin ret ve inkârı yeni devletin politikası oldu. Halifeliğin kaldırılmasından sonra Şeyh Said İsyanı ise beraberliği daha da bozdu ve iki toplumda karşılıklı güvensizlik başladı.

Sosyal, dinsel ve etnik sorunları olan toplumlarda benzer bir reçete gibi sunulabilen çözümleyici formüller yok. Çünkü tüm toplumların gelişim süreçleri farklı olduğu için, sorunları da farklıdır. Benzer yanları kadar farklı yanları da var. Küçük farklar bile, çözüm söz konusu olduğunda, büyük önem kazanırlar. Bu nedenle, dünyadaki benzeri tüm sorunları iyi analiz etmek gerekir. Dolayısıyla, sunulacak çözümler de gerçekçi analizlere dayanmak zorundadır.

Dilsel, dinsel ve sosyal sorunlar toplumlara farklı kültürler kazandırdı. Kimi toplumlar aynı coğrafyada iç içe, kimileri yan yana, bazıları sayıca kalabalık ve küçük bir toplulukla birlikte. Bir de tarihi konumları söz konusu. Uzun yüzyıllar birlikte ve barışçıl bir yaşamları olanlar olduğu gibi, çoğu kez çatışmalı ve birbirlerine acı çektirenler de var. Yerli halk olan var, bir de göçerek ya da göç ettirilerek o coğrafyaya gelenler var. Bu örnekleri daha da zenginleştirebiliriz. Sonuçta, bu toplumlar ya da topluluklar sorunsuz ya da az sorunlu, birlikte yaşayabilirler mi? Sorun burada. Yaşam, değişik dil, kültür ve dinlere sahip toplulukların ayrı birer devlet halinde yaşamalarının güçlüğünü göstermektedir. Ancak pek çok farklı dili konuşan toplulukların her birinin ayrı devlet olması da gerekmeyebilir. Başka statülerde de toplumlar mutlu olabilir; federal, otonom, yerinden yönetimler ve gevşek özerk yönetim biçimleri

sıklıkla uygulanmaktadır. İnsanın yaratıcı aklı ve dinamizmi son yüzyılda "demokratik" yönetimler kurarak farklılıkları sorunsuz çizgilerde tutabilmiştir. Günümüzde bu yönetim biçimlerini kullanan ülkeler giderek artıyor. Genellikle çoğunluğun dili devletin resmi dili olurken, diğer toplulukların dilleri de eşit ve demokratik ortamda kullanım ve gelişim olanaklarına sahip olmuşlardır. Hatta az sayıda da olsa, birden fazla resmi dili olan ülkeler de vardır.

Son yüzyılın zengin deneyimleri çözümleyici oldu. Ulus-devletin "tek"çi anlayışı yumuşadıkça sorunlar azaldı, resmi dillerin dışındaki diller de yaşam ve gelişim şansına kavuştular.

Her ülkenin tarihi, siyasi, sosyolojik ve demografik yapısı bunun koşullarını belirlemede rol oynar. Ülkemizde en sorunsuz ve uygulanabilir model: eksiksiz bir demokratik yapı ve yönetim biçiminde farklı kültürlerin eşit ve gereksinimleri karşılayabilen bir şekilde kendini ifade edebilme olanağına kavuşmasıdır. Uygulamada ve başlangıçta sorunlarla karşılaşmamız doğal. Zaman içinde, deney ve çabalarla bunlar da giderilebilir. Demokrasi yerleştikçe, merkezle çevrenin karşılıklı gereksinimleri rasyonel bir şekilde çözüme kavuştukça, işlerin kolaylaştığı görülecektir. Merkezci ve hantal yapı, gelişmenin önünde büyük engeldi. Ülkemiz çok kültürcü anlayışa çok da yabancı değil. İttihat-Terakki Cemiyeti'nin bir kolunun lideri olan Prens Sebahattin, 20. yüzyıl başlarında "Adem-i Merkeziyet ve Teşebbüs-ü Şahsi" prensiplerini hem kitaplaştırdı ve hem de bu isimle bir cemiyet kurdu. 1921 Anayasası'nın getirdiği "hükmi şahsiyeti haiz" ve erkleri artan yerel yönetimler (vilayetler) modeli unutulmamalı. 1930'da kurulan Fethi Okyar'ın "Serbest Cumhuriyet Fırkası" da bu anlayışa kapı aralayan bir yapılanmadır. Ancak katı milliyetçi ve merkeziyetçi İsmet Paşa, bu anlayışın gelişmesini engelledi. Katı milliyetçilik otoriter, merkezi yüceltip çevreyi yadsıyan ve elitler eliyle oluşturulan bir düzen getirdi. Demokrasi cephesinin yerine, İtalya'da Mussolini'nin, Almanya'da Hitler'in ve Sovyetler Birliği'nde Stalin'in egemen olmaları (1930-40) büyük talihsizlik: küçük toplulukların en çok ezilip acı çektikleri dönemdir bu yıllar. Kürt Sorunu'nun bu dönemle dolaylı bağlantıları vardır; en azından anlayış bakımından. Ama bu, incelenmeye değer farklı bir konum.

Halkın yönetim erkine katıldığı, etkilediği, bürokratik engellerin aza indiği, çevrenin merkez karşısında önem

kazandığı bir yönetim anlayışı, eksiksiz çağdaş demokrasi ve eşitlik ilkeleriyle bezeli olarak uygulamaya girdiğinde, Kürt Sorunu'nun önü açılmış olacaktır. Kültürlerin geliştiği, kendini rahatça ifade ettiği, karşılıklı etkileşim koşullarının yaratıldığı yasal ve anayasal bir ortam arzusudur bu. Politikaya yansıyan sorun ve güçlüklerdir bunlar. Üstelik dünya ekonomik ve teknolojik olarak küçüldü, küreselleşti. Sermayenin, işgücünün ve sınırların giderek ortaklaşan bir nitelik kazandığı günümüzde çağa, demokrasiye, eşitliğe, insan haklarına uyum çabalarının başarılı olduğu ortamda Kürtler, Türkler ve diğer tüm farklı kültürlerden insanlar mutlu olacaklar. Ama en çok Kürtler. Çünkü son otuz yıldaki şiddet ve çatışmalı ortamdan en çok zarar görenler de onlardı.

Son yüzyılda yaşanan olumsuzluklar ve bunların ortadan kaldırılma gerekleri gayet iyi biliniyor. Önemli olan çözümü istemektir. Gerisi kolay...

Naci KUTLAY

Kuzey Irakta Meydana Gelen Kürt Yapılanması Türkiye Kürtleri İçin Bir Cazibe Merkezi Teşkil Eder Mi?

1. Giriş

Bilindiği gibi Kürt sorunu bugün ortaya çıkmış bir sorun değil, sorun olarak ortaya çıkışı Osmanlılara kadar geri götürülebilir. Ama esas itibariyle bugünkü yakıcı şeklini alması I. Dünya Savaşı ile başlar. Birinci dünya savaşı sonunda onlarca devletsiz halk (Ulusların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi çerçevesinde) devletlerine kavuşurken Kürtler bundan mahrum bırakıldı. Orta Doğu'nun en büyük halklarından olan Kürtler başta İngilizler olmak üzere savaştan zaferle çıkmış devletlerin ortak organizasyonu ile Orta Doğu'daki dört devlet (Türkiye, Irak, İran ve Suriye) arasında paylaştırılınca Kürt sorunu da dört ayrı parçaya yayılmış, böylece çok uluslu uluslar arası bir sorun haline gelmiştir.

Kürtler zaman zaman bazı taleplerle ortaya çıktılar, zaman zaman mevcut statükoya isyan ettiler, ama her seferinde talepleri reddedildi, isyanları kanla bastırıldı. Ne Kürtler direnmekten vazgeçti ne de egemen güç onları bastırmaktan. İlginçtir, birbirine kimi zaman düşman olan, hatta yıllarca biri diğeriyle savaşmış olan bu dört ülke Kürtler söz konusu olduğunda işbirliği ve güç birliği etmiş, birlikte hareket etmişlerdir. Öte taraftan hem bu ülkeler hem de Orta Doğu'da çıkarları olan büyük ülkeler Kürtleri ve Kürt sorununu rakip devletin arka bahçesinde çıkarılması

gereken bir yangın olarak kullanmaktan da geri durmamışlardır.

Ama gelinen noktada artık dünya koşulları değişti, yeni bir sürece girmiş olan dünyanın göbeğinde yer alan Ortadoğu'nun artık bu haliyle devam etmesi mümkün gözükmüyor. Sovyetlerin sahneden çekilmesi ile birlikte, tek kutuplu hale gelmiş dünyanın bir numaralı ülkesi haline gelmiş olan ABD dünyaya yeni bir nizamat vermek istiyor. Bu nedenle hem siyasi, hem dini hem de enerji kaynakları bakımından dünyanın merkezi sayılan Orta Doğuyu değiştirmekle işe başlamak zorundadır. 20. yüzyılın egemeni ABD genel tarihsel gidişatın aksine 21. yüzyılda da egemen olmak istiyor. ABD'nin bu amaçla organize ettiği Büyük Orta Doğu Projesi (BOP) bir yandan oluşturulmak istenen "uluslararası düzene" uymayan ülkeleri buna uydurmaya çalışırken, öte yandan dünya rezervlerinin önemli bir kısmını ihtiva eden bu bölgenin enerji kaynaklarını kontrol etmek suretiyle ekonomik gücünü de pekiştirmeyi içeriyor. Birinci nizamat siyasidir, yani ülkelerin yönetme biçimlerinin değiştirilmesini, dolayısıyla Kürt sorununu da içeriyor. Küresel düzende mal ve hizmetlerin istikrar ve güvenlik içinde dolaşması için "demokrasi ve insan hakları" sigortasına ihtiyaç vardır. Bu da mevcut statükoların yıkılması ve değişmesini içeriyor. Irak bu sürecin ilk halkasını oluşturmuştur, devamı gelecektir. İkinci nizamat ise birincinin hem nedeni hem de mecburi sonucu olan ekonomik tandanslıdır. Batının birçok güçlü devletince desteklenen bu süreç Orta Doğu'da işlemeye başlamış ve aynı zamanda Kürtleri de sürecin doğal müttefiki haline getirmiştir..

O nedenle başta Türkiye olmak üzere egemen devletler ya bu sorunu iç dinamikleriyle çözecek ya da dışardan bastıran dış dinamiklerin zoruyla çözmek zorunda kalacaktır. Rasyonel olan devletin sorunu karşılıklı mutabakat içinde çözmesidir. Aksi taktirde dış çözüm ne salt Kürtlerin ne de salt egemen ülkenin çıkarına olacaktır, daha ziyade çözümde rol oynayacak üçüncü ülkelerin çıkarlarını da kollamak durumunda olacaktır. Böyle olduğu taktirde, hem Kürtlerin hem de Kürtler üzerinde egemen olan ülkelerin (Türkiye'nin/İran'ın/Suriye'nin/Irak'ın) bu konudaki bir kısım çıkarlarından, çözen güç lehine feragat etmiş sayılmaları mecburiyeti doğacaktır..

Sonuç itibariyle gelinen koşullar şunu gösteriyor: Ya kendin çözeceksin ya da çözecekler. İşte biz bu çalışmada

bu ikili yapıyı irdeleyerek sonuçlar ortaya koymaya çalışırken, mevcut konjonktürde daha önem kazanmış olan Irak ve Türkiye Kürtlerinin durumlarını çeşitli bakımlardan karşılaştırmalı bir biçimde ele alacağız. Bu çerçevede Türkiye'deki siyasal ve uluslar arası ilişkileri etkileyen "Kürt Federe Devletinin Türkiye Kürtleri için bir çekim merkezi oluşturup oluşturamayacağı" soruna cevap arayacağız.

2. Kısa Bir Bellek Taraması

1920'de Sevr antlaşması imzalandı.[1] İtilaf Güçleri 1923 tarihinde Lozan antlaşmasını[2] imzalayarak Sevr[3] antlaşmasını geçersiz kıldılar[4]. Böylece devletçi, gelenekçi, yönetici kurucu elit Kürt meselesi konusunda eskisinden daha güçlü bir konuma geldi. Bu antlaşmayla birlikte Kürtlere verilen sözler ve vaatler yerine getirilmedi: dolayısıyla Kürtlerin tüm beklentileri boşa çıktı.

Öte yandan Türkiye ve İngiltere Irak sorununu çözemeyince Milletler Cemiyeti bu sorunu çözmek için bir Konsey oluşturdu. Konsey yaptığı çalışma sonucunda iki koşul ileri sürdü:

1- Irak yirmi beş yıl süresince İngiliz mandasında kalmalıdır.

---

[1] Musul vilayetinde ilk petrol, 15.10.1927 tarihinde Kerkük bölgesinde Baba Gurgur kuyusundan fışkırdı. Türkiye durumunu sağlama alıp Musul vilayetinin topraklarının bir parçası olduğunda ısrar etmeye başladığında İngiltere Türkiye'ye karşı Kürt meselesini bir baskı unsuru olarak kullandı ve bunda başarılı da oldu.

[2] Lozan Antlaşması, Temmuz 1923'te imzalandı. Bu antlaşma gereğince Sevr antlaşması iptal edildi. Türkiye, bugün elinde bulunan bütün toprakları korudu, antlaşma çerçevesinde Kürt haklarından hiç söz edilmedi

[3] Sevr Antlaşması 10 Ağustos 1920'de Türkiye ve İtilaf Devletleri arasında imzalandı. Bu antlaşma, Britanya, Fransa, Yunanistan, İtalya, Romanya, Yugoslavya, Polonya, Çekoslovakya, Belçika, Japonya, Hicaz ve Osmanlı padişahı tarafından Kürtlerin ve Ermenilerin taleplerini içeren bir rapor takdim eden Kürt-Ermeni ortak heyeti huzurunda imzalandı.

[4] Madde 64: Bu antlaşmanın imzalanmasından bir yıl sonra 62. maddede sözü edilen bölgede yaşayan Kürtlerin çoğunluğu Türkiye'den ayrılarak bağımsızlık istediklerini kanıtlar ve Milletler Cemiyeti Meclisi'ne başvurularsa ve mecliste bu halkı bağımsızlığa layık görür ve onlara bağımsızlık verilmesini Türkiye'ye tavsiye ederse, Türkiye bu tavsiyeye uymak ve bölge üzerindeki haklarında feragat etmeyi şimdiden kabul eder. (Mesut Barzani, Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi I. Doz Yayınları, İstanbul, 2004, s 17,18)

2- İdari işlerde Kürtlerin çıkarları gözetilmelidir. (Yargıda, okullarda eğitim ve öğretimde Kürtçe kullanılmalı ve bu dil bölgede devletin tanıdığı resmi bir dil olmalıdır.)

Fakat Kürtlerin çıkarları, Konseyin tavsiye ettiği şekilde gözetilmedi. Tam tersine, hem İngiltere hem de Türk ve Irak hükümetleri tarafından baltalandı ve bugünkü statü böylece kalıcılık kazandı.

Daha sonra 1920'de Britanya, Fransa ve ABD arasında gerçekleştirilen San Remo konferansında Fransa müttefiki Britanya lehine Musul vilayetinden vazgeçti; Irak ve Filistin yönetimi Britanya'ya bırakıldı. Suriye ve Lübnan bölgeleri de Fransız nüfuz alanı olarak belirlendi.

Türkiye Brüksel Hattı'nı tanıdığını ilan etti, böylece taksim işlemi resmen tamamlanmış oldu. Şu halde rahatlıkla diyebiliriz ki, Lozan antlaşması, bu antlaşmanın ardından yaşanan gelişmeler, özellikle Musul meselesine ilişkin süreç bütünüyle Kürtlerin aleyhine olmuştur. Başka bir deyişle Kürt halkının haklarının ortadan kaldırılması pahasına mesele egemen ülkeler arasında kendi çıkarları doğrultusunda çözümlenmiştir. Musul meselesinin çözülmesiyle İngiliz emperyalizmi bölgede kalıcı ve belirleyici bir politik güç oldu ve istediklerini elde edince de bunun karşılığında o günden beri Kürtlere baskı uygulayan güçlerin arkasında yer aldı...

Orada bu gelişmeler yaşanırken Türkiye de Kürtleri sert biçimde baskıladı; oysa Kurucu güç Cumhuriyeti kurmayı, Yunanlıları Türkiye topraklarından kovmayı ve İtilaf Güçleri'nin Türk devletini tanımalarını sağlamayı Kürtlerin yardımıyla başarmıştı. İpleri ellerinde tutanlar başlangıçta Kürtlere cömert vaatlerde bulunmuş, ama ayakları yere sağlam basınca, verilen sözlerin tümü unutulmuştu.[5] Sorun da tam bu noktada baş gösterdi, çözülmeden büyüdü, bugüne geldi.

Iraktaki Kürtler yıllarca süren mücadele sonucunda sorunu belli bir çözüme kavuşturup kendilerince bir amaca ulaşmış olmalarına rağmen Türkiye'de sorun hala bütün şiddeti ile devam ediyor. Bu asimetrik durum sadece Kürtleri değil ondan ziyade egemen devletleri iyice kaygılandırmış bulunmaktadır. Bundan böyle yapılacak çözümleme ve aranan çözümlerde bu durum dikkate alınmadan adım atılmayacağı açığa çıkmış bulunmaktadır. O nedenle du-

[5] Y.a.g.e.

rumu doğru tespit etmek için kısa bir geçmiş hatırlatılması yapacak bunun ışığında geleceğe ilişkin muhtemel gelişmelere ışık tutmaya çalışacağız.

3. Irak Kürtleri ve Mustafa Barzani İle Başlayan Süreç

Kuzey Irak Kürt hareketi söz konusu olunca ilk akla gelen isim, bu günkü Kürt Özerk Bölgesi Başkanı Mesut Barzani'nin babası Mele Mustafa Barzani'dir. Barzani ismi Erbil'in 90 km kuzeyinde yer alan Barzan köyünden geliyor. Barzani ailesinin bir aşiretler konfederasyonu olarak isim yapıp tarih sahnesine çıkması, yaygın şeklin aksine, ulusal mücadele içinde olmuştur.[6]

Mustafa Barzani'nin dedesi Sait Barzani, yüzyılın başlarında Osmanlılarla mücadele etmiş, oğlu Muhammet Barzani ise 1919, 1922, 1924 ve 1926 yıllarında İngilizlere karşı ayaklanarak savaşmıştır. Muhammet Barzani'nin ölümüyle yerini alan Abdulselam Barzani 1915 yılında Osmanlının Musul valisi Süleyman Nazif tarafından idama mahkum edilip asıldığından, beş kardeşin en küçüğü olan Mustafa Barzani daha 10-12 yaşındadır.[7] Abisi Abdülselam asılınca yerine ağabeyi Ahmet geçiyor, o da ölünce artık iş belli bir yetişkinlik ve bilinç düzeyine gelmiş olan Mustafa Barzani'ye kalıyor. Barzani işe aralarında husumet olan aşiretleri barıştırıp birlik sağlamaya çalışmakla başlıyor. Ardından Irak yönetimine savaş açarak saygınlığını, etkinliğini ve nüfuzunu yaygınlaştırıyor.[8] 22 Ocak 1946 yılında

---

[6] Kürtlerin işçi ve burjuva sınıfları olmadığı için ulusal içerikli hareketlere daha çok ağa, şeyh ve bey, aşiret reisi gibi mülkiyet ve insan ilişkilerini denetleyen kişiler önderlik etmiştir.

[7] Küçük Mustafa yakalanmamak için tebdili kıyafetle topluluğun arasına karışarak ağabeyinin idamını izler. O gün bu idamdan derin bir biçimde etkilenen Barzani daha sonra şöyle diyecektir: *"O tarihlerde hürriyet kelimesi altında insanların hürriyeti elinden alınıyordu, adalet kelimesi altında insanlar gelişi güzel asılıyordu, eşitlik kelimesi altında bir zümre korunurken, bir zümre hapishanelerde çürütülüyor, kardeşlik kelimesi altında kardeş kardeşi öldürüyordu. Bu ortamda gözlerimi açtım. Kendi kendime bundan sonra ölüm var ama teslim olmak yok dedim. Hayata bu felsefeyle başladım"* diyor.(Tuncay Özkan, CIA Kürtleri, Kürt Devletinin Gizli Tarihi, Alfa, 2004, Ankara, s. 5-6) Bundan sonra dağlara sığınıyor. Kendi adıyla özdeşleşmiş olan büyük kürt mücadelesi böyle başlamış oluyor.

[8] Kürtler söz konusu olunca 'birlik' kelimesi üzerinde düşünmek gerekir. Çünkü Türkler çok sonraları Anadolu'ya gelmelerine rağmen devlet kuruyor, imparatorluk kuruyor ama otokton bir halk olan Kürtler devletleşemiyor ya da kalıcı bir devlet kuramıyor. Anadolu'nun ve

Sovyetlerin katkılarıyla Gazi Muhammet Barzani önderliğinde İran'da kurulan Muhabat Kürt Cumhuriyetinde Cumhurbaşkanının en yakın çalışma arkadaşı olarak Genel Kurmay Başkanlığını üstleniyor. Sovyetler Birliği güçlerini İran'dan çekince şahlık rejiminin kuşatması sonucu 16 Aralık 1946 yılında 20. yüzyılda kurulmuş olan ilk ve tek Kürt devleti olan Muhabat Kürt Cumhuriyetinin varlığına. Gazi Muhammet ve arkadaşları Muhubatın Çarçıra meydanında asılmak suretiyle son verilince, Mustafa Barzani ve beraberindeki 500 kişi tarihte "uzun yürüyüş" olarak adlandırılan 2 aylık bir yürüyüşle Türkiye üzerinden Sovyetlere. (oradan da Moskova'ya) geçiyorlar (16 Haziran 1947). Moskova'da Askeri Akademiye devam eden Barzani burada general rütbesi alıyor.

1958 yılında Abdülkerim Kasım'ın Kral Faysalı devirmesi üzerine Moskova'dan Irak'a dönen Barzani, Bağdat'a gidip Abdülkerim Kasım ile görüştü ve bu görüşme sonucunda Kürtler üzerindeki baskılar yumuşatılarak, kimi özgürlükler tanındı. Bu durumdan İran (Şahı) başta olmak üzere Kürtlerin bulunduğu diğer komşu ülkeler rahatsız olmaya başladılar.[9] 1961 yılında Irak uçaklarının Kürt Bölgesini bombalamasıyla, Barzani sözünde durmayan Abdülkerim Kasım'a karşı kapsamlı bir ayaklanma başlattı ve çatışmaların çok şiddetlenmesi sonucunda zor duruma düşen Bağdat yönetimi iki sene sonra 1963 yılında Barzani'ye bir heyet göndererek barış görüşmeleri yapılmasını önerdi. Ayaklanmalar, görüşmeler, çatışmalar sürüp giderken, 17 Temmuz 1968 de Irak'ta Hasan El Bekr önderliğinde yeni bir darbe oldu, bu kez Saddam'ın da içinde bulunduğu Baas rejimi iş başına geldi. Yeni rejimin barışçı olmayan yaklaşımı karşısında, ayaklanma boyutlanınca, İran "düşmanımın düşmanı dostumdur" prensibiyle Barzani kuvvetlerine destek vermeye başladı. Bu manevra karşısında Saddam Hüseyin'in başkanlık yaptığı bir heyet Kürtlerle

---

Mezopotamya'nın hinterlandında Araplar devlet kuruyor Kürtler gene devlet olamıyor. Bunun birçok sosyal, siyasal ve ekonomik nedeni olabilir ama en önemli nedenlerden biri de Kürtlerin bir türlü kendi aralarında birlik oluşturamamaları ve bir liderin etrafında bir araya gelememeleri veya bir araya gelmeyi kabul edememeleri olabilir. O nedenle Mustafa Barzani'nin işe Kürt aşiretleri arasındaki ayrılık noktalarını gidererek başlaması önemlidir, zaten onu tarih sahnesine çıkaran ve orada tutan önemli etkenlerden biri de budur.

[9] Bu tarihlerde Suriye'de 1 milyon, İran'da 5 milyon, Türkiye'de ise 15 milyon Kürt bulunmaktaydı. (Özkan, 2004, 8-9)

anlaşmak üzere görüşmelere başladı. müzakereler sonucunda. Kürtler için çok önemli olan 15 maddeden oluşan 11 Mart 1970 tarihli Özerklik Anlaşması imzalandı.[10] Özerklik görüşmeleri sonucunda Irak gene sözünde durmayarak. Kürtlerin şiddetli itirazlarına rağmen, Kerkük'ün özerk bölge kapsamı dışında bırakılmasını sağladı. Bu tartışmalar sürerken İran, Basra Körfezi çıkış noktasındaki üç stratejik noktayı işgal etti (30 Kasım 1971).

11 Mart 1974 yılında Irak'ın 1970 Özerklik Antlaşmasını zayıflatan ve yok sayan 33 Sayılı Yasayı çıkarması sonucu Barzani Mart 1974'te peşmergelerine yeniden Irak'a karşı ayaklanma çağrısı yaptı (Bu kez İran'ın ve ABD'nin desteği de yanında idi, en azından o böyle biliyorlardı. Ancak bir kez daha yanılmışlardı). Barzani 28 Şubat 1975'te İran'a şahı ziyarete gittiğinde Şah Cezayir'e Irak yönetimiyle görüşmek ve anlaşmak üzere uçuyordu. Nitekim Şah orada Kürt'lere rağmen Irak'la anlaştı ve Kürtler açısından tarihe ihanet belgesi olarak geçen Cezayir Antlaşması böylece imzalandı.[11]

1975 Ağusto'sunda akciğer tanısı konulan Barzani tedavi amacıyla ABD'ye geldi, umduğunu bulamayınca Ekimde tekrar Tahran'a dönmek zorunda kaldı. 1976 Haziranında gene ABD'ye geldi. 1976 seçimlerinde demokrat aday J. Carter'ın kazanması onu umutlandırmıştı. Bu yüzden olacak ki olayları tarihi bir kronoloji içinde anlatan ve ABD'nin onu nasıl yarı yolda bıraktığını içeren uzun bir mektup yazdı. görüşme talebinde bulundu, ama Carter kendisiyle görüşmedi.[12]

---

[10] Bu anlaşmada neler vardı? "Kürt bölgesinde resmi dilin Kürtçe olması. Kürt halkının varlığının tanınması ve Kürtçenin Anayasada yer alması. ekonomik kaynakların Kürtlere de adil bir şekilde dağıtılması. bölgesinin polis ve güvenliği de dahil olmak üzere içişlerinin Kürtler tarafından yönetilmesi. devlet başkan yardımcılarından birinin Kürt olması. Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgelerin özerklik kapsamına alınması. özerk bölgelerin yasama ve yürütme meclislerinin olması. Kürtlerin Irak Parlamentosunda da nüfus oranlarına göre temsil edilmesi hükme bağlanıyordu." (Y.a.g.e. s. 36-37)

[11] Kürtleri tamamen gözden çıkaran bu antlaşma İran'ı temsilen Şah ile Irak'ı temsilen o zamanın Devrim Komuta Konseyi Başkanı Saddam Hüseyin arasında imzalanmıştı.

[12] Barzani'nin mücadeleye başladığı günden beri Irak'ta dokuz hükümet ve beş rejim değişmiş olduğu halde sorun çözülmemişti. Bu süreçte Kürtler için önemli bir kazanım olan 11 Mart 1970 özerklik anlaşması yapılmış gene bunu boşa çıkaran 6 Mart 1975 Cezayir Antlaşması hatırlalara kazınmıştı. O yüzden Barzani mektubunda J. Carter'a son

Barzani'nin 76 yıllık ömrünün büyük bölümü dağlarda geçmiş ve yorgun düşmüştü. Ömrünün sonunda yakalandığı akciğer kanserine yenik düştü. Kürt lider Mustafa Barzani 3 Mart 1979 günü Georgetown Üniversitesinde torunu (İdris Barzani'nin oğlu) Ferhat Barzani'nin kollarında son nefesini vererek yaşama veda etti. Ama bir ömür tüketerek yürüttüğü ve dağlarda büyüttüğü ve sürdürdüğü mücadelesi devam ediyordu.

4. Mesut Barzani'nin Sahneye Çıkışı ve Talabani

Mesut Barzani 16 Ağustos 1946 yılında Muhabat Kürt Cumhuriyetinde, babası bu cumhuriyetin Genel Kurmay Başkanı iken doğdu. Aynı yıl Muhabat yıkılıp babası Sovyetlere göç etmek zorunda kalınca, daha bir yaşında iken bir başka sürgün memleketi olan Güney Irak'a götürüldü. Daha sonra bir Arap okulunda ilkokula başladı. Babası yeniden Sovyetlerden 1958 yılında Irak'a döndüğünde 12 yaşındaydı ve bu 12 yıl boyunca ne o babasını görmüştü ne de babası onu. 1961 savaşıyla o tarihte daha 15 yaşında olan Mesut Barzani'de eğitimini yarıda bırakarak dağa çıktı. 1970 yılındaki özerklik görüşmelerini partisi adına abisi İdris'le beraber Irak'ın müzakerecisi olan Saddam Hüseyin karşısında yürüttü. 1979 yılında babası ölünce 9. kongrede, henüz 33 yaşında iken, KDP'nin ikinci genel başkanlığına seçildi.

1980'de başlayan Irak-İran savaşıyla Kürtler ile Bağdat yönetimi arasında yeni ve zor bir düşmanlık dönemi başladı. Bu savaşta ABD saf değiştirip (düşman saydığı Ayetullah Humeyni rejimi karşısında) Saddam Hüseyin'i desteklemeye başladı.

1975 yıllında Barzani silah bıraktığında Celal Talabani KDP'den ayrılıp Kürdistan Yurtseverler Birliğini (KYB'yi) kurmuştu. Irak-İran savaşı sırasında KDP'nin desteğiyle Irak'ın sınırındaki stratejik kasabası Hac Umran, İran'ın eline geçince Talabani'nin KYB'si, KDP'nin bu tavrına muhalefet etti. Bunun üzerine Saddam, Talabani ile İran karşısında birlik oluşturmak ve KDP'nin gücünü zayıflatmak için görüşmelere başladı ve özerklik teklif etti.

---

kez şöyle seslenivordu: *"Biz düşmanlarımız tarafından askeri yenilgiye uğratılmış değildik. Dostlarımız tarafından yıkılmıştık. Ama bütün bunlara rağmen Irak hükümetinin 1961 yılında silahlı güçlerini silahsız Kürt halkına karşı hücuma geçirdiği 1961'den beri, Kürt halkının kendisini korumak için başlattığı devrim devam etmektedir."*

1985 yılına kadar Sadddam'ın zaman kazanmak için başvurduğu oyalamaları ile geçen bu görüşmelerden bir sonuç çıkmayınca KYB'de İranla ilişkilerini geliştirdi ve Irak-İran savaşında İran'ı desteklemeye başladı. Bu gelişme karşısında Saddam daha sonra kimyasal Hasan olarak anılan (savaş suçluları mahkemesinde yargılanarak idama mahkûm olan) kuzeni Ali Hasan El Macid'i bu bölgeye vali tayin etti. El Macid, Saddam'ın talimatları doğrultusunda 16 Mart 1988'de 5 bin Kürdü kimyasal silahlarla öldürerek Halepçe Katliamını gerçekleştirdi. Bunun üzerine Mayıs 1988'de 8 Kürt partisi bir araya gelerek "Kürdistani Cephe"yi kurdular. Böylece KDP ve KYB ilk defa birlikte hareket etmeye başladı. Bu kez Saddadm, Halepçe ile yetinmeyerek tarihin en büyük Kürt katliamına girişti: "Enfal" adı verilen bu kıyım hareketinde 200 binden fazla Kürt öldürüldü. Batı ve ABD bu kıyımlar karşısında ses çıkarmadı, zira ABD bu dönem İran'a karşı Irak'ı destekliyordu. Aynı ABD, 2 Ağustos 1990 yılında kendisinden cesaret alarak Kuveyt'i işgal eden Saddam Hüseyin'i bu kez düşman ilan etti ve 27 Şubat 1991 de Saddam'ın yenilmesi ile sonuçlanan 1. Körfez Savaşını (müttefikleri ile) birlikte 17 Ocak 1991'de başlattı. 47 gün süren Çöl Fırtınası Operasyonu ABD'nin kesin zaferi ile sonuçlandı. İşte bu adım bu kez Irak karşısında Kürtlerin kaderini kökten değiştirecek olan süreci başlatmış oldu.

Bu süreçte gelişmelerden kaygı duyan Türkiye tarafından üç senaryo dile getirilmeye başlandı: 1. Senaryo, Kuzey Irak'a geçerek orayı işgal etmeyi içeriyordu. Uluslar arası konjonktürden ötürü Türkiye bunu göze alamadı. 2. Senaryo, KDP ve KYB'yi anlaştırarak PKK'yı bölgeden uzak tutmaktı. 3.Senaryo ise Bağdat'ın Kuzey Irak'ta egemenliğini yeniden sağlamasına yardımcı olmaktı.[13] Bu Türkiye'nin istediği senaryoydu ama bunun içinde ABD'nin kuşatına politikasından vazgeçmesi, Saddam'la barışması ve çekiç güç uygulamasına son vermesi gerekiyordu. Bu ise imkânsız görünüyordu. O nedenle en elverişli olanı 2. senaryoydu ve Türkiye mecburen buna oynadı ve diplomaside Ankara Süreci olarak anılan Türkiye'nin inisiyatif aldığı süreç böyle başladı. Fakat işler böyle yürümedi daha sonra (Talabani ve Barzani arasındaki özellikle sınır kapıları konusundaki

[13] Dönemin başbakanı Ecevit'in girişimleri ve Saddam'a o zaman methiyeler dizmesi bu döneme denk geliyordu.

ihtilaf büyüyünce) çatışmalar yeniden başladı Talabani'nin PKK işbirliğine karşılık Barzani'de Türkiye'nin silahlı kuvvetleri ile birlikte saldırıya geçti.[14] Türkiye'nin KDP ile birlikte taraf olarak saldırıya geçmesi ile Ankara süreci fiilen bitmişti. Washington'un 1996 yenilgisinin rövanşını alması ve gelecekte yapmayı planladığı Irak saldırısının alt yapısını oluşturması için Kürtlerin birlikte olması gerekiyordu ve böylece inisiyatifin ABD'ye geçtiği Washington süreci başladı.

Neticede Saddam yönetiminin devrilmesi konusunda anlaşma sağlandı ve 1994'ten sonra ilk kez 4 Ekim 2002 de Kürtlerin ortak meclisi toplandı. zaten 4 Ekim 1992 de meclis Federe Kürt Devleti kurulması kararını almıştı. Nisan 2003'te başlayan ve 3 hafta süren ABD-Irak savaşı. Saddam'ın devrilmesi. Kürtlere yıllardır bekledikleri fırsatı sundu. Bu kez ABD'nin en güçlü müttefiki olarak fiili bir Kürt Federe Devleti oluşuyordu. Bu husus Türkiye'nin önceden ilan ettiği kırmızıçizgilerden biriydi. Bu kırmızı çizgi aşıldı. Türkiye'de buna fiili bir tepki göstermedi. zaman içinde Irak Anayasası ile Hukuki bir statüko kazanan bu fiili durumu kabul etmek durumunda kaldı.

5. Irak Kürtleri Nereye Doğru Gidiyor?

Yukarıda yapılan değerlendirmelerden şu sonuçlar çıkarılabilir:

1. Kuzey Irak. ya da Kürtlerin Deyişi ile Güney Kürdistan'daki mücadele ve ayaklanmalar Irak yönetiminin ülkesinde bulunan yaklaşık 4-5 milyon Kürdün en temel haklarını tanımaması ile başlamıştır. Ayaklanmaya başından beri Barzani ailesinin öncülük etmiş olmasında iki husus etkili oldu denebilir: Birincisi bu ailenin güçlü (feodal) bir gelenekten gelmesidir. Hem kendi ailesinin öncülüğü. hem aşiretler arası birliğin kurucusu. hem de ulusal taleplerin öncüsü olarak ortaya çıkan Barzaniler, aynı zamanda Kürtler açısından önemli bir dini değer yargısı olan şeyhliği temsil ediyordu. İkincisi ailenin fertleri medresede okumuş. ilk ulusal bilinçlerini burada almış yurtseverlerdi. Örneğin Mustafa Barzani aynı zamanda önemli bir dini paye sayılan Mela'dır.

---

[14] Kürtler bu saldırılara "Birakuji" (kardeşin kardeşi öldürmesi) adını takmıştı

2. Barzani'nin önderliğinde güç koşullarda sürdürülen mücadelenin ekibi birçok soruna ve gel gitlere rağmen hiçbir zaman tamamıyla karşı tarafa teslim olmamış, istekleri yerine gelmeyince her seferinde direniş göstermiştir. Direniş adeta bu hareketin istikrarı haline gelmiştir. Önderlik ise ailede adeta babadan oğla geçen (ya da büyük kardeşten küçük kardeşe, amcadan kuzene geçen) bir özellik taşımış, böyle olunca diğer Kürtlerin ve Kürt aşiretlerinin bu aileyi önder olarak kabul etmesi adeta bir kural haline gelmiştir. Bu kurala ilk karşı çıkan Celal Talabani olmuştur. Mustafa Barzani zamanında yetişen Talabani 1975 yılında ana gövde olan KDP'den ayrılarak, nispeten sol söyleme sahip olan Kürdistan Yurtseverler Birliği Partisini (KYB'yi) kurmuştur.

3. Bu tarihten sonra mücadele sadece Kürtlerle Irak Yönetimleri arasında olmamış, Kürtlerin kendi arasında da olmuştur. İki parti iktidar ve güç mücadelesinde bir diğerini alt etmek için düşman olarak çarpıştıkları devletlerle ve dış güçlerle güç birliği, işbirliği ve ittifak etmek dahil her yola başvurmuşlardır ve yeri geldiğinde birbirlerini ihanetle, "çaş"lıkla itham etmekten geri durmamışlardır. Örneğin bu güç mücadelesinde KYB İran'ı, KDP Irak'ı-Türkiye'yi, her ikisi çeşitli defalar ABD'yi yardıma ve işbirliğine çağırmıştır. Dış güçler ve bölge ülkeleri de bu örgütleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek ve kullanmak istemiştir. Örneğin Türkiye KDP'yi PKK'ya karşı kullanırken, İran'da KYB'yi kendi ülkesindeki İKDP ye karşı kullanmıştır. Bağdat'a karşı ayaklanmalarda ve kendi aralarında üstünlük sağlamada dış güçlerden medet uman KDP ve KYB'nin aralarındaki çatışmaların son bulması da gene dış güçlerin devreye girmesi ile olmuştur. Bu anlamda 1996 Ankara Süreci, 1998 Washington Süreci ilk akla gelen örneklerdir.

4. 1. ve 2. Körfez Savaşları ve Irak'ın işgali, Kürtlerin, ABD'nin Ortadoğu'daki en önemli müttefiki olarak ortaya çıkarmasına yol açmıştır. Bu müttefiklik karşılıklı bir fonksiyon oynamış; Kürtler ABD'nin Saddam'ı devirmesine yardımcı olurken, ABD'de Kürtlerin federe bir devlet kurmasına yardım etmiştir. Bundan sonraki süreç hem bu haliyle hem de bir adım sonraki aşama olan bağımsızlık olması ihtimaline karşılık başta Türkiye olmak üzere İran ve Suriye ile birlikte bölge devletlerini yakından ilgilendirmektedir. Böyle bir durumda aslında çıkarları başka alanlarda pek de uyuşmayan bu devletler hemen bir araya gelmekte ve ortak

hareket etmektedir. Londra ve Dublin süreçleri bunun örnekleridir.

5. Federe Kürt Devleti kurulması, Türkiye'nin bu konudaki kırmızıçizgilerini (ABD'nin her iki ülkeyle olan ilişkisi ve himayesinden ötürü) aşındırmış ancak bu kez Türkiye Kuzey Irakta Kürtlerin bağımsızlık ilanını "casus belli" (savaş nedeni) ilan etmiştir. Fakat hali hazırda her iki Kürt lider de (her ne kadar son arzularının bağımsızlık olduğunu dillendirseler de) bugün bağımsızlık koşullarının olmadığının bilincinde olduklarını ve böyle bir girişimde bulunmayacaklarını, demokratik Irak'ın bütünlüğü içinde federal bir uyum ile var olmaya devam edeceklerini deklare etmektedirler. Ancak Ortadoğu'da bir Kürt devleti kurulması sadece Kürtlerin isteklerine ya da Türkiye'nin itirazlarına bağlanmayacak derecede ve bunların ötesinde bir öneme sahiptir. Bu iki belirleyici durumla birlikte çeşitli dış faktörlere, dünya konjonktürüne, Ortadoğu'nun yeni durumuna, İran'ın ve İsrail'in konumlanmasına ve hepsinden önemlisi ABD'nin tavrına bağlıdır. Bağımsız bir Kürt devletinin kurulması her şeyden önce Ortadoğu'nun en büyük halklarından olan ve buna rağmen Ortadoğu'nun yegâne devletsiz toplumu olan Kürtleri bir devlete kavuşturmak suretiyle, Kürtler açısından (en azından siyasi olarak) sorunu sonuçlandırmış ya da çözmüş olacaktır.

6. Peki, böyle bir durum ABD'nin işine gelir mi? Hem gelir hem gelmez. Meseleye nereden bakıldığına bağlıdır. ABD'nin işine gelir; iki nedenle: Birincisi Ortadoğu'da bir Kürt devletinin kurulması İsrail'le uğraşan Arapların dikkatini buraya çekerek bu konuda ABD'nin ve İsrail'in rahat bir nefes almasını sağlar. İkincisi ve daha önemlisi, burada bir Kürt devleti kurulması ile hem ABD'nin tasarladığı Büyük Ortadoğu Projesini hayata geçirme konusunda İsrail kadar önemli bir müttefik kazanmış olur. (İran ve Suriye'de meydana getirmeyi düşündüğü değişiklikler de göz önüne alınırsa) hem de Ortadoğu enerji kaynaklarına (özellikle petrole) "ulaşılabilirliği" sağlama konusunda bir üs kazanmış olur.

ABD Ortadoğu da bağımsız bir Kürt devleti kurulmasını istemez; çünkü bu durumda ABD'nin stratejik ortağı Türkiye ile arası açılabilir, hatta Türkiye ile karşı karşıya gelebilir. ABD en azından şimdilik (hele İran meselesi gündemdeyken) bunu istemez. Bu reel politika açısından geçerli değildir. İkinci olarak, Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurul-

ması ile Irak yönetiminin tamamen Şiilerin egemenliğine geçmesi söz konusu olur ki bu da İran'ın bölgedeki gücünü büsbütün artırabilir (Ancak burada hemen şu argüman ileri sürülebilir: İran Fars Şii'dir, Irak Arap Şii'dir. Irak - İran savaşı da göstermiştir ki ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda dinsel birliktelikler ikinci planda kalmaktadır. Özellikle Irak Şiiliğinde Araplık ve Irakhlığın daha ön planda olduğu hatırlanırsa bu alternatifin işlemeyeceği düşünülebilir). Dolayısıyla ABD için adeta bir "pata durumu" söz konusudur, denebilir. Geleceğin nasıl şekilleneceği biraz da koşulların nasıl gelişeceğine bağlı olacaktır.

7. Bugünkü koşullar ve bağımsız bir devlet kurulması durumunda Türkiye'nin tavrı ne olur ve ne olmalıdır? Önce birinci şıklara cevap verelim, yani bu günkü statü açısından bakalım. Türkiye zaten mevcut durumu kabullenmiş gözüküyor. Bu seçeneği kabul etmesinin geçerli nedenleri vardır:

a) Kuzey Iraktaki Kürtler Türkiye'deki Kürtlerin soydaşlarıdır. Onları incitmesi kendi Kürtlerinin de incinmesine ve ayağa kalkmasına neden olabilir. Oysa Kuzey Irak Kürtlerini bugünkü statüleri ile kabul etmesi ve yardımcı olması Türkiye Kürtlerini hem memnun edecektir, hem de bunu yaptığı için (bırakın ayrılmayı) Türkiye Cumhuriyetine daha güçlü bağlarla bağlanmalarına yol açacaktır.

b) Kuzey Irak'ta Türkiye ile diyalog içinde olan bir Kürt federe devleti PKK'nın etkinliğini kısmen de olsa sınırlandıracaktır. Çünkü buradaki Kürt partileri PKK'nın güçlenmesini istemeyecektir. Güçlü bir PKK oluşumu onların iç egemenliklerini sarsar. Dolayısıyla böyle bir yaklaşım Türkiye'nin de işine gelir. Yani KDP ve KYB, PKK'yı frenledikleri sürece bu haliyle Türkiye için sorun olmayacaktır.

c) Üçüncü neden de ekonomiktir. Bugün Kerkük-Erbil-Süleymaniye ve Musul adeta bir şantiye durumuna dönmüş durumdadır. Bölge adeta yeniden inşa edilmektedir. Yetkililerin yaptığı açıklamaya göre sadece 2005 yılında harcanan para 3 milyar dolardır. Türkiye'den gelen firmalar bu pastadan büyük pay kapmaktadır. İyi ilişkilerle bu daha da artırılabilir. Ayrıca petrol akışı, gıda ve diğer maddelerin Türkiye üzerinden transferi, sınır kapıları gelirleri de eklenince Kuzey Irak, Türkiye için altın yumurtlayan bir tavuğa dönüşebilir. Bunu kendi eliyle boğazlaması kendi çıkarlarını baltalaması demek olacaktır.

Peki, bağımsız bir Kürt Devleti karşısında Türkiye'nin tavrı ne olur?

a) Türkiye'nin korkularının başında böyle bir devletin Türkiye Kürtleri için bir çekim ve motivasyon merkezi haline gelmesidir. Çekim merkezinden kasıt Kürtlerin oraya akın etmesi ve güçlü bir birliktelik ruhunun oluşması, benzer bir yapılanmanın buraya sıçramasıdır. Motivasyona gelince Türkiye Kürtleri bu günkü gelişmeler karşısında bile Türkiye ile birlikte yaşama iradesini ortaya koymuştur. Hele Avrupa Birliğine girmiş (Kopenhag ve Maastrihct kriterlerini yerine getirmiş) böylece demokratik ve ekonomik aşamalar kaydetmiş bir Türkiye'de Kürtlerin bu konumlarından vazgeçip Ortadoğu'ya sıkışmış, çıkışı olmayan bir devlet içinde heba olmayı isteyeceklerini düşünmek saflık olur. Dolayısıyla Türkiye'nin bu kaygısı yersizdir. Bu kaygıyı dillendirenler mevcut statükoyu savunanlardır. O nedenle askeri müdahale dahil her türlü baskının, bırakın bağımsız bir devlet kurulduğunda gerçekleşmesini, hemen şimdi yerine getirilmesini istemektedirler.

Diyelim bir bağımsız Kürt devleti Kuzey Irak' ta kuruldu ve ABD başta olmak üzere dünya bu devleti kabul etti (Ki zaten bir devletin kurulmasının asgari koşulları bunlardır. Ayrıca böyle bir devletin anayasal olarak bütün Irak halkının özgür iradesiyle gerçekleşebileceğini unutmayalım). Bunun üzerine Türkiye bu bölgeye askeri bir harekât düzenledi: Irak'ı önce işgal etti ve ardından ilhak etti. Ne olacak? Böyle bir durum bağımsız Kürt devletinin kurulmuş ve tanınmış olması gerçeğini değiştirmeyecektir. Aksine Türkiye'yi dünya nezdinde işgalci bir güç konumuna düşürecektir. Bununla birlikte eş zamanlı şu gelişmelerin yaşanması kaçınılmaz olacaktır: Böyle bir süreç, AB ile ilişkilerinin askıya alınmasını beraberinde getirecek, Türkiye'deki Kürtleri kendi eliyle ayağa kaldırmış olacak, Kuzey Irak'ta dost olması gerekirken, kardeş güçlerle birbirini anlamsız biçimde boğazlayacak ve hepsinden önemlisi ABD devreye girecek, belki de Türkiye'nin böyle bir durumda savaşacağı güç sadece Kürtler değil, Kürtlerle birlikte ABD olacaktır.[15] Peki Türkiye bunu göze alır mı; alsa bile bu akılcı bir politika olur mu? Elbette olmaz. Ama Türkiye'nin şahinleri, ulusalcı ve milliyetçileri için olur. Çünkü bu olmazsa o taktirde

[15] Irak Savaşı sırasında ABD, Kuzey Irak'a girecek Türk birliklerine "düşman güç" muamelesi yapacağını Ankara'ya bildirmişti.

Türkiye AB' ye üye olur. Bu da onların istemediği bir şeydir. Türkiye ancak Kuzey Irak'a saldırılarak bu süreç durdurulabilir. O nedenle bazı kesimlerde (sağcısı-"solcu"sunun birleştiği Kızıl Elma koalisyonu-Ergenekon) ittifak halinde bunu istiyor. Kaldı ki böyle bir saldırı ve ardından yaşanacak savaş sadece Türkiye'yi uluslar arası ilişkiler açısından güç durumda bırakmakla kalmaz, Türkiye'nin güçlenmesini istemeyen komşu devletlerin elini de güçlendirmiş olur. Bunların da ötesinde ekonomik açıdan ve sosyal barış açısından Türkiye'yi zayıf düşürür. Bütün bunlar alt alta konduğunda böyle bir senaryonun gerçekleşmesini isteyenlerin Türkiye'nin dostları değil, düşmanları olabileceğinin unutulmaması lazım. Oysa bunun yerine tarihten gelen bağların da etkisi ile böyle bir devleti kendi kanatları altına alırsa, en yakın müttefiki haline getirirse bu Türkiye'nin gücüne güç katar. Bu durum Türkiye ile birlikte ya da Türkiye ile iyi ilişkiler içindeki Kürtlerin oluşturacağı denize çıkışı olmayan (Landlocked) bir devlet için de iyi olacaktır. Böylece karşılıklı gerginlik ve çatışma noktaları, karşılıklı zenginlik ve güç birliğine dönüştürülebilir.

b) Başta Genel Kurmay Başkanlığı olmak üzere, yetkililer Kuzey Irakla bir Kürt devleti kurulmasının savaş nedeni olarak göreceklerini, "Türkiye'nin bağımsız bir Kürt devleti kurulmasına asla müsaade etmeyeceğini" sıklıkla dile getiriyor, ama bu müsaade etmemenin nasıl gerçekleşeceğini söylemiyorlar; bu nedenle de kimse bu müsaade etmemenin neyi içerdiği tam olarak bilmiyor. Türkiye, Kuzey Irak'taki Bağımsız Kürt Devletinden, Türkiye'deki Kürt nüfusunun etkileneceğini, Kürt milliyetçiliğinin artacağını ve boyutlanacağını söylüyor. Başlangıçta kendini Kuzey Irak'la sınırlandıracak devletin zamanla irredantist politikalara yönelerek bütün bölgeye yöneleceği İran, Suriye ve Türkiye'deki Kürtleri de kapsayarak, Bağımsız Birleşik Bir Kürdistan'a dönüşeceği korkuları öne sürülüyor. Peki, bununla ilgili bir araştırma yapılmış mı? Hayır. Bu tezler tamamen varsayımlara dayandırılıyor. Türkiye'nin güçlenmesini istemeyenler, Türkiye'yi sonu olmayan maceralara sürükleyerek, zayıflatmak istiyorlar. Türkiye gelinen noktada artık yeni bir durum ve yeni koşullarla karşı karşıya olduğunu kabul etmelidir. Varsayımlara dayanarak reel politika üretilemez. Türkiye şunu görmelidir:

- Amerika'nın Irak savaşı ile Türkiye'nin yerleşik politikaları son bulmuştur.

- Kuzey Irak bölgesinin hakimi KDP ve KYB Irak geçici yönetiminin en etkin üyeleridirler. (KYB'nin başkanı Talabani, Irak Devlet Başkanıdır.) Kurulan Irak hükümetinin bakanlar kurulunun en etkin üyeleri, ABD'nin Irak'taki en önemli müttefikleri durumundaki Kürtlerden oluşuyor.

- Yapılan anayasa gündemdeki bütün sorunlara rağmen demokratik ve federal Irak'ı ön görüyor. Türkiye bundan ürkmek yerine bundan faydalanmak yoluna gitmelidir.

- Türkiye, Kuzey Irak'a saldırarak kendi Kürtlerini frenleyemez, tam tersine böyle bir girişim ile onları kendi eliyle ayaklanmaya sevk etmiş olur.

O nedenle oraya saldırarak burayı kontrol etmek yerine, buraya yönelerek, buranın sorunlarını çözerek orayı kontrol etme yoluna gitmeli. Yani meseleyi tersten okumayı bırakmalı: kendi içine yönelmeli, kendi Kürt sorununa yönelerek samimi, kalıcı, demokratik çözümler üretmelidir. Demokratik hakları yasal güvenceye bağlanmış, milli geliri fert başına 10 bin doları geçmiş bir ülke asla bölünmez. Ama baskı altında kalmış, özgürlükleri kısıtlanmış, yoksul ve geri bırakılmış bir vasat her zaman potansiyel ayrılığı bünyesinde taşır ve bugün PKK gitse bile yarın bir başkası gelip bunu realize eder.

Peki, bunu nasıl yapmalı? Kürt sorununu kangrenleşmeden Türkiye bu sorunu nasıl çözmelidir?

6. Türkiye Kürtleri Nereye Doğru Gidiyor?

Türkiye için yaptığımız değerlendirmelerden şu sonuçları çıkarabilir:

1. Kürtler Mezopotamya'nın yerleşik-otokton halklarından biridir. Türklerin Anadolu'ya gelişlerinden önce bu coğrafyaya yerleşmiş ve yaşamıştır. Kürtler 1071 Selçuklu hükümdarı Alpaslan'ın Malazgirt'e gelmesi ile birlikte Türklerle karşılaşmış. Türklerin Anadolu'ya yayılması ve yerleşmesinde engelleyici değil kolaylaştırıcı rol oynamıştır. Bu bağlamda tarihsel kavşak ve bu kavşakları Türkler açısından temsil eden beş tarihi kişilikle kaderleri yoğun olarak kesişmiştir. Bunlardan bazıları ile olumlu bazıları ile olumsuz olarak deneyimler yaşanmışlardır. Kürtler açısından özel dönemleri temsil eden bu tarihi kişilikler Alpaslan, Yavuz Sultan Selim, II. Mahmut, II. Abdülhamit ve Mustafa Kemal Atatürk'tür.

2. Kürtler Selçukluların Anadolu'ya yerleşmesinde olduğu gibi, Yavuz Sultan Selim'in doğudan gelen Şia saldırı-

sını engellemesi konusunda Osmanlı orduları ile birlikte Şah İsmail'e karşı savaşmıştır. Amasya'da Yavuzun Sultanı olduğu Osmanlılar ile Kürtler arasında düzenlenen antlaşma gereğince Kürtler iç işlerinde tamamen Özerk ama dış egemenlik bakımından Osmanlı bünyesinde yer almıştır. Bu özerk süreç 1514'ten 1844'e kadar tam 330 yıl sürmüştür. Bu sürede Kürdistan eyaleti Mısır, Eflak- Boğdan gibi özel ve özerk statüde olan yegâne yerlerden biridir. Savaş zamanı askeri ve komutanları ile birlikte Osmanlı'nın yanında savaşa katılmış, barış zamanı tamamen özerk yönetilmiş, bir istila karşısında ise anlaşma gereğince Osmanlı'nın askeri yardımı söz konusu olmuştur. Bu Türklerle Kürlerin tarihteki beraberliğinin pozitif örneklerinden biridir.

Ancak bu güzel dönemin sonunda üçüncü karşılaşma Kürtler açısından olumlu ve güzel olmamıştır. II. Mahmut bunalımı içindeki ve düşüşteki Osmanlıyı yeni ve katı bir biçimde merkezileştirerek kurtaracağını sanmıştır. Bu nedenle merkezi vidaları sıkıştırmış, batıcı (batılılaşma değil) anlayışla yönetsel ve askeri düzende bir takım yeniliklere gitmiştir. Bu merkezileştirme politikasının bir sonucu da Kürtlerle çatışma ve özerk Kürdistan Eyaletine kanlı bir biçimde son vermek olmuş, son Kürt beyliği olan Cizre'deki Bedirhan Beyin ordusu dağıtılarak kendisi de sürgüne gönderilmiştir. Bu nokta Kürtler açısından tarihsel bir kırılma noktası olarak addedilebilir.

Daha sonra II. Abdülhamit döneminde Kürtler tekrar ön plana çıkartılmış, hem Kürtleri hem de Ermenileri kontrol altında tutma amacı ile Abdülhamit'in kendi adını verdiği Kürt aşiretlerinden müteşekkil Hamidiye Alayları kurulmuştur. I. Dünya Savaşı koşullarında ABD başkanı Wilson tarafından açıklanan Wilson prensipleri gereğince ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkı çerçevesinde Kürt aydınlarında bu amaç doğrultusunda bir kıpırdama başlamış I. Dünya Savaşı sonunda bu amaçla Kürtler arasında kimi örgüt ve dernekler kurulmuştur. Kürt Teali ve Azadi gibi cemiyetler bunun akla gelen ilk örnekleridir.

Kürtler açısından en önemli karşılaşma ise İttihat Terakki Cemiyeti'nin kuruluşu, düşünceleri ve bu düşüncelerin Cumhuriyetle birlikte ete kemiğe bürünmesi olmuştur.

3. Bir dönem İttihat Terakki Örgütüne girmiş çıkmış olan Mustafa Kemal kurtuluş savaşının en önemli ve güvenilir müttefiki olarak Kürtleri görmüştür. M. Kemal Kürtler-

le savaş alanı dâhil her yerde her türlü işbirliğini çok büyük bir ustalıkla yürütmüştür. 1919 Amasya Tamiminde ve 1923 İzmit Konuşmasında Kürtleri önemli bir unsur olarak gören M. Kemal çözümü de o günün koşullarına uygun bir çeşit "özerklik" olarak ifade etmiştir. Bu dönemde Türk kelimesini kullanıldığı yerde Kürt'ten de mutlaka bahseden (ki böyle olmazsa problem doğacağını bizzat kendisi dile getirmiş), Kürt, Kürdistan kelimelerini kullanmaktan imtina etmeyen Mustafa Kemal bu kararından 29 Ekim 1923 tarihinden itibaren vazgeçmiş, bu tarihten itibaren bir daha bu gibi sözcükleri anmamıştır. Kürtler için ikinci dönüm ve kırılma noktası bu tarihtir.

4. Bu politika değişikliğinin sebebi, yukarıdan aşağıya devlet-ulus modeli ile kurulan Cumhuriyeti Türklük ve Müslümanlık temelinde homojenleştirmek, yeni devlete ve ideolojiye uygun bir ulusu yaratmaktır (Bunda hem önceki olumsuz deneylerin hem içinden geçtiği koşulların çağrıştırdığı parçalanma ve bölünme fobisinin etkisi de olmuştur). Bu tarihten itibaren toplum gayrı Müslimlerden temizlenmiş, geriye kalan Müslüman unsurlar ise başta Kürtler olmak üzere asimilasyona tabi tutularak Türkleştirilmeye çalışılmıştır. İdeolojik ve askeri araçlarla harekete geçirilmeye çalışılan bu politikanın temel amacı bütün farklılıkları teke indirerek türdeş (tek ırk, tek dil, tek dine dayanan) bir ulus yaratmaktı. O nedenle Kürtlerin varlığı, "Kürt yoktur, Kürtçe diye bir dil de yoktur" şeklindeki bu politika gereğince ret ve inkâr edilmiştir.

5. Kürtler bu yaklaşım karşısında şoke olmuş ve isyan etmişlerdir. Cumhuriyetin ilk 15 yılında (1923-1938) bu nedenlerle 28 isyan gerçekleştirilmiş; 28'i de kanlı bir biçimde bastırılmış olan bu isyanlarda on binlerce Kürt ölmüş, yüz binlercesi sürülmüş ve yer değiştirilmiştir. Kürtlerin isyanları aynı zamanda bölgeye ekonomik ve sosyal hizmetlerin gitmemesine ve bu bölgenin adeta ülkenin diğer bölgelerinden tecrit edilerek geri bırakılmasına neden olmuştur. Son isyanın bastırıldığı 1938'den sonraki 15 yıl bu konuda sükûnet içinde geçmiştir. Tek parti döneminin ilk 15 yılı kanlı, diğer 15 yılı yaratılan korkunun suskunluğu ile geçince kurucu unsurlar ve devleti yönetenler bu sorunu bir daha dirilmemek üzere tarihe gömdüklerini ve üzerini betonla örtüklerini sanmışlardır. Ama kısa bir süre sonra bunun büyük bir yanılma olduğu görülmüş, 1950'lerdeki ufak tefek olayları saymazsak 1960'lı yılların göreli özgür-

lükler ortamı ve dünyadaki gelişmeler neticesinde Kürt öğrenci gençliği batı metropollerinde örgütlenmiş, taleplerini doğuda mitinglerde dile getirmiş. Kürt meselesi konusunda yeniden bir kıpırdama başlanmıştır.

6.12 Martla birlikte gerçekleştirilen balyoz hareketleri ile hapsedilen Kürt hareketinin öncüleri (çoğunlukla aydın ve öğrenci gençlik) 1970'li yılların ortalarında itibaren kendi örgütlerini kurarak ideolojik bir inşa süreci başlatmış, bu gelişme Kürtlük bilincinin tekrar yayılması ve yerleşmesene yol açmıştır. 12 Eylül darbesi bu hareketleri ve örgütleri de yok etmiş ya da (yurt dışına) göç etmesine yol açmıştır. İlk defa 12 Eylül'le birlikte Kürtler için yurtdışında güçlü sayılabilecek bir diaspora oluşmuştur. Daha da önemlisi 12 Eylül'ün baskıcı koşulları o günün mücadele anlayışıyla (kendi meşrebince) birleşince PKK ortaya çıkmıştır. Bastırıldığı 1938'den itibaren silaha başvurmayan Kürt hareketleri. PKK ile birlikte tekrar silaha başvurmuştur. 1984 Şemdinli, Eruh baskınlarıyla başlayan süreçten 1999'da Öcalan'ın yakalandığı zamana kadar geçen üçüncü 15 yılda 30 bin kişi ölmüştür.[16] Bu dönemde 3 bin faili meçhul cinayet yaşanmış[17], 4 bini aşkın köy yakılıp-yıkılıp boşaltılmış, resmi rakamlara göre 300 bin aile, gayrı resmi rakamlara göre ise 3 milyon insan yer değiştirmiş (göç etmiş/ettirilmiş)tir. Bu üçüncü 15 yılın direkt parasal maliyeti (ekonomik yansımaları hariç, sadece güvenlik harcamaları) resmi açıklamalara göre 110 milyar $ gayrı resmi verilere göre ise 150 milyar $ civarında olmuştur.

7. Uyguladığı şiddet ve baskı politikası sonucu uzun müddet kimse Kürt Sorunu konuşamamıştır. Bu süreçte akıl susmuş, silahlar konuşmuştur. Bilim adamları, aydınlar ve Sivil Toplum örgütleri ya tamamıyla sindirilmiş ve susmuş ya da çok fazla ses çıkartmamıştır. Sorunun özgürce konuşulmasını istemeyen devlet sorunu eski bildik (as-

---

[16] Resmi rakamlara göre 6 bini güvenlik görevlisi, 320'si kamu görevlisi, 18 bini örgüt militanı, 5200'ü sivil olmak üzere 30 bin; resmi olmayan kaynaklar ise bu rakamların her birini 1.5 ile çarpmak gerektiği dolayısıyla verilen kaybın 30 bin değil 45-50 bin civarında olduğu ileri sürülmektedir.

[17] Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Kutlu Savaş'ın hazırladığı Susurluk Raporuna göre, Türkiye'de açıklığa kavuşmayı bekleyen 17 bin 457 faili meçhul dosya bulunmaktadır. Gene bu raporda devlet güçlerince öldürülen bugün faili meçhuller içinde sayılan isimler sayılmaktadır (M. Anter, V. Aydın, B. Cantürk ve diğerleri) (Fikri Sağlar, Susurluk Komisyonu Üyesi, 22 Nisan 2006, MTSO Panel).

keri) yöntemlerle çözme yoluna gitmiş, kimi çevreler ise mevcut statükodan bir biçimde yararlandığı için sorunun konuşulmasını ve çözülmesini istememiştir. Cumhuriyettin kuruluşundan beri (1974 Kıbrıs Harekât hariç) uzun zamandır savaşmayan ordu PKK ile mücadeleyi meşruiyetinin ve gücünü tesis etmenin yeni bir aracı haline getirmiştir.[18] Bu toz duman içinde devlet içinde devlete dayanarak kurulan kimi çeteler ise bu sorunu kendileri için bir rant aracı haline çevirmiştir. Çok az çıkan sesler ise ya kesilmiş ya da Kürt ve Türk olduğuna bakılmaksızın (bir biçimde) susturulmuştur (JGK Eşref Bitlis, 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal gibi).

8. Fakat dünya konjonktürü, AB üyelik süreci ve silahların çözüm olmayacağının görülmesi zaman zaman devletin zirvesinde de bu soruna ilişkin çok çarpıcı seslerin çıkmasına yol açmıştır. 1991'de Demirel'in Başbakan olarak Diyarbakır'da "Kürt realitesini tanıyoruz" demesi, 1995'te Mesut Yılmaz'ın Başbakan iken "AB'nin yolu Diyarbakır'dan geçer" sözleri ve nihayet başbakan Erdoğan'ın 2005 yılında Diyarbakır'da "Devlet Yanlış Yaptı, çözüm daha fazla demokrasi ile mümkündür" yaklaşımı bunun çarpıcı örnekleridir.

Ama bir çarpıcı gerçek daha vardır ki o da şudur: Bu sözlerin hiç birinin arkasında hiçbir zaman durulmadı, altı doldurulmadı, gereği yerine getirilmedi. Bu sözleri söyleyenler ve söylenenler o günün koşulları içinde ya dışarıya (AB'ye) mesaj için, ya iç kamuoyunu propaganda amacıyla rahatlatmak için ya da zaman kazanmak için edilmiş sözler olmaktan öteye gidemedi. Çözüm, siyasette olmasına rağmen hala vesayet altındaki siyaset bir kez daha çözümün değil sorunun bir parçası olduğunu ortaya koymuş oldu.[19]

---

[18] Nitekim AB'nin üst düzey yöneticisi ve Hollandalı parlamenter Lagendic, "Türk ordusu PKK'yı seviyor" diyerek dikkat çekmiştir. "Eğer PKK olmasa idi ordu iç siyasette bu kadar hâkim olamazdı" denilmiştir.

[19] Bununla ne demek istediğimizi açıklığa konuşturmak için 1991'de Başbakanken Demirel'in, 1994'te Başbakanken Mesut Yılmaz'ın ve 2005 yılında Başbakan olarak Tayip Erdoğan'ın Diyarbakır da ne dediği ne demek istediğine (ve ardından ne yaptıklarına) bakmak kâfidir.

7. Kuzey Irak'taki Kürt Federe Devleti Türkiye Kürtleri İçin Bir Cazibe Merkezi Olur Mu?

Şimdi Türkiye başta olmak üzere Ortadoğu ülkelerinde tartışılan ve önemsenen temel soru budur. Aslında bu sorunun cevabını kestirmeden "evet" ya da "hayır" şeklinde vermek hem doğru olmaz hem de gerçeği yansıtmaz. Çünkü cevap, Ortadoğu'da oluşmuş ve oluşmakta olan konjonktür içinde Türkiye'deki koşullara ve gelişmelere bağlıdır ve buna göre değişebilir.

Ama peşinen şunu söyleyelim: eğer Türkiye Kopenhag Kriterleri'nde belirtilen demokrasinin gereklerini yerine getirip, demokrasiyi bütün kurum ve kurallarıyla yerleştirirse o takdirde Kuzey Irak'ta Kürt Federe Devleti Türkiye Kürtleri için bir cazibe merkezi olmaz, hatta tam tersi bir durum bile gelişebilir. Yani Türkiye diğer parçalar için bir cazibe merkezi haline gelebilir. Çünkü hem Irak Türkiye'ye göre sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından daha geri bir ülke hem de Türkiye Kürtleri Irak Kürtlerine göre daha gelişkin koşullara sahiptir. Örneğin orada Kürt bölgelerinde hala feodal ve aşiretçi bir yapı tamamıyla söz konusu iken Türkiye'de kapitalist ilişkilerde belirgin bir mesafe kaydedilmiş durumda.

Kaldı ki Kürtlerle Türklerin "1000 yıl beraber yaşama işi" sadece bir edebiyattan ibaret değil. Gerçekten bin yıl iyi kötü, acı tatlı bir beraberlik söz konusudur. Alparslan'la başlayan, Yavuz Selim'le devam eden, II. Abdülhamit'le yeni bir boyut kazanan ve kurtuluş savaşının sıcak çatışma günlerinde Mustafa Kemal'le kurulmuş olan ilişki, ittifak ve beraberlikler kayda değerdir.

Önemli bir unsur da göç meselesidir. 1950'lerden itibaren Kürt bölgelerinden Batı'ya iki büyük göç dalgası yaşanmıştır. Birinci büyük göç dalgası, 1950'lerden sonra tarımda makineleşmeye geçilmesi ile beraber boşa çıkan iş gücünün kentlere ve bu arada Batı'ya göçüdür. Gene bu yıllara paralel bir biçimde batıda yeni yeni gelişen imalat sanayiinde çalışmak üzere veya mevsimlik tarım işçisi olarak iş bulmak üzere, ucuz iş gücü olarak Doğu'dan batı'ya (Ege, Marmara, Çukurova'ya) göç etmiş kesimlerin bir kısmı geri dönmemiş Batı'ya yerleşmiştir. Geri dönenler ise bir zihniyet değişikliği ile birlikte dönmüşlerdir.

İkinci önemli göç dalgası ise son yıllarda PKK ile güvenlik güçleri arasındaki çatışmalardan kaçanların ya da zorla göç ettirilenlerin, köyünü, evini, bağını-bahçesini ve yakın-

larını geride bırakarak can havliyle Batı'ya meydana getirdikleri göçler oluşturuyor. Bu göç birincilere göre iki farklı karakter taşıyor: Birincisi bunlar kendi iradeleriyle göç etmiş değiller. Devletin müdahalesine maruz kalmış (mal ve can kayıpları yaşayarak) mağdur olmuş kesimlerdir. O nedenle bunların devletle başı ve arası iyi değildir. Gittikleri yerde kent içinde ayrı özerk adacıklar meydana getirmişlerdir. Kendilerini kültürel ve siyasi korumaya almış, o nedenle bilinçli bir duruşları olan, entegre olmayan, olmak istemeyen bir özelliğe sahiptir. Bunların sayısı bir hayli fazladır. Devlete göre 350 bin, uzmanlara göre 3,5 milyon kadar bir nüfusu kapsıyor.

Bu göç zedelerin ikinci dikkate değer özelliği ise şudur: Bunlar evleri yıkılmasına, bağ, bahçe, tarlaları yakılmasına, aile fertlerinden en az biri ya öldürülmüş ya cezaevine düşmüş (ya da yakınları bu süreci yaşamış olmalarına) rağmen İran'a, Irak'a, Suriye'ye ya da Kuzey Irak Kürt Federe Bölgesi'ne göç etmediler, İstanbul'a, İzmit'e, İzmir'e, Mersin'e, Adana'ya, Antalya'ya göç ettiler. Bu da şunu gösteriyor: Kürt halkı ile Türk halkı arasında bir düşmanlık yok, tersine bir bağ var. Halk sorunu kendisi ile yönetenler arasında görüyor. O nedenle bu ülkeye yurt bilinciyle bağlıdır. Irak'taki Kürt kardeşine sığınmıyor. İzmir'deki Türk kardeşine gidiyor. Bu birlik için hiç unutulmaması gereken önemli bir unsurdur. Kardeşliği, eşitliği, birlikteliği istemeyenlerin ve ilkel milliyetçilerin sabote ve provoke etmek istedikleri nokta işte burasıdır. Buraya dikkat etmek gerekir.

Ayrıca Türk-Kürt kız alıp verme olayı karışımın, birlikteliğin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Hemen her Türk evinde bir Kürt gelin, her Kürt alide ise bir Türk gelin görmek mümkündür. Bu da birlikte yaşamanın ötesinde neseb bakımından kan bağının çapını ve derecesini gösteriyor.

Birlikte ticaret yapmak da önemli bir unsurdur. Çok sayıda Kürt Batı'da iş tutmuş, ev bark sahibi olmuştur. Belli bir geliri ve yaşama düzeyi vardır. Bölgedeki çok sayıda Kürt esnaf ise Batı'daki büyük firmaların bayisi, acentesi, aracısı durumundadır.

Bütün bu noktalar ayrılığı güçleştiren noktalardır. Ancak bütün bunlara rağmen (birilerinin yaratmaya çalıştığı) bir iç çatışma, iki tarafında ötekileştirme duygularını güçlendirecek ve giderek bir netleşme ve saflaşma olabilecektir.

Her ne kadar birlikteliğin, kaynaşmışlığın ve entegrasyonun sosyolojik altyapısı oluşmuşsa da aynı oranda ayrılmanın sosyolojik, demografik ve politik zeminin de her zaman potansiyel olarak var olduğunu unutmamak gerekir.

Eğer Türkiye, Kürt yurttaşlarına demokratik, kültürel haklarını tanıyıp bunları yasal ve anayasal bir güvenceye bağlarsa; ekonomik altyapıyı düzeltip açlık, yoksulluk ve işsizliğin önüne geçerse; gelir dağılımındaki adaletsizliği giderip kalkınmayı tabana yayarsa; başta GAP projesi olmak üzere çeşitli projelerle bölgeler arası dengesizliği giderirse Kuzey Irak Kürt Federe Devleti cazibe merkezi olmaz. Aksine Türkiye çağdaş dünyaya sırtını dönüp, AB'den ve demokrasiden koparak kendi içine kapanır, despotik bir üçüncü dünya ülkesi konumuna sürüklenirse o takdirde tehlike büyür ve Türkiye bölünür. Çünkü yasaklar onları çiğneme potansiyelini beraberinde taşır. kimlik problemi geri kalmışlıkla üst üste bindiğinde istenmeyen gelişmeler yaşanabilir. Böyle bir ortamda kendi içine dönmüş, despot yönetimlerin ve militarist rejimlerin elinde kalmış bir Türkiye -her istediğimi yaparım, Kürdü döverim, Alevi'ye de söverim, demokrasiyi savunanları da sürerim, başörtüsünü de yasaklarım- mantığı Türkiye'yi bölmeye götürür. İşte o zaman Kuzey Irak'taki Kürt Federe Devleti bir cazibe merkezi haline gelir, Türkiye bölünür. Türkiye'nin bölünmesi aslında kendi terkibine ve niyetine bağlı bir şeydir. Ünlü Alman filozof Kant "niyet, yapmanın yarısıdır" der. Siz eğer 21. yüzyılda "Kürt yok, Kürtçe de yasak, bu konuda başını kaldıranın başını ezerim" derseniz o zaman niyetiniz Türkiye'yi korumak değil bölmek olur.

Kısaca Türkiye 150 yıllık Batılılaşma mücadelesi ve macerasında geldiği noktada bir tercihle karşı karşıyadır. Ya (iç özelliklerini kaybetmeden) dışa dönük çağdaş yüzü ile sorunların üstesinden gelerek 21. yüzyılın önemli devletlerinden biri olacak ya da kendi içine kapanarak buna dayalı uygulamalarıyla bölünmeyi kendi elleriyle gerçekleştirecektir. O nedenle Kürt Sorunu'nun demokratik çözümü statükocuların dediği gibi ülkeyi bölmez tam tersine birlik ve beraberliğini pekiştirir.

8. Sonuç

Türkiye'nin bir Kürt sorunu vardır ve bu sorunun tarihsel arka planı Osmanlıya kadar gider. Bu tarihsel arka planda iki halk arasında birlik ve beraberlik ne kadar gerçekse

sorunu şiddetle çözmenin başarılı olmadığı da o kadar gerçektir. O halde yeni ve çağdaş çözümler üretmek herkesin ve her kesimin her bakımdan yararına olacaktır. Bu çözüm yolu da kültürel çoğulculuk içinde Kürtlerin kimlik ve kültürel haklarının verilerek yasal güvenceye bağlanması, özgürlük ve eşitliğin gerçek anlamıyla tesis edildiği bir demokrasiyi işaret etmektedir.

İkinci önemli adım, dağlarda, dışarıda ve diasporada olan silahlı veya silahsız militanlar için genel bir af çıkararak onları topluma kazandırmaktır. Bu hem insan kaynaklarının toplam enerjisini barış ortamı içinde büyük bir sinerjiye dönüştürecek hem de ülkenin çatışmalarla berhava olan kaynaklarının toplumun refahı ve kalkınması için kullanılabilecektir.

Bu koşullar yerine getirildiği takdirde bölgenin imarı, kalkınması ve bölgeler arası dengesizliğinin giderilmesi hamlesi sadece bölge sorunlarının tamamen ortadan kalkmasını sağlamayacak aynı zamanda Türkiye'nin kalkınması ve Avrupa Birliğine üye olması sürecini de hızlandıracaktır.

Bu çerçevede Kuzey Irak Kürt Federe Devleti Türkiye için bir sıkıntı kaynağı olmaktan çıkacak, aksine gücüne güç katacaktır. Türkiye'nin çıkarları bin yıldır beraber yaşadığı ve Kürtlerin yaşadığı komşu ülkelerle de sıcak ilişkiler geliştirmekte yatıyor. Irak'ta Kerkük'te yaşanan bir olay nasıl ki Türkiye'yi etkiliyorsa, Türkiye'de yaşanan bir olayın da başka ülkelerdeki akrabalarını etkilememesi düşünülemez. Ortadoğu'da Türk-Kürt birlikteliği, demokratik hukuk devleti içinde birliği güçlendirir, ekonomik, sosyal, kültürel kalkınmayı sağlar, Türkiye'yi bölgesinde lider devlet yapar. Böyle yaklaşıldığında Kuzey Irakta gelişen Kürt Federe devletine hasmı olarak yaklaşmak yerine ona "ağabey devlet" olma rolüyle yaklaşması hem içerde hem de dışarıda demokrasisini ve demokrasiden doğan gücünü pekiştirecektir. Osmanlı'dan günümüze kadar gelen birlikte yaşam kültürünü, din birliğini değerlendirerek değişen dünya koşullarını dikkate alan yeni politikalar geliştirmek zorundadır.

Bu öncelikli konuları açtığımızda şunları söyleyebiliriz.

Öncelikle diyalog kanalları açılarak, silahların susması için bazı adımların atılması şarttır. İlk adımı olarak bölgede ki STK'lar, siyasi partiler, aydınlar ve bilim çevreleri ile görüşmeler yapılarak, ortak kararlar alınabilir ve bunlar icracı organlarca karşılıklı yaşama geçirilebilir.

Devletin organlarının ve Hükümetin Kürt sorununa bakış ve mevcut tespitlerinin değiştirilmesi, düzeltilmesi, değişen dünya koşullarına göre yeniden belirlenmesi, devlet ile Kürt halkı arasında yeniden güven ortamının sağlanması çözüm için büyük önem taşımaktadır.

Çözüm için önemli hususlardan biri de ret ve inkâr politikalarının terk edilmesi, askeri çözümlerin bir kenara bırakılmasıdır. Bu yaklaşımı ve zihniyet değişimi pratik uygulamalarla kanıtlanmalıdır. Kürt ve Türk halkları arasında var olan tarihsel güvenin kırılmasına müsaade edilmemelidir.

Temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasında eşit, ayrımsız devlet güvencesi sağlanmalıdır. Devleti yönetenler uyguladıkları yanlış politikalar sonucunda yurttaşların neredeyse yarısı ile, geçmişten gelen fişlemeler, potansiyel suçlu muameleleri, gözaltları, izlemeler, zapt-ü raptçı yaklaşımlarla kavgalı/hasım durumdadır. "Potansiyel suçlu" kategorisine Kürtler için kullanılan "sözde vatandaş" grubu da eklenmiştir. Oysa hiçbir devlet vatandaşıyla kavga yapmak istemez, kendi yurdunda kendi vatandaşına karşı bayrak kampanyası düzenlemez, onu itmez, aksine kazanmaya çalışır. O nedenle, devleti yönetenlerin kendi yurttaşlarına karşı daha hassas ve dikkatli davranması, onlarla çatışma yerine barışma adımları atması sorunun çözümünde büyük önem taşır...

Siyasi partiler sorunu bir oy ve rant aracı olarak kullanmaktan vazgeçmeliler. Soruna ilişkin tespit ve çözümleri içtenlikten uzak bir biçimde sadece politik propaganda malzemesi olarak kullanmak kimseye yarar getirmediği gibi başta söyleyen olmak üzere genel toplumsal çıkarlara bir bumerang gibi döndüğü unutulmamalıdır.

Medyanın kışkırtıcı, olayları körükleyici, ırkçılığı, milliyetçiliği teşvik edici tutumu toplumsal barışa hizmet etmemektedir. Medya dilini değiştirmek zorundadır. Dışlama "topyekün saldırı" kampanyası bireylerden tüzel kişilere ve halklara taşırıldığında "etki/tepki" çatışmalar toplumsal barışı tehdit eder.

Kürt sorunu Türkiye'nin bir iç sorunudur, çözümü dışarıda aramak, başkalarından medet ummak doğru bir yaklaşım değildir. ABD veya AB'den imha, saldırı, yasaklama gibi girişimler bekleme anlayışı sorunu çözmez. Sorunun çözümü bir ailenin kendi sorunlarını kendi içinde

çözmesi mantığıyla yaklaşılmalı ve çözüm Ankara'da olmalıdır.

Bu çerçeve oluştuğunda ülke bütünlüğü içinde barışın, kardeşliğin, birlikte yaşamanın mümkün olduğu tarihsel ve sosyolojik verilerle sabittir. İnsan hakları, hukuk ve demokrasinin egemen olduğu üniter bir devlet içinde çözülmeyecek hiçbir sorunun olmadığı bilinmelidir. Tüm siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, medya, aydınlar, sanatçılar, bütün halk, her kes bunun gerçekleşmesi için üstüne düşeni yapmalıdır. Bir şeyi isteme hakkı onu yapma ve yerine getirme göreviyle yükümlü kılar kişiyi, kurumu ve devleti.

Ahmet ÖZER

Sürgünlüğün Öbür Adı; Kürtler!

Sürgünlük, ya da sürgün olmak; insan tekinin birey ya da toplu olarak kendi iradesi dışında bağlı olduğu, yaşadığı mekânlardan başka diyarlara yollanarak yaşamaya mahkûm edilmesidir. Bu anlamıyla sürgün'e salt kavram boyutuyla baktığımızda bile Kürt insanıyla kavramsal manada örtüşen ve içselleşen epeyce yanının olduğunu söylemek sanırım yanıltıcı olmaz. Ayrıca bu vurgu salt Cumhuriyet Türkiye'si için değil, Cumhuriyet öncesi Osmanlının son yılları için de geçerlidir.

Kürtler ve sürgünlük başlığı altında kurduğum bu yazıyı iki başlık altında değerlendirmek istiyorum. Birincisi Cumhuriyetin ilanından sonra Şark Islahat Planı çerçevesinde, Şeyh Said İsyanı sonrasında Kürt'e reva görülen Türkiye'nin batı illerine aile efratlarıyla birlikte açık uçlu bir sürgünlük ve bu sürgünlüğün dalga dalga çok partili dönemde de devam edegelen tezahürleri...

Bir ikincisi de 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası (aslında darbenin geleceği kimi Kürt entelektüellerince önceden hissedilerek darbe öncesi de kendi "kaçış" sürgünlükleri) genellikle Avrupa diasporasına (bir ara geçiş durağı olarak Suriye ve kimi Orta Doğu ülkeleri) yaşanan sürgünlük.

Bu iki olgunun dışında belki bir başka sürgünlüğe, iç sürgünlüğe de ayrıntılarına girmeden değinip geçmek gerekli gibi. Bu hem uzunca ve ayrı bir başlık altında değerlendirilecek bir konu. Hem de bir makalenin sınırlarıyla sınırlanamayacak kadar adeta bugün Kürt Sorununun çözümü noktası etrafında da sarmallanan bir sürgünlük! Evet! 1984 yılında, 12 Eylülden dört yıl sonra PKK'nin Eruh ve Şemdinli baskınları ertesinde gelişen süreçle birlikte neredeyse 2000 yılına kadar, hatta 2000 ile 2006 arasında da aralıklı ve lokal olarak devam edegelen (Türkiye'de İskân

Sorunu ve Kürtler. Josst Jongerden. Vate Yayınları 2008) Kürt coğrafyasından yaşanan 3500 civarındaki köyün boşaltılması ve üç milyonun üzerindeki Kürt Köylüsünün yerinden yurdundan zorunlu olarak adeta anlık bir zaman dilimi içinde can pazarı şeklinde "Tahliyesi"nin sürgünlüğü...

Ve elbette sürgünlerin kendi ağzından yaptığım sözlü tarih çalışmalarının kitaplaşmış hâlinden (İsyan Sürgünleri ve Amidalılar) seçilmiş sözcükler ve paragraflar...

İttihat ve Terakki Dönemi Sürgünleri

Belki bunların öncesi olarak Osmanlının son demlerinde yaşanan sürgünlükleri kısa bir giriş manasında vurgulayıp geçmek en doğrusu.

İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı oluşturulan, "Padişah ve Şeriat yanlısı hareket yandaşlığı" adı altında 31 Mart Ayaklanmasına katılan Saidi Nursi, Hanî'li Reşid Efendi, Diyarbekir eşrafından Mustafa Bey (Çıkıntaş), Hazrolu Seyfettin Paşa 1909'da Rodos'a sürgüne yollanır ve iki yıl boyunca Rodos Adasında büyük yokluklar içinde yaşarlar.[1]

Kürt Teali Cemiyeti 1918 yılında Kürtlerin ulusal, sosyal, kültürel ve ekonomik taleplerini gerçekleştirmek amacıyla kurulur. Cemiyet mensupları, Sèvres Antlaşmasının Kürtler için öngördüğü siyasal haklar için mücadele ettiklerini deklere ederler. Cemiyetin bu amaçlı çabaları bile tek başına Mustafa Kemal'in "Meclisi"nin tepkisini çekmelerine yeter. 1922'de koşulların giderek zorlaştığını anlayan cemiyetin aktif üyeleri; önce Avrupa'ya sonra da Orta Doğu'ya yönelirler. Kürt sürgünlerden, Bedirxan kardeşler (Celadet, Süreyya ve Kamuran Beyler), Baytar Nuri Dersimi ve Memduh Selim Beyler o tarihlerde Fransız mandası altında olan Suriye'nin Halep, Şam ve Kamışlı gibi Kürt nüfusun yoğun olduğu yerlerde yaşamayı uygun bulurlar... Entelektüel faaliyetlerini Suriye Kürtleri içinde, bir başka yönüyle de kopup ayrıldıkları sınırın öte yakasındaki Türkiye Kürtlerine yakın olmak anlamında düşünür ve uygularlar.

Şeyh Said İsyanına giden süreci değerlendirirken Cumhuriyetin ilanına giden tarihi dönemeçleri de vurgulayarak sürdürmek sanırım doğru olur! Erzurum ve Sivas Kongreleri toplanır. Bu kongrelerde sıkça birlik ve beraberlik ifadele-

[1] Şeyhmus Diken. Amidalılar İletişim Yayınları İst. Tarık Ziya Ekinci'nin Sunuşu.

ri kullanılır. Hatta 1920'deki Meclis oluşumunda "Kürt ve Türk kardeşliğinden" bizzat Mustafa Kemal söz eder. 23 Nisan 1920 Cuma günü ilk meclis toplanır. Ve İslami geleneklere göre toplanan bu ilk meclisin beşte biri (72'si) Kürt milletvekillerinden oluşur. Meclis albümünde de bu milletvekillerinin konuştukları dil hanesine "Kürtçe" yazdırılır.[2]

Kürt Azadî Örgütünün Kuruluşu

Ama bu Kürtlük adına esen "iyilik rüzgârları" Kürtler adına arzulandığı gibi gitmez. Ve bu hissiyat üzerine 1923 yılı Mayısında Erzurum merkez olmak üzere "Azadî" örgütü kurulur. Erzurum'lu Miralay Halit Bey (Başkan), İstanbul'dan Seyyid Abdülkadir Efendi (Şube Reisi), Kars'tan Yüzbaşı Tevfik Efendi (Şube Reisi), Beyazıt'tan Şeyh İbrahim, Malazgirt'ten Haydaran'lı Kör Hüsên Paşa (Şube Reisi), Varto'dan Hasananlı Halil Bey (Şube Reisi), Hınıs'tan Rüştü Efendi (Şube Reisi), Muş-Bitlis'ten Yusuf Ziya Bey (Şube Reisi), Şırnaklı Abdurrahman Ağa, Muşlu Hacı Dursun Ağa, Van'dan Saidi Nursi'nin kardeşi Molla Abdülmecid Efendi (Şube Reisi), Siirt'ten Yüzbaşı İhsan Bey (Şube Reisi), Şırnak'tan Hacı Bayram aşiretinden Süleyman Ağa (Şube Reisi), Cizre'den Hacı Dursun Efendi, Diyarbakır'dan Cemilpaşazade Doktor Fuad ve Ekrem Bey (Şube Reisi), Mardin'den Hacı Hıdır Efendi, Erzincan-Harput-Dêrsim'den Kangörzade Ali Haydar (Şube Reisi), Bitlis çevresinden Hacı Musa Bey ve oğulları, Kurtalan'dan Cemil ê Çeto, Van çevresi Ertuşi aşiretinden Karaveli Lezgin Ağa, Şikak aşiretinden İsmail Ağa (Simko) ve daha birçok şahsiyet Azadî örgütünün kuruluşuna katılırlar.

Azadî,[3] ya da ilk adı "Ciwata Azadi Kurd" (Kürt Özgürlük Cemiyeti) olup, sonra adını "Ciwata Xweseriya Kurd" (Kürt İstiklâl Cemiyeti) olarak değiştiren örgüt ilk kongresini 1924 yılında Erzurum'da yapar. Bu ilk kongreye Şeyh Said Efendi de katılır. Önemli kararlar alınır. Bütün Kürt aşiretlerinin ayaklanmaya katılmalarını sağlamak için girişimlerde bulunulması, hazırlıkların büyük bir gizlilik ve titizlikle planlanması gerektiğinden ve çalışmaların da uzun bir süreyi kapsayacağından, ayaklanmanın Mayıs 1925'te başlatılmasına karar verilir.

---

[2] Şeyhmus Diken, Anıdahlar, Sürgün Her Yerde Yalnızdır yazısından.
[3] Olson, Robert, Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı.

Kongreden sonra 1924 yılı yaz aylarında; Şeyh Said, Cibranlı Halid Bey, Mutki aşiretinden Hacı Musa Bey Erzurum'da buluşurlar. Durumu yeniden gözden geçirirler. Ve cemiyet başkanlığına Şeyh Said Efendinin getirilmesi kararlaştırılır. Şeyh Said, birçok yer gezmiş, Arapça, Farsça ve Türkçenin yanında Kürtçeyi de çok iyi bilen bir Kürt şahsiyetidir. Dini ilimler yanında, filoloji sosyal ve siyasal bilimler, edebiyat, matematik, astronomi, mantık, felsefe gibi alanlar da ilgisi dâhilindedir Şeyh Said'in...

Erken Başlayan "İsyan"

1924 yılında bir vesileyle bölgede bulunan Mustafa Kemal, Kürt çevrelerindeki bu hareketlenmelerin ve gelişmelerin farkına varır. Ankara dönüşü Azadî Örgütünün ileri gelenlerinden Yusuf Ziya ile Cibranlı Halid Bey'in de aralarında bulunduğu Kürt liderleri yakalanır. Bu yeni durumun biraz da dayatması çerçevesinde Azadî Cemiyeti ikinci kongresini 1925 yılı başlarında Çan'da yapar. Şeyh Said etkili bir konuşma ile "planlanan programın yürüdüğünü ve artık bu işten geriye dönüşün olmayacağını, planlandığı gibi 1925 Mayısında hareketin başlayacağını" tekrarlar. Şeyh Said Efendi kongreden sonra Lice, Hani, Piran (Dicle) ve Palu bölgelerine seyahate çıkar. Hani'de Salih Bey'in evinde kalır. Orada yapılan bir toplantının akabinde, ayaklanma tarihinin 21 Mart 1925'e alınmasına ve bu durumun da Kürt Teali Cemiyeti Başkanı Seyyid Abdülkadir'e bildirilmesine karar verilir.

Sonrası artık tarihin tanıklığıyla ilintilidir...

13 Şubat 1925 günü Şeyh Said beraberindekilerle birlikte Piran'a giderek kardeşi Şeyh Abdürrahim'e konuk olur. Şimdilerde Diyarbakır'ın bir ilçesi olan Dicle o tarihlerde Piran ismiyle Eğil bucağına bağlı bir köydür. Eğil de o yıllarda eski adı Darahinî olan şimdiki Bingöl ilinin Genç ilçesine bağlıdır. Şeyh Said'in yanındaki iki "kaçak" gerekçe gösterilerek jandarmaya teslim edilmeleri istenir. Şeyh ve beraberindekiler o esnada bu talebin karşılanmasının uygun olmayacağını bildirirler. Bütün çabalarına karşın, ısrar eden askerle çatışma çıkar. Jandarmadan ölü ve yaralılar olunca da isyan beklenen tarihten önce başlamış olur...

Hedeflenenden önce başlayan isyan, 14 Nisan 1925'te Şeyh Said Efendi ve arkadaşlarının yakalanması ile perdenin kapanmasına sebep olur. Aynı tarihlerde Şark İstiklâl Mahkemesi kurulur. Eskiden kilise olup sonradan sinema

salonuna dönüştürülen Diyarbekir'in Mardinkapı semtindeki bir mekân yargılama binası olarak tahsis edilir. Şeyh Said Efendi ve beraberindekiler 5 Mayıs 1925 günü Diyarbekir'e getirilir. Şeyh Said Efendi'nin yanında, Şeyh Şerif, Şeyh Abdullah, Şeyh Said'in bacanağı Binbaşı Kasım ve diğer tutuklular da vardır. Kafile, o tarihlerde Diyarbekir'in İçkale bölgesinde bulunan Hükümet Konağı önüne getirilir. Üçüncü Ordu Komutanı Kâzım (İnanç) Paşa, Yedinci Kolordu Komutanı Mürsel (Bakı) Paşa, Vali Mithat Bey ve diğer yöneticiler de bu "tarihi anı" kaçırmak istemez ve hazır bulunurlar. Anlatılır ki Şeyh'e, "yolculuğun nasıl geçtiği!" sorulur. Kısa bir konuşmadan sonra Şeyh Said ve beraberindekiler İçkale'deki cezaevine konulurlar. Sonra yargılama süreci başlar. Süreç, hızla akar. 28 Haziran'ı 29 Haziran'a bağlayan gece, sabaha karşı Diyarbekir'deki Dağkapı semtinden şimdiki hastanelere giden yol üzerinde Şeyh Said Efendi ve 46 yoldaşı idam edilir. İfade edilir ki, sehpaya çıkarken mahkeme başkanına "Senden hoşlanmıştım" der Şeyh Said Efendi, sonra da ekler, "Ama kıyamet gününde seninle hesaplaşacağız".

Şeyh Said Efendi ve arkadaşlarının yargılamasında yer alan bir yetkilinin 30 küsur sene sonra anılarında paylaştıkları belki de "İsyan ve İsyancıların" kaderinin tarihe düşülen dipnotlarıdır. Sadece isyancıların değil, isyandan sonraki yıllarda, isyan gerekçe gösterilerek uygulanan sürgün, kıyım ve eziyetlerin de tarihe kalan gerekçesidir.

"Şeyh Said İsyanı denilen o köklü, dallı budaklı ayaklanma; bir zamanlar sanıldığı ve denildiği gibi, cahil, mutaassıp, geriye, kötüye bağlı, sapık dinli ve çarpık şuurlu bir insanın şahsi bir endişe veya maksadıyla meydana gelmiş bir isyan değildi! Şarktaki o ayaklanma; dış görünüş itibariyle güya sadece dinci ve şeriatçı idi. Sanki şeriat, 'Dini Ahmedi' namına harekete geçenlerin müsellah bir hareketi idi. **Fakat asıl hüviyeti, iç bünyesi, ruhu ve tertipçilerinin maksat ve gayesi bakımından ise; tastamam bir Kürt milliyetçiliği, Kürt devlet ve hükümetçiliği olmaktan başka bir şey değildi!**."[4]

Şeyh Said Efendinin bugün de yaşlı, genç demeden kimliğine sadık Kürtler arasında saygın bir huşu ile anılmasına ve her "Şeyh Said" dendiğinde mutlaka yanına bir de "Efendi" vurgusunun eklenmesinin sebeplerinden biridir

[4] Amidalılar, Şeyhmus Diken'den...

idam sehpasına giderken söyledikleri. Kendisine uzatılan bir kâğıda şunları yazıp imzaladığı bugün tarihe kalandır. **"Bu değersiz dallarda beni asmanıza pervam yoktur. Hiç şüphe yok ki, mücadelem Allah, din ve milletim içindir".** İdam gömleği üzerine geçirilirken kımıldamadan durur ve idam sehpasının hemen altında Kürtçe olarak şöyle der: **"Fani hayatımın sona erdiği şu anda, milletim için kurban edildiğimden dolayı pişmanlık duymuyorum. Yeter ki, torunlarımız bizi düşmanlarımızın önünde mahcup bırakmasınlar."**

Şeyh Said İsyanı Sonrası ve Sürgünlük

Sonrası artık bu yazının da aidiyet bağı nedeniyle Kürt sürgünleri ve iskânlar dönemidir.

Bölgeden batı illerine sürülen kişi ve ailelere yönelik, 10 Aralık 1925 tarih ve 675 sayılı "Mahalli İskânlarını İzinsiz Terk Eyleyen Muhacir ve Mültecilerle Aşiretler Hakkında Kanun" uygulanır. Diyarbekirli Mustafa Akif Tütenk'in belirlemesine göre: bu kanun uyarınca Diyarbekir ve çevresinden İzmir, Aydın, Saruhan (Manisa), Antalya ve Bursa'ya sürgün edilenler şunlardır.

Abdülselam oğlu Refet Bey, Avêneli Ahmet Ağa oğlu Abdülkadir Bey, Kerhli Ahmet Ağa, Hasilili Hacı Mehmet ve oğlu Mustafa ile Hamo, Muharremzade Mehmet Bey, Hacı Hamit Efendizade Eşref Bey, Ganizade Doktor Cevdet ve Reşat Beyler, Cerciszade Abdülkerim Bey, Nakipzade Bekir Sıtkı Bey, Nakipzade Osman Sıtkı (Ocak) Bey, Halifezade Sait ve Salih Ağa, Cemilpaşazadelerden Kasım, Ömer, Memduh, Bedri, Fikri ve Muhittin Beyler, Mirikatibizade Şevket, Sarığburma'lardan Fikri Bey, Ulah Efendizade Sıddık ve Celâl Beyler, Şanırahlı Mahmut Bey, Arif Efendizade Nedim ve Edip (Pirinççizade) Beyler, Emin Ağa, Koğlu Hasan, Derikli İlyas, Derikli Salih ve Hevedanlı Rıfat Beyler.[5]

Tabi sürülenler sadece Diyarbekir ve havalisi ile sınırlı kalmaz. Bölgeden sürgün edilenlerin sayısı da 500'ü aşar. Bölgede öylesine bir afet yaşanır ki, isyan esnasında dokuz bin civarında ev harap olur, 15 binin üzerinde insan ölür. Ama asıl sürgünlerle daha büyük ve adeta yıkıma yönelik yeni bir dönem başlar.

---

[5] Tütenk, Mustafa Akif. Diyarbakır İstiklâl Mahkemesinin Kararları Sürülen Aileler. Kara Amid Dergisi, sayı: 2-4, 1956, s. 342.

Şark Islahat Planı'nın sürgünlere ilişkin 9. maddesi bu sürgünlüğün adını ayan beyan koyar: "*İsyanı teşvik ve idare etmiş olanlar ile bunların akraba ve taallukatı rüesadan hükümetin Şark'ta kalmalarını muvafık görmediği eşhas, aile ve taallukatıyla beraber Garb'te hükümetin göstereceği mahallelere nakledilecektir. (...) İsyan hareketi esnasında hükümete arz-ı hizmet ve sadakat gösterenlerden hükümetle beraber bizzat isyan aleyhinde hareket etmiş olan rüesanın nakilleri tehir olunacaktır.*"

Diyarbekirli Cemil Paşa ailesi tüm akraba ve taallukatıyla yukarıda ifade edilen plana göre sürgün edilir. Eski DP milletvekillerinden ***Mustafa Ekinci*** Cemilpaşa ailesinden evli olduğu için sürgün edilir. Yine Cizrelioğlu ailesinin fertleri de öyle. Silvanlı ***Azizoğlu*** ailesiyle Çınarlı ***Altınakar*** ailesi de bu plan uyarınca ilk sürgüne gönderilenlerden olur. Sonra konu ile ilgili kanunlar çıkarılır. 31 Mayıs 1926 tarih ve 885 sayılı İskân Kanunu. 10 Haziran 1927 tarih ve 1097 sayılı Bazı Eşhasın Şark Mıntıkalarından Garp Vilayetlerine Nakline Dair Kanun.

Ve 13 Haziran 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı ***Mecburi İskân Kanunu*** ile uygulamalar daha da sertleşir. Tıpkı Şark Islahat Planı gibi Kürtlerin, Türkiye'nin batı illerine sürülerek büyük nüfus içinde Türkleştirilmelerini amaçlayan bir düzenleme devreye girer. Bu kanunun 13/3 maddesi şöyledir: "*Türk ırkından olmayanların serpiştirme suretiyle köylere ve ayrı mahalle veya küme teşkil etmeyecek şekilde kasaba ve şehirlere iskânları mecburidir.*"[6](6) "Şeyh Said'in kâtipliğini yapan Liceli Fehmi Bilal, büyük amcamız Liceli Emin Ağa (Ekinci), Said-i Nursi, Bitlis Şeyhleri, Bingöl ve Melekan Şeyhleri gibi pek çok birey ve aile bu kanun uyarınca sürgüne gönderilmiştir. Keza 1926 Koçgiri, 1927 Ağrı, 1938 Dersim İsyanları, Sason, Reşkotan, Motki vb. olaylarla ilgili görülen Kürt aileleri de bu kanun hükümlerine göre Batı illerine sürülmüşlerdir. Bunlar Mecburi İskân Kanunu'nun kaldırıldığı 1945 yılına kadar (*1947 yılından sonra memleketlerine dönebilmişlerdir*) Türkiye'nin Batı illerinde sürgün yaşamak zorunda kalmışlardır." (Amidalılar, T. Ziya Ekinci'nin paylaştıkları)

---

[6] Beysanoğlu, Şevket. Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, 3. cilt. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayını 2001. Ankara.

Sürgüne Gidiş ve Sürgün Diyarlardaki Hayatlar

Sürgüne gönderilen ailelerden Diyarbekirli Cemilpaşazadelerden rahmetli Felat Cemiloğlu'nun bir gün kendisiyle sohbetimizdeki özgün ifadesiyle, "Adeta bir tespih, ipinden nasıl kopar ve her bir tanesi darmadağın ayrı yerlere dağılırsa! Bizleri de öyle, bizden kız alanları dâhil, hizmetçilerimizle birlikte Türkiye'nin 17 değişik yerine sürdüler. Hem de bir gecede, hiçbir hazırlık yapmamıza fırsat vermeden!"

İşin doğrusu sürgünlükte geçen hayatlar ise yürek paralayıcıdır. Kendi topraklarında egemen olan, hâli vakti yerinde, varlık içinde yaşayan ve "Kütlükleri" konusunda da gerek dillerini kullanmalarında gerekse kültürlerini yaşatmada dertleri, tasaları olmayan Kürt Sürgün aileleri gittikleri sürgün şehirlerinde: Kütahya'da, Ordu'da, Denizli'de, Edirne'de, Konya'da ve diğer şehirlerde binbir eziyetle karşılaşırlar. Sanki ayrı bir dünyaya birileri onları sırf eziyet olsun diye sürmüştür. Ruh halleri çok kötüdür. İlk birkaç ay ellerinde avuçlarında, gelirken yanlarında getirdikleriyle hayatlarını sürdürürler. Ama elde olan tükenince, bir kısmının da memleketten bekledikleri de gelmeyince, aksayınca, ırgatlık, amelelik, ne bulurlarsa buldukları işlerde çalışmak zorunda kalmak kaderleri olur. Kürtlükleriyle, kimi kez alaya alınmak, hor görülmek, küçümsenmek de cabası. Bu durum tabii ki Kürt sürgün ailelerini daha da kamçılamış ve aile içinde Kürtçe konuşmanın adeta varlık sebebi olmak gibi bir durum olduğu vurgusu, anlayışları olmuştur. Büyük çoğunluğunun ifadelerine göre sürgünlükte geçen 15 yıl (1947'ye kadar) sonraki hayatlarının en travmatik yılları olmuştur.[7]

İsyan sonrasında idamlar hızla, çoğu kez hukuki ve insani asgarî ektik kurallar bile dikkate alınmadan gerçekleştirilip, uzun süreli ağır hapis cezaları ile yığınsal sürgün cezaları uygulanır. Kürt entelektüellerinin sürgünleri de daha öncekilerde olduğu gibi ya yurt dışına kaçış biçiminde, ya da hükümetin kararı ve kanunlarla gerçekleşir. İsyanın bastırılmasından sonra **Madenli Dr. Nafiz**, kardeşi **Nurettin Zaza**, **Kadri Cemilpaşa**, tanınmış Kürt şairi **Cegerxwîn**, Kürt şair ve yazarlarından **Osman Sebrî**, **Serdêli Hasan Hişyar**, **Kadirê Cano** gibi Kürt aydınları yurt dışına kaçarak Suriye'de önceki sürgünlere katılırlar. Bu ilk sürgünlerden sonra da kendilerini tehdit altında

[7] Şeyhmus Diken, İsyan Sürgünleri, İletişim Yayınları, İst. 2005.

hissedenlerden **Cemilê Çeto**, **Eminê Perîxanê** ve **Mala Haco** aşiretinden olanlar ile halktan birey olarak pek çok insan Türkiye'den kaçıp Suriye'ye yerleşirler.[8]

Kürt Aydınlarının Sürgün Diyarlarındaki Çabaları

Suriye ve Orta Doğu'yu kendilerine yeni sürgün mekânı olarak seçen Kürt Aydınları elbette boş durmazlar. Bir yanıyla Kürtçe dergi, gazete gibi yayın çalışmalarını yürütürken; öte yandan da Kürt halkının kurtuluşu için siyasal çalışmalarını sürdürürler. Celadet Ali Bedirxan Beyin Latin harfleriyle hazırladığı Kürtçe Alfabenin ve bugün de kullanılan Kürtçe gramerin ortaya çıkışı bu tarihlere denk düşer. Şam'da yayınlanan **Hawar** (1932–1943) ve **Ronahî** (1942–1943) adlı Kürtçe Dergiler Modern Kürt Edebiyatı tarihinde önemli bir yer tutar. Celadet Bedirxan'ın sürgün ülkesinden Mustafa Kemal'e yazdığı her dönemde üslup manasında edebi ve siyasi vuruculuğunu hissettiren "**açık mektup**" Kemalist yönetimin Kürtlere karşı izlediği politikayı eleştiren önemi bir tarihsel belge olur. Kamuran Bedirxan da ağabeyi Celadet Bey gibi aktif bir yayıncı ve yazar olarak yakın dönem Kürt sürgünleri arasında adıyla ün kazanır. **Roja Nû** (1943–1946) Dergisi ile **Stêr** adlı eki çıkarır. Sonraki yıllarda Paris'te Sorbon Üniversitesine bağlı Şark Dilleri Okulunda Kürdoloji öğretir. **Cigerxwun**, Kürtçe kaleme aldığı devrimci şiirleriyle Kürt gençliği üzerinde büyük etki yaratır.

Yine aynı yıllarda sürgündeki Kürt aydınlarının çabalarıyla Beyrut'ta 1927'de ***Hoybun*** ismiyle bir de siyasi cemiyet kurulur. Bu cemiyet, Mayıs 1926'da ***Ağrı İsyanı'nı*** bir Kürt Kurtuluş hareketine dönüştürmek için çalışmalar yapar ve 1927'de ***İhsan Nuri Paşa'nın*** ayaklanmaya liderlik yapmasını da sağlar. Sürgün Kürt Aydınlarına öylesine bir kin, nefret ve yakın takip uygulanır ki, zaman zaman ülkede çıkarılan af kanunları Kürt sürgünlerine uygulanmaz bile!

Çok Partili Dönemde de Sürgünlüğün Devamı

27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile 12 Mart 1971'deki askeri darbelerden sonra da Kürt Entelektüellerine yönelik baskılar, mahpuslar ve sonrasında kaçışlar şeklinde sürgünlükler gündemden düşmez.

---

[8] Amidalılar. T. Ziya Ekinci'nin sunuş yazısından...

27 Mayıs Askeri darbesinden sonra Demokrat Parti mensuplarının tasfiyesi bağlamında Doğu ve Güneydoğu illerinden şüpheli görülen 495 kişi yakalanarak **Sivas'ta** bir kampta enterne edilirler. Kanunsuz ve yargısız olarak 6 ay süre ile asker gözetiminde tutulan bu insanlardan 55 kişi dışındakiler 6 ay sonunda serbest bırakılır. Bunlardan 55'i hakkında ise Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından sürgün kararı alınır ve Türkiye'nin batı illerinde zorunlu ikamete tabi tutulurlar. Bunlar arasında sonradan Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisinin Başkanlığını yapan ***Av. Faik Bucak*** ve 1965'te Adalet Partisinden Van Milletvekili seçilen ***Kinyas Kartal'da*** bulunuyordu. Uzun süre sürgünde kalan bu şahsiyetler 1961–1965 döneminde iktidar ortağı olan Yeni Türkiye Partisi'nin (YTP) girişimi ile ancak 1964'te çıkarılan bir af kanunu ile sürgünlükten kurtulup ikametgâhlarına dönebildiler. (Tarık Ziya Ekinci'den...)

Yine 12 Mart 1971 askeri darbesinden sonra: o dönemde Türkiye İşçi Partisinden yargılanan **Kemal Burkay**, Silvan TİP ilçe başkanı **Abdülkerim Ceyhan** ve aynı ilçeden **Mahmut Okuducu**, sonra Türkiye Kürdistan'ı Demokrat Partisi Genel Başkanı **Sait Elçi** ülkeyi terk edip uzun süre sürgünlük yaşayanlardandı.

12 Eylül'ün Uzun Süreli ve Kalıcı Sürgünlüğü

Yakın dönemlere gelirsek 12 Eylül 1980 felaketi ve sonrası asıl Kürt Entelektüellerinin neredeyse çok seçkin bir kuşağının adeta toplu olarak sürgünlüğüdür. 12 Eylül darbesi adı üzerinde bir felaketti. Bu felaketi en ağır yaşayanlar elbette yine Kürtler oldu. Kürt Halkı olarak toptan nasibini almanın adeta diğer adı oldu 12 Eylül! 12 Eylül darbesiyle oluşan askeri cunta yönetiminde 650.000 insan gözaltına alındı. Bir milyon 680 bin kişi fişlendi. Açılan 210 bin davadan 230.000 kişi yargılandı. 7000 kişi idamla yargılandı 517 kişiye idam cezası verildi. 50 insan idam edildi. 300 kişi işkencede öldü. Aralarında üniversite öğretim üyelerinin de bulunduğu 30.000 kişinin devlette çalışması sakıncalı görüldüğü için işten atıldı. Sermaye örgütlerinin dışındaki 23.667 demokratik kitle örgütünün faaliyetlerine son verildi. Siyasal Partiler kapatıldı. Konumuzla ilgisi bakımından 30.000 insan yurtdışına kaçarak ***sürgün*** yaşamını seçmek tercihi ile karşı karşıya kaldı. Özellikle Kürt sürgünler en az 25 yıllık zaman aşımından sonra büyük çoğunluğu sürgünlüğü bedenen ve ruhen yaşamış, gençliğini

kaybetmiş, onulmaz hastalıklara sürgün diyarlarda sahip olmuş insanlar olarak ülkelerine dönebildiler ya da dönemediler.

12 Eylül darbesi sonrasında neredeyse tümü ay ışığının olmadığı zifiri karanlık gecelerde Suriye sınırından genellikle kaçakçıların rehberliğinde üçerli, beşerli gruplar halinde yüzlerini kaderin önlerine getireceklerine, arkalarında bıraktıklarını da umuda sayıp öte yakalara sürgün diyarlara gittiler. Yoğun siyaset yaşadılar. Büyük kopuşlar yaşadılar. Siyaseten ülkeye dönüp "yeni bir sayfa açan" ve bir Kürt sürgününün büyük Kürt şairi Osman Sebri'den aktararak söylediği gibi: "Ewana ki wedigerin welat, ewê kezenç bikin. Hun jî diçin Evrupê, winda bikin." (Ülkeye, mücadele için dönenler kazanacak. Avrupa'yı tercih edenler ise kaybedecek!)

Sürgün Ellerindeki Tanıklık...

12 Eylül darbesinin yarattığı sürgünlükle ilgili ilk somut yüzleşmeyi 2000 yılında İsveç'e Stockholm'e gittiğimde tanık olmuştum. Orada kaldığım bir haftalık zaman dilimi içinde her an'ımı kendimle hesaplaşarak, kendimle tartışarak ama "onları-sürgünleri" de izleyip, gözleyerek geçirmiştim. Tartışmıştım sürekli Sürgün Kürtlerle. Israrla dönmelerini istemiştim kendilerinden. Çünkü fark etmiştim ki 20 yıldan fazla bir zaman dilimi içinde oralı olamamışlardı. Ayrık otu gibi duruyorlardı. Filmi, kaçıp göçtükleri 12 Eylül 1980 öncesinde durdurmuşlar ve o andan öteye geçememişlerdi. Sürekli kendi içlerinde birbirlerinin gardını ölçen küçük ve sürekli farklılaşan gruplar olarak yaşıyorlardı. Hayatın her ayrıntısına siyasal bir gönderme yapmak adeta varlık nedenleri gibiydi.

Sürgün(lük) ortamı gözlerinde daha geniş, daha özgürlükçü gibi görünse de; birey olarak sürgünlüğü yaşadıkları sürgün ülkesinde, her halleriyle ciddi bir altüst oluş içinde oldukları belliydi...

Bu bir zihinsel karmaşa mıydı? Sorun neydi? Sorunlu olmaklıklarını kendilerine dahi itiraf edemiyorlar mıydı? Ama hikâyelerini dinlediğimde ne kadar da büyük bir umutla direndiklerini fark etmemek elde değildi.

Bir kısmı dönüyorlardı. "Ülke" dedikleri eski yurtlarına, eski memleketlerine, eski topraklarına. En çok da dönenlerin psikolojilerinde görmek olasıydı tahribatı. Ne eski ama hayallerde eskimeyen "Welat", ne de yeni "sürgün ülkesi"!

İki yerli de olamamanın garip tezahürüne dönüşmüştü yılların yarattığı sürgün hayatlar. Ne tarihleri ile talihlerinin gençlik evresinde kalmış "yitik ve uzak ülke"nin anıları, ne de yeni ama kendisine ait olmayan sürgün ülkesinin kendisini hep yabancı olarak hissettirdiği, yeni yüz...

Edward Said, Kış Ruhu'nda bir gece vakti salaş bir Beyrut Lokantasında, Filistin'de sürgün hayatı yaşayan Pakistanlı şair Faiz Ahmed Faizle, İkbal Ahmed ve kendisinin muhabbetini anlatır. "Beyrut lokantasında oturduk. Ve Faiz bize şiirlerini okudu. Bir süre sonra Faizle, İkbal benim için şiirler çevirmeyi bıraktılar. Ama olsun, bana dert değildi. Meydan okuma ve kaybetme hissi içinde demlenmiş **eve dönüş** sahnesi canlanıyordu gözlerimin önünde; sanki Ziya'ya (Ziya Ül Hak) 'biz buradayız' diyorlardı. Tabii ki **evde olan** Ziya'ydı ve onların coşkulu sesini duymuyordu".[9] Nedense bu anıyı yeniden okuduğumda, yıllar sonra muhtemelen Beyrut'taki o salaş lokantadan daha modern bir Stockholm lokantasındaki Kürt sürgünlerle geçirdiğim bir geceyi anımsadım. Tıpkı Ziya Ül Hak'ın "kardeşim" dediği General Kenan Evren'in ev'den uzakta olan Kürt Sürgünlerin seslerini duymadığı gibi!

Sürgünlük üzerine konu açıldığında neredeyse ağız birliği etmişçesine hemen herkesin aklına ilk evvela Paris gelir. Paris'in, entelektüel sürgünleri, kendine doğru cezp ettiği, sürekli anlatılır. Ama yine aynı Paris'te, yine aynı entelektüellerin işsiz, yersiz-yurtsuz, aç kaldıkları da bir başka gerçektir. Bunu bizzat bana Amidalılar kitabım için anlatan Mehdi Zana'da, Tarık Ziya Ekinci'de gördüm, hissettim. İş bulamamak, aylarca ev sorunu yaşamak, günlerce bir çorba ve birkaç parça ekmekle yetinmek... Ve en onulmazı da, ülkelerinde çok önemli birer şahsiyetken, yaban ellerde sıradan ve önemsiz biri, ya da birileri durumunda görülmek... Hiçbir yeteneğinin ciddiye alınmadığı an'ı yaşamak... İşte somut olarak belki de sürgünlüğün, daha da özel Kürt sürgününün çıplak yüzü buydu...

Diyarbekirli Kürt Sürgünler üzerine çalışırken Siverekli Troçkist bir sürgün dostum paylaşmıştı. "Kimliksizdim. Pasaportum da yoktu. İşim de! Açtım. Çaresizdim. Banklarda sabahladığım, sefaletin dibe vurduğu günler diz boyuydu. Bir arkadaşım dayanamamıştı: 'Bu eziyeti Paris'te yaşayacağıma, kaçtığım Türkiye'ye kaçak olarak döner.

---

[9] Edward Said, Kış Ruhu, Metis Yayınları, Kasım 2000, İst.

orada yaşarım, daha iyi!' deyip kaçak yollardan bir yük gemisiyle Türkiye'ye dönmüştü. Bense günlerce Paris'teki Türk Konsolosluğunun gözlerden uzak bir köşesinde durup, konsolosluğun kapısını gözetleyerek, içeriye, işlemlerini yaptırmak üzere ellerinde pasaportlarıyla giren Türkiyeli işçilere imrenmiştim. Onların bir pasaportları, bir de ülkeleri vardı. Benimse bir konsolosluğum bile yoktu." İşte sürgünlük buydu belki de! "Kin duyulan" sürgünü uzak ve yaban ellere süren, belki de hiçbir zaman bir aidiyet bağıyla bir entelektüelin bağlanmayacağı "bir konsolosluğun" bile özlenmesi!

Kürtçe Konuşan "Kürt Polisler", Ressam Belengaz ve Ötesi...

Aslında bu somut beklentiden ve özlemden yola çıkarak bir başka gerçeklikle yüzleşmenin de hesaplaşmasıydı sanki Kürt aydınlarının sürgünlüğü. Sürgünlükle "milli" ya da "milliyet" veya "milliyetçilik" kavramları arasında da bir illiyet bağı vardı ister istemez. Sürgünler bir noktada her hangi bir kurumu olmayanlardır. Ordusu, devleti, örgütü yoktur sürgünün. Ama bu örgütleri yaratma gibi bir dertleri de vardır. Kendileri ile örtüşen örgütlenmelerden haz alma gibi bir yanları da vardır. Bunun canlı örneği olarak İsveç'te iken Güney'e (Irak Kürdistan'ına) yaptığı bir seyahatten yeni dönen Diyarbakırlı bir Kürt entelektüelin anlatımına tanık olmuştum. Sonradan, 12 Eylül sonrası diasporadaki Kürt sürgünlerinin anlatısı olarak kurduğum Amidalılar kitabımda da yerini alan o Kürt sürgün şahsiyeti: Stockholm'de kendisini dinleyen yine sürgünlerden oluşan ve ülkeye dönemeyen Kürt topluluğa, heyecanla ve imrenerek "Kürtçe konuşan Kürt polisleri", neredeyse "kucaklayıp öpecekmiş" gibi anlatışını "şaşırarak" izlemiştim. Şaşırmıştım, çünkü sürgünlüğün kimi kez geçmişteki ideolojik perspektiflerden "azade" nasıl "Milli" kaygıları gündeme getirdiğini ve sürgün insanını nasıl Kürtçe konuşan polislerle bile "mutlu" olmaya yettiğini kendi gözlerimle görmüştüm.

Sürgünlükte çoğu kez elde edilen şey, bölüşmeye niyetlenilmeyen şeylerdir. "Sürgün olmanın en nahoş yanları kendinizin ve vatandaşlarınızın etrafında sınırlar çizerken ortaya çıkar: Abartılı bir grup dayanışması hissinin yanı sıra yabancılara, hatta sizinle aynı müşkül durumda olabilecek kişilere bile duyulan tutkulu düşmanlıklardır." Dışa-

rıdaydım. Konuklarıydım. Bazen bir gecede üç ya da dört eve zamanımın kısıtlılığı nedeniyle paylaştırarak uğrayabiliyordum. Kendi içlerinde küçücük gruplara ayrılıp, daha önce birlikte oldukları ama nüans farkları ile ayrıştıkları arkadaşlarına karşı, "politika" yapıyorlardı. Politika yaptıklarını sanıyorlardı. Üstelik üçerli beşerli sayılarla yaptıklarını sandıkları bu politikalarını da anlatarak "destek" bekliyorlardı.

Sürgünlerin bir çoğu aynı zamanda "savunmacı bir milliyetçilik"le haşır neşirdirler. Bunun tabii ki yakın zamanda somut tezahürü de vardır. Yahudilerin ve Filistinlilerin yaptıkları gibi! Kürt sürgünleri, diasporada özellikle de İsveç'te bir "Kürt Ekolü, İsveç Kürtleri ekolü" yaratmışlardı. Adeta bütün diaspora Kürtleri bir yana, İsveç'teki Kürtler bir yana. Özellikle dil konusunda çok kıskanç bir hassasiyetleri var. Avrupa'nın diğer ülkelerindeki Kürtlere göre İsveç Kürtleri daha kararlı bir duruş sergiliyorlar.

Edward Said Kuş Ruhu'nun bir başka yerinde "Modern Batı Kültürü büyük ölçüde sürgünlerin, göçmenlerin, mültecilerin ürünüdür. Amerikan akademik, entelektüel ve estetik düşüncesi bugünkü haline Faşizm'den, Komünizmden ve baskıya, muhalifleri korumaya dayalı diğer rejimlerden kaçan mültecilerin sayesinde gelmiştir" derken; tam da Mehmed Uzun ve onun geleneğinden gelenlerin mesela İsveç edebiyat ortamına kattıklarına parmak basıyor. Üç dilde aynı olgunlukta yazmak kolay olmasa gerek. Kendi ana dilinde adeta dili yeniden bir edebiyat dili haline getirip yaratarak (Kürtçe), zorla öğretilen dilde (Türkçe) ve sürgün ülkenin dilinde (İsveççe) yazmak. Hatta sürgün ülkenin birçok yazarından daha "okkalı" yazabilmek...

Bu elbette en çok Edward Said'in anlattıkları ile örtüşüyor. Tam bununla örtüşen bir başka gerçeği de George Steiner'den alıntılayan Edward Said ifade eder: "Bütün bir 20. yüzyıl Batı edebiyatının – başta Beckett, Nabokov, Bund olmak üzere- sürgünler tarafından ve sürgünler üzerine üretilen ülkeler ötesi, bir edebiyat olduğunu" ve mülteci çağını sergilediğini ileri sürer.

Ciddi yalnızlık ve yokoluşu içinde barındırır sürgünlük. Hele hele Kürtlerin sürgünlüğü... Joseph Conrad "Amy Foster" adlı hikâyesinde: Amerika'ya giderken bindiği gemi İngiltere kıyılarında batan Doğu Avrupalı Yanko Gorall'ın öyküsünü anlatır. Gorall İngiltere'ye yerleşir. Bir süre sonra Amy Foster adlı bir köylü kızla evlenir. Bir de çocukları

olur. Yanko bir gün hastalanır. Ve Amy Foster onu o haliyle kabullenmez ve çocuğunu da yanına alarak Yanko'yu terk eder. Yanko, sefalet içinde ölür. "Olağanüstü bir yalnızlık ve ümitsizlik felaketi" şeklindeki bir ölümdür. Yanko'nun ölümü.

Bu örnek olay nedense Amidalılar'da bir Kürt sürgünü olan Keya İzol'un anlattığı ve Kürt Önderlerinden Seyit Rıza'nın, Şeyh Said'in, Kadı Muhammed'in ölümsüz portrelerini yapan ressam "Belengaz"ın hikâyesiyle yeniden anımsadım...

Belengaz hastadır. Hem de ölümcül hasta. Kendi ifadesi ile varlık nedeni olan kızının "kendi istediği gibi yaşamadığından" yana dertlidir ve buna bir anlam da verememektedir. Oysa Belengaz, kızına karşı yapabileceği her şeyi yapmıştır! Yapmışlır da, kızının kendisine karşı tersine davranışı, kendisinin istediği gibi değil de bir İsveçli gibi yaşamak istemesi nedendir! İşte tam da bu noktada "sürgün sözcüğü, yalnızlık ve tinsellik çeşnisi" taşımaktadır. Yani Wallace Stevens'in sözleriyle, "bir kış ruhu"dur sürgün. Bahar olasılığı kadar yaz'la güz'ün 'pathosu' da yakın ama uzak, ulaşılamaz bir yerdedir.

Sürgünlük uzunca ve çoğu kez ertelenmiş geri dönüşsüz hayatlara doğru çıkılan yolculukların kendi coğrafyasından kopuverişin hikâyesidir. Sürgün insanı yola çıkarken genellikle biletini yalnız gidiş olarak alır. Ya da biletsiz ve "kaçak" olarak gider sürgüne. Bu bile tek başına ağır bir kırılma/yarılmadır.

Sürgün ülkede yürüdüğünüz sokaklar hiçbir zaman sizin olmayan, sizin olmayacak olan bir şehrin sokaklarıdır. Her şey "sizden önce birileri tarafından düzene" konulmuştur. Sizden, sizin ruhunuzdan hiçbir iz o "donuk yüzlü" gölgeli soluk mekânlara yansımamıştır. Size kalan bir yabancı gibi sadece "seyretmektir".

Alıştığınız geceler de gündüzler de orada yoktur. Yaşanmayacaktır da! Geceyi her zaman tam saatinde yaşamaya alışkınsanız, boşuna beklemiş olacaksınız. Kuzeyin uzak ve soğuk ülkesinde saatlerin gonk sesleri, size göre gece yarısını çaldığında, en çok iki saat yaşarsınız geceyi. Geceler de gündüzler de size ait değildir. Saate göre hayatınızı ayarlamak durumundasınızdır. Ülkesinden, alışkanlıklarından ayrı düşen sürgün için "her şey yarı gerçektir" artık. Kentini, mekânlarını yitiren insanın "yeryüzü ayaklarının altından kaymıştır".

Sürgün biri için: eski şehri. her zaman rüyalarında bir ziyaretçi gibi gezip dolaştığı şehirdir. İnsanın adeta kendi varlığından ayıramadığı bir bağlılığın göstergesidir bu sevgi. Hep düşlenir, onunla yaşanır. O düşlerdeki şehirden gelen /göndertlen/getirilen bir meta, bir taş parçası, bir avuç toprak, kendisinin olmayan evin, en ayrıcalıklı köşesinde baş tacı edilir hep.

Ve Son Noktayı Koymak,
Ya da Nurettin Zaza ve "Sürgün Her Yerde Yalnızdır"...

Yıllar geçip de artık "oralı" olduğu ruhuna da işleyince; "Sanki büyük bir çöküntü yaşanmış da ardından her şeyin yokluğa karıştığını görmüş gibi"[10] olur sürgün.

Bu nedenle tam da bu noktada 20. yüzyılın en başındaki sürgünlerden, bir Kürt sürgünü Nureddin Zaza'ya gönderme yapmak belki de en doğrusu!

"Ülkesini terk etti ve dünyaya açıldı. Tanrı sürgünlere rehberlik etsin!

Milletlerin arasından geçtim.

Bana baktılar, ben de onlara; fakat birbirimizi tanıyamadık

Sürgün her yerde yalnızdır! Güneş batıp, el ayak çekilince kendime şunu sordum: "Ne bahtiyardır akşamları evine dönüp, çocuklarına sarılan kişi"

Sürgün her yerde yalnızdır!

Rüzgârın seyrine kapılıp giden bulutlar nereye gider? Rüzgâr, beni de seyrine alıp keyfine göre sürüyor.

Sürgün her yerde yalnızdır!

Bu ağaçlar ne hoş, bu çiçekler ne güzel: Fakat bunlar benim ülkemin ağaçları ve çiçekleri değil, bana hiçbir şey söylemiyorlar.

Sürgün her yerde yalnızdır!

Bu ırmak ovada kırık bir yürekle akıyor; fakat akışı benim çocukluğumda duyduğum ırmakların akışına benzemiyor, bana hiçbir şey hatırlatmıyor.

Sürgün her yerde yalnızdır!

Bu şarkılar çok güzel: Fakat bu canlı ve güzel melodileri benim ülkemin melodilerine benzemiyor.

Sürgün her yerde yalnızdır!

---

[10] Demir Özlü. İthaka'ya Yolculuk. Can Yayınları. 1996. İst.

Bana sordular: "neden her zaman ağlamaklısın?" Nedenini onlara söylediğimde kimse bana ağlamadı; çünkü derdimi anlamıyorlardı.

Sürgün her yerde yalnızdır!

Yaşlıları gördüm; çocuklar, zeytin ağaçlarının etrafını kaplayan dikenler gibi etraflarını sarmışlardı. Fakat ne yaşlılar bana "oğlum" ne de çocuklar bana "baba" dedi.

Sürgün her yerde yalnızdır!

Bayraklar gördüm burçların ve kalelerin üzerinde dalgalanıyorlardı. Fakat ne renkleri ne de dalgalanışları, yüreğimi ferahlatmadı. Onlar benim ülkemin renklerini taşımıyordu.

Sürgün her yerde yalnızdır!

Dostluk, arkadaşlık, yakınlık, güzellik, rahatlık ve özgürlük, yalnızca ülkede var.

Sürgün her yerde yalnızdır!

Zavallı sürgün! Bu ağlayış ve sitemler yeter. Senin gibi birçok insan ülkesinden uzak bırakıldı. Herkes senin gibi dostluğun, kardeşliğin, arkadaşlığın özlemini çekti. Onların yokluğunu hissetti. Umudunu koru ve dayan. Bir gün amacına ve muradına ulaşacaksın. Bugün olmasa bile... Yarın."[11]

Şimdi de Sordum ve Paylaştıklarını Paylaşıyorum; Yalın ve Olduğu Gibi...

İsyan ve İskân Sürgünlerinin Söyledikleridir

"1934'te de ailemiz sürgüne gitmiş. Daha emekliyormuşum. Önceden de Sebgetullah dedemle Şeyh Heybet sürgüne gitmişler, 1925'teki Şeyh Said İsyanı'ndan sonra iki sene sürgünde kalmışlar. Af çıkınca da dönmüşler. Dedem, anneannem, babam, halam, hep beraber sürgüne gidiyorlar. Yani 1925'lerdeki ilk sürgüne...

Bu defaki sürgünde kaderde Kütahya'ya gitmek varmış. Bayağı da kalabalığız. Şeyh Heybet, kardeşi Şeyh Feyzi, Altınakar'lardan Şeyh Celal, bizim aile komple. Ayrıca Sayarlar da var. Mücahit Can'ın dedesi annemin babası oluyordu. O da bizimle beraber. Bunların bir kısmını Uşak'a veriyorlar. Amaç herkesi bir arada tutmamak! Her taraftan sürgünler başlıyor. Garzan'dan, Siirt'ten, Tunceli'den gruplar halinde. Cemil Paşa'lar, Azizoğulları ve daha birçok aile

---

[11] Nureddin Zaza. Hawar Dergisi Sayı 29. Haziran 1941. Çev: Abidin Parıltı.

hepsi sürgün ediliyor. Annemin ve yengemin altınları ve takıları çok... Bir süre onları bozdurup harcıyorlar. Bolluğa ve varlığa da alışmışlar. Yokluk nedir bilmiyorlar. Bir de bizim Diyarbakır kültürü ile Kütahya'nınki çok farklı. Biri evimize sürgün yerinde de geldiğinde evde ne varsa ortaya serilirdi. Hürmette kusur edilmezdi. Ama onların öyle değilmiş, bir eve misafir gittiğimizde öğrendik. Bir gün Kütahyalılar bizi çaya davet ediyorlar. Bizimkiler de ellerini kollarını sallayarak gidiyorlar. Bir de bakıyorlar ki ortada sofra kurulmuş, gelenin kolunda bir sepet. Her gelen sepetini açıp, bardağını ve yiyeceğini çıkararak kendi getirdiğini yiyor. Adeta pikniğe gidilmiş gibi". (**Mehdiye ÇETİN-Öngören**)

"1935 yılında Kütahya-Tavşanlı'da sürgünde doğmuşum. Sürgünde olduğumuz için nenem kaçak olarak Diyarbakır'a gider gelir, bir şeyler toplar getirirdi. Sürgün yerinde çok perişan durumdaydık. Çünkü malı mülkü her şeyi elinden alınmış, yalnız üstündeki elbiselerle sürgüne gitmişti ailem. İşte anneannemin o kaçak gidişlerde getirebildiği zahirelerle kışı geçirmeye çalışırdık. Aile içinde değerlendirme şöyleydi: Anneannem hiç Türkçe bilmezdi. Halalarım öğrenmişti. Dışarı çıkıldığında mutlaka çarşaf giyilirdi. Tavşanlı insanları ardımızdan "Kuyruklu Kürtler" diye çağırırlardı. Benim çok gücüme giderdi. Ağlardım. "niye böyle söylüyorlar" derdim. Anneannem hiç üzerine alınmaz. "niye karışıyorsun, bırak söylesinler. Bizden bir şey eksilmez ki! Ayıp onlarındır. Biz onlara karışmıyoruz. Onlar bizlere karışıyor. Onlar utansınlar" derdi.

Sürgün dönemi bayağı zordu. Farklıydık. Anneannemle Kürtçe konuştuğumda arkadaşlarım bana yan, yan bakardı. Eksikleriniz oluyordu. Doğrusu bizi eksik sayıyorlardı. Eksilmiyorduk da! Onlar bizi eksik sayıyorlardı. "Bu nasıl dildir, nasıl konuşuyorsunuz" derlerdi. Bayağı zorlanıyorduk ilişkilerde. Bize, "Kürtler nasıl, sizler nasıl bir memleketten geldiniz? Bizim duyduğumuza göre Kürtlerin kuyruğu varmış? Kürtler çok vahşi insanlarmış?" diyorlardı. Bizi vahşi olarak görüyorlardı. Kendilerine bazen şunu söylemek zorunda kalıyorduk: "Komşular bizde vahşet görüyorsanız bilin ki Kürtler de vahşidir. İşte Kürtler dediğiniz bizleriz, memlekette kalanlar da bizler gibi insanlardır. Kürt halkı bizim gibidir. Eğer bizim vahşi davranışlarımız varsa bilin ki bütün Kürtler de böyledir. Eğer yok görmüyorsanız biz de

sizler gibi insanız. Kiracıydık, birkaç mahalleye taşındık. Ama bu önyargı hep devam etti." (**Sakine Ana -ARAT**)

"Ben Şeyh Sait Efendi'nin zamanında Estel'deydim (Mardin-Midyat). Sürgüne gittiğimiz zaman Sason İsyanı vardı. O isyana o zamanlar Garzan'lıların İsyanı diyorlardı. O ilk çocukluk günlerimi çok fazla hatırlamıyorum. Sadece o ilk sürgünlüktür bu gün hafızamda yer eden. Dedemi ve babamı Tarsus'a sürgün etmişlerdi. Tabii ki Şeyh Sait İsyanından sonra! Sürgün olduk, aile olarak. Tek kelimeyle perişanlıktı. Bizleri asker refakatinde atlara bindirerek önce Mardin'e götürdüler. Eşyalarımız da katır ve eşeklere yüklenmişti. Çoluk, çocuk bin bir eziyetle gittik. Bütün Midyat halkı adeta yıkılmıştı. Çok üzülmüşlerdi gidişimize. Ağlayanlar, sızlayanlar. Bu sürgünlüğü kabul edemiyorlardı bir türlü. Ben o zamanlar 7-8 yaşlarındaydım. Küçük olduğum için eşeğin üzerine oturtmuşlardı beni. Sonra bizleri trene bindirdiler, ama nasıl bir tren! Düşman başına. Atların vagonlarıydı her halde! Annem o duruma çok üzüldü. Atlar, katırlar, kömür velhasıl yük vagonu gibi işte. Bir de o trenin tak u rak sesleri, artık gerisini sen düşün. Tren, bir istasyonda durdu. Baba tarafından bir erkek akrabamız da bizle birlikteydi. Gidip görevli birileri ile konuştu, bu böyle olmaz diye anlattı. Sonra halimize acımış olacaklar ki, bizi o istasyonda tahta vagonlara aldılar. Artık çok iyi hatırlamıyorum o aktarma yaptığımız istasyon Halep'ti zannedersem. Sonra sürgün diyarına vardık...

Ramazan Bayramı'na yakın annem sıkıldım dedi. Mersin'de akrabalarımız var. Babama dedi ki: "Git devletten izin al akrabaların ziyaretine gidelim." Nasıl oldu bilmiyorum işte, izin verdiler, gittik Mersin'e. Bayramdı gerçi ama! "Bize ne bayramdan" dedik. "Biz sürgünlüyüz, fermanlıyız, bilmem neyiz. Bayram bizim neyimize!" dedik." (**Fatma AZİZOĞLU**)

"Babam rahmetli Hüseyin Azizoğlu, Şeyh Said İsyanı'ndan sonra ilk sürgün yeri olan Konya'ya yollanmış. Bu dediğim 1925 yılları. Arkasından 1938 Dêrsim Hareketi'ndan sonra Babaeski'ye, Trakya'ya gönderilmiş. Yani benim doğduğum yere. Çocuktum, çok ayrıntıları hatırlamıyorum ama orada sürgün yerinde Gevranizadeler'den bir şahsiyet de vardı. O da işte bizim amcamız. Diyarbakırlı çok kişi vardı Konya'da... Hepsi sürgün. Ahmet Mümtaz Cizrelioğlu Amca hâkimlik yapıyordu. Ama sürgündü. Aynı zamanda da hâkimlik yapmasına izin vermişlerdi.

Bir gün arkadaşlarımla Konya'nın dış mahallelere gitmiştik. Unutmadan, babam benimle hep Kürtçe konuşurdu. Ben ise dışarıda Türkçe konuşurdum. Diyordum ki babama; "Bavo, tû çima bi min re Tirkî xeber didî?". (Baba benimle neden Türkçe konuşuyorsun?). O da cevaben "Lawo Tirkî hîn bibe. Fena Tirkan hîn bibe. Kurdî jixwe hîn dibî". (Oğlum, Türkçe'yi iyi öğren. Aynen Türkler gibi. Kürtçe'yi zaten öğrenirsin). Aynen böyle söylerdi. Neyse arkadaşlarla dış mahallelere gittik. Bir de baktım ki babamın konuştuğu lisanla (Kürtçe) o mahallelerde konuşulan lisan aynı. Kürtler vardı orada. Eve döndüm. Akşam babam geldi. Babamın bir dükkânı vardı Konya'da. Ne yapsın sürgünde dükkânla geçimimizi sağlıyordu. Arazilere filan her şeye el konulmuş. Devlet hiç bir şey vermedi sürgün yerinde. Aç kalmayalım diye babam geçindiriyordu bizleri. Babam akşam eve geldiğinde dedim ki ona; "Bavo em çûn filan mehelê, em û hevalan. Ew te xeberdana bi minre dikir. Kurmancî xeber didin." (Baba, biz bugün arkadaşlarla filan mahalleye gittik. Hani sen benimle konuşuyordun ya! İşte o dille Kürtçe konuşuyorlardı!) Kurmanca Orta Anadoli. Beriya da surgun hatine. Beriya belki sê sed salî hatine. "Lawo" go bavê min, "Kurmanc liwir ji heye. Aferim go, we çawa dî." Mı go, "baba ne ku min dit. Tesadufî min dît." (Onlar Orta Anadolu Kürtleri'ymiş. Eskiden sürgün olarak gelmişler. Belki de yüz yıl evvel. Oğlum dedi babam." Kürtler burada da var. Aferin, siz nasıl gördünüz. Baba biz tesadüfen gördük"). (**İskân AZİZOĞLU**)

"3 yaşlarındayken ailemizin ilk sürgünüyle İzmir Buca'ya gittim. 1928-29 yıllarında 5-6 yaşlarındayken tekrar Diyarbakır'a döndük. O sürgün dönüşünü maalesef ailemizin bir kısım fertleri yaşamadı. Avrupa'da olanlar vardı. Onlardan bir kısmı da Suriye'ye intikal etmişlerdi.

Suriye'ye gidenlerin içinde büyük amcamla beraber abim Fuat'ta vardı. O zaman küçük kardeşim Felat henüz dünyaya gelmemişti. İşte Kadri Bey, Ekrem Bey, Mehmet Bey, Mikdat Bey tam o zaman Suriye'ye intikal ettiler. Biz de Diyarbekir'e döndük. İşimizle, arazilerimizle ilgilenmek durumunda kaldık. Babam Memduh Cemiloğlu feylesof ruhlu bir adamdı. İşlerle, ticaretle uğraşmayı pek sevmezdi. Bu nedenle çok küçük yaştayken arazilerle, işlerle ben ilgilenmek durumunda kaldım.

1936 yılında aile olarak yeniden ikinci sürgüne gitmek durumunda kaldık. Giderken 1936'da her şey o kadar kö-

tüydü ki: apar topar gitmiştik. Trende hayvanların vagonunda gitmiştik. Karabaş Köyü'nde oturuyorduk. Felat kardeşimin ismi sürgüne gideceklerin arasında yoktu. Rahmetli babam sürgün emrini bize tebliğ eden görevlilere sordu. Dedi ki "eğer öldürmeye götüreceksiniz küçük oğlum Felat'ın ismi yok. Bari o kurtulsun." Görevli de alaycı bir üslupla "hayır, hayır öldürme yok. Ordu'ya sürgüne gidiyorsunuz" dedi ve Felat'ın ismi de sürgün listesine eklendi. Bu o gidiş bende derin bir yaradır, hatıradır. Ve unutmam mümkün değil. Sürgün gecesi kırk derece ateşle yatıyordum, hastaydım. O halde trene bindirildim. Diğer akrabalarımızı da topladılar. Apar, topar Uzunkışla'ya kadar diğer bütün akrabalarla beraber gittik. Zaten damatlarımız da, yani Cemilpaşa ailesinden kız alanlar da bizimle beraber sürülmüştü. Mustafa Ekinci ile bizim aile Ordu'ya. Nejdet Hayalioğlular Samsun'a. Muhittin amcam Kastamonu'ya. Dara ve Daver'in babası Lüleburgaz'a Babaeski'ye. Ömer, Faruk ve Cemil Cemiloğlu'nun babaları Edirne'ye sürüldü.

Bu öylesine bir sürgünlüktü ki; liseyi bitirdiğimde Denizli'de arkadaşlarım sana nasıl ulaşırız diye sorduklarında, "Nejat Cemiloğlu, Türkiye" diye yazın, ulaşır o mektup, elbet bir yerde beni bulur demiştim. Çünkü sürgünle artık her yerli olmuştuk. Sonra 1947'de döndük işte." (**Nejat CEMİLOĞLU**)

"Diyarbekir'den kaçarcasına ayrıldım. İzmir'e gittim. Sonra Diyarbekir'den haber geldi. Dediler ki hemen hareket et, ayrıl oralardan. Pasaport aldım. Köstence'den bir vapur geliyordu, ona bindim. Pire'ye çıktım. Oradan Atina'ya gittim, oradan da Marsilya'ya. Sonra yataklı vagona binip, Paris'e. Mösyö Gorbazona isminde İspanyol bir dostum vardı. Ona telefon açtım, geldi. Orada fizik, kimya tahsili gördüm. Sonra da önemli bir hocadan matematik dersi aldım.

Bizimkiler, Cemilpaşalar komple Diyarbekir'den sürgün edilmiş ve gitmişler. Ben o zamanlar orada olmadığım için sürgüne dâhil edilmemişim. İşte Diyarbekir'e arazi satmaya gelince, "niye geldi bu Esat?" diye Vali öfkelenmiş. Ve eklemiş. "hani diyordunuz buralarda Cemilpaşalar'dan kimse kalmadı" diye. "İşte bir genç gelmiş. Arazileri satmaya çalışıyor. Çağırın bir, iki tokat atın gitsin" sözünü bunun üzerine söylüyor. Ben o zaman Edirne Lisesi'nde okuyordum. Her biri bir yere sürüldü. Mesela Felat'ler Ordu'daydı. Cev-

det amcamı Denizli'deydi. Her tarafa dağıttılar. Bir süre bana para gelmemişti. O sene Cevdet amcam benim bütün ihtiyaçlarımı temin etti. Ona minnettarım. İşte o Cevdet amcam Denizli'deyken bir çiftlik sahibi olmuştu. Orada demişler ki, "Nasıl olur da bir Kürt paşasının oğlu sürgünle buralara gelir ve çiftlik kurar!" Yanındaki Erzurumlu adamını da vurup birlikte öldürürler. O güzel Cevdet amcamı işte öyle orada sürgün yerinde vurup öldürdüler." **(Eshat Sezai CEMİLOĞLU)**

Ben daha 3,5 yaşındayken babam sürgüne gitti. 1928'lerde. Suriye'ye gittiler. Ben sonradan babamın yanına ulaştım. Beni götürmeye gelen babamın adamının adı Mahmut'tu. Ona "şimdi beni indir. Yoksa polise beni kaçırdığını söyleyeceğim" dediğimi hatırlıyorum. O zavallıya ne çektirdiğimi bir ben bilirim. Bir gece Mardin'de kaldık. Babamın dostları vardı, orada kaldık. Ertesi günü beni Diyarbakır'dan alan Mahmut atıyla kaçak geçti sınırı. O evinde misafir kaldığımız şahıs da beni sınırdan Mahfel'den geçirdi. Askerlere de "bu çocuk kardeşimin kızıdır, dedi. Annesi vefat etmiş. Teyzesine Amûde'ye götüreceğim" dedi. Benimle Arapça konuşmaya başladılar, anlamadım. "Bilmiyorum" deyince, bozuldular. "Nasıl bilmiyorsun" deyince, "Diyarbekir'de teyzemin yanında büyüdüğümü o nedenle Arapça'yı bilmediğimi" söyledim.

O ana kadar halen Bin Xet (hattın altı. Suriye sınırının öte tarafı) heyecanı bende var. Sonra iki demiri geçtik. İşte Bin Xet dediler. Sonra beni götüren şahıs "Em Xelas Bun" (Kurtulduk) dedi. O tarafa geçince sandım ki biri bana bir tokat vurdu. Hemen sınırda bir köy vardı. Taş taşıyan kamyonlar vardı. Sonra Mahmut geldi. Beni o kamyonlardan birinin şoför mahailine yerleştirdi. Sonra Amûdê'ye vardık. Şeyh Feyzi vardı orada. Babamın arkadaşıydı. Onun evine indik. Herkes oturmuş. Nazime olduğumu öğrenince bütün Amûdê toplandı başımıza. Mihemed beyin kızı gelmiş diye. 11-12 yaşlarındaydım. Kendi kendimden razıydım. Jê hatiydim.(yetişmiştim) Babam o sene köye gitmişti. Orada değildi. Annemin suretini de hiç hatırlamıyordum. Babamı sanki resimlerden hatırlar gibiydim. Beni otomobile bindirdiler. Sabah erkenden köye, Rihik'e doğru yola çıktık. Kalabalığı görünce annem anlatıyor. Şaşırmışlar. Kimsenin haberi yokmuş. Babam sürpriz yapmış. **(Nazime CEMİLOĞLU)**

"1926 Diyarbakır doğumluyum. O sıralarda babam İzmir'de sürgündeydi. Annem bana hamile kalınca, sürgün yerinden Diyarbakır'a gelip beni doğuruyor. Büyük annemin yanında bizim küçük evde doğum gerçekleşiyor. Büyük annemin odasında doğuruyor beni annem. Doğumdan sonra tekrar İzmir'e gidiyoruz, sürgün yerine. Bir süre orada kalıyoruz. Daha sonra dönüş yapıyoruz. İlk sürgün dönüşü çok az erkek kalmıştı. Büyüklerimiz ilk sürgün dönüşü bakmış ki bu işin sonu yok! Sürekli iftira, kara çalmalar var. Sebep, bahane, arama var. Aile olarak oturup karar vermişler. O günlerde Fransızlar da Suriye'de. Siyasi mülteci olarak oraya gitmeye karar vermişler. Doktor Nafiz Yekbün, Kadri Cemilpaşa (Zinar Silopi), Ekrem Bey, Bedri Amca var. Muş'tan, Varto'dan kim varsa bu acziyetten bıkan gitmiş Suriye'ye. Bu saydıklarım aynı zamanda birinci dünya savaşına da katılmışlar. Ekrem Bey Balkan harbine katılmış. Kadri Bey savaşta, Mısır'da esir düşmüş. Bunlar benim dayılarım. Ben işte Diyarbakır'a gelmeden 18 yıl süreyle aynı evde onlarla beraber Halep'te o sürgünlerle kaldım. İlkokula Diyarbakır'da yazıldım. Ama birinci sınıfı bile geçemedim, iyi hatırlıyorum. Tam Şubat ayıydı. Birinci ve ikinci cemre düşmüştü. Üçüncü cemre düşmeden biz yola revan olduk. Kırklareli'ne babamın sürgünü çıktı. Bütün Cemilpaşalar 1937'de toplu olarak sürgüne gitmeden, biz onlardan üç yıl önce sürgüne gönderildik.

Bir kış günüydü. Babam Ahmet Cemil'i tutukladılar. Ben ilkokuldaydım. Dediler ki sürgüne gidiyorsunuz. Ben okula gidip geliyorum. Arkadaşlar soruyorlar üzülüyorlar. Yarıyıldan sonra sürgüne gittik. Kırklareli'ne gideceğimizi de bilmiyorduk. Yağmurlu, puslu, soğuk bir gündü. Komiser ve iki, üç polis geldiler. Ne emrettilerse, işte iki yatak, üç yorgan, bir tencere, kaşık, çatal filan, bir portatif gaz ocağı alabildik yanımıza. Bir kısım malzemeleri de onlarla tartışmayı göze alarak zorla alabildik yanımıza. Babam zaten tutuklu, ortada yok. Nerede olduğunu dahi bilmiyoruz. O akşam kamyon geldi. Bir sürü kıymetli eşyalarımız vardı. Acem halıları, gümüşler filan. Hiç birisini almamıza izin vermediler. Bir kilim bir de ip getirdiler. Eşyaları o kilime balya yaparak iple bağladık. Yardımcımız Mısto ile birlikte denk yaptık. Hop diye bir kamyona attılar. Sonra babamı getirdiler. Annem ve iki küçük çocukla yola çıktık. Biz çocuklar ne olup bittiğinin pek farkında değildik. Varlık içindeyken sürgüne gittik. [**Şermin CEMİLOĞLU**]

"Dedemin kardeşi, hani Sağlık Bakanlığı da yapmış olan Selahattin Cizrelioğlu'nun dedesi Aziz Bey, Jön Türkler'le olan çatışmalarından dolayı Malatya'ya sürgüne gönderilir. Küçük kardeşleri olan Muhtar Bey, Fatma Hanım ve dedem Mümtaz Bey yalnız başlarına kalırlar. Muhtar Bey Valiye gider. 1905-1906'larda. O zamanki Vali bakar ki 15-16 yaşlarında iki çocuk gelmiş. "Vali Paşa" derler "bize iş ver çalışalım. Biz aile ismimize Cizrelioğlu ismine lâyık davranmak zorundayız" derler. Vali onlara hitaben "Yılanın kardeşleri de yılan olur" der ve hakaret eder. Muhtar Bey yanında taşıdığı cennah'ını (Diyarbakır'da yakın dövüşlerde kullanılan başı topuz gibi kısa ve küt sopa) Vali'nin kafasına indirir. Zaptiyeler onları yakalar. Elleri, kolları bağlanarak Adana'nın Payas Kalesine sürgüne gönderilirler...

Babam dediğim gibi hâkimdi. 1934-35 yıllarıydı. 2-3 yaşlarındayım. Babama bir telgraf geliyor. Telgraf dayılarım aracılığı ile geliyor. Telgrafı okuyunca evde ağlamalar, sızlamalar genel bir telaş ve kargaşalık başlıyor. Babam, halamla neneme hitaben eşine ve anneme duyurmayın diyor. Telgraf dediğim gibi Diyarbekir'den geliyor. Ağrı Eleşkirt'te hâkim babam Ahmet Cizrelioğlu'na. Mesaj aynen şöyle: "Tosunları kara vagonlarla gönderdiler. İkinci parti de gidebilir. Haberiniz olsun." Bu telgrafı babama çeken, Şefik dayı dediğimiz Şefik Alakuş. Babam, telgrafı alınca hemen cevap yazıyor. "Hepsi mi gitti" diye. "Uzaktakileri de topluyorlar" diye ikinci telgraf geliyor. Ses, seda yok. Annemden gizliyorlar. Kendi aralarında konuşuyorlar. Babam Eleşkirt'ten çıkıp Diyarbekir'e geliyor. Tabi tek başına!

Artık 1936 yılındayız. Büyüklerinin ellerini öpüyor. Diyarbakır'da gördüğü manzara aynen şu: Cemilpaşalar'ı, damatlarını ve de damatlarının da damatlarını sürgüne yolluyorlar. Düşünebiliyor musun Şeyhmus kardeşim. Hazro'lu Behrem Bey, Lamia Hanım'la evli. O kız kardeşini Hüseyin Azizoğlu'na vermiş. Yusuf Azizoğlu'nun abisine. Yusuf Azizoğlu Behrem Beyin damadı. Behrem Bey de Cemilpaşalar'ın damadı olduğundan dolayı, damatların damadı da haydi yallah sürgüne... Zazaoğlu Behçet Bey, onun babası Süleyman Bey. Onu da sürgüne yolluyorlar. Onların kız kardeşi olan Semiha Hanım da Gevranizadeler'den Adil beyle evli olduğu için o da sürgüne. Gevranizadeler'den bir tek Adil Güran, Zazaoğulları'nın damadı olduğu için, Zazaoğulları da Cemilpaşalar'ın damadı olduğu için sürgüne gidiyor.

Sürgün kararı hepimiz için gelmiş. Babam Diyarbekir'e indiği zaman hemen yakalıyorlar. O zamanlar biliyorsun işte müfettiş-i umumilik zamanı. Umum Müfettişi de Abidin Özmen. "Hâkim, hâkim derhal çoluk çocuğunu toplayıp sürgüne gideceksin" diyorlar. Ve yazıyı da gösteriyorlar. Kastamonu. Babam Diyarbekir sıcağında ağır hastalanmış, cehennem gibi. Yol yorgunluğu da var. "Sayın Valim müsaade edin köye gidip eşyalarımı hazırlayayım" diyorsa da Vali "hayır" diyor. "Bu gece hemen gideceksin." Babam Emniyet Müdürü'nden ricada bulunarak, "ben bir hâkimim der. Hiç olmazsa toparlanmam için bir gece süre verin" der. Müdür "sana geceleyin cevap vereceğim" der. Fis kayasına giderken Şeyh Said'in asıldığı ve sonra tekel içki fabrikası olan yerde bir saz varmış orası için randevu verir ve "oraya gel, görüşelim" der. "Kabul ettirmeye çalışacağım" diye de ekler. O hasta haliyle babam ve Abdülkadir amcam o saza giderler. Emniyet Müdürü'nden cevap almaya. Hiç unutmam babam hep anlatırdı. Derdi ki, "o akşam ben içeri girdiğimde tesadüfen de o sazda bir kızcağız "Pencereden kar geliyor/ Anam gurbet bana zor geliyor" şarkısını söylüyordu." Babam her zaman bu şarkıyı söyler ve o günleri düşünür ağlardı. Babamla amcam Emniyet Müdürüne giderler. Müdür ayağa kalkar ve "Hâkim Bey kusura bakmayın hemen bu gece gideceksiniz" der. Ayakta bu konuşma olurken kız da o şarkıyı söylemeye devam ediyor. O zamanlar doğru düzgün yol da yok. Babam tüm aileyi bir kaptıkaçtıya dolduruyor. Hizmetçimiz Seyre de dâhil. Oradan sürgüne gittik..." **(Şahin CİZRELİOĞLU)**

"Nihayet iyi bir haber çıktı. Bunları sürgüne göndereceklerini herkes öğrendi. Neredeyse davul, zurna çalınacak. Halaylar çekilecek. Ölüm yok. Sürgünlük var diye. Evvela erkekler, çoluk, çocuk yok. Evvela erkekleri topladılar. Kafileler halinde sürgüne gönderdiler. Teker, teker değil! Keller diye bir yer vardı. Şimdilerde Feyzi Paşa mı diyorlar ne? Keller'den Suriye hattı ayrılıyor. Bunları trene bindirip dağıtalım dediler. Birinci konak Siverek, ikincisi Urfa diyelim. Bir günde gidecekleri yerlere ulaşamıyorlar. Tenteli kamyonlar var. Onlar da en fazla 20–30 kişi alıyor. Çamura batıp çıka ancak üç günde Siverek'e gidebiliyorlar. *(Bugün bir saatlik yol)* Karabahçe'de, Kaynak'ta birer gün kalıyorlar. Beraberlerinde muhafızlar. En nihayet 15 günde Keller'de toplanıyorlar. Ondan sonra tren, kara vagon geliyor. Vagonlara bindiriliyorlar. İlk kafile Adana oluyor, ondan

sonra bütün şehirlere. Hatta kardeşler bile ayrı, ayrı yerlere gönderildi. Babamı Nazilli'ye, amcamı Aydın'a verdiler. Bir amcamı da Antalya, Akseki'ye verdiler. Kuş uçmaz, kervan geçmez bir yer. Artık nasıl gidecek Allah bilir. Dağıttılar! Ailelere de tebligat yapıldı. Hazırlanın sizi de göndereceğiz diye. Bir çalkalanma, bir kıyamet. Herkes eşyamı nasıl satacağım. Kime bırakacağım. Nasıl toparlanacağım telaşında! Kıvranıyorlar. Sipahi Pazarı artık mal alacak halde değil, tıkandı. Ne antika eşyalar satıldı, ne antika eşyalar bir odaya kilitlendi, kaderine terk edildi. Üstten yağmur geldi. Direkler kırıldı. Damlar çöktü altında kaldı, çürüdü. Ve nihayet erkeklerin gidişinden bir süre sonra kadınları da kafileler halinde listeler eşliğinde filan günde filan yerde bulunun hadi bakalım diye!" (**Vahit ALTINAKAR**)

"Ben 1936 yılında doğuyorum. İşte o yıllarda sürgünler devam ediyor. Zaten bir süredir Takrir-i Sükûn Kanunu da yürürlükte. Tabi bu arada isyana katılmayan akrabalarımız da sürgün ediliyor. Hacı İbrahim Bey, Kâzım Bey, Rıza ve Abdurrahman Beyler sürgün ediliyor. Bir de idam edilen amcam Hakkı Beyin halası oğlu Abdullah Bey idamdan kurtulup beraat ediyor. Ama Şark İstiklal Mahkemesi onu Kayseri'ye ebedi olarak sürgüne gönderiyor. Rıza ve Abdurrahman Beyleri İstanbul'a, Hacı İbrahim Bey, Kâzım Bey ve oğlu Şevket Beyi Konya'ya yolluyorlar. İşte o sürgün yerlerinde bir süre kalıyorlar. Sonra af çıkıyor. Ama o esnada askerlerle bir ilişki doğuyor aralarında. Asker dediğim de rütbeliler. Daha önce isyan sonrası harekât esnasında Lice ve havalisinde görev yapan Mustafa Muğlalı ve Naci Erdeniz Paşalar. "**Dönmeyin Lice'ye. Sizlere buralarda, Konya ovasında yeteri kadar arazi verelim, kalın**" diyorlar. Bizimkiler kabul etmeyip, "Hayır, illa ki gideceğiz. Varımız, yoğumuz, arazilerimiz, ecdatlarımız toprağımızda" deyip geri dönüyorlar. Bir tek Abdullah Bey 1947 affından sonra geri dönmeyip Kayseri'de kalıp, orada ölüyor. Bildiğim kadarıyla çocuklarından bir ikisi de halen oradadır." (**Nihat IŞIK**)

Amidalılar'da Diaspora Sürgünlerinin Paylaştıklarıdır.

"Kasım 1979'da Diyarbakır'dan çıkmak zorunda kaldım. Almanya'ya gittim. Çünkü siyasi koşullar giderek ağırlaşmıştı. Almanya'da bizim arkadaşlarla birlikte çalışmaya başladım. 1980'de de İsveç'e geçtim. İsveç'te de aktivitelerimiz devam ediyordu. Daha çok dernek düzeyinde çalışma-

ları yürütüyorduk. Koşullar biraz düzelirse geri dönmeyi umuyordum. Ama olmadı. Bunları beklerken 12 Eylül geldi. Büyük bir şokla karşılamakla birlikte, daha çok geçici olarak algıladık bu darbeyi. Ve bu yapıya karşı mücadele etmeye karar verdik. "Üç ay içerisinde bu işi bitiririz" diyorduk. Mutlaka "en kısa zamanda döneriz" diye kararlıydık. Hatta her an geri dönmeyi kafamıza koyduğumuz için iltica dahi etmemiştik. Maalesef hayallerimiz çok çabuk söndü. Ve realist olmadığımızı anladık." **(Abit DÜNDAR)**

"12 Eylül 1980 cuntası geldi koşulların ağırlaştığını görünce de hemen sahte pasaportla yurt dışına çıktım. Kara yoluyla Bulgaristan'a. Oradan da hava yoluyla Doğu Almanya'ya. Sonra da Batı Almanya'ya geçtim. İki arkadaştık. Ben oradayım, çocuklar Diyarbakır'da. Aylarca Köln'de kaldım. Sonra İsveç'e geçtim. Çok perişan olduk. Kürt derneklerinde kaldık. Ev falan yoktu. Haftada bir gün derneğe gelen ve evi olan arkadaşların evlerine gidip duş yapıyorduk. Dernekte ekmek, peynir, zeytinle günlerimiz geçiyordu. Cuntanın ilk aylarıydı. Daha yeni yeni insanlar toplanıyordu. Çoğu da hala ülkeden çıkamamışlardı. Özellikle bölgedeki Kürtler Suriye üzerinden, yani mayınlı tarlalardan sınırları aşarak Şam'a ulaştılar. Oralarda bir iki yıl kadar kaldılar. Avrupa'ya ulaşmak kolay değildi. Onların hem teknik hem de parasal durumları hiç iyi değildi. Sonra peyderpey Avrupa'ya gelmeye başladılar. Suriye'dekiler bizlere göre daha çok sıkıntı çektiler. Doğrudan Avrupa'ya gidenler onlara göre daha rahat etti. Düşüncemiz şuydu: Örgütler hemen toplanacak. Ve kısa zamanda ülkeye döneceğiz. İsveç'e ilk gittiğimizde ev, telefon gibi hazırlıklar resmi olarak başlayınca, ben kendimce "Buraya yerleşmeyeceğiz ki!" dedim. "Kaçtık geldik. Belki birkaç ay. Ya da bir iki yıl kalırız. Arkadaşlar toparlanır. Örgüt çağrı yapar ve döneriz." **(Amed TİGRİS)**

"Önce Nusaybin'e oradan da ülkemin diğer parçasına (*Suriye*) geçtim. Mayınlar ve teller arasından çok riskli bir geçiş yaptım. O an, geçiş anı çok ilginçti. İlk defa mayınlara, ölüme vurarak, ölüme giderek geçtim diyebilirim. Biliyor ve her adımda ölümü hissediyordum. Yüzde 99'luk bir ölüm riski vardı. Fakat ölümden çok, bir değer uğruna ölmek bilinciyle yürüyordum. Hüzün de vardı. Bir parçadan diğer bir parçaya geçtiğim halde yine de ardımda bir şeyler bıraktığımı, yüreğimden bir şeylerin koptuğunu hissederek büyük bir üzüntüyle eksiklikle geçiyordum. 4,5 sene Suri-

ye'de kaldım. Arada bir örgütsel çalışmalar için ülkeye aynı "sınırlardan" gidiş gelişlerim oldu. Bunlar da çok riskli olmakla birlikte siyasal görevlerim nedeniyle gitmek durumundaydım. Durumumuz iyi değildi. Diyebilirim ki: oradaki Kürt yurtseverlerin desteği ile kalıyorduk. Genellikle Qamişlî'da kaldım. Arada bir Dirbesiye, Dêrika Hamo, Haseki, Şam ve Halep'e gitsek de genellikle Qamişlî'da kaldık. **(Aziz ALIŞ)**

"Baskılar çok artmıştı. Üstelik fotoğraflarımız da afişe edilmişti. Tedbirlerimi alarak Kasım 1980'e kadar Diyarbakır'a gelip gitmeyi sürdürdüm. Diyarbakır'da son bulunuşum sanıyorum Kasım'ın 12 veya 13'üydü. Son gün akşam ortalık kararınca bir başka arkadaşa gitmem gerekiyordu. Gideceğim adres Ali Emri Caddesi üzerindeydi. Eski Nilgün sineması tarafından ara sokaklardan karşı tarafa geçmek istedim. Beran Palas Oteli'ne yakın sokaktan caddeyi kesip parktaki paket taşlarıyla döşeli ara yoldan Tüccarlar Kulübü tarafına geçecektim. Caddeyi geçtiğimde siyah bir Renault arabanın farlarının ışığına tutuldum. Plakayı okumuştum: 21 AS 269. Bu araba ve bu plaka yabancı değildi. Mart ayında sendikayı bastıklarında da cadde üzerinde duruyordu. Polis arabasıydı. Ben karşı tarafa geçmiştim ve caddeden henüz birkaç metre uzaklaşmıştım. Araba yol hizasına gelir gelmez hemen durdu, kapılar açıldı. O zamana kadar ben ara yolun yarısını geçmiştim. Hemen silahlarına mermi sürüp arkamdan koştular. Koşanlardan biri bana yaklaşınca "dur" dedi, durdum etrafıma baktım. Omzumdan yakaladı ve hemen kimliğimi sordu. Beni koruyan "Kimliğim" gömleğimin cebindeydi. Çıkardım verdim. Hızlı hızlı kimlik bilgilerimi sordu. "Kimliğim"deki bilgileri ardarda seri biçimde sıraladım. Cevapların doğruydu, buralı değildim, iş için geldiğimi söyledim. "Kimliğim"i bana geri verdi. Birkaç adım ilerde eli silahının tetiğinde duran arkadaşına döndü "O değil" dedi. Onlar geri gittiler, ben kalan son gücümle heyecanımı kontrol etmeye çalışarak karşı tarafa geçtim. Yürüdüm, yüz metre kadar ilerdeki adrese ulaştım. Kapıyı açtıklarında holdeki sandalyenin üzerine yığılıp kaldım. Eğer "kimliğim" beni korumasaydı, aradıkları da gerçekten ben idiysem ve beni teşhis etseydiler, ne olacaktı? Elbet bugün bu insanın dizlerini çözen anıyı belki böyle anlatamayacaktım. Ve belki de Bu hikâye baştanbaşa değişik anlatılmak zorunda kalınacaktı. Evet, gerçekten, yaşam tesadüflerle bilinçli alınan kararların

toplamından ibaret! Diyarbakır'ı rüyalarımızın şehrini, en son böyle soğuk titretici bir anıyla arkada bırakmıştım." **(Bayram AYAZ)**

"Sahte bir pasaportla ve trenle çıkış yaptım. Bulgaristan üzerinden. Kompartımanda 4 kişi vardı. İkisi öğrenciydi, bir de yaşlıca bir adam. Pasaport kontrolünde onlarınkini alıp tekrar iade ettiler. Benimkini alıp aşağı indiler. Tedirgin oldum. Aradan 15–20 dakika geçti, sordum polise. "bekle" dedi. Aşağı indim. Kaçma şansım var mı yok mu sağı solu kolaçan ettim. Sonra yalnız benim değil, çok sayıda insanın beklediğini görünce kısmen rahatladım. Listelere bakıyorlardı. Pasaportu iade ettiler. Bulgaristan'a, oradan da Avrupa'ya geçtim. Paris'e gittim. Bir sene kadar Paris'te kaldım. Sonra da Strazbourg'a gidip oraya yerleştim." **(Fevzi KARADENİZ)**

"O zamanlar şimdiki gibi TV kanalları yok. Parazitli bir "Türkiye'nin Sesi", TKP'nin "Bizim Radyo"su falan var. Gecikmeli de olsa gazeteler geliyor tabii. Bir akşamüzeri iş dönüşü Alman radyosundan darbe olduğunu öğreniyorum. Devrime öylesine doludizgin gidiyorduk ki, tabanda, "12 Eylül" geldi geliyoru tartıştığımızı hiç hatırlamıyorum. Ama alelacele ateşli bir tartışmayı hemen başlattık. 12 Eylül'ün adı faşist darbe mi, yoksa sadece "darbe" mi olacaktı? Ayları, hatta yılları bulan bu tartışma sürüp gidecekti..." **(Gani CANSEVER)**

"Biz üç kişiydik. O yıllar örgütsüz olarak geçmek neredeyse imkânsızdı. Geçiş işi ile uğraşan insanlar vardı. Bu insanlar kendi alanlarında örgütlüydüler. Onların rehberliğinde bir gece öte yakaya geçtik. Geçtiğimiz yer Nusaybin'in karşı tarafıydı. İlk olarak Diyarbekir'den tanıdığım arkadaşları gördüm. Hal hatır sorup hasret giderdik. Orada büyük bir özgürlük hissine kapıldım. Artık ensemizde polis baskısı falan yoktu. İşkence tehdidi de yoktu. En basitinden baskısız bir yaşama merhaba demiştik. Ama bizden önce Kamışlı'da bir katliam yaşanmıştı. Polis, asker, jandarma timleri ortaklaşa Kamışlı'ya baskın yaparak yurtsever insanları katletmişlerdi. Bizim de bulunduğumuz yer oradan uzak değildi. Korunmamız için de bir silahımız vardı. Oradaki yaşama da hemen adapte olmuştuk." **(Goran CANDAN)**

"1979'da genel seçimler oldu. Bağımsız adaylarla seçimlere katıldık. Seçim propagandaları esnasında Siirt'te yakalandık. Sonra 12 Eylül darbesi geldi. Diyarbakır'da Yenişehir'de İpekçi Taksi Durağı'nın orada Gül Apartmanı'nda

kalıyordu. Gece sabaha karşı anonsları duyunca, insanların pencerelerden sokağa kitap fırlatıp attığına tanık oldum. Beni 19 Eylül 1980'de asker polis birlikte okuldan aldılar. Müdür yardımcısıydım. Önce eve götürüp arama yaptılar. Kitapları topladılar. Sonra da kitaplarla beraber beni inzibat merkezine götürdüler. Tarih 1981 olmalı. Ve geniş bir operasyon başlayınca değişik yerlerde saklandık. Önceden bazı arkadaşlarımız Suriye'ye gitmişti. İlişkiler kurarak Cizre üzeri Suriye'ye örgütlü olarak geçtik. Bir şekilde Diyarbakır'dan çıktık. Yanımda bir de arkadaşım vardı. Hâlâ o da Diyarbekir'de. Derik ilçesine yerleştik. 3-4 gün Derik'te kaldık. Derik'te kaldığımız günlerde orada çok büyük bir operasyon vardı. Yüzlerce askeri araç Derik'i basmıştı. Tesadüfen kurtulduk. Sonra Kızıltepe'ye geçtik. Orada bir evde kaldık. Birkaç gün bizi çok iyi ağırladılar. Oradan da Cizre'de tanıdık bir eve geçtik. Bize yardım ettiler. Bir akşamüzeri de Cizre'den bir köye geçtik. O köyden de ekin biçmek amacıyla açık araziye çıktık. Irak Kürdistan'ından bir grup gelmişti, Irak Komünist Partisi'nin üyeleriydiler. Cizreli ve ilişkide bulunduğumuz arkadaşlar onları da aldılar. Ve tarihe "Dışkı Yedirilme Hadisesi" olarak geçen köye götürüldük. Evet, o köyden akşam çıktık. Çıkış yapacağımız gece ay ışığı olmaması gerekiyordu. Öyle de oldu. Toplam 20 kişi civarındaydık. Tam sınıra vardığımızı sanırken nedense benim aklımda hep tel örgüler filan var. Kafamda hep silah, sınır, mayın ve tel örgüler vardı. Sonuç itibariyle ben öğretmendim ve dünyamda böyle şeyler yoktu. Çok sivil şartlardan gelmiştim. İşte orada tam sınırın üzerindeyken ortaya bir panzer çıktı. Panzer çıkınca kendimizi yere attık. Meğerse tam o anda Suriye toprağına girmişiz. Yanımdaki Derikli arkadaşa "sınır nerede" diye sorunca, "sınırı geçtik" dedi. Ben farkında değildim. Çünkü ben sınırı geçmek için tel örgüler filan bekliyordum. Panzer uzaklaştı, bizleri fark etmedi. Sabahın erken saati olmuştu. Yürüyerek Suriye'nin Tildar Köyü'ne yerleştik. Suriye Kürtleri de bizlere çok iyi baktılar." **(Haydar DİLJEN)**

"Bize en yakın olan sınırdan da Suriye'ye geçtim. Doğrusu yurtdışına çıkarken bu ayrılığın neredeyse bir çeyrek asırlık sürgüne dönüşeceğini kesinlikle bilmiyordum. Böyle bir şeyin olabileceğini ben dâhil hiç kimse aklından bile geçiremezdi. Yağmurlu ve çok meşakkatli bir nisan gecesinin şafağında kaçak yollarla Suriye tarafındaki bir Kürt köyüne vardığımızda, içimde hafif bir burukluk hissetmekle

birlikte Diyarbakır'a dönüşün uzak olmadığından son derece emindim. Ama bizim "sınır"ımız biraz Orhan Pamuk'un "Yeni Hayat"taki kahramanının okuduğu kitaba benziyor gibiydi: "Bir kitap okudum bütün hayatım değişti" diyordu ya Orhan Pamuk! Benimki de öyle oldu. "Bir sınır geçtim bütün hayatım değişti". **(J.İhsan ESPAR)**

"1974 yılının 23 Şubatında Ankara'dan Kopenhag üzeri İsveç'e geldim. Amcam, yakın arkadaşı olan Necmettin Büyükkaya'ya mektup yazmıştı. (Necmettin Büyükkaya: Diyarbakır zindanlarında 12 Eylül darbesinden sonra öldürüldü). O zaman İsveç vize filan istemiyordu. Danimarka'da aktarma esnasında bir problem yaşadım. Beni Türkiye'ye geri göndermek istediler. Ben de hemen oradan İsveç'e telefon açtım. Necmettin yoktu ama telefona çıkan kadın ilgilendi. O Suriye Kürtlerinden olan Handan Cemil'di. Çok yakın ilgi gösterdi. Diyarbekirli Cemilpaşazadelerden Suriye'ye sürgüne gidenlerdendi. Brüksel eski Kürt Enstitüsü Başkanı Pervin Cemil'in kız kardeşiydi. Handan Hanım hem de Kürtçe öğretmenlik yapıyordu. Ve halen de İsveç'tedir. Tabii Handan Hanım bana telefonda "Sen Kürt müsün? " diye sorunca ben de evet dedim. "Peki, sen niye Türkçe konuşuyorsun?" diye ekleyince şaşırdım." **(Keya İZOL)**

"12 Eylüle gelirsek! 12 Eylül gelmeden Maraş olayları sonrası bölgeye sıkıyönetim gelmişti. Giderek de yayılıyordu. Hastaydım, saklamıyordum ve bir iki yakın arkadaşım hariç kimse de yerimi bilmiyordu. Sancılar nedeniyle iğne yaptırıyordum. Darbe gelince bu kez aramızda faşist midir değil midir tartışması başladı. Sonra kimler ülkeyi terk edecek diye karar çıktı. Ben de ülkeyi terk edecekler arasındaydım. Belirli yerlerden gelen gruplarla Nusaybin'de buluşarak 1981'in ocak ayında kaçakçılarla birlikte yurt dışına çıktık." **(Kutbettin ALIŞ)**

"Örgüt kararıyla yurt dışına çıktık. Nusaybin'e geldik, oradan Cizre'ye. Her şey hazırlanmıştı. Birçok isim sayabilirim. İşte en büyük kaçakçılardan biri, yolu bilenlerden biri Mahmut İrfan (Mahmudê Fano) YNK'liydi kendisi. Mam Celal'in (Talabani) adamıydı. Fakat kaçakçılık yapıyordu. Tilki gibi bir adamdı. Rahmetle anıyorum, daha sonra duydum hudutta yaşamını yitirmiş çatışmalarda. Oydu ve bizim Mehme Nuri isimli Cizimri köyü Cizre'nin köyü, o meşhur köy, askerlerin köylülere pislik yedirmesi ile ünlendi o köy. O köyde Mehme Nuri vardı, o da bize yol gösteriyor. Bizim örgütlü arkadaşımızdı. Bizi askerlerle anlaşmalı ola-

rak geçirecek. O zaman sınır çok sıkı değildi. Suriye'ye geçirdiler. Derike, Derika Hamo diyorlar. Oraya geçtik, oradan Kamişlo'ya geldik. Bizler el fetih ile ilişkili içindeydik. Kamişlo'nun dışına gece çıktık. Bekliyoruz bizi gelip götürecekler. Direk el fetih örgütünün elemanları iki üç ciple geldi. Tabii biz o zaman gittiğimizde 15 kişilik bir gruptuk. Her gün gruplar halinde geçişler yapılıyor. Bizi alıp, Kamişlo'dan Şam'a götürdüler. İlk sınırı geçtiğimizde Kamişlodayken, Nisan ayında Kamişlo katliamı olmuştu. Kawa örgütünden 14 militan öldürülmüştü. Bu operasyonu Çem Ersever öncülüğündeki Jitem elemanları yapmıştı ve Kamişlo'da bir korku havası sürüyordu. On gün bir evde tümüyle kapalı kaldık, dışarıya çıkamadık. Evin sahibi de Suriye Komünist Partisi üyesi bir Kürt'tü."**(Mahmut ÖNDER)**

"Genellikle gece okur ve yazarım, gündüzleri de dinlenirim. İşte o gece de saat ikiye doğru uyumuştum. Tahminen saat üç sıralarında kapım çalındı. Haberi veren arkadaş ve Silvanlı diğer birkaç arkadaşla birlikte henüz şafak sökmeden Silvan'dan ayrılıp bir köye gittik. 12 Eylül'ü öyle karşıladık. Oradan da gelişmeleri izledik. 12 Eylül'de halk gafil avlandı dersem yanıltıcı olmaz. Örneğin bizim köye gidişimiz isabetli olmuştu. Hemen darbenin ilk günü okulu basmışlar, bütün öğretmenleri götürmüşler. Tabii ilerici ve yurtsever olarak bilinenleri götürmüşler. Askeri birimlerde tutmuşlar.

Polisler beni yakalamak isteyince onları atlatıp kaçtım. Tabii ki Suriye'ye geçişim kolay olmadı. Kendisini saygıyla anmam gereken Cizreli Azad isminde çok fedakâr bir arkadaşımız bizi Suriye'ye geçirdi. Bir grup halinde sınırı geçtik. O arkadaşın köyü sınıra yakındı ve geçiş yollarını iyi biliyordu. Onlarca defa gidip gelmiş bir arkadaştı. O yardımcı oldu." **(MALMİSANİJ)**

"Ben, hiçbir zaman halkımı terk etmekten yana değildim. Bunu Kendal Nezan da birçok arkadaş da biliyordu. Önce şunu paylaşayım: Ben hapisten çıkmıştım. Leyla'nın adaylığı için teklife geldiler. Onlara artık Kürdistan'da belediye başkanlığı, milletvekilliği kolay değil, dedim. Kafa göz yarılma, hapislik hatta ölümler var, dedim. Leyla gelsin, kendisiyle konuşayımı sonra yine kendisi karar versin, dedim. Yanıma geldi, bedelleri anlattım. "Göze alıyorum," dedi. O zaman ben de "tamam" dedim. Ve haber verdik. Eh! Tabii olan olmuştu. "Kesk û, Sor û Zer" (sarı, kırmızı ve

yeşil) bağlanmıştı. Devlet rahatsızdı. Yakalanacaklarını da biliyorduk. İşte tam o esnada Leyla'ların dışarı çıkma seçeneği de konuşuluyordu. "Hayır, çıkmayın, çıkamazsınız!" dedim. Sıradan bir Kürt Avrupa'ya gidebilir ama parlamenteri kaçarak gidemez dedim. Köyler yakılıyor, insanlar öldürülüyor, faili meçhuller var. Avrupa'ya gittiğiniz zaman bunları nasıl ve kime anlatacağız, dedim. Halk der ki: "Beni ateşe attın, sen kaçtın!". Olmaz dedim. Leyla çıkmak istemediği için diğerleri de kaldılar. Belki diğer bazı arkadaşlar da çıkmak istemiyordu. Neyse içeriye girdiler.

Bende içeri girdim, tutuklandım. 1991'de hapisten çıktıktan sonra 1992'de Avrupa Parlamentosunda bir konuşma yapmıştım. Leyla ödül almıştı. Avrupa Parlamentosuna davetliydim. Daha 10 gündü hapisten çıkmıştım. Evde de ziyaretçilerim vardı. Kendal Nezan'lar haber verdi. Dedi ki; "Avrupa Parlamentosu kendisi gelip ödülü alsın diyor". Gitmek istemiyordum ama zorladılar. Ve pasaport için başvurdum. Gidip hemen dönerim dedim. Pasaport vermeyeceklerini biliyordum ama yine de başvurdum. Pasaport Şubesi'nde polisler benimle alay ettiler. Ben de onların alayına karşılık: "Babam, ben de istiyem ki beni bırakmayasız. Günah benden gitsin diye başvuruyorum" dedim. O sıralarda Fransa Cumhurbaşkanı Fransuva Mitterand ölmüştü. Demirel de cenazedeydi. Avrupa Parlamentosu Başkanı da cenazede Demirel'e "Mehdi Zana'ya davetiye çıkardık. Pasaport vermiyorsunuz. Neden!" diyor. Avrupa Parlamentosu'ndaki toplantı da 16. Şubat 1996'da. 1995'in Aralık ayında çıkmışım. 5 Şubat 1996'da pasaport için başvurmuşum. Demirel de "yanlışlık var" diyor. O arada Demirel Türkiye'yi yetkilileri arayıp: "Zana'ya pasaport verin" diyor. Tatil cumartesi günü polisler beni apar topar arayıp buldu ve pasaportu verdiler. Tarih 12 Şubat. Ankara'ya gittim. Oradan Strasbourg'a. Parlamento Başkanı, Yeşiller Partisi Başkanı, Sosyalistler Grubu Başkanı hepsi havaalanına karşılamaya gelmişlerdi." (**Mehdi ZANA**)

"O zamanlar yurt dışına çıkanların büyük bir bölümü önce Suriye'ye gidiyorlardı. Ben de aynı yolla çıktım. Biz 5 kişilik bir gruptuk. Ama dur istersen sana çıkmadan önce Diyarbakır'dan ayrılırken Diyarbakır'ın belleğimde kalan son resmini anlatayım: Sabah çok erken bir saatte birileriyle buluşacağım. Bir arabaya atlayıp gideceğiz. Bu gidişin nasıl bir gidiş olacağı konusunda belirgin bir düşüncem yok. Çünkü her gidiş aslında dönüş amaçlı bir gidiş oluyor.

Yani deyim uygun düşerse bir süre için kendimizi korumaya alıp bir süre sonra dönmek için gidiyoruz. Düşünce tümüyle bu! Surların dibinde sabah saatinde bir kahvede oturuyorsun. Gideceğim zaman bir Diyarbakır resmi aldım. Bir kamera objektifine değil, gözlerime ve belleğime kaydettim. Çocukların okula gitme saatiydi. Öğretmen lisesinin öğrencileri formalarıyla okula gidiyorlardı. İki öğrencimi profilden gördüm. Ama kimler olduklarını bilmeksizin. Caddeler sabahın köründe belediyenin araçları tarafından sulanmışlardı. Kahve de güne hazırdı. Yeni Mardin yolu henüz tam olarak trafiğe açılmamıştı. O yola vurduk. Şehitlikten, Mardin Yolu'ndan, Alipar'dan görüntülerimi alıp Kırklar Dağına şöyle bir yukarıdan bakıp çıktık." (**Nedim DAĞDEVİREN**)

"12 Eylül geldiğinde Diyarbakır'da evdeydim. Evimiz Koşuyolu civarındaydı. Gece yarısı tankların ortaya çıktığını gördüm. Caddelerde dolaşıyorlardı. Sabaha karşı radyoyu açınca Kenan Evren'in konuştuğunu anladım. Aslında o dönem iyi de korunuyorduk. Geceleri genellikle evlerimizde kalmıyorduk. Gündüzleri eve geliyorduk. Özel şifrelerimiz vardı. Dışardan bakıldığında pencerede kırmızı mendil varsa, asker polis evde demekti. Yeşil varsa durum güvenli anlamını taşıyordu. O şekilde güzel korunduk. Fakat bir süre sonra çözülmeler başladı. Örgütlüydük tabii ki! Bazı arkadaşlarımız gizli yollardan kaçak olarak Suriye'ye gidip gelebiliyorlardı. Sınıra yakın bazı köylerle de ilişkiler geliştirilmişti. Örgüt arkadaşlarımız bizleri grup halinde sınıra götürdüler. 11 saat yürüyerek sınırı geçtik. Kanımız kaynıyordu. "Geri döneceğiz" diyorduk. Birkaç ayda toparlanır tekrar döneriz diye düşünüyorduk. Tarih 1982'di. Askeri cunta da giderek azıtıyordu. Avrupa üzeri de, başka yollarla da haber alabiliyorduk. Bazen bir arkadaşı gizli yollarla gönderip haber alışını sağlıyorduk. Suriye'de de diğer örgütler gibi adeta yarışarak çalışıyorduk. Örgütler arasında bir rekabet de vardı. Ve gerçekten iddia sahibiydik. Epeyce toparlandık da! Sonradan 1985'lere doğru PKK ciddi olarak hareket başlatınca, biz de düşünmeye başladık. Arkadaşlarımın büyük bir kısmı Avrupa'ya gitti. Ben Suriye'de bir süre yalnız kaldım.

Bir gün Kürtlerin çok ünlü şairi Osman Sebri'nin yanına gitmiştim. Osman Sebri ile Kürtlerin halinin ne olacağını, Kürt Meselesini konuşuyorduk. Ben doğrudan kendisine hitaben: "Apê Sebri, ezê jî herim" (Ben de gideceğim) dedim.

O da bana dönüp: "Mezê ke! Apoçî diçin Welat. Hun jî diçin Avrupa. Evê kezenç bikin. Hun jî vinda bikin" (Bana bak! Apocular ülkeye dönüyor. Sizler ise Avrupa'ya gidiyorsunuz. Onlar kazanacak. Sizler kaybedeceksiniz.). Çok netti Osman Sebri'nin söyledikleri. Avrupa'ya kim giderse kaybedecek, ülkeye dönenler ise kazanacaktı..." **(Sait GÜVEN)**

"13 Mayıs 1980'de de yani darbeden 3 ay önce Mardin Nusaybin üzerinden Suriye'ye geçiş yaptım. Pasaportum vardı ama yasa dışı olarak geçtim. Çok enteresan bir geçişim olduğunu bugün gibi hatırlıyorum. Sahte pasaportla ama çok rahat geçtim. Anlatacağım öğrencilik döneminin anılarından biridir. Diyarbakır Eğitim Enstitüsünde Öğrenci Temsilcisi olduğum günlerde Mektupla Öğrenim öğrencilerine de katkılarımız, yardımlarımız oluyordu. O mektupla öğrenim öğrencilerinden biri tesadüfen Nusaybin'de Gümrük Müdürü olmuştu. İşte o arkadaş geçiş esnasında beni tanıdı. Hiç pasaportumu ona göstermeden sırf müdürün tanıdığı olduğum için üstün körü bir kontrolden sonra geçişim yapıldı. Yani ince bir kontrole gerek duyulmadı. Oysa pasaportum sahtedir diye bağırıyordu. O dönemlerdeki örgütsel ilişkilerimizi kullanarak geçebileceğimi sanıyordum. Ama müdür orda olunca o ilişkilere hiç gerek kalmamıştı. O gümrük müdürü arkadaşım beni Nusaybin'e ısrarla davet etmek istiyordu. Tabii hangi yolculuğa çıktığımı bir daha ne zaman döneceğimi ya da dönemeyeceğimi bile bile ona üç hafta sonra geleceğimi, "Sana bir ızgara getireceğim. Nusaybin'de kebap yapacağız" dedim. O üç hafta sonra geleceğim sözümden tam 15 yıl sonra o arkadaşla yine bir tesadüfle telefon görüşmem oldu. O da bana "Bu üç hafta nerde kaldı, ne oldu!" diye sordu." **(Vildan Saim TANRIKULU)**

"94'te yarı legal olarak döndüm. 91'de de Kürtler arası sorunlardan dolayı iltica etmek zorunda kaldım. İltica etmek bir haktır, ama ilticayı halen içime sindiremedim. Bir defasında anam bana şöyle dedi: Oğlum arkadaşlarından hapis yatan yattı, işkence gören gördü. Hepsi çoluk çocuğa karıştı. Sen yüksek okulları teptin, şimdi bulaşık işi bile bulamıyorsun. Keşke memleketinde kalsaydın da sakat olsaydın! Avrupa'ya sürgüne giden insanların çoğu ertesi gün dönecekmiş gibi gittiler. Hep bu duygularla yaşadılar. Bu halen de böyledir. Ama nedense o an, ertesi gün, hep ertelendi. Ertelenmek zorunda kalındı. Sürgündekilerin, özellikle siyasetle uğraşanların hayatı yaşanmamışlıklar,

hasretler, ertelenmişliklerin bir toplamıdır. Sürgünde güzel şeyler yaptık. Ama yaşanmamışlıklar ve sürekli ertelenmiş duygular sürgünlerde bir amipleşme sürecine doğru evrildi. Çoğumuz yaşımız çok olgunlaştıktan sonra evlendik. Tahammülünüz bitme noktasına gelmiş, hele bir de benim gibi kendinizle barışık hale gelmek için 24 saat kendinizi ameliyata alıp nerde yanlışlar yaptık diye muhasebe içine giriyorsanız işiniz çok zordur. Sürgün bizi çok alınganlaştırdı, yalnızlaştırdı. Ben şahsen bazen yalnızlığımı kimseyle, ne anamla, ne eşimle bile paylaşmak istemiyorum. Yalnızlığımı kıskanır hale geldim." **(Yaşar KARADOĞAN)**

"12 Eylül darbesinin geleceğini bilmemize rağmen örgütsel anlamda bir altyapı oluşturamamıştık. İnsanların nasıl yerleşeceği, hangi görevlerde bulunacağı konusunda altyapı gerçekten yoktu. Bu nedenle yurt dışına yönlendirildik. Önce Cizre'ye gittim. Sonra diğer aranan arkadaşlar da geldiler. Ben Cizre'de 10-15 gün kadar kaldım. Daha sonra diğer aranan ve gelip orada toplananlarla birlikte grup oluşturduk. Bir gece vakti, özellikle de karanlık bir gecede mayınlı alandan, kaçak olarak öte tarafa geçtik. Orada, Kamışlı'da birkaç gün kaldık. Biz geçiş yaptığımız günlerde halk büyük bir tedirginlik içerisindeydi. Çünkü bizden önce Kamışlı'ya, Kawa'cı bir gruba karşı bir baskın olmuş ve birçok kişi öldürülmüştü. Bir haftaya yakın oralardan üst taraflara geçmek için yol ve haber bekledik. Sonra dediğim gibi Şam'a geçtik. Şam'da bir gece konakladıktan sonra da kara yoluyla Lübnan'a, Beyrut'a gittik. Orada arkadaşlarımızla buluştuk. Bizden önce gidenler oradaydı. Onlarla birlikte kaldık. Ben 1,5 yıl orada kaldım." **(Zekeriya ÇELİK)**

"Darbenin geleceği belliydi. Bekleniyordu. Onu anlamıştık zaten. Hazırlıklarımız da vardı. Lice'de köyde Diyarbakır'ın bazalt taşlarından bir ev yaptırıyordum kendime. Evin temellerini kazmıştık ki dediler darbe oldu. Bir ağacın altına otururak ustalara "durun" dedim. Neler olur diye uzunca bir muhasebe yaptım. Sonra ustalara dönerek; "Devam edin biz bu evi yapacağız" dedim. "Bu işten bir şey çıkmaz" diye de ekledim. Nedense bu darbeden bir şey çıkmayacağı sonucuna varmıştım. Ama yine de tedbiri elden bırakmamak adına bir taraflara da gittim. 1982'lere kadar bizlere bir şey olmadı. Güçlerimizi de koruduk. Çalışmalarımızı daha da yoğunlaştırdık. Hatta toplumla daha irtibat sağla-

dık. Bizler için "Bunlar kaçmadılar, gitmediler" gibilerinden şeyler de söylediler. Ben hep Lice'de ve Diyarbakır'daydım. 82'ye geldiğimizde bizim Suriye ve Lübnan'da kalan arkadaşlarımız problemler çıkarmaya başladılar. İçerde değil, dışarıda problem çıkardılar. Onlar, bizler hakkında bir takım suçlamalar çıkararak ileri sürmeye başladılar. Ve onlardan başlayan dalga içeriye vurdu. Operasyonlar başlayınca ben yurt dışına çıkmayıp İstanbul'a geçtim. 83'ün sonlarına kadar İstanbul'da kaldım.

Orada barınma gizlenme koşullarının giderek daraldığını fark edince yurt dışına çıktım. Kapıkule'den sahte pasaportla çıktım. Para karşılığında bir yerlerden ayarlanmış bir pasaportla çıkıp Bulgaristan'a geçtim. Şimdi pek bir şey hatırlamamakla birlikte sadece şunu söyleyebilirim. Çıkmadan önce Avukat Medet Serhat Ağabeyle görüşmüştüm. Medet Ağabey; "Zerruk, ne yaparsan yap sakın yurt dışına çıkma. Burada kal. Kalma koşullarında sana ben yardımcı olacağım" dedi. Niye, diye sorunca, "O iltica koşulları, sürgün koşullarını sen bilmezsin çok zordur. O batağa düşme" dedi. Gitmek zorunda olduğumu, koşulların benim açımdan çok sıkıntı verici olduğunu anlattım. Ama kısa zamanda da tekrar döneceğim umudunu taşıyordum. Kendisiyle onu paylaştım. Niyetim çıkıp çok kısa sürede de dönmekti..." (**Zerruk VAKIFAHMETOĞLU**)

Ve Son Sürgünün, Mehmed Uzun'un Kaderiyle Vedalaşması!

"Sıra bendeydi. Ülkemi terk etmek zorunda kalıyordum. Sıcak bir yaz gecesi, ışıldayan ayın kaybolmasından sonra, zifiri karanlıkta sınırı geçerek, karanlık velatê xeribiyê'ye ilk adımımı attım...

Xaniyê xerîb mezin û sar e
Hêsirên mêrxas tê de nale-nal e
Gelo halê girtî û şerwanan çi hewal e?

(Yabancı ev büyük ve soğuktur / Yiğitler içinde gözyaşlarıyla yaşar / Acaba şimdi tutsak ve savaşçıların hali nicedir?)

Xerîbî ne tu kar e
Xerîbên xelkê hemû ji xerîbiyê hatîne
Xerîbên me, di xerîbiyê de dimînin

Weki kulekên pey keriyan in

(Sürgünlük çekilir iş değil / Başkalarının sürgünleri döndüler / Bizimkiler kaldılar sürgün diyarında / Sürünün peşindeki kuzular gibi)

Ez ji welatê ki dû nivîsim ji were her tişt.
İro ji nawa gelê xwe de bextewarim...

(Ben ne yazdımsa size, uzak diyarlardan yazdım / Şimdi halkımın arasında bahtiyarım- Mehmed UZUN'un Diyarbakır'daki mezar taşından)

Şeyhmus DİKEN

Cumhuriyet Dönemi Romanlarında Kürtler

Herhangi bir toplumsal gruba ilişkin imaj oluşumu nasıl ve hangi araçlarla işleyen bir süreçtir? Belli bir grubun, örneğin bir etnik grubun imajı, ideolojik olarak nasıl inşa edilir? Ulusal stereotipiler oluşturan edebiyatın bu inşa sürecindeki rolü nedir?

Okuyacağınız yazı, Türkiye'de, Cumhuriyet döneminde yazılmış bazı romanların izinden giderek yukarıdaki sorulara cevap aramayı amaçlamaktadır.

Bu durumda: Türk ve Kürt kahramanların maceralarına tanık olduğumuz romanlarda, kahramanlara atfedilen kimliksel özellikler konumuz açısından önem kazanıyor; çünkü romanlardaki Kürt tiplemelerinde zaman içinde nasıl bir değişimin gerçekleştiği ve bu değişimin arkasındaki ideolojik fon, yazının odaklandığı konudur.

Analiz nesnesinin edebiyat metni olması, edebiyatta ideolojinin temsili bağlamında, metin-yazar ilişkisine değinmeyi zorunlu kılıyor.

Edebiyat metinleri, yazardan okura kadar uzanan anlamlandırma süreçleri olarak kabul edilirse; metnin farklı okumalarının farklı anlamlandırmalara yol açması kaçınılmazdır... Bu bağlamda, H.G. Gadamer'i hatırlamakta fayda var. Gadamer'e göre: '... bir edebiyat metninin anlamı hiçbir zaman yazarın amaçlarıyla sınırlı değildir; yapıt, bir kültürel ve tarihsel bağlamdan diğerine geçtikçe, yazarının veya kendi dönemine ait okurun düşünemediği yeni anlamlar kazanabilir.' (Akt. Eagleton, 1985; 95). Öyleyse metnin ideolojisinin yazarın ideolojisinin bir "izdüşümü" olmadığını söyleyen Terry Eagleton'a hak vermemek mümkün değil.

Dolayısıyla; bu yazıda ileri sürülen görüşler, ele alınan metnin ideolojisine ilişkindir; yazarın ideolojisine ilişkin

değil. Metnin ideolojisinin metnin dilinde içkin olduğu düşüncesinden hareketle, metinsel çözümlemeler, dilsel veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Hikayelere odaklanmak söz konusu değildir. Gelelim İMAJ sorunsalına.

Ötekinin İmajı

"Öteki"ne ilişkin tanımlayıcı unsurların tümü "öteki"nin imajını oluşturur. Daniel Henri Pageau'ya göre: 'Her imaj bir yerde bir "ben" ya da "burası" ile bir "öteki" ya da "orası" ilişkisinden doğmaktadır. İnsan grupları bu yolla, kendilerini ait hissettikleri kültürel, politik ve ideolojik çerçeveyi saptarlar. Tarihsel dönem ve zamanın egemen görüşleri bu imajların oluşmasında önemli bir rol oynarlar' (akt. Millas, 1998; 7). Dolayısıyla bir gruba ilişkin imajın gerçeklikle ilişkisi kuşkuludur. Çünkü imajlar genellikle, belli bir toplumca ya da bir toplumun belli bir kesiminde bir diğer toplum/toplum kesimine yönelik "doğallaşmış", doğruluğu sorgulanmayan kimi duygu ve düşünceleri-önyargıları-ifade eder. Bu bağlamda imajların oluşumuna kaynaklık eden temel duygunun "yadırgama" olduğu söylenebilir. "Yabancı" olanın, "farklı" olanın yadırganması, hatta çoğu zaman hor görülmesi söz konusudur.

Toplumlararası ya da aynı toplumun farklı kesimleri arasındaki ilişkileri olumsuzca etkileyebilen "imaj"ın bir sorunsal olarak araştırma konusu olma özelliğine sahip olması nedeniyle imaj çalışmalarının; ulusal stereotipler oluşturan edebiyattaki yaklaşımların bilinç düzeyine çıkarılarak etkilerinin sınırlandırılması gerektiği H. Dyserinc tarafından savunulmuştur (Millas, 1998). Herkül Millas, imaj çalışmalarının nasıl bir gerekliliği temsil ettiğine ilişkin şunları söyler:

"İmaj araştırmasının amacı, imajın "mantığını" bulmak ve göstermektir: gerçeklikle uyumunu ya da uyumsuzluğunu değil. İmajın gerçeklikle ilişkisi o denli önemli değildir; önemli ve temel olan, bu imajların hangi model ve proje içinde oluştuğu, hangi toplumsal gereksinmelere yanıt verdiği, hangi ideolojilere ve nasıl hizmet ettiğidir. Böyle bir çalışma, toplum içinde var olan düşünce kalıplarını ve kimlik yaklaşımlarını ortaya koyabilecektir. İmaj çalışmaları düşünce tarihiyle, ulusal ideolojilerle, politik seçeneklerle ve genel olarak egemen kültürel yaklaşımlarla doğrudan ilişkilidir (Millas, 1998; 8).

Herhangi bir toplumsal gruba dışardan, başkalarınca atfedilen özelliklerin oluşturduğu "imaj"ın karşı kutbunu: aynı grubun kendine atfettiği özellikleri ifade eden "kimlik" oluşturur.

Kimlikler farklılık bilinci üzerinde inşa edilir. Her kimlik kendini farklılığın belirlediği ayrışma zemininde tanımlar. Bu farklılık mantığı karşılıklı olarak işlemektedir. Ama farklılık etkileşimi de koşullar. Çünkü herhangi bir kimliğin tanımı "kendi" olmayana göre yapılır. Örneğin "Türklüğün" tanımsal öğeleri değiştikçe, "Kürtlüğün" tanımsal öğeleri de değişmektedir. Bunun tersi de doğrudur.

Cumhuriyet dönemi romanlarında Kürtlere atfedilen "kimliksel" özellikler konusunda ne tür farklılıkların olduğu, Kürt tiplemelerinde zaman içinde nasıl bir değişimin gerçekleştiği konusu yazının odaklandığı konudur. Ancak konuya girmeden önce, kolektif kimlik duygusu hakkında birkaç hatırlatmada bulunmakta fayda var.

Kolektif kimlikler, "onlar" ve "biz"i kuran ideolojik söylemde oluşur. "Biz"in ve "onlar"ın varlığı karşılıklı olarak birbirlerini gerektirir. Belirli bir grup kendini tanımlarken geçmişe bakma ihtiyacını duyar. Buna göre tasavvur edilen kimlik, kökleri tarihin derinliklerinde yatan, sürekli, kalıcı bir nitelikler bütünü olduğu şeklinde ideolojik bir biçimde algılanır. Oysa P. Schlesinger'e göre; 'Bütün kimlikler, bir toplumsal ilişkiler sistemi içinde oluşur ve birbirlerini karşılıklı olarak tanımaları gerekir. Kimlik... bir 'nesne' olarak değil, 'bir simgeler ve ilişkiler sistemi' olarak düşünülmelidir... Herhangi bir failin (agent) kimliğinin sürdürülmesi, tek, belirli bir kimlik değil; sürekli bir yeniden oluşum sürecidir ve bunda öz tanımlama ve farklılığın onaylanması boyutları birbiriyle devamlı iç içe geçer... Kimlik, kolektif eylemin dinamik, gelişmekte olan bir yönüdür' (Akt. Morley-Robins, 1997; 74).

Kolektif kimlik duygusu ve/veya bilinci farklılıklar üzerinde inşa edilir. Topluluklar arasında kültürel alanda şekillenen farklılıklar dolayımıyla kimlikler sabitlenir. Bu bağlamda kimlik, William E. Connolly'e göre; "...doğallaşmış ve içselleşmiş bir hale gelmiş kültürel formasyonları adlandırmayı içerir ve doğal hale gelmiş eğilimler daima oluşmalarına yardımcı olan bir dizi inanç ve yargı içerir" (Connolly, 1995; 224). Ancak, farklılıklarla belirlenen kimlikler, farklılığa yaklaşım biçimlerine göre, ya eşit konumlara yerleştirirler ya da "aşağılık", "üstünlük" dikatomisine dayalı bir

hiyerarşik sıralamaya tabi tutulurlar. Jorge Larrain bu durumu iktidar olgusuyla ilişkilendirerek şöyle der: "Kültürler arası karşılaşmada araya daima iktidar girer. Özellikle bir kültür, daha gelişkin ekonomik ve askeri temele sahipse bu kaçınılmazdır" (Larrain, 1995: 197).

Farklılığın öne çıkarılması kültürel kimlik sorununu gündeme getirmektedir. Kültürler arasında "eşitsiz" ve "çelişkili" karşılaşmada kimlik sorunu, bir kimlik çatışması biçiminde yaşanır. Farklılığın mutlaklaştırılması, biyolojik ve kültürel ırkçılıkta olduğu gibi, topluluklar arası - kimlikler arası-iletişimi/etkileşimi sabote eden bir "kimlik fetişizmi" (Bilgin, 1995: 71) ne yol açar. Farklı kültürel örüntülere sahip topluluklar arasına çekilen "sınırlar" sözü edilen "kimlik fetişizmi"ni besleyen şeydir. Bu konuda P. Schlesinger şöyle der: 'Kimlik, içermenin olduğu kadar dışlamanın da ürünüdür. Bundan dolayı etnik grubu öbür gruplar açısından tanımlayan şey, araya konulmuş olan toplumsal sınırdır, bu sınırlar arasında yer alan kültürel gerçeklik değil' (Akt; Morley-Robins, 1997: 74).

Toplumlar/topluluklar arasına çizilen bu sınırlar, belli bir topluluğun üyeleri arasında "aynılık", "birliktelik" duygusu oluştururken, topluluğun dışındakilere karşı da bir "farklılık", "yabancılık" duygusunun gelişmesine yol açar. Bir başka deyişle, kimlik algısı, "öteki"ne ilişkin oluşturulan imajın diğer yüzüdür.

Bu durumda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde (1923–1938) inşa edilen Türk ulusal kimliğinin hangi söylemler düzeyinde ve ne tür özellikler atfedilerek kurulduğu önem kazanmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, yeni bir "Türk kimliği" tasavvurunun Cumhuriyet öncesi dönemde etkili olmuş olan Osmanlıcılık, İslamcılık ve Turancılık akımları karşıtlığınca belirlenen, bir Türk ulusçuluğu söylemine dayandırıldığı görülmektedir. Temel öğelerini tarih, dil ve kültürün oluşturduğu bu ulusçu söylem, somut ifadesini Türk Tarih Tezi'nde bulur. Tarihsel köken arayışlarına odaklanmış olan bu tez, Bekir Sıtkı Baykal tarafından şöyle özetlenmektedir. Türk milletinin tarihi, şimdiye kadar tanıtlamak istendiği gibi yalnız Osmanlı tarihinden ibaret değildir. Türk'ün tarihi çok daha eskidir. Türk sarı ırktan değildir. Türkler beyaz ırktan insanlardır. Bugünkü yurdumuzun sahipleri, eski kültür kurumları ile aynı vasıfları taşıyan insanlardır. Orta Asyalıların torunları olan bugünkü Türkler,

dünya uygarlığını yaratan insanların soyundandırlar ve bu uygarlığa önemli katkılarda bulunmuşlardır. Dünya uygarlığı insanlığın ortaklaşa malıdır' (Akt. Ersanlı, 1992: 89).

Dil, sınırları çizilmeye çalışılan ulusal kimliğin etnik karakterini belirleyen önemli bir unsurdur. Atatürk, "Türk milletinin oluşumunda etkili olduğu görülen tabii ve tarihi" unsurlar arasında gördüğü Türk dili için -diğer unsurlar sırasıyla şunlardır: siyasi varlıkta birlik, yurt birliği, ırk ve köken birliği, tarihsel yakınlık, ahlaksal yakınlık (İnan, 1969: 22)- şunları söyler: "Türk dili, Türk milleti için mukaddes bir hazinedir. Çünkü Türk milleti, (...) bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir" (Özbudun, Ergun, 1997)

Öteki Olarak Kürtler

Yeni Türk kimliğinin tanımlayıcı öğelerinin belirlenmesinde işlev gören referans kavramlardan biri de "medeniyet"tir. M. K. Atatürk'ün sık sık ifade ettiği "çağdaş uygarlık seviyesine" ulaşma ideali, önderliğini yaptığı radikal değişim hareketinin nihai amacı olarak kabul görmüştür. Kendisi bu gerçeği şöyle dile getirir: 'Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün manevi şekilleriyle medeni bir içtimai hayat haline isal etmektir' (Akt. Timur, 1994: 108).

Yukarıdaki özelliklere sahip bir Türk kimliği karşısında Kürtler, dil ve kültür açısından farklılığı, siyasal-toplumsal alanda feodal örgütlenme geleneklerine bağlılıkları bakımından da "eskiyi" temsil ediyor görünen bir toplumsal grup olarak, "öteki"lik konumuna kolayhkla yerleşebiliyorlardı. Ancak, Kürt'lerin "öteki"liğini belirleyen unsurlar arasında etno-kültürel öğelerin mevcudiyetine rağmen, resmi söylemde bu bağlam atlanarak, "öteki"liğine tanımlayıcı öğeleri arasında sosyo-politik öğelere vurgu yapılmıştır- aşiretçilik, saltanatçılık, hilafet yanlılığı gibi- Kürt sorununun Cumhuriyetin kuruluşundan 1950'lere kadar geçerli olan sunum tarzında, 1950'lere gelindiğinde bir farklılaşmanın belirdiği gözlenmektedir (Yeğen, 1999: 159). 1950'lerde devlet söyleminde Kürt sorunu, "bölgesel geri kalmışlık" biçiminde temalaştırılarak sunulmaya başlanmıştır.

1960'lar ve 1970'ler boyunca "kullanılırlığını" koruyan söz konusu söylem aslında, Kürt sorununa adıyla hitap etmeyen devlet yaklaşımını temsil ediyordu.

Türk Sosyalist Solu: Kürt Sorununda Alternatif Bir Söylem Kürt sorununda resmi devlet yaklaşımının "ret" çizgisine karşılık, 1960'lardan itibaren uç veren bir alternatif-muhalif yaklaşımdan da söz edilebilir. Bu alternatif-muhalif söylem, Türkiye Sosyalist sol çevrelerde geliştirilmiş bir söylemdir. Anlaşılabileceği gibi, 60'ların sonuna doğru, Kürt sorunu etnik/kültürel boyutlarıyla sosyalistlerin tartışma gündemine girmiş bulunuyordu. Kürt sorununa adıyla hitap edebilen bir yaklaşımdı bu.

Roman Çözümlemeleri

Kürtlerin "öteki" olarak konumlandırıldığı romanlarda, bu konumlamaya ilişkin, söylemden çıkarsanabilecek sosyo-kültürel ve politik mesajların gerçekliği ne ölçüde yansıttığı sorusu da, cevabı da bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Bu analizde, "Kürt"lüğü temsil eden roman kahramanlarının hangi karakteristik özelliklerle ortaya çıktıkları ve bu temsil biçimini yönlendiren arka plandaki ideolojik yaklaşımlar tartışılmaktadır. İmajın değişebilirliği, belli bir toplumda, belli tarihsel dönemlerde etkili olmuş olan ideolojik- politik yönelimlerle bağlantısı içinde anlaşılabilir.

Bir tarihsel dönemleme yapmak gerekirse; Kemalist ideolojinin inşa çabalarına tanık olunduğu 1930'lu yıllardan başlamak gerekir. Bilindiği gibi bu yıllarda, bir Türk kimliği formülasyonuyla meşgul olunmaktadır. Bu formülasyonda, oluşturucu öğelerinin; dil, kültür, yurt, ırk-köken, tarih ve ahlak unsurlarının olduğu bir kimlik tasavvuru mevcuttur. (İnan, 1969: 22) Bu şekilde sınırları belirlenmiş olan bir kimlik tasavvurundan hareketle tanımlanacak olan "öteki"; bu özellikler bakımından dışarıda kalan, ya da kendini bu sınırlamanın dışında gören olacaktır. Buna göre Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ardı ardına pek çok isyan girişiminde bulunmuş olan Kürtler (Oran,1997: 212), yeni tanımlanan bu Türk kimliğine dahil olma konusunda negatif bir hissiyata sahip olduklarını göstermiş bir grup olarak, "öteki" olarak konumlandırılmaya en yakın aday görünümündeydiler.

Bir toplumsal gruba ilişkin imajın, belli bir kimlik konumundan bakılarak oluşturulduğu gerçeğine dayanarak, Türkiye'de edebiyat metinlerine de yansıdığı biçimiyle Kürt-

lere ilişkin yaygın imajın. Türk kimlik bilincinin içeriğine göre şekillendiği söylenebilir. Bu imajdaki her değişimi koşullayan unsur, Türk kimlik bilincindeki değişimlerdir. Çözümlenecek metinlerin "öteki"ne yaklaşım biçimlerine göre sınıflandırılmasıyla, sözü edilen değişimin izinin sürülmesi mümkündür. Yaklaşım biçimlerinin farklılığı, imajı şekillendiren söylemsel süreçlerde ortaya çıkar. Bu süreçler şöyle sıralanabilir:

a) "Biz" ile "onlar" arasındaki toplumsal sınırların belirlenmesi. Bu, aynı zamanda farklılık alanlarının belirlenmesi anlamına gelir. Farklılıklar genellikle fiziksel görünüm biçimlerinde, giyinme, barınma, tavır-davranış, inanış biçimlerinde ortaya çıkan kültürel alışkanlıklarda, sınıfsal / statüsel konumlanışlarda, cinsiyet konumlarında, siyasal kimliklerde belirir.

b) Durumları, birey/grupları betimleme tarzının seçimi. Bu betimleme tarzına göre yaklaşım, ya aşağılayıcı-dışlayıcı ya da kapsayıcıdır.

c) Faklılığın adlandırılması.

"Öteki"ne yaklaşım farklılıklarını belirleyen kavram setleri aşağıdaki gibidir.

- "cehalet", "ilkellik", "gericilik"
- "yoksulluk", "geri kalmışlık", "çaresizlik"
- "kültürel çeşitlilik", "farklı eşitlerin beraberliği", "haklılık".

"Öteki"nin farklılığının adlandırılışına göre üç farklı yaklaşım biçiminden söz edilebilir.

- Farklılığı; "cehalet", "ilkellik", "gericilik" olarak adlandıran şoven/ulusçu yaklaşım;
- Farklılığı; "yoksulluk", "geri kalmışlık", "çaresizlik" olarak adlandıran Hümanist/ulusçu yaklaşım;
- Farklılığı; "kültürel çeşitlilik","farklı eşitlerin beraberliği" ve "haklılık" olarak adlandıran Demokratik/Eşitlikçi yaklaşım.

1. Ulusçu Yaklaşım: Farklılıkların Negatif Kabulü

Ulusçuluk, bir etnik varlık olarak "Türk"lüğe "öteki" karşısında üstün konumlar bahşedildiği, farklılığa negatif anlamlar yüklendiği, farklı olanın, "öteki"nin, çeşitli stratejilerle "Türk"lüğe kazanılmasının hedeflendiği, kazanılmayanın "düşman öteki" konumuna itildiği bir yaklaşım biçimini temsil eder. Ulusçuluğun konumuz bağlamında ifade ettiği anlam budur; ancak, yukarıda tanımlanan ulusçu yaklaşı-

mı, farklı dışlama ve içerme stratejileri önermesi nedeniyle iki farklı başlık altında ele almak mümkündür. Bunun bir başka nedeni de, "farklılığın" farklı adlandırılmasıdır.

A- Şoven/Ulusçu Yaklaşım: Aşağılanan Farklılık

Şoven/Ulusçu bir söylemin sergilendiği romanlar şunlardır:

1-Halide Edip Adıvar, "*Zeyno'nun Oğlu*" (1967), Barbaros Baykara, "*Dersim 1937*" (1975), Barbaros Baykara, "*Tunceli 1938*" (1975), İlhan Selçuk, "*Yüzbaşı Selahattin*'in Romanı" (1973), Esat Mahmut Karakurt, "*Dağları Bekleyen Kız*" (1973), Refik Halid Karay, "*Yezidin Kızı*", Aziz Nesin, "*Şıtname*" (1976), Kemal Bilbaşar, "*Cemo*" (1969), Kemal Bilbaşar," Memo" (1972).

Adı geçen romanlardan altısı, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki isyanlarla ilgilidir. Bu romanlar dönemin siyasal ve toplumsal atmosferini yansıtmaktadırlar. Çatışma, savaş temalı olan bu metinlerde ortaya çıkan Kürt imgesi, iyi-kötü, yandaş-düşman olmak gibi karşıtlık konumlarını temsil eder; ama "iyi" veya "kötü" ayrımının ötesinde, romanların tümünde, genellenebilecek bir Kürt imajının oluşumunda etkili olan faktörler şöyle sıralanabilir:

- Günlük yaşam pratiklerinde görünürlük kazanan kültürel özellikler; giyim-kuşam, inanış biçimleri, tavır-davranış alışkanlıkları.
- Davranış biçimlerinde kendini ele veren sosyo-psikolojik eğilimler; şiddete yatkınlık, yıkıcılık

Toplumsal varoluş biçimlerindeki farklılık: örneğin, aşiret bağlılıkları, ilkelliği imler. Ayrıca, metinlerin birkaçında, hatta çoğunda karşılaşılan, biyolojik-ırkçı denebilecek türden, tensel farklılıkları aşağılayan ifadeler bulunmaktadır.

Halide Edip Adıvar'ın *Zeyno'nun Oğlu* adlı romanında, Türk subay Hasan'la, Kürt Zeyno'dan olma Hasso Çocuk'un öyküsü anlatılmaktadır. Romanda Kürt erkekler; kabasaba, "kavgacı, saldırgan, kargaburunlu" (s.48), geleneksel giysiler içinde iseler, "azgın yaratıklar"dır. Kadınlar ise; zavallı, cahil, acınası kimseler olarak gösterilirler.

Fizyonomik özellikler aşağılayıcı ifadelerle anlatılır: Kürt Zeyno'nun kocası Haso'yla, subay Hasan'ın görünümleri arasında şöyle bir karşılaştırma yapılır:

"..... Bu açık göğüsten sarmaşık gibi kıllar fışkıran, boynundaki adaleleri ağaç kütükleri gibi birbirine karışan (.....) gülyağı kokusuyla odaya yerleşen ilkel Haso'ya karşılık, ince, medeni Hasan'ın yüzü ve O'nunla geçen çeşitli,

gizli dakikaların değişik resimleriydi: O'nun tunç gibi yanmış boynunun yarısı ve göğsü, bir çocuk kadar beyaz ve nazikti, kestane rengi saçları ipek gibi yumuşaktı" (s.50).

Aşağılanan ifadelerin bir başka biçimi de hayvan benzetmelerinde ortaya çıkar. Esat Mahmut Karakurt'un *Dağları Bekleyen Kız* romanında Ağrı isyanı konu edilmektedir. " Vahşiler" diye hitap edilen Ağrılılardan söz edilirken, "iri çoban köpeklerine", "içi kurtlanmış eski bir ağaç gövdesi" ne (s. 10, 54, 55) benzetilirler.

"..... karşısına zebella gibi bir adam dikiliverdi(.....)adam, dana gibi iri gözlerle subayı süzdükten sonra (.....) (a.g.e. s. 51).

Adıvar'da, "güçlü ve vahşi bir hayvan"a benzetilen (s.68) Kürt Ramazan'a karşılık Türk Şaban şöyle övülür:

"Şaban..... (K) köyüne göçmüş bir Türk ailesindendi. Ve Doğu Türklerinin sessizliğini, tatlılığını–ana tarafından ateşli bir Kürt kanı almış olmasına rağmen- tabiatında muhafaza etmiş(.....) himaye dolu bir adamdı" (Adıvar, s. 54).

Baba tarafından Türk kanı taşıyan Şaban ve Hasso Çocuk, övgüye değer bulunur. Hasso Çocuk,(K) köyünün "düz, uzun kirpikli, çapaklı çocukları" na karşılık, "kıvırcık kirpikleri" ile, "(K) köyünde görülmesi zor olan yaratıklardan" dır (Adıvar, s. 55).

Kemal Bilbaşar'ın *Cemo* adlı romanında, Şeyh Sait isyanına destek vermiş bir aileden olan, köy ağası Saikoğlu'nun görüntüsü şöyle anlatılır:

"..... Eğri burnu ile bir akbabayı andırırdı. Gözleri birbirine bakardı, bed bir herifti" (s. 128)

Aziz Nesin'in *Surname* adlı romanında, bir cezaevindeki adli mahkumlar anlatılmaktadır. Cinayet davalarından mahkum olmuş,"sapkın" damgasını yemiş kişilerdir bunlar. İstanbul'lu Berber Hayri ile, "astığı astık", "kestiği kestik" Kürt Kamil'in ilişkilerinin öne çıkarıldığı romanda, Kürt Kamil, "iflah olmaz" canavar ruhlu olarak gösterilirken; Berber Hayri, koşulların suça ittiği bir çeşit "kader kurbanı" olarak gösterilmektedir. *Surname*'de Kürt Kamil'i şöyle tanıyoruz:

"..... biz gelelim Kürt Kamil denilen alçakların alçağı azılıya. Kürt Kamil kimdir, O'nu tanıyalım. Kürt Kamil, karanlık yüzlü, gözleri parlak ve sert kabuklu böcekler gibi fıldır fıldır oynayan, bakışları insana korku salan, gülmenin ne olduğunu öğrenip bilmemiş (.....) (Nesin, s. 16).

Berber Hayri ise şöyle betimlenir:

"Yirmibir yaşında olan; ama, yaşından çok toy gösteren körpecik delikanlının elma alı yanaklarındaki kaysı tüylü teni kızarıp yüzü pençe pençe harlandı"(Nesin, s. 15).

Romanda, olumsuz tipler arasında, adının önüne etnik bir sıfat getirilen bir diğer kişi de Çingene Ali diye tanınan ceilattır. Söylemsel olarak, biyolojik boyuta kadar indirgenen bir farklılaştırma tavrı, ilgili toplumsal grubun imajını mutlak anlamda olumsuzlaştırarak, O'nu kesin bir şekilde dışlar.

Bu romanlarda Kürt imajının olumsuzlandığı bir diğer farklılık alanı da kültürdür. Dil, geleneksel yaşantı tarzları, davranış alışkanlıkları, giyinme tarzı, inanış biçimlerinde ortaya çıkan farklılıklar, popüler kültürden aktarılmış küçümseyici ifadelerle olumsuzlanır. Bu metinlerde Kürtlerle Türkler: tarafların farklı kültürel temsiline dayanan hiyerarşik bir ast-üst konumlanışı içinde görülürler. Bu konumlanışta ast olanı her zaman Kürt, üst olanı Türk temsil eder. İsyanları konu alan romanlarda daha üstün bir kültürün temsilcisi olan Türk, genellikle askeri bir unvan taşırken, Kürtler aşiret mensubu köylülerdir. Köylüler, mensubu oldukları aşiretin reisinin/ağasının "kulu", sorgulamasız bağlı oldukları şeyhin/seyitin müritleridirler.

Dinsel sadakat, Kürtlere atfedilen "ilkelliği" kodlayan önemli bir göstergedir. Bu "ilkellik" ve "cehalet"i, askeri bir yetkilinin yönlendirdiği yol, köprü, okul, yapımıyla taşınacak "medeniyet"in gidereceği inancı taşımır.

Zeyno'nun Oğlu'nda Adıvar, Kürt giysileri içindeki Hasso'yu şöyle anlatır:

"Kocaman Kürt kavuğu üzerinden bir ipek mendil sarkıyordu. Şalvarının, mintanının göz kamaştıran sarılı allı çizgileri idare ışığında bile parlıyordu. (.....) Bu, biraz vahşi, biraz göz kamaştırıcı ulusal kıyafeti Haso'ya çok azgın bir anlam vermişti"(Adıvar, s. 48)

Esat Mahmut Karakurt'un *Dağları Bekleyen Kız'ında* Kürt çoban giysileri içindeki Binbaşı Adnan'a kıyafetinden dolayı herkes gülmekte ve "Kurmay Başkanı" şöyle demektedir:

"Aman Paşam, bu adeta Afrika vahşilerine benzemiş" (Karakurt, s. 44)

İlhan Selçuk'un *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* adlı romanında, *Yüzbaşı Selahattin*, Palu'yu ve yöredeki Kürtleri şöyle anlatmaktadır:

"Palu, Muratsuyu'nun dik bir yamacında, bütün Doğu kasabaları gibi Ortaçağ ilkelliğini yaşıyordu (.....) Ancak bu yollar vahşi Kürtlerle doluymuş (.....) Köy halkı Türkçe anlamıyordu ve bu insanlar ömürlerinde bizim kıyafetimizde kişiler görmemişlerdi (.....) Etrafta bizi gören Dağlı Kürtler toplandılar. Nenin nesi olduğumuzu anlamaya çabalıyorlardı. Subayı, eri, üniformayı tanımıyorlardı (.....) Eğer Kürtler bunun farkına varsalar, bizi çiğ çiğ yemeye kalkışırlardı" (Selçuk, s.121-122).

Barbaros Baykara'nın *Dersim 1937* adlı romanındaki Binbaşı Kemal'e göre Kürtler; "Hiçbir dünya fikri bulunmayan saf ve cahil insanlar"dır (Baykara, s.121)

Kemal Bilbaşar'ın *Cemo*'sında "Dersim" köylüleri, kendilerini kulluğa kabul edecek bir ağa bulmaya çabalamaktadırlar.

"Ali ağa'da umut var dedi..... Bizi marabalığa alırsa O alır"(Bilbaşar,s.126)

"Kulluğa razı olmayan kim var? Herkes kulluğundan memnun. Ağa döğse de söğse de, malına, ırzına göz dikse de hiçbiri kulluğundan vazgeçmez....." (s.138)

Bu romanlarda dil farklılığı, Kürt imajını oluşturucu bir öğe olarak işlev görmez. Dil unsuru, ya küçümsenerek, ya da hiç anılmayarak (susularak) önemsizleştirilir. Örneğin, Barbaros Baykara'nın *Dersim 1937'sinde*, köylülerin kendi aralarında konuştukları dilden "çevre lisanı" diye söz edilir, dilin adı anılmaz (Baykara, s. 80-81).

Esat Mahmut Karakurt, *Dağları Bekleyen Kız* da, Kürtçe konuşan insanlardan,

".....Acaip kıyafetli birtakım insanlar, gene acaip birtakım sesler çıkararak, perişan, oraya buraya koşup duruyorlardı" (Karakurt, s.23) diye söz etmektedir.

Refik Halid Karay'ın *Yezid'in Kızı* adlı romanında, yanındakilerle Kürtçe konuşan bir bayana "İspanyol" diye hitap edilir. Bunun nedeni, bayanın İspanyolca bir gazeteyi okuduğunun yalnızca bir kez görülmüş olmasıdır (Karay, s. 23).

Bu romanlarda, Kürtlükle siyasal anlamda ilişkilendirilenler; genellikle isyanlara liderlik eden ya da destekleyen dinsel otoriteler; şeyhler, seyitler ve ağalardır. Etnik karakterin dinsel kimlikle bitiştirilmesi, imajın olumsuzluğunu pekiştirir. Etnik sıfatı sahiplenen şeyh ve seyitlerin aynı zamanda sınıfsal egemenleri temsil ediyor olmaları, onları marjinal bir konuma sürükler. Ağalarla, şeyhlerin sömürü-

cülükleri vurgulanarak köylüler ve müridlerle aralarındaki etnik bağ koparılmış olur.

Dağları Bekleyen Kız'da, Ağrı isyanına bizzat katılan şeyhin kızı, "Amerika'da tahsil eden, İstanbul'da büyüyen, genç ve güzel" (s.21) bir kızdır.

Dersim 1937'de şöyle denir:

"*Bu saf insanlar, Türkiye'de feodalitenin son kalıntısı olan ağalarının peşinde yeni çıkmazlara saf saf gidiyorlardı*" *(s.26).*

Cemo'da Şeyh Sait isyanının bir şıh, ağa, beğ hareketi olduğu anlatılır.

"*Şıh Saitlilar bayrak açmışlardı. Drahini, Hani, Palu, Piranî çevresinin şıhları, ağaları, begleri, Şıh Said'in etrafında toplanmışlar O'nu Kürt padişahı ilan etmişlerdi*" *(Bilbaşar, s. 23).*

Halide Edip Adıvar, *Zeyno'nun Oğlu*'nda, eğitime gitmek için Haso Çocuğu yanına alan Şeyh (M) için şunları yazar:

"Bu din duyguları yanına Şeyh, bir de milliyet duygusu sokmaya kalkışmış, O'na Kürtlerin Allahın kulları ve Türklerin Allahın cezalandıracağı yaratıklar olduğunu anlatmak istemişti"(s.145).

Dağları Bekleyen Kız'da, isyan girişiminden pişmanlık duyan şeyhin kızı babasıyla şöyle konuşur:

"Bu dağlarda mı devlet kuracaktınız.... Hangi teşkilat, hangi nüfuz, hangi selahiyetinizle (.....) Hepiniz çıkarın ceplerinizi dışına bakayım! Korkarsınız, utanırsınız değil mi? Çünkü ağzına kadar İngiliz lirasıyla doludur değil mi? Atın yüzünüzdeki maskeleri! Maksadımız anlaşılsın, siz, biz, hepimiz birer çapulcu, birer adi hırsızdan başka bir şey değiliz" (Karakurt, s. 16).

Buraya kadar, olumsuz bir Kürt imajının hangi öğeler üzerinde kurulduğu üzerinde durularak, "öteki"ni dışlama mekanizmaları deşifre edilmeye çalışıldı.

Ancak, "öteki"nin içerilme mekanizmalarının deşifrasyonu da birincisi kadar gereklidir.

Kürt imajı hangi koşullarda olumlanır? Bu sorunun karşılığının bir "vazgeçme" pratiğinde içerildiği görülmektedir. Yani; "öteki"nin, başlangıçta ait olduğu gruba ait olmaktan "vazgeçtiği", benzerleriyle paylaştığı özelliklerden "arındığı" noktada gerçekleşir bu olumlanma. Aslında o artık "öteki" de değildir. Bu nedenle bir imajdan sözetmek belki de gereksizdir.

Metinlerin çoğunda "öteki" olmaktan vazgeçen Kürt; apolitik bir "dişidir." Vazgeçmesini mümkün kılan, onun elde edilebilme özelliğidir. Hep güzeldir ve bu özelliğiyle O, bir subay tarafından elde edilme olanağına sahip olur. Bunun tek istisnası, Seyit Rıza'nın karısı Besi'dir. Besi çok güzeldir ama Dersim İsyanı'nda, bir çatışmada öldürülür.

Cinsiyetçi ideoloji ile şoven-milliyetçi ideolojinin eklemlendiği bir söylemde Kürt kadını; yeniden şekillendirilebilen, başkalaştırılabilen "yumuşak" bir nesnedir.

Zeyno'nun Oğlu'ndaki mutsuz kadın Kürt Zeyno, mutluluğu, Türk subayı Hasan'la evlenerek yakalar. (Adıvar, s. 282).

Dersim 1937'de, Dersim'li Nahide, Binbaşı Kemal'i kendisiyle evlenmeye ikna etmek için bir hayli dil döker. (Baykara, s. 91)

Dağları Bekleyen Kız'da, Binbaşı Adnan'a aşık olduktan sonra, Ağrı İsyanı'na katılmış olmaktan duyduğu pişmanlığı, isyancı bir şeyh olan babasına şöyle haykırır:

"Baba, ben namussuzluğu, onun kolları arasında bulunmaktan değil, alçak, nankör bir vatan haini olmaktan alıyorum....." (Karakurt, S.116)

Genel olarak, şoven/ulusçu söylemin baskın özelliği, "öteki"nin pejoratif nitelemelerle aşağılanarak dışlanmasıdır. Bu söylemde "öteki", aşağılanarak, değersiz bir "nesne" konumuna indirgenmektedir. "öteki"nin nesneleştirilmesini mümkün kılan; bu metinlerde konu edilen toplumsal gerçekliğe ilişkin resmikabul gören ideolojik yargılardır. Bilindiği gibi, isyanlarla ilgili dönemin resmi görüşü; bu isyanların, anti-modern "aşiret direnci"ni temsil eden "eşkıyalık" olayları olduğu şeklindedir. (Yeğen, 1999, s. 134-148)

Buna göre, isyan hareketleri, çıkarını korumaya çalışan –ama yine de ipleri "dış güçler" elinde olan- birkaç şeyh ve ağa takımıyla, onlara bağlı, iradeden yoksun kulların sürüklendiği "akıldışı" hareketlerdir. İşte bu "akıldışı"lık ve iradeden yoksunluk ve dışarıdan yönlendirme noktasında "öteki"nin nesneleşmesi başlar.

"Öteki"nin, şoven/ulusçu yaklaşımdaki konumlanışı, yukarıda özetlenen devlet söyleminin edebiyat metinlerindeki temsili olduğu söylenebilir.

B- Hümanist/Ulusçu Yaklaşım: Farklılığın Anlaşılabilirliği.

Hümanist/ulusçu bir söylemi içeren romanlarda, söylemi yönlendiren ideolojik yaklaşımı bir önceki yaklaşımdan (şoven/ulusçu) ayıran: ulusçuluğu eklemlenmiş hümanizmidir. "Öteki"ne hümanist yaklaşım: farklılığının anlaşılabilir nedenlerle dayandırılması ve ağırlıklı olarak dışlama değil, içerme stratejilerinin benimsenmesini ifade eder.

"Öteki"nin farklılığının; yoksulluk, kültürel gerikalmışlık ve çaresizlik olarak nitelendirildiği bu yaklaşımda, içermenin yöntem ve araçları da rıza ve iknayı içeren insancıl bir karakter taşır.

Bu grupta değerlendirilen yapıtlar şunlardır:

1. Erendiz Atasü, *Dağın Öteki Yüzü* (1997), Ferit Edgü, *Hakkari'de Bir Mevsim* (1990), ----------, *Kimse*, (1984), Aziz Nesin, *Tek Yol* (1982), K. Tahir, *Rahmet Yolları Kesti* (1975), ----------, *Kadınlar Koğuşu*, (1976), ----------, *Namusçular* (1981), ----------, *Yol Ayrımı* (1996), Ümit Kaftancıoğlu, *Tüfekliler* (1974), Demirtaş Ceyhun, *Asya* (1975), Şükrü Gümüş, *Zap Boyları* (1975)

Adı geçen romanlarda sergilenen yaklaşımın özelliği, "öteki"ni olumsuzlamayan, hatta olumlayan, bir söylemi içeriyor olmasıdır. Ama bu, ilerde görüleceği gibi "koşullu" bir olumlamadır.

Kürt kahramanlar fizyonomik ve psikolojik özellikleri açısından genellikle övgüye değer bulunurlar. Fiziksel görünümleri itibariyle güzel-yakışıklıdırlar, olumlu kişilik özelliklerinin başında, mertlikleri, dürüstlükleri, cesurlukları ve saf insancılıkları gelir.

Kemal Tahir'in, eşkıyalığın olumsuzlandığı romanı, *Rahmet Yolları Kesti*'de Kürt Hamo Dayı için şöyle denir:

"'Kürt kısmında akıl olma' derler. Bu laf her Kürde mahsus değil. Bizim Hamo Dayı'da Mustafa Kemal Paşa aklı vardı yavrum. Hiç eksik değil, Mustafa Kemal aklı...." (s. 44).

Aynı yazar, *Kadınlar Koğuşu* adlı romanında, Malatya cezaevindeki mahkûm kadınlarla dostluk ilişkileri içinde olan İstanbul'lu siyasi mahkûm Murat Bey'e şunları söyletir:

"Bu esnada Aduş kucağında olduğu halde, Fatı geldi. Türkçe'yi hiç konuşmayan bir Kürt karısıydı. Bütün fıkara köylü kadınları gibi fena halde yıpranmıştı. Kasabalıklara benzemiyor, omuzlarını cilveli cilveli sallayıp sırıtmıyordu.

İnsana dümdüz kardeş kardeş bakan siyah gözleri vardı. Çıplak ayakları kocamandı. İstanbullu O'nu görünce namahremlikten kurtulmuş gibi rahatladı." (s. 31).

Aziz Nesin'in *Tek Yol* adlı romanında, İstanbul'lu sahtekar Paşazade, koğuş arkadaşı Kürt Seydo için şöyle der:

"Bu doğu insanları bir başka olur. Cezaevinde onların yardımları olmasaydı, çoktan oralarda ölüp gitmiştim. (.....) en büyük yardımı yapan da, yatak komşum Seydo'ydu. Seydoyla arkadaş olmuştuk." (s:254)

"Seydo, cezaevinden çıktıktan sonra da beni unutmamış, iki kez ziyaretime gelmişti. Çökelek, yağ, bal daha başka yiyecekler getirmişti." (s. 261)

Mardin yöresindeki sosyo-politik yapının konu edildiği *Tüfekliler* adlı romanında Ümit Kaftancıoğlu, Kürtlerin "mertlik" ve "korkusuzluklarından" söz eder:

"... Kürt ağası ortaya çıktı. Açık, kılı göğsünde mertlik esintisi, korkusuzluk." (s.49)

"Uzun beyaz giyimli, etekli, egalli Kürtler. Kara kara bıyıkları yakışmış yüzlerine." (s. 38)

Demirtaş Ceyhun'un *Asya* adlı romanında, Şeyh Sait isyanından sonra ailesi Trakya'ya sürgüne gönderilmiş, Abuzer Baba'nın öyküsü anlatılır. Abuzer Baba, Rumelili bir kadından olma kızına Kürtlükle ilgili şunları anlatır.

"Kürt olmaktan utanır mısın yoksa? Hele bre?... Vay yavrum vay, kuyruklu derler, ayı derler, horlarlar ya. Kürtlüğün utanılacak bir yanı yoktur. Yiğit adamdır Kürt. Mert adamdır. Ezilmiş, horlanmışsa, ezilmişlik, horlanmışlık kendi suçu mu?...." (s. 118)

Hakkari köylülerinin anlatıldığı, Ferit Edgü'nün *Kimse* ve *Hakkari'de Bir Mevsim* ve Şükrü Gümüş'ün *Zap Boyları* adlı romanlarında, olumsuzlanan bir Kürt tipi hiç yoktur denilebilir.

Savaş karşıtı, insancıl bir söylemin hakim olduğu, Erendiz Atasü'nün *Dağın Öteki Yüzü* adlı romanında, Kürtlerden "asi" tanımlamasıyla söz edilmesine rağmen, vuruşmanın karşılıklı yaşattığı acılar üzünçle anılır. (s. 120-132)

Genel olarak, ulusçu yaklaşımda, Kürtlerin şiddetle ilişkisi imajı olumsuzlayan bir öğedir. Fakat, hümanist ulusçu metinlerde, kaçakçılık, eşkıyalık gibi siyasal olmayan bir şiddetle ilişki, sosyo-ekonomik nedenlere bağlanarak imajı olumsuzlayan bir özellik olmaktan çıkar. Yoksulluk; şefkatli bir ilgiyi Kürtlere yöneltirken, imaja masumiyet katar.

Zap Boyları'nda öyküsü anlatılan Gelitan köylüleri, "çayı" bile kaçakçılıktan edinen sefalet içindeki köylülerdir. (Ş. Gümüş, s. 118-119)

Tek Yol'da, bir Kürt köy ağası, İstanbul'lu paşazadeye şöyle der:

"*.... Bizim bura insanı yokluktan, yoksulluktan dağa çıkar, iş olmayınca başka ne halt edelim?" (A. Nesin, S.99)*

Tüfekliler'de yolda soygun yapan bir eşkıya grubunun lideri, yolcular arasında bulunan bir milletvekiline şöyle der:

".... Sizler alışkınsınız paralı gezmeye. Siz hergün soyarsınız, her dakika! Bizde, böyle, yılda, üç yılda.... Hemen telefonlar açacaksınız 'bizi soydular diye, adresime acele para çıkar' diyeceksiniz. Bizim kimsemiz yok böyle para isteyeceğimiz. Menderes'e selam söyleyin, buradan, bu yoldan geçsin. Bir de O'nunla selamlaşmak isterim...." (Kaftancıoğlu, s. 113)

K. Tahir, *Namuscular'da*, mahkum Kürtleri şöyle anlatır:

"Karanlıkla beraber başlayan Kürt kavalı, geç vakitlere kadar kaybolmuş çocukların korkusunu ve şikayetlerini uzatır dururdu. Kürtler, iki kere ezilmiş bütün milletler gibi insanların yüzüne daima gülümseyerek, keder ve korkuyla bakarlar ve bu gülümsemeyle bu korkulu bakışlar koğuşa yaraşırdı." (s. 133)

Ama bütün bu olumluluklar, yine de, Türklerle Kürtlerin, Türk olana üstünlük tanıyan hiyerarşik bir ilişki içinde karşı karşıya gelmelerini engellemez.

Kültür ekseninde tanımlanan farklılık konumlar sözkonusu olduğunda, "geri" olanı Kürt, "ileri" olanı Türk temsil eder. Hümanist/ulusçu söylemde, asker Türk'ün yerini öğretmen-eğitici Türk imgesi almıştır.

Dil unsurunun başat bir öge olarak işlev gördüğü bir kültürel ayrımlamada Türk öğretmen; Kürtlerin kültürel içerilmesini, dile –yani, Türkçe- ve usul-adet öğretimiyle sağlamaya çalışan bir "misyoner" rolündedir.

Kültürel farklılıklar; -özellikle de dilsel- Kürt imajını olumsuzlamaya aday göstergelerdir. Ancak, bu farlılıkların giderilmesinin olanaklı oluşu, imajı olumsuzlanmaktan kurtarır. Önerilen; kültürel asimilasyondur. Zor'u içermeyen, rızaya dayalı, gönüllü bir asimilasyon, bunu mümkün kılan şey, Kürtlerin, öz-aşağılama ifadeleri ile kendini ortaya koyan isteksizliğidir.

Namuşçular'da İstanbullu murat bey, mahkûmlara yol-yordam gösteren, onları "eğiten" bir siyasi suçludur. Murat Bey'le Mediha adlı bir kız çocuk arasında şöyle bir diyalog geçer:

"*.... Sefer çiçekten ne anlar? Kürt sefer....*

- *Kız sen de Kürt değil misin?*
- *Neden, siz o'nu affetmişsiniz.*
- *Anan Kürt....*
- *Ana demeyin. Bayan öğretmen bize 'Anne' dememizi söyledi.*
- *Pekala.... 'Anne' dersek senin anan Türk mü olacak?*
- *Rica ederim. Mektepte de bana Kürt kızı diyorlar.*
- *Sen ne diyorsun?*
- *Ben Kürt kızı değilim. Kürt kızı olsam babam çarık giyerdi. Halbuki benim babam sarı kunduralar giyiyor. İstanbul kunduraları dedim." (Tahir, s. 219)*

Aynı Murat Bey'i bu kez *Kadınlar Koğuşu*'nda, yine bir Kürt çocuğa Türkçe'yi öğretirken görüyoruz.

... Kim o?

Aduş evvela başını uzattı.

- *Aduş....*
- *Hey...*
- *Kız 'Hey' ne demek? Aduş?*
- *Efendim*
- *Sabah şerifler hayır olsun Aduş hanım...*
- *Olsun efendim.*

(.....)

Aduş şekeri derhal ağzına attı

- *Kız, 'teşekkür ederim' hani?*
- *Teşekkür ederim.*
- *Olmadı. 'Teşekkür ederim efendim.' Diyecektiniz.*
- *Ederim efendim.*
- *Annen iyi mi?*
- *İyi. Dün gece ağladı.*

(.....)

- *Ben fenalık yapmıyorum, ağlıyorum, dedi.*
- *Türkçe mi söyledi. Kürtçe mi?*
- *Kürtçe söyledi." (Tahir, s. 8)*

Zap Boyları'nda, Hakkarili köylüler, Türkçe bilmeyişlerinden yakınırlar; Türkçe'yi bilmemek; "öksüz gibi bakakalmak"tır. (Gümüş, s. 28, 29, 30)

"*«Ano» dedi Ferhan. «O çocuklar dami bilmez Türkçe'yi?»*

(.....)

«Bilmezler mi? (....) okuma yazma bilmem bilirler.»
Zino:
«Biz de bilsek...» dedi yutkunarak.
(....)
«Ne ederdin bilsen?»
«Cemo askere gidende mektup yazardım. Mektuplarını okurdum sana....»
«(kadersiz yavrularım.)» dedi kendi kendine."

Tüfekler'de Mardin-Derik'te görev yapan öğretmenlerin, hangi duygu ve düşüncelerin dürtüsüyle görev yaptıklarına ilişkin şunlar söylenir:

"İlle her sabah karşılarında, candan, içten, suçsuz, pırıl pırıl gözler, solgun yüzler görünce, o sıkıntıları unuturlardı. (.....) Türkçe bilmeyen, eline alacak kalemi, defteri olmayan, «öğrenciyi yutan eğitim» diye adlandırılan, bozuk, karmaşıklık içinden, Derik gibi yoksulluklar ülkesinde emekleri boşa çıkmamıştı.... kimilerinin doktor, kimilerinin teknik uzman, kimilerinin kaymakam, vali olduklarını öğrenince birbirlerine mektup yazacaklardı...." (Kaftancıoğlu, s. 83)

Ferit Edgü'nün *Hakkari'de Bir Mevsim* adlı romanında, Hakkari'li köylülerin, zor yaşama koşulları betimlenir ve Türkçe öğrenme konusundaki isteksizliğinden söz edilir. Köy muhtarı, biz kaza sonucu köylerinde mahsur kalmış olan "Yabancı"dan, köy çocuklarına öğretmenlik yapmasını ister:

"Sen bizde bilmediğimiz bir şeyi bir dili bilirsin ki bize o gereklidir (.....) çocuklarımıza tüm bildiklerini, bu konuştuğun dilini, okumanı, yazmanı öğretirsin."

"Bu dili öğrenmelerinin, okuyup yazmalarının onlara niçin gerektiğini çok sonra anladım." (Edgü, s. 24-25)

Görüldüğü gibi, Hümanist/ulusçu söylemde "öteki"nin içerilme koşulu, kendisini farklılaştıran özelliklerden arınma konusundaki isteksizliğidir. "Öteki", eğitime dayalı bir kültürel asimilasyonla kendini, olumsuz anlamda farklılaştıran özelliklerinden kurtulma olanağına sahip olur. Romanlarda genellikle görüldüğü gibi, Kürt kahramanların Türk kahramanlar tarafından eğitilmesi, Türk olanın entelektüel üstünlüğünün mantıksal bir sonucudur. Bu yaklaşımda oryantalist tezleri[1] hatırlatan bir Kürt imajının Türk yazarın –adı geçen romanların yazarları- bilinçaltını işgal ettiği gözlenmektedir. Çünkü, incelenen metinlerde çizilen

[1] Batılının Doğulu karşısındaki entelektüel üstünlüğü konusundaki tezler için bkz. Said, 1998

Kürt portresi: eğitimsizlik ve "cehalet"le damgalanan *homojen* bir kimliği temsil ettiği izlenimi vermektedir.

Ancak hümanist/ulusçu söylemde, Kürt kahramanların kültürel geri kalmışlığını koşullayan etmen, ekonomik geri kalmışlıklarıdır. Ekonomik geri kalmışlığın vurgulanması, 1950'lerden sonra Kürt sorunun "bölgesel geri kalmışlık" sorunu olarak görülmesine yol açan devlet söylemindeki değişimle (Yeğen, 1999: s. 159) uygunluk gösterir.

2- Demokratik/Eşitlikçi Yaklaşım: Farklılığın Pozitif Kabulü

Demokratik/Eşitlikçi yaklaşımın sergilendiği yapıtlarda, "öteki"ne ilişkin eşitlikçi ve çoğulcu bir anlayış hakimdir. Bu yaklaşımı diğerlerinden ayıran özellik: Kürt imajının "koşulsuz" olumlanmasıdır. İmajın koşulsuz olumlanmasının göstergeleri şunlardır:

- Kürtlerle Türkler, sınıfsal konum ve toplumsal statüleri bakımından eşit konumdadırlar.
- Kürtler kendileri hakkında konuşabilmektedirler.
- Kültürel/etnik farklılıklar kabul görür: asimilâsyonu öneren bir kurum yada figür yoktur.

Demokratik/Eşitlikçi yaklaşımın sergilendiği yapıtlar şunlardır:

Alev Alatlı, *Valla Kurda Yedirdin Beni* (1995), Bilgesu Erenus, *Kazı* (1997), Oya Baydar, *Hiçbiryer'e dönüş (1998)*, Yaşar Kemal, *Deniz Küstü* (1993), Yaşar Kemal, *Yağmurcuk Kuşu* (1988), Yaşar Kemal, *Teneke* (1996), Yaşar Kemal, *Ağrı Dağı Efsanesi* (1997), Orhan Kemal, *Bereketli Topraklar üzerinde* (1964), Fırüzan, *Kırk yedililer (1984)*, Yılmaz Güney, *Boynu Bükük Öldüler* (1989), Mehmet Kemal, *Sürgün Alayı* (?), Yusuf Ziya Bahadınlı, *Gemileri Yakmak* (1977)

Yukarıda adı geçen romanlarda karşılaştığımız, imajı olumlayan fiziksel görünüm ve kişiliğe ilişkin övgülü betimlemeler, hümanist/ulusçu yaklaşımda da mevcuttu; ancak, Demokratik/Eşitlikçi yaklaşımın oluşturduğu Kürt imgesi, Kürt olmayanlarla aynı sınıf/statü konumlarını paylaşan, "kurban" konumunda olmayıp tersine, toplumsal olarak etkin, hareketli (genellikle) karşı çıkan figürlerin temsil ettiği aktif özne konumuna işaret eder. "Öteki"yle sınıf kimlikleri ve siyasal kimlikler üzerinden kurulan eşitlik ilişkisi, O'nun sınıf ve siyaset zemininde içerilmesini mümkün kılar.

Örneğin: Y. Ziya Bahadınlı'nın *Gemileri Yakmak* adlı romanında, övgüyle söz edilen Kürt Mısto, Kuvayi Milliyeci bir tabiacı, oğlu memo ise, Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ne üye olan bir sendikacıdır. (s. 73, 173) Memo kendisini şöyle tanımlamaktadır:

"Evet, biz hem Kürdüz, hem kızılbaş! Var mı bir diyeceğiniz?" (s. 29)

Mehmet Kemal'in *Sürgün Alayı'nda*, siyasal nedenlerle rütbesi düşürülmüş bir solcu aydın olan "çavuş"la, iktisat okumuş, Barzani hareketine katılmış Kürt Neco arasında geçen Kürtlere ilişkin bir tartışma Neco şöyle der:

".... Ben bilimsel olanı söylüyorum sana. Hukukla, siyasetle bilimsel gerçek örtülebilir mi? Kanunlarla, siyasetle, baskıyla bilimsel gerçekleri örtmeye çalışıyorsunuz olmuyor işte." (s. 274-275)

Alev Alatlı'nın *Valla Kurda Yedirdin Beni* adlı yapıtında, İstanbul'da yaşayan, eğitimli, sosyalist Kürtlerle aynı özelliklere sahip Türklerin ilişkileri anlatılmaktadır. Birçoğundan övgüyle söz edilen Kürtlerle ilgili şu saptama yapılır:

".... Nitekim, Binali gibi, Abidin Amca gibi tiplerin Türkçeyi doğru telefuz etmemek için direnmelerini, Nalan'ın iyi yemek pişirmemek için gösterdiği gayreti de anlıyordum. Onlar, bu çabalarını kimliklerini muhafaza etmek şeklinde görüyorlardı....." (s. 240)

Oya Baydar'ın *Hiçbiryer'e Dönüş'ünde*, doktor olan bir sosyalist (Türk) dağdaki Kürtlere katılmaya karar vermesi, "öteki" ile kurulan eşitliğin uçtaki sembolüdür.

"Bol şalvarının üzerine, yeşilli kahveli komando gömleğinden bozma bol bir ceket geçirdi. Dağ postallarını giydi. Başını ve boynunun poşuyla sardı, hep hazır duran ilkyardım çantasına birkaç ek malzeme daha koydu." (s. 210)

Bilgesu Erenus'un *Kazı* adlı romanında, kadın "gerilla": Süreyya, arkeoloji profesörü Metin Bahattin'le tartışırken, sıkı gelenekçi bir toplumda kendisine biçilen cinsel rolü, siyasal bir yönelişle reddedişinin öyküsünü anlatır.

"Seksenlik dedelere bile satılırsız biz, şimdi değiştiriyoruz." Demektedir. (s.112)

Adana'nın Sazlıdere köylülerinin, çeltik ağalarına karşı koyuşlarının öykülendiği *Teneke'de* Kürt Mehmet Ali, köylülerden biridir. Bu mücadelede öncü bir figür olan Mehmet Ali, Türk komşusu Zeyno Karı ile işbirliği içinde mücadelesini yürütmektedir. Mehmet Ali'nin yetersiz Türkçesi bu işbirliğini engellememektedir.

Firuzan'ın *Kırkyedi'lilerinde*, öğrenci hareketleri içinde yer alan Kürt öğrencilerden söz edilir. Bunlardan Siirt'li Zulkadir, farklılığını şu sözlerle anlatır:

"... Bize bölgecilik yapma diyorlar (.....) Bölgecilik yapmaya bizim ora insaniyse arasız zorlanmaktadır. Etkilerin başka bir tepkisidir bu da. Türkiye vatandaşını Sal. gelsin çıksın doğuya. Mardin'iydi. Urfa'sıydı. Siirt'iydi. Adımını atanda «vay anam vay buralar nereler?» Diye şaşar (.....)." (s. 380)

Orhan Kemal'in romanı, *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de Kürt Zeynel, Çukurova'ya çalışmaya gitmiş ırgatlardan biridir. Kötü çalışma koşullarına karşı diğer ırgatları hareket geçirmeye çalışmaktadır. (s. 297)

Demokratik/eşitlikçi söylemin kurduğu olumlu Kürt imgesi, sınıf ve statü bakımından eşit konumlanmanın yanı sıra, kültürel farklılığı imleyen göstergelerin pozitif sunumunda ortaya çıkmaktadır. Bunlar Kültürel özgünlüğü, dilsel farklılığı kodlayan göstergelerdir.

Yaşar Kemal'in, folklorik öğelere geniş yer verilen kimi yapıtlarında kültürel farklılık mesajı belirsizdir.

Yağmurcuk Kuşu-Kimsecik, 1. Ve Ağrı Dağı Efsanesi'nde Kürt kadın ve erkekler folklorik giyisiler içindedirler; erkeler salşapik, (geleneksel Kürt erkek giyisisi) giyerler, kadınlar kofi(başlık)liler. Bilurvanlar (kavalcılar) kaval çalarlar ve kalabalık govend (halay) tutar. Dengbejler ise uzun destanları dilden dile aktarırlar.

'Kalabalık gün batana kadar orada. Ahmedi Hani'nin türbesinin yanında eğlendi (.....) Kadınlar nakışlı ipek önlüklüydüler. Kofileri gün gibi ışılayıp akıyordu (.....)" (Kemal, 1997, s.82)

"Dengbejler geliyordu uzak obalardan Beyin görkemli yedi direkli çadırına (.....) Deangbejler içinde en büyüğü, en ünlüsü Malazgirt Beyi'nin dengbeji Abdale Zenikiydi. (.....) Ermeni Haçikli Abdale Zeyniki, bu iki dengbeji Karstan Vana, Vandan Urfaya, Diyarbakıra, Erzincana, Erzuruma kadar bütün obaların iki kutsal kişisiydi....." (Kemal, 1988, s. 57)

Gemileri Yakmak'ta şarkılar Kürtçe söylenir, bebekler Kürtçe ninnilerle uyutulur:

"Eve geldiğinde soluk soluğaydı..... Zelluş memo'yu beliyordu. Bir de ninni tutturmuştu:

Xıre-Hıra güza té
Dengé bilüra şıvan té

Xewka mı l'ser viya tê...." (Bahadınlı, 1977)

Valla Kurda Yedirdin Beni' de Alev Alatlı, Kürtlerin konuştuğu dil hakkında şunları söyler:

"Bir kere, o güne kadar 'Doğu lehçesi' diye algıladığımız Türkçe konuşma biçiminin, bir lehçe olmayıp, başka bir lisan konuşan insanların dillerinin Türkçe'ye dönmemesinden ileri gelen bir aksan olduğunu fark ettim. Bir lisan bir insan iddiası doğru ise, bunlar bir başka insanlardır." (s.127)

Yukarıda örneği görüldüğü gibi, metinlerde bir dil olarak Kürtçe'nin temsili, direk alıntılamalarla sağlanır.

Füruzan'ın *Kırkyedililer'de*, yoksul bir Kürt çocuk, Kürtçe bilmeyen birine kendi diliyle bir şeyler anlatma çalışmaktadır.

"...çocuk kurt, titrek sesiyle nedense Kiraz'a yöneltmişti konuşmasını:

- Dü se roje pirok nehatiye vira" (s. 317)

* * *

Bu yazıda incelenen romanlar, Türkiye'de Cumhuriyet dönemi boyunca belli zaman dilimlerinde etkili olmuş olan egemen/resmi ve muhalif ideolojilerin, edebi söylemde yeniden üretilmesinin örneklerini sunmaktadırlar.

Hatırlanacağı üzere, "kimliğe" ilişkin çeşitli tanımlamalar üzerinde durulduğu birinci bölümde, bu tanımlamaların, kimliğin bir toplumsal grubun kendini "toplumsal olarak tanımlaması" ve bu tanımlamanın "toplumsal olarak tanınması ile ilgili bir sorun olduğunu gösterdiği ifade edilmişti. Buna göre, bir grubun kendine ilişkin öztanımlamaları toplumsal onayı kazanabilir/kazanamayabilir. Aynı şekilde sözkonusu gruba ilişkin grubun dışında geliştirilmiş tanımlamalar grup tarafından benimsenir ya da benimsenmez.

Konumuz açısından düşünüldüğünde, Cumhuriyet dönemi romanında karşılaşılan Kürt tiplemelerinden çıkarsanabilecek sonuçlara göre, Kürtler ne tür tanınmalara muhataptırlar. Bu "tanınma" biçimlerinin karşısında ne tür öztanımlama biçimleri benimsenmektedir. Bu tanımlama ve öz-tanımlamalar hangi ideolojik çerçeveler içinde yapılmaktadır şeklindeki sorular önem kazanmaktadır.

Bu sorunun karşılığını bulabildiğimiz romanlarda Kürtlere ilişkin betimlemeler; dışlayıcı bir tutumla atfedilmiş olan negatif özellikler yanında, kapsayıcı bir tutumla atfe-

dilmiş olan pozitif özellikleri içerecek biçimde çeşitlilik arzeden yaklaşımları temsil etmektedir.

Ele alınan romanlarda ortaya çıkan Kürt imajının, belli tarihsel dönemlerde resmi ya da resmiyet dışı (muhalif) geçerlilik kazanmış yaklaşımları yansıttığı gözlemlenmektedir. Bu durumda, Kürtlerin, negatif özelliklerle temsil edildiği, "ulusçu" yaklaşım genel başlığı altında incelenen romanlarda, Kürt imajının, resmi ideolojik yaklaşımların etkisi altında şekillendiği söylenebilir. Bu bağlamda, bu kategoride yer alan romanlardaki edebi söylem; iktidardaki ideolojiyi yeniden ürettiği oranda negatif anlamda "ideolojiktir" denilebilir.

Ulusçu yaklaşım içinde "şoven-ulusçu" olarak kategorize edilen yaklaşım tarzında, resmi ideolojinin hegemonik etkisi daha dolaysız biçimlerde sergilenmektedir. Bu kategoride yer alan romanlardan Kürt isyanlarını konu edinenlerde, 1930'ların şoven-milliyetçi resmi söyleminin izini sürmek hiç de güç değildir. Öyle ki, bu grupta yer alan yazarlardan bir kısmı (H. Edip Adıvar, Barbaros Baykara, Esat Mahmut Karakurt, Refik Halid Karay) konumuz açısından düşünüldüğünde yeni toplumsal düzenin egemen zihniyetini temsil eden birer "organik aydın" rolünü oynar gibidirler. Buna rağmen, metnin iletiği ideolojik anlamla metnin yazarının ideolojik tutumu arasında birebir bir eşitlik ilişkisi kurulamayacağından, birbirinden farklı ideolojik/politik eğilimlere sahip olan yazarların yapıtları, edebi söylemlerinin içerdiği ideolojik anlam açısından benzerlik arzettikleri ölçüde aynı sınıflandırma içinde yer alabilmektedirler. Yukarda adları anılan yazarlarla, Aziz Nesin, İlhan Selçuk, Kemal Bilbaşar'ın aynı kategoride yar almaları örneğinde olduğu gibi. Çünkü adı anılan yazarların tümünün yapıtlarında ortak olan şey; Kürt imajını oluşturan unsurların negatif karakterinin yanında, bu negatif unsurların - özelliklerin- betimlenme tarzlarındaki olumsuzluk ve farklılıklara negatif anlam yükleyen, dışlayıcı perspektiftir.

Görüldüğü gibi bu yazıda söz konusu olan; yazarın ideolojisinin metin üzerinde analizi değil, edebi bir metnin söylemiyle politik/ideolojik söylemler arasındaki ilişkinin analizidir. Bu bağlamda, "Hümanist ulusçu yaklaşım" başlığı altında incelenen romanlarda da edebi söylemle, ideolojik/politik söylem(ler) arasında benzer ilişki biçiminin gözlemlendiğini söylemek mümkün. Bu kategoriye dahil olan romanlarda da Kürtler, olumsuzlanan farklılıklarıyla temsil

edilirler edilmesine ama, bu farklılık konumları daha "insancıl" bir muameleye tabi tutulur. Farklılıklar tüm negatifliklerine rağmen giderilebilir sosyo-ekonomik nedenlere bağlanırlar. Bu romanlardaki söylem, Kürt sorunundaki devlet söyleminin 1950'lerden itibaren edindiği içerikle uygunluk gösterir. Bu söylemde geçerli olan "bölgesel geri kalmışlık sorunu" şeklindeki temalaştırma, sözkonusu romanlarda, Kürtlerin temsil edildiği farklılık konumlarını; "yoksulluk", "geri kalmışlık" ve "çaresizlik" olarak kodlanmasıyla anlamlı bir yakınlığı ifade etmektedir.

"Demokratik/Eşitlikçi yaklaşım" başlığı altında değerlendirilen romanlarda karşılaştığımız yaklaşım tarzı, öncekilerden esaslı bir farklılığı temsil eder. Bu romanlarda Kürt imajı "koşulsuz" bir olumluluğa dönüşmüştür. Bu yaklaşım tarzı Kürtlerin kimliksel varoluşunun onaylanması anlayışından hareket eder. Resmi ideoloji dışı bir yaklaşımla "Kürtlüğü" pozitif bir anlamla kodlayan edebi söylemi; Türkiye'de 1960'larda canlılık kazanmaya başlayan sosyalist sol düşünce ikliminden esinlendiği görülmektedir. Bu romanlardaki söylem, resmiyet dışı bir ideolojik içeriğe sahip olmaları nedeniyle "pozitif" anlamda ideolojik metinler olarak değerlendirilebilirler.

Remziye ARŞLAN

Kaynakça

Adıvar, Halide Edip, (1967), **Zeyno'nun Oğlu**, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Alatlı, Alev, (1995), **Valla Kurda Yedirdin Beni**, Boyut Yayınları, İstanbul.

Atasü, Erendiz, (1997), **Dağın Öteki Yüzü**, Remzi Kitapevi

Baykara, Barbaros (1975 a), **Dersim 1937**, Akyar Yayınları, İstanbul.

..... (1975 b), **Tunceli**, Akyar Yayınları, İstanbul

Baydar, Oya (1998), **Hiçbiryer'e Dönüş**, Can Yayınları, İstanbul.

Baladınlı, Yusuf Ziya (1977), **Gemileri Yakmak**, Yeni Dünya Yayınları, İstanbul.

Belar Ersanlı, Büşra (1992). **İktidar ve Tarih; Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937),** Afa Yayıncılık, İstanbul.
Bilbaşar, Kemal (1969). **Cemo,** Tekin Yayınevi, İstanbul
..... (1972), **Memo,** Tekin Yayınevi, İstanbul.
Ceyhun, Demirtaş (1975). **Asya,** Bilgi Yayınları, Ankara.
Connolly, E. W. (1995). **Kimlik ve Farklılık**, (Çev: Ferma Lekesizalın). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
Edgü, Ferit (990). **Hakkari'de Bir Mevsim,** Ada yayınları, İstanbul.
..... (1984). **Kimse,** Ada Yayınları, İstanbul.
Erenus, Bilgesu (1997). **Kazı,** Broy Yayınevi.?.
Firuzan (1984). **Kırk Yedi'ler,** Can yayınları, İstanbul.
Gümüş, Şükrü (1975). **Zap Boyları,** Milliyet Yayınları.
İnan, Afet (1969). **Medeni Bilgiler ve M. K. Atatürk'ün El Yazmaları,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
Karakurt, Esat Mahmut (1973). **Dağları Bekleyen Kız,** İnkilap-Aka Kitapevleri, İstanbul.
Kaftancıoğlu, Ümit (1974). **Tüfekliler,** Remzi Kitapevi, İstanbul.
Kemal, Yaşar (1988). **Yağmurcuk Kuşu,** Toros Yayınları, İstanbul.
..... (1996), **Teneke,** Adam Yayınları, İstanbul.
..... (1997). **Ağrı Dağı Efsanesi,** Adam Yayınları, İstanbul.
Kemal, Orhan (1964). **Bereketli Topraklar Üzerinde**, Remzi Kitapevi, İstanbul.
Kemal, Mehmet (1979), **Sürgün Alayı,** Abece Yayınevi, İstanbul.
Karay, Refik Halid (1992). **Yezid'in Kızı,** İnkılap Kitapevi, İstanbul.
Larrain, J. (1995). **İdeoloji ve Kültürel Kimlik,** (Çev: Neşe Nur Domaniç). Sarmal Yayınevi, İstanbul.
Milas, Herkül (1998). **Türk Edebiyatında Yunanlının İmajı,** Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Morley, D., Robins, K. (1997). **Kimlik Mekanları,** (Çev: Emrehan Zebyekoğlu). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
Nesin, Aziz (1982), **Tek Yol,** Adam Yayınları, İstanbul.
..... (1976). **Surname,** Tekin Yayınevi, İstanbul.
Oran, Baskın (1997), **Atatürk Milliyetçiliği;** Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Özbudun, Ergun (1997), "Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu", **Cumhuriyet, Demokrasi, Kimlikiçinde** (der: Nuri Bilgin), Bağlam Yayınları, Ankara.

Said, E. (1998), Oryantalizm, (Çev: Nezih Uzel), İrfan Yayınları, İstanbul.

Selçuk, İlhan (1973), **Yüzbaşı Selahattin'in Romanı**, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Timur, Taner (994 b). **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge Kitapevi, Ankara.

Tahir, Kemal (975). **Rahmet Yolları Kesti**, Adam Yayınları, İstanbul.

..... (1976), **Kadınlar Koğuşu**, Bilgi Yayınevi, İstanbul

..... (1981), **Namusçular**, Tekin Yayınevi, Ankara.

Yeğen, Mesut (1999), **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İletişim Yayınları, İstanbul.

"Şark Islahat Planı" ve TC'nin Kürt Politikası*

TC'nin Kürt politikasının temelleri 24 Eylül 1925 tarihli **"Şark Islahat Planı"** ile atılmıştır. 8 Eylül 1925 tarih ve 2536 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İçişleri Bakanı **Cemil** (Uybadin), Adalet Bakanı **Mahmut Esat** (Bozkurt), Çankırı Milletvekili -sonradan Meclis Başkanı- **Mustafa Abdülhalik** (Renda) ve Genelkurmay İkinci Başkanı **Kâzım** (Orbay)'ın katılımıyla oluşturulan **Şark Islahat Kurulu**: daha önce bölgeyi dolaşarak birer rapor hazırlayan Renda, Uybadin ve Fevzi Çakmak'ın raporlarını değerlendirerek, aşağıda ana hatlarını vereceğimiz Plan'ı hazırlıyor ve bu Plan Bakanlar Kurulunca yürürlüğe konuyor.

Konuyla ilgili (çok gizli) mahreçli Kararnamenin altında, 4 Mart 1925-1 Kasım 1927 Kabinesi olarak şu imzalar yer alıyor:

Türkiye Cumhurbaşkanı: **Gazi Mustafa Kemal** (Atatürk)
Başbakan: **İsmet** (İnönü)
Adalet Bakanı: **Mahmut Esat** (Bozkurt) İzmir
Milli Savunma Bakanı: Recep **(Peker) Kütahya**
Bahriye Vekili: **İhsan** (Eryavuz) Cebelibereket
İçişleri Bakanı: **Cemil** (Uybadin) Tekirdağ
Dışişleri Bakanı V.: **Mahmut Esat** (Bozkurt) İzmir
Maliye Bakanı: **Hasan Hüsnü** (Saka) Trabzon
Milli Eğitim Bakanı: **Hamdullah Suphi** (Tanrıöver) İstanbul
Bayındırlık Bakanı: **Süleyman Sırrı** -bulunamadı- İstanbul
Tarım Bakanı V.: **Ali Cenani** (Antep Milletvekili)

---

* 1994 yılında Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi Konferans Salonu'nda yapılan bir panelin konuşma metni özeti.

Ticaret Bakanı: **Ali Cenani** (Antep Milletvekili)
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: **Dr. Refik** (Saydam) İstanbul
"**Şark Islahat Planı**" ile temelleri atılan Kürt politikasının esasları şöyle:

1- Doğu illerinde (Kürdistan'da) yürürlüğe konan askeri yönetim, aşağıdaki programın uygulanması son bulunceya kadar devam edecektir.

Plan'ın uygulanacağı bölgede yönetim biçimi sürekli ayrı olacaktır

2- Türkiye 5 Genel Müfettişlik bölgesine ayrılmıştır. 5'nci Genel Müfettişlik bölgesi şu illerden oluşmaktadır: Hakkari, Van, Muş, Bitlis, Siirt, Genç (o zaman vilayet), Diyarbekir, Mardin, Urfa, Siverek (o zaman vilayet), Elaziz, Dersim, Malatya, Ergani (o zaman vilayet), Bayezit vilayeti ile Pülümür, Kığı ve Hınıs kazaları programın uygulanmasına kadar geçici olarak 5. Müfettişlik emrinde bulunacaktır.

Umumi Müfettişin Görev ve Yetkileri

Genel Müfettiş, İslahat Programının kesintisiz uygulanmasına memur olup, emrinde her Bakanlıktan bir müfettiş ile bir askeri danışman ve ayrıca uzman heyetler vardır. Bölgedeki seyyar jandarma alayları emrindedir.

Sıkıyönetim bölgesinin askeri amiri 7. Kolordu Komutanı olup, sıkıyönetim başkanı sıfatıyla Genel Müfettişe bağlıdır (Yakın geçmişteki Olağanüstü Bölge Valisi ve Asayiş Kolordusu ilişkileri gibi M.B).

Sürekli Sıkıyönetim ve Mahkemelerin Türkleştirilmesi

3- Olağan mahkemelerde ve sıkıyönetim mahkemelerinde asker ve sivil yerli hakim (Kürt hakim M.B) bulunmayacaktır. Sıkıyönetim mahkemeleri kararları Şeyh Satt İsyanındaki gibi uygulanmaya devam edecektir.

4- İsyandan artakalmış olup cezalandırılamayanlar da cezalandırılacaktır.

Ermeniler'den Boşalan Yerlere Türkler Yerleştirilecektir

5- Van şehri ile Midyat arasındaki hattın batısında Ermeniler'den kalan araziye Türk göçmenler yerleştirilecektir. Bunun için sıkıyönetim bölgesindeki illerde bulunan Ermeni malları satılmayacak ve hatta Kürtler'e kiraya bile verilmeyecektir.

Batıdan ve Kafkasya'dan Gelecek Türkler'in Yerleştirileceği Alanlar

Yugoslavya'dan gelmekte olan Türk ve Arnavutlar ile İran ve Kafkasya'dan gelecek Türkler öncelikle Elazığ-Erganı-Diyarbakır, Elazığ-Palu-Kiğı, Palu-Muş arasındaki

Murat Vadisi, Bingöl dağının doğu ve güneyi ve Hınıs, Murat vadileri, Muş Ovası, Van Gölü havzası, Diyarbakır-Garzan-Bitlis hatlarında iskân edilecektir.

Laz, Gürcü vb. de Kürdistan'a Serpiliyor

Bunlardan başka Rize, Trabzon illeri ile Erzurum ilinin kuzeydoğu kazalarında yoğunlaşan halktan isteyenler, Hınıs Çayı ile Murat Vadisine ve Van Gölünün kuzeyine yerleştirileceklerdir (1960 Darbesinden sonra da benzeri öneriler içeren raporlar hazırlanmıştır M.B).

Yerleşim Masrafları Devletçe karşılanacak ve bu konuda her yıl bütçeye ödenek konacaktır.

Kürtler yerleştikleri Ermeni topraklarından çıkarılacak eski yerlerine gönderilecek veya Batı'da iskân edileceklerdir.

Ermeni topraklarına yerleştirilecek Türklerin, Kürtlerin saldırılarından korunması için özel önlemler alınacaktır.

Salt 1926 yılında bölgeye 50 bin kişinin iskân edilmesi öngörülmüş ve bunun için 7 milyon TL ödenek ayrılmıştır.

Bölgeyi Türkleştirme amacıyla 10 yıl içinde Yugoslavya, Bulgaristan, Kafkasya ve Azerbaycan'dan en az 500 bin kişinin getirtilmesi planlanmıştır.

8- İsyan dolayısıyla yapılan masrafın isyan alanındaki Kürt halkına yüklenmesi kararlaştırılmıştır (Son zamanlarda da benzeri cezalandırmalara gidilmesinin öngörülmesi ilginçtir M.B).

Yurtsever Kişi ve Ailelerin Batıya Sürülmesi

9- Kürt isyanını yönlendiren ve yönetenlerle bunların yakınları, yandaşları ve aşiret reislerinden Hükümetin Şark'ta kalmalarını uygun görmediği kişi, aile ve gruplar Batı'da Hükümetin göstereceği yerlere gönderileceklerdir.

Hükümet yandaşları yerlerinde kalacak

10- İsyan sırasında Hükümete yardım edenlerle Hükümetle birlikte doğrudan isyan aleyhinde hareket edenler yerlerin-

de kalacaklardır (Bu uygulama, Kürt coğrafyasında neden toprak reformu yapılmadığını da açıklamaktadır M.B).

Memurluklara Türkler atanacaktır.

11- Şarka 'mefkureli ve muktadir' Türk görevliler gönderilecek, ikinci derecedeki memurluklara bile Kürt memur atanmayacaktır (Önemli memurluklarda bu uygulama devam etmektedir M.B).

Bölgede görev yapacak tüm görevlilere zamlı ücret ödenecektir (Şimdiki özendirmeler gibi. Ancak şimdi Türk memurların hayatı tehlikeye girince yeniden Kürt öğretmenlerin atanmaya başlaması ve sınır boylarında Kürt kökenli askerlerin görevlendirilmesi ilginçtir M.B).

12- **Özellikle sınır boylarında askeri güç arttırılacaktır.**

13- Silahların Kürtler'de bulunması ve taşınması yasaklanmaktadır. Evlerinde ve üstlerinde silah bulunduranlar sıkıyönetim mahkemelerine sevkedileceklerdir.

Kürtçe Konuşanlar Cezalandırılacaklardır

14- Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Bitlis, Van, Muş, Urfa, Erganî, Hozat, Erciş, Adilcevaz, Ahlat, Palu, Çarsancak, Çemişkezek, Ovacık, Hısnımansur, Besni, Arga, Hekimhan, Birecik, Çermik vilayet ve kaza merkezlerinde hükümet ve belediye dairelerinde ve diğer kuruluşlarda, okullarda, çarşı ve pazarlarda **Türkçe'den başka dil kullananlar** hükümet ve belediyenin emirlerine aykırı davranmakla suçlanacak ve cezalandırılacaklardır (Bu uygulama, Lozan Antlaşması'nda kabul edilen kimi kültürel hakların, gizli bir planla gasbedilmesidir M.B).

15- Bölgede Türk Ocakları, yatılı bölge okulları ve kız okulları açılarak yöre çocuklarının eğitim yoluyla eritilmeleri öngörülmektedir. Bu konuda **Dersim**'e öncelik verilmesi önerilmektedir (Okuma- yazma oranı bakımından Tunceli'nin birinci sırada yer alması bu uygulamadan kaynaklanmaktadır MB).

16- Dersim Kürtlerinin Sivas'ın batısındaki alanlara kaydırılması istenmektedir.

Fırat'ın Batısında Oturanlara Yapılacak Uygulama

17- Fırat'ın batısındaki illerin bazı bölümlerinde dağınık biçimde yerleşmiş olan Kürtlerin Kürtçe konuşmaları mut-

laka yasaklanmalı ve kız okullarına öncelik verilerek kadınların Türkçe konuşmaları sağlanmalıdır.

18- Görkemli hükümet binaları ve jandarma karakolları yapılmalıdır (Karakolların yeri ve konumu bugün bile zaman zaman tartışılmaktadır M.B).

19- Öncelikle askeri sevkiyata uygun yollar inşa edilmelidir (Kürdistan'daki yolların öncelikle askeri sevkiyat, ardından da yeraltı zenginliklerinin sevki için yapıldığı buradan da anlaşılmaktadır M.B).

20- Şark şimendiferlerinin Erzincan'a, Sivas-Elazığ-Diyarbakır, Elazığ-Çapakçur-Muş, Van Gölü'ne mümkün olduğu kadar az zamanda varmasını sağlamak gerekir.

21- Karakollar mümkün mertebe savunmaya elverişli yerlerde yapılmalı ve telefon, helyesto ve telsizle donanımlı olmalıdır.

22- İstihbarata çok önem verilmelidir.

23- Özellikle sınır bölgelerine zırhlı araç verilmelidir.

24- Kolluk kuvvetleri önemli yetkilerle donatılacaktır.

Ecnebilerin Bölgeye Girişinin Yasaklanması

25- Bölgeye yabancı (ecnebi) bir kişi ya da kuruluşun, hükümet izni olmaksızın girmesine izin verilmeyecektir (Şimdilerde, askerlik görevi yapmamış olup ülke dışında yaşayanlara da benzeri bir uygulama yapılmaktadır M.B).

26- Nüfus yazımı yapılan yerlerde en kısa zamanda Askerlik Şubeleri kurulacak ve askere alınanlar bölgenin dışına gönderileceklerdir.

Askere alınan Kürt gençlerinin bir süre için "silahsız hizmetlerde" bulundurulmaları uygundur.

27- Resmi işlemlerin yürütülmesinde doğrudan halkla temas kurulmasına özen gösterilmelidir.

28- Müfettişlik bölgesindeki il taksimatı, ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenebilecektir (Başta Tunceli örneğinde görüldüğü gibi, bu uygulamaya da zaman zaman başvurulmuştur M.B).

Not: Sözkonusu raporların ve Plan'ın aslıları, Vilayetler İdaresi'nin (Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü) Birinci Şubesindeki özel dosyasında üç numaralı gömlekte saklıdır.

Sonuç

Bu Plan'ın ortaya koyduğu gerçeklik şudur: Lozan Antlaşması ile Kürtler'e verilen kimi kültürel ve sosyal haklar, 1925'te hazırlanıp gizlice yürürlüğe konan bu Plan'la

gasbedilmiştir. Öte yandan, bu Planla Kürt sorunu, Kürt kimliği çeşitli yöntemlerle yokedilerek çözülünceye kadar "Asker"e havale edilmiştir... Bu nedenle de, Kürdistan, Cumhuriyet dönemi boyunca hemen daima askeri yöntemlerle yönetilmeye çalışılmıştır. İşte, Kürt sorununun ve dolaysıyla Türkiye demokrasisinin karşıkarşıya bulunduğu çıkmazın temeli budur...

Mehmet BAYRAK

Gizli Belgeler Işığında Dersim Katliamı ve Dersimi Tasfiye*

Giriş

Kürt halk hareketlerinin ulusal bir kimliğe büründüğü 19. yüzyıldan sonraki Kürt tarihini, hele hele 20. yüzyıldan itibaren İttihad-Terakki hareketiyle başlayıp Kemalist yönetimlerce yeni bir kılıfla devam ettirilen zoraki Türkleştirme sürecini bilmeyenler için, genelde Kürdistan'da özelde Dersim'deki son gelişmeler yadırgatıcı, hatta şaşırtıcı olabilir. Oysa, bana göre yaşamakta olduklarımızın hiçbiri sürpriz değildir. Buna tarihin tekerrürü denmese bile, Kürt sorununa ilişkin yarım kalmış gizli bir tasfiye planının, silahların gölgesinde yoğunlaştırılmış biçimde uygulanmaya konması denilebilir. Neden mi?

1- Dersim başta olmak üzere Alevi/Kürt topluluklarının baştan beri Osmanlı ve Safeviler'le anlaşamadıkları biliniyor. Bu durum, Türk askeri çevrelerince de bilindiği içindir ki, 1937'de Askeri Mecmua eki olarak Genelkurmayca yayımlanan bir kitap **"Osmanlı Devrinde Dersim İsyanları"** adını taşıyor ve burada üç büyük Dersim isyanı anlatılıyor.

2- 1919/21 yılları arasında, Kürdistan Teâli Cemiyeti gibi dönemin demokratik Kürt örgütlerinde yer alan **Vet. Dr. Colikzâde Mehmet Nuri**, Koçgiri konfederasyonunun liderlerinden **Alişan Bey**, kardeşi **Haydar Bey** ve **Alişêr Bey** gibi aydınların önderliğinde Koçgiri halk hareketi gerçekleştiriliyor. "Güneybatı Dersim" olarak da adlandırılan Koçgiri bölgesi dışında: **Sarıoğlu Hüseyin Hüsnü** (eczacı), **Dersimli Halil Bey** (miralay), **Dersimli Necip** (doktor) ve **Sarısaltıklı Dersimli Halil** gibi birçok Dersimli Kürt aydını da o dönemde demokratik Kürt örgütlerinin aktif üyeleriydi.

---

* 70. Yılında Dersim Katliamı üstüne hazırlanmış bir bildiri...

3- Kemalist yönetim, Koçgiri'yi vurduktan sonra; Sünni Kürt aşiretlerin Koçgiri'ye destek vermemesini ve Şeyh Said hareketindeki dinsel parolaları iyi kullanarak, Dersimlileri 1925 hareketinden uzak tutmayı başardı. Dahası, hareket bastırıldıktan sonra ilk meclisin Dersim Mebusu **Hasan Hayri Bey** gibileri asılırken, yine aynı Meclis'de bulunan **Diyap Ağa** ve **Mıço Ağa** gibilerinden isyan aleyhtarı demeçler alınıyordu. Bununla da yetinilmiyor, 1926'da Elaziz Valisi **Ali Cemal** (Bardakçı) **Bey** ve Malatya Valisi **Bozan Bey** aracılığıyla 30'a yakın Dersim aşiret reisi Ankara'ya getiriliyor ve Mustafa Kemal'le görüştürülüyordu.

Bu tarih, Alevi/Kürt kimliğinden ve değişimlere açık olmasından dolayı Dersim'in asimilasyona tabi tutulacak, giderek tasfiye edilecek öncelikli yöre olarak seçildiği tarihtir. Dersim'i, diğer Kürt topluluklarından yalıtma ve zamanı geldiğinde dersini vererek tasfiye etme, bu gizli politikanın temelini oluşturuyor. Nitekim, diğer hareketler bastırıldıktan kısa süre sonra sıra Dersim'e gelmiş ve 1926'da Ankara'ya çağrılan aşiret reislerinin hemen tamamı 937-38 olaylarında katledilmişlerdir.

4- Kürdistan'ın diğer bölgeleri gibi Dersim'de mezraları ve köyleri yok edip halkı belli merkezlerde toplama, 1925'te hazırlanan **Şark Islahat Planı**'nın bir öngörüsüdür ve bu uygulama 1960 darbesinden sonra yeniden gündeme getirilmiştir.

1921'de **Sakallı Nureddin Paşa**'nın öncülüğünde, 140'ı aşkın köyün yokedilmesi ve çok sayıda insanın katledilmesinden sonra; damadı Dersim kasabı **General Abdullah Alpdoğan** tarafından da, çok daha kapsamlısı Dersim'de gerçekleştirilir.

1938 Dersim katliamı aşamasında, Tunceli Valiliği ve Kumandanlığı'nca Elazığ'da basılan bir kılavuzda köylerin ve ormanların nasıl yakılacağı bile belirlenmiştir (Bu gizli kitapçığın künyesi şöyledir: **Tunceli Bölgesinde Yapılan Eşkiya Takibi Hareketleri, Köy Arama ve Silah Toplama İşleri Hakkında Kılavuz**, 1938).

Dersim'deki 400'ü aşkın köy ve mezranın bugün 300'den fazlası ya yakılmış veya boşaltılarak tahrip edilmiştir. Yani devlet daha 1938'de bu uygulamanın yöntemine ilişkin kitapçık bile hazırlamıştı. Üstelik o zamanlar evlerin içine çalıçırpı toplanarak ateşe verilip yakılması öngörülmekteyken, günümüzde buna da ihtiyaç kalmamış ve lav silahlarıyla bu işlem alabildiğine kolaylaştırılmıştır.

5- Jandarma Umumi Kumandanlığı'nın, 1938 Dersim katliamından birkaç yıl önce (tahminen 1934'te) yayımladığı, gözetim altında 100 adet basılmış **"Dersim"** adlı bir gizli rapor vardır. Bu raporda, Dersim'in Kürt kimliğinin yanısıra Alevi kimliğine de değinilmekte ve şöyle denilmektedir: *"Yavuz Sultan Selim'in gazabı olmasaydı bugün güzel Türkiyemiz'de tek bir Sünni'ye tesadüf etmek imkânı belki de mümkün olmayacaktı. Eğer Yavuz'un garazı Dersim'in yalçın dağları içine girebilmiş olsaydı, herhalde Dersim'i de bugün maddi ve manevi başka bir yol üzerinde görürdük."* (age. s. 37)

Sözkonusu Rapor-Kitap'ta; 1860'lı yıllardan itibaren Dersim'e karşı düzenlenmiş askeri harekatlar anlatılmakta ve bölgede yöneticilik yapmış çok sayıda asker ve sivil yöneticinin raporlarına yer verilmektedir. Kitabın cep bölümünde de, hem eski harekatlara hem de yapılması planlanan harekata ilişkin askeri planlar ve krokiler yer almaktadır. Rapor-Kitap'ta ayrıca, katliamdan sonra hangi aşiretlerin Batı bölgelerinde nerelere sürüleceğine ilişkin listeler de yer almaktadır.

Bilindiği gibi, 1925'ten sonra Kürt/Nakşibendi tekkelerinin yanısıra Alevi tekkeleri de kapatılmış; ancak 1927'de Bektaşi tekkeleri üzerindeki baskı göreceli olarak yumuşatılırken: **Alevi/Kürt kimlikli Dersim ve çevresi dergâhları ve tekkeleri süresiz yasaklanmıştı.** Bu yasaklanmanın yanısıra başta Dersim bölgesi olmak üzere çoğunlukla Alevi/Kürt yerleşimlerine cami yapılmaya çalışılması herhalde yukarıdaki anlayışın bir ürünü olsa gerek.

Yukarda anılan ve 1998'de Kaynak Yayınları'nca yayımlanan gizli Rapor- Kitap'takilerin yanısıra, elde edilebilen kimi açık ya da gizli resmi belgeler, Faik Bulut tarafından **"Belgelerle Dersim raporları"** (İst. 1991) adıyla yayımlandı. Dersim'le ilgili hemen tamamı yayımlanmamış birçok gizli belgeye de biz **"Kürdoloji Belgeleri"**nde yer verdik (1994). Konuya ilişkin bir başka yayın ise M. Kalman'ın **"Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişleri"** (İst. 1995).

Bu belgelerin ortaya koyduğu temel gerçekliklerden biri, Alevi-Kürt kimliğinden dolayı Dersim'i önce Kürdistan'ın diğer kesimlerinden yalıtma, sırası gelince de "hizaya getirme ve tasfiye etme"dir. M. Kemal'in daha Diyarbakır'daki kolordu komutanlığı aşamasında, tümüyle Kürtlerden oluşturduğu Muhafiz Taburu'nun komutanlığına getirdiği, 1923'te Kürt ulusal giysileriyle Meclis'e çağırıp Lozan'a

telgraflar çektirdiği Dersim Mebusu Hasan Hayri Bey'i 1925'te idam ettirmesi; yine 1926'da Ankara'ya davet ederek görüştüğü Dersim aşiret reisleri heyetinin hemen tümünü 1937-38'de katlettirmesi; 1925 hareketinden başlayarak diğer Kürt hareketlerinden uzak tutmayı başardığı Dersim'i son çıban olarak görüp 937/38'de vurması bunun birkaç örneğidir.

Yukarda da vurguladığımız gibi; Kemalist yönetim, daha 1930'lu yılların başlarında hazırladığı gizli **Dersim Raporu**'nda; kimi Osmanlı yöneticilerinin de görüşlerini dayanak yaparak, Dersim katliamının altyapısını hazırlarken, katliamdan sonra hangi aşiretlerin Batı illerinde hangi belde ve köylerde iskân edileceğine ilişkin bir listeye de yer veriyordu.

Bazı muhbir-gazeteciler, çoban kılığında Dersim yöresinde gizli araştırmalar yaparken; kimi Elazığ Halkevi temsilcileri de, halk arasına karışarak, sözde etnolojik ve folklorik derleme yapma adına halkın malvarlığı, insan gücü ve silah sayısı konusunda da tesbitler yapıyordu.

Mustafa Kemal'in, bu ön incelemelerin ardından 1936'da yaptığı şu açıklama, bir askeri manevra bahanesiyle 1937 yılı sonlarında başlayacak katliamın adeta habercisidir: *"İç işlerimizde en önemli bir safha varsa, o da Dersim sorunudur. İçte bulunan iş bu yarayı, bu korkunç çıbanı temizleyip koparmak ve kökünden kesmek işi her ne pahasına olursa olsun yapılmalı ve bu hususta en acil kararların alınması için, hükümete tam ve geniş yetkiler verilmelidir."*

Dönemin Başbakanı Celal Bayar da, gerek o dönemde gerekse daha sonra yaptığı açıklamalarda bu katliamı açıkça itiraf eder: *"Dersim'de birtakım hareketler olduğunu duyuyorduk. O sıralar askeri manevralar vardı. Mareşal Fevzi Çakmak, bu manevraları idare ediyordu. Bir haber geldi. Eşkıya bir karakolumuzu basmış; bazı askerlerimizin, jandarmanın tüfeklerini almış. Durumu Atatürk duymuş... Beni çağırdı. Durumu biliyorsun, gereken yap, dedi... Hemen işe başladım. O gün Dersim'i vurduk..."* (Akis der. Sayı:13/1987)

Burada, Dersim olayını bir "eşkıyalık" olarak sunmaya çalışan Celal Bayar, bundan bir yıl önceki bir açıklamasında ise şöyle demektedir: *"Dersim İsyanı tamamen Kürtler'in siyasi düşünceleridir. Bunlar ne anarşistlir, ne şudur budur. Bunlar doğrudan doğruya müstakil Kürt hükümetini kurmak istiyorlardı."* (Tercüman gaz. 10.9.1986)

Bu katliam devam ederken, Kemalist kalemşörler şu iddiada bulunuyorlardı: "*Şefkat ve merhamet gibi en yüksek insanlık duygusuyla hareket edilmemiş olsaydı, Dersim onbeş günde tamamen yok edilebilirdi. (...) Son Dersim hadisesi, ordumuz için bir manevra, kötü düşünenler için bir ibret sahnesi olmuştur*" (Elazığ Halkevi/Altan Dergisi, 28 Eylül 1937).

Üzerinde durulması gereken ilginç hususlardan biri, döneme ilişkin belgelere ve Atatürk'ün, Dersim'i bizzat bombalayan (Ermeni asıllı) manevi/pilot kızı Sabiha Gökçen'in açıklamalarına rağmen: bazı kesimlerin, hasta yatağında olduğu için Atatürk'ün bu katliamdan haberdar olmadığı yolundaki garip iddialarıdır.

Oysa, Atatürk, 1 Kasım 1938'de yani ölümünden yalnızca dokuz gün önce, Başbakanı Celal Bayar aracılığıyla Meclis'e gönderdiği mesajda, katliamın tamamlandığını şu sözlerle açıklamaktaydı:

"Uzun yıllardan beri süregelen ve zaman zaman gergin bir şekil alan Tunceli'ndeki toplu haydutluk olayları belli bir program içindeki çalışmalar sonucu kısa bir sürede ortadan kaldırılmış, bölgede bu gibi olaylar bir daha tekrarlanmamak üzere tarihe aktarılmıştır" (Hıdır Göktaş; **Kürtler/İsyan-Tenkil**, 1991, s. 141).

Mustafa Kemal,1926 yılında İsviçreli sanatçı ve gazeteci **Emile Hüderbrand**'a şu açıklamada bulunuyordu: " *Geçmişte, birçok durumlarda Kürdistan'a ve Anadolu'nun diğer iç bölgelerinde, Cumhuriyet'in iradesine karşı çıkmak eğilimi gösterdikleri zaman, onları* ***demirden bir elle*** *ezdim. Örneğin bir defasında önderlerinin altmışını şafakla astırdım. O unsur (Kürtler) dersini almıştır ve bir daha benimle kılıç ölçüştürmeye kalkışmayacaktır.* "

Burada kastedilen hareket 1925'teki Kürt ulusal-direniş hareketidir. Bu, 1923'te Kürtler'in reddi ve inkârı karşısında örgütlenmeye başlayan, 1924'te *"Türk'ün süngüsünün göründüğü yerde Kürtlük biter!* "tehdidi karşısında kendini dışavuran ve 1925'te gerçekleşen bir hareketti. M. Kemal'in üstteki demeci verdiği tarihte, yalnız onlarca lideri asılmamış; yüzlerce köy yokedilmiş, binlerce ev yıkılmış ve 15 bini aşkın insan katledilmişti.

Mustafa Kemal'in *"demirden eli"*, Dersim kasabı Abdullah Alpdoğan'da *"Dersim'in tepesine inen tunç el"*e dönüşmüştü. İşte, Dersim'in yerine *"Tunceli"* adı buradan geliyordu...

Şunu özellikle vurgulamamız gerekiyor ki, 1937/38 Dersim olayı, bir isyan değil; gerçek anlamda bir katliam ve tasfiye hareketidir... Yukarıdan beri anlatılan acılı gerçek karşısında, büyük Kürt yurtseveri **Mehmed Nuri Dersimi**'nin şu sözünü birkez daha hatırlatalım:

"Yüzyıllardan beri hep yenildiğiniz, hep ezildiğiniz doğrudur. Ama en az bunun kadar doğru olan bir şey vardır ki, o da direnişten asla vazgeçmediğimizdir."

Şark Islahat Planı ve Dersim'in Asimilasyonu

1925'de uygulamaya konulan gizli **Şark Islahat Planı**'nda Dersim'in durumu şöyle değerlendirilmektedir:

"Dersim'in diğer yörelerden farkı, hükümet görevlerinin diğer yerlerden daha fazla bulunması, aralarındaki anlaşmazlıkların kendi silahlarıyla halledilmesi, reislerine daha bağlı olmaları; Dersimlilerin hâlen Kürtçe konuşmalarına ve Alevilikten dolayı Kürtlük iddiasında bulunmalarına rağmen, çoğunluğunun Türçeyi bilmesi ve konuşabilmesi önemli hususlardır. Dersimliler de diğer yerler halkı gibi çifterli ateşli silaha sahiptir. Özellikle şimdiye kadar Dersim'de kesin bir cezalandırmanın yapılmamış olması, 1916 harekâtının cezasız kalması bunlara daima güç vermektedir" (M. Bayrak: **Kürtler ve Ul. Dem. Müc.** 1993, s. 456).

Söz konusu Plana ilişkin gizli raporlarda, *"Alevilik sebebiyle Kürtlük iddiasında bulunan"* ve kendilerinin Horasan'dan geldiklerine inanan Dersim aşiretlerini asimile etmenin, diğer Kürtleri asimile etmekten daha kolay olduğu savunuluyor ve *"özellikle Dersim, öncelikle ve ivedilikle yatılı bölge okulları açılmak suretiyle Kürtlüğe karışmaktan bir an önce kurtarılmalıdır"* deniliyor.

Planda ayrıca, *"Dersimlilerin Dersim'den çıkmak isteyen kısımları Sivas'ın batısında gösterilecek yerlere nakledilebilirler"* görüşüne yer veriliyor.

1927 yılından başlayarak hükümetlere değişik periyodlarla Kürtler konusunda raporlar veren Prof. Hasan Reşit Tankut da, 1960 darbesi sonrasında hükümete verdiği bir raporda: Dersim'e Türk göçmenlerin yerleştirilmesinin uygun olmayacağını, en uygun çarenin *"Dersim'de Dersimlileri yerleştirmek yani Dersimlileri dağlardan ve perakende köycüklerden ovaya indirmek"* olduğunu söylüyor. Dersim'de küçük sanayinin geliştirilmesini ve okullaşmanın yaygınlaştırılmasını öneren raportör, *"Dersimli çabuk uygar-*

laşır. yapı olarak uygardır: çabuk Türkleşir çünkü dili Türk fonetiğine uyar" önerisinde bulunmaktadır.

Sonuç

Özetle, Kürdistan'ın diğer bölümlerinden sonra sıra yine Dersim'e gelmiş ve bu zoraki plan yine uygulanmaya çalışılmaktadır. Senaryo aynı senaryo, film aynı film; yalnızca araçlar gelişmiş ve aktörler değişmiş. Peki nereye kadar devam edecek bu kirli ve talihsiz oyun? Nerde görülmüş "zorla güzellik" yaratıldığı? Ne diyor Kürt bilge ozan Cegerxwin:

"Sedan sal. hezaran zimanê meye
Wekî me dî bin destê dijmindeye

Çi germas û mêre dî meydanê ceng
Ne şûr ne mertal, ne top û tifeng."

Mehmet BAYRAK

Resmi Tarih: Kürt Sorununda Temel Sorular

Resmi Tarihin Temel Kabulleri

Resmi tarih Kürtlerin varlığını, Kürt dilinin, Kürdistan'ın varlığını inkâr eder, reddeder. 1990'ların ortalarına kadar başta askeri bürokrasi olmak üzere, devlet ve hükümet yetkilileri, "kendilerine Kürt diyenler"in, "Kürt denen insanlar"ın, Orta Asya'dan geldiklerini, vurgular. Resmi tarih, Kürtlerin, Orta Asya'dan Horasan'a, oradan Anadolu'ya, gelen Oğuz boylarından biri olduğunu söyler. Resmi tarih Kürtçe diye bir dilin olmadığını, "Kürtçe denen dil"in, Türkçenin ilkel bir şivesi olduğunu dile getirir.

1931 yılında, Maarif Vekaleti tarafından bastırılan ve ders kitabı olarak okutulan Tarih kitaplarının IV. Cildinde, "asılları saf Türk kökeninden geldiği halde, asırlardan beri hariçten gelen siyasi tahrikler ve saltanat idaresinin fena siyasetleri yüzünden bir kısmı kendilerini Türklükten ayrı saymaya başlamış olan şark vilayetleri Türkleri..." denerek[1] Kürt milli varlığı inkar edilmekte, yok sayılmaktadır.

Resmi tarihin önemli bir bilgisi de "Anadolu'nun Türkleşmesi kavramında kendini göstermektedir. Oğuz boylarının, Horasan'a, oradan, Ortadoğu'ya, Anadolu'ya yayılmaların onuncu yüzyılın ikinci yarısını bulmaktadır. Ondan önce, örneğin, sekizinci yüzyıl ortalarında, dokuzuncu yüzyılda, Abbasi ordularında, Abbasi saraylarında paralı askerlik yapan Orta Asyalılar, bu arada Oğuzlar, Türkmenler de vardır. Onbirinci yüzyılın ortalarında, Oğuz boyları Horasan üzerinden Van Gölü çevresine, Van Gölü Urmiye Gölü arasına, Dicle-Fırat havzasına, Yukarı Mezopotamya'ya akınlar yaptıklarında, bu yerlerde kimler yaşıyordu? Oğuz boyları buralarda, kimlerle karşılaştılar? Resmi tarih bu konuyu gündeme getirmemektedir. Bu konuyu geçmektedir. Böyle

---

[1] Tarih IV "Türkiye Cumhuriyeti", İstanbul Devlet Matbaası, Maarif Vekaleti, 1931, s.190

bir konuyu görmezlikten bilmezlikten gelmektedir. Resmi görüş şöyle bir izlenim yaratmaya çalışmaktadır. Türkmenler buralara geldiklerinde, sanki bu havaliler boştu, şehirler, köyler, buralarda yaşayan kimseler yoktu. "Oğuz boyları, Türkmenler, buralara geldiler, yerleştiler ve bu yerleri yurt edindiler."

Buralar şüphesiz boş falan değildi. Van Gölü çevresinde, Van Gölü-Urmiye Gölü arasında, Zağroslarda, Dicle-Fırat havzasında, Yukarı Mezopotamya'da, Kürtler, Asuriler, Keldaniler, Ezidiler, Ermeniler, Yahudiler yaşıyordu. Kafkasya'nın güneyinde ve Karadeniz yörelerinde, Gürcüler, Ermeniler, Kürtler, Lazlar, Pontus Rumları vardı. Orta Anadolu'da, Batı Anadolu'da, yoğun bir Rum nüfus vardı. Van Gölü merkeze alındığında, kuzeye doğru çıkıldığında Ermeniler ve Gürcüler, güneye doğru inildikçe Kürtler ve Süryaniler, Batı'ya doğru gidildikçe Rumlar yoğunlaşıyordu. Kırsal alanlarda daha çok Kürtler, şehirlerdeyse daha çok Ermeniler yoğunlaşıyordu. O dönemde Anadolu'da, Van Gölü-Urmiye Gölü arasında, Van Gölü havalisinde ve Zağroslar'da, Yukarı Mezopotamya'da toplam olarak on milyona yakın nüfus vardı.

Bu konuyla ilgili çok önemli bir boyut da, Orta Asya'dan, Horasan ve İran üzerinden, Van Gölü çevresine ve Anadolu'ya gelenlerin sayısıdır. Bir defa bu göç organize bir göç değildir. Belirli bir noktadan kalkılmış, önceden hedeflenen bir noktaya varılmış değildir. Çeşitli yerlerde konaklanmış, bu arada dağılmış, yeni gelenlerle toparlanmış bir göçtür. Gelenler atlı-kılıçlı geliyordu. Şüphesiz erkekler, daha çok genç erkekler geliyordu. Aile olarak gelenlerin sayısı azdı. Öte yandan, Orta Asya'nın belirli bir yöresinden değil, birbirleriyle irtibatı olmayan yörelerinden insanlar geliyordu. Sadece Türkmenler değil, çeşitli halklardan insanlar, örneğin Moğollar da geliyordu. Göç belirli bir dönemde gerçekleşmiş, tamamlanmış değildi. Onuncu, on birinci ve onikinci yüzyıllarda da göçler devam etmişti. Üç asır boyunca, Anadolu'ya, Van Gölü çevresine göçen Oğuzların, Türkmenlerin sayısının 200 bin ile 600 bin arasında değiştiği dile getirilmektedir. Prof. Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Türkiye kitabında 200 bin kişiden söz eder. En fazla 300 binlik bir göç olduğunu ileri sürer. Prof. İbrahim Kafesoğlu, Türk Dünyası El Kitabında, X, XI ve XII. Yüzyıllarda, 550 bin ile 600 bin arasında bir göç olduğunu yazar. Vryonis'de, Küçük Asya'da Ortaçağ Helenizminin Çöküşü

başlıklı kitabında Claude Cahen'le aynı görüşte olduğunu belirtir.[2]

Dikkat edilirse, en fazla 600 bin sayısı verilmektedir. On milyon civarındaki yerli nüfus karşısında en fazla 600 bin olan yeni gelenlerin genetik bakımdan etkili olmadığı söylenebilir. Kaldı ki bu göç belirli bir anda olmamış, üç asır boyunca sürmüştür. Anadolu'da çeşitli alanlara dağılma söz konusudur. Öte yandan gelenler sadece Türkmenler yani Oğuzlar değildir. Başka halklardan da gelenler vardır. Bugün Orta Asya'daki Türklerin örneğin, Kırgızların, Özbeklerin, Kazakların, Türkmenlerin fizyonomileriyle, genetik yapılarıyla, Anadolu'daki bugünkü nüfusun fizyonomisi, genetik yapısı incelendiği zaman benzeşme oranının %8 olduğu söylenmektedir. Örneğin, Anadolu'da yaşayan bugünkü nüfusun fizyonomi olarak Kırgızlara, Özbeklere vs. benzemediği açıkça görülen bir durumdur. Türkmenlerin Anadolu'ya geldiği dönemlerde buranın yerli halkları, Rumlar, Ermeniler, Kürtler, Gürcüler, Asuriler vs. idi. Bugün Anadolu'da yaşayanların yani bugünkü Türklerin bu yerli halklara benzerliğinin ise, % 80 olduğu ifade edilmektedir. Bu doğal bir sonuçtur. Çünkü on milyon civarında olan bir yerli nüfusa karşı en fazla 600 bin civarında olan göç etmiş bir nüfus baskın gen oluşturamamaktadır. Kaldı ki, gelenlerin tamamı Türkmen değildir, göç olgusu üç asır boyunca sürmüştür, göç belirli bir noktaya yapılmamıştır, dağınıktır. Bugünkü, nüfusun, Anadolu'daki yerli nüfusun, Oğuzlarla karışmasından meydana geldiği söylenebilir. Yerli nüfusun önce Müslümanlaşması söz konusu olmuştur. Müslümanlaşmanın kolay gerçekleştiği ifade edilebilir. Çünkü gerek Selçuklular, gerek Osmanlılar döneminde, Müslümanların

---

[2] Sözeden, Doğan Avcıoğlu, Türklerin tarihi, Birinci Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul 1978, s. 148-149 Örneğin, Prof. Mükrimin Halil Yinanç, Selçuklular Tarihi kitabında, Yılmaz Öztuna, Türkiye Tarihi, (1964, Cilt II, s. 235) kitabında milyonlarca insan içeren göçten söz eder. Timuçin Binder, "Orta Asya'dan Anadolu'ya Gelen Oldu mu?" Genetik Araştırmalara Göre Oğuz Göçü Tartışması, yazısında, (Virgül Sayı 113, Aralık 2007, s. 64-71) bu sayının çok çok az olduğunu belirtir. Etyen Mahçupyan, Gözlerini Kaçıranlara başlıklı yazısında (Taraf, 10 Ekim, 2008) 400 bin Türkmen göçünden söz eder. Kişi olarak Claude Cahen'in görüşlerinin daha akla yakın olduğu kanısındayım. Prof. Bilge Umar, Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi, Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1998, isimli eserinde Türkmen göçlerinin yoğunluk derecesini irdelemektedir s. 204-208.

Hıristiyanlara oranla daha az vergi ödedikleri dile getirilebilir. Bu Müslümanlığı cazip kılan bir unsurdur. Bu bakımdan Anadolu'daki yerli halkların Müslümanlaşmaları veya Müslüman gibi görünmeleri kolay olmuştur.

"Anadolu'nun Türkleşmesi" ideolojik bir bilgidir. Bu, resmî ideolojinin bilgisidir. "Anadolu'nun Türkleşmesi" inancının, 20. yüzyılın başlarındaki Türkçülük akımının gelişmesi sürecinde, İttihat ve Terakki Fırkası döneminde ortaya çıkan bir ideolojik yönelme olduğu bir gerçektir. Bu çerçevede, Türkçe konuşan herkesin de Türk olmadığı anlaşılmış olmaktadır.

Selçuklular ve Osmanlar dönemlerinde, Kürtlerin özerk yaşantıları vardı. 19. yüzyıl başından itibaren, Osmanlı Devleti, Avrupa'da toprak kaybetmeye başladı. 1820'lerde Yunanlılar, İmparatorluktan ayrılıp kendi bağımsız devletlerini kurdular. Daha sonra Rumenler, Bulgarlar, Sırplar, Hırvatlar İmparatorluktan ayrılıp kendi bağımsız yönetimlerini kurma yoluna gittiler. Osmanlılar artık, Avrupa yakasında, yani Hıristiyan memleketlerinde tutunamayacaklarını anlamıştı. Bu bakımdan, Anadolu'da, Kürdistan'da, Mezopotamya'da, Arap topraklarında yani İslam ülkelerinde daha sağlam bir şekilde oturmak, kök salmak gelecek için daha önemliydi. İşte Kürt beyliklerini tasfiye edip Kürtleri tamamen merkezi yönetimin denetimine almak, birinci bu ortamda gelişti. Kürdistan'da, Kürtler içinde, merkezi yönetimi kurup güçlendirmek için vergi almanın, asker almanın pürüzsüz bir şekilde işlemesi gerekiyordu. 19. yüzyılın başından itibaren Babanı Beyliği'nin, Bexdinan Beyliği'nin, Botan Beyliği'nin, Hakkari Beyliği'nin tasfiyesi için büyük müdahaleler gerçekleştirildi. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde, İkinci Mahmud döneminde, (1808-1839), daha sonra Sultan Abdülmecid döneminde, (1839-1861) bu müdahaleler tırmandırıldı.

Yeni Osmanlılar, Osmanlı İmparatorluğu'nun bekası için yani, mevcut haliyle aynen korunması için çok çaba sarfettiler. Osmanlıcılık akımı böyle doğdu. Din, etnik köken farkı gözetilmeden herkese Osmanlı diyelim, deniyordu. Ama bu anlayış Balkan halklarının imparatorluktan ayrılıp kendi bağımsız yönetimlerini kurmaya engel olmadı. Balkanlardaki Hıristiyanları imparatorluk bünyesinde tutmanın artık mümkün olmadığının anlaşılmasıyla, İslamcılık akımı geliştirilmeye başlandı. İkinci Abülhamid döneminde, (1876-1908) bu akımın güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması

için çok çalışıldı. Bu dönemde siyasal akımlar olarak Osmanlıcılık İslamcılıkla birlikte gelişti. Ama daha çok Müslüman halkların örneğin, Türklerin, Kürtlerin, Arapların, Arnavutların, Çerkezlerin vs. birliği üzerinde duruldu. Aslında imparatorluk Türk etnisinin etrafında yeniden yapılandırılmaya gayret ediliyordu. Fakat millilik unsurunu başka halkların bilincine çarpıtmamak için Türk sözü kullanılmıyor, Türk sözcüğüne vurgu yapılmıyordu.

1900'lerin başından itibaren Türkçülük akımı biçimlenmeye başladı. İkinci Meşrutiyet'te, Aralık 1908'de Türk Derneği kuruldu. Ağustos 1911'de Türk Yurdu Cemiyeti kuruldu. Çok kısa bir süre sonra Türk Ocağı kuruldu. Kasım 1911'de Türk Yurdu Dergisi yayına başladı. Türk Yurdu Dergisi Türk Ocağı'nın yayın organıydı. 1912 Balkan yenilgisinden sonra, Türkçülük akımı hızla gelişti, yaygınlaştı. Türkçülük ve İslamcılık akımları birbirlerini destekleyerek gelişiyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte, Arnavutların ve Arapların İmparatorluktan ayrılıp kendi bağımsız devletlerini kurma yoluna girmeleri, padişahın cihad çağrılarına uymamaları, Türkçülük akımını daha da güçlendirdi.

Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarını gelişmesi sırasında batıcılık, batılılaşma konuları da gündeme geliyordu. Bu üç ana akım içine batılılaşmayı destekleyenler ve batılılaşmaya karşı olanlar vardı.

İttihat ve Terakki Fırkası'nın, devletin, Türk unsuruna dayalı olarak, yeniden yapılandırılmasını amaçlayan bir politikası vardı. Bu görüş 1910'lardan itibaren belirginleşmeye başladı. Bu, Rumları, Ermenileri, Kürtleri, Arapları, Alevileri, Asurileri, Ezidileri, Lazları, Gürcüleri, Çerkezleri vs. yakından ilgilendiren bir projeydi. Çünkü, Karadeniz yörelerinde, İstanbul'da, Ege'de, Orta Anadolu'da yoğun bir Rum nüfus vardı. İstanbul'da, Orta Anadolu'da ve Doğu Anadolu'da, Çukurova'da Ermeniler yaygındı. Kürtler zaten asılardır yukarı Mezopotamya'da, Van Gölü çevresinde. Van Gölü-Urmiye Gölü arasında, kendi toprakları üzerinde yaşıyordu. Van Gölü dikkate alındığında, güneye doğru inildikçe Asurilerin, Keldanilerin nüfusu yoğunlaşıyordu. Kuzeye doğru çıkıldıkça Ermeniler, Gürcüler yoğunlaşıyordu. Karadeniz yöresine Lazlar, Gürcüler vardı. Ama belli başlı pürüzler, Rumlar, Ermeniler, Kürtler ve Alevilerdi. Bu dört pürüz içinde de Rumlar ve Ermeniler ilk sırada yer alıyordu.

Rumları Yunanistan'a sürgün etmenin yolları arandı. Ermenilerin nüfusu şu veya bu şekilde çürütülmeliydi. Kürtler Müslüman'dı. Bu bakımdan Kürtlerin Türklüğe asimilasyonu daha kolay olabilirdi. Aleviler yani Kızılbaşlar Türk kabul ediliyordu. onlarında Müslümanlığa asimile edilmeleri sorun çıkarmazdı. Osmanlı sanayinin millileştirilmesi de önemliydi. 20. yüzyılın başında, İstanbul'da, Marmara çevresinde, Ege'de, Akdeniz yöresinde sanayi büyük oranda, Rumların ve Ermenilerin denetimindeydi. Fabrikaları, atölyeleri, Rumların, Ermenilerin elinden alıp Müslüman tüccarlara vermek, böylece sanayi millileştirmek, yani Türkleştirmek gerekiyordu. Türklük İslamlıkla birlikte ele alınıyordu. Türklüğün en önemli özelliği Müslümanlıktı. İttihat ve Terakki'nin gizli ve açık toplantılarında, bu konular ayrıntılı bir şekilde, konuşuldu, tartışıldı. Planlar, projeler yapıldı. Bu planları, projeleri yaşama geçirmek için fırsat aranıyordu. Birinci Dünya Savaşı bu fırsatı yarattı. Savaş başlar başlamaz, Karadeniz yöresindeki Pontus Rumları, Ege'deki, Orta Anadolu'daki Rumlar, Yunanistan'a, Ege adalarına sürgün edildiler. Ermeniler daha farklı bir yöntem uygulandı. Ermeniler tehcir edildiler. Tehcir sırasında binlerle, onbinlerle kırıma uğratıldılar. Bu da bir soykırımdı. Hastalık, açlık, susuzluk, baskı-talan ortamında bir milyonun üzerinde Ermeni yok edildi. Rumlara böyle bir yöntemin uygulanmaması, Yunanistan'ın Rumlara sahip çıkacağı, uluslar arası kurumları harekete geçirebileceği endişesiydi. Ermenilerse sahipsizdi. 1894-1895'de Sason'da, 1909'da Adana'da, Ermenilere karşı gerçekleştirilen katliamları dünya sessizlik içinde izlemişti.

Milli Savunma bakanı Vecdi Gönül, Avrupa Birliği Savunma Bakanları Troykası için gittiği Brüksel'de, 10 Kasımı 2008 sabahında, Türkiye Büyükelçiliğinde düzenlenen Atatürk'ü anma toplantısına katıldı. Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül Bu toplantıda dikkate değer bir konuşma yaptı. Vecdi Gönül Şöyle söylüyor: "Bugün eğer Ege'de, Rumlar devam etseydi ve Türkiye'nin pek çok yerinde Ermeniler devam etseydi, acaba, milli bir devlet olabilir miydik?" (rizgari online, 11.11.2008) Bu ifadeler, milli bir devlet oluşturmak için Ermenilere ve Rumlara yapılanları itiraf etmek gibi bir anlamı içeriyor.

İttihat ve Terakki Kürtlerin Türklüğe asimilasyonunu sağlamak için projeler geliştiriyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın ortalarında, 1916-1917 yıllarında, Rus istilasından

koruyorum diyerek yüzbinlerce Kürdü Kürdistan'dan Orta Anadolu'ya doğru sürdü. Bu sürgün, asimilasyonu gerçekleştirmek için elverişli bir ortamı hazırlamak için gerekliydi. Kızılbaş köylerine cami yapılması, imam gönderilmesi, Kızılbaşların, Alevilerin Müslümanlığa asimilasyonunu amaçlıyordu.

İttihat ve Terakki'nin halkları birbirine kırdırarak yönetme becerisi de vardı. Örneğin Ermeni soykırımında, Türklerin, Kürtlerin ve Yahudilerin Ermenilere karşı konumlanması söz konusuydu. Yahudi aydınları plan-proje hazırlanması konusuna İttihatçılara çok yardım ettiler. Kürtler şüphesiz tetikçiydi. Ermeni soykırımını planlayanlar ve yaşama geçirenler İttihat ve Terakki'nin Dr. Nazım, Dr. Bahattin Şakır, Ziya Gökalp, Talat paşa gibi ileri gelenleriydi. Bunlar, "Merkez-i Umumi"nin üyeleriydi.

20. Yüzyıl Başlarında, Kürtlerin Türkçülüğe Karşı Tepkileri

İlk Kürt gazetesi, Kürdistan 1898 yılında Kahire'de yayına başladı. 1898-1902 yılları arasında 31 sayı yayımlanan Kürdistan sürgün yaşamını Kahire'den sonra, Cenevre, tekrar Kahire, Londra, Folkostone (İngiltere) ve tekrar Cenevre olarak sürdürdü. İkinci Meşrutiyet'ten sonra, İstanbul'da, Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti kuruldu. Cemiyetin yayın organı Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi idi. 1908-1909'da, İstanbul'da, Kürdistan Gazetesi tekrar yayına başladı. 1909'da, Diyarbakır'da Peyman Gazetesi yayımlandı. 1913'de İstanbul'da Roji Kurd yayımlandı. Bu gazetenin kapatılmasından sonra, yine İstanbul'da ve yine aynı yılda, Yekbun ve Hetawi Kurd yayımlandı. Bunlar yasal yayınlardı. Fakat, İttihatçılar tarafından sık sık baskıyla karşılaşır kapatılırdı.

İkinci Meşrutiyet yıllarında, İttihat ve Terakki'ye muhalefet eden fırka, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ydı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Osmanlıcılık ve İslamcılık akımlarını destekliyordu. Kürtler, Osmanlıcılık akımına daha çok ilgi gösteriyordu. İttihat ve Terakki'nin Türkçü akımları geliştirmeye çalışması, Kürtleri bu fırkadan uzak tutuyordu.

1919 yılı Kasım ayında Jin Dergisi yayına başladı. Yine 1919 yılı Ocak ayı başlarında, Kürdistan Teali Cemiyeti kuruldu. Buna paralel olarak Kürdistan Gazetesi tekrar yayına başladı. Kürtler, genel hatlarıyla, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde kalarak otonom bir yönetim düşü-

nüyorlardı. Güney Kürdistan'da 'bağımsız Kürdistan' diyen bir hareket de vardı fakat otonomi anlayışı ağır basıyordu.

Milli Mücadele Döneminde Kürtlere Verilen Sözler
Kürtlere, Kürdistan'a Özerklik Projeleri

Mustafa Kemal, 1919 yılında, Amasya'da, Erzurum ve Sivas Kongreleri sırasında, Kürtlerin desteğini, yardımını alabilmek için çok yoğun ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. 15 Haziran 1919'da, Amasya'da, Diyarbakır Valiliğine gönderdiği bir telgrafta, "... Özellikle Kürt Kulübünün üyeleriyle, benim bugünkü telgrafım doğrultusunda, görüşerek uzlaşmak uygundur efendim" demektedir.[3]

Mustafa Kemal'in, Erzurum Kongresi sırasında, Kürt ağalarına, Kürt beylerine, şeyhlere, aşiret reislerine mektuplar yazdığı da bilinmektedir. Mutki Aşireti Reisi Hacı Musa Bey'e, Kürevizade Şeyh Abdülbaki Efendi Hazretlerine, Şırnaklı Abdurrahman Ağa Hazretlerine, Derşevli Ömer Ağa Hazretlerine, Muşarlı Resul Ağa Hazretlerine, Eski milletvekillerinden Sadullah Efendi Hazretlerine, Şeyh Mahmut Efendi Hazretlerine, Nurşinli Meşayihi izamdan şeyh Ziyaeddin Efendi Hazretlerine, Aşiret reislerinden Cemil Çeto Bey'e yazılan mektuplarda, mücadelenin, Türklerin, Kürtlerin birlikte yürüttükleri bir mücadele olduğunu, İslam memleketlerinin düşman çizmeleri altında kalmaması için mücadele yürütüldüğünü vurguluyor, yardımlarını talep ediyor.[4]

Mustafa Kemal, Kürt ağalarına, Kürtlerle Türklerin beraber çalıştıklarına dair telgraflar da göndermiştir. Malatya Mutasarrıf Vekili vasıtasıyla Hacı Kaya ve Şatzade Mustafa Ağa'ya 15 Ekim 1919'da, Sivas'tan gönderilen telgraf bunlar arasındadır.[5]

Heyet-i Temsiliye döneminde, 20-22 Ekim 1919'da Amasya'da, Osmanlı Harbiye Nazırı Salih Paşa ile Heyet-i Temsiliye üyeleri Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Bekir

---

[3] Bu telgrafı Mutsa Kemal, Üçüncü Ordu Müfettişi, Padişah Fahri Yaveri tuğgeneral Mustafa Kemal unvanıyla imzalamıştır. "Kürt Kulübü" denilen kurum Kürdistan Teali Cemiyeti'dir. Bk. Nutuk Cilt III (1919-1927) Belgeler. Bugünkü dille yayına hazırlayan İsmail Gönülal, Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yılını kutlama koordinasyon kurulu, Ankara 1984, Belge 9 s. 4.

[4] Nutuk Cilt III a.g.e. Belgeler, Belge 47.48.49.50.51.52.53 s.24-28.

[5] Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, IV (1917-1938) Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1964, s.63.

Sami Bey arasına bir protokol imzalanmıştı. İkinci protokol olarak bilinen bu protokolda, şöyle denilmektedir: "**Beyannamenin birinci maddesi, devlet-i Osmani'nin tasavvur ve kabul edilen hududu, Türk ve Kürtlerle meskun olan araziyi ihtiva eylediği ve Kürtlerin cama-i Osmaniye'den ayrılması imkansızlığı izah edildikten sonra, bu hududun asgari bir talep olmak üzere, temin-i istihsali lüzum-u müştereken kabul edildi. Maahaza Kürtlerin, serbesti-i inkişaflarını temin edecek vech ve surette, hukuk-ı ırkıye ve içtimiyece masbar-ı müsaadat olmaları dahi tervic ve ecanip tarafından Kürtlerin istiklali maksad-ı zahiresi altında yapılmakta olan tezviratın önüne geçmek için de bu hususun şimdiden Kürtlerce malum olması hususu tensib edildi.**"[6]

Burada kısaca, "Kürtler, Türkler ortak mücadele yapmalıdır, savaştan sonra yani zafer kazanılınca, Kürtlere de milli hakları verilecektir. Bu durum Kürtlere iyice anlatılmalıdır. Böylece onların, yabancıların, özellikle İngilizlerin kışkırtmalarına alet olmaları engellenmelidir." denmektedir.

27 Haziran 1920'de, Büyük Millet Meclisi Hükümeti, El Cezire Komutanı Nihat Paşa'ya, Kürtlerle ilgili olarak Meclis'in bir kararını gönderdi. Hükümet, "Kürtlerin oturdukları bölgelerde, hem iç, hem de dış siyasetimiz açısından göreceli olarak yerel yönetim birimini gerekli görüyor" diyordu. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesiyle otonom bir yönetime varılmak isteniyordu.[7]

Büyük Millet Meclisi'nde, 10 Şubat 1922 günü, gizli bir celsede, Kürdistan muhtariyetine dair bir kanun tasarısı müzakere edildi. İngiltere Yüksek Komiseri Horace Rumbold, Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği belgede, BMM'de görüşülen bu kanun tasarısı hakkında bilgi vermektedir. Kanun tasarısının bir kopyasının da iletmektedir.[8]

---

[6] Faik Resit Unat, Amasya Protokolleri, Tarih Vesikaları, Yeni Seri Cilt I, Mart 1961, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, Sayı 3 '18' s. 361

[7] TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt III, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s. 550-551

[8] Robert Olson, Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı, 1880-1925, ÖZGE, Çev. Bülent Peker-Nevzat Kıraç, Kasım 1992, Ankara, s.69-71 244-246 İş Bankası tarafından yayımlanan TBMM Gizli Celse Zabıtları'nda 10 Şubat 1922 zabıtlarına rastlanmamaktadır. Bu sayfalar yoktur. Zabıtlar, 9 Şubat'tan, 11 Şubat'a atlamaktadır. Cilt II, s.726 vd. Sabah Ghalib, 1919-1923 Yılları arasında Mustafa Kemal Atatürk'ün, Kürt meselesi karşısındaki tutumu ve 1922 tarihli Kürt

Mustafa Kemal, 16-17 Ocak 1923 günlerinde, İzmit'te, gazetecilerle yaptığı bir görüşmede, Kürtlere özerklik verilmesini tartışmaktadır. Gazeteciler arasında Falih Rıfkı Atay ve Ahmet Emin Yalman da vardır.[9]

Bu çerçevede 1921 anayasasına bakmak da gerekir. 1921 Anayasası, yerel yönetimlere ve yerinden yönetim ilkesine ağırlık vermiş bir anayasadır. 1921 Anayasası 11. maddesinde, "Vilayet mahalli umurda şahsiyeti ve muhtariyeti haizdir" demektedir.[10] Yani vilayetler, yerel işler yüklenmede, tüzel kişiliğe ve tam özerkliğe sahip olacaklardır. Bu maddeye göre harici ve dahili siyaset, adli ve askeri işler dışındaki işler vilayetlere bırakılıyor. Eğitim, sağlık, ekonomi, bayındırlık, sosyal yardım işlerinin yönetimi vilayet meclislerine bırakılıyor.

Lozan Antlaşması görüşmelerinde Türk delegasyonu başkanı İsmet İnönü milli mücadelede Kürtlerin Türklerle birlikte hareket ettiğini söylemektedir. İsmet İnönü şu görüşleri dil getirmektedir. "**Sevr muahedesi ile Kürtler, Türkler gibi kendi vatanlarını tehlikeye maruz gördüler. Çünkü Sevr Muahedesi hükümlerine göre Doğu Anadolu'da, Ermenistan hududu bitişiğinde bir Kürdistan devleti kurulacaktı. Kürtler, Türk vatanının kendileriyle beraber, bilhassa doğuda, Ermeni tehlikesine maruz kalacağını biliyorlardı. Milli mücadelenin devamınca, canla başla beraberlik gösterdiler. Sonra Lozan Muahedesi yapılırken de Kürtler vatansever olarak Türklerle beraber bulunmuşlardır.**"[11]

Lozan görüşmelerinde Türk delegasyonu başkanı İsmet İnönü, Kürtlerle ilgili düşüncelerini şöyle sürdürmektedir. "**Kürtler, Ermeniler gibi Lozan'a gelip bize müracaat etmediler. Hatta biz Lozan'daki konuşmalarımızda,**

---

otonomisi kanununun metni, Soranice Kürtçesi'nden Türkçe'ye çeviri Agir Khorshid Zaher, Birnebun, Sayı 39, Payiz 2008 s. 44-72. Bu incelemede, 1922 tarihli Kürt otonomisinin kanun metni de vardır, s. 67-70.

[9] 2000'e Doğru Dergisi, 30 Ağustos-5 Eylül 1987 Sayı 35, "Gizlenen Belge", "Atatürk: Kürtlere Özerklik" konulu haber.

[10] Türk Anayasa Metinleri, "Senedi İttifaktan Günümüze", Hazırlayan: Suna Kili-Şerif Gözübüyük, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 92.

[11] İsmet İnönü, Hatıralar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987, s. 202.

milli davalarımızı 'biz Türkler ve Kürtler' diye bir millet olarak müdafaa ettik ve kabul ettirdik"[12]

Mustafa Kemal, konuşmalarında ve yazılarında Misak-ı Milli'yi Kürtlerin ve Türklerin "ortak vatan"ı diye tarif eder. Misak-ı Milli'nin etnografik tanımında "Kürtlerle Türkler" ibaresi kullanılır.[13] İsmet İnönü de Misak-Milli'yi, Türklerin ve Kürtlerin ortak vatanı diye tanımlar.[14]

Bunlardan Sonra Ne Oldu?

1922 yılı sonlarından itibaren Türk sözcüğüne, Türk etnisine vurgu yapılmaya başlandı. Yeni devletin Türk devleti olacağı vurgulanmaya başladı. Milli Mücadele yıllarında, Türk sözcüğü kullanılmazdı. "İslamı kurtarmak", "İslam milleti", gibi kavramlar kullanırdı. Zaman zaman "Türkiye halkı" kavramı da kullanılırdı. Mustafa Kemal'in bu yıllardaki konuşmalarında, yazılarında, mektuplarında, telgraflarında, tamimlerinde ve beyannamelerinde böyle bir terminoloji egemendi. 1923-1924 yıllarında Türk sözcüğü daha çok vurgulanır oldu. Kamu yönetiminin, basının tutumu da bu yöndeydi. Bu gelişmeyi, 1924 Anayasası ile ilgili Meclis görüşmelerinde açıkça görüyoruz.[15]

1921 Anayasası, yerel yönetimleri güçlendirerek otonom bir yönetim, âdemi merkeziyetçi bir yönetim kurmaya çalışıyordu. 1924 Anayasası'nın ise, merkezi, üniter bir yapı kurduğu açıkça görülmektedir. Bu tutum, "Kürtlere özerklik" anlayışından bir dönüş olduğunu da göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Müslüman halkları birleştiren İslam faktörüydü. Bu çerçevede Hilafet ve Saltanat önemli kurumlardı. 1 Kasım 1922'de Saltanat ilga edildi. 3 Mart 1924'de Hilafet kaldırıldı. Devletin laikleşmesi sürecinde din kurumları birincil olma özelliklerini yitiriyor-

---

[14] İsmet İnönü, a.g.e. s. 202 Ayrıca bk. Lozan Barış Görüşmeleri, Tutanaklar, Belgeler, Takım 1, Cilt 1, Kitap 1 çev. Seha L. Meray. Önsöz: İsmet İnönü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1969, s.342-375

[13] Bk. Doğu Perinçek, Kemalist Devrim 4 Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası, Kaynak Yayınları, Kasım 1999 İstanbul, s. 223-228, İsmail Göldaş, Lozan, "Biz Türkler ve Kürtler", avesta, 2000, İstanbul.

[14] Lozan Barış Konferansı, y. a.g.e. s.344 vd. Doğu Perinçek, y.a g.e. s. 226 Ayrıca bk. Metin Heper, Devlet ve Kürtler, Doğan Kitap, Eylül 2008, s.13, İsmail Göldaş, y.a.g.e.

[15] 1924 Anayasası Hakkında Meclis Görüşmeleri, Hazırlayan: Şeref Gözübüyük-Zekai Sezgin, SBFY, Ankara 1957; İsmail Göldaş, Takrir-i Sükûn Görüşmeleri, 1923 Seçimleri, Atatürk Meclis ve Sonrası, Belge Yay, Temmuz 1997, İstanbul.

du. Artık, Türklüğün, Türk milliyetçiliğinin birleştirici, bağlayıcı olması, önemli bir sadakat odağı olarak kabul edilmesi gündeme gelmişti. 1924 Anayasası böyle bir ortamda hazırlandı. Anayasanın "Türklerin hukuk-u ammesi" bölümündeki, "Her Türk..." (madde 68), "Türklerin kanun nazarında..." (madde 69), "... hak ve hürriyetleri Türklerin tabii hukukundandır." (madde 70), "Türkler gerek şahıslarına..." (madde 82), "İptidai tahsil bütün Türkler için mecburidir." (madde 87), "Hukuku siyasiyeyi haiz her Türk..." (madde 92) bu tutumun örnekleridir. Anayasa 88. maddesinde, "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı gözetilmeksizin Türk ıdlak olunur" deniyordu.

Şu ifadeler, Türklerin öteki etnilere üstünlüğünü açıkça dile getirmektedir. "Türk milletini..." (madde 4), "... her Türk'ün hakkıdır" (madde 10) "... her Türk milletvekili seçilebilir..." (madde 11), "Türk milletinin mutluluğu... Türk Devleti'ne yöneltilecek..." (madde 38) Bu ifadelerin, artık Kürtleri Türk milleti kavramının dışında bıraktığı besbellidir.

Yunus Nadi'nin başkanlığını yaptığı Anayasa komisyonunun, 9 Mart 1924 tarihli kanun teklifinde, "Devlet, Türk'ten başka bir millet tanımaz... Her yeni millet gibi Türk milleti de aynı ırktan gelmeyen efradı muhtevi olabilir. Ancak Türklük camiasıdır ki, bütün uruku cem etmek kabiliyetini haizdir." deniyor.[16]

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, imparatorluğu oluşturan halklar, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde imparatorluktan ayrılıp kendi yönetimlerini kurmuşlardı. Bu süreci sadece Kürtler yaşamamıştı. Ermeni ve Rum pürüzleri ortadan kaldırılmıştı. İttihatçıların devleti Türk unsuru etrafında yeniden organize etmek fikri yaşama geçiyordu. Kemalistleri bu bakımdan İttihatçıların bir devamı olarak kabul etmek gerekir. Kürtlere asimilasyon politikaları da artık gündeme gelebilirdi.

Artık Kürtlerin varlığı inkâr ediliyordu. Kürtlerin aslının Türk olduğu, Orta Asya'dan Türkmenlerle birlikte gelen boylardan biri olduğu, anlatılıyordu. Kürtçe diye bir dilin olmadığı dile getiriliyordu. 1930'lardan sonra bu görüşler çok geliştirildi. Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi tezleri başta Kürtlerin Türklüğünü kanıtlamak için geliştiriliyordu.

---

[16] 1924 Anayasası İle İlgili Meclis Görüşmeleri y.a.g.e. s. 7 İsmail Göldaş, y.a.g.e.

Bu süreçle ilgi çekici bir durum var. İttihatçılar ve İttihatçıların devamı olan Kemalistler, 19. yüzyılın sonundan itibaren Kürtçe dergiler, gazeteler yayımlandığını biliyorlardı. İkinci Meşrutiyet'ten sonra bu yayınlar çoğalmıştı. İttihatçılar, Kemalistler, bu çoğalmayı da biliyorlar, görüyorlardı. Kürtlerin aslı Türk'tür diyenler, Kürtçe diye bir dil yoktur diyenler bu kadrolardı. İşte resmi ideoloji böyle bir şey. Somut gerçeklikleri çarpıtıyorsunuz, inkâr ediyorsunuz, reddediyorsunuz. Bu görüşleri eleştirdiğiniz zaman, benimsemediğiniz zaman bazı idari ve cezai yaptırımlarla karşılaşıyorsunuz.

Yeni Türkiye'yi de bu kadrolar kuruyordu. Kürtlerle ilgili olarak, kamu yönetiminde, basında, üniversitede, yargı organlarında bir düşünce geliştiriliyordu. Resmi ideolojinin Kürtlere, Kürt sorununa ilişkin düşüncesi böyle oluşuyor.

Yeni Türkiye'nin kurucuları, Kemalistler, artık, Kürtlerin aslının Türk olduğunu, Kürtçe diye bir dil olmadığını anlatıyorlar, bu tezlerini geliştirmeye çalışıyorlar ama Mustafa Kemal'in, İsmet İnönü'nün, Milli Mücadele yıllarında söyledikleri, yazdıkları da ortada duruyor. Bunun yanında, 19. yüzyılın sonlarından itibaren yayımlanan Kürtçe gazeteler, Kürtçe dergiler de ortada duruyor. Pek çok kütüphanede bunların koleksiyonları var. Resmi ideolojinin güç kazanmasıyla devlet kütüphanelerindeki bu Kürtçe yayınlar gizleniyor, yasak yayınlar bölümüne alınıyor, imha ediliyor, kataloglar değiştiriliyor. Kürtlerin yaşadığı alanlarda, sık sık yapılan güvenlik aramalarıyla, evlerde bulunan bu tür yayınlara el konuyor. Artık, suç unsuru olarak olarak değerlendirilen bu yayınlara kimse evinde tutamıyor. Mustafa Kemal'in, İsmet İnönü'nün konuyla ilgili görüşlerine, yazılarına, sansür uygulanıyor. Kürt unsurunun, Kürt varlığının, insanların, araştırmacıların bilincine çarpmasını önlemek için, bu sansür gerekli oluyor. Sansürün ilgi çekici bir örneği şudur:

Yukarıda Amasya Protokolü ile ilgili bir bölüm vardı. (bk. Dipnotu 6), Amasya Protokolü 1974'te, tarih profesörü Bekir Sıtkı Baykal tarafından şöyle veriliyor: **Beyannamenin birinci maddesinde Osmanlı Devleti'nin tasavvur ve kabul edilen hududu, Türk ve Kürtlerle meskun olan araziyi ihtiva eylediği, ve Kürtlerin Osmanlı camiasından ayrılması imkansızlığı izah edildikten sonra, bu hududun en asgari bir talep olmak üzere temin olunma-**

sı lüzumu müştereken kabul edildi."[17] Bu ifadenin hemen sonunda bir *dipnotu* var. Profesör Bekir Sıtkı Baykal bu dipnotunda şöyle söylemektedir: "Defter buradan itibaren üç yaprak kopuktur. Bu yüzden tutanak, yine aynı arşivde bulunan orijinal metinden tamamlandı."

Dikkat edilirse tarih profesörü Bekir Sıtkı Erdoğan, Amasya Protokolü'nün ikinci cümlesini vermiyor. Bu cümlede, "zafer kazanılınca Kürtlere de milli hakları verilecektir" yazılı. Profesör Bekir Sıtkı Baykal bu durumun bilinmesini istemiyor. Ama tarih profesörü, burada, belgede bir tahrifat da yapıyor. Belgenin tamamını vermediği halde, sansür yaptığı halde, "üç sayfa kopuktu, ama arşivde bulunan orijinal metinden tutanak tamamlandı" diyor.[18] Tarihsel olguların değerlendirilmesi açısından, tarih yazımı açısından bu tahrifatın irdelenmesi gerekir. Bu olgu çerçevesinde resmi ideoloji- bilim karşıtlığına da bakılabilir.

Faik Reşit Unat ile Bekir Sıtkı Baykal'ın bu incelemeleri hangi zaman diliminde yaptıkları ve yayımladıkları da önemlidir. Faik Reşit Unat, bu incelemeyi 1961 yılında, yayımlıyor. Bu yıllarda özgürlükler gelişiyor. Kürt sorunu henüz ciddi bir tehdit olarak algılanmıyor. 1974 ise, 12 Mart rejimi sonrası bir dönem. Özgürlüklerin kısıtlandığı bir dönem. 12 Mart rejiminde, Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde, yapılan duruşmalar sırasında resmi ideoloji eleştirilmiş. Bazı araştırmacıların ve Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın duruşmalarında Kürt sorunu açısından resmi ideoloji eleştirilmiş. Resmi ideolojinin kendisini daha çok korumaya aldığı bir dönem...

İnkâr ve Ret Kavramları Hakkında

Ahmet Mesut, İngiliz Belgelerinde Kürdistan 1918-58 isimli kitabının sunuş yazısında, inkâr ve ret kavramlarının farklılığına dikkat çekmektedir.[19] Ahmet Mesut, literal bakımdan her iki sözcük arasında bir fark olmadığını belirtmekle beraber Kürt sorununun inkâr edilmediğini ret edildiğini vurgulamaktadır.[20] İnkâr ve yok sayma, ret ve yadsıma sözcüklerini birlikte kullanmaktadır. Devletin, çeşitli za-

---

[17] Bekir Sıtkı Baykal, Heyet-i Temsiliye Kararları, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1974 s. 25-26.

[18] Bekir Sıtkı Baykal, y.a.g.e. s. 25-26.

[19] Ahmet Mesut, İngiliz Gizli Belgelerinde Kürdistan 1918-1958 Doz Yayınları, İstanbul 1992, s. 5-18.

[20] Ahmet Mesut, y.a.g.e. s. 6-9.

manlarda Kürtlerin ve Kürtçenin yerine ilkel aşiretçilikle mücadele, feodal gericilikle mücadele, irtica ile mücadele, mütegalibenin modern devlete başkaldırısını önleme, geri kalmış bölgeye ilgi gibi kavramları kullandığını belirtmektedir. Bu ilişkiler çerçevesinde inkâr veya yok sayma yerine ret veya yadsıma kavramlarının kullanılmasının daha doğru olacağını söylemektedir. Kürtlerin Türklüğe asimilasyonunun sağlanması konusuyla ilgili olarak raporlar hazırlatılması da, devletin Kürtçeyi yok saymadığının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Başbakan İsmet İnönü, 1925'de, Büyük Kürt ayaklanması ile ilgili olarak şöyle konuşuyor. "**Milliyet yegane vasıta-i iltisaksımızdır. Diğer anasır Türk ekseriyeti karşısında haiz-i tesir değildir. Vazifemiz Türk vatanı içinde bulunanları behemahal Türk yapmaktır. Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız. Vatana hizmet edeceklerde arayacağımız evsaf her şeyden evvel Türk ve Türkçü olmasıdır.**"[21]

Burada açıkça görülmektedir ki, Ahmet Mesut'un dile getirdiği şekilde inkâr değil, ret vardır. Kürtlerin varlığı kabul ediliyor, onları Türk yapmak için her türlü önlem alınacaktır deniyor.

Başbakan İsmet İnönü, 30 Ağustos 1930'da, Sivas demiryolunun açılışı dolayısıyla bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada Başbakan İsmet İnönü Kürt ayaklanmalarını ima ederek aynı düşünceyi şu şekilde dile getirmektedir: "**Beş seneden beri Doğu vilayetlerinde vukua gelen dışarıda entrikalarla körüklenen isyan bugün gücünün yarısını kaybediyor. Bu ülkede sadece Türk ulusu, etnik ve ırksal haklar talep etme hakkına sahiptir. Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur.**"[22] Burada da Kürtlerin varlığı kabul ediliyor, ama Kürtlerin hiçbir zaman etnik haklar sahibi olamayacağı dile getiriliyor.

1930 yılında, devrin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt da şöyle söylemektedir: "**Biz Türkiye denen, dünyanın en hür ülkesinde yaşıyoruz. Mebusunuz inançlarında bahsetmesi için bundan daha müsait bir ortam bulamazdı. Onun için hislerimi saklamayacağım. Türk bu ülkenin yegane efendisi, yegane sahibidir. Saf Türk soyundan olmayanların bu memlekette bir tek hakları**

[21] Vakit, 27 Nisan 1925.
[22] Milliyet, 31 Ağustos 1930.

vardır. Türklere hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı. Dost, düşman ve bu dağlar bu hakikatı böyle bilsin."[23]

Başbakan İsmet İnönü'nün, Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un beyanları dikkat çekicidir. Başbakan ve Adalet Bakanı Kürtleri, Türk'ten ayrı bir etni olarak tanıyor fakat onların millî haklara, etnik haklara sahip olamayacağını vurguluyor. Irkçı bir görüşü, ırkçı niyetleri dile getirdikleri çok açık. Millî Mücadele yıllarındaki beyanatlarla bu beyanatların birbirine ne kadar zıt oldukları açıkça görülüyor. Millî Mücadele yıllarında, örneğin Amasya Protokolleri'nde, Kürtlerin millî haklarından, zafer kazanıldıktan sonra bu hakların Kürtlere verileceğinden söz ediliyor. Bu taahhütlerle Kürtlerin yardımı sağlanıyor. Zafer kazanılıyor. Yeni devlet kuruluyor. Fakat yeni devlet, Türkiye Cumhuriyeti kurulur kurulmaz, Cumhuriyet ilan edilir edilmez Kürtlere verilen sözler unutuluyor. Bu, bilinçli, sistematik bir unutma. Verilen sözler tutulmadığı gibi inkâr, imha politikaları, Türkleştirme politikaları da yaşama geçirilmeye çalışılıyor. Cumhuriyet dönemindeki Kürt ayaklanmalarının bu inkâr ve imha politikaları ile çok yakından ilişkisi vardır. İşte bu ayaklanmalar sürecinde de yukarıda ifade edilmeye çalışılan sözlerdeki gibi ırkçılık, inkâr ve imha siyasetleri gündeme geldi.

Şu sorulabilir: Cumhuriyet'le birlikte Kürtler ne kazanmış oluyor? Cumhuriyet Kürtlere ne kazandırıyor? Mustafa Kemal, Millî Mücadele yıllarında, Kürt ağalarına, Kürt beylerine, aşiret reislerine ve şeyhlere yazdığı mektuplarda, gönderdiği telgraflarda, vs. hep Osmanlı ülkesinin bölünüp parçalanmasından, düşman çizmeleri altında kalmasından, çiğnenmesinden endişe ettiklerini, bunu engellemeye çalıştıklarını vurguluyor. Cumhuriyet'le birlikte, Kürtlerin hiçbir millî hak, etnik hak sahibi olmadıkları, hatta Osmanlı İmparatorluğu döneminde sahip oldukları pek çok hakkı kaybettikleri görülüyor. Farzedelim ki Kürdistan düşman çizmeleri altında kaldı, çiğnendi. Muhayyel düşmanlar, acaba, Kürtlerin daha başka hangi haklarını kısıtlayacaklardı, yok edeceklerdi? Bunun çok ağır bir durum olduğu açıktır. Burada artık Kürt sorununun temel niteliği de belirginleşiyor.

---

[23] Milliyet, 19 Eylül 1930.

Kürt Sorunu Nedir?

Kürt sorunu nedir, sorusunun cevaplandırılabilmesi için daha temelde duran başka bir soru sormamız gerekiyor. O soruyu sorabilmemiz için ise, kısa bir açıklama yapma gereği vardır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yeryüzünde, savaşa engel olmak için, uluslar arası barışı kurabilmek için, Milletler Cemiyeti kuruldu. 1919 Ocak'ında toplanan Paris Barış Konferansı, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla sonuçlandı. Milletler Cemiyeti Antlaşması 10 Ocak 1920'de yürürlüğe girdi. Milletler Cemiyeti, savaştan yenik çıkan Alman İmparatorluğu'nun ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sömürgelerinin galip devletlerarasında paylaşılması doğrultusunda kararlar aldı. Bu çerçevede, 1920'lerin başında, manda (sömürge) devletler kuruldu. Milletler Cemiyeti A Tipi, B Tipi, C Tipi mandalar, (sömürgeler) kurdu. A Tipi mandalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla ortada kalan Arap topraklarında ve Mezopotamya'da kuruldu. B Tipi Mandalar (sömürgeler) Batı Afrika'daki ve Doğu Afrika'daki Alman sömürgelerinin paylaşılmasıyla kurulmuştu. C Tipi mandalar, Güneybatı Afrika'daki Alman sömürgelerinin paylaşılmasıyla oluşturulmuştu. A Tipi, B Tipi ve C Tipi mandalar arasında yönetim farkları vardı.

A Tipi mandalar çerçevesinde, Büyük Britanya'ya bağlı olarak Irak, Ürdün, Filistin mandaları (sömürgeleri), Fransa'ya bağlı olarak da Suriye ve Lübnan mandaları (sömürgeleri) kuruldu. Bu çerçevede sorulması gereken temel soru şu olmalıdır. Bu yıllarda, Kürtlerin özgürlük istemleri neden karşılanmamıştır? Bağımsız Kürdistan'a karşı olan emperyal yönetimler, neden bir Kürdistan mandası (sömürgesi) kurulmasını düşünmemişlerdir? Büyük Britanya'ya veya Fransa'ya bağlı bir Kürdistan mandası neden kurulmamıştır? Bağımsız Kürdistan'a karşı durulmuş, Kürdistan mandası (sömürgesi) kurulmamış ama Kürtler ülke olarak ve halk olarak yeni kurulan mandalar (sömürgeler) ve Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti ve İran İmparatorluğu'nun devamı olarak yeniden yapılanan İran Şahlığı arasında paylaştırılmıştır. Şurasını vurgulamakta yarar var. Kürtleri ve Kürdistan'ı paylaşanlar arasında Irak adına Büyük Britanya, Suriye adına Fransa var. Kürtleri ve Kürdistan'ı bölenin, parçalayanın ve paylaşanın Büyük Britanya ve Fransa olduğunu dikkatlerden uzak tutmamak gerekir. Emperyal devletler

İngiltere ve Fransa bu süreci bölgedeki Arap, Türk ve Fars yönetimleriyle ortak geliştirdiği bilinmektedir. Irak'ın ve Suriye'nin o yıllarda, manda (sömürge) devletler olduğunu, bu mandalar adına hep İngiltere'nin ve Fransa'nın konuşmasının doğal olduğunu hatırlamak gerekir.

Bazı tarihçiler, toplumbilimciler, antropologlar, bu temel soruya şöyle cevap veriyorlar: "Kürtler için manda (sömürge) devlet kurulamazdı. Çünkü Kürtler çok geriydiler ve çok yeteneksizdiler. Şeyhlik, aşiret, gibi feodal kurumlar, yapılar çok diriydi." Bu, açıklayıcı ve tatmin edici bir cevap değildir. Çünkü sosyal ve ekonomik koşullar bakımından örneğin Araplar Kürtlerden daha ileri bir aşamada değildirler. Aşiretler, şeyhler vs. Araplarda da vardı. Bu, emperyal Büyük Britanya'nın ve Fransa'nın ve Ortadoğu'daki ortaklarının anti-Kürt tavrından ileri gelen bir durumdu. Bu süreçte, ABD Başkanı Woodrow Wilson'un 14 Nokta Prensibi'ni ve Sovyetler Birliği yöneticilerinin Ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkını da irdelemek gerekir. ABD Başkanı W.Wilson bu prensibi, Birinci Dünya Savaşı sonunda, 8 Ocak 1918'de ABD Kongresinin birleşik oturumunda açıkladı. 14 Nokta'dan 12. Osmanlı İmparatorluğu'nu ilgilendiriyordu. İmparatorluk içinde Türklerin çoğunlukta yaşadığı alanlara egemenlik sağlanacaktı. Türklerin dışında kalan halkların da özerkçe gelişmelerini sağlayabilmek için her türlü önlem alınacaktı. Ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkı Bolşevik yöneticiler tarafından da savunuluyordu. Bu prensip uyarınca, Osmanlı İmparatorluğu'nun denetimi altında bulanan halklar, İmparatorluktan ayrıldılar ve kendi bağımsız devletlerini kurma yoluna girdiler. Bir kısmı zaten 19. yüzyıl içinde bu süreci gerçekleştirmişti. Yunanlılar, Bulgarlar, Romenler, Sırplar, Hırvatlar, Makedonyalılar, Arnavutlar, Araplar, Ermeniler, Gürcüler, çeşitli zamanlarda kendi bağımsız devletlerini kurdular. Bunu gerçekleştiremeyen tek halk Kürtler oldu. Kaldı ki Kürtler bu konuda çok yoğun bir mücadele yürütüyordu. Örneğin Güney Kürdistan'da, Kürtler, Şeyh Mahmut önderliğinde Bağımsız Kürdistan için mücadele ediyordu. Şeyh Mahmut Paris Barış Konferansı'na temsilci gönderebilmek için çok yoğun bir çalışma içindeydi. Ama bölgede en belirleyici ve yönlendirici, en etkili emperyal güç olan İngiltere, Suriye'de Şeyh Mahmut Berzenci'nin temsilcileri-

nın yolunu keserek onların Paris'e ulaşmalarına engel oldu.[24]

Emperyal devletlerin anti-Kürt tavırları çok belirgindir. Burada, 12. ve 13. yüzyıllardaki Haçlı Seferleri, Selahattin Eyyubi faktörü rol oynayabilir, ama henüz çok yakın bir zamanda gerçekleşen Ermeni soykırımında Kürtlerin yaygın tetikçiliği de rol oynayabilir.

Bu kısa açıklamadan sonra Kürt sorununu tanımlamak mümkündür. Kürt sorunu, Milletler Cemiyeti döneminde, 1920'lerde, Kürtlerin ve Kürdistan'ın bölünüp parçalanıp paylaşılması ve Kürtlerin bağımsız devlet kurma haklarının gaspedilmesidir. Kürt sorununun özü budur. 1920'lerde, 1930'larda, 1940'larda, 1960'larda ve daha sonrasında, çeşitli parçalarda meydana gelen, ayaklanmalar, temelde bu ana olayla bağlantılıdır.

Milletler Cemiyeti tarafından alınan bu kararların şüphesiz öncesi de vardır. Birinci Dünya Savaşı'nın ikinci yılında, Mayıs 1916'da, İngiltere ve Fransa arasında teati edilen mektupla bir anlaşmaya varıldı Bu gizli anlaşmaya Sykes-Picot anlaşması deniyor. Bu anlaşmaya daha sonra, belirli şartlar ileri sürerek ve bu şartları kabul ettirerek Çarlık Rusyası da katıldı. Nisan 1917'de ise, bu gizli anlaşmadan İtalya da haberdar edildi. Buna da Saint Jean de Maurienne anlaşması deniyor. Sykes-Picot anlaşması Kürdistan'ı, Büyük Britanya, Fransa ve Rusya arasında paylaştırıyordu. Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi'nden sonra, Sovyetler Birliği bu gizli anlaşmadan çekildi. Rusya bu gizli anlaşmaya, Trabzon, Erzurum, Van ve Bitlis vilayetlerini şart koşarak katılmıştı. 1916 Sykes-Picot anlaşmasına göre, Musul Vilayeti yani bugünkü Güney Kürdistan, Fransa'ya bırakılmıştı. Nisan 1920'de gerçekleştirilen San Remo anlaşmasında, bu bölgenin Büyük Britanya'ya bırakıldığı görülmektedir. İngiltere de bunun karşılığında Fransa'ya Musul petrollerinden hisse vermiş, Fransa'nın Ortadoğu'daki egemenliğini tanımıştır. Görüldüğü gibi emperyal devletler, Kürtlerin topraklarını, Kürtlerin iradelerine rağmen istedikleri gibi paylaşıyorlar, Kürtlere rağmen alıyorlar, veriyorlar...

Kürdistan'ın ve Kürtlerin bölünmesi, parçalanması ve paylaşılması, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Sykes-Picot

---

[24] Refik Hilmi, Anılar, Şeyh Mahmut Berzenci Hareketi, Nujen Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.21, s. 89.

anlaşmasıyla başlar. 10 Ağustos 1920 Sevres Anlaşması bu paylaşılma çerçevesinde yapılmıştır. 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması ise, bölünmeyi, parçalanmayı ve paylaşılmayı uluslararası bir antlaşmayla garanti altına almıştır. (Bu bölüm için bk. Getrude Bell, Mezopotamya'da, 1915-1920 Sivil Yönetimi. Çev. Veddi İlmen. Yaba Yay. Eylül 2004, s. 115-146; Rafael Nogales, Osmanlı Ordusunda Dört Yıl. 1915-1919. Çev. Veddi İlmen. Yaba Yay. Ocak 2008, s. 50-67).

Sömürge Bile Olamayan Bir Toplum

Bu operasyonların sonunda, Ortadoğu'da, Ortadoğu'nun ortasında, sömürge bile olamayan bir toplum ortaya çıkmıştır. Sömürge bile olamamak, şüphesiz daha ağır bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Sömürge olmanın koşulları burada da vardır. Bunu dışında, halk ve ülke olarak, kimliğin inkârı da söz konusudur. Sınırların olmaması, bir sömürge ülkenin kurulmaması, sömürge bile olmama, alt sömürge durumuyla, yani sömürgeden daha altta olan bir durumla yakından ilgilidir. Sömürge bile olamayan bir toplumda, böl-yönet politikası, böl-yönet-yok et şeklinde uygulanmaktadır. Böl-yönet politikasının klasik sömürgelerde uygulandığı biliniyor. Kürtlerin, bu devletler tarafından müştereken yönetilmesi, yönetenler için çok büyük bir kolaylık sağladığı, ulusa mücadele yürüten Kürtler için ise çok büyük zorluklar ortayla koyduğu açıktır.

"Ülke bütünlüğü tehlikeye girdiği zaman, Kürtler Türkleri yalnız bırakmazlar" şeklinde bir resmi bilgi vardır (Metin Heper, Devlet ve Kürtler, Doğan Kitap, Eylül 2008 s. 181; Mustafa Akyol, Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek, Yanlış Giden Neydi? Bundan Sonra Nereye? Doğan Kitap, Mart 2006, s. 61 vd.).

O zaman şu soruyu sormak gerekir. Kürtler, Türklere o kadar yardım ettiler de ne kazandılar? Çanakkale'de, Sarıkamış'ta, Kanal'da, Kore'de, Kıbrıs'ta vs. her yerde Kürtler Türklerin yanındaydı. Kazançları ne oldu? İsimlerini, ana dillerini bile nasıl kaybettiler?

Önemli bir resmi bilgi de "kederde kıvançta ortaklık" şeklinde ifade edilmektedir. Yani Türklerin ve Kürtlerin kederde kıvançta ortak olduğu ifade edilmektedir. Bu ortaklık da hiç yaşanmamış, görülmemiş bir durumdur. Örneğin Güney Kürdistan'da Irak Anayasası çerçevesinde, Kürdistan Bölgesel Yönetiminin kurulması genel olarak Kürtlerde

büyük bir sevinçle, gururla karşılanmıştır. Türk basını ise, Türk sivil toplum kurumlarının büyük bir kısmı ise, Kürtlerin bu kazanımlarını düşmanca bir tutumla izlemektedir. Böyle bir süreçten "kederde kıvançta ortaklık" çıkar mı?

Osmanlı döneminde de "Osmanlı vatanının tamamiyeti" diye bir kavram vardı. "Osmanlı vatanının tamamiyeti" korunabildi mi? Kürdistan nasıl bölündü, parçalandı, paylaşıldı?

Şu konu üzerinde de durulmalıdır. Böl-yönet-yok et politikasının hedefi olmuş bir toplum çok büyük, çok ağır zaaflar yaşayan bir toplumdur. Hasımları onun bu zaaflarından yararlanarak, böyle çürütücü, yok edici bir politika geliştiriyorlar. Antropolojik olarak bu zaaflar üzerinde de durulması gerekir. Kürtlerin zaafları nelerdir?

Resmi İdeoloji Kurumu

Türkiye'de Sosyal Bilimler Mümkün müdür?

İdeoloji genel olarak fikirler bilimi diye anılır. Çeşitli alanlardaki fikirlerin toplamı olarak tanımlanmaya çalışılır. Siyasal, toplumsal, kültürel, yönetsel, hukuksal, sanatsal vs. alanlardaki fikirlerin toplamı. Bu, ideolojiyi tanımlamada çok yetersiz kalmaktadır. İdeolojilerde fikir unsuru elbette vardır. Fakat ideolojileri belirleyen fikirden çok inanç unsurudur. Belirli bir fikrin en doğru fikir olduğuna inanmak ve bu fikrin yaşama geçmesi için yoğun bir çaba sarfetmek... İdeoloji fikirden ayrıca eylemi de içermektedir. "Tek doğru vardır, o da bizim partinin görüşüdür" dedikten sonra, öbür partilerin, öbür grupların, öbür kişilerin görüşlerini dinlememektir. Resmi ideoloji ise herhangi bir ideoloji değildir. Devletin idari ve cezai yaptırımlarıyla korunan ve kollanan bir ideolojidir. Resmi ideolojiyi eleştirmek, benimsememek devletin idari ve cezai yaptırımlarıyla engellenmeye gayret edilmektedir. Dinsel görüşlere, dinsel inançlara karşı tutumla, resmi ideolojinin önermelerine karşı tutum birbirine çok benzerdir. Dinsel görüşler eleştirilemez, doğruluğundan kuşku duyulamaz, dokunulamaz görüşlerdir. İnsanlar, kitleler bu görüşlere inanır ve bu görüşlerin gereklerini yerine getirmeye çalışır. Resmi ideoloji de böyledir. Resmi ideolojinin ileri sürdüğü önermeler de eleştirilemez, dokunulamaz, doğruluğundan kuşku duyulamaz önermelerdir. Bu önermeleri eleştirmek, bu önermeleri benimsememek sizi cezai yaptırımlarla karşı karşıya bırakabilir. Doğruluğu sabit veriler insanların düşüncelerinde ve karar-

larında değişiklik yapmaz, doğruluğu sabit olan verilere rağmen eski düşünceler, inançlar sürdürülür, kararlarda bir değişiklik olmaz buna genel olarak tabu diyoruz, dogma diyoruz.

Resmi ideoloji Türk siyasal rejiminin, Türk siyasal sisteminin en önemli kurumudur. Sadece siyasal hayatı, iç siyaseti dış siyaseti değil, düşün hayatını, bilim, sanatı, hukuku vs. resmi ideoloji belirlemekte ve yönlendirmektedir. Bilimle resmi ideoloji arasında çok büyük fark vardır. Bilim yönteminin, bilimsel düşüncenin özü eleştiriye dayanmaktadır. Özgür eleştiri, bilimin vazgeçilmez bir koşuludur. Bilim anlayışında, elde edilen sonuçların yaşama geçirilmesi için çaba göstermek diye bir sorun yoktur. Elde edilen bilgiler şüphesiz kamuoyuna açıklanır. Bunların yaşama geçirilip geçirilmemesi, siyasetin, siyasetçilerin ilgi alanına girer. Doğruluğu sabit olan veriler araştırmacıların düşüncelerini ve kararlarını gözden geçirmelerine neden olabilir. Özgür eleştiri kurumu dinamik bir şekilde çalıştığı için bilimde, dogmalara, tabulara şüphesiz yer yoktur.

Bugün resmi ideolojinin en önemli ilgi alanı Kürt sorunudur. Kürtleri, Kürtçeyi, Kürdistan'ı inkâra ve imhaya dayalı bir devlet görüşü vardır. Kürtlerin Türklüğe asimilasyonuna dayalı bir politika yürürlüktedir. Sorunun, sorunların baskı altında tutulması, onların yok olmasını, etkisiz kalmasını getirmemektedir. Bilakis, sorun daha da büyümüş, daha da dallanıp budaklanmış, yaygınlaşmış, derinlik kazanmıştır. Bugün Türkiye'de bütün toplumsal sorunlar Kürt sorunuyla bağlantılı bir hale gelmiştir. Büyük şehirlerdeki çarpık şehirleşmeden, arsa spekülasyonundan, suç örgütlerinin gelişmesine, gelir dağılımındaki büyük dengesizliklerden bölgeler arası dengesizliklere, deniz kirliliğinden işsizlik sorununa, tinerci çocuklardan kapkaççı çocuklara, iç politikadaki ve dış politikadaki çarpıklıklardan sağlık, eğitim, bayındırlık gibi temel kamu hizmetlerinin gerektiği gibi yerine getirilmemesine kadar bütün sorunların temelinde Kürt sorunu vardır. Bu ifadeleri bir abartma olarak değerlendirmemek gerekiyor. Bu sorunların, kişilerin, özellikle araştırmacıların bilicine çarpmaması mümkün değildir. Bilince çarpan bir konu da insanlarda, özellikle araştırmacılarda onu anlama, inceleme merakı uyandırır. Bu durumda sorunların, bilimin kavramlarıyla, bilim yöntemiyle ele alınması kaçınılmaz bir görev olmaktadır.

Devlet ve toplum hayatında, düşün hayatında, bilim ve sanat hayatında, üniversite, yargı organları, basın gibi kurumların rolü çok büyüktür. Bunlar devletin, Türk siyasal hayatının, Türk siyasal rejiminin temel kurumlarıdır. Bu bakımdan bu kurumların işlevlerinin incelenmesi önemlidir. "Türkiye'de Sosyal Bilimler Mümkün müdür?" konusunu bu kurumları dikkate alarak irdelemek gerekir. 1950'lerde, 1960'larda, 1970'lerde, 1980'lerde Kürtlerden, Kürtçeden, Kürdistan'dan söz edildiği zaman şöyle bir uygulama vardı: Herhangi bir kişi veya araştırmacı Kürtlerden, Kürtçeden söz ettiği zaman, bu konularla ilgili bir kitap, makale vs yayımlandığı zaman hakkında hemen soruşturma açılırdı. İlgili yazıların, kitapların toplatılmasına karar verilirdi. Soruşturma sonunda da genellikle ceza davası açılırdı. Zira, Kürtleri, Kürtçeyi vs. inkar eden bir resmi görüş, resmi ideoloji vardı. Türkiye'de yaşayan herkesin Türk olduğu, Oğuzlarla birlikte Orta Asya'dan geldiği, kendilerine Kürt denenlerin Orta Asya'dan gelen Oğuzların bir boyu olduğu vurgulanırdı. Kürtçe diye bir dil olmadığı, Kürtçe denen dilin, Türkçenin ilkel bir şivesi olduğu dile getirilirdi. Bu görüşlerin aksinin ifade edilmesi suç kabul edilirdi. İşte dava bu ilişkiler çerçevesinde sürerken mahkeme suçun dayanağı, kanıtı olduğu belirtilen yazıyı, kitabı veya konuşmayı bilirkişiye gönderme kararı alırdı. Suç unsuru kabul edilen yazı, kitap veya konuşma, bilirkişiye, 'bilimsel' bir rapor alınak için gönderilirdi. Ceza hukuku, anayasa hukuku, siyaset bilimleri, tarih, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, felsefe, Türkoloji, Fransız filolojisi, İngiliz filolojisi gibi bölümlerden bir veya birkaç profesöre suçun unsuru olduğu belirtilen kitap, yazı veya konuşma gönderilirdi. Onlar da bu yazıları veya kitapları inceleyerek "bilimsel" denen bir rapor hazırlarlardı. Bu raporlarında, ilgili yazıda veya konuşmada "suç unsuru vardır veya yoktur" şeklinde düşüncelerini bildirirlerdi. Bu raporlarda Kürtlerden, Kürtçeden söz eden yazılar veya konuşmalar genellikle suç olarak değerlendirilirdi. Mahkemeler de "bilimsel" denen bu bilirkişi raporlarına dayanarak karar verirlerdi.

Bilim yönteni anlayışı açısından "bilirkişi raporları"nın değerlendirilmesi gerekir. Bu raporların içeriğinde ne yazılırsa yazılsın, kitapta, yazıda, bir konferans veya panel konuşmasında suç aramak bilim yöntemine tamamen aykırı bir tutumdur. Çünkü bilim sınırsız bir düşün özgürlüğü ortamında gelişebilecek, gerçekleşebilecek bir düşün yön-

temidir. Başka kişilere hakaret veya ayrımcılık elbette bilim yöntemi anlayışıyla bağdaşmaz. Ayrıca, sorunları bilimin kavramlarıyla açıklayabilen kişiler zaten hakaret etme gereğini duymazlar. Herhangi bir kitabı veya yazıyı "içinde suç var mı yok mu?" Saikiyle okuduğunuz zaman, yazıda veya kitapta suç olabileceğini kabul ediyorsunuz demektir. Buysa bilim yöntemi anlayışına, bilimsel düşünceye tamamen aykırı bir tutumdur. Anayasalar düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetiyle bilim ve sanat hürriyetini ayrı ayrı düzenliyor. Örneğin 1982 anayasası 26. maddesinde düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetini, 27. maddesinde bilim ve sanat hürriyetini düzenliyor. 28. maddede de basın hürriyeti düzenleniyor. Düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğüyle ilgili maddede, düşünceyi açıklamanın özgür olduğu dile getirildikten sonra, sınırlama getiren birtakım maddeler de sırlanıyor. Bilim ve sanat hürriyeti ile ilgili maddede bilim ve sanat hürriyetinin daha geniş olduğu açıklanıyor. Bu, kişilerde, kurumlarda, yanılgı yaratan bir tutumdur. Çünkü düşünceyi açıklama özgürlüğünün sınırlandığı bir yerde bilimin, sanatın özgürce gelişmesi olası değildir. Anayasanın üniversitelerle ilgili 130. maddesinde bu durum açıkça görülmektedir.

Devletin iki temel kurumunun Kürt olgusuna, Kürtlere, Kürt diline karşı tutumu dikkate değer olmaktadır. Hakikatı araştırması gereken üniversite, hakikatı inkâr ediyor, gizliyor, çarpıtıyor. Bilim elbette olgusaldır. Bilim olgulardan hareket eder. Burada ise üniversitenin olguları inkâr ettiğini, çarpıttığını, gizlemeye çalıştığını görüyoruz. Kürtleri, Kürt olgusunu görmezlikten gelen bir tarih profesörü, Kürtleri, Kürt toplumu görmezden gelen, inkâr eden bir sosyoloji veya siyaset bilimleri profesörü. Resmi ideoloji böyle bir şey. Doğruluğu kesin olan veriler ortaya konduğu halde araştırmacıların düşüncelerinde, kararlarında ve araştırmalarında bir değişiklik olmaz, İnkârcı tutumunu sürdürür gider. Böyle bir ilişkiler sürecinde sosyal bilim yapılabilir mi? Bir coğrafya profesörü düşünün. Bu profesörün dünyanı düz olduğunu söylediğini düşünün... Böyle düşünen bir coğrafya profesörü eleştirilir hatta kınanır, çünkü doğruluğu sabit olan bilgilerin inkârının çok yanlış olduğu bilinen bir gerçektir. Olgunun inkârı, olgunun inkârının yanlış olduğu yine bilinen bir gerçekti. Ama Kürt olgusunu, Kürtçeyi inkâr ettikleri halde, tarih profesörlerinin, sosyoloji profesörlerinin tutumları doğal karşılanıyor. Resmi

ideoloji böyle bir kategoridir. Nelerin araştırılması gerektiğini, hangi kavramlarla araştırılması gerektiğini, nelere karşı çıkılması gerektiğini resmi ideoloji belirler. Böyle bir resmi ideoloji kurumuyla sosyal bilim mümkün değildir. Sosyal bilim ancak böyle bir kurumun, emir veren, direktif veren bir kurumun eleştirilmesiyle başlar. Bu eleştirinin yapılabilmesi için de bu kurumun bilincine varmak gerekir. Kanımca Türkiye'de üniversite, özellikle de sosyal bilimler bu kurumun bilincinde değildir.

Bir de şu olaya bakmakta yarar var: Profesör Kadir Cangızbay anlatıyor: Sosyoloji Günleri için Muğla üniversitesindeydik. Kıdemli bir sosyoloji profesörüne Hiçkimsenin Cumhuriyeti isimli kitabı verdim. Bu kitabı okumasının salık verdim. Bana, "Şimdi sosyoloji yapmanın sırası değil, Cumhuriyeti korumak gerekir" dedi. (Kadir Cangızbay, "Görevimiz Koruma", Özgür Üniversite Forumu, Sayı 17, Ocak-Mart 2002, s. 39-42) Resmi ideolojinin nasıl belirleyici olduğu bu olayda da açık bir şekilde görülüyor.

Resmi ideoloji Türk siyasal hayatının, Türk siyasal rejiminin, en önemli kurumudur. Resmi ideoloji, Türk siyasal hayatının, Türk siyasal rejiminin önemli kurumlarından biri değildir, en önemli kurumudur. Fakat, böylesine önemli bir metin anayasada yer almaz. Örneğin, 1982, 1961 ve 1924 anayasalarında bu kurumu dile getiren bir madde yoktur. Profesörler veya uzmanlar tarafından yazılan anayasa hukuku kitaplarında da resmi ideoloji kurumuna değinilmez. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi resmi ideolojiyi belirleyen temel bir metindir. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nin Türk anayasasının üzerinde olan bir metin olduğu, anayasadaki hiçbir hükmün bu belgenin içeriğiyle çelişemeyeceği, anayasa değişikliklerinin bu belgeye aykırı olamayacağı, Türk siyasal hayatının en önemli metni olduğu artık biliniyor.

Bir de, yargı organına bakmak gerekir. Mahkemelerin, Kürtlerden Kürtçeden söz eden kitaplar, yazılar hakkında toplatma, yasaklama kararları verdiğini, ilgili kişiler hakkında mahkûmiyet kararları verdiğini belirtmiştik. 1960'ları, 1970'leri, 1980'leri düşünelim. Mahkemeler, yargıçlar, Kürtlerden, Kürtçeden, Kürdistan'dan söz eden yazarları, basın mensuplarını çok ağır idari ve cezai yaptırımlarla karşı karşıya bırakmıştır. Mahkemelerin mahkûmiyet kararlarının gerekçesinde herkesin Türk olduğu, Kürtçe diye bir dil olmadığı şeklinde açıklamalar vardır. Burada

gerçeği, doğruyu kim söylemektedir? Elbette yazarlar, araştırmacılar söylemektedir. Bu yazılarla, kitaplarla ilgili mahkûmiyet kararlarında ise hakikati yok saymaya, gizlemeye, çarpıtmaya, inkâra yönelik bir çaba vardır. Türkiye'de Kürtlere ilişkin pozitif hukuk böyle gelişmektedir. Reel hukukun, pozitif hukukun, inkârı, imhayı, katliamları meşrulaştırıcı bir yönü vardır. Hâlbuki Kürtlerin, Kürtçenin varlığının ifade edilmesi doğal bir durumdur. Doğal olan aynı zamanda doğru olandır. Doğal olanın, doğru olanın böylesine inkâr edildiği bir ortamda adaletin gerçekleşmesi de mümkün değildir.

Demek ki, olguları inkâr etmek, çarpıtmak, kurumları esas niteliklerinden uzaklaştırmaktadır. Bu süreç kurumları çürütmektedir. Kürtleri, Kürt sorununu inkâr üniversiteyi çürütmüştür, yargı organlarını çürütmüştür. Yazarlara çok ağır cezalar veren yargının, devleti milyarlarca dolar zarara uğratmış, yolsuzluklara bulaşmış bazı siyaset adamlarının yargılanmasındaysa "zamanaşımına uğradı" diyerek dosyaları kapattığı bilinen bir gerçektir.

İnkâr ve ret kavramlarını birlikte kullanmanın bir sakınca oluşturmadığı kanısındayım. Devletin Kürtleri Kürt sorununun yok sayması, inkâr etmesi temel bir politikadır. Feodalizmle mücadele diyerek, irtica ile mücadele diyerek, emperyalist işbirlikçileriyle mücadele diyerek Kürt sorununu tanımlamaya çalışması resmi ideolojinin iç çelişkileriyle ilgilidir. Örneğin resmi ideoloji bazı Türk aşiretlerinin Kürtleşmesinden de söz eder. Olmayan, olsa bile zaten ilkel olan Kürtler, Kürt aşiretleri ileri bir medeniyete sahip olduğu vurgulanan Türkleri nasıl asimile edebilmiştir? Resmi ideoloji böyle iç çelişkileri olan bir kategoridir. Bütün bunların dışında feodalizm de daha çok devlet tarafından, hükümet tarafından desteklenmiştir. Çünkü feodal yapılar aşiretler, şeyhler, kişilerin, kitlelerin özgürleşmesi yönünde, özgür bireyin ortaya çıkması konusunda çok büyük bir engeldir. Bu yapılarla yoğun bir işbirliği içinde olan devlet, Kürt milli hareketini de böylece frenlevebilmektedir.

Kürt sorununu üniversitelere bulaştırmamak devletin temel bir politikası olmuştur. Devlet bu politikayı özenli bir şekilde sürdürmüştür. Üniversitelerin bu konuya ilgi duymamaları için, ilgi duyanları engellemek, örneğin üniversiteden uzaklaştırmak için her önlemi almıştır. İdari ve cezai yaptırımları sık sık gündeme getirmiştir. Bugün Kürt incelemeleri genel olarak üniversitelerin dışında yapılmaktadır.

Bunlar da şu veya bu şekilde soruna devletin gözüyle bakmaktadır. Daha çok devlet politikalarını haklı çıkaran analizler yapılmaktadır. Soruna Kürtlerin gözüyle bakan, Kürtlerin duygularını düşüncelerini anlamaya, kavramaya çalışan, bu duyguları düşünceleri deşmeye çalışan, sorgulayan incelemeler çok azdır. Daha doğrusu Türk düşüncesinde böyle bir bakış açısı yoktur. Hâlbuki bugün, Kürt sorunu çok yakıcı bir sorundur. Türkiye'nin önündeki en önemli sorundur denebilir. İç politikayı, ekonomiyi, yargı sürecini belirleyici, yönlendirici bir hale gelmiştir. Sorun her haliyle kendini dayatır hale gelmiştir. O zaman Kürtlerin duygularının düşüncelerinin irdelenmesi de önem kazanmaktadır. Sorunların günlük hayata yansıması bu ilişkilerin araştırmacıların bilincine çarpması daha çok yaşanır hale gelmiştir. Bütün bunları bilimin kavramlarıyla bilim yöntemiyle incelemek artık kaçınılmazdır. Bu artık ertelenemez bir konudur.

Düşün yasakları, bugün, düşün hayatının, bilimin, sanatın önündeki çok önemli bir engeldir. Düşün yasakları, bazen olgunun adının bile telaffuz edilmesine engel olmaktadır. Olgunun doğru dürüst saptanamadığı bir yerde, olgunun adının bile anılamadığı bir yerde, olgusal ilişkiler konusunda analizler geliştirmek mümkün olur mu? Düşün yasaklarının çok önemli bir sonucu vardır. Düşün yasakları otosansürün gelişmesine, kurumlaşmasına yol verir. Buysa, düşün hayatının, bilimin, sanatın kuraklaşmasını, çölleşmesini, beyinlerin kötürümleşmesini getirir. Düşün yasakları, olguları, olgusal ilişkileri çarpıtır, yok sayar, içeriklerini boşaltır. Bu bakımlardan bilim yöntemi, bilimsel düşünce, resmî ideolojiyi ve resmî ideolojinin en önemli kurumu olan düşün yasaklarını eleştirmeden yol alamaz. Düşün yasakları, bilimin kavramlarıyla, zengin olgusal dayanaklarla eleştirilmelidir. Bu eleştiriler sürekli kılınmalıdır.

İnkâr "Hukuk"la güçlendiriliyor.
Bir Mahkeme Kararı

1950'lerde, 1960'larda, 1970'lerde, 80'lerde, 90'ların ortalarına kadar Kürtlerden ve Kürtçeden söz etmek yasaktı. Söz edenler, yazanlar çok ağır idarî ve cezaî yaptırımlarla karşı karşıya kalırlardı. Bu konuyla ilgili bir mahkeme kararından söz etmeyi yararlı görüyorum.

Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesi'nin, Esas No: 1972/6, Karar No: 1972/34 sayılı ve 14 Ağustos 1972 tarihli kararında şöyle deniyor.

"Malum olduğu üzere:

Mahkeme, itham mevzuu maddi olayın, ceza kanunları muvacehesinde suçu teşkil edip etmediği, suç ise, sanığın bu suçu işleyip işlemediği hususlarını araştırıp, irat ve ikame edilen delillere nazaran ortaya çıkan durumu değerlendirerek, buna göre uygulama yapmakla görevlidir.

Buna rağmen mahkememiz bahsi geçen konuda da elde ettiği en son görüşleri ortaya koymakta yarar bulunduğu kanısına varmıştır"

Mahkeme neden böyle davranmaktadır? Mahkeme bu davranışını şöyle açıklamaktadır.

"Sanık İsmail BEŞİKÇİ, yargılama konusu yapılan fiillerinde özel önem verdiği KÜRT MESELESİ konusunu, son soruşturmanın devamı boyunca elden bırakmamış ve mahkemeyi adeta "Kürt toplumunun varlığı" yönünde bir karar vermeye sevketme çabasında bulunmuştur" Bundan sonra mahkeme Kürtlerle, Kürt sorunuyla ilgili görüşünü açılamaya başlamaktadır:

"Tarihi, sosyolojik ve etnolojik bilgilerine nazaran;

Ön Asya'da yaşayan ve bazı ahvalde kendilerine Kürt denilen insanların, KÜRT ünvanı taşıyan PART Türklerinden ayrıldıkları, ikinci Dikran Hükümeti zamanında Ermenilerin hakimiyeti altında zorlanarak: milli duygu ve öz Türkçe dillerini bozdukları, önce Gikdani, Ermeni ve Zint dillerinden ve daha sonra da Arapça ve Acemce'den aldıkları kelimelerle, Zaza, Kurmanço vb. gibi dil hartalarını meydana getirdikleri Oranto denilen bölgede oturan ve Halti-Lohorta adı ile anılan Octo-Hitit Türklerinin, önce Goto yani kavgacı adıyla tanındığı ve Goto adının Asuriler tarafından Gardo'ya çevrildiği ve bu sözün de zamanla Kürdo şekline dönüştüğü ve böylece bu topluluğa verilen ismin, kendilerinin Türklerden ayrı bir ırk veya kavme mensup olduklarını göstermeyeceği, kaldı ki Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtelif devirlerinde Orta Anadolu'dan getirilip Ön-Asya bölgesine yerleştirilen sayısız Türkmen Aşireti mensuplarının da zamanla bölge şartlarına uyarak, bu topluluğun örf, adet ve çeşitli dillerden alınan kelimelerle oluşan ve bir karışımı ifade edip, gerçek bir lisan hüviyetini kazanmamış konuşma şekillerini benimsedikleri, Yavuz Sultan Selim'in Çaldı-

ran Seferi sırasında iç bünyede mevcut emniyet ve asayişle ilgili bazı endişeleri yok etme bakımından bu dağlı Türklere "Baba Kurdi" ve bunların yerleşmiş oldukları yerlere de "Kürdistan" adını, sadece politik mülahazalarla ve hiçbir ilmi gerçeğe dayanmaksızın, taktığı bilinmektedir."

"Kaldı ki:

Osmanlı Devleti'nin ve ondan sonra da Türkiye Cumhuriyeti'nin, bölünmek suretiyle veya çeşitli gruplara ayrılarak zayıflamasını temin bakımından özel gayretler içine giren dış ve içteki bu amacı benimsemiş kişi ve kurumlar tarafından, gerek geçmişte ve gerekse halen ortaya konulmak istenen gayri ciddi çalışma mahsülleri bir yana;

En son ilmi araştırmaların bile; kendilerine "Kürt" diye isim bulunan topluluğun, Türk aslından gelme olduklarını saptadığı görülmektedir"

"Filhakika bu araştırma sonuçlarına göre:

Ön Asya'da yaşayan ve Türk asıllı bir kavim olan ve kendilerine Kürt diye isim konulan topluluğun menşei hakkında, daha çok Arap ve İran kaynaklarına dayanan efsanevi görüşler vardır. Bu hususta 4 tez ileriye sürülmektedir:"

Bu topluluğun:

1. Kardu, Haldi ve Gürcülerle ırki ilişkisi bulunan yerli bir ırk olduğu.
2. İrani asıldan geldiği.
3. Arap köküne dayandığı.
4. Orta Asya'dan göçmüş Turani bir boy teşkil ettiği.

Bu tarzlardan en bilimsel ve gerçeklere uygun görüşün ve kabulün sonuncusu olduğu ortaya konulmakta ve:

Bu topluluk, doğudan batıya doğru göç ederek yayılan Turani bir boydur. Çünkü Sibirya'nın Yenisey havalisinde Türklere ait Orhon Abideleri denen yazıtlar bulunduğu bu bölgede Altı Oğuzlar ile Kürt adlı bir ilhanlık vardı. İlhanlığın yeri, Yenisey nehrinin kollarından Olukom ırmağına karışan Elegeş suyunun sol kıyısında idi. Buradaki anıt tarihe Elegeş yazıtı olarak geçti. Anıttaki yazılar Orhon tipi Türk alfabesi ile yazılmıştı. Batıdan Göktürklerle komşu olan Kürtlerin dilinin öz Türkçe ve yazılarının da Göktürklerinkinden daha eski bir Yenisey ile Orhon yazısı olduğu anlaşıldı. Elegeş yazıtı 2.20 metre yükseklikte, 60 cm. enindedir. 1250 yıllık olan yazıt 12 satırdır. 8 ve 9. satırlarda: (Ben, Kürt elinin hanı Alp Urungu, altın okluğumu

bağladım belde, ülkem devletim. 39 yaşında öldüm. Hanım, il'ime, sizlerime ne çare duymadım Hanım, İl'im ne çare ayrıldı.) demektedir. Son satırda Kürt hanı acılarını anlatmakta ve kendisinin zengin sürülere sahip olduğu kaydedilmektedir. Yazıtın ifadesinden anlaşıldığına göre: Kürt hanlığı, büyük hakana bağlı idi. Kürt hanı Alp Urungu, HAKAN'ına, memleketine, ailesine doyamadan 39 yaşında ölmüştü. Böylece Kürt adlı uyruğun, Türk soyundan olduğu, Türkçe konuşup yazdıkları anlaşılmaktadır. Bu suretle Orhon abideleri, Elegeş yazıtı, eski Macar alfabesi, Erzurum Cünni mağarasında bulunan damgalar, mezar taşları yazıları hep aynı kökten gelmekte, aynı özelliği taşımaktadır. Bütün bu somut belgelerden çıkarılan ve üzerinde birleşilen gerçeğe göre, bahsi geçen topluluk Orta Asya'dan Ön Asya'ya gelmiş Türklerin bir boyudur."

"Bütün bu sebepler muvacehisinde:

Sanık İsmail BEŞİKÇİ'nin aynı idare altında birleşmiş toplulukların, aynı etnik yapıya sahip olmaları yolunda bir zorunluluk bulunmadığını da bilerek, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "Türk" tanımını bir kenara iterek, vatan üzerinde bütün haklar bakımından tam bir eşitlik içerisinde yaşamakta olan fertler arasında, ırk farkı bulunduğunu söyleyerek ve bu farkın varlığını ispatlamak yönünde özel gayretler sarfedip, kamu haklarını ortadan kaldırmak ve evvelce niteliği belirtilen milli duyguları yok etmek için propaganda yaptığı ve bu fiilinin: T.C.K.'nun 142. maddesinin 3. bendinde yer alan suçun unsurlarını ihtiva eylediği kesinlikle anlaşılmıştır".[25]

Mahkemenin kararında geçen ve Yenisey yazıtlarında olduğu bildirilen "Ben Kürt elinin hanı Alp Urungu" yanlış bir okuma olduğu söylenmiştir. Eski Türk Dili uzmanı Prof. Dr. Talat Tekin, yazıtları şu şekilde okumaktadır: "Ben Körtle han Alp Urungu, altın okluğumu belime bağladım, sekiz-dokuz yaşında" "Bir özel isim olan 'Körtle' sözcüğü 'general Körtle' şeklinde İkinci Elegest yazıtında da geçmektedir. (Talat Tekin, "Elegest (Körtle Han) Yazıtı", Türk Dilleri Araştırmaları, Cilt 5 1995, s.19-32).[26]

---

[25] Bilimsel Yöntem, Üniversite Özerkliği ve Demokratik Toplum İlkeleri Açısından İsmail Beşikçi Davası, III Gerekçeli Karar, Yurt Kitap-Yayın, Ocak 1992, s.170-173.

[26] Söz eden, Baskın Oran, Küreselleşme ve Azınlıklar, (Güncellestirilmiş ve genişletilmiş 3. basım, İmaj yayıncılık, Ankara 2000, s. 147 *Türkiye'de Kürt Milliyetçiliğinin Kısa Tarihçesi*, başlıklı yazıda.

Kürtlerin ve Kürtçenin varlığını dile getiren bu yazıdan dolayı açılan dava mahkûmiyetle sonuçlanmıştır. 1970'leri düşünelim. Kürtlerden Kürtçe'den söz etmek suç. Ama mahkeme hiç de görevi olmadığı halde, Kürtleri Türk yapmaya, Kürtlerin Türk olduğunu ispatlamaya çalışıyor.

"En son ilmi çalışmalara göre" ifadesinden sonra, o çalışmaları kaynak göstererek Kürtlerin Türk olduğunu kanıtlamaya çalışıyor. Mahkeme, "en son bilimsel çalışmalara göre" diyor ama bilim yöntemine de hiç saygılı değil. Çünkü bilim özgür düşünceyi özgür eleştiri ortamını gerekli kılar. Bilim olgulardan hareket eder. Buradaysa, mahkeme hem olguları inkâr ediyor, hem de kendisi gibi düşünmeyenleri cezalandırma yoluna gidiyor. Herhangi bir yazarla, araştırmacıyla aynı şekilde düşünmediğiniz zaman o sizi eleştirebilir. Fakat biz savcılarla, yargıçlarla aynı şekilde düşünmediğiniz zaman bir mahkûmiyet ortaya çıkabiliyor. Böyle bir süreçten adaletin çıkmayacağı besbellidir. Toplumsal olguya bakarken yazar gördüğünü saptamaya çalışmaktadır. Olguyla, olguyu dile getiren düşünce arasında bir çelişki yoktur. Mahkeme ise, olguyu gizlemeye, çarpıtmaya çalışmaktadır. Burada olguyla olguyu dile getiren önerme arasında zıtlık vardır Bu, adalet, özgürlük, bilim gibi kavramları çürütücü bir süreçtir.

Çarlık Rusyası'nda, Rus Despotizminden, Asimilasyondan Şikâyet Eden Türk Aydınları
Osmanlı'da ve Türkiye'de Kürtlere Uygulanan Asimilasyonun Önemli Bir Halkası Oldular

Abdünnasır Kursavi (1771-1812), Mirza Fethali Ahundov (1812-1878), Şehabettin Mercani (1818-1868), Hüseyin Feyizhani (1828-1866), İsmail Gaspıralı (1850-1914), Alimcan Barudi (1857-1921), Hüseyinzade Ali Bey (1864-1941), Yusuf Akçura (1876-1939), Ahmet Ağaoğlu (1869-1939), Zeki Velidi Togan (1890-1970)... gibi. Çarlık Rusyası'nda yaşayan Türk aydınları her zaman Rus despotizminden, Rusların Türkleri Rusluğa asimilasyonundan şikayet etmişlerdir. Bunlardan, Mirza Fethali Ahundov, İsmail Gaspıralı, Hüseyinzade Ali Bey, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Zeki Velidi Togan Rus despotizminden ve asimilasyondan kaçarak Osmanlı vatanına/Türkiye'ye sığınmışlardır. Fakat, bunların bir kısmı, örneğin Yusuf Akçura Kürtlerin nasıl asimile edilecekleri konusunda devlete ve hükümete raporlar hazırlamışlardır. Kürtlerin doğal

haklarını hiç düşünmemişlerdir. Bu da tarihin bir ironisi olsa gerek...

Türk Siyasal Rejiminin Özü

Siyasal rejim, devlet-vatandaş ilişkilerini, yani yönetenler ve yönetilenler ilişkisini, vatandaşların, yönetilenlerin, devlet karşısında sahip oldukları haklar ve özgürlükler açısından belirleyen bir kategoridir. Türkiye'de hakları ve özgürlükleri belirleyen temel olgu Kürt sorunudur. Düşün yasaklarının, Kürtleri, Kürt sorunu baskı altında tutmak, sorunu, insanların, gazetecilerin, araştırmacıların bilincine çarptırmamak için gerekli olduğu düşünülmektedir. Düşün yasaklarının temel işlevi budur. Bu yasaklar da Türk siyasal rejimine anti-demokratik bir öz vermektedir. Kürtleri, Kürt sorununu baskı altında tutma, kontrol etme düşüncesi, rejimin bu ana niteliğinin sürüp gitmesini sağlamaktadır. Ama son yıllardaki gelişmelerden iyice anlaşılmaktadır ki, Kürt sorunun da kendisini iyice dayatır hale gelmiştir.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, 9 Ağustos 2005 günü, Ankara'da, bazı sivil toplum örgütlerinin temsilcileriyle ve aydınlarla bir toplantı yaptı. Aydınlar ve sivil toplum örgütü temsilcileri 40 kişi kadar vardı. Bu, basına açık bir toplantıydı. Bu toplantıda Kürt sorunu konuşuldu. Başbakan bu toplantıda, Kürt sorunu Türkiye'nin sorunudur, Kürt sorunu benim sorunumdur dedi. Bu konuda Türkiye'nin de bazı hataları olmuştur dedi. Bu sorun ancak daha fazla demokrasiyle, demokrasiyi genişleterek yaygınlaştırarak çözülür dedi.

Aydınlarla, bazı sivil toplum örgütlerinin temsilcileriyle konuşan Başbakan, ertesi gün Diyarbakır'a gitti. 12 Ağustos 2005 günü, bu düşüncelerini, Diyarbakır'da, binlerce kişinin katıldığı bir açık hava toplantısında dile getirdi. Diyarbakır'da binlerce Kürt Başbakan'ı alkışladı. Fakat bu açıklamalardan sonra Başbakan, hükümet, bu sözlerinin arkasında durmadı. Bu düşüncelerini yaşama geçirecek hiçbir şey yapmadı. Bu konuda hiçbir adım atmadı. Bu, saptanması gereken bir olgudur.

Tarhan Erdem Kürt Sorununun Engelleri başlıklı yazısında[27] Başbakan'ın, 1991 yılında, Kürt sorununa ilişkin bazı düşüncelerini dile getiren bilgiler vermektedir. Recep Tayyip Erdoğan o zaman, Refah Partisi İstanbul İl Başka-

[27] Radikal, 23 Ekim 2008.

ni'dir. Recep Tayip Erdoğan o günlerde, Kürt sorunuyla ilgili olarak, Refah Partisi İstanbul İl Başkanı sıfatıyla bir rapor hazırlatmıştır. Bu rapor Kürt kimliğini tanıyor. Raporda, devletin Kürt kimliğini tanıması isteniyor. Raporda, Kürtlerle ilgili resmî ideoloji sorgulanıyor, devlet terörü kınanıyor. Kürtçe eğitimin serbest bırakılması isteniyor. Raporda, yetkileri arttırılmış yerel meclislerin gereği üzerinde duruluyor. Recep Tayyip Erdoğan Refah Partisi İstanbul İl Başkanı sıfatıyla imzalayıp genel merkeze gönderiyor. Tarhan Erdem'in bu yazıyı yazdığı günlerde, basına yansıyan tartışmalara bakılırsa, rapor, araştırmacı-yazar Mehmet Metiner tarafından hazırlanmış.

Recep Tayip Erdoğan, 1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı, 2002'de Başbakan oluyor. 1991'den beri 17 yıl geçmiş. Başbakan olmasından bu tarafa 6 yıl geçmiş. 1991yılında hazırlanan bu rapor, 2005 yılında açıklanan düşüncelerin bir temeli olduğunu da gösteriyor. Buna rağmen 1991 yılında hazırlanan bu rapor doğrultusunda, 2005 yılında dile getirilen bu görüşler doğrultusunda hiç adım atılmaması üzerinde durulması, irdelenmesi gereken bir olaydır.

1991 yılında, dönemin başbakanı Süleyman Demirel, "Kürt realitesini tanıyoruz" demişti. Bunu bir defa söylemiş, bu sözün arkasında hiç durmamış, bu kabulün gereklerini yerine getirmemiş, bu konuda adım atmamıştı.

1994-1995 yıllarında dönemin başbakanı Tansu Çiller de bir İspanya seyahati sırasında, Bask modelinden, seçmeli derslerden söz etmişti. O da bunu sadece bir defa söylemiş, daha sonra, söylediklerim yanlış anlaşıldı demişti. Doğal olarak söylediklerinin arkasında durmamıştı.

1996-1997 yıllarında başbakanlık yapan Mesut Yılmaz da, bir Diyarbakır gezisinde, "Avrupa Birliği'nin yolu Diyarbakır'dan geçer" demişti. O da bunu sadece bir defa söylemiş, bu sözün gereği olarak yapılması gereken konularda hiç adım atmamıştı.

Bu sözlerin değerlendirilmesinde iki hususa dikkat etmek gerekir. Bir defa bu sözlerin, başbakanlar tarafından, bir defa bile söylenmiş olsa devleti bağlayıcı olduğu açıktır. Çünkü devlet yönetiminde başbakanın çok büyük bir ağırlığı vardır. İkinci olarak başbakanların dile getirdikleri bu görüşlerin neden arkasında durmadıkları, sözlerinin gereklerini neden yerine getirmedikleri irdelenmesi gereken bir durumdur.

Şurası çok belirgindir ki, Türk siyasetinde, Türk siyasal hayatında ordunun ağırlığı çok büyüktür. Bu kurumsal bir ağırlıktır. Ordu güdülen siyasetteki bu ağırlığını hükümete Milli Güvenlik Kurulu aracılığıyla bildirmektedir. Kürt sorununda güdülen siyasetin saptanması askerin denetimindedir. Siyasetin işlevi bu konuda çok sınırlıdır. Sorun askerler tarafından algılandığı şekliyle ve askerlerin direktifleriyle yönetilmektedir. Bu konuda askerler, yetkili ama sorumsuzdur. Hükümet sorumlu ama yetkisizdir. Bu Türk siyasal hayatının çok önemli bir geleneğidir. Başbakan bu konuda, sorunu ordunun kavrayışı dışında bir açıklama yaptığı zaman, askeri bürokrasi, başbakana, belirleyici ve yönlendirici ağırlığını hatırlatmakta, başbakan da bu görüşünü ikinci bir defa daha dile getirememektedir. Bilakis bu anti-demokratik tutumla bütünleşmekte, baskı unsurunun bir halkası haline gelmektedir. Başbakan Erdoğan'ın, bugün, (2008 Kasım ayının ilk haftası) Diyarbakır, Van ve Hakkari'de yaptığı gezi, konuşmalar dikkate alındığında bu anti-demokratik tutumun ne kadar geliştiği, yoğunluk kazandığı görülmektedir. 2005 yılında dile getirdiği görüşlerinin arkasında duramayan Başbakan, Kürtleri, "ya sev, ya terk et" diyerek binlerce yıldır yaşadığı topraklardan kovmaya kadar gelmiştir. 2005 yılında Kürt sorunundan söz eden, "Kürt sorunu benim sorunumdur" diyen Başbakan, hemen sonra, Moskova'ya yaptığı bir gezide, bir işçiye verdiği cevapta, "düşünmezsen öyle bir sorun yoktur" demiştir. Kürtlerin demokratik istemlerine cevap veremeyen Başbakan, Kürt göstericileri, pompalı tüfeklerle yıldırmaya çalışan şovenist unsurlarla tehdit etmeyi doğal bulmaktadır. Genel seçimlerde iki milyonun üzerinde oy alan Demokratik Toplum Partisi'ne "malum parti" demektedir. Demokratik Toplum Partisi milletvekillerini, teröre yataklık yapmakla suçlamaktadır. DTP'lilerden "Pislik" diye söz etmektedir. Binlerce insanın katıldığı, bazen onbinleri, 50 binleri, bulan gösterilerin, bazen yüz binlere ulaşan gösterilerin, mitinglerin, açık hava toplantılarının, Newroz kutlamalarının, "terör" kavramıyla açıklanması çok yanlıştır. Başbakan, "Partimizde, Kürt asıllı 75 milletvekili var. Bölge halkını biz temsil ediyoruz."diyor. Bu sözün de içeriği doldurulmuş değil. Örneği bu 75 milletvekili bugüne kadar Kürtler için

ne yapmış, ne demiş? Baskıya, zulme küçücük bir karşı çıkışları olmuş mu?[28]

Öte yandan, Türk hükümet ve siyaset adamlarının Kürt bölgelerine gidip tek dil, tek millet, tek bayrak, tek devlet, tek vatan dayatmalarında bulunmaları yanlıştır. Sözü edilen bu gezi sırasında, Başbakan'ın, Diyarbakır'da, neden boş bir şehirle karşılaştığı elbette irdelenmesi gereken bir durumdur. Başbakan Erdoğan, 70 milyonun Başbakanı olduğunu söylüyor.

Kürt bölgelerine gidip Demokratik Toplum Partili Belediyeleri ziyaret etmeyen Başbakan'ın, bu partiye oy vermiş yurttaşların da Başbakanı olduğunu nasıl söyleyebiliyor?

Başbakan Erdoğan'ın, niyetini, düşüncesini ve eylemini dikkate alarak, 1991 ve 2005 yılında dile gelen bu tutuma tekrar bakalım. Bu niyetlerin ve düşüncelerin samimi olduğu düşünülebilir. Ama buralardan bugünkü anti-demokratik tutuma nasıl gelindiği elbette dikkatlerden uzak tutulamaz. Türk siyasetinin özü budur. Kürt sorununun yönetiminde, siyasal partilerin, hükümetin, TBMM'nin ciddi bir ağırlığı yoktur. Seçilmişlerin değil, atanmışların ağırlığı vardır.

Türk siyasetinde, Türk siyasal hayatında Anayasa'nın üzerinde duran bir metin vardır. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi. Anayasa, Anayasa değişiklikleri Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'ne aykırı olmamak durumundadır. Bu, hükümet üyelerinin bile doğru-dürüst inceleyemediği bir belgedir. Türk siyasal hayatını düzenleyen resmi ideolojiyi formüle eden temel belge budur. Türk siyasal sistemini de, Türk siyasal rejimini de belirleyen, yönlendiren temel belge budur. Türk siyasal rejimine, Türk siyasal sistemine anti-demokratik niteliğini veren ana kurum kanımca budur. Tek millet, tek dil, tek bayrak, tek devlet dayatmalarıyla demokrasinin kurulması mümkün değildir.

Profesörler tarafından, uzmanlar tarafından hazırlanan Anayasa Hukuku kitaplarına, Anayasa Hukuku ile ilgili çeşitli yazılara bakalım. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nden

---

[28] Sözü edilen bu gezi sırasında, Başbakan, Diyarbakır'da yalnız dolaşmak zorunda kaldı. Zira Başbakan'a çok yoğun bir protesto vardı. Kepenkler kapalıydı. Çarşıda-pazarda kimseler yoktu. Bu, durum genel seçimlerdeki, % 10 barajının ne kadar adaletsiz olduğunu bir defa daha göstermektedir. "Bölgeden şu kadar oy aldım. DTP'den daha çok oy aldım" diye övünen Başbakan'ın kendisini karşılayacak yandaşları olması gerekmez mi?

de resmi ideolojiden de söz edilmez. Bunlar yok sayılır, görmezlikten gelinir. Ama Türk siyasetini belirleyen, yönlendiren bu kurumlardır.

Adalet ve Kalkınma Partisi, 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri'nde, % 47 oy almıştı. AKP TBMM'de 340 civarında milletvekiliyle temsil edilmektedir. AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, hükümeti tek başına yani AKP ile kurmuştur. Bu kadar büyük oy desteğine rağmen siyasilerin bu konuda belirleyici ve yönlendirici olamamaları dikkate değer bir durumdur.

Önümüzde 29 Mart 2009'da yerel yönetim seçimleri vardır. Başbakan, bu seçimler çerçevesinde, çeşitli yerlerde yaptığı konuşmalarda % 60 oy istediğini dile getirmektedir. Başbakan kendisini dinleyen kalabalıklara böyle hitap etmektedir. Farzedelim ki, yerel yönetim seçimleriyle birlikte genel seçimler de yapıldı. AKP % 60 oy aldı. TBMM'de 390 milletvekiliyle temsil ediliyor. Bu durum seçilmişleri iktidar sahibi kılacak mıdır? Kanımca, atanmışların siyasal hayat üzerindeki belirleyiciliği ve yönlendiriciliği yine devam edecektir. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nin, rejim üzerindeki, özgürlükler üzerindeki belirleyici ve yönlendirici etkisi sürdüğü sürece seçimlerde kazanılan yüksek oy hükümetleri iktidar sahibi kılmayacaktır.

Siyasal sistem, iktidara, otoriteye ilişkin sürekli insan ilişkileri örgüsüdür diye tanımlanmaktadır. Bu sadece hükümeti, devlet içindeki iktidarı değil, bunlara etki eden siyasal partileri, baskı gruplarını, benzer grupları da içeren bir yapıdır. İşte bu etkinin başlıcası, Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'yle atanmışlar iktidarından gelmektedir. Bunun saptanmasında yarar vardır.

Başbakan'ın tutumuyla ilgili olarak bir olguya daha dikkat çekmekte yarar vardır. Başbakan Recep Tayip Erdoğan, 10 Şubat 2008'de, Almanya'ya yaptığı bir resmi gezi sırasında, asimilasyonun insanlık suçu olduğunu söylemiştir. Köln kentinde, Arena Spor Salonu'nda, binlerce Türk'e yaptığı konuşmada, onlara, asimile olmamaları için çalışmalarını öğütlemiştir. Alman Başbakanı Angele Merkel'i de bu bakımdan eleştirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürtlere karşı uyguladığı en önemli politikanın Kürtleri Türklüğe asimilasyonu olduğu düşünülürse, Başbakan'ın ne kadar çelişkili bir ruh hali içinde olduğu da anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin demokratikleşmesi, askerin siyasetten tamamen uzaklaşmasıyla, siyaset alanının tamamen seçilmişlere devretmesiyle olur. % 47-60 oy alan bir parti, Türkiye'nin bütün sorunlarının yönetimini, bu arada Kürt sorununun da yönetimini ele alabilmelidir. Bu yönetim, demokrasinin kurulları konusunda, -hukukun üstünlüğü konusunda askerleri, askeri bürokrasiyi ikna edebilmelidir. Bu, resmi ideoloji karşısında, bilimin, bilimsel düşüncenin ağırlığını hissettirmesiyle paralel giden bir süreç olmalıdır.

Devletin Ana Niteliği

Türk düşüncesi, Türk aydını, devletin, ırkçı olmadığını ısrarla ileri sürerler. "Irkçı devlet asli tebaası yani asli uyruğu saydığı insanlarla 'ötekiler' arasına, asli uyruğu ile daha 'düşük' dediği 'ırklar' arasına aşılmaz duvarlar koyar. Böylece 'ötekiler'in, asli uyruğu ile karışmasını önler. Türkiye'deyse böyle bir durum yoktur. Bilakis halkların birbirine karışması teşvik edilir" denir. Bu çok yaygın bir görüştür. Türk sağı, Türk solu, Türk liberali, Türk siyasal İslamı bu görüşü yoğun bir şekilde destekler. Üniversite, yargı gibi devletin temel kurumları, basın, sendikalar, siyasal partiler, genel olarak sivil toplum kurumları, yine bu görüşü destekleyen tavır ve davranışlar sergiler. Bu oturmuş, geçerli, toplumda çok büyük kabul görmüş düşünceyi irdelemekte yarar vardır.

1960'larda, 1970'lerde, 1980'lerde, Güney Afrika için, "dünyanın en ırkçı devleti" denirdi. Burada beyaz yönetim yerlilere şöyle söylüyordu: "Sizin renginiz siyah. Siz bizim içimize, beyazların içine karışmayın. Sizin mahalleleriniz, okullarınız, hastaneleriniz, parklarınız, otelleriniz, plajlarınız, kahvehaneleriniz, eğlence yerleriniz ayrı olsun." Bunun için "Bantustan" denen, dikenli tellerle çevrili çok geniş alanlar kurmuşlardı. Yerliler buralarda yaşıyorlardı. Ama özerkliklerini koruyarak yaşıyorlardı. Dikenli tellerle çevrili bu geniş alanlarda fiziki altyapı çok yetersizdi. Su, elektrik sık sık kesilirdi. Kanalizasyon sistemi çok olumsuzdu. Yollar, okullar, hastaneler, konutlar pek çok olumsuzluk içeriyordu. Fakat buralarda yerliler özerkliklerini koruyarak, kendileri olarak yaşıyorlardı. Beyazlarla yerliler arasında aşılmaz duvarlar vardı. Buna Apartheid sistemi deniyordu.

1950'lerde, 1960'larda, 1970'lerde, ABD'de de benzer bir sistem vardı. Zenciler, beyazların girip çıktığı kahvehanelere giremezlerdi. Zencilerin çocukları beyazların çocuk-

larının devam ettiği okullara alınmazlardı. Beyazlarla zenciler arasındaki duvarlar aşılmazdı.

1990'larda ne oldu? Güney Afrika'da, yerlilerin kararlı mücadelesi sonunda, Afrika Ulusal Kongresi Lideri Nelson Mandela, cezaevinden çıkarıldı. 1994 yapılan seçimler sonunda Cumhurbaşkanı oldu. Nelson Mandela'yı 27 yıl cezaevinde tutan beyaz yönetimin lideri De Klerk cumhurbaşkanı yardımcılığına, Nelson Mandela'nın yardımcılığına getirildi. Dikenli tellerle çevrili, Bantustan denilen ve fiziki alt yapısı çok olumsuz alanlarda yaşayan, fakat kendileri olarak ve özerkliklerini koruyarak yaşayan yerliler başarıya ulaşmışlardı. Burada, "dünyanın en ırkçı devleti" denilen yerde, resmi görüşün nasıl esnek olduğuna da dikkat etmek gerekir. Afrika Ulusal Kongresi Lideri Nelson Mandela'yı 27 yıl cezaevinde tutan yönetimin, 1994'den sonra, O'nun yardımcılığını kabul etmesini, başka türlü nasıl değerlendirmek gerekir? 1960'larda, 1970'lerde, 1980'lerde, Afrika Ulusal Kongresi'nin terörist bir örgüt, Nelson Mandela'nın da bir terörist olarak kabul edildiği biliniyor.

Türkiye'de durum nasıl? Kürtlerin yaşantılarında, beklentilerinde bir değişiklik oldu mu? İnkârcı, imhacı ve ırkçı görüşler hala, Türk siyasal hayatının temel görüşleridir. Kürtlere söylenen şudur: "Türklüğün değerlerini kabul edersen, Kürtlükten tamamen koparsan, örneğin Türkçe öğrenir konuşursan, Kürtçeyi kamu hayatının tamamen dışına atarsan, kapılar sana açıktır. Türklüğün değerlerini kabul ederek, bu değerleri yaşayarak kamu yönetiminin bütün alanlarında görev alabilirsin, kamu yönetiminde, devlet bürokrasisinde yükselebilirsin. Kendi özel işini kurup geliştirebilirsin. Ama Kürt kalarak, Kürtlüğün değerlerini koruyarak, bunlar için mücadele ederek hiçbir kazanç elde edemezsin." Bu bakımdan bu söylemi, aslında bir dayatma olarak kabul etmek gerekir. Türk düşüncesi, Türk aydını, devletin ırkçı olmadığını, birlikte yaşamanın söz konusu olduğunu, Kürtlerin, Türklerin birbirine karıştığını söylüyor ama bunun temel koşulundan söz etmiyor. Daha açık bir ifadeyle Kürtlere dayatılan şudur: "Sen benimle birlikte yaşayacaksın, ama bana benzeyerek yaşayacaksın. O ilkel dili o ilkel değerleri unutacaksın. Başka seçeneğin yoktur." Türkiye'de hızla değişen bir toplum hiç değişmeyen bir resmi ideoloji ile yönetiliyor. Sorunların temel kaynağı budur.

Kişi olarak, "sen benimle birlikte yaşayacaksın, ama bana benzeyerek yaşayacaksın, o ilkel dili değerleri unutacaksın, başka seçeneğin yok" ırkçılığının, "sen benim dışımda yaşa, benim içime karışma" ırkçılığına göre çok daha ağır, çok daha çürütücü olduğunu düşünüyorum. Çünkü yerliler, "dünyanın en ırkçı devleti" denen yerde, "kendileri" olarak yaşamışlar, "kendileri" olarak mücadele etmişler, başarıya ulaşmışlardır. Kürtler ise "kendileri" olarak değil, hep devletin istediği biçimde, egemen devlet için yaşamışlar, "kendileri" olarak hiçbir şeyin, hiçbir değerin sahibi olamamışlardır. Kürt değerleri bu süreçte çürümeye yüz tutmuştur. Hâlbuki doğal olan, insani olan, doğru olan kişilerin, toplumların, "kendileri" olarak yaşamalarıdır. İnsani olan, doğal olan, doğru olan budur.

Burada üç yazıya işaret etme gereğini duyuyorum. Üçü de Berzan Boti'ye ait. Berzan Boti bu yazılarında, Kürt sorununun, özgürlük düşüncesinin felsefi yönlerini, sorunun felsefi antropolojiyle ilgili yönlerinin irdeliyor. Yazılar, *nasname sitesinde* bulunuyor. "Bağımsız Kürdistan Doğal Hakkımız" Söyleminin Düşünsel Dayanakları (10 Nisan 2007), Özgür Birey-Devlet ve Devletleşme İlişkisi (15 Ekim 2008), Doğal ile Tuzak Arasında Seçim (28 Ekim 2008).

Bunun için yani Kürtleri Türkleştirmek için çok yoğun bir asimilasyon politikası uygulandığı da biliniyor. 1925'de hazırlanan Şark Islahat Planı'ndan beri bu politika uygulanıyor.[29]

Asimilasyon için sürgün ve mecburi iskân politikaları uygulandığı da bilinmektedir. Dünya Bankası için iskân ve yeniden iskân raporları hazırlayan, süreci izleyen toplumbilimci Michael Cernea, 8 yeniden iskân nedeni saymaktadır: Topraksızlık, evsizlik, işsizlik, güvenilmez yiyecek, artan hastalık tehdidi, marjinalleşme, uygun genel kaynaklara erişim engelleri ve bütünleşemeyen topluluk. Bu süreçte topraksızlıktan toprak temelli yerleşime, evsizlikten yeni evlerin inşa edilmesine, işsizlikten yeniden istihdamın yara-

---

[29] Şark Islahat Planı için bk. Mehmet Bayrak, Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri, Gizli Belgeler-Araştırmalar-Notlar, Özge, 1993 içinde, "Şark Islahat Planı'nın Dış Yüzü" s. 446-451; "Şark Islahat Planı'na İlişkin Gizli Raporlar", s. 452-489; Mehmet Bayrak, Kürdoloji Belgeleri II, Özge, Ankara 2004, "Şark Islahat Planı" Çerçevesinde Kürdistan'da yapılan "Dört Yıllık Çalışma Raporu", s.456-483' Belma Akçura, Devletin Kürt Filmi, 1925-2007 Kürt Raporları, Ayraç Kitabevi, Ankara, Nisan 2008. Rıdvan Akar- Can Dündar, Ecevit'in Gizli Arşivi, İmge Yay. Ocak 2008, s.87-90, 91-103.

tılmasına, güvenilmez yiyeceklerden sağlıklı yiyeceklere, artan hastalık tehdidinden iyileştirilmiş sağlık hizmetlerine, marjinalleşmeden toplumsal katılımın güçlendirilmesine, uygun kaynaklara erişimin engellenmesinden toplumsal değerler ve hizmetlerin toplumca yaygın erişimine, bütünleşemeyen topluluktan iletişim ağı ve topluluk bilincinin güçlendirilmesine geçiş sağlanır.[30]

Türkiye'de Kürtlere uygulanan mecburi iskân politikasının temel nedeni ise, asimilasyondur. Asimilasyon için elverişli bir ortam hazırlamadır.

1960'larda, 1970'lerde, ABD için de ırkçı bir devlet tanımlaması yapılırdı. ABD'de, 4 Kasım 2008'de, beyaz çoğunluğun bir siyahı, Obama'yı başkan seçmesi, oradaki anlayışın da ne kadar esnek olduğunu göstermektedir. ABD'de 1960'lardan bu tarafa siyasal kültürde çok büyük değişiklikler olduğunu ifade etmektedir. Türkiye'de resmi ideolojideki katılıkta bir değişiklik olabilmiş midir?

"Sen benimle birlikte yaşayacaksın, ama bana benzeyerek yaşayacaksın, başka seçimin yok" dayatmasının dünyada bir örneği daha yoktur. Bu sadece, Türkiye'de Kürtlere karşı, Türkiye Cumhuriyeti'nin uyguladığı bir politikadır. Bunun, "sen benim dışımda yaşa" ırkçılığına göre çok daha gerici, çürütücü bir politika olduğu, uygulama olduğu açıktır.

Yukarıda, 21, 22 ve 23 numaralı dipnotlarında, devrin Başbakanı İsmet İnönü'nün ve devrin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un beyanlarını aktarmaya çalıştık. Bu ifadelerin Kürtleri ne kadar aşağıladığı açıktır. Kişi olarak bunları daha dürüst buluyorum. Çünkü bu ifadeler Kürtlerin toplumsal ve siyasal varlığını inkâr etmiyor, sadece Kürtlerin hak ve özgürlük istemlerinde bulunmamalarını emrediyor. Buysa Kürtlerin çok ağır koşullar altında yaşamalarını gerekli kılıyor. Bu, Kürtlerin kendileri olarak yaşamalarını getirebilirdi.[31]

---

[30] Jost Jongerden, Türkiye'de İskân Sorunu ve Kürtler, Modernite, Savaş ve Mekan Politikaları Üzerine Bir Çözümleme, Vate Yayınevi, Çev. Mustafa Topal, Kasım 2008, s.42.

[31] Mahmut Esat Bozkurt'la ilgili olarak şu notun da düşülmesi gerekli-dir. Bu ırkçı fikirlerine rağmen, Mahmut Esat Bozkurt, Barolar Birliği tarafından, Üniversiteler tarafından büstleri, heykelleri dikilen, "hukuk adamlığı" ile onurlandırılan bir kişidir. Bk. Ahmet Önal, Baronun Adalet Skandalı: "Mahmut Esat Bozkurt'a Hukuk Ödülü"(!) gelawej.org, 15 Nisan 2008.

Dikkat edilirse, devlet Kürtleri hiçbir şekilde tanımıyor. Köle olarak bile tanımıyor. Düşman olarak bile muhatap kılmıyor.[32] Köle olarak tanındığını düşünelim. Ama bir süre sonra köleler özgürlüklerine kavuşabilir. Düşman olarak tanınsa bir süre sonra bir barış olabilir. Fakat devlet Kürt'ü hiçbir şekilde tanımıyor, tanımadığı için de hak sahibi kılmıyor.

Kürtlerin Türklerin içine karışması neden isteniyor. Elbette asimilasyon için. Kürtlerin Türklüğe asimilasyonu, devletin, Cumhuriyet'in, temel politikalarından biridir. Devlet, Kürtlerin asimilasyonunu sağlayabilmek için ekonomik, politik, toplumsal, kültürel her önlemi almakta, uygulamaktadır. Bulgaristan'daki Türklerin, Batı Trakya'da ki, Kerkük'deki Türklerin, Kuzey Kıbrıs'taki, Kosova'daki Türklerin, Almanya'daki Türk işçilerinin asimilasyonuna karşı çıkan devlet, Kürtlerin Türklüğe asimilasyonunu gerçekleştirmek için yoğun bir çaba içindedir.

"Kendileri" olarak yaşamanın nasıl değerli olduğunu, Türk düşüncesi, Türk aydını, 1985-1988 arasında, Bulgaristan'da, isim değiştirme sürecinde göstermiştir. Bu yıllarda, Bulgaristan yönetimi, orada yaşayan Türklere, Türk azınlığa, "eğer Türk ismini bırakıp Bulgar ismi alırsanız yaşamınız kolaylaşır. Bulgaristan Komünist Partisi'nde ve Bulgaristan devlet yönetiminde yer alır, bu yönetimlerde yükselme olanakları bulursunuz. Aksi halde, Bulgaristan'daki yaşamınız çok zorlaşır" diyorlardı. Bulgaristan yönetiminin Türk azınlığa bu dayatması, başta Cumhurbaşkanlığı, TBMM, Başbakanlık, hükümet, kamu yönetimi olmak üzere, basın tarafından, üniversite ve yargı organları tarafından, siyasal partiler, işçi ve işveren sendikaları, sivil toplum kurumları tarafından, dinsel kurumlar ve spor kurumları tarafından... yoğun bir şekilde eleştirilmişti. Bulgaristan yönetimi ırkçılık ve sömürgecilik yapmakla, emperyalist olmakla, gericilikle ve çağdışı olmakla suçlanmıştı. Uluslar arası kurumlardan, bu yönde harekete geçip Bulgaristan yönetimini eleştirmeleri ve uygulamalarından geri adım atmasının sağlanması istenmişti. İkili ilişkiler çerçevesinde, Türkiye'deki her kurum, muadili kurumla ilişkiye giriyor, Bulgaristan yönetiminin eleştirilmesini ve bu çağdışı uygulamayı bırakması için baskı yapmasını istiyordu.

---

[32] Hasan Yıldız'ın, Muhatapsız Savaş, Muhatapsız Barış kitabı bu bakımdan ilgi çekicidir (Doz Yay. 2. bs. İstanbul 2002)

Bu süreçte, "kendileri" olarak yaşamanın ne kadar değerli olduğu açıkça anlaşılıyor.

Buradan hareketle Türk ırkçılığının başka bir özelliğini daha görüyoruz. Milli değerlere sahip olmak, örneğin anadili özgürce kullanmak Türkler için çok değerli. Türkler, bunu her yerde, her koşulda istiyorlar, savunuyorlar. Fakat Türkler, kendilerine layık gördükleri, kendileri için istedikleri bu değerleri başkaları için örneğin Kürtler için layık görmüyorlar. Kürtler için istemiyorlar. Kendinize layık gördüğünüz, kendiniz için istediğiniz bazı şeyleri başkaları için istemiyorsanız, başkalarına layık görmüyorsanız, başkalarını o değerlere sahip olmak için, o değerlere kavuşmak için yaptıkları mücadeleyi bastırmaya çalışıyorsanız, bu düşüncede, bu eylemde ve bu niyetlerde ırkçılık var demektir. Türk devlet ve hükümet yöneticileri, TBMM, hükümet, kamu yönetimi, üniversite, yargı organları, Türk siyasal partileri, işçi sendikaları, sivil toplum örgütlerinin çok büyük bir kısmı, Türk din kurumları, Türk spor kuruluşları vs. örneğin Bulgaristan'daki Türkler için istedikleri hakları Kürtler için layık görmüyor, Kürtler için istemiyor. Kürtlerin bu doğrultuda yaptıkları mücadeleye karşı duruyor. İşte ırkçılık budur. Kaldı ki, Bulgaristan'daki Türklerin konumlarıyla, Ortadoğu'daki örneğin Türkiye'deki Kürtlerin konumları çok farklıdır. Kürtler, binlerce yıldır kendi toprakları üzerinde yaşamaktadır. Bulgaristan'daki Türkler ise, Bulgaristan'ın Osmanlılar tarafından fethinden sonra, yani 1376-1387 yılları arasında, Anadolu'dan kaldırılarak, oraya yerleştirilen Türklerdir. Oğuz boylarının Ortasya'dan Anadolu'ya akımlarının ise, onbirinci yüzyılın ortaları olduğu bilinmektedir. Bu gelişmelerde şu sonucun vurgulanması da önemlidir. Bulgaristan yönetimi sözü edilen bu uygulamayı ta, 1988 yılında bırakmıştır. Bugün oradaki Türkler, Türk azınlığı, kendi siyasal partileriyle, Haklar ve Özgürlükler Partisi'yle Bulgaristan hükümetinde yer almaktadır. Türkiye'deyse, şunca fedakâr ve vefakâr mücadeleye rağmen, Kürt, Kürtçe gibi adlar bile kabul edilmemiştir. Örneğin, Kürtçe yerine, "Türkçeden başka diller, mahalli diller", "Kürdistan Bölgesel Yönetimi" yerine, Kuzey Irak'taki oluşum" denilmektedir.

Bu ilişkilerin başka bir boyutu daha vardır. Türk düşüncesinde, "Türklerin başka halkları yönetmesi" gibi bir boyut da vardır. Türkler, kendilerini üstün görüyorlar, başka halkları yönetmek gibi bir beceriye sahip olduklarını

söylüyorlar. Türkler bunu ilahi bir hak olarak algılıyorlar. Türk sağında, muhafazakar düşüncede bu çok yaygın, daha belirgin bir şekilde ifade ediliyor. Bu arada, Kürtlerin "düşük" bir ırktan geldikleri, bu bakımdan kendi kendilerini yönetemediklerini, Kürtleri hep başlarının, Arapların, Farsların, Türklerin vs. yönettiğini söylüyorlar. Bunlar elbette ırkçı niyetler, ırkçı düşüncelerdir. Irkçılık daha başka nasıl ifade edilebilir?

Gözaltına Alınan, Kelepçelenen, Tutuklanan Kürt Çocuklar...

Devletin temel niteliği derken, bir konuyu özel olarak dikkat çekmekte yarar vardır. Kasım ayı başarında (2008) Kürt şehirlerinde yoğun bir hareketlilik vardı. İmralı Cezaevi'de, PKK lideri Abdullah Öcalan'a baskı yapıldığı iddiasıyla ilgili olarak çok yoğun protestolar yaşandı. Bu protestolara, çocuklar, kadınlar, yaşlılar çok yoğun bir katılım vardı. Başbakan'ın, Diyarbakır, Van, Hakkari gibi Kürt şehirlerine yaptığı gezi de, yoğun protestolarla karşılaştı. Başbakan'ı protesto eden kalabalık içinde, çocuklar, kadınlar yine ön plandaydı. Bu protestolar sırasında 70'in üzerinde ilkokul öğrencisi gözaltına alındı, kelepçelenerek ring arabasına doldurulduu, daha sonra tutuklandı, cezaevine konuldu. İlkokul çağındaki bu çocuklarla gerek gözaltına alınıp ring arabasına doldurulurken, gerek nezaret mahallerinde işkence yapıldığı da biliniyor. Basın, devlet ve hükümet yöneticileri, siyasal partiler, sivil toplam örgütlerinin büyük bir kısmı, bu çocuklar için, "terörist çocuklar" diyor, çocukların analarını, babalarını, Demokratik Toplum Partisi yöneticilerini, DTP milletvekillerini suçluyor, "kandırılan", "beyinleri zehirlenen çocuklar"dan söz ediyor.

Daha önce, yine, böyle bir protesto yürüyüşünde, 15 kadar lise öğrencisi de gözaltına alınıp kelepçelenmiş, tutuklanmıştı. Savcı iddianamesinde bu çocuklar için 15 yıldan az olmamak üzere ceza istedi.

Bu çocuklar hakkında verilen, "çocukturlar ama cezai ehliyete sahiptirler, bu çocuklar ne yaptıklarını biliyor" şeklindeki adli tıp raporu dikkate değer bir belgedir.

Kürt çocuklara uygulanan bu baskı Türk rejiminin ana niteliğinin çok önemli bir göstergesidir. Dünyada, "demokratik" denen hangi ülkede, ilkokul çağındaki çocuklar, gözaltına alınıyor, kelepçeleniyor, tutuklanıyor, cezaevine

konuluyor? Dünyada "demokratik" denen hangi ülkede ilkokul çağındaki çocuklara işkence yapılıyor?

Kürt toplumunda hızlı bir değişim yaşanıyor. 35-40 yıl kadar önce Kürt üniversite öğrencileri tutuklanır işkence görürdü. Lise öğrenciler gözaltına alındıkları, tutuklandıkları zaman, "hayret!" denirdi. Birkaç ortaokul öğrencisi de gözaltına alındığı zaman, "bu kadar da olmaz" diye tepki gösterilirdi. Günümüzde artık, ilkokul çağındaki öğrencilerin gözaltına alınmaları, tutuklanmaları, işkence görmeleri, sıradan bir olay haline geldi. Günümüzde Kürt çocukları, ağabeylerinden, ablalarından çok daha erken yaşlarda devletle karşılaşıyor, devleti tanıyorlar. Cezaevleriyle tanışıyorlar. Kürtlerdeki toplumsal ve siyasal değişimin, siyasal kültürün çok önemli bir boyutu da budur.

Burada, Türk basınının, Türk siyasetinin, Türk devlet ve hükümet yöneticilerinin çifte standardı, bütün açıklığı ile ortada durmaktadır. Filistin'de Filistinli çocuklar, İsrail tanklarına taş attıkları zaman, Türk basını, Türk siyasetçileri, bu süreci büyük bir gururla, kıvançla anlatıyor. Filistinli çocuklara bu eylemlerinden dolayı övgüler düzülüyor. İsrail tanklarına taş atan çocukların eylemleriyle ilgili olarak Türk basınında şöyle yorumlar yapılıyor: "Eğer çocuklar bile böyle, coşkun bir milli duygunun sahibi olabilmişse, İsrail Filistin Arap Devleti'nin bağımsızlığını hemen tanımalıdır." Ama Kürt çocukları, benzer bir protestoda, Türk panzerlerine taş attıkları zaman, "tüyü bitmemiş bu çocukları kim kandırıyor?" "Bu çocukların anaları-babaları yok mu? Bu çocuklarını neden denetlemiyorlar, neden sokaklara salıyorlar?", "Bu körpe zihinleri kim zehirliyor?" "Demokratik Toplum Partisi çocukları, körpe zihinleri istismar ediyor"...diyerek yoğun bir suçlamaya girişiyorlar. Filistinli çocukların ve Kürt çocukların taş atma eylemleriyle ilgili bu çifte standart, Türk düşüncesinin, Türk basınının, Türk siyasetçilerinin sefaletini göstermektedir. Aynı çifte standardı, Paris'te ve Türkiye'de, protestolar sırasında arabalar yakıldığı zaman da izlemek mümkündür.

Kürt çocuklarının, "Türküm, doğruyum, çalışkanım... Varlığım Türk varlığına armağan olsun" andının, zoraki söyletilen bu andın bilincine erken yaşlarda varabilecekleri, özgürlük isteyebilecekleri neden düşünülemiyor? Ağabeylerinden, ablalarından, amcalarından, dayılarından etkilenmeleri doğal değil mi? Dünyada, "demokratik" denen hangi ülkede, böylesine bir empati yoksunluğu var?

Devletin Kürt Algısı
Bazı Temel Politikalar

Devletin, Kürtlere karşı, Kürt sorununa karşı uyguladığı bazı temel politikalar var. Bu politikaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Kürt Burjuvazisinin Oluşmasına Engel Olmak

Kürt bölgelerinde yani kendi bölgesinde üretim, yatırım, dağıtım, denetim yapan bir burjuvazinin oluşmasına engel olmak devletin çok önem verdiği bir politikadır. Sermaye sahibi Kürtlerin yatırımlarını batıda yapmaları istenmektedir. Sermayelerini batıdaki şehirlere yatıranlara her türlü yardım da yapılmaktadır. Yatırımlarını kendi bölgelerinde yapmak isteyenlere büyük engeller çıkarılmaktadır. Sekizon yurtsever Kürt'ün sermayelerini birleştirip yatırıma girişmeleri büyük engellerle karşılaşmaktadır. Sermaye sahibinin yurtsever bir kimliği varsa bu açıkça böyledir. Devlet, sadece, ruhsal bakımdan, kendisine bağladığı ailelerin kendi bölgelerinde yatırım yapmalarına izin veriyor. Bu da ancak tarımda görülebiliyor. Son 25 yıllık savaş sürecinde, gerek legal sermeye, gerek illegal sermaye zaten batıya kaymıştı. Devlet, Kürt bölgelerinde, illegal sermayenin oluşmasına yol vermektedir. Bu kişiler sermayelerini ister istemez batıda yatırmaktadırlar. Bu karapara bile olsa kaynağı sorulmaz. Ama bu kişiler bu sermayelerini Kürt bölgelerinde yatırmaya kalkarlarsa sermayenin kaynağı sorulabilir.

Son yıllarda bölgede ticaretin geliştiği de görülmektedir. Diyarbakır Ticaret Odası, Diyarbakır Ticaret Borsası, Diyarbakır Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği, Diyarbakır Sanayici ve İşadamları Derneği, Güneydoğu Sanayici ve İşadamları Derneği gibi kurumların oluştuğu, bu çerçevede bir Kürt burjuvazisinin belirmeye başladığı da söylenebilir. Bu, daha çok Güney Kürdistan'daki iş yaşamıyla kurulan ilişkiler çerçevesinde gelişen bir kategoridir.

2. Kürt Aydınının Kürt Bölgesinde Kök Salmasına Engel Olmak

Kürt aydınlarının, Kürt kanaat önderlerinin, Kürt bölgelerinde yaşamalarına, buralarda kök salmalarına engel olmak, devletin özenle üzerinde durduğu başka bir politikadır. Devlet, Kürt aydınlarına, kanaat önderlerine, o kadar yoğun bir baskı yapıyor ki, onlar da bu baskılardan bıka-

rak, kendi bölgelerini terk etmek durumunda kalıyorlar. İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya gibi metropollere veya Avrupa'ya gidiyorlar. Evine sık sık baskın yapılan, kitapları, yazıları denetlenen, kitaplarına, dergilerine, yazılarına el konan, aydınlar, bu baskılardan, buraları terk etmek suretiyle korunmaya çalışıyorlar. Devlet kendi halkıyla bağ kurmuş, bir aydını, kanaat önderini istemiyor. "Faili meçhul" denen cinayetlerin önemli bir kısmının aydınlara, medrese kökenli din hocalarına, mensup olduğu bilinmektedir.

3. Üniversitelerin Kürt Sorununa Bulaşmasına Engel Olmak

Üniversitelerin, Kürtlerle, Kürt sorunuyla ilgilenmesine engel olmak, devletin özenle izlediği başka bir politikadır. Üniversiteler, günümüze kadar, son birkaç yıl hariç, sadece, Kürtlerin Türk olduğu, Kürt kültürünün aslında, Türk kültürü olduğu yollu incelemeler yapmıştır. Yukarıda, "Resmi İdeoloji, Türkiye'de Sosyal Bilimler Mümkün müdür?" başlıklı bölümde bu konuda durulmuştu.

4. Kürt Sorununu Türk Siyasal Partilerine Bulaştırmamak

Siyasal partilerin Kürt sorunuyla ilgilenmesine engel olmak, devletin Kürt algısının bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. 1970'lerden beri programında, siyasal faaliyetlerine Kürt sorunundan söz eden partilerin Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldığı biliniyor. 1970'de, Dördüncü Büyük Kongresi'nde, Kürt sorunuyla ilgili olarak aldığı karardan dolayı ilk olarak Behice Boran'ın Genel Başkanı olduğu Türkiye İşçi Partisi kapatılmıştı. 1970'lerin sonunda da, Mihri Belli'nin Emek Partisi kapatılmıştı.

Ermeni Soykırımının Kürt Toplum Yapısına Etkisi

Yukarıda Devletin Kürt Algısından söz ederken, bazı temel politikalara değinildi. Bu temel politikalardan biri de, bölgede, Kürt burjuvazisinin engellendiğine dairdi. Kürt bölgelerinde mülk sahibi olma durumunun Ermeni soykırımıyla ilişkisi şu olabilir: Ermenilere 1915'de soykırım yapıldı. İttihatçılar, ekonomiyi millileştirmek için, devleti ve toplumu millileştirmek için, bunu gerekli gördüler. Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, bu yazının başında dile getirdiğimiz konuşmasında bu durumu anlatmaya çalışıyordu.

Rumlar sürgün edildi. Ermeni nüfus tehcir sırasında soykırımla çürütüldü. Onlardan geriye pek çok taşınmaz mal kaldı. Tarlalar, değirmenler, zeytinlikler, mandıralar, fabrikalar, atölyeler, evler, dükkânlar, bağlar, bahçeler, tarımda kullanılan çeşitli üretim araçları büyükbaş hayvanlar, sürüler vs. Gerek Türk toplumunda, gerek Kürt toplumunda pek çok ailenin zenginliğinin kaynağı bu mallardır. Yağmalanan Ermeni ve Rum mallarıdır. Bingöl, Elazığ, Muş, Bitlis, Ağrı, Van, Diyarbakır, Siirt, Kars gibi yörelerde, Ermeni mallarının bazı Kürt ailelerinin eline geçtiği düşünülebilir.

Kürtler arasında bir ailenin çocuklarının, yani kardeşlerin, farklı farklı soyadları olduğu izlenmektedir. Bunun da Ermeni mallarının yağmalanmasıyla ilişkisi olduğu varsayılabilir. Eğer bir aileye bir parça mal verileceği belirtilmişse, kardeşlerin farklı farklı soyadları almaları sağlanarak, aile daha çok mala el koymuş olabilir. Bunun, soykırımda, Kürtlerin yaygın tetikçiliğinin bir ücreti olduğu da düşünülebilir.

Van Gölü'nü merkeze koyarsak, bu merkez etrafında, 1915 Ermeni soykırımından sonra şu şekilde bir nüfus hareketi yaşanmış olabilir. Kırsal alanlardan şehirlere doğru. Güneyden Kuzeye doğru bir nüfus hareketi. Ermeni mallarını yağmalamak için böyle bir nüfus hareketi söz konusu olabilir. Devletin bu sürece göz yumduğu da açıktır. Bu sürecin devlet için çok büyük bir yararı vardır. Kürtleri soykırım sürecine iyice ortak etmek. Kürt-Ermeni çelişkisi yaratmaya çalışmak... İkinci olarak da Kürtlerde gelişebilecek milli hareketi engellemeye çalışmak. Ermeni mallarının yağmalanmasına kanan Kürtlerin, devlete, devlet görüşüne bağımlı bir hale geldikleri açıktır. Devletin, her zaman, bu malları ellerinden alabileceğini düşünen aileler, devletle işbirliği yaparak bu ilişkileri korumaya çalışacaklardır.

Sosyoloji profesörü Ahmet Özel, Şehrivan isimli anı-romanında, Van-Muradiye çevresinde buna benzer bir ilişkiyi anlatmaktadır.[33] Kuzeyde, Kars yöresinde, 1915'den önce, tamamen Ermenilerin yaşadığı bazı beldelerde, artık Kürtlerin yaşadığı görülmektedir. Kürtler buralara nerelerden, hangi yerleşimlerden gelmişlerdir?

---

[33] Doz Yayınları, İstanbul, Nisan 2008, s. 313, 326.

Şu hususu da belirtmek gerekir. Bu ilişkiler, 1915'den hemen sonra, yaşanmamış olabilir. Zaten savaş vardı, altüst olma durumu vardı. Bu ilişkiler, 1915'den sonra, 1920'lerde, 1930'larda, 1940'larda, 1950'lerde, daha sonraki yıllarda, ailelerin devletle işbirliği yoğunluğuna göre, zamana yayılmış bir şekilde, gelişmiş olabilir.

Bu ilişkiler, Asuri-Süryani malları konusunda da yaşanmış olabilir. Birinci Dünya Savaşı sürecinde, Ermeni soykırımıyla birlikte, Asuri-Süryani soykırımı yapıldığı da bilinmektedir. Ekim 1918'de, Süryani Patriği Mar Şamun'un, Simko tarafından suikastla öldürülmesi, Eylül 1924'de Nasturi ayaklanması sürecinde yaşananların bu çerçevede değerlendirilmesi gerekir. Şu veya bu şekilde yerlerini yurtlarını terke zorlanan Asuri-Süryanilerin taşınmaz malları ne olmuştur? Kürt toplum yapısı, Kürt mülk sahipleri incelenirken bu ilişkilere de bakılması gerekir.[34]

Sonsöz Yerine

Bu incelemenin son sözü yok.

Bu incelemede çözüm önerileri de yok. Aydınlar, sorunları ortaya koyarlar. Çözüm konuşmak, çözüm konusunda öneriler ileri sürmek, bu önerileri yaşama geçirmeye çalışmak siyasetçilerin işi olmalıdır. Bu incelemede Kürtlerle, Kürt sorunuyla ilgili bazı temel sorular sorulmaya çalışılmıştır. Devletin, Kürtleri, Kürt sorununu nasıl algıladığı, sorunu bastırmak için ne gibi yöntemlere başvurduğu, bunların Kürt toplumu üzerindeki etkileriyle ilgili bazı temel sorular...

Devletin tutumu, yönetmek için yalana dayalı bir tutumdur. Kürtlerin, Kürtçenin yokluğu, elbette, yalana dayalı bir tutumdur. Bu yoldaki politikaların yalana dayandığı besbellidir. Ama bu yalanların açıklığa kavuşmasını engellemek için daha başka yalanlara da ihtiyaç duyulacağı ortadadır. Günümüzde de, Kürtlerin milli ve demokratik haklarının tanımamak, teslim etmemek için zincirleme olarak yalanlar söylenmektedir. Bir yalan, ancak başka yalanlarla

---

[34] Cemil Gündoğan, 1924 Beytüşşebap İsyanı ve Seyh Said Ayaklanmasına Etkileri, Komal Yay. Ağustos 1994, Hasan Yıldız, Sevr-Musul ve Lozan Üçgeninde Kürdistan, Doz Yay. 4. bs. 2005; Faik Bulut, Dar Üçgende Üç İsyan, Kürdistan'da Etnik Çatışmalar, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2.bs. Haziran 2005.

örtülmeye, gizlenmeye gayret edilmektedir. Hâlbuki doğruyu söyleyip sorunlara köklü çareler aramak gerekir.

Machiavelli'den beri (1469-1527) yalanın önemli bir yönetme yöntemi olduğu söylenmiştir. Yalanın, yönetilenler için, esas konunun dışında değişik ilgi alanları yaratmak, kamuoyun dikkatini esas konudan uzaklaştırmak gibi bir işlevi vardır. Ama günümüz koşullarında, toplumsal ve siyasal bilincin gün geçtikçe geliştiği bir ortamda, yalana dayalı politikaların sürdürülemeyeceği de açıktır. Bu yalanların çok kısa bir zaman içinde deşifre edileceği besbellidir. Bu bakımdan, yalanlara dayalı olarak yönetmektense, doğruyu söyleyip sorunlara daha köklü çözümler aramak çok daha doğrudur. Empati yapma elbette sağlıklı bir tutumdur.

İsmail BEŞİKÇİ